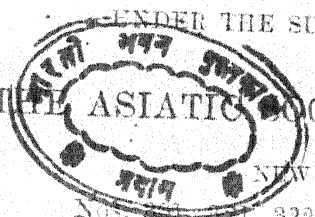

BIBLIOTHECA INDICA ;
A
COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED

UNDER THE SUPERINTENDENCE
OF
THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW SERIES

Nos. 321, 322, 323, 324, and 334.

Sāma Veda Saṅhita,

WITH

THE COMMENTARY

OF

SĀYANA ĀCHĀRYA.

EDITED BY

PANDITA SATYAVRATA SĀMAŚRAMĪ

EDITOR OF THE HINDU COMMENTATOR.

VOL. II.

Calcutta.

PRINTED BY N. K. SIRCAR AT THE GANĒSA PRESS

1876.

भारत

क्रमां

विभा

सामवेदसंहिता,

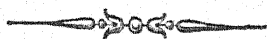
तत्र

कन्दार्चिकः,

तत्रापि अग्नेयेन्द्रेति पर्वद्वयात्मकः

अध्यायचतुष्कः प्रथमोभागः

भगवत्सायणाचार्य-विरचित-भाष्य-सहितः ।

श्रीलक्ष्मी

वङ्गदेशीयासियाटीक्-समाजाभ्यर्थनया

अधीतवेद "प्रबलकम्वनन्दिनी"-सम्पादकेन

श्रीसत्यव्रतसामश्रमिभट्टाचार्येण

वङ्गसामगेन

टीकितो यथावसरं शोधितश्च ।

कलिकाता

गणेशयन्त्रे मुद्रितः

शकाः १८९७ ।

भार

क्रम

विश्व

॥ आर्चिकस्य परिच्छेद-सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठ	परिच्छेदः	पृष्ठ
अथ पावमानं पर्व ...	२	(इति पावमानं पर्व—अथ पञ्चम- प्रपाठकीयाः शेषाः ऋचः २० + षष्ठ- प्रपाठकः समग्रः ६९ = सङ्कलनया ११९ ऋचः) ।	
(अथ पञ्चम-प्रपाठकान्तिमाः नवम- दशम-दशदात्मकाः २० ऋचः । तत्र ९ मे दश, १० मे दशति)			
अथ षष्ठः प्रपाठकः ...	४३	अथ चारण्यं पर्व ...	२४४
= २ अक्षौ = ९ दशतः = (१मे दशति १० ऋचः, २ये १४, ३ये १२, ४थे १०, ५मे १२, ६ठे ९, ७मे १२, ८मे १२, ९मे ८) ६९ ऋचः ।		= ५ दशतः = (१मे दशति ९, २ये ७, ३ये १२, ४थे १२, ५मे १४) ५५ ऋचः ।	
		अथ सहानाम्नाः ...	६७१

॥ गेयगानस्य परिच्छेद-सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठ	परिच्छेदः	पृष्ठ
अथ द्वादश-प्रपाठकीयो द्विती- यार्धः (प्रथमार्धसु एन्द्रे पर्वणि गतः) ...	२	अथ चतुर्दश प्रपाठकः ...	५५
= ३१ सामानि ।		= २ अक्षौ = (३६—२०) १६ ।	
अथ त्रयोदश प्रपाठकः ...	१४	अथ पञ्चदश प्रपाठकः ...	९१
= २ अक्षौ = (३८—२५) १३ ।		= २ अक्षौ = (३६—२०) १६ ।	
		अथ षोडश प्रपाठकः ...	१४९
		= २ अक्षौ = (३९—२५) १४ ।	

॥ कन्दार्चिक-परिशिष्टभूतस्य आरण्यगानस्य
परिच्छेद-सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठं	परिच्छेदः	पृष्ठं
अथ अर्क-पर्व	३८७	अथ व्रत-पर्व	४६४
अथ प्रथमः प्रपाठकः	३८७	अथ चतुर्थः प्रपाठकः	४६४
= २ अद्वौ = (२७—२८) ४३ ।		= २ अद्वौ = (२०—२०) ४० ।	
अथ द्वितीयः प्रपाठकः	४१७	अथ पञ्चमः प्रपाठकः—	४८७
= २ अद्वौ = (३४—३२) ४६ ।		= २ अद्वौ = (२२—२२) ४४ ।	
अथ द्वन्द-पर्व	४३६	अथ षष्ठः प्रपाठकः—	५०६
अथ तृतीयः प्रपाठकः	४४६	= २ अद्वौ = (१८—२१) ४० ।	
= २ अद्वौ = (३०—२५) ४५ ।			

॥ अथ कन्दार्चिक-परिशिष्ट-परिशिष्टरूपस्य
स्तोभस्य परिच्छेद-सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठं	परिच्छेदः	पृष्ठं
अथ प्रथमः प्रपाठकः	५१९	अथ द्वितीयः प्रपाठकः	५२२
= द्वौ अद्वौ = (८—१४) २२ ।		= एकोऽद्वौ = ११ ।	

[ग]

॥ अथ कन्दार्चिक-द्वितीय-परिशिष्टस्य परिच्छेद-सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठं
अथ भारण्डं साम	५४३

॥ अथ कन्दार्चिक-तृतीय-परिशिष्टस्य-परिच्छेद-सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठं
अथ तवश्यावीथं साम	५४६

॥ अथ सायणभाष्यस्य परिच्छेद-सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठं	परिच्छेदः	पृष्ठं
अथ पञ्चमोऽध्यायः ... १		अथ षष्ठोऽध्यायः ... २४३	
= ११ खण्डाः = (१-१०, २-१०,		= ५ खण्डाः = (१-८, २-७,	
३-१०, ४-१४, ५-१२, ६-१०,		३-१३, ४-१२, ५-१४) ५५	
७-१६, ८-६, ९-१२, १०-१२,		ऋचः = आरण्य पर्व ।	
११-८) ११६ ऋचः =		अथ महानास्त्राध्यायः ... ३६६	
इति पावमानं पर्व ।			

॥ कन्दार्चिकस्य कन्दः-सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठात्-पृष्ठान्तम्	परिच्छेदः	पृष्ठात्-पृष्ठान्तम्
अथ गायत्र्याधिकारः (४४ ऋचः)—		अथ बृहत्याधिकारः (१२ ऋचः)—	
२—६६		७०—१०५	

परिच्छेदः	पृष्ठात्—पृष्ठान्तम्
अथ त्रिष्टुब्धिकारः (२२ ऋचः)—	१०६—१४६
अथातुष्टुब्धिकारः (६ ऋचः)—	१४०—१६६
तत्र वृहती ..	१६७।
अथ जगत्यधिकारः (१२ ऋचः)—	१७०—२००
अथोष्णिगधिकारः (१२ ऋचः)—	२०१—२२२
अथ ककुब्धिकारः (८ ऋचः)—	२२३—२४२
तत्र, यवसंध्या—२२३।	...
—प्रगाथः ..	२३७
(इति पावसानं पर्व = पावसानं	
काण्डं = पञ्चमोऽध्यायः =	
एकादश खण्डाः =	
षष्ठ प्रपाठकश्च)	
वृहती ..	२४४
त्रिष्टुप्—२४६, २४७, २६६, २८२, २८५,	

परिच्छेदः	पृष्ठात्—पृष्ठान्तम्
२८६, २८७, ३०१, ३०४, ३०७, ३१०,	३३६।
गायत्री—२४८, २४९, २५६, २६२, २६७,	
२६८, २७१, २८०, २८८, २९३, २९६,	
३४६, ३४९, ३५१, ३५२, ३५४, ३५५, ३६०,	
३६०, ..	३६७
चतुष्पाद्गायत्री	२४६, २५१
एकपाद्गायत्री ..	२५३
जगती—२६४, २६७, ..	२६५
अतुष्टुप्—२७२, २८२, २८६, ३१५, ३१६,	
३१७, ३१८, ३२०, ..	३२५
महापंक्तिः— ..	३०३
पंक्ति—३१९, ..	३१६
(इति आरण्यं पर्व = आरण्यं काण्डं	
षष्ठोऽध्यायः = षष्ठ खण्डाः	
= आरण्यक-प्रपाठकश्च)	
अथ शकृत्यादि ..	३७१—३८५
(इति महानाकाः)	

॥ छन्दश्चर्चिकस्य देवता-सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठं
अन्नम् ..	२५७
अग्निः २८७, २८६, २८९, ३१०, ३१२, ३३५	

परिच्छेदः	पृष्ठं
आत्मा ३२५, ३४३, ..	...
इन्द्रः २४४—२४८, २६२, ३६०, ३६८,	३५० वा

परिच्छेदः	पृष्ठं	परिच्छेदः	पृष्ठं
२०१—२८१, ३०४, ३२४, ३३१, ३६६।		रात्रिः	२८६
इन्द्रावृद्धस्योती	३०३	वह्मणः	२४८
कृतुः	३१७	वायुः	२०३
गोः	१३३	विश्वदेवाः	२५३, १६८, ३०१
श्रावापृथिवी	३२२	वैश्वानरः	२८७
पवमानः २५१, २५४, २५६, २६५, २८४		सर्वात्मा (अग्निः)	३०७
पुत्रयः २१५, २१६, ३१७, ३१८, ३२०		सूर्यः ३३६—३६५, ३५१—३६०।	
प्रजापतिः	३८२	सोमः (पावमानः)	१—२४२।

॥ कन्दार्चिकस्य ऋषि-हृषी ॥

परिच्छेदः	पृष्ठं	परिच्छेदः	पृष्ठं
अग्निः (चाक्षुषः) १०३, २१६, २२१		उग्रनाः (काणः)	१०८
अविः (भौमः)	१८८	उग्रनाः (काणः)	१२६
अमसीतुः (आङ्गिरसः) ६, १६, ३८, ४०, ४२, ५१, ५२, ७०, २५४, २५६		कर्जसद्मा (आङ्गिरसः)	२२७
अम्वदीयः (वार्वागिरः)	१६२	मृजिश्वा (भारद्वाजः)	१६२, १६८
अम्वदीयः (वार्धस्यत्यः)	१६८	मृजिश्वा (भारद्वाजः)	२२८, २४१
अयास्यः (आङ्गिरसः)	६८	मृणवः (आङ्गिरसः)	२३५
अवतारः काश्यपः)	५८	मृभुः काश्यपः)	१६७, १६६
अमितः (काश्यपो देवलो वा) ६५		मृषिगणः (सिकतानिवारी) १८९	
इन्द्रप्रसतिः (वासिष्ठः)	१३२	कवः (घोरः)	१३८
आत्मा (?)	२४७	कविः (भार्गवः) [भारद्वाजः अतु०] ६७	
उरुः (आङ्गिरसः)	२३८	१७०—१७८, १८४, १८७	
अवध्यः (आङ्गिरसः)	५४, ५८	काश्यपः (भारीवः) २१, ३६, ३७, ६४,	
		६५, २४७	

परिच्छेदः	पृष्ठ
कम्पः (अक्षितः) [देखलः अलु] २८	२०, ४१, ४२, ४६
कुतः (आक्षिरसः) ...	१४४, २३८
कृत्यशः (आक्षिरसः) ...	२३२
खिगणः ? (?) ..	१८७
गृहसदः (आक्षिरसः) २५१, २७१, २८२	
गौतमः (राजगणः) ..	२८३
गौरीवीतिः (शाक्तः) ...	२२५
चक्रः (मानवः) ...	२०५
जमदग्निः (भारद्वाजः) ...	१३ अलु०
जमदग्निः (भार्गवः) २३, ३४ वा, ५७ वा	
चितः (आप्तः) ...	१८, २९, २१२
द्वितः (आप्तः) ...	२३७, २२२
दृढच्युतः (आगस्ताः) ...	२५
नारदः (शबण्डौ, अप्सरसः) २०७, २०८, २१८, २१९	
नारायणः (?) ३१५, ३१६, ३१७, ३१८, ३२०	
निभ्रुविः (काश्यपः) २८, ४८, ५०, ६०, ६१	
नृमेधः (आक्षिरसः) ..	२७२
नौषाः (गौतमः) ...	१३७
पराशरः (शाक्तः) ११४, १३१, १४५	
पराशरः (सुवानः) ...	१२२
पर्वतः (वेदः, काश्यपिः) २०७, २०८, २१८—२१९	
पुनमेधः (आक्षिरसः) ..	२७२
पवित्रः (आक्षिरसः) २००, २६५	
प्रजापतिः (वाश्वः) १६९, ३६६—३८६	

परिच्छेदः	पृष्ठ
प्रतर्दनः (दैवोदासिः) ११८, १२७, १२८	
प्रयः (?) ...	२६८
प्रसुवसुः (प्रमेगावी) ...	४७
प्रसुवसुः (काश्यपः) १२४, १४८, ३५१—३६०	
बृहन्मतिः (आक्षिरसः) ...	४५
नरदाजः (बार्हस्पत्यः) २४४, २८७, ३०१	
भरद्वाजादयः सप्त ऋषयः (१ भारद्वाजः, २ काश्यपः, ३ गौतमः, ४ अत्रिः, ५ विश्वामित्रः, ६ अमरगुप्तः, ७ वसिष्ठः) ७६—१०५	
भुगः (बार्हस्पतिः) १३, २४, ५७, ६३	
भुच्छन्दाः (वैश्वामित्रः) १०, २६७, २६८, २८७	
मनुः (आप्तवः) ...	२१३
मनुः (सांवरणः) ...	१६०
मन्वुः (वासिष्ठः) ...	१४१
मृदुको (वासिष्ठः) ...	१२५
मेधातिथिः (काश्यपः) ..	४८, ५५
सयातिः (नाड्यः) ...	१५५, १५८
रेणुः (वैश्वामित्रः) ..	१८८
वसिष्ठः (मैत्रावरुणः) ११६, १२१, १३३, २४६	
वसुः (भारद्वाजः) ..	१८३
वत्सः [वत्सः सा०] (भालन्दनः) १८५	
वासदेवः (गौतमः) २४८, २५३, २८२, २८६, २८६, ३०३, ३१२, ३१३, ३२२—३२२, ३२३	
विश्वामित्रः (शयी) ..	३०७, ३१०

परिच्छेदः	पृष्ठं	परिच्छेदः	पृष्ठं
वेनः (भार्गवः)	१८१	यूनकचः (?)	१८२
वृषगणः (वासिष्ठः)	१९०	सार्पराज्ञी (?)	२४३-२५०
वैखानसाः (शतं)	२३५	सूनुः (काश्यपः)	१६४, १६६
शक्तिः (वासिष्ठः)	२३७	सूर्य्यपुत्रः (?)	२३६
शूनः शेषः (आजीगर्तिः)	२४८	क्षिरणसूपः (?)	२०४
श्यावाचः (आत्रेयः)	२१, १५३		

॥ मन्त्राणामकारादिक्रमेण सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठं
अक्रांतमुद्रः (६, १, ५, ७ = मे १५, २, ११ = १)	१२१
अमचायूषि (३, ५, १ = आ ६, १, ५ = १)	२३५
अग्निमीडे (३, ३, ४ = आ ४, १, १३, १८ = २)	२८७
अग्निरस्मिजन्मना (३, ३, १२ = आ ५, १, ९ = १)	३००
अचिक्रददृषा (६, १, २, १ = मे १४, १, १ = १)	५५
अचीदसी (६, २, २, २ = मे १६, २, ७-१२ = ६)	१०४
अज्जतेयज्जते (६, २, २, ११ = मे १६, २, ३१-३३ = ३)	१८७
अडशमस्यकोतयो (३, ५, ८ = आ ६, २, ११-१२ = २)	२५१
अधियदक्षिन् (६, १, ५, ७ = मे १५, २, २६ = १)	१३७
अध्वर्योअद्रिभिः (६, १, २, ३ = मे १४, १, ५-७ = ३)	५०
अनुप्रलास० (६, १, २, ६ = मे १४, १, ८ = १)	६१
अन्तश्चरतिरोचना (३, ५, ५ = आ ६, २, ६; ८; १८ = ३)	२४६
अपघ्नन्पवतेमृधो० (६, १, २, १४ = मे १४, १, २० = १)	६८
अपघ्नन्पवसे ऋधः (६, १, १, ६ = मे १३, १, २ = १)	४८

परिच्छेदः

अपत्येतायवो (२, ५, ७ = आ ६, २, ११-१२ = २) ...	पृष्ठ
अपामौवेदं (६, १, ५, १२ = गो १६, १, ६ = १) ...	२५१
अभिन्निपृष्ठं (६, १, ४, ६ = गो १५, २, १० = १) ...	१४८
अभियुक्त्वृद्धु (६, २, ४, २ = गो १७, २, ६-८ = ३) ...	१२०
अभिप्रियाणिपवते (६, २, २, १ = गो १६, २, १-६ = ६) ...	२२६
अभिस्तोमासञ्चायवः (६, १, २, ८ = गो १५, १, १४-२१ = ८) ...	१०१
अभीनवन्ते (६, २, १, ६ = गो १६, १, ३१-३२ = ३) ...	८६
अभीनोवाजसातमं (६, २, १, ५ = गो १६, १, २६-३० = ४०) ...	१६२
अयंविचर्षणिर् (६, १, २, १२ = गो १४, १, १७ = १) ...	१६१
अयम्यषारचिर् (६, २, १, २ = गो १६, १, १३-१५ = २) ...	६७
अयाप्रवस्वधारया (६, १, १, ७ = गो १३, २, २० = १) ...	१५४
अयाप्रवाप्रवस्वैना (६, १, ५, ८ = गो १६, १, १-३ = ३) ...	५०
अयावीती (६, १, १, ८ = गो १३, २, २२-२४ = ३) ...	१४२
अयासोमसुल्लत्या (६, १, २, ११ = गो १४, १, १६ = १) ...	५२
अयुक्तसप्त (३, ५, १३ = आ ६, २, १५; १६ = २) ...	६६
अरुचदुषसः (२, २, २ = आ ३, १, ८-१० = २) ...	३६०
अर्घासोमद्युमत्तमो (६, १, २, ७ = गो १४, १, १०-१२ = ३) ...	२६४
असर्जिरथ्यो (६, १, १, ४ = गो १३, २, २६ = १) ...	६२
असर्जिवक्ता (६, १, ५, ११ = गो १६, १, ५ = १) ...	४६
असाविसोमोअरुषो (६, २, २, ८ = गो १६, २, २७-२८ = ३) ...	१४६
असाव्यंशुर् (५, २, ४, ७ = गो १३, १, २१-२८ = ८) ...	१८१
असृजतप्र (५, २, ५, ६ = गो १३, २, ८-११ = ३) ...	२२
अस्मथ्यन्ता (६, २, ३, १० = गो १७, १, २५ = १) ...	२६
अस्त्रप्रेषाहेमना (६, १, ४, ४ = गो १५, २, ४-५ = २) ...	२१८
अहमस्मिप्रथमजा (१, १, ८ = आ २, १, ३४ = १) ...	११५
आतेद्वं (६, १, २, २ = गो १४, १, २-४ = ३) ...	२५७
आपवस्वसचिपिं (६, १, २, ५ = गो १४, १, ८ = १) ...	५६
	६०

परिच्छेदः

आप्रागाद्भद्रा (३, १, ७ = आ ४, २, ६ = १)	...	...	पृष्ठ
आभिष्टमभिष्टिभिः (म० १, २ = मा० १, १)	...	...	२२६
आयज्ञौः (३, ५, ४ = आ ६, २, २—३; ७ = ३)	...	...	२७२
आसोतापरि (६, २, ४, ३ = गे १७, २, १०—१५ = ६)	...	...	२४३
आविशन्कलशं (६, १, १, २ = गे १३, २, २४—२५ = २)	...	...	२९८
आसोमखानो (६, १, २, ३ = गे १४, २, १६—१८ = ४)	...	...	४४
आर्च्यतायधृष्णवे (६, २, १, ७ = गे १३, १, २४—२७ = ४)	...	...	८४
इन्दुःपविष्टचेतनः (५, २, ५, ५ = गे १३, २, ६—८ = ३)	...	...	१४४
इन्दुर्वाजोपवते (६, १, ५, ८ = गे १५, ३, २७—३० = ४)	...	...	१३८
इन्द्रद्वयोः (१, २, ३ = आ० २, १, ११ = ॥)	...	...	२६७
इन्द्रज्येष्ठ (१, १, १ = आ १, १, २४ = १)	...	...	२४४
इन्द्रन्धनस्यासातथे (म० ३, १ = मा० १, २)	...	...	३०८
इन्द्रमच्छसुता (६, २, ३, १ = गे १७, १, १—५ = ५)	...	...	२०१
इन्द्रवाजेषु (२, २, ४ = आ ३, १, ११ = ॥)	...	...	२६८
इन्द्रसत्तुवीर्याणि (३, २, ११ = आ ४, २, १७ = १)	...	...	२०५
इन्द्रायपवते (६, १, २, १० = गे १५, १, २२—२५ = ३)	...	...	१०१
इन्द्रायसोमःरुषतः (६, २, २, ८ = गे १६, २, २५—२६ = १)	...	...	१८०
इन्द्रायेन्द्रो (५, २, ४, ६ = गे १३, १, १३—२० = ८)	...	...	१८
इन्द्रोराजाजगतः (१, १, २ = आ० १, १, ८—१० = २)	...	...	२४६
इमंष्टपणं (१, १, ६ = आ २, १, १३ = १)	...	...	२५२
ईशेहिशक्रसमूतये (म० २, ३ = मा १, १)	...	...	२७६
इषेपवस (६, १, २, ८ = गे १४, १, १४ = १)	...	...	६४
उच्चातेजातम् (५, २, ४, १ = गे १२, २, १—१२ = १३)	...	...	२
उदुत्तमंवरुण (१, १, ४ = आ १, २, १३ = १)	...	...	२४८
उद्यामेधिरजः (३, ५, १२ = आ ६, २, १५—१६ = १)	...	...	२६०

परिच्छेदः

	पृष्ठ
उपोषुजातम् (६, १, १, १ = गे १३, २, २०—२२ = ३)	४३
एतमुत्पद्यतम् (६, २, ४, ४ = गे १७, २, १६—२१ = ६)	४३०
एनाविश्वावर्त्यथा (१, १, ८ = आ ३, १, १२ = १)	४५६
एवाहिशक्रो (म० १, ३ = मा० १, १)	४७१
एवाह्येव (१० = मा १, ४)	४८३
एषप्रकीर्षे (६, २, २, ३ = गे १६, २, १३ = १)	१७८
एषस्यतेमधुमान् (६, १, ४, ८ = गे १५, २, १४ = १)	१२५
एषस्यधारया (६, २, ४, ७ = गे १७, २, ३१—३५ = ५)	४३७
कनिकान्तिहरिरा (६, १, ४, ८ = गे १५, २, १२—१३ = २)	१२३
गोमन्त्रद्वन्द्वो (६, २, ३, ८ = गे १७, १, ३४ = १)	४१८
चिचन्दवान् (३, ५, ३ = आ ६, २, १ ; ४, १८ = ३)	३३८
तंवःसखायो (६, २, ३, ४ = गे १७, १, १६—१८ = ३)	२०८
तच्चयदौ (६, १, ५, ५ = गे १५, २, २२—२३ = २)	१३४
ततोविराडजायत (३, ४, ७ = आ ५, १, १७ = १)	३२०
तरणिविचदशतो (३, ५, ८ = आ ६, २, १२—१४ = २)	३५४
तरत्यमन्दौ (६, १, २, ४ = गे १४, १, ७ = १)	५८
तवाह्येसोम (६, १, ३, ६ = गे १५, १, १—५ = ५)	८१
तावानस्यमहिमा (३, ४, ६ = आ ५, १, १६ = १)	३१८
तिखोवाचर्दरयति (६, १, ४, ३ = गे १५, २, १—३ = ३)	११२
तिखोवाचउद् (५, २, ४, ५ = गे १३, १, ५—१२ = ८)	१६
तेमन्वतप्रथमं (३, ३, ५ = आ ४, १, १७—५, २, १८ = २)	३८८
त्रिशहामविराजति (३, ५, ६, ८ = आ ६, २, ८ = १)	३४८
विपाद्वृत् (३, ४, ४ = आ ५, १, १४ = १)	३१६
विरस्येस (६, २, २, ७ = गे १६, २, २४ = १)	१८८
संज्ञादेय (६, १, ४, ६ = गे १७, २, २७—३० = ४)	२३५

परिच्छेदः

लसिमाओषधीः (१, २, ३ = आ ४, १, १० = १) ...	२८५
लसितदधारयः (२, २, १ = आ ० २, २, २०—२२ = ३) ..	२९२
लयावयं (१, १, ५ = आ २, १, ७—८ = २) ...	२९९
धर्तादिवः (६, २, २, ५ = गे १६, २, १६—२० = २) ...	३०३
नियुत्वान्वायवा (२, २, ६ = आ ३, २, ७ = १ ...	३०९
परिकीर्णं (६, २, ३, १२ = गे १७, १, ३६ = १) ..	३१२
परित्यक्त्यर्थं (६, २, १, ८ = गे १६, १, ३८ = १) ...	३१७
परित्युक्तं (६, १, १, १० = गे १३, २, ३५ = १) ...	३२३
परिप्राप्तिप्यदत् (५, २, ५, १० = गे १३, २, १६ = १) ..	३२९
परिप्रिया (५, २, ४, १० = गे १३, १, ३७—३८ = २) ...	३३८
परिखानासद्वन्द्वो (५, २, ५, ८ = गे १३, २, १६—१८ = ३) ...	३४०
परिखानोगिरिष्ठाः (५, २, ४, ८ = गे १३, १, ३१—३६ = ६) ...	३४६
परीतोषिञ्जता (६, १, ३, २ = गे १४, २, १—१५ = १५) ...	३७७
पवतेर्ह्यतो (६, १, २, ११ = गे १७, १, ३६—३८ = ३) ..	३९०
पवसानाञ्चक्षत (६, १, ३, १२ = गे १५, १, २० = १) ..	३९५
पवसानोञ्जौजनद (५, २, ५, ८ = गे १३, २, १४—१५ = २) ..	३९८
पवखदक्षसाधनो (५, २, ४, ८ = गे १३, १ २८—३० = २) ...	४०४
पवखदेवआयुषम् (५, २, ५, ७ = गे १३, २, १२—१३ = २) ..	४०७
पवखदेववीतये (६, २, ३, ६ = गे १७, १, २४—२ = २) ...	४१३
पवखसधुसत्तम (६, २, ४, १ = गे १७, २, १—५ = ५) ...	४१३
पवखवाजसातमी (६, १, ३, ११—गे १५, १, २६ = १) ..	४०३
पवखसोमसधुमान् (६, १, ४, १० = गे १५, २, १५ = १) ...	४१६
पवखेन्द्रीष्टषा (५, १, ५, ३ = गे १३, १, ३ = १) ...	४२२
पविचन्तो विततं (६, २, २, १२ = गे १६, २, ३४—३५ = २) ...	४२८
पात्यग्निर्विपो (३, २, १६ = आ ५, १, ३ = १) ...	४१०
पुनानःसोमजागृविर् (६, १, २, ८ = गे १५, १, २२ = १) ..	४००

परिच्छेदः

	पृष्ठं
पुनानःसोमधारया (६, १, ३, १ = गे १४, १, ११—३६ = १६) ...	७०
पुनानोअक्रमोद् (६, १, १, २ = गे १३, २, २३ = १) ...	४४
पुरुषएवेदसर्व (३, ४, ५ = आ ५, १, १५ = १) ..	११८
पुरोजितोवीअन्वसः (६, २, १, १ = गे १६, १, ७—१२ = ६) ...	१५१
पर्वस्थयत्ते (म० ३, २ = मा० १, ३) ..	३७८
प्रकायमुग्रनेव (६, १, ४, २ = गे १५, १, ३३—३६ = ४) ..	१०६
प्रक्षस्यद्वय्यी (३, ३, ८ = आ ४, २, ७ = १) ..	२८७
प्रगायताभ्यर्चाम (६, १, ५, ३ = गे १५, २, २० = १) ...	१३१
प्रतुद्व (६, १, ४, १ = गे १५, १, २८—३२ = ५) ...	१०६
प्रत्यङ्देवानांविश्रः (६, ५, १० = आ ६, २, १२—१४ = २) ...	३५४
प्रतेधारामधुमतीर् (६, १, ५, २ = गे १५, २, १८ = १) ...	१२०
प्रथश्चयस्य (२, २, ५ = आ ३, १, ५—६ = २) ...	२६८
प्रदेवमच्छा (६, २, २, १० = गे १६, २, ३० = १) ...	१८४
प्रधन्वासोम (६, २, ३, २ = गे १७, १, ६—१० = ५) ...	२०३
प्रनहन्मोह्ये (६, १, २, १३ = गे १४, १, १८—१९ = २) ...	६८
प्रपुनानाद्यवेधसे (६, २, ३, ८ = गे १७, १, ३२—३३ = २) ...	११६
प्रयज्ञावोन (६, १, १, ५ = गे १३, २, २७—२८ = २) ...	४४
प्रसुन्वानाय (६, २, १, ८ = गे १६, १, ३८ = १) ..	१६८
प्रसेनानीः (६, १, ५, १ = गे १५, २, १६—१८ = ३) ...	१२८
प्रसोमदेववीतये (६, १, ३, ४ = गे १४, २, २०—२४ = ५) ..	८६
प्रसोमासोमदच्युतः (५, २, ५, १ = गे १३, २, १ = १) ...	३०
प्रसोमासोविपश्चितो (५, २, ५, २ = गे १३, २, २, = १) ...	३१
प्रहन्वानोजनिता (६, १, ५, ४ = गे १५, २, २१ = १) ..	१३३
प्राणाशिशुर् (६, २, ३, ५ = गे १७, १, १८—२३ = ४) ...	२१२
प्रीच्यासीद् (६, २, २, ४ = गे १६, २, १४—२८ = ५) ...	१७८
आजन्तग्नौ (३, ४, १ = आ ५, १, ५ = १) ...	३१२
मन्द्रयासोम (६, १, २, १० = गे १४, १, १५ = १) ..	६५

परिच्छेदः

	पृष्ठं
मथिवचो (२, ३, १ = आ ४, १, ७ = १)	२८२
महन्मत्तोमो (६, १, ५, १० = गो १६, १, ४ = १)	१४५
मन्येवान्देवा (३, ४, ८ = आ ५, १ १६, २१ = २)	२२२
मृच्यमानः सुहृत्स्या (६, १, ३, ७ = गो १५, १, ६—१३ = ८)	२८७
यउत्थियाअपि (६, २, ४, ८ = गो १७, २, ३२ = १)	२४०
यजायथा (२, २, ७ = आ ३, २, ६—२५ = ६)	२७२
यद्वर्चाहिरण्य (२, ४, १० = आ ५, २, १—१० = १०)	५२
यशोमात्यावापृथिवी (३, ३, १० = आ ४, २, १२ = १)	१०३
यस्मेदोवरेण्य (५, २, ४, ४ = गो १३, १, १—४ = ४)	१४
यस्येदमारजो (१, १, २ = आ १, २, ११ = १)	२४८
येनापावकचक्षसा (३, ५, = १ आ ६, २, १३—१४ = २)	२५४
योमंहिष्ठोमघोमा० (म० २, २ = मा १, २)	२७६
यसन्नाइन्नु० (३, ४, २ = आ ५, १, ६ = १)	२१२
विदामघवन्विदा (म० १, १ = मा० १, १)	२७
विदारारथेषुवीर्य (म० १, १ = मा १, १)	२७५
विभाङ्बृहत् (३, ५, २, = आ ६, १, ७ = १)	२२७
विश्वेद्वामम् (३, २, ६ = आ ४, २, ८ = १)	२०१
वृषामसीनां (६, २, २, ६ = गो १६, २, २१—२३ = २)	१८५
वृषासोम (६, १, २, ८ = गो १४, १, १६ = १)	६३
वृषापवस्वधारया (५, १, ४, २ = गो १२, २, २३—३१ =)	१०
वृषाह्यसि (५, २, ५, ४ = गो १३, २, ४—५ = २)	२३
सखायआनीपीदत (६, १, ३, ३ = गो १७, १, ११—१५ = ५)	२०६
सनइन्द्राय (१, १, ७ = आ २, १, १३ = १)	२५४
सन्नेपयांसि (३, ३, २ = आ ४, १, ६—५, १, ११ = २)	२८३
सपवस्वयथाविद्येन्द्र (६, १, १, ८ = गो १३, २, ३ = १)	५१
सप्तत्वाहरितो (३, ५, १४ = आ ६, २, १५—१६ = २)	३६०

परिच्छेदः

पृष्ठं

समन्यायन्युतं (३, ३, ६, = आ ४, २, ६-४ = २)	...	...	१२९
समुन्वे (६, २, ४, ५ = गे १०, २, २९-२६ = ५)	...	...	१३३
सहर्षभाः (३, ४, १२ = आ ५, २, १८ = १)	...	...	१३४
सहस्रद्वन्द्व (३, ४, ११ = आ ५, २, १० = १)	...	...	१३१
सहस्रशीर्षाः (३, ४, ३ = आ ५, १, १३ = १)	...	...	१३५
साकमुचो (६, १, ५, ६ = गे १५, २, २४ - २५ = २)	..	..	१३६
सुतासोमधुमत्तमाः (६, २, १, ३ = गे १६, १, १६ - २३ = ८)	..	..	१५५
सुस्रश्वाधिनिनो (स० ३, ३ = स० १०, ३)...	...	..	१७८
सोमलव्याणः (६, १, ३, ५ = गे १४, २, २५ - ३० = ६)	...	...	१८८
सोमःपवते (६, १, ४, ५ = गे १५, २, ६-८ = ५)	..	..	११०
सोमःपुनानलर्मिणा (६, २, ६, ० = गे १०, १, २६-३१ = ६)	...	...	२१४
सोमाःपवन्तइन्दवो (६, २, १, ४ = गे १६, १, २४-२५ = १)	...	...	१५८
स्त्रादिष्ठया (५, ९, ४, २ = गे १२, २, १४-२२ = ८)	...	...	०
वरीतद्वन्द्व (३, ४, ८ = आ ५, १, २२ = १)	...	...	२१४

सामवेदसंहिता ।

अथ पञ्चमाध्यायः ॥

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्ममे तमहं वन्दे विद्या-तोर्य-महेश्वरम् ॥ १ ॥

तृतीयं पर्व सोमस्य पवमानस्य संस्तुतिः ।

उच्चातइति गायत्राश्चत्वारिंशच्चतुर्युताः* ॥ २ ॥

गममाधेयं पर्व, गतचन्द्रम्; इदानीमिदं तृतीयं सम्प्रवर्त्तते । अथ पर्वणि सोमस्य देवस्य संस्तुतिः श्रूयते, प्राधान्येनेति धावत् । अस्ति सोमः चत्वार्यभिषुतः षोषधि-विशेषः—

“सोमं मन्थतेपपि बान्धत्समिग्रन्थोषधिमि ।

सोमं यं ब्रह्माणो विदुर्न तस्याऽस्मात्ति तकश्चुन ॥”

(ऋ० १०, ७, १, ४)

-इति श्रुतेः. “सोमं मन्थते पपिवान् यत् समिग्रन्थोषधिमिति, एवास्तस्य सोम-
माह—सोमं यं ब्रह्माणं विदुरिति, न तस्याऽस्मात्ति कश्चनायज्येत्यधियज्ञम्”—इति च
यास्क्यकृत-तद्व्याख्यानात् । स एव सोमः पवमान इत्युच्यते पूयमान इति च तदर्थः ।
अस्ति च सोमचन्द्रमावाचकः, “सोमो रूपविशेषैरोषधिसुन्द्रमावा”—इत्यादि आख्यातः
(दै० ५, ५) । तदत्र कतरस्य ग्रहणमित्याशङ्कां वारयितुं पवमानश्चेति विशेषणम् ।
एतेन चन्द्रमसो व्याहृतिः । एवमेव प्रवर्त्तयिष्यन्त ऋचः श्रूयन्ते विशेषीष आभावे

तत्र प्रथमे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

^{३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ २}
उच्चातेजातमन्धसोदिविसङ्गम्याददे* ।

^{३ २ ३ ३ १ २}
उग्रशर्ममहिश्रवः ॥ १ ॥ १ †

^{५ ४ २ २ २ १ ०}
श्राम् ॥ (आजिगम् ॥) उच्चा । तेजाश्रतामन्धासारः ।

^{१ २ २ २ १ २ १ २}
दिविसङ्गम्याददाइ । उग्रशारश्मा ३ । मारच्चारश्मा ३ ।

^{५ २ २ २ ५}
औहोवा । उप । आरश्मावाः ॥ १ ॥

^{२ १ २ ५ २ १ ५}
(आभीकम् ॥) उच्चातेरश्माजा । तमन्धारश्मासाः ।

सर्वसामेवासं पवमानः सोमो देवतेत्यं बोधितश्चेदं—पवमानं पर्वेति । “उच्चाते”-
इति पञ्चम-द्वितीय-चतुर्थस्य प्रथमा ऋक्, इत्यमेवास्य पर्वणोपि प्रथमा ; एतदादि-
षष्ठ-प्रथम-द्वितीयानि सान्नाः दशचतुष्टयात्मिकाः चतुर्थुताश्चत्वारिंशद्वचः गायत्र्या
गायत्री चन्द्रस्काः ।

* “दिविसङ्ग”-इति ऋ० ।

† उ० १, १, ८, १ = ऋ० ७, १, १, ८, ५ = आ० १, १, २, २ ;— १, १, १, ८—३, १, १, २ =
क० १, १, १ ;— २, १, १, २ ;— ६, १, १, ८—१० ;— ७, १, १, २ ;— ८, १, १, २ ;— १०, १, १, ०—११ ;—
११, १, १, ८ ;— १२, १, १, २ ;— १२, १, ० ;— १३, १, १, ० ;— १५, १, ३, ४-५ ;— १८, १, १, १ ;—
२०, १, १, ०-८—८ ;— २०, १, १, ८=जङ्घे २, २, १ ।

२ १ ५ २ १ २ १ १ २
 दिवाइसार३४ङ्ग । मियाददाइ । उग्रशा२३र्मा । मद्याये

१ ३ ५ २ २ ३ १ १ १ १
 ३ । आरवा३४ औहोवा । वा२३४५इ ॥ २ ॥

५ २ २ २ २ २ २
 (चृषभपावमानम् ॥) हाहाउच्चातेजा । हा३ । हा-

१ ३ ५ २ १ २ २ २ २
 ३इ । तामा२न्धा२३४साः । दिविसङ्गमिया१दा३दे । उग्र

४ ५ १ २ ४ ५ ४ ५
 शा२३४र्मा । ओमो३ । महोवा । आपुवोईहाइ ॥ ३ ॥

१ २ २ २ ४ ५
 (आभीकम् ॥) जर३४च्चातेजा५ । तमौहोन्धासाः ।

२ १ २ २ २ २ ५ १ ५ २
 दिविसङ्गमिया१दा३दे । उग्रशा२३४र्मा । माहा३उवा

२ ५
 ३४इ । आ३४पुवोईहाइ ॥ ४ ॥

५ २ २ २ १ १ ५
 (वाभवे द्वे ॥) उच्चातेजा । तम । धासार३ः । ओमो३-

१ १ २ २ १ २ १ ५ २ १
 वा । दिविसङ्ग । मियादा१दे२३ । ओमो३वा । उग्रा

२ १ ५ २ १ २ ५ २ २
 शा१र्मा २३ । ओमो३वा३ । मार३हार३४औहोवा । अवा३-

१ १ १ १ १
 ई २३४५ ॥ ५ ॥

५ २ २ २ १ २ १ २ २ १
 उच्चातेजा । तमन्धा२३साः । दिविसङ्ग । मिवा-

^२ दार३दाइ । ^{१ २} उग्र३^२दाइ । ^२ शार्मा३^{१ २}दाइ । ^{३ २} महा३ ^{१ २} होये-
^{१ १} ३ । ^{५ २ २} आ२ वा ^३ २ ३ ^५ ४ औहोवा । ^३ म्वा ^५ २ ३ ४ भौ ॥ ६ ॥

^{५ ४ २ ५ २ ४} (इन्द्राण्याः साम ॥) ^१ उच्चातेजातमा । ^{१ २ २} धासा३^{१ २ २} ।
^{१ २ २} ओमो३वा । ^{१ २ २} दिविसङ्ग । ^{१ २} मियादा१दे२३ । ^{१ २ २} ओमो३वा ।
^१ उग्र३^२ शार्मा३^{१ २ २} । ^{१ २ २} ओमो३वा । ^{१ २} महाये३ । ^{१ १ २} आ२वा२
^{५ २ २} ३४ औहोवा । ^{२ १ १} ऊ३२३४पा ॥ ७ ॥

^{५ २ २ २} (शैशवे द्वे ॥) ^{४ ५} उच्चातेजातमन्वासाः । ^{२ १ २} दिविसङ्ग म्याद-
^{२ १} दाइ । ^५ उग्र३^{२ २} शार्मा३^४ । ^४ महा३इआ५वाइ५इः ॥ ८ ॥
^{५ २ २ २} उच्चातेजातमन्वाइसाः । ^५ दिविसङ्ग । ^{२ १ २} म्यादा२३दाइ ।
^१ उ । ^२ ग३^१ शार्मा३^१ । ^५ महा३^२ । ^५ हा३इ । ^५ औ३हो३इ ।
^५ अवा३^२ । ^५ हा३इ । ^५ औ३हो३इ । ^{३ २ १} इया३होइ । ^३ इयो३इ
^{४ १ १ १ १} ४५वाइ५इ । ^{४ १ १ १ १} ऊ३२३४पा ॥ ९ ॥

^{३ २} (दोहसाम ॥) ^{३ ४ ४ ५} उच्चा३४ औहोवा । ^१ तेजा३^{३ २} । ^{३ २} तमा३४पा ।

३ ५ २ १ २ २ २ २ १ ० २ ३
 धार३४साः । दिविसद्भूम्याददे । उग्रंशार३र्मा । महि
 २ १ २ ४ ५ ४
 श्रवो । औ३होवा । हो५इ । डा ॥ १० ॥

५ २ २ २ २ २ २ २ ५
 (दीहीयसाम ॥) उच्चातिजातमन्धसोदोहाइदोहाइए ।
 २ १ २ २ २ २ ५ २ ० २ २ १
 दिविसद्भूम्याददे । दो३हाइ । दो३हाइए । उग्रंशार३
 २ ५ २ ५ २ २ १ २ १
 र्मा । दो३हाइ । दो३हाइए । महिश्रा२३वा३४ः । ओर
 ३४५इ । डा ॥ ११ ॥

३ २ २ २ ४ २ ५ २ १
 (इन्द्राण्याः साम ।) उच्चातिजातमन्धसाः । दिवाइ
 ५ २ १ २ २ १ २ ५ २ ५ २
 सार३४द्भू । मिया२ददे । ओम् । ओ३वा । ओ३वा ।
 १ २ १ २ ५ २ ५ १
 ववार३होइ । उग्रंशार३र्मा । ओ३वा । ओ३वा ।
 १ १ २ २ २ १ ५ ३ ५ २ २
 ववार३होइ । महिश्रवोर । या २ ३ ४ औहोवा । ययु
 ३ १ १ १ १
 रे२३४५ ॥ १२ ॥

५ २ २ ४ २ ५
 (आमहीयवम् ॥) उच्चाताइजातमन्धसाः । दिवा

इ सारदभू१ । मिया२३३ ददाइ । उय३३ शर्मा । मच्चा-
२३३ । अवाउ । वा३ । स्तौषे३४५ ॥ १३ ॥ १

अमहीयुर्कृषिः* । हे “सोमः”† “ते” तव सखन्धिनः
“अधसः” रसस्य ‡ “उच्चा” उपरि ¶ “जातम्” जम् ।

* “आङ्गिरसः” इति कृषि-वैशेषः ।

† “सोमः” निषण्णो देवतकाण्डे ऽन्तरिच—विभागीयस्तुम्निं श्रतमो देवः, वायु-
साहचर्याच्च भव्यते, यथा च राजधानौ स्तवनेन भवति राज्ञः स्तुतिः, भवति च मासस्तव-
नेन वर्षस्य स्तुतिः; तथैवास्य स्तवनेन वाचोरेव स्तुतिः । तथाहि—

“यत्त्वा देव प्रपिबन्ति तदाप्यायसे पुनः ।

वायुः सोमस्य रक्षिता समाना मासश्चाकृतिः ॥”

(ऋ० १०, ७, १, ५)

“यत्त्वा देव ! प्रपिबन्ति तत् अप्यायसे पुनरिति नाराशंसानभिप्रेत्य पूर्वपक्षापर-
पक्षाविति वा । वायुः सोमस्य रक्षिता वायुस्य रक्षितारमाह साहचर्याद्रसहरणाद्वा ।
समानां संवत्सराणां मासश्चाकृतिः”—इत्यादि यास्ककृतं तद्वाक्यानम् । अतएव “तिष्ठ-
एव देवताः (नि० दै० १, ५)”—इत्याद्युक्तिरदोषा । स च ओषधि-विशेषः, तथाहि
“ओषधिः सोमः (सुनोते र्थेन सभिषुषन्ति) बज्रलसस्य नैषण्डकं हतमाश्चर्यामिव
प्राधान्येन”—इत्यादि नि० ११, २-२-४-५ । स च दुग्धाभ-रस-विशिष्ट-वस्त्रौभ्यः चरित-
पदार्थः सुतरां दुग्धाभरसरूपः, तथाच श्रूयते—“सोमो दुग्धाभिरक्षाः” (ऋ० ३, २, ५,
५ द्वितीयः पादः) “सोमो दुग्धाभ्यः चरति”—इति च तद्भाष्यम् (५, २) ।

‡ “अन्वदत्यन्ननामाध्यानीयं भवति । * * * । तसोऽप्यन्वउच्यते नास्मिन्
भवति न दर्शनमन्वन्नमदत्यभिभाषन्ते । अयमपीतरिन्व एतस्मादेव ।”—इत्यादि
नि० ५, १ ।

¶ “अस्ति च उच्चैरर्थे उच्चैति, तस्यैव “निपातस्य (६, ३, १३६)—इति दीर्घे
रूपमुच्चा-इति ।

अथ द्वितीया ।

२ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
 स्वादिष्ठयामदिष्ठयापवस्वसोमधारया ।

१ २ ३ १ २ ३ २

इन्द्रायपातवेसुतः ॥ २ ॥ २ *

१ २ २ १ २ १ २ १ २ २
 (आजिगम्॥) स्वादाइष्ठाया । मदाइष्ठाया । पवस्वसो ।

१ २ २ १ २ १ २ १
 माधा१रा२३या । इन्द्रायापा । तवाइसूर३ता३४३ः । ओ
 २३४५इ । डा ॥ १४ ॥

अपिच । “दिवि” द्युलोके “सत्” विद्यमानम् “उग्रम्”
 उद्गूर्णम् “शर्म” सुखं ‡ “महि” महत्त्वा “श्वः” अन्नच्छ§
 “भूम्याददे” [इत्यत्र यमामनन्ति । विसर्जनीयलोपः सांहितिकः]
 भूमिः भौमजन्यः अस्मादृशः ; भूमिष्ठैरादीयतइत्यर्थः ॥ १ ॥ १

* उ०१,१,१५,१ = ऋ०७,७,१६,१ = चार १,१,३ ; —३,१,७ = ऊ०१,१,८ ; —८,२,
 २० ; —१०,२,१० ; —११,२,७ ; —१२,२,४ ; —१३,१,८ ; —१८,१,१५—१६ ; —१८,२,
 १८ ; —२०,२,२० ; —२१,१,२० = ऊ० ३,१,२ ; —४,१,१२ ; —४,२,१८ ।

† ‘उग्रम् बलवत्’-इति वि० ।

‡ ‘शर्म शरणम्’-इति वि० । शर्मेति गृह-नामसु चैकविंशतितमं पदम्
 नै० ३, ४ ।

¶ महत्, महः, महिः-इति पाठभेदेन पठ्यते नै० ३, ४, १ ।

§ ‘श्वः’-इति अन्ननामसु चतुर्थे पदम् (नि० २, ७) ।

(सुहृपम् ॥) ^{२२ १ १ १ २ १} स्वादिष्ठया२ इया२इया । मदिष्ठा
^{१ १ १ २२ १ २ १} या२ । पवस्वसो२ । इया२इया । मधाराया२ । इन्द्राया
^{१ १ २१ २ १} पा२ । इया२इया । तवाइसूर३ता३४३ । ओर३४५इ ।
 डा ॥ १५ ॥

(सुहृपोत्तरम् ॥) ^{२२ १ १ २ १} स्वादिष्ठयौहो२ । इया । मदिष्ठा
^{१ १ २२ २ २ १} या२ । पवस्वसौहो२ । इया । मधाराया२ । इन्द्राय
^{१ २१ २ १} पौहो२ । इया । तवाइस्वर३ता३४३ । ओर३४५इ ।
 डा ॥ १६ ॥

(जमदग्नेः शिल्पि द्वे ॥) ^{२, २ ५ २ २२ १ ०} ओइस्वार३४दी । छया३मादिष्ठ-
^{२, ३ ५ १ २ २ १२ २ २ ५ ५} या । ओर३४वा । पवस्वसोमधारया३ । ओइ२३४न्द्रा ।
^{१, २ ५२ २ २२ ३ २} या२पा२३४ओहोवा । तवेसुताऽ१ ॥ १७ ॥

^{३ २, ३ ५ २ २२ १ ० २ ३} उज्जवाइ । स्वार३४दी । छया३मादिष्ठया । ओ
^{५ १ २ २ १२ २ २ ४} र३४वा । पवस्वसोमधारया३ । उज्जवाइ । इन्द्रापूयपा ।
^{१, ३ ५२ २ २ ५} तारवार३४ओहोवा । सूर३४ताः ॥ १८ ॥

(सञ्चितम् ॥) स्वादाइष्ठया । मदिष्ठया३ । पावा
 ४ ५ २२ १ २ ४ ५ ५ ४
 ३स्वासी । मधारया३ । आइन्द्रा३यापाई । हाउ । त-
 वापुइसुताउ । वा ॥ १८ ॥

(शकुलः ॥) स्वादिष्ठयामदिष्ठयापवस्वसीमधारयाइ ।
 ४ २ १ १ ३२
 द्रापुयपा । तवा२इ । म२ । तवा२इ । ऊ२ । तवा३४
 ५ २ २ ५
 औहोवा । सू२३४ताः ॥ २० ॥

(गन्धीरम् ॥) औहोहम्हाणहिया । हाइहाइ ।
 १२ २ २ ५ २ ३ ५ ५ २ २
 स्वादाइष्टया । मो२३४दी । उ३मा२३३दी । औहोहम्-
 २ ४ ५ २ २ २ २ ५ ५
 हाणहिया । हाइहाइ । ष्टयापाव । स्वा२३४सी । औ
 ३ ५ २ २ २ २ ४ ५ २ २ १
 स्वा२३४सी । औहोहम्हाणहिया । हाइहाइ । मधा
 २ ३ ५ २ ३ ५ २ २ २ २ ४ ५
 रया । ई२३४न्द्रा । औई२३४न्द्रा । औहोहम्हाणहिया ।
 २ २ १ २ ३ ५ २ ३ ५
 हाइहाइ । यपातवाइ । सू२३४ताः । औइसू२३४ताः ।
 २ २ २ २ ४ ५ २ २ ५ २ २ २ १
 औहोहम्हाणहिया । हाइहाइ । औहोवा । ई२
 १ १ १
 ३४५ ॥ २१ ॥

अथ तृतीया ।

११ ३१२ ३१२ ३२
वृषापवस्वधारयामरुत्वतेचमत्सरः ।

३ १२ ३ १ २
विश्वाद्धानञ्जसा ॥ ३ ॥ ३ *

४२ ५ २ ४ ४ २
(संहितम् ॥) स्वादिष्ठयाम । दा५इष्ठया । पवा२ ।
१ २ १ १ २ १
स्वा२३से । मधा२राया । आ२३इन्द्रा । या२पा ।
० २ ५
तवा२३ । हाउवा३ । सू२३४ताः ॥ २२ ॥ २

५२ २२ १ २
(सोमसाम ॥) वृषापवा । स्वधाराया२ । मरुत्वताइ ।
२ १ २ ३ ५२ २ २
चमत्सार२३राः । वाइश्वा२३ । दा२धा२३४औहोवा । न-
१२ ३११११
ञ्जसार२३४५ ॥ २३ ॥

मधुच्छन्दाऋषिः† । हे “सोम !” “इन्द्राय” “पातवे”‡
पातु “सुतः” अभिषुतस्त्व “स्वादिष्ठया” स्वादुतमया “मदिष्ठया”॥
अतिशयेन मादयिन्वा “धारया§” “पवस्व” क्षर ॥ २ ॥ २

* उ०१,१,१०,१ = ऋ०७,२,२,५ = ज०१,१,१९; —४,१,१—२—३;—४,२,१;—
७,१,१—२;—११,२,१४—१५;—१८,१,१८—१९;—२०,१,१;—२२,२,९—१० ।

† “वैशामिनिः”—इति ऋषि-नैशेयः ।

‡ तुमर्थे तवेङ् प्रत्ययः (३,४,९) ।

§ “तुच्छन्दि (५, ३, ५९)”—इतीहम् ।

§ द्वक्प्रत्ययः ।

(सोमसाम ॥) वृषाद्वा । पार३४वा । स्वाधारा२३४या ।
 मार३४रू । त्वार३४ताइ । चामत्सार३४राः । वाइश्वाद
 धार३ । नार३ओ२३४औहोवा । जार३४सा ॥ २४ ॥

(आणुभार्गवम् ॥) वृषापव । स्वधारा६या । मासुत्वता
 इ । चामारत्सार३४राः । विश्वादा१धार३ । नओ३ ।
 जार३४सी६द्वाइ ॥ २५ ॥

(वैश्वदेवम् ॥) आइवृषा । पवा । इहा । औ३हो ।
 स्वधारा२३४या । म । रू । त्वते३द्वाइ । च । मा ।
 त्सार२३द्वाइ । विश्वाद्धाद्वा । नओजसाद्वा ।
 वा ३ ४ ३ ओ ३ ४ ५ वा ६ ५ ६ । अस्मेरायारुतश्रवार३
 ४ ५ः ॥ २६ ॥

(वैश्वदेवम् ॥) वृषा । पवार३ । एहिया । स्वधार३ । रया३४
 औहोवा । मारु३४ । औहोवा । त्वतेचमा१त्सारः ।

राया३। माखुरत्वार३४ताइ। आइ। चमार३। चमार
त्वार३४राः। औहोहोहाइ। विश्वा। दधारनार३४ओ।
जासार३४औहोवा। ओइ। ज्वरआ ॥ ३० ॥

(यौक्तोत्तरम् ॥) वृषाऔहोहोहाइ । पवास्वाधा
 १रायाइ । माहूँत्वारइताइ । चमाइ । औइ ।
 चमारत्वारइराः । विश्वाऔहोहोहाइ । दधारना-
 रइऔ । जारसारइऔहेवा । औइ । जूँरइ-
 वा ॥ ३१ ॥ ३

॥ इति ग्रामे गेये द्वादशः प्रपाठकः ॥

ऋगुर्वारुणिऋषिः* । हे “सोम !” त्वं “वृषा” स्तोतृणा-
मभिमतस्य वर्षकः† सन् “धारया” त्वदौयया “पवस्व” द्रोण-
कलश‡ मागच्छ । [पवतिर्गतिकर्मा॥ । आगतस्त्वं यदास्माभि-

* अथवा जमदग्निः भारद्वाजः (अनु०) ।

† वृषजिति नानस्य रूपमिदम् । प्रथमे खण्डे २९९, ३०१, ३१९, ५०१, ५४५, ७८०, ८३४ पृष्ठास्तु च व्याख्यातम् ।

‡ सोमस्याधारपात्रविशेषम् । अत्रैव चोत्तरत्र ६, १, २, ७ — ४, १० — ४, २ ऋक्षु विदितम् ।

॥ निघण्टो गतिकर्मसु “पवते”-इत्यस्याष्टोत्तरशततमखेन दर्शनात् (२,१४) ।

अथ चतुर्थी ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
यस्तेमदोवरेण्यस्तेनापवस्त्वान्धसा ।

३ १ २ ३ २
देवावौरघशंसहा ॥ ४ ॥ ४ *

ओम् ॥ (भासम् ॥) यास्ताइ । मादे । वाराओर३४वा ।
णौर३४याः । ताइना । पावा । स्वाइआओर३४वा । धा-
रिन्द्राय दीयते तदा] “मरुत्वते” सहाया मरुतो यस्य सन्ति†
तस्मै इन्द्राय “मत्सरः”‡ मदकरश्च भव । कोट्टगः? “विश्वा”¶
विश्वानि सर्वाणि व्याप्तानि वा धनानि “ओजसा” आत्मीयेन
बलेन युक्तः सन् स्तोतृभ्यस्तानि प्रयच्छन् त्वं मादयिता भवेति
समन्वयः ॥ ३ ॥ ३

* उ० २, १, १५, १ = ऋ० ७, १, २१, ४ = ऊ० २, १, ५; — ४, १, १०; — ६, २, ७; — ८, ३, ८;
— ११, २, ८ — १० — २०; — १२, २, ८; — १३, २, १०; — १४, २, ११ — १२ — १३; २०, १, २ — ३-
४ = ऊ० १, २, १; — ३, १, ४ — १४ — १७ ।

† अस्ति मरुत ऋत्विङ्नामसु (३, १८) — रूपनामसु (३, १०) — हिरण्यनामसु च
(१, २) निघण्टौ । तत्रैव दैवतकाण्डेऽन्तरिक्षदेवतासु च “मरुतः”-इति दृश्यते । अत्र
च तेषामेव देवगणानां ग्रहणम्; तथा च श्रूयते — “अस्ति सोमो”-इत्यादि (प्र० २८२ पृ०)
मरुतामिन्द्रसहायभूतत्वं “एवस्य त्वा”-इत्यादौ (प्र० ६५६ पृ०) श्रूयतएव ।

‡ मदिघातो रौणादिके सरप्रत्यये रूपम् । अत्र चोत्तरद्वान्यत्रापि चतुर्थं (६, १,
१, ३ — ३, ८ — ११ — ४, १०) श्रोयन्ते मत्सर इति ।

¶ सुप्र आत्मे रूपम् (७, १, २८) ।

^५ २३४सा । ^४ दाइवा । ^५ वाइरा । ^१ घाशाओ^२३४वा । ^५ सार-
^५ ३४हा ॥ १ ॥

(सोमसाम ॥) ^४ यस्तेमदाः । ^५ वराइणियोः । ^१ ताइनापावा-
^२ ३३२ । ^१ अन्धसा । ^२ दाइवावाइरा^३४ । ^५ हाउ । ^५ घशा
^५ पूसहा । ^५ होपूइ । ^५ डा ॥ २ ॥

(प्राजापत्यम् ॥) ^३ यस्ता^१३इमा^५२३४दाः । ^{२१} वराइणाया ।
^१ आ^५२३४वा । ^२ हा । ^३ ओ^५२३४वा । ^२ हाइ । ^१ ताइनापव ।
^१ स्वआन्धासा । ^२ ओ^५२३४वा । ^३ हा । ^५ ओ^२२३४वा । ^५ हाइ ।
^१ दाइवावाइरा । ^२ ओ^५२३४वा । ^३ हा । ^५ ओ^२२३४वा । ^५ हाइ ।
^१ घा^३२शा^५२३४ओ^२होवा । ^{२२} स^{१११११}होरयी^३ष्ठार^५३४पूः ॥ ३ ॥

(सोमसाम ॥) ^{२१} यस्ताइमा^{४२}३इदेवरेणियाः । ^१ ताइनापव ।
^१ स्वआन्धा^२१सा^१२ । ^१ दाइवा^{२१}२वाइरा^५२३ । ^४ घशा^५२३४वा । ^५ सापू
^५ होईहाइ ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

३ २३ ३ १ २ ३ १ ० ३ १ २
 तिस्रोवाचउदौरतेगावोमिमन्तिधेनवः ।

५ २ २ ४ ५ ४ ५ १ २
 (भास०साम ॥) यस्ते । माइदा । वा । इया । राइणा

१ २ २ ५ २ २ २ १
 १यारः । ताइनापव । स्व । औइहो । वाहा । धसार ।

१ १ ३ ५ २ २ ३ २
 दाइवार३ । वारइरा२३४ औहोवा । घश०साहा१ ॥ ५ ॥

५ २ २ २ ५ २ २ २
 (अइउईड०सोमसाम ॥) यस्तेमदोवरेण्याइए । तेना-

२ २ २ २ २ १ २ १
 पवस्वान्धसा । देवावौरा२३ । हाइ । घाशाउवा । सा-

२ २ ५
 हाउवार । ऊइ२३४पा ॥ ६ ॥ ४

अमहोयुक्तेषिः* । हे “सोम !” “ते” तव “देवावोः”†
 देवकामः “अघशंसहा” राक्षसानां हन्ता‡ । “वरेण्यः” सर्वैर्वर-
 णीयः “मदः” मदकरः “यः” रसोविद्यते तेन रसेन “अन्धसा”
 आदरणीयेन॥ “पवस्व” चर ॥ ४ ॥ ४

* “आङ्गिरसः”-इति ऋषि-नैगेयः ।

† देवावौरिति ‘वीकानौ’ (अदा०३०)-इत्यस्य रूपम्, कान्तिरिच्छा । देवान्
 वेति ईडे स देवावी, अन्येषामपीति (इ. १, १२०) पूर्वपददीर्घः ।

‡ “अघशंसः”-इति स्तेननामसु त्रयोदशं नैघण्टुकम् (३, २४) । ‘अघं पापं,
 यः शंसति, तस्य हन्ता’-इति वि० ।

॥ आदरणीयेनाग्नेनेति भावः । “अन्धसा अग्नेन”-इत्येव वि० ।

१२ ३१ २

हरिरेतिकनिक्कदत् ॥ ५ ॥ ५ *

(वैष्टम्भे द्वे ॥) तिस्त्रोवाचाः । उदाइ । उदा३१उ ।

वाये३ । रा२३४ते । गावोमिमा । तिधाइ । तिधा३१उ ।

वाये३ । ना२३४वाः । हरिरेती । कनाइ । कना३१उ ।

वाये३ । कार३४दात् ॥ ७ ॥

तिस्त्रोवाचाः । उदाइरा३ते । गावोमिमन्तिधाइ-

ना३वाः । हरिरेती२३४हाइ । कार२ना२३४ओहोवा ।

कार३४दात् ॥ ८ ॥

(पाष्ठौ द्वे ॥) तिस्त्रोवाचो२३४हाइ । उदौरताइ । गा-

वोमिमा२३४हा तिधेनवाः । हरिराइती२३४हाइ । क-

नाये३ । कार२दा२३४ओहोवा । अस्मभ्यक्तातुवित्तमार-

३४५म् ॥ ९ ॥

* उ०२,२,१४,१ = ऋ०६,८,२३,४ = ऊ०२,१,२० ; — ७,१,१६ ; — ९,१,७ ; —
१५,१,१८ ; — २०,१,१०—११ ; — ऊ० २,२,१२ ।

५ ४२ २ ५ ४ ५ ४ ४ ५ २२ २
 तिस्रोवाचउदीरतो । वाचाइ । गावोमिमाइ ।
 १ २ ३ ५ ४ ५ ४ ५ १ १ ३ ५ २ २
 तौधेनारइवाः । हारीराइती । कारनारइ४ओहोवा ।
 ३ ५
 क्रारइ४दात् ॥ १० ॥

४ ३ २ ४ २ ३ २ ५
 (क्षुक्कवैष्टम्भम् ॥) तिस्रोऽध्वा । चाइउदीरताइ ।
 १ २ २ १ २ १ २ २ १ २
 गावोमिम । तिधाइनाश्वाइ३ । होवाइहाइ । हराइरा१-
 १ २ २ १ २ १ ३ ५ २ २
 इतीरइ । होवाइहाइ । कनायेइ । क्रारदारइ४ओहोवा ।
 २ ५
 दीरइ४शाः ॥ ११ ॥

४ २ २ २ ४ २ २ २ २
 (पाष्ठौहम् ॥) तिस्रोवाचापुउदीरताइ । गावोमिम-
 २ २ २ २ १ १ ५ २
 निधेनवः । हरिरारइती । कनौ२ । ऊवाइ । होवाइ ।
 १ १ ३ ५ २ २ २ २ १ २ १ २ १ १ १
 क्रारदीरइ४ओहोवा । हाओवा । ओवा.२इ४पु ॥ १२ ॥ १
 त्रितऋषिः* । “तिस्रोवाचः” ऋगादिभेदेन त्रिविधाः†

*—“आप्तः”—इति ऋषि-नेगेयः ।

†—“चत्वारिवाक्परिमिता”—इत्यादौ (ऋ० १, २१, ८, ४५) श्रुतौ तु व्याव-
 हारिका वाचा वावां चतुष्टयम् । तथाच तस्यैव शास्त्रकृतं व्याख्यानम्—“ओङ्कारो-
 महावाङ्मयश्चेत्यर्थम् ; गामाख्ये ते चोपसर्गनिपाताश्चेति वैयाकरणः ; मन्त्रः कल्पो
 ब्राह्मणं, चतुर्थी व्यावहारिकीति याज्ञिकः ; ऋवो यजुर्वि सामानि, चतुर्थी व्यावहारि

अथ षष्ठी ।

१ २

२ १ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रायेन्दोमरुत्वतंप्रवस्वमधुमत्त मः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २

अर्कस्ययोनिमासदम् ॥ ६ ॥ ६ *

५ २ २

२ १

२ १

(इषोवधीयम् ॥) इन्द्रायेन्दाउ । मरुत्वताइ पवस्वा-

“उदौरते” स्तुतोः प्रोक्षायन्ति ऋत्विजः । “धेनवः” आग्निरेण
 प्रोणयित्राः “गावः” “मिमन्ति” † शब्दायन्ति दोहार्थम् ।
 “हरिः” हरितवर्णः सोमस्य “कनिक्रदत्” ‡ शब्दं कुर्वन्ति
 गच्छति कलशम् ॥ ५ ॥ ५

* उ०४, १, ११, १ = ऋ०७, १, ४०, १ = ऊ०३, १, १६ — १७ — १८ — १९ — २० — २१ ;
 — ८, १, ४ ; — १०, २, ४ ; — १६, १, १३ ; — २२, २, १६ कृष्णे १, १, १७ ।

कीर्ति नैरुक्ताः ; सर्पाणां वाग् वयसां क्षुद्रस्य सरीसृपस्य, चतुर्थी व्यावहारिकौत्येके ।
 पशुषु तूष्णवेषु मृगेष्वग्निं चेत्यात्मप्रवादः । अथापि ब्राह्मणं भवति—सा वै वाक् सृष्टा
 च तुर्हा व्यभवदेष्वेव लोकेषु चीणि, पशुषु तुरीयम् ; या पृथिव्यां साग्नौ सा रथन्तरे,
 यान्तरिक्षे सा वायौ सा वासदेव्ये, या दिवि सादित्ये सा वृहति सा स्तनयिनी ; अथ
 पशुषु ततो या वागत्यरिच्यते तां ब्राह्मणेष्वदधत्ताद् ब्राह्मणा उभयीं वाचं वदन्ति—
 या च देवानां, या च मनुष्याणाम्—इति नि० पू० १, ८ ।

†—‘मा शब्दे (जु० आ०)’—इत्यस्य पुरुषव्यत्ययेन । २, १, ८५) रूपम् ।

‡—निरन्तरशब्दकरणेऽर्थे विद्यमानस्य चुरादेरुभयपदिनः क्रन्देः सार्वकालिके
 (३, ४, ६) लुङि “दाधत्ते (७, ४, ६५)”—इत्यादिनाचलेरङ् द्विर्वचनमभ्यासस्य
 चलाभावो निगागसञ्च निपातितः ।

§—द्रोणमिति प्रसिद्धम् ।

मा२ । धुमत्तमाः । अ१क१स्यो१र । निमा२३ । सा२-
 दा२३४ औ३होवा । इ२षीव२धे१ ॥ १३ ॥

(इन्द्रसाम ॥) आ२३४इन्द्रा । या२३४इन्द्रा । म३रु-
 त्वते३ । पा२३४वा । स्वा२३४मा । ध॒मात्तमा३ः । आ-
 र३४र्का । स्या२३४यो । निमा३सादा२३४पुम् ॥ १४ ॥

(वैश्वदेवे द्वं ॥) इन्द्रायाइन्द्रो२३ । हा । औ३होवा ।
 म३रुत्वाते२३ । हा औ३होवा । पव॒स्वामा२३ । हा ।
 आ३होवा । धुम॒त्तामा२३ः । हा । औ३होवा । अ॒र्का-
 स्यो२३ । हा । औ३होवा । निमा३सादा२३म् । हा ।
 औ३होवा३४३ । ओ२३४पु३ । डा ॥ १५ ॥

इन्द्रायेन्द्रो । ए॒पु । म३रु । त्वताइ । पव॒स्वमधु-
 म॒त्ता२३माः । ऊ॒वाइ । हो॒वा । अ॒र्कास्या२३यो । ऊ-
 वाइ । हो॒वा । निमा३सा२३दा३४३म् । ओ२३४पु३ । डा ।
 ॥ १६ ॥

^{५ २ २ २} ^{२ १} ^{२ २}
(आग्नेये द्वे ॥) इन्द्रायेन्दोहाउ । म । रु । त्वतेऽहाउ ।

^{१ २} ^{१ ७} ^२ ^१ ^७ ^२
पवस्वमधु । मा । तमारऽहाउ । अर्का । स्ययोऽहाउ ।

^१ ^५ ^४ ^५
निमारऽ । होरऽवा । साप्रदोऽहाइ ॥ १७ ॥

^{५ २ २ ४ ५} ^{४ ५} ^{२ १ २} ^{१ २}
इन्द्रायेन्दोवा । ओवा । मरुत्वतोवा । ओवा ।

^{१ २} ^{१ २} ^{१ २} ^२ ^{४ ५}
पवस्वमोवा । ओवा । धमत्तमोवा । ओवाऽ । अर्काहाउ ।

^{४ ५} ^{२ १ २ १} ^५ ^४ ^५
स्ययोहाउ । निमोवाऽओरऽवा । साप्रदोऽहाइ ॥ १८ ॥

^{४ ५ २ २} ^{४ ५ २} ^४ ^१
(वैश्वदेवम् ॥) इन्द्रायेन्दोमरुत्वाते । ओहाइ पव-

^{२ १ २} ^{५ २} ^२ ^५ ^{१ ७}
स्वमधमत्तमः । ओऽहाउऽ । ओऽहा । आर्कस्यायोऽ ।

^{१ ५} ^{५ २ २} ^२ ^३ ^५
नारइमाऽऽओहोवा । उप । सारऽवा । ॥ १९ ॥

^{५ २ २ २} ^५ ^{१ २}
(आग्नेयम् ॥) इन्द्रायेन्दोमरुत्वाऽताइ । पवस्वम ।

^{१ २} ^{५ २} ^५ ^४ ^५
धुमात्ताऽमारऽऽ । अर्कस्ययोनिमाऽहाउ । साप्रदोऽहाइ
॥ २० ॥ ई

कश्यप ऋषिः* । हे “इन्दो” सोम !† “मधमत्तमः”

* “मारोचः” इति ऋषि-नैगेयः ।

† ५० ६६४ पृ०३० ।

अथ सप्तमी ।

१ १ ३ १२ २२ ३ १२ २२ ३ २
असाव्यं शुर्मदायासु दक्षोगिरिष्ठाः ।

३ २३ ३ १ २
श्येनोनयोनिमासदत् ॥ ७ ॥ ७ *

(शेगवानि चत्वारि ॥) आसा । वियं शुर्मदायासु उवा २३ ।
दार ३४ या । आपृहदाक्षाः । गिरा ३१ उवाये ३ । छार ३४ पुः ।
श्येनोनार ३ यो । निमा ३१ उवा २३ । सार ३४ दात् ॥ २१ ॥
असाविया । शुर्मदा २ । य । आपृहदाक्षा २ः । गा-
इरिष्ठाः । श्याइनो १ नायो २३ । निमो २३४ वा । सापृदो-
इचाइ ॥ २२ ॥

अतिशयेन सध्मान् “अर्कस्य” अर्चनीयस्य यज्ञस्य “योनि”
स्थानं “आसदम्” उपवेष्टुं “मरुत्वते” “इन्द्राय” इन्द्रार्थं
“पवस्व” क्षर ॥ ६ ॥ ई

* उ० ३, २, १६, १ = ऋ० ७, १, २४, ४ = आर १, २, २३ = ऊ ३, १, १० ;—७, २, १८ ;—
१६, १, ४ ;—२०, २, २ ।

† प्र० पृ० २० । अर्क इति अर्चते रूपम् ।

‡ ‘आसदम् आसीद’ इति वि० ।

असा । वियाओर३४वा । शुर्मदाया । ओर३४वा । आ-
 प्साओर३४वा । दक्षोगिराइ । छाओर३४वा । श्येनीनयो-
 निमासदार३४पुत् ॥ २३ ॥

असा । वियौवाओर३४वा । शुर्मदायौ । वाओर३४वा ।
 अप्सु । दक्षौवाओर३४वा । गिराइ । छौवाउर३४वा ।
 श्येनः । नयौवाओर३४वा । निमा । सादौवाओर३४वा ।
 होपुइ । डा ॥ २४ ॥

(च्यावनानि चत्वारि ॥) असा । व्युज्जवाहाइ । अ-
 शुर्मदायाप्सुदक्षोगिरिष्ठाउज्जवार३होइ । श्यार३इनोइ ।
 नार्योर३४ओहोवा । निमासदार३४पुत् ॥ २५ ॥

असाव्युः । औहोवाहाइ । मदार३या । आ-
 प्सुदक्षोगिरिष्ठाः । श्याइनोनाश्योइ । नारइमार३४ओहो-
 वा । उप । सार३४दात् ॥ २६ ॥

अथाष्टमी ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पवस्वदक्षसाधनीदेवेभ्यः पीतयेदरे ।

३ २ २ ५ ४ ५ ४
इहा३१२३४ । इहा । साव्यः शुर्मदाय । इहा ।
२ १ २ २ ३ ५ २ १ २ ३ २
अपस्वदक्षीगिरिष्ठा३४५ । ई२३४ हा । श्येनीनयो२निमा-
३ ५ १ ३ २ ३ ५
३४५ । ई२३४ हा । आ२सदा३४५त् । ई२३४ हा ॥ २७ ॥

३ ५ ३ ५ ५
असा२३४ । वियः शुः । मदा२३४याई । हाउ ।
२ १ ३ ५ २ १ ५ १ २
आपस्वदा२३४ हा । गिरा३ष्ठा२३४ हाइ । श्याइनोना३-
२ १ २ १ ५ ५
यो३ । नाइमा२३ हा३४३इ । सा२३४ दोइ हाइ ॥ २८ ॥ ७

जमदग्निऋषिः * । “गिरिष्ठाः” पर्वते जातः “अंशुः”
सोमः “मदाय” मदार्थं “असावि” अभिषतः । “अप्स” सती-
वरीष “दक्षः”† प्रवृद्धश्च भवति । किञ्च । “श्येनीन” यथा
श्येनो वनादागत्य स्थानमासीदति तद्वद् “अयं” सोमः “योनिं”
स्वकीयस्थानम‡ “आ सदत्”¶ आसीदति ॥ ७ ॥ ७

* “भार्गवः”-इति ऋषि-नैमेषः ।

† दक्ष इति बलनामसु नैषण्डकम् २, ९ । ‘दक्षः शीघ्रः’-इति वि० ।

‡ द्रोणकलशमिति यावत् ।

¶ लोट्यो रूपम् (३, ४, ७)

३ १ २ ३ २ ३ १ २

मरुद्ग्रीवायवेमदः ॥ ८ ॥ ८ *

४ ५   २   ४ २   ५   १

(प्राजापत्ये दे ॥) पवस्वदौ । ह्रीह्रीवाहाइ । क्षा-

१ २   ५   २   २   २   ५ २   १

साधनाइ । औइहोइइ । औइहोइइ । औहो ।

३ २   २ १ २   १   २ ३ २ ५   २   २

वाहाइ । देवेभ्यःपाइ । तयेहराइइ । औइहोइइ ।

२   ५ २   ३ २   १ २ २   ५   २   २   २   ५ २

औहो । वाहाइ । मरुद्ग्रीवाइ । औइहोइइ । औहो ।

३ २   २   १, ३   ५ ८ २   ३   ५

वाहाइइ । याँवाँवाँइइ औहोवा । माँइइइदाः ॥ ८ ॥ ८

४ ५   ४ २ ५   ५   २ २ १ २   २   १

पवस्वदक्षसाधनः । ओइवा । देवेभ्यःपीतयाँओइ ।

२   १ २ २   १   ४   ५   ४

हराँइ । मरुद्ग्रीवाँ । ओइ । यवोवा । माँइइइ

५

हाइ ॥ ३० ॥ ८

दृढच्युत आगस्त्य ऋषिः । हे “हरे” हरितवर्ण पाप-
हर्तृवा सोम ! “दक्षसाधनः” दक्षोवलन्तस्य साधकः † “मदः”
मदकरश्च त्वं “पवस्व” क्षर । किमर्थम् देवेभ्यः इन्द्रादिभ्यः

* उ० २, १, १०, १ = ऋ० ६, ८, १५, १ = उ० १, २, ८; — १५, २, ८; — १६, २, १ = ऊ०
१, १, ८ ।

† ‘दक्षसाधनः’ ग्रीवसाधनः - इति वि० ।

‡ ‘मदः’ मदनीयः - इति वि० ।

^१मदा^१रइ^१षुसा^१ । ^१हा^१हाइ । ^१ओ^१वा^१रइ^१हो । ^१व^१धो^१रइ^१४वा ।
^४आ^४पु^४सो^४इ^४हाइ ॥ ३५ ॥

^४प^४यो^४हो^४वा^४हाइ^४स्वानाः । ^४गा^४रइ । ^४रि^४ष्ठा^४र^४या । ^४ओ^४रइ^४४ ।
^३हो^३होइ । ^३हा^३हा । ^१हो^१वा । ^१हो^१वा । ^१प^१वि^१त्रे^१सो । ^१मो^१अ^१
^१चा^१रा^१रत् । ^१ओ^१रइ^१४ । ^१हा^१होइ । ^१हा^१हा । ^१हो^१वा । ^१मदा^१
^१रइ^१षुसा । ^१ओ^१रइ^१४ । ^१हा^१हाइ । ^१हा^१हा । ^१हो^१वा । ^१हो^१
^१वाइ । ^१व^१धो^१रइ^१४वा । ^१आ^१पु^१सो^१इ^१हाइ ॥ ३६ ॥ ८

अस्याः परस्याश्च कश्यपोऽसित* ऋषिः । अयं “सोमः”
 “पवित्रे”† “पर्य्यच्छरत्” परिच्छरति । “स्वानः” सुवानः
 अभिषूयमाणः “गिरिष्ठाः” गिरिस्थायी गिरौ वर्त्तमान इत्यर्थः ।
 स त्वं “मदेषु” मादकेषु स्तोत्रकेषु “सर्वधा असि” सर्वस्य धाता
 दाता वा भवसि ॥

“स्वानः”-“सुवानः”-इति, “अच्छरन्”-“अक्षा”-इति च
 साम्नऋचः पाठः ॥ ८ ॥ ८

* अथवा कश्यपो देवस्यः (ऋ० अनु०) ।

† ‘पवित्रे कर्णमये’-इति वि० । पवित्रे दशपवित्रमित्यनुपदम् (इतश्चतुर्थे)
 वक्ष्यति सायणः ।

‡ साम्निकवज्रलवचनात् उबङ् विकल्पः (७, ३, ८७) ।

अथ दशमी ।

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०}
परिप्रियादिवः कविर्वयाः^१ सिनप्रयोर्द्वितः ।

^{३ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०}
स्वानैर्याति*कविक्रतुः ॥ १० ॥ १० +

॥ चतुर्थ-दशति ॥

^{५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०}
(पूर्वमौर्णायवम् ॥) परिप्रियादिवः कावौः । वयाः^१

^{२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०}
सिनप्रोर्द्वितः । स्वानैर्यारशती । आयाः^२ । इयाः^३ रई-

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०}
श्या । कविक्रतोः^४ । यारः^५ ३४ औहोवा । ईरः^६ ३४ ५ ॥ ३७ ॥

^{४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०}
(उत्तरमौर्णायवम् ॥) परिप्रियादिवः कवाइः । वया

^{२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०}
रहोः^१ वाः^२ सिनप्रयोर्द्वितः । स्वानैर्यारशती । ऊवा ।

^{२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०}
होवा । होवा । ऊवारः^३ । ईश्या । कविक्रतोः^४ ।

^{३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०}
यारः^५ ३४ औहोवा । ईश्याः^६ ३४ ५ ॥ ३८ ॥ १०

॥ इति त्रयोदशसार्द्धः प्रपाठकः ॥

* “सुवानोद्याति”-इति उ०-आख्यानं वि० ।

† उ० ३,१,१८,१ = ऋ० ६,७,३१,१ = क० १,२,१५, — ७,१,८ ; — १५,२,१० ; —
१६ ८,११ ; — २०,१,१० = ऊ० ४,१,६ ।

अथ द्वितीये खण्डे—

सेषा प्रथमा ।

१२२२

३९३१२

३१२

प्रसोमासोमदच्युतः श्रवसेनोमघोनाम्* ।

३२ ३१२

सुताविदथे अक्रमुः ॥ १ ॥ ११ †

२ १ ३

५

२ १ २

ओं ॥ (सौभरे द्वे ॥) प्रसोमार३४साः । मदच्युतः ।

कविर्मैधावी । “कविक्रतुः” अन्तःप्रज्ञः क्रान्तकर्मा वा
 सोमः “नप्तोः” अधिषवणफलकयोः ‡ “हितः” निहितः ।
 “दिवः” द्युलोकस्य “प्रिया” प्रियाणि “वयांसि” वयन्ति गच्छ-
 न्तीति वयांसि ग्रावाणः ॥ तानि । [तथाच मन्त्रवर्णः—“श्रेणा
 अतिथयः पर्वतानां ककुभः”—इति ।] “स्वानैः” अभिषुण्व-
 द्विरध्वर्यक्तानि “परियाति” गच्छति ॥

“स्वानैः”—सुवानैः—इति सामन्त्रचः पाठः ॥ १० ॥ १०

इति ओसायणाचार्य-विरचिते सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्याने
 पञ्चमस्याध्यायस्य प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

* “मघोनः”—इति ऋ०, उ०-व्या० वि० च ।

† उ० १, २, २१, १=ऋ० ६, ८, २२, १=ऊ० १, २, १४ ;—२१, १, २० ।

‡ ‘ग्रावापृथिव्योः अहोरात्रयोर्वा’—इति वि० ।

॥ ‘वयांसि’ अन्नानि पक्षिणो वा’ इति वि० । ग्रावाणस्य सोमाभिषवार्थानि
 पाचविशेषाणि “अग्निरुक्थे”—इति ऋचो व्याख्यानं द्रष्टव्यम् (प्र० १७२ पृ०) ।
 निषण्णौ तु ग्रावइति पर्वतइति च भेषजनामसु पठ्यते १, १० ।

अथ द्वितीया ।

१२ २२   ३२ ३ १ २   ३ १ २
प्रसोमासोविपश्चितोपोनयन्तजर्मयः* ।

१२   ३ १ २
वनानिमहिषाद्व ॥ २ ॥ १२ †

१   २ २   १ ३   ५   १ ७
और३होवा३ । अवारसार३४इनाः । औइमघोना२म् ।

१   १ ३   ५ २ २   २२   ३ १ १ १ १
सुतार३ः । वार३इदार३४औहोवा । थेअक्रमूर३४पूः ॥ १ ॥ ११

५ २ २   १ २   १ २   १
प्रसोमासाः । वाइपश्चितः । आपो१नाया२ । ता

श्यावाश्च ऋषिः‡ । “सोमासः”॥ सोमाः “मदच्यतः” मद-
स्त्राविणः “सुता” सुतः § अभिषुतः सन्तः “मघोनां” हवि-
षतां ॥ “नः” अस्माकं सम्बन्धिनि “विदथे” यज्ञे “अवसे” **
अन्नाय कौर्त्तये वा “प्राक्रमुः” प्रगच्छन्ति ॥

“मघानां”—“मघोनः”—इति पाठौ ॥ १ ॥ ११

* “अपांनयन्तूर्मयः”—इति ऋ० ख, उ०-या० वि० च ।

† उ० १,२,१९,१= ऋ० ६,८,२३,१= ऊ० ६,२,२२;— ११,२,११;—१४,१,
१२—१३—१४;—१८,१,११;—१९,२,१५—१६ ।

‡ “आत्रेयः”—इति ऋषि-नैमेयः ।

॥ असुकि रूपम् (७, १, ५०) ।

§ सुताइति आत्वे रूपम् (७, १, ३९) ।

॥ मघं धनम्, इह च तत् हवीरूपम् लक्ष्यमिति भावः ।

** “विदथः”—इति यज्ञ-नामसु पञ्चमं नैषण्डकम् ।

अथ तृतीया ।

१२ ३ १२ २२ २१ २ ३ ३ १२
पवस्वेन्दोवृषासुतःकृधोनोयशसेजने ।

३ २३११
विश्वाअपदिषोजहि ॥ ३ ॥ १३ *

१ २२ १ २ १ २ २ १ २ २
ऊर्मयः । वाना१निमा२ । आ३औ३हो । हि३षा३इव ।

१ २ १
इ३डार३भा३४३ । ओ३र३४५इ ॥ २ ॥ १२

त्रितऋषिः† । “विपश्चितः” मेधाविनः “सोमासः” सोमाः
“प्र नयन्त” पात्राणि प्रति गच्छन्ति । किमिव ? “अपऊर्मयः”
[अपइति षष्ठी व्यययेन द्वितीया ‡] । [अपामूर्मयः अतएव
बह्वचाः—अपान्नयन्तीति पठन्ति] ते यथा सततमुद्भवन्ति तद्वत् ।
[बाहुल्येऽयं दृष्टान्तः । अर्थतो गमने दृष्टान्तान्तरमभिधीयते—
“वनानि महिषाः” प्रवृद्धा मृगा इव । अथवा स्वाश्रयात् प्रद्रवणे
प्रथमो दृष्टान्तः । द्वितीयस्तु दृशापवित्रादधःप्रदेशे ॥ २ ॥ १२

* उ० २, १, २, १ = ऋ० ०, १, २३, २ ।

† “आग्नाः”—इति ऋषि-नैमेयः ।

‡ “अत्यथो बहुलम्”—(नै० ३, ३, ८) व्याख्यातृष्वैवं पुरस्तात् (प्र० २, १५ पृ०—)
सुमेधु यो महान् मृगः तस्य तु नामो महिष इति प्रसिद्धम् । तथाहि—

“ब्रह्मा देवानाम्यदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम्”

—इति ऋग्वेदीया श्रुतिः (८, ५, ११, ६) । “महिषो मृगाणामित्येवम् चि मसा
भवति मृगाणाम्”—इत्यादि तद्व्याख्यानं यास्कस्य ।

अथ चतुर्थी ।

२३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

वृषाह्यसिभानुनाद्यमन्तत्वाह्वामहे ।

१ २ २ ३ १ २

पवमानस्वर्हशम्* ॥ ४ ॥ १४†

४ २ २ ४ २ १ २

(वृषकाणि त्रीणि ॥) पवस्वेदोऽवृषासुताः । कृषी

२ २ २ २ २ ३ ४ १ २
नायशसोजनाये३ । वाइश्वाआर३४पा । दारइषार३४५ २ २ ३ ५
औहोवा । जार३४हौ ॥ ३ ॥ १३

४ ५ २ ४ २ १ २ २ १ २ २

वृषाह्वया । सिभान्२३ना । द्युमन्तत्वाह्वावा१माहा

२ २ १ २ १ ५ ३ ५

२३४इ । पवा३ । मानसुवोर३४वा । दृ२३४शाम् ॥ ४ ॥

अमहोयुर्ऋषिः ॥ हे “इन्दो” सोम ! “सुतः” अभिषुतः
 “वृषा” सेक्ता त्वं “पवस्व” धारया क्षर । “जने” जनपदेषु “नः”
 अस्मान् “यशस्तः” यशस्विनः “कृषि” ॥ कुरु । “विश्वा” सर्वान्
 “विषः” द्वेष्टन् शत्रून् “अप जहि” मारय ॥ ३ ॥ १३

* “पवमानस्वाध्यः”-इति ऋ० ।

† उ० २, १, ४, १ = ऋ० ७, १, १, ४ ।

‡ “आङ्गिरसः”-इति ऋषि-नैगेयः ।

॥ “शृगुणपृकृष्टभ्यः कन्दसि (६, ४, १०२)”-इति सिद्धं कृषीति । ऋचि तु
 “कृषी”-इति दीर्घान्तपाठः, स च “द्वयः (६, २, १३५)”-इति योगविभागात् साध्यः ।

५ ख,

अथ पञ्चमी ।

१२   ३ १ २   ३ १ २ ३ २ ३ २
इन्दुः पविष्टचेतनः प्रियः कवीनाम्नतिः * ।

४ २   २ ४   २ १   २ २   १ ५ २   २
वृषाहियापुसिभानुना ।   द्युम तं त्वाह्वारमहे ।

५   २   १ २ २   १ २
ह्यारइ । ऊर । होश्वा । पवमानसुवर्दशम् । ह्य-

५   २   ३ २
रइ ऊर । होश्वा । ऊवोश्शपुइ । डा ॥ ५ ॥ १४

भृगुर्ऋषिः † ॥ हे “सोम !” त्वं “वृषा” अभिलषितफलानां
वर्षिता “असि हि” भवसि खलु । तस्मात् हे “पवमान”
पूयमान पुनान ‡ वा सांम । “स्वर्दश” सर्वस्य द्रष्टारं
“भानुना” तेजसः § “द्युमन्तं” दीप्तिमन्तम् अतिशयेन तेज-
स्विनमित्यर्थः । स्तुतिमन्तं वा “त्वा” त्वां “ह्वामहे” ॥ यज्ञेषु
आह्वयामहे ॥ ४ ॥ १४

* “मती”-इति ऋ० ।

† “वारुणिः भार्गवो जमदग्निवो”-इति ऋषि-नैमेयः ।

‡ अभिषुत शोषित इत्यर्थः ।

§ प्र० ४८० पृ० ३० ।

॥ भातुइति निघण्टावहर्नामस्तु (१, ८) दृश्यते परमिह सर्वत्र दक्षिणाचकलेन
व्याख्यातमाचार्येण—(प्र० २१८ पृ०, ४५८ पृ०) ।

॥ ऋः सम्प्रसारण-बाहुल्येन रूपमिदम् (६, १, ३४) ।

३ १२ २२ ३ १ २

सृजदस्रथीरिव ॥ ५ ॥ १५ *

३ २ ३२ ४

५

४ ५

(कौम्यस्य सामानि त्रीणि ॥) इन्दु रौहोवाहाइ । पावी ।

२ १

३

५

२२ १

५

२

१

ष्ठचारइ । तनोर३४हा । हाहोइ । हो३हा । प्रियाः-

२२

२२

२३

५

२२ १

५

२

कवी । नाम्ना । तिरोर३४हा । हाहोइ । हो३हा ।

१

३

५

२२ २

५

२

१

सृजा२त् । अश्वोर३४हा । हाहोइ । हो३हा३ । रा२

३

५२२

३

५

या२३४ औहोवा । ई२३४वा ॥ ६ ॥

४ ५

४२५

४ ५ ४

५

२

३

इन्दुःपविष्ठचेतनःप्रियःकवाइ । ऊ३म् ऊ३म् । नाम्ना-

५

१

२

५

२

१

३

२३४तीः । सृजादार३श्वाम् । ऊ३म् ऊ३म् । रा२था-

५२२

३

५

२३४ औहोवा । ई२३४वा ॥ ७ ॥

४ ५

४२५

४ ५ ४ ४ २ ५

४

५

४

४

इन्दुःपविष्ठचेतनःप्रियःकवीनाम्नातिःसृ । जापूदश्वाम् ।

१

१

१

३

५२ २

३

ओवा२३ । ओवा२३ । रा२ था२३४ अ होवा । ई२३४

५

वा ॥ ८ ॥ १५

अथ षष्ठी ।

१२ ३२३ १२ ३१२ २२ ३२

अष्टतप्रवाजिनोगव्यासोमासोअश्वया ।

३१ २ ३१२ २२

शुक्रासोवीरयाश्वः ॥ ६ ॥ १६ *

५ २ ४ ५ ४२ ५ १

(कार्तवेशस्य चीणि ॥) अष्टत्ताप्रवाजिनाः । गा-

व्या२सोमा२ । सो२अश्वयाश१क्रा२सोवी२ । रया२-

श्वः । ओ२३४५६ । डा ॥ ८ ॥

५ २ ५२

अष्टत्ताप्राईवाजिनाः । गव्यासोमासोअश्वया२३-

२१२ २ २ २

अस्याउत्तरस्याख कश्यपऋषिः† । “चेतनः” प्रज्ञापकः “प्रियः”
 देवानां प्रीतिकरः “इन्द्रः” सोमः “कवीनां” क्रान्तकर्मणां
 स्तोत्रुणां “मतिः”॥ मत्या स्तुत्या “पविष्ट”‡ पवते । “अश्वं”
 हयं “रथीरिव” रथीव जमिं॥ “सृजत्” सृजति ॥ ५ ॥ १५

* उ० ४, १, २, १ = ऋ० ७, १, २६, ४ ।

† “मारीचः” इति ऋषि-नैगेयः ।

‡ प्र० ८२८ पृ० ३० ।

॥ स्वादेशे रूपम् (७, १, ३८) ।

§ लेटः सिप्पत्ते रूपम् (३, ४, ८४) ।

॥ “पङ्कजीकृतानामश्वानां नमनोऽमनाछतिः । अतिवेगसमायुक्ता गतिरुर्मिरुदा-
 हुता” इत्यश्वचिन्तामणिः ।

अथ सप्तमी ।

१२ ३ १२ ३ १२ २२ ३ १ २
 पयस्सदेवआय*पगिन्द्रङ्गच्छतुतेमदः ।

३ १२ २२ ३ १ २
 वायुमारोहधर्मणा ॥ ७ ॥ १७ ॥

१ २ १२ २ २ २ १ २ ५ २
 छाड । शुक्रासोवा३१इ । रया२३ । शारवार३४औ-
 २ २ ५
 होवा । ग्वार३४भौ ॥ १० ॥

३ ४ ३ ४ ५ २ ४ ५ २
 आहृत्तप्रवाजिनाः । ए३ । गव्यासोमा । सो३
 १ २ २ १ ३ ५ २ १ ५ ४
 आश्वार्या । शुक्रारसो२३४वौ । रया२३४वा । शा५-
 ५
 वोईछाड ॥ ११ ॥ १६

“वाजिनः” बलवन्तः† “आश्वः” वेगवन्तश्च “सोमासः” सोमाः
 “गव्या” गवेच्छयाण “अश्वया” अश्वेच्छया‡ “वोरया” वीरे-
 च्छया च॥ “प्राहृत्त” ऋत्विग्भिः प्रकर्षणं सृज्यन्ते ॥ ६ ॥ १६

* “देवा यु०”-इति ऋ०, उ०-व्या० वि० च ।

† उ० ५, १, १५, १ = ऋ० ७, १, ३४, २ = ऊ० ४, २, १७-१८-१९-२० ; -१७, १,
 १ = ऊ० १, २, २ ।

‡ “अन्नवन्तः”-इति वि० ।

¶ प्र० २२३ पृ० ३० ।

§ ४ प्र० ४११ पृ० ३० ।

॥ अश्वयेतिवत् साध्यः ।

अथाष्टमी ।

१ २

३ २ ३ १ २ २ ३ २

पवमानोऽजौ जनद्विवश्चित्रन्नतन्यतुम् ।

४ ५ ४ ५

३ २

१ १ २

(शाम्मदे द्वे ॥) पावस्वदि । वया३ । वारया२३४

५ २ २

३

५

४

५ ४ ५

३ २

औहोवा । यू२३४षाक् । आइन्द्रंगच्छा । तुता३इ ।

१ १ २

५ २ २

३

५

२ २

तूरतार२३४औहोवा । मार२३४दाः । वायूर२३४हो३इ ।

१ २

३ २

१ १ २

५ २ २

३

आर३३रा । हधा३ । हारधार२३४औहोवा । मार-

३४णा ॥ १२ ॥

३ ४ ५ २ २

२ १ ३

५

१ २

१

पवस्वदेवणे । क्षीरेक्षी२३४या । आयुषागैरक्षीरे

५ २

१

२

१

५ २

१

रक्षी३या । इन्द्रंगच्छतुतेमदणे रक्षीरे रक्षी३या । वायुमा-

२

२ १

५

४

५

रो३१२३ । हधोर३४वा । मा५णोईहाइ ॥ १३ ॥ १७

निध्रविः काश्यपऋषिः । हे सोम ! “देवः” द्योतमानस्त्व
 “पवस्व” धारया चर । अपिच तव “मदः” मदकरोरसः “आ-
 युषक्” अनुषक्तः * यथा भवति तथा इन्द्रं प्रति गच्छतु । अपिच

* सचते रूपम् । आयुषक् आयुषक् इति शाखाभेदेन पठ्यते “आयुषगिति
 नामाहुपूर्वस्यायुषक्तेभवति”-इति वि० ।

१ २ ३ २ ३ २
ज्योतिर्वैश्वानरमुहत् ॥ ८ ॥ १८*

४ ५ १२ २२ ३ ५
(जनित्रे द्वे ॥) पावा । मानो । अजीजार३४नात् ।

२ १ ० २ १ १ १ २
दिवश्चित्राम् । नतन्यतम् । ज्योतिर्वैश्वार३३ । नाररा

५ २ २ ३ ५
२३४औहोवा । वृ२३४हात् ॥ १४ ॥

५ २ १ २ २ १ २ १ २ ३
पवमानाः । अजाइजा३नात् । दिवश्चित्रा२३५

२ १ २ ३ ५ ३ ५ ३
हाइइ । नातन्या२३४तूम् । ज्यो२३४ती । वार३इ

५ ४ ५ ४ ५
श्वा । नरीवा । वृ५होईहाइ ॥ १५ ॥ १८

त्वं “वायु” “धर्मणा” धारकेण रसेन ‡ “आरोह” प्राप्नुहि ॥
“देवआयुषक्”-“देवायुषग्”-इतिपाठौ ॥ ७ ॥ १७

* उ० ३, १, २, १ = ऋ० ७, १, २१, १ = ज० १२, १, १२ ; -१८, १, ८-८ ।

† ‘धर्मणा कर्मणा’-इति वि० ।

‡ धर्मणेति विविधं व्याख्यातम् । तथाहि-“जातः परेण (प्र० २४८ पृ०)”-
इत्याव ‘धर्मणा आधानादि-कर्मणा’-इति, “घृतवती (प्र० ७७७ पृ०)”-इत्यत्र ‘धर्मणा
धारणेन’-इति इह ‘धर्मणा धारकेण रसेन’-इति ; एव मुत्तरवापि (ऋ० ६, १, २, ८-
उ० २, २, ८, २-३, १, १, ३-४, १, १०, ३-३, २, २०, ३-४, २, २, ७-७, १,
७, ३) ऋचु द्रष्टव्यम् ।

अथ दशमी ।

१ ३ १ २   ३ २२   २२ ३ १२   २२ ३ २
परिप्रासिष्यदत्कवि.सिन्धाहूर्मावधिश्रितः ।

१   २   १
वार३हा२ईया । मदायबर्हणागिरा । औवा२३होवा
१   २   १
२३हा२ईया । मधोअर्षन्तिधारयाऔवा२३होवा२३हा
१   ३   ५ २   ३   ५
२ईया२ । वार३४औहोवा । ऊ२३४पा ॥ १७ ॥

३   २ ४   २ ४ ५
(निक्रीडम् ॥) पाऽपुरी । स्वाना३सा३इन्दवाः ।
१ २२   १ २२   १   २   १ २
मदायबर्हणा२गिरा । मधो२३अर्षा । ऊर्मिरिवा२ ।
१ २   ३ २ १ १   २   ४ ५   ४
ईया । तिधारया । औ३होवा । हो५इ । डा ॥ १८ ॥
॥ १९ ॥

द्वयोः काश्यपोऽसितऋषिः* । “स्वानासः” सुवानाः अभि-
षूयमाणाः “इन्दवः” दीप्ताः । “बर्हणा” महत्या† “गिरा”
स्तुतिरूपया वाचा “मधो” इति विभक्तिव्यत्ययः (३, १, ८५) ।
मधवो मदकराः सोमाः “धारया” सह देवानां “मदाय” तदर्थं
“पर्यर्षन्ति”‡ दशापवित्रादधः चरन्तीत्यर्थः ॥

“मधो”—“सुता” इति साम्प्रतः पाठौ ॥ ८ ॥ १९

* “देवलो वा”—इति ऋषि-नैमेयः ।

† “बर्हणा परिवेष्टनेनेति वि० ।

‡ “ऋषगती (तु० प०)”—इत्यस्य रूपम् । अहवति, अरर्षति-इति च गतिकर्मणो
नि० २, १४ ।

१ १२ २२ ३ १ २

कारु*बिभ्रत्युरुस्पृहम् ॥ १० ॥ २०†

॥ इति पञ्चम-दशति ॥

॥ इति पञ्चमः प्रपाठकः ॥

(औशनम् ॥) परिप्राप्ति । व्यदत्कावीरः । सिन्धो

रुर्मावाधिश्रिताः । कारु२३म् । बारइभार३४ औहो

वा । पुरुस्पृहार३४धुम् ॥ १६ ॥ २०

“परि प्राप्तिव्यदत्” परिस्यन्दते “कविः” मेधावी “सिन्धो-
र्मावधिश्रितः” अश्रितः सन् “पुरुस्पृह” बहुभिः स्पृहणीयं
“कारु” स्तोतारं‡ “बिभ्रत्” धारयन् सोमः परिस्यन्दते-इति
सम्बन्धः ॥

“कारु” — “कारम्” — इति पाठौ ॥ १० ॥ २०

इति श्रीसायणाचार्य-विरचिते सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्याने
पञ्चमस्याध्यायस्य द्वितीयः खण्डः ॥ १ ॥

* “कारु” — इति ऋ० ।

† ऋ० ६, ८, ३, १ ।

‡ “कारु” — इति स्तोत्रनामस्य तृतीयं नैघण्टुकम् (३, १६) ।

अथ द्वितीया ।

^{३ १ २ ३ ३८ २ २ ३ १ २}
 पुनानोऽक्रमीदभिविश्वाभृधाविचर्षणिः ।

^{३ २ ३ १ २ ३ १ २}
 शुभान्तिविप्रन्धीतिभिः ॥ २ ॥ २२ *

^{५ २ २ २ ३ ५ १}
 (वैरूपम् ॥) पुनानोऽक्रमीदभिविश्वाभृधाविचर्षणिः ।

^{३ ५ २ ३ ५ १ ३ ५}
 श्वारमार३४र्धाः । विचर्षार३४र्षणिः । शुभारतार३४र्धाः ।

^{१ २ ५ २ २ ३ ५}
 प्रारधार३४र्धाः । तीर३४र्धीः ॥ २३ ॥ २२

अमहीर्युर्ऋषिः† । “सजातं” सम्यक् प्रादुर्भूतम् “अम्”
 वसतीवरीभिः प्रेरितं‡ “भङ्ग” शत्रूणां भञ्जकं॥ “गोभिः”
 गोर्विकारैः पयोभिः “परिष्कृतम्” अलङ्कृतम् संस्कृतम् । “इन्द्र”
 सोमं “देवाः” इन्द्रादयः उपायासिषुः “उपगच्छन्ति ॥ १ ॥ २१

§ “विचर्षणिः” द्रष्टा॥ “पुनानः” सोमः “विश्वाः” सर्वाः

* ७० ३, १, १२, १ = ७० ६, ८, ३०, १ = ७० ९, २, १२; — २३, २, ११ — १२ — १३ ।

† “आङ्गिरसः”-इति ऋषि-नेगेयः ।

‡ “अप्सु भवतीति अप्सुरम्”-इति वि० ।

॥ “भङ्ग” भञ्जते यावभिः-इति वि० ।

§ नेह सायणीयर्षिसंवादी दृश्यते, तदिह च मूलं लेखकप्रमादमित्यनुमीयते,
 “वृद्धयतिः आङ्गिरसः”-इति तु ऋषि नै० ।

॥ “विचर्षणिः”-इति पश्यतिकर्मसु षष्ठं नैषष्टकम् (३, ११) । “विचर्षणिः”
 विविधं पश्यन्ति सर्वे वा पश्यन्ति-इति वि० ।

अथ तृतीया ।

२ ३ ४ १ २ ३ २४ २ १ २ ३ १२ २२
 आविशन्कलशं सुतोविश्वाअर्षन्नभिश्चयः* ।

३ १ २
 इन्द्रिन्द्रायधीयते† ॥ ३ ॥ २३†

(औशने द्वे ॥) ^{५२} ^२ ^५ ^१
 आविशन्कालाईशं सुताः । वाइ-
^{२८ १ २} ^१ ^२ ^५ ^२ ^{१ २} ^२
 श्वाअर्षन् । अभाइआयाइः । ओइहाइ । ओवा । ओ
^{३ १} ^१ ^१ ^३ ^{५२ २} ^{२२}
 २३४हाइ । इन्दुरइः । आइइन्द्रा२३४ओहोवा । यधी
^{३ १ १ १ १}
 यते२३४५ ॥ २४ ॥

“मृधः”॥ शत्रुसेनाः “अभ्यक्रमीत्” अभिक्रामति § । “विप्रं”
 मेधाविनं तं ॥ सीमं “धीतिभिः”** शुचिभिर्वा “शुश्रून्ति”††
 अलं कुर्वन्ति ॥ २ ॥ २२

* “सृष्टः”-इति, † “शूरोनगोषुतिष्ठति”-इति च न्ह ।

‡ न्ह ० ७, १, २७, ४ ।

॥ “मृधः”-इति सङ्ग्राम-नामसु विंशं नैघण्टुकम् । ‘मृधः—सङ्ग्रामान् जेतुम्’-
 इति च वि० ।

§ सार्वकालिकोलुङ् (३, ४, ६) ।

॥ “विप्रः”-इति मेधाविनामसु प्रथमं नैघण्टुकम् (३, १५) ।

** “धीतयः”-इति अङ्गुलिनामसु सप्तमं नैघण्टुकम् (२, ५) । ‘धीतिभिः-
 कर्मभिर्बुद्धिभिर्वा’-इति वि० । वस्तुतोधीतिशब्दे वङ्गर्थः ।

†† ‘शुश्रू शोभायाम् (भा० प०)’-इत्यस्य रूपम् । ‘शुश्रून्ति शोभन्ते अलङ्कुर्वन्ति’-
 इति च वि० ।

अथ चतुर्थी ।

१२३ २३ १२ ३ १२ २६ २२ ३ २
असर्जिरथ्योयथाः पवित्रे चम्बोः सुतः ।

१२ ३ १ २
कार्शन्वाजीन्यकमीत् ॥ ४ ॥ २४†

४२ ३ ४ ५ ३२ ४ ५ १२
आविशन्कलशम् । सुताः । वाइश्वाः । अपन् ।

१ २ ३ ४ ५ १ २ २
अभाइश्वाया । औहौहो२३४वा । औहौहो१इ । इ-
२ १२ १ २ ५ २ ३
न्द्रा१इन्द्रा२ । य । धीयारतार२३४औहोवा । ऊ-

५
२३४पा ॥ २५ ॥ २३

‡ “सुतः” अभिषुतः “सोमः” “कलशं” द्रोणम् “आ विशन्”
“विश्वाः” सर्वाः “अयः” सम्पदः “अभ्यर्षन्” ॥ अभितो गमयन्
“इन्द्रः” दीप्तः सोमः § “इन्द्राय” इन्द्रार्थं “धीयते” दृशापवित्रे
अभ्यर्षुभिर्निधीयते ॥ ३ ॥ २३

० “यथा”-इति ऋ० ।

† ऋ० ६, ८, २८, १ ।

‡ इहापि सायणीषर्षिर्वादीनास्ति । ‘असितः काश्यपः’-इति ऋषि-नैमेयः ।

॥ “अरुषति”-इति गतिकर्मसु पठ्यते, तस्मैव रूपमिदम् (नै० २, १४) ।

§ योगार्थो दीप्तः स इह विशेषणम्, ऋढार्थः सोमः स एव विशेष्यं पदम् ।

॥ “अभिषुतः”-इत्येव विवरण-सम्मतः पाठः, अतएवोक्तम्,—‘अपन् क्षरति, अभि-
सुतः स्मृहणीयाः’-इति ॥

अथ पञ्चमी ।

२७ २ १ २१ ३ २ ३ २ ३ १ २

प्रयज्ञावोऽनभूर्णयस्त्वेषाअयासोअक्रमुः† ।

१ २ ३ २७ ३ २ २

घृन्तःकृष्णामपत्वचम् ॥ ५ ॥ २५ †

(सोमसाम ॥) असर्जिरा । थि । योयार३था । प-

वित्रे । चा । मुवोरःह्र३४ताः । कार्मन्वार३जी । नि-

यक्रमाइत् । औ३र३होवा । हो३इ । डा ॥ २६ ॥ २४

प्रभूवसुर्ऋषिः‡ । “रथ्योयथा” रथसम्बन्धी अश्व इव स
यथा विसृज्यते यज्ञे तद्वत् “चम्बोः” अधिषवण-फलकयोः “सुतः”
अभिषुतः सोमः “असर्जि” “पवित्रे” सृष्टोऽभूत् । तथाभूतो
“वाजी” वेगवान् ॥ सोमः “कार्मन्” § कार्मणि युद्धे इतरे-
तराकर्षणात् । अत्र देवानामाकर्षणवति यज्ञाख्येसङ्ग्रामे “न्य-
क्रमीत्” नितरां क्रामति ॥ ४ ॥ २४

• “प्रमेगावी” इति ऋ० ।

† उ० २, १, ३, १ = ऋ० ६, ८, ३१, १ ।

‡ “आङ्गिरसः”-इति ऋषि-नैमेयः ।

॥ ‘वाजी अन्नवान्’-इति वि० ।

§ “कार्मन्”-इति सुब्लुकि रूपम् (७, १, ३९) । युद्धार्थे प्रवृत्तिनिमित्तमाह—
‘इतरेतराकर्षणादिति । यज्ञवाचित्वेऽपि तदेव प्रवृत्ति निमित्तमिति दर्शयन् दृष्टान्त-
विधिं सङ्क्रमयति अत्रेत्यादिना ।

(काष्णो द्व ॥) प्रयद्वाउ । गावोनाभूणा^१यार३४ ।
^{३२ १} त्वेषाः । ^{१ ५२ २} अयारसोअक्रमुः । ^१ घ्नन्ताः ^२ कार३ष्णा^५म् । अ
^{१ २} पात्वचम् । ^{२ १ ५} औहोरहार३४ ^{५२ २} औहोवा । ^{२ १ ५} ऊ३२३४पा ॥ २७ ॥
^{२ १ २ ४२ ५२} प्रयद्गाश्वेनभूण्याः । ^{१ २ २ २} त्वाइषाअया । ^{१ ७} सोअक्रमूर३ः ।
^{१ २ ५} वार३४न्तोहोइ । ^{१ ५} कार३ष्णा^{५२ २} ३३४ ^{१ २ १ ३ १ १ १} औहोवा । अपत्वचार३४
 धुम् ॥ २८ ॥ २५

मेधातिथिर्ऋषिः* । “यत्” ये “भूण्याः” क्षिप्राः “त्वेषाः”
 दीप्ताः † “अयासः” अयाः गमनकुशलाः “क्षणा” वा “त्वम्”
 “अप घ्नन्तः” अभिषवेण निरस्यन्तः [त्वक्षिः सम्बरणकर्मा §
 (तु०प०) । इदंभूताः सोमाः “प्राक्रमुः” यज्ञं प्रवर्त्तयन्ति ।
 तत्र दृष्टान्तः—“गावान्” उदकानीव ॥ तानि यथा क्षिप्रमधः
 पतन्ति तद्वत् । गावएव वा उपमीयते तायथा स्वगोष्ठमाशु

* “काष्णः”—इति ऋषि० नै० ।

† “भूण्याः भरणीशीला”—इति वि० । भूण्याः-भरणीशीलाः, भरणीशीलाद्यान्यत्र
 (प्र० ६१० पृ० ३०) ;

‡ “क्षिपदीप्तो” (भा० उभ०)—इत्यस्य रूपम् । ‘दीप्ता-सहान्तः’—इति वि० ।

§ सम्बरणमाच्छादनम् ।

॥ गोमय्यो वदर्थः परमुदकाधो न नैव षड् कः ।

अथ षष्ठी ।

२ १ २ ३ १ २ २ १ २ २ २
अपन्नन्पवसेमृधःक्रतुवित्सोममत्सरः ।

३ १ २ २ २ ३ १ २
नुदस्वादवयुंजनम् ॥ ६ ॥ २६ *

५ ४ २ ५ १ २
(वैश्वदेवम् ॥) अपघ्नौ । होइपावा । साइमाशर्द्धा

१ २ २ १ २ १ १
२ः । क्रातुवित्सो । ममात्माशराः । नुदार३ । स्वा-

३ ५ २ २ १ १ १ १
२दा२३४औहोवा । वयुंजना२३४५म् ॥ २८ ॥ २६

गच्छन्ति[†] तदत् । अथवा गावः स्तुतिवाचः[‡] ता यथा स्तुत्यं
प्रति क्षिप्रं प्राप्नुवन्ति, तद्वत् यज्ञं प्रवर्त्तयन्ति[¶] तान् स्तुवे—इति
शेषः ॥

“यत्”—“ये” इति साकृन्कृचः पाठौ ॥ ५ ॥ २५

अस्याः परस्याश्च निध्विक्वृषिः[§] । हे “सोमः !” “मत्सरः”
मदकरः ॥ यः त्वं “मृधः” हिंसकान् शत्रून्** “अप घ्नन्” मारयन्

* उ० ५, १, १५, २ = ऋ० ७, १, ३४, ४ = ऊ० ४, २, १७ — १८ — १९ —
२० ; — १७, १, १ ; — ऊ० १, २, २ ।

† अरुणो गाव उषसां वाहनभूताः (१, १५ नै०) ।

‡ निधध्वु-प्रथमैकादशं द्रष्टव्यम् ।

¶ ‘गावः’ रश्मवः—इति वि० । ‘गावः’ इति रश्मिनामसु तृतीयं नैघण्टु कम् (१, ५) ।

§ “काश्यपः”—इति ऋषि-नैगेयः ।

|| ‘मदनीयोमत्तणीयस’ इति वि० ।

.. ‘मृधः’ सङ्क्रामान् पायनस’ इति वि० ।

७ख,

अथ सप्तमी ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

अथापवस्वधारयाययाह्वर्यमरोचयः ।

३ १ २ २ ३ २

हिन्वानोमानुषीरपः ॥ ७ ॥ २७*

(वैश्वदेवह्वर्यसाम ॥) एअथापवा । स्वधा २ । १

या ३ १ उवा २ ३ । ऊ ३ ४ पा । ययाह्वर्यमरो २ । चया ३ १

आवा २ ३ । ऊ ३ ४ पा । हिन्वानोमानुषा २ २ इर्हो ३ । आ-

पआ ३ १ उवा २ ३ । ऊ ३ २ ३ ४ पा ॥ ३० ॥ २७

“क्रतुवित्” अस्मभ्यं प्रज्ञां प्रयच्छन् † “पवसे” चरसि स त्वं
“अदेवयुं” अदेवकामं जनं‡ राक्षसवर्गं “नुदस्व” प्रेरय ॥ ६ ॥ २६

हे सोम ! “मानुषीः” मनुष्याणां हितानि ¶ “अपः” उद-
कानि “हिन्वानः” प्रेरयन्§ त्वं “यया” धारया “सूर्यम्”

* उ० ५, १. ८, १=८० ७, ३१, २ ।

† ‘क्रतुवित् कर्मेवित्’-इति वि० ।

‡ यो देवान् यष्टुं न कामयते इत्यर्थः ।

¶ ‘मनुष्याणां मवाः’-इति वि० ।

§ हिन्वान इति ‘हिवि प्रीयाने (स्वा० प्र०)’-इत्यस्य रूपम् । ‘हिन्वानः सेवमान’-इति वि० ।

अथाष्टमी ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
सपवस्वयन्नाविथेन्द्रं वृत्राय हन्तवे ।

१ १ २ ३ २ ३ २
ववृवांस*महोरपः ॥ ८ ॥ २८ †

(वार्चनम् ॥) स हो ३४३इ । पवस्व । यथा ३

१ २ १ २ १ २ ३ ५ १ २ ४ ५
विथा । इन्द्रं वृत्रा ३ । या हन्ता २३४वे । ओवा ३ ओवा ।

२ १ २ १ २ २ १ २ ४ ५ ४
ववृवा २३५साम् । माहोरपा । औ ३ होवा । हो ५इ ।

डा ॥ ३१ ॥ २८

“रोचयः” प्रकाशयः । तथा “अया” अनया धारया “पवस्व”
चर ॥ ७ ॥ २७

अमहोयुक्ताविः‡ । हे सोम ! यस्त्वं “महीः” महतीः
“अपः” महान्त्युदकानि “ववृवांस” निरन्धानं॥ “वृत्राय”
वृत्रं॥ “हन्तवे”॥ हन्तुं “इन्द्रम्” “आविथ” अरक्षः** “स”
त्वं “पवस्व” धारया चर । सोमं पीत्वा मत्तः सन्निद्रो महान्त्यु-
दकानिरन्धानं वृत्रं जघानेत्यर्थः ॥ ८ ॥ २८

* “ववृवांस”-इति सर्वव्याख्यातृ-सम्मतः पाठोगानग्रन्थसम्मतश्च ।

† ऋ० ७, १, १२, २ ।

‡ “आङ्गिरसः”-इति ऋषि-नैगेयः ।

¶ ‘ववृवांसं चरणस्वभावम्’-इति वि० ।

§ ‘वृत्राय सेवाय’ इति वि० ।

॥ “तुमर्थे सेसेन् (३, ४, ६)”-इत्यादिना सिद्धम् ।

.. “आविथ अवेक्षार्पणार्थस्य, तर्पयसि”-इति वि० ।

अथ नवमी ।

३ १ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ २ ३ २
अयावीतीपरिस्त्रवयस्तइन्द्रोमदेष्वा ।

३ १ २ ३ १ २२
अवाहन्नवतोर्नव ॥ ८ ॥ २८*

(सोमसामानि चोणि ॥) अयावीती । पारिस्त्रवा ।

१ १ २२ १ १ २ २ १ १
यस्तइन्दाउ । मादाइषुवा । अवाहाइन्नाइ । वतोइ

५ ४ ५
४वा । नापुवोइहाइ ॥ ३२ ॥

२ १ २ २ २ १ २ २ २ २ २
अयावीता । औहोवा । औहोइइ । औ । होर ।

३ ५ २ १ २ १ २ ३ १
वारइइ । औहोवा । परिस्त्रव । यस्तइन्दा । औहो

२ ३ २ २ १ १ २ ५ २
वा । औहोइइ । औ । होर । वारइइ । औहोवा ।

१ २ १ २ २ १ २ २ २ २ २
मदेइषुवा । अवाहन्ना । औहोवा । औहोइइ ।

२ १ १ ३ ५ २ १ १ १ १
औ । होर । वारइइ । औहोवा । वतीर्नवारइइ ॥ ३३ ॥

४ ३ २ ४ २ ४ ५ १ २ २ १
अयाइषुवी । ताइइपाइरिस्त्रवा । यास्तइन्दी । मदा

अथ दशमी ।

१ २ ३ १२ २ २ ३ ५ १ २

परिद्युत्सन्नद्रयिम्बरद्वाजनीअश्वसा ।

२ इषूश्वा२ । १ अवाहार्त्ना । २ वतीर्नवा । ३ २ २ १ २ औश्होवा ।

४ होपुइ । डा ॥ ३४ ॥ २८

अमहीयुर्त्तपिः* । हे “इन्द्र” सीम ! “अया” अनेन
 रसेन “वीती”† वीत्यै इन्द्रस्य भक्षणाय‡ “परिस्त्रव” परि-
 चर । कीदृशेन रसेनेत्यत आह “ते” तव “यः” रसः “मदेषु”
 सङ्ग्रामेषु॥ “नवतीर्नव” नवनवति-सङ्ख्याकाः§ शम्बरपुरीः॥
 “अवाहन्” जघान (अमुं सीमरसं पीत्वा मत्तः सन्निन्द्रः
 उक्तसङ्ख्याकान् शम्बरपुरीर्जघानेति मत्वा रसो जघानेत्यु-
 पचारः ॥ ८ ॥ २८

* “आङ्गिरसः”-इति ऋषि-नैगेयः ।

† पा० २, २, ८६ । ७, १, ३८ ।

‡ “वीतिः” कान्तिः, मार्गो वा तेन परि खव परिसमन्तात् खव-इति वि० । इह
 नये कान्तिकर्मणोवेतेरिदं (जै० २, ६, ३) रूपमिष्टम् ।

§ “मदेषु पुरतोयवस्थितेषु”-इति वि० ।

§ अष्टौशतानि दशोत्तराणि ।

॥ शम्बरइति निषण्णै मेघनाभसु (१, १०)—उदकनाभसु (१, १२) बल्लनाभसु
 (२, ८) च दृश्यते । ऐतिहासिकसु शम्बरनाम दैत्यविशेषः, तद्वधोपाख्यानं भाम-
 वतादौ (१०, ५५) द्रष्टव्यम् ।

३ १ २ ४ २ ४ २

स्वानोऽर्षपवित्रा ॥ १० ॥ ३० *

॥ इति प्रथम-दशति ॥

(भारद्वाजम् ॥) परिद्यक्षाम् । आइ । सनद्रायी

२म् । भरद्वाजा २म् । आइ । नोऽन्धासा २३४ । स्वा

२ नो ३४ अर्षा ३ । पवोवा । चापुयाईहाइ ॥ ३५ ॥ ३०

॥ इति ग्रामे गेये त्रयोदशः-प्रपाठकः ॥

उपव्यक्तविः† । “द्यक्ष” दीप्तः । “सनत्” दीयमानं॥
 सैन्यं वा “रयिम्” धनं यस्य तादृशं “वाजं” बलं “अन्धसा”§
 अन्नेन सह सोमः “नः” अस्माकं॥ “परिभरत्” परतोहरतु
 प्रयच्छत्वित्यर्थः । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः--हे सोम ! “स्वानः”
 सुवानोऽभिषूयमाणस्वम् “पवित्रे” “आर्ष” आभिमुख्येन-क्षर ।
 “द्यक्षः सनद्रयि”-“द्यक्षः सनद्रयि”-इति, “स्वानः”-“सु-
 वानः”-इति च साम्नऋचः पाठौ ॥ १० ॥ ३०

इति श्रीसायणाचार्य-विरचिते सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्याने
 पञ्चमस्याध्यायस्य तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

* ऋ० ७, १, ८, १ ।

† “आङ्गिरसः”-इति ऋषिः नै० ।

‡ “द्युतौ क्षियन्त इति युक्तम्”-इति वि० ।

¶ “सनत् चिरन्तनम्”-इति वि० ।

§ “अन्धसा तर्पितः”-इति वि० ।

॥ “नः अस्मान् प्रति”-इति वि० ।

अथ चतुर्थे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ २ ३ २
अचिक्रदद् वृषाह्रर्महान्मित्रानदर्शतः ।

१ २ २ २
संसूर्येणद्विद्यते ॥ १ ॥ ३१

ओम् ॥ (वर्षाह्रम॥) ^१अचिक्रदाश्त् । ^४अचिक्रदा
^{२ २}पुदे । ^{१ २ २}वृषाह्रराश्इ । ^{४ २}वृषाह्ररापुए ।
^{२ २}महान्मित्राः । ^{१ २ २}महान्मित्रापुए । ^{४ २}महान्मित्रापुए । ^२नद-
^{१ २}र्शताः । ^४नादर्शताः । ^{२ २}नदर्शतापुए । ^{१ २}संस्वरियाश्इ ।
^{१ २}सांसूरियाश्इ । ^{४ २}सांसूरियापुए । ^२णाद्विद्युताश्इ । ^१णादि
^{२ ४}द्युताश्इ । ^४णादापुइद्यताउ । वा ॥ १ ॥ ३१

मेधातिथिर्ऋषिः† । “वृषा” कामानां वर्षकः “हरिः” हरित-
वर्णः “महान्” पूज्यः “मित्रान्” यथा सखा तद्वत् । “दर्शतः”
दर्शनयोग्यः सोमः “अचिक्रदद्” शब्दङ्करोति सोमं सोमः
“सूर्येण” सह “द्विद्युते” दिवि प्रकाशते ॥ [“द्विद्युते”-“रोचते”
-इति साम्प्रतः पाठौ ॥ १ ॥ ३१

* उ० ४, १, ३, ८ = ऋ० ६, ७, १९, १ ।

† “काण्वः”-इति ऋषि-ने० ।

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

आतेदक्षमयोभुववक्त्रिमद्यावृणीमहे ।

३ १ २ ३ १ २

पान्तमापुरुस्पृहम् ॥ २ ॥ ३२*

५ ४ २

२ १ २ २

(वार्षानि त्रीणि ॥) आतेदक्षाम् । मयीभूवाम् ।

१ २ १ ७ १ २ ५ १ २ ५ २
वक्त्रिम । द्या । वृणीरमार३४ हाइ । पान्तमा३ । ईश्या ।१ १ ३ ५ ४ २ ५
पूरु२३ । स्पृह२३४ औहोवा । ऊ३२३४पा ॥ २ ॥२ ५ ५ २ ३ ५ २ ३
आतेदार३४क्षाम् । मायीभूर३४वाम् । वक्त्रि-३ ४ ५ ३ ५ १ २ २ ५ २
मद्यावृणी । महोर३४ हाइ । पान्ता३मा३ । ईश्या३ ।१ ५ ५ ३ ५
पूरु२३४ औहोवा । स्पृह३४क्षाम् ॥ ३ ॥३ ४ ३ ४ ५ ३ ५ ३ ४ ३ ४ ५ २
आतेदक्षमयः । भुवोर३४हाइ । वक्त्रिमद्यावृणी ।३ ५ १ २ १ २ १
महोर३४हाइ । पान्ता३मा२ । पूरुस्पृहम् । इडा२३ ।२ १
भा३४३ । ओ२३४पुइ । डा ॥ ४ ॥ ३२

* उ० ४, २, २, १० = ऋ० ७, २, ७, ९ ।

अथ तृतीया ।

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
अध्वर्यो अद्रिभिः सुतं सोमस्य विचेन्नानय ।

^{३ १ २ ३ १ २}
पुनाहीन्द्राय पातवे ॥ ३ ॥ ३३*

^{२ १ ५ २ १ २ २}
(वैरूपे द्वे ॥) अध्वर्यो र३४ आ । द्विभादः च३ता

^{१ २ ३ ५ १ २ १}
३म् । सोमारम्यार३४वो । चाआ१नाया२ । पुना-

^{२ २ ५ २ २ २ १ १ १ १}
२३ । हीन्द्रा३४ औहीवा । यपातवे२३४५ ॥ ५ ॥

^{४ ५ २ ४ ५ २ १ ५ २ २}
अध्वर्यो । होअद्री । मिः सुतम् । औ३हो३वा३ ।

भृगुर्ऋषिः† । हे सोम ! यष्टारो वयं “तं” तव स्वभूतं
“दत्तं” बलम् “अद्य” अस्मिन्त्यागदिने “आ” आभिमुख्येन
“वृणीमहे” सम्भजामहे । कोट्टशम् ? “मयोभुवं” सुखस्य भाव-
यितारं “वक्त्रि” धनादीनां प्रापकम्‡ “पान्तं” शत्रुभ्योरक्षकम् ।
“पुरुस्पृहं” बहुभिः स्पृहणीयं काम्यमानम्बलमिति ॥ २ ॥ ३२

* उ० ५, १, ११, १ = ऋ० ७, १, ८, १ = ऊहे ४, १, २० ;—४, २, १—२—
३—४—५—६ ;—१६, २, १६—१४ ।

† ‘वाष्णिः—भार्गवो वा जमदग्निः’—इति ऋषि-ज्ञे० ।

‡ ‘वहेयागिकार्थवहेद्यः (भ्रा० उ०) ।

अथचतुर्थी ।

२ ३ २ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २   २ २
तरत्समन्दीधावति धारा सुतस्यान्वसः ।

२ २ ३ १ २
तरत्समन्दीधावति ॥ ४ ॥ ३४*

१ २   ३   ५   १   २   १   १
सीमारम्भा २ ३ ४ वी । ओवा आशनाया २ । पुना २ ३ । चार ३
३   ५ २ २   २ १ २ २ ३ १ १ १ १
द्धार २ ३ ४ औद्दीवा । यपातवे २ ३ ४ ५ ॥ ६ ॥ ३३

५   २ २ १ २   १ २
(तरन्तः ॥) तरत्समा । दीधावा १ तार ३ ३ । धारा-
२ ३   ५   २ १   १ ३   ५ २ २   १
२ सूर ३ ४ ता । स्य आर ३ १ धार २ सार ३ ४ औद्दीवा । तरत्सम
२ २ २ २ २ १ १ १
न्दीधावती २ ३ ४ ५ ॥ ७ ॥ ३४

उच्यते ऋषिः† । हे “अध्वर्यो !” “अद्रिभिः” ग्रावभिः
“सुतम्” अभिषुतं सोमं “पवित्रे” “आनय” प्रापय । एतदेव
दर्शयति—“इन्द्राय” इन्द्रस्य “पातवे” पानाय “पुनाहि” पुनीहि
पावयः‡ ॥

“पुनाहि”-“पुनीहि”-इति, “आनय”-“आसृजे”-इति च
सान्न ऋचः पाठः ॥ ३ ॥ ३३

* ४, १, ५, १ = ऋ० ७, १, १५, १ = आ० १, २, २४ ।

† “आद्रिभिरसः”-इति ऋषि-नै० ।

‡ ‘पूतं कृण्वे’-इति स्यष्टं विवरणे ।

अवत्सारऋषिः* । “मन्दौ” देवानां हर्षकः स सोमः
 “तरत्” स्तोत्रं पापनः सकाशात् तारयन् “धावति”
 द्रोणकालुषग्रच्छति† । धावतीति पुनरपि तदेवाहान्यन्वा
 दरार्थं तरन्मन्दोधावतीति । यद्वा । अस्यऋचीयास्केनोक्तार्था
 द्रष्टव्यः । तद्यथा—“तरति स पापं सर्वं मन्दौ यः स्तोति धावति
 गच्छत्यूर्ध्वं गतिभ्यारा सुतस्यान्वसोधारयाभिषुतस्य मन्त्रपूतस्य
 वाचा स्तुतस्येति (नि० प० १३, ६)” ॥ ४ ॥ ३४

* “काश्यपः”—इति ऋषि-नैगेधः ।

† अनेदं विवरणम्—“तरत् । विनियोगोऽस्य षष्ठेऽहनि । चतुर्हचोभवति प्रति-
 ष्ठाये । प्रतिष्ठायै यजमानाय ध्वजो वै पुरुषन्तो तरन्ध्वजाववेक्ष्य स्त्रियः पुरुषन्तो बद्ध
 सम्भजन्यो बद्ध पुरुषन्तरत्-पुरुषोढाभ्याऋषीभ्या वेददक्षिभ्यां सहजाणि अदिन्सनाम्
 दातुमिच्छन्ताम् सो पुरुषोढे ईक्षेता मनसां ग्राह्यमग्राह्यमिति । कथं केन प्रकारेण
 नो आवाप्तिदम् । आत्तम् अप्रतीगृहीतं स्यादिति । तौ प्रत्येतां चतुर्हचप्रत्ययं
 ध्वजयोः । पुरुषन्तोरमन्योः आदन्नहे सहजाणि आत्तवन्तौ तरत् तरन् प्रतिग्रह-
 दोषतः मन्दौ सोमः धावति शोधयति । तर्जोवैद्यतयो आत्तं गृहीतम् अप्रति-
 गृहीतं भवति अन्यत्रापि आत्तं अस्य अप्रतिगृहीतं भवति गृहीतमपि यः । एवं
 विजानाति विनाशं सो भवति । तरन्-पुरुषोढौ उभयस्यावायस्यावरुधौ । मनु-
 ष्यस्य च दैवस्य च अवरोधनार्थं तथाच गौतमः—“अप्रतिग्राह्यं प्रतिजिघृक्षन्
 प्रतिगृह्य वा चतुर्हचं तरत्समन्दीत्यप्सु जपेत् ॥ तरत सः मन्दौ सोमः धावति
 शोधेति । गच्छति वा शोधयति वा शोधयति वा पापं । न केवलं सोमः धारा
 अपि सुतस्य अन्वसः अन्नस्य सोमलक्षणस्यातरत् । तरति स पापं यस्य मन्दौ
 धावति शोधयति । उक्ता मध्यमिका वाक् धारा वा वेद विजानाति । वसूनां
 मर्त्यस्य देवो अवसः एवगुणविशिष्टा धारा । ध्वजयोरिति व्याख्याता । आद्ययोः
 पुरुषन्तोः तं शतं तृशच्छतानि धनानां सहजाणि च आदन्नहे—तरत्समन्दी-
 ष्वति ॥”—इति ।

अथ पञ्चमी ।

१ २   ३ १ २   ४ १ २   ५ १ २
 आपवस्वसहस्रिण् रयिं सोमसुवीर्यम् ।

२ १ २   १ २
 अस्मे अवा सिधारय ॥ ५ ॥ ३५ *

५ २   २ १
 (सोमसाम ॥) आपवस्वा । सहस्रिणम् । ऊवाइ ।

१   २   १ २   २ २ १
 ऊवारश्चो । रयिं सोमा । सुवीरियाम् । ऊवाइ ।

१   २ २ १   २ २ १
 ऊवारश्चोइ । अस्मे अवा । सिधारया । ऊवाइ । ऊवा

१   २   ५ २ २   ३   ५
 रश्चो । वारश्चोइवा । ऊरश्चपा ॥ ८ ॥ ३५

निघ्नविह्वलिः^१ । हे “सोम !” त्वं “सहस्रिणम्” बहु-
 सङ्गाकं “सुवीर्यम्” शोभन-सामर्थ्योपेतं “रयिं” धनं “आ पवस्व”
 आभिमुख्येन चर । अपिच “अस्मे”^२ अस्मासु “अवांसि”
 अन्नानि “धारय” स्थापय ॥ ५ ॥ ३५

^१ ऋ० ७, १, ३०, १ ।

^२ “काश्यपः”-इति ऋषि-नै० ।

^३ अस्मे इति, अस्मद्ः साप्तविभक्तिकमेव रूपं भवति । तत्र सुपानित्यादि (७, १
 ३९) शब्दस्येति च (६, १, ७०) सूत्रं स्मृतम् । तत्प्राप्त्यैव श्रूयते वक्तृ चि ।
 तद्वयथा—“अस्मे ते बभूवुः (३, २, १५, ७)”-इत्यत्र वयमित्यर्थः । “अस्मे यातं नासत्याः
 सजोषः (३, ३, १, १९)”-इत्यत्र अस्मानित्यर्थः । “अस्मे समानेभिर्दृषभ पौ-
 स्तेभे (३, ३, ७, १०)”-इत्यत्र अस्माभित्यर्थः । “अस्मे प्रथमिषववद्वृजौषिन्

अथषष्ठी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३

अनुप्रज्ञासआयवःपदन्नवीयोअक्रमुः ।

३ १ २ ३ १ २

रुचेजनन्तद्वयम् ॥ ६ ॥ ३६ *

५ २ २ ५

२१

(सूर्यसाम ॥) अनुप्रज्ञासआयाईवाः । पदन्न

२ २ ७ २ २ १ २
वीयो अक्रमुः । रुचाइजना । ताऽसू । ऊम्मायेऽ ।

५

रीऽऽयाम् ॥ ८ ॥ ३६

†“प्रज्ञासः” पुराणाः केचिद् “आयवः” गमनवन्तोऽद्याः
 “नवीयः” नवतरं “पदं” “अन्वक्रमुः” अनुक्रमन्ते (रूपकव्यव-
 हारेण सोमाः स्तयन्ते) “रुचे” दीप्तौ तदर्थं “सूर्य” “जनन्त”
 जनयन्ति ॥ ६ ॥ ३६

(६, ४, ४, १२)”—इत्यत्र अस्मभ्यमित्यर्थः । “अस्ते आराक्षिद् द्वेषः सनुतर्धुयोतु
 (६, ६, १०, २)”—इत्यत्र अस्मदित्यर्थः । “ऊर्व इव पप्रये कामो अस्ते (७, ३, १, १०)”—
 इत्यत्र अस्माकमित्यर्थः । “अस्ते धत्त वसवो वसूनि (७, ४, ८, ५)”—इत्यत्र अस्माखि-
 त्यर्थश्चेति ॥

* ऋ० ६, ८, १३, २ ।

† ऋषिः स एव ।

‡ अत्रेदं विवरणम्—“अनुप्रज्ञासः पुरातनाः आयवः सनुष्याः वसिष्ठादयः पदं
 पश्यते उत्पाद्यते संसाराख्यं नवीयो नवतरं अस्मिन् कल्पे अक्रमुः क्रामितवन्तः भवे-
 दीप्ताय जनन्त जनयन्त सूर्यम् ।” इति ॥

अथ सप्तमी ।

^{१ २} ^{३ १ २ ३} ^{१ २} ^{२ २} ^{३ १ २}
अर्षासोमद्युमत्तमोभिद्रोणानिरोरुवत् ।

^{३ २} ^{३ २ ३ २}
सीदन्योनौवनेष्वा ॥ ७ ॥ ३७*

(दाढेच्युतानि त्रीणि ॥) ^{२ १}अर्षा । ^{१ २}इहा । ^{१ २}सोम
^१द्युमा^१रत्तमा । ^{२ १}इहा । ^{२ १}अभाइ । ^{२ २}इहा । ^{२ २}द्रोणानिरो^१
^१रुवा । ^{२ २}इहा । ^{२ २}सीदा । ^{२ २}इहा । ^१योनौवना^१रइषुवा ।
^२इहा ॥ १० ॥

^४अर्षा^५हाउ । ^{१ २}सोमद्युमत्तमो । ^२भिद्रो^१र^१श्णा । ^१निरा^१
^२औ^१इहा । ^१रुवा^{२ २}रश्त् । ^{१ २}सीदा^{१ २}उवा । ^{१ २}योनौवा^१श्ने ।
^{१ २}ऊन्माये^५इ । ^५षू^५र^५श्वा ॥ ११ ॥

^{३ ४ ५ २}अर्षासोमद्युम । ^{३ २}त्तमाः । ^{३ ४ ५ २}अर्षासोमा । ^{१ २}द्युमत्तमः ।
^{१ २ २ १}अभिद्रोणा^२रश्वा । ^{१ २}निरोरुवत् । ^{१ २ २ १}साइदन्योनार^२श्ऊहाइ ।
^१वनाइषू^२रश्वा^१इइ । ^१औ^१र^१श्वा^१इ । डा ॥ १२ ॥ ३७

* उ० २, २, ११, १ = ऋ० ७, २, ४, ४ = ऊ० ३, १, ३-४ ; — ७, १, १३ =
ऊ० १, १, ११ ; — १, २, १३ ; — २, १, ३ ।

अथाष्टमी ।

१२   २१   २   २१२   ३२२
 वृषासोमद्युमा^१ असिवृषादेववृषव्रतः ।

३ १ २
 वृषाधर्माणिदध्रिषे ॥ ८ ॥ ३८ *

५ ४ २   १   १
 (वृषकम् ॥) वृषासोमा । द्युमा^२ आसा

१   २   २   १ २ ३   ५   १   २
 २३ । वृषादेवाश्चाश्च । वार्षव्राश्चताः । वृषाधर्मा

अगुर्ऋषिः† । हे “सोम !” “द्युमत्तमः” अतिशयेन दीप्ति-
 मान् त्वं “द्रोणानि” (प्रयोगवाहुल्यापेक्षमेतद्वहुवचनम्) द्रोण-
 कलशानभिलक्षीकृत्य “रीरुवत्” पुनः पुनर्भृशं वा शब्दं कुर्वन्
 “अर्ष” आगच्छतु दशापवित्रमध्यान्निर्गतः सोमः अविच्छिन्न-
 धारया पतन् शब्दङ्करोति खलु । तत्र दृष्टान्तः—“वनेषु” वन-
 नीयेषु‡ यज्ञेषु वनसम्बन्धिषु यज्ञगृहेषु वा॥ “योनी” स्थाने§
 “आसीदन्” यद्वा । वनेषु योनौ भूमौ आसदन् पूर्वं स्थितः
 सन् यज्ञगृहं अभ्यर्षयति सम्बन्धः ॥

“सीदन् योनौ वनेष्वसीदन्”—“शेनो न योनिमेतिसाम्ना ऋचः
 पाठौ ॥ ७ ॥ ३७

* उ० २, १, ३, १ = ऋ० ७, १, २६, १ ।

† “वारुणिः”—इति ऋषि-नैगेयः ।

‡ ‘वतु षणु सम्भक्तौ (भा० प०)’—इत्यखेदं रूपमिष्टमित्यभिप्रायः ।

॥ ‘वनेषु उदकेषु’—इति वि० ।

§ “योनिः”—इति गृहनामसु चतुर्दशं नैघण्टुकम् (३, ४) ।

अथ नवमी ।

^{४ १ २ २ १ २ ४ १ २ ४ १ २}
इषेपवस्वधारयामृज्यमानोमनीषिभिः ।

^{१ २ २ १ २ २ २}
इन्द्रो रुचाभिगाइहि ॥ ८ ॥ ३८ *

^{५ २ १ २ २}
३ । ईश्या । णाइदधिषे । इडार३भा३३ । और३
४पुइ । डा ॥ १३ ॥

^{५ २ २ २ २}
(ऐषम् ॥) इषेपवा । स्वधारयौहोवाइहाइ४ ।

^{५ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
औहोवा । मृज्यमारनोमनीषिभिः । इन्द्रो रुचा । अभि

^{२ २ २ ५ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २}
गौहोवाइहाइ४ । औहोवा । उप । इहीर३४पु ॥ १४ ॥ ३९

कश्यपऋषिः[†] । से “सोम !” “वृषा” कामानां वर्षकस्त्व
“द्यमान्” दौप्तिमान् “असि” । अपिच हे “देव” द्योतमान
सोम ! “वृषा” त्वं “वृषव्रतः”[‡] वर्षणशीलकर्मासि । किञ्च
हे सोम ! “वृषा” त्वं “धर्माणि” देवानां मनुष्याणां च हितानि
कर्माणि ॥ “दधिषे”-“दधिषे”-इति पाठौ ॥ ८ ॥ ३८

* उ० २, २, ४, १ = ऋ० ७, १, ३८, ३ ।

† “सारीचः”-इति ऋषि-नै० ।

‡ “व्रतस्”-इति कर्मनामसु सप्तमं नैषण्टकम् (१, १) ।

॥ ‘धर्माणि धारणानि’-इति वि० ।

अथ दशमी ।

३ १ २   ३ १ २ ३ १ २   २ २
मन्द्रयासोमधारयावृषापवस्वदवयुः ।

३ १ २   ३ २
अव्यावारेभिरस्मयुः ॥ १० ॥ ४०*

५ २   २ १ २   २
(श्यावाश्वम् ॥) मन्द्रयासो । मधारया । वृषापा

२   १   २   १   १ १ ३
स्ववा । स्वदाइवारश्चूः । अव्यारश्चूः । वारराश्चूः

५ २ २   २ १ २
औहोवा । भिरस्मयुः ॥ १५ ॥ ४०

कश्यपऋषिः† । हे “इन्द्रो” सोम ! “मनीषिभिः” ऋत्वि-
ग्भिः‡ “मृज्यमानः” शोध्यमानस्त्वं “इषे” अस्माकमन्नाय॥
“धारया” “पवस्व” क्षर “रुचा” रोचमानेनाश्वसाऽ “गाः”
पशून् “अभीहि” अभिगच्छ ॥ ८ ॥ ३८

असितऋषिः॥ । हे “सोम !” “वृषा” कामानां वर्धिता
“देवयुः” देवकामः “अस्मयुः” अस्मत्कामश्च त्वं “अव्या” अवेः

* ऋ० ६, ७, २२, १ ।

† “मारीचः”-इति ऋषि-नैवेद्यः ।

‡ “मनीषी”-इति जेष्ठाविनासस्तु एकादशं नैवष्टुकम् (२, १५) । “मनसा एषश्च
शीलैः”-इति वि० ।

§ “इषम्”-इति अन्ननामस्तु चतुर्दशं नैवष्टुकम् (२, ७) ।

§ “रुचा दीपता”-इति वि० ।

॥ “काश्यपो देवलो वा”-इति ऋषि-नैवेद्यः ।

अथैकादशी ।

३ १ २   २ १ २ ३ २ ३   ३ क २
अयासोमसुकृत्ययामच्चात्सनभ्यवर्द्धथाः ।

३   १ २ २ २
मन्दानइदृषायसे ॥ ११ ॥ ४१ ॥

५ ४ ३   ४ ५   २ २ २
(अयासोमीयम् ॥) अयासोऽमसुकृत्यया । मच्चा

०   १ ३   ५   १ २ २   १ २   २
त्सना । भ्यवारर्द्धा२३४थाः । मन्दानआयेत् । वृषा३
४
याप्रसादपूर्द्ध ॥ १६ ॥ ४१

“वारेभिः” बलैः कृते दशापवित्रे “मन्द्राय” मदकरया धारया
“पवस्व” क्षर ॥

“अव्यावारिभिः”-“अव्योवारिषु”-इति पाठौ ॥ १० ॥ ४०

कविः ऋषिः† । हे “सोम !” “अया” अनया “सुकृत्यया”
शोभनया अभिषवादि-लक्षणया क्रियया “मच्चान्” पूज्यमानः
“सन्” देवान् प्रति “अभ्यवर्द्धथाः” अभ्यवर्द्धयः । “मन्दानः इत्”
मोदमानः एव “वृषायसे” वृषवदाचरसि यथा मोदमानो
वृषभः शब्दं करोति तथाभिषववेलायां उपरवेषु शब्दं करोषी-
त्यर्थः ॥

“अभ्यवर्द्धथाः”-“अभ्यवर्द्धत”-इति, “वृषायसे”-“वृषायते”-
इति च पाठः ॥ ११ ॥ ४१

२ क० ७, १, ४, १ ।

† “भार्गवोऽयम्”-इति कवि-जैमिण्यः, “भारद्वाजः”-इति ऋतुः ।

अथ द्वादशी ।

३ १२ २२   ३ १२ २२   ३ १ २
अयंविचर्षणिहितः पवमानः सचेतति ।

३   २२   २२ ३२
हिन्यानआप्यंवृहत् ॥ १२ ॥ ४२*

(आग्नेयम् ॥) आ । औहोवाहाइ । अयंविचा ।

२ १   २   ३ २ ४ २   ५   २   २
षणाइर्हाइता । औहोहोवाहाइ । पवमानाः । स

१   २   ३ २ ४ २   ५   २   २ ५
चाइताता । औहोहोवाहाइ । हिन्यानआ । पियौ३

२   ४   ५   ४   ५
हौ३ । चवोवा । वृ५होइहाइ ॥ १७ ॥ ४२

जमदग्निः ऋषिः† । “विचर्षणिः” विद्रष्टा‡ “हितः” पात्रे
निहितः “पवमानः” शोधमानः “अयं” सोमः “आप्यम्” आप्
भवं “वृहन्” महत् अन्नं “हिन्यानः” प्रेरयन् “सचेतति”॥
सर्वैः सञ्ज्ञायते ॥ १२ ॥ ४२

* ऋ० ७, १, २५, ५ ।

† “भार्गवः”-इति ऋषिर्नैमिषः ।

‡ “विचर्षणिः”-इति पश्यति-कर्मसु षष्ठं नैषष्टु कम् (३, ११) । चर्षणि शब्दव्या-
ख्यानावसरे बाह्यः “चाषिता”-इत्याह (५, २४) । “विचर्षणिः सर्वं पश्यति”-इति वि० ।

॥ ‘सचेतति सम्यगानयति’-इति वि० ।

अथ त्रयोदशी ।

१२ ३१२ २२ ३ १२ १२
 प्रन*इन्दोमहेतुन†जर्मिन्नविभ्रदर्षसि ।

३ २२ २ ३ १ २
 अभिदेवा‡अयास्यः ॥ १३ ॥ ४३ ‡

(आयास्यम् ॥) ^{३४५२२} प्रनइन्दो^१ए^३ । ^{१ ३ ५} क्षी^३र्क्षी^३२३४या ।
^{२१२} महेतुन^१ए^१ ^{१ ५ २} रक्षी^१ए^१ ^{२ १} रक्षी^१३या । ^१ जर्मिन्नविभ्रदर्षस^१ए^१ ^१ रक्षी^१ए^१ ।
^{५ २} रक्षी^१३या । ^{१ २} अभायै^१३ । ^{१ ३ ५२ २} दारइवा^१२३४ ^{२१२} औक्षीवा । अया
^{२ ३ ११११} सिया^२२३४५ः ॥ १८ ॥

(आयास्यमुत्तरम् ॥) ^{३४५२} प्रनइन्दो^१ । ^{२ २ ५} इया^२३४२इ३४या ।
^{२१२} महेतुनइया^१ ^{५ २} रई^१३या । ^{२ १} जर्मिन्नविभ्रदर्षसइया^१ ^{५ २} रई^१३या ।
^{१ २} अभायै^१३ । ^{१ १ ३ ५२ २} दारइवा^१२२४ ^{२ २१२} औक्षीवा । ए३ । अया-
^{२ ३ ११११} सिया^२२३४५ः ॥ १८ ॥ ४३

* "प्रय" - इति

† "महेतन" - इति च } - ऋ० ।

‡ ऋ० ७, १, १ ।

अथ चतुर्दशी ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३

अपघ्नन्पवतेमृधोपसोमोअरावणः ॥

३ १ २ ३ २

गच्छन्निद्रस्य निष्कृतम् ॥ १४ ॥ ४४*

॥ इति द्वितीय-दशति ॥

(भारद्वाजम् ॥) ^{२ १ २} होईर३४या । २ । ^{४ ५} इयाचाइ ।

^{२ १} अपघ्नार३न्पा३४५ । ^{२ १ २ ३} होईर३४या । २ । ^{४ ५} इयाचाइ ।

^{२ १} बताइ । ^१ मार । ^३ धार३४ । ^{५ २ २} औचावा । ^{१ २ ३ ४} अपसोमो२

^{१ ३ ४} अरावण३४५ः । ^{२ १ २ ३} होईर३४या । २ । ^{४ ५} इयाचाइ ।

अथास्य ऋषिः† । हे “इन्द्रो” क्लियमान !‡ त्वं “नः”
अस्माकं “महे” महते “तुने”§ धनायण “प्रार्षसि” प्रगच्छति ।
“न” संप्रत्यर्थे॥ अथास्य श्राय ऋषिः तव “जमि” तरङ्गं “बिभ्रद्”
धारयन् देवान् यष्टुमभि गच्छति ॥ १३ ॥ ४३

* उ० २, ५, १, ७, १ = ऋ० ७, १, २२, ५ ।

† “चाङ्गिरसः”-इति ऋषि-नैगेयः ।

‡ “इन्द्रिभ्ये हनन्तेर्वा”-इति (४, ४१) आस्त्रोक्ते हनन्तेर्योगार्थेवेह मृद्ध्यते ॥
उन्दी क्लेदने (६० प्र०) ।

§ “तना”-इति धननामस्य पठ्यते (२, १० नै०) ऋग्वेदीयपाठोऽपि ‘तने’-
इत्येव ।

§ “अथ निपाता उच्चार्येण्यर्थेषु”-(नि० १, २) इत्याद्युक्तेः ।

२१ २ ११११ २, ४ ५ ४ ५
 गच्छन्नार३इन्द्रार३४५ । होइर३४या । २ । इयाहोइ ।
 २ १ ३ ४२२ ६११११
 स्थनाइः । कार२ । तार३४ । औहोवा । इ२३४५ ॥२०॥ ४४

अमहोयुः ऋषिः ॥ “सोमः” “मृधः” हिंसकान् शत्रून्
 “अपन्नन्” मारयन् “अरावणः” शत्रौ सत्यान् धनानामदातृन्
 अपन्नन् “इन्द्रस्य” “निष्कृतं” ॥ स्थानं “गच्छन्” प्राप्तुवन्
 “पवते” धारया चरति ॥ १४ ॥ ४४

इति श्रीसायणाचार्य-विरचिते सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्याने
 पञ्चमस्याध्यायस्य चतुर्थः खण्डः ॥४॥

अथ पञ्चमे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

२ १ २ ३ १ २ ३ १२ २२

पुनानःसोमधारयापोवसानोअर्षसि ।

१ २ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

आरन्नधायोनिमृतस्यसीदस्युत्सोदेवोद्विरस्ययः ॥१॥ ४५॥

• “आङ्गिरसः”-इति ऋषिः नैमेषः ।

† ‘मृधः सङ्गमात् पापानो वा’-इति वि० ।

‡ ‘अरावणः अन्धताभिः शस्त्रैः’-इति वि० ।

॥ ‘निष्कृतं संस्कृतम्’-इति वि०, परिष्कृतमित्यर्थः ।

॥ ७० १, १, ६, १=४० ७, ५, १२, ४=आर० १, १, १०=ऊहो १, १, २—
 ३;—१, २, २०;—२, १, १;—४, १, १—५—६;—६, १, २—१२—१३;—६, २,
 २—१३;—१०, १, १२—१३—२०;—११, २, १६;—१३, १, ७—१६;—१३, २,
 १५;—१५, २, ३—४; १०, १, १०—११—१६;—१८, १, ७—२०—२१;—१६,
 १, २०;—२०, २, ११—१५—१६—२०;—२२, २, ८=ऊहो १, २, १०;—३, १,
 ८—२०,—४, १, ५;—४, २, ४—१५,—५, १, १५;—५, २, ८;—६, १, ७ ।

५ र १ २ ५ र

(आयास्यम्॥) पुनानःसो । मारुधारुधौहोवा ।

३ ५ २ १ र ५ र १ र २ १
रारुधया । अपोवसानोअर्षसि । आरत्नधाः ।१ र २ २ १ २ ५ र र ३ ५
योनाइमारुत्तारु । स्यारुमारुधौहोवा । दारुधसी ।१ २ ३ १ २ ५ र र ३
उत्सोदे ३ वो ३ । हारुधरा २ ३ ४ औहोवा । एया-५
र ३ ४ याः । ॥ २१ ॥

१ २ २ १ र २ २

(माण्डवम्॥) इयारुधया । पुनानःसो । मधा

२ ५ २ १ र र २ र १ २ १ र र र
रारुधया । अपोवसानोअर्षारुधसी । आरत्नधायोनि२ १ र २ ३ र २ र १ १ २ ५ र
मृतस्यसीदारुधसी । उत्सोदेवो ३ । हारुधरा २ ३ ४ और २ १ १ १ १ १
होवा । एयारुधया २ ३ ४ ५ ॥ २२ ॥

५ र ४ ५ र ४ र ५ ४ २ १ र

(आपदासम्॥) पुनानःसोमधारया । अपोव

२ र र २ २ २ १ र २ १ र २ १ र २ १ र
सानोअर्ष । स्योहोवा । ओहोवा । आरत्नधायोनिमृतस्यर २ २ २ २ २ १ २ २ २
सीद । स्योहोवा । ओहोवा । उत्सोदारुधवारुधः । ओ२ २ २ २ २ २ २ २ २
होवा । ओहोवा । हिरण्यारुधया ३ ४ ५ । ओरुध ४ ५ ६ ।

डा ॥ २३ ॥

(सोमसाम॥) पुनानः^{४२} सोम^{२४} धारया^१ । आपो^१ स्वासा^१
 २ । नो^२ अर्षसी^१ । आ^१ रत्ना^१ धारः^{१२} । योनि^१ मार्त्ता^१ २ ।
 स्थसी^{१२} दसी^१ । जत्सो^१ रदा^१ इवा^१ २ । हिरण्या^१ रश्या^१ ३४३ ।
 ओर^१ ३४५३ । डा ॥ २४ ॥

(ऐडमायास्यम्॥) आइ^४ पुना^४ । ना^१ सो^१ । मधा^{११२}
 रया^२ । आपो^२ वसा^१ ३१ । नो^१ अर्षसी^१ । आरत्न^२ धा^२ ३१ ।
 योनि^{११२} मृता^१ । स्थसी^१ दसी^१ । जत्सो^१ देवा^१ ३१ । हिरण्या^१
 रश्या^१ ३४३ । ओर^१ ३४५३ । डा ॥ २५ ॥

(माण्डवम्॥) पुनानः^{५२४५२४२५२} सोम^{२४} धारया^४ । पोव^{२४} सोवा^४ ।
 नो^{१२} अर्षसि^१ । आरत्न^{१२} । धाउवा^१ २३ । होवा^{१२} ३४३ । योनि^{१२}
 मृतस्थसी^{२१२२} दसि^{१२२} । उत्सी^१ दे^१ । वाउवा^१ २३ । होवा^१ ३४३ ।
 हिरण्या^१ रश्या^१ ३४३ । ओर^१ ३४५३ । डा ॥ २६ ॥

(उद्धत्याजापत्यम्॥) पुनानः^{५२४५२४२} सोम^४ धा^४ । हो^४ पूरया^४ ।
 आपो^{२१२} वसान^१ आहो^१ २ । षासी^{१२} २ । आरत्न^{१२} धा^{१२} योनि^{१२} मतस्थसा^{१२}

^१ होरइ । ^१ दासीर । ^१ उत्सा^१रहो^१इ । ^१ दार^१इवो^१इ ।

^१ हिरोर^५इ^४वा । ^५ एया^५पुयो^५इ^५इ ॥ २७ ॥

(त्रीणिधनमायास्यम् ॥) पुनानः^५सीम^५धा^५हो^५वा ।

^१ राया^५आ^१र^१इ^१पो । ^१ वसा^१र । ^१ न^१आ^१इ^१४^५पु । ^१ पा^१र^१इ^१४^५सी ।

^१ आ^१रा^१इ^१४ । ^१ औ^१हो^१वा । ^१ त्वा^१यो^१नि^१मृ^१ता^१र । ^१ स्या^१सा^१इ^१४

^१ ५इ । ^१ दा^१र^१इ^१४^५सी । ^१ उ^१सा^१इ^१४ । ^१ औ^१हो^१वा । ^१ दा^१इ^१वो^१र ।

^१ हि^१रा^१इ^१४^५पु । ^१ एया^१र^१इ^१४^५याः ॥ २८ ॥

(कण्वरथन्तरम् ॥) पुनानः^५सीम^५धा^५रया । ^१ अपो^१वसा ।

^१ नो^१इ^१आ^१र्षा^१इ^१सी । ^१ आ^१र^१त्वा^१यो^१नि^१मृ^१त^१स्य^१सी^१द^१सा^१र^१इ^१४^५ऐ^१हो^१ ।

^१ उ^१त्सा^१दा^१र^१इ^१इ^१वाः । ^१ हि^१रा^१इ^१४^५उ^१वा^१र^१इ^१४ । ^१ ए^१इ^१ । ^१ ए^१य^१आ^१

॥ २९ ॥

(तिरश्चीनिधनमायास्यम् ॥) पुनानः^५सीम^५धा^५रया ।

^१ ए^१इ^१ । ^१ औ^१इ^१हो^१पु^१वाः । ^१ आ^१पो^१इ^१ । ^१ वसा^१र । ^१ न^१आ^१इ^१४^५पु ।

^१ पा^१इ^१सी^१र । ^१ आ^१र^१त्वा^१धाः । ^१ यो^१नि^१मृ^१ता । ^१ स्या^१सा^१इ^१आ ।

^{२ ४} औ३हो३ । ^५ दार३४मी । ^{११ १ १} उत्सा औ३हो । ^१ दाइवो३ ।

^{२ २} हिरा३४५ । ^{२ १ १ १ १ १} एया३या२३४५ः ॥ ३० ॥

(सदेविशीयम् ॥) पुनानः सोमधारया औ३हा औ३हा३ण ।

^५ औ३हो औ३हो ईवा । ^{५ १ १ २ २ २ १ १ १} अपोवसानो अर्ष । ^{५ २} स्यो३हा । ^{५ १} औ३हा

^{१ ५} ३ण । ^{१ ५} औ३होइ । ^{५ २ २} औ३हो३वा । ^{१ २ १ २ २ २ १ २ २} आरत्तुधाये निमृतस्य सीद ।

^{५ २} स्यो३हा । ^{५ २ १} औ३हा३ण । ^{५ १} औ३होइ । ^{५ २ २} औ३हो३वा ।

^{१ २} उत्सादा३इवा३ः । ^{५ १} औ३हा । ^{५ २ २ २ ५ २} औ३हा३ण । ^{५ १} औ३होइ ।

^{५ २ २} औ३हो३वा । ^१ हिर । ^{१ ५ २ २} एया३या२३४ औ३हावा । ^{१ २} सदे

^{१ ३ १ १ १ १} विशा३४५ः ॥ ३१ ॥

(खवासिनी दे ॥) औ३हो३ । वा औ३वा । २ ।

औ३हो३ । वा औ३वा३ । ^{१ १ ३ ५ २ २} औ३वा३३४ औ३हावा । पुना

^{१ १ २ १ २ २ १ २ २ २} नः सोमधारया । ^{१ २ १ १ २ २} पोवसानो अर्षसि । ^{१ २ १ १ २ २} आरत्तुधाये नि

^{२ १ २ २ १ १ २ २ १} मृतस्य सीदसि उग्यी देवाः । ^१ औ३हो३ । वा औ३वा । २ ।

(रौरवम् ॥) पुनानः सोमाश्धारारश्चया । आपो
 वसानोऽर्षस्यारत्नधायोनिमृतस्य सारश्च दसाइ । ओहाइ
 उवा । उत्सोदेवोराश्चइ । ओहाइ उवा । स्यया ।
 औश्चोवा । होपुइ । डा ॥ ३५ ॥

(यौधाजयम् ॥ पुनार१ । नाइः सो । म । धारा
 रश्चया । आपो३ । वसार१ । नआश्चपु । पारश्चसी ।
 आरत्नधाः । यो । निमृता२ । स्यसारश्चपुइ । दाश्चसी ।
 उत्सारः । दाइवो२ । हिराश्चपुण्यारश्चयाः ॥ ३६ ॥ ४५
 ॥ इति चतुर्दशस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

भरहाजादयः सप्त ऋषयः* । हे “सोम !” “पुनानः” शोधकः
 “अपः” वसतीवरीः† “वसानः” आच्छादयन् “धारया” “अ-
 षसि” गच्छसि द्रोणकलशे किञ्च “रत्नधा” रमणीयानां धनानां
 दाता‡ त्वम् “ऋतस्य” यज्ञस्य “योनिं” स्थानम् “आसीदसि”

* “सवांसां सप्त ऋषयो भरहाजः काश्यपो गेतमोऽचिर्विश्वामितो जमदग्निर्वसिष्ठ
 इत्येते”-इति ऋषि-त्रयेयः । † सवासामेतद्दशस्थानां दादशानामित्यर्थः ।

‡ “अपः उदकानि”-इति वि० ।

§ “रत्नान् धारयन्”-इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
परितोषिच्चतासुतसोमोयउत्तमह्विः ।

३ १ २ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३
दधन्वाड्योनर्योअप्सांशतरा*सुषावसोममद्रिभिः ॥ ॥ ४६१

५ २ २ २
(अच्छिद्रम ॥) परोतोषी । चता३१उवार३ । छ२

५ १ २ ३ १ २ १ २ १ ५ २ २
३४ताम् । सोमो२यउत्तमह्वौ । सोमोयज । तमा

५ २ १ २ २ ३ २ १ २
३१उवार३ । चार३४वोः । दधन्वा३यो२नर्यो२सुवन्तरा ।

५ २ १ २ १ २
दधन्वा३याः । नर्यो२ । आ । सुवा३१उवार३ । ता

५ २ १ २ २ ३ ५ २ २
२३४राः । सुषावसोममद्रिभो२३४ः । सुषावसा । ममा

५
३१उवार३ । द्रा३४द्रुभिः ॥ १ ॥

अपि च “देवः” व्यांतमानः सोमः “उत्त” प्रस्यन्दनशीलः सन्
“हिरण्ययः” ‡ देवानां हितरमणीयोऽपि भवसि खलु ॥

“देवी”-“देव”-इति साम्नऋचः पाठौ ॥ १ ॥ ४५

* “सं १तरा”-इति ऋ० खरपाठः ।

† ७०५, ०, १२, १=४० ७, ५, १२, १=ऊँ ५, २, १, —१—३—४—५—६;
—७, १, ३—४;—७, २, ३—४;—८, १, ३;—८, २, ४;—८, ३, ७—११;—१२, १,
१८;—१२, २, २०;—१४, १, ६;—१४, २, १२—१३—१४;—१६, १, ५—६;—१८,
१, १८—ऊँ १, १, २—३—४—५—६—७—१२;—२, २, ६—१० ।

‡ “ऋतव्यवाक्तावस्त्वमाध्वीहिरण्यमयानि कन्दसि (पा० ६, ४, १७५) ।

§ “हिरण्ययः अमृतमयः” इति वि० ।

^{५ ४ ४} (रयिष्ठम् ॥) ^{२ १ २ २} परीतोषी । ^५ चताम्वृताम् । ^५ औश्-
^{२ २} होश्वा । ^{५ २ २} औश्चोश्वा । ^{५ २} ईश्या । ^{५ २} ईश्याश्वा । ^५ हा ।
^२ हाउवा । ^{२ ४ ५ ४ १ २} सोमोऽयउत्तमं हविः । ^{५ ४ ४} सोमोयज । ^१ त
^{१ २ २} मां हविः । ^{५ २ २} औश्चोश्वा । ^{५ २ २} औश्चोश्वा । ^{५ २} ईश्या ।
^{५ २} ईश्याश्वा । ^५ हा । ^{१ ४ ४ ५ ४ १ २ १ ४} हाउवा । ^{५ ४} दधन्वाऽन्योन्योऽसुवन्तरा ।
^{५ ४} दधन्वाऽन्याः । ^{१ ५ ४} नर्योऽर । ^१ आ । ^{२ १ २ २} पृश्नान्ताश्वा । ^५ औश्-
^{२ २} होश्वा । ^{५ २ २} औश्चोश्वा । ^{५ २} ईश्याश्वा । ^५ हा । ^१ हाउवा ।
^{१ ४ ४} सुषावसोऽममद्रिभोऽश्वाः । ^{५ ४} सुषावसो । ^{२ १ २ २} ममाद्रीश्भाइ ।
^{५ २ २} औश्चोश्वा । ^{५ २ २} औश्चोश्वा । ^{५ २} ईश्या । ^{५ २} ईश्याश्वा । ^५ हा ।
^१ हाउवाश्वा । ^{५ ४} ऊश्वाश्वा ॥ २ ॥

^{५ ४ ४} (भारद्वाजे द्वे ॥) ^{४ ४} औश्चोऽपरीतोषी । ^{२ ४ १} चताम्वृताम् ।
^{५ २} औश्चोऽइ । ^{३ ४ २ १} औश्चोऽइ । ^५ आश्वा । ^{२ ४} औश्चोश्वा । ^{१ ४ ५ ४} सोमो-
^{१ २ १ २ १} ऽयउत्तमं हविः । ^{५ २} औश्चोऽइ । ^{३ ४ २} औश्चोऽइ । ^५ आश्वा । ^{५ ४} औ-
^२ होश्वा । ^{१ ४ ४ ५ ४ १ २ १ ४} दधन्वाऽन्योन्योऽसुवन्तरा । ^{५ २} औश्चोऽइ । ^{५ ४} औ-

^१ ^५ ^{१२} ^२ ^{१२} ^२ ^५
 होइ । आ३ । औचाश्वा । सुषावसोमद्रिभिः । औ

^२ ^{१२} ^२ ^१ ^५ ^५
 होइ । औहोइ । आ२३४ । उज्जवाइहाउ । वा ॥ ३ ॥

^४ ^५ ^{२२} ^१ ^५ ^१
 प । र्येपारी । ताषिच्चतारसुतम् । आउवार३ ।

^{२२} ^३ ^{२२} ^३ ^५ ^१ ^{१२} ^५ ^१ ^{२१} ^१ ^१
 हाउहाउ । होश्वा । सोमोऽयउत्तमह्विः । आ-

^{२२} ^३ ^{२२} ^३ ^५ ^२ ^{१२} ^२ ^५
 उवार३ । हाउहाउ । होश्वा । दधन्वाऽयोनर्यो२

^१ ^{२१} ^{२२} ^३ ^{२२} ^३ ^५ ^२ ^{१२}
 सुवन्तराउ । वा२३ । हाउहाउ । होश्वा । सुषावा

^२ ^{१२} ^३ ^{२२} ^३ ^५ ^१ ^{२२} ^१
 र३सो३ । हाउहाउ । होश्वा । मम । द्रा२३४इभा

^५ ^५
 इ । उज्जवाइहाउ । वा ॥ ४ ॥

^५ ^{२२} ^२ ^{२२}
 (आभीशवम् ॥) परितोषिच्चतारसुतम् । ए । सो-

^२ ^१ ^७ ^२ ^१ ^५ ^२ ^{१२} ^२
 मोयऊरत्तामह्विः । दा२३४धा । हाइ । न्वाऽयो

^२ ^७ ^२ ^३ ^५ ^२ ^१ ^{२२} ^१
 नर्योऽपसुअन्तारा । ख२३४पा । हाइ । वासोममो२-

^५ ^४
 ३४वा । द्रा५इभोइहाइ ॥ ५ ॥

^५ ^{२२} ^२
 (उत्तरमाभीशवम् ॥) परितोषिच्चतारसुतम् । ए ।

२२ २ १ ७ २ ३ ५ २ २
 ए । सोमोयउत्तमं हारविः । दार३४धा । हार३हाइ ।
 १२ २ २ ७ २ ३ ५ २ २
 न्वा३यो नर्यो अप्सु अन्तारा । स्वर३४पा । हार३हाइ । वा
 २ २ १ ५ ४ ५
 सोममो२३४वा । द्रा५इभो३हाइ ॥ ६ ॥

४ ५ २ ५ २ २ ४
 (माण्डवम् ॥) परीतोषिच्चतासुतम् । इहा । सो
 २ २ १ २ १ २ २ २
 मोयउत्तमं हार३वोः । इहा । दधन्वा३यो नर्यो अप्सु
 १ २ १ २ १ २ २ २
 वन्तार३रा । इहा । सुपावार३सो । इहा । ममार३ ।
 १ ३ ४ २ २ ३ ५
 द्रा२इभार३४औहोवा । ई२३४हा ॥ ७ ॥

४ ५ २ ५ २ २ ४
 (माण्डवमुत्तरम् ॥) इहा । परीतोषिच्चतासुतम् ।
 १ २ २ २ १ २ २ २
 इहा । सोमोयउत्तमं हार३वोः । इहाउवा३ । ऊ३-
 ५ २ १ २ २ २ २ २ १ २
 ४पा । दधन्वा३यो नर्यो अप्सु वन्तार३रा । इहाउवा३ ।
 २ ५ २ १ २ २ १ २ २ ५
 ऊ३४पा । सुपावार३सो । इहाउवा३ । ऊ३४पा ।
 २ १ २ १ २ २ १ ५
 ममद्रा२३इभीः । इहाउवा३ । ऊ३२३४पा ॥ ८ ॥

४ ५ २ ५ २ २ ४ २ २ १ २
 (अभीवासः साम ॥) परीतोषिच्चतासुताम् । सोमो

२१ २१ २१ १ ३ ३ ३ ५
 यड । तम॑श्च॒वाइः । दा॒धाओ॒र३४५वा । ऊ॒र३४पा ।
 ११ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 न्वा॒योन॑र्यो॒अप्सु॒वन्ता॒र३रा । सु॒षावा॒र३सो । मा॒मद्रि॑
 १ १ १
 भिः । इ॒डा॒र३भा॒र३४३ । ओ॒र३४५इ । डा ॥ ८ ॥

४ ५ ४ ४ ५ १ ४ ५ ५
 (परि॒वासः॒साम ॥) परी॒तोषि॑ञ्च॒तासु॑तम् । ओ॒द्वा ।
 ११ ३१ १ २१ २१ १ १ २ १
 सोमो॑र॒यउ॑त्तम॒श्चविः । द॒धान्वा॒यो३ । द्वा॒र३द्वाइ । न-
 ३१ १ २ १ २ १ १ १ १
 र्यो॒रप्सु॒वन्तरा॑ । सु॒षावा॒सो३ । द्वा॒र३द्वा । मा॒मद्रि॑भिः ।
 १ १ १
 इ॒डा॒र३भा॒र३४३ । ओ॒र३४५इ । डा ॥ १० ॥

४ ५ ४ ४ ५ ४ ११ १
 (वैण॑वम् ॥) परी॒तोषि॑ञ्च । ता॒पुसु॑ताम् । सोमो॑
 १ ११ १ १ १
 यउ॑त्तामा॒र३२म् । द्वा॒वी॒रः । द॒धन्वा॒यो॒न॑र्यो॒अप्सु॒-
 १ ११ १ १ १ ५
 वा॒र३२ । ता॒रा॒रः । सु॒षावा॒र३सो३ । म॒मो॒र३४वा ।
 ४ ५
 द्रा॒पुइ॒भो॒द्वाइ ॥ ११ ॥

११ १ ११ १ १
 (सौम॑क्रतवी॒यम् ॥) परी॒तोषा॒र३इ । च॒तासु॑ता॒र३म् ।
 ११ ११ १ १ १
 ऐ॒द्यो॒रः । ऐ॒द्यो॒रः । ऐ॒द्दि॒द्वा॒र३इ । उ॒वा॒र३इ । ई॒श्या ।

^{१२ २} सामोयज २ । ^१ तमच्छ्वो २ । ^{१२} ऐक्षी २ । ^{१२} ऐक्षी २ ।
^{१२ २} ऐक्षिहा २इ । ^१ उवा २इ । ^{५ २} ईश्या । ^{१ २ २} दधन्वा २योनर्यो २ ।
^१ पसुवन्तरा २ । ^{१२} ऐक्षी २ । ^{१२} ऐक्षी २ । ^{१२ २} ऐक्षिहा २इ । ^१ उवा
^{५ २} २इ । ^{१ २} ईश्या । ^{१२} सुषावसी २ । ^१ ममद्रिभा २इ । ^{१२} ऐक्षी
^{१२} २ । ^{१२ २} ऐक्षी २ । ^१ ऐक्षिहा २इ । ^१ उवा २इ । ^{५ २} ईश्या ३४३ ।
^१ ओ २३४५इ । डा ॥ १२ ॥

^{३ २ ३५} (गईः ॥) ^{३ २} उपाउप । ^{३ २ ३५} उपा ३१ । ^{३ २ ३५} उपाउप । ^{३ २} परी-
^{२ १ ३ २ ३५} तोषिच्चतासुतम् । ^{३ २ ३५} उपाउप । ^{३ २} उपा ३१ । ^{३ २ ३५} उपाउप ।
^{३ २ २} सोमोयउत्तमच्छ्विः । ^{३ २ ३५} उपाउप । ^{३ २} उपा ३१ । ^{३ २ ३५} उपाउप ।
^{१ २ २ ५ २ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २} दधन्वा २योनर्या ३पसुवन्तरा । ^{३ २ ३५} उपाउप । ^{३ २} उपा ३१ । ^{३ २} उपा-
^{३ ५ २ २ २ ३ २ ३ २} उप । ^{३ २ ३५} सुषावसीममद्रिभिः । ^{३ २} उपाउप । ^{३ २} उपा ३१ । ^{३ २} उपा
^४ इजपूपाईपूई । ^{३ ५} ऊ २३४पा ॥ १३ ॥

^{५ ५ ५} (प्रतीदः ॥) ^{१ २ २ २ २} छाउछाउछाउवा । ^{१ २ २ २} परीतोषिच्चतासु-
^{१ ३ १ १ १ १ ५ ५ ५} तम । ^{१ २ २ २} उपा २३४५ । ^{१ २ २ २} छाउछाउछाउवा । ^{१ २ २ २} परीतोषिच्च

तासुतम् । इहा । उपा२३४५ । हाउहाउहाउवा ।

परीतोषिञ्चतासुतम् । अवीवृद्धत् । उपा२३४५ । हाउ-

हाउहाउवा । परीतोषिञ्चतासुतम् । सोमोऽयउत्त-

मह्विः । दधन्वा० योनर्यो० रप्सुवन्तरा । सुषावसो२-

३४५ । हाउहाउहाउवा । ए३ । ममद्रिभी२३४५ः ॥१४॥

(महायौधाजयम् ॥) हा० आ२३४वा२ । हा३आ-

२३४वा । हाउवा । परीतोषिञ्चतासुतम् । सोमोऽय-

उत्तमह्विः । दधन्वा० योनर्यो० रप्सुवन्तरा । सुषाव-

सोममा । हा० आ२३४वा । २ । हा३आ२३४वा । हाउवा३ ।

द्रा३इभी२३४५ः ॥१५॥

हे ऋत्विजः । “सुतम्” अभिषुतं “सोम” “इतः” अस्मात्
कर्म्मणम् “जर्ध्वम्” अथवा अस्मात् प्रदेशादूर्ध्वं “परिषिञ्चत”
वसतीवरीभिः । [“इतोषिञ्चत” इत्यत्र संहितायां छान्दसं
रीरुत्वम् । आदेशप्रत्यययोरिति षत्वम्] “यश्च” सोमः देवा-
नाम् “उत्तमं” प्रशस्तं “हविः” भवति । अपिच “नर्यः”

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १८ २८ ३ १८ २८ ३ १८
 आसीमस्वानोअद्रिभिस्तिरोवाराण्यव्या ।

३ २ ३ २ १ १ २ २ २ ३ १ २
 जनोनपुरिचम्बोर्विशङ्करिःसदोवनेषुदध्रिषे ॥ ३ ॥ ४७*

३ ५ २ १८ १ १
 (आशम् ॥) आ२३४सो । मस्वानो३आ । द्राइभा

३ ५ २ १८ १ १ १ २ ३
 ओ२३४वा । तिरोवारारणिअव्या२३ । जानाओ२३४

५ १ २ ३ ५ १ १८ १८ १
 वा । नापाओ२३४वा । रिचमुवोवोर्विशङ्करी२३ ।

१ २ ३ ५ १ २ ३ ५ ४
 सादाओ२३४वा । वानाओ२३४वा । पुदाध्रिषाइ ।

४
 हो५इ । डा ॥ १६ ॥

४ १ १ १ ५ ५ ५
 (सोमसाम ॥) चावासोमस्वा । नोअद्रा२३४इभीः ।

२ १ ३ ५ २ ५ १ १
 तिरोवार२३४रा । णिया३१उवार२३ । षार३४या । जना

मनुष्याय हितः “यः” च सोमः “अप्स” वसतीवरौषु “अन्तर”
 अरिन्ने धान्तर “दधन्वान्” गच्छन् भवति । तं सोमम्
 “अद्रिभिः” यावभिः अध्वर्युः “सुषाव” अभिषृतं चकार तं
 परिषिञ्चतेति समन्वयः ॥ २ ॥ ४६

* घ० ८, १, १८, १=॥ ७, ५, १३, ५=जङ्घे ४, १, ८ ।

नार३४पू। राइचामूर३४वोः। विशा३१उवार३। चा-
 २३४रोः। सदेवार३४ने। पुदा३१उवार३। धीर३४
 ५
 षे ॥ १७ ॥

४२५२ २ ४२ ५ ४ २ १२२२ २
 आसोमस्वानोअद्रिभाइः। तिरोवाराणिअव्या१या
 १२ २ १ २ ३ २ २
 २। जनोनपुरिचामू१वो२ः। विशाङ्गा१री२ः। सदेव-
 १ ३ २ १
 नाइ। पूरदधिषोर३४पूइ। डा ॥ १८ ॥

३२४२ २ ३२ ४ ५ २ २ ४२ ५ ४ ५
 आसोमस्वानोअद्रिभिः। तिरोवा३राणिअव्यया।
 १२ २ २ १ १ ५ २
 जनोनपुरिचमुवोर्विशङ्गरिः। औ२। ऊवाइ। हो३वा।
 १२ २ १ ५ २ १ २
 सदेवनेषुदौ२। ऊवाइ। हो३वा। ध्रिषा। औ-
 ४ ५ ४
 ३होवा। होपूइ। डा ॥ १९ ॥

हे “सोम !” “अद्रिभिः” आवभिः “स्वानः” अभिषयमा-
 यस्वम् “अव्यया” * अविमयानि “वाराणि” वालानि पवि-
 त्राणि “तिरस्” कुर्वन् व्यवधायकानि कुर्वाणः सन् “आ पवसे”
 आभिमुख्येन चरसि। “हरिः” हरितवर्णः स सोमः चखो-

* इयाडिद्येति कात्यायनवचनात् सिद्धम् (७, १, ४८ सू०) ।

४ १ २ ३ ५ ४२ ३२ ४ ५२ ३
 ३४वा । पायाओर३४वा । सामदिरोनजा । गृ२३३ ।
 ५ ५ १ २ ३ ५ १ २ ४
 वोईर्द्वाइ । अकाओर३४वा । कोशाओर३४वा । मधूपुश्र-
 ४
 ताम् । होपुइ । डा ॥ २१ ॥

२ १२ ४२
 (द्विचिक्कारं वामदेव्यम् ॥) प्रसोमा२३देववीतयाइ ।
 १ २ २ २ २ २ २ २ १
 साइन्धुर्नपिथिअर्णसांशोः पयसामदिरोनजौहाइ । ऊ-
 १ २ १ २ २ २ २ १
 म्मा२ गृ२३वोः । अकाकोशामधौहोइ । ऊम्मा२ ।
 १ ४ ५ ४
 श्रुताम् । ओर३होवा । होपुइ । डा ॥ २२ ॥

३ ४२ २ ३ ४२ २ ३ २
 (उत्तधः ॥) प्रसोमदेववीतये । सिन्धुः । नपा३४-
 ३ ४ ५ २ २ १ १ २
 ओहोवा । थिअर्णसार । हा३१उवार३ । ऊ३४पा ।
 ३ २ ४ ५ ४ ५ १ २ १ २ २ १ २
 अंशोः पया । ओहोवाहाइ । सामदिरो । नजागृ विः ।
 २ ५ ३ २ ४ २ ५ ४
 हा३१उवार३ । ऊ३४पा । अकाकोशम् । ओहोवा-
 ५ ३ २ ४ ३ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 हाइ । मधूपुश्रपुताईपुईम् । ऊ२३४५ ॥ २३ ॥

५ २ २ ४ ५ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 (निषेधः ॥) प्रसोमदाइवाइवीतयाइ । सिन्धूर्नपा-

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
सोमउवाणः सोमभिरधिष्णुभिरवीनाम् ।

२२ १ ११ १ २ ४ ५ १
इ । प्ये अर्णसा २ । इचा ३ । आशोऽपाया । हा-
२ ४ १ २ १ २ २ १ १ २
चो २३४ चा । सामदिरो । नजाट् २३वीः । इचा ३ ।
१ २ ४ ५ २ ४ ४ २ ४
आच्छा ३ काशाम् । हाचो २३४ चा । मधू ३ सू ५ ता ६ पु-
१ १ १ १ १
ईम् । चेर ३ ४ ५ ॥ २४ ॥

हे “सोम !” त्वं “देववीतये” देवानां पानायः तदर्थम्
“अर्णसा” वसतीवर्याख्येनोदकेन “प्रपिप्ये” प्राप्यायसे । तत्र
दृष्टान्तः—“सिन्धुः न” यथा सिन्धुदकेन प्रप्यायते तद्वत्
[प्यायतेः लिटि लिट्याङोच्चेति पौभावः] ततः स त्व “मदिरः”
मदकरः सुरादिरिव “जागृविः” जागरणशीलः ॥ [यद्वा न
सम्प्रत्यये, इदानीं मदकरो जागरणशीलस्त्वं “अंशोः” लता-
खण्डस्य “पयसा” रसेन “मधुयुतं” मधुररसस्य चारयितारं
“कोशं” द्रोणकलशं “अच्छ” अभिजा गच्छसि ॥ ४ ॥ ४८

* ‘देववीतये देवतर्पणाय’ इति वि० ।

† ‘प्रपिप्ये प्रवर्जते पूर्यते वा’-इति वि० ।

‡ ‘जागृविः जागरणशीलः अप्रमत्तः’-इति वि० ।

§ ‘अच्छ आप्तम्’-इति वि० ।

११ २१२ ३१२ ३१२ ३१२
अश्वये^१वहरितायातिधारयामन्द्रयायातिधारया ॥५॥४८१

(सीमसामानिषट् ॥) ^४हाउसीमा । ^{२२}उष्वाणा^१सी
^१ह^१११ ११२ २ १ १ १
ह^११भीर । आधिष्णुभिरवीरनाम् आश्वै^१हे । येवहरि-
^{२२}२ १ १ २ २ ५२ ५
तायाताइध^१राया^२ । मन्द्राया^१श्या^३४ । चा^१ओवा ।
^{१ १२ २१ ११ १}
तिधारया^१२४५ ॥ २५ ॥

^{५२ १ ५२ ५ ५२ ५} सीमऊष्वाणः^१सा^१हभाइः । आधिष्णुभिरवीनाम् ।
^{१ १ ५ २ १ २ २ २ २ २} आश्वये^१२३४वा । चरितायातिधा^१रा^१श्या । मन्द्राया
^{५ १ ५ २ १ १ ५ ५ ४}२३४या । तार^१३४इधा । रया । औ^१हेवा । हा^१पइ ।
डा ॥ २६ ॥

^{५२ ५ २ ५ ५२ ५ ५} सीमउष्वाणः^१सा^१हभिः । ए^१पू । अधी । णुभिरा^१३१-
^{५ १ १ १२ २ २ २}उवार^१३ । वीर^१३४नाम् । आर^१३श्वा । येवहरितायातिधा-
^{५ १ ० २ १ २ २}३१उवार^१३ । रा^१२३४या । मार^१३द्रा । यायातिधा^१३१उवा-
^५२३ । रा^१२३४या ॥ २७ ॥

* 'अश्वये' इव = अश्वया यथा शीघ्रं गच्छति, तद्वत् शीघ्रमानिन्या-इति वि० ।

† उ० ३, २, १२, १=ह० ७, ५, ११, १=ऊ० १, १, ५ — १-७-८;—
२०, १, १८-२०;—१०, २, १-ऊ० ६, १, १-२-१०;—६, १, ६ ।

^{४२ ५ २ ४ ५ ४ ५ ४ २ १ २ १ २}
सामउघाणः सोढभिः । ए५ । अधी । णुभिरवीर । नाम् ।

^{२२ १ ० १ २ २ १ २}
आश्वयेव । हरिताया २ । ताडधारया । मन्द्रयायौवा ।

^{२ ५ २ २ २ ४ ५ ४}
तीर३४धा । रया । औचोवा । हो५इ । डा ॥ २८ ॥

^{४२ ५ २ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४}
सोमउघाणः सोढभिः । भाइ । अधिष्णुभिरवी । नाम् ।

^{१ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २ २}
आधिष्णुभिरवीर । नाम् । आश्वयेवा । हरितायाता

^{२ ५ २ २ २ ४ ५ ४}
र३इधा । रया३१उवार३ । सार३०द्रा । यायाती

^{५ २ २ ३ ४ ५ ४}
र३४धा । रयाऔचोवा । हो५इ । डा ॥ २९ ॥

^{३२ ४ २ ३ ४ ५ ५ २ १}
सोमउघाणः सोढभिः । औचोइइ । आर३४ ।

^{५ ४ ५ ४ १ २ २ २ १ २}
धिष्णुभिरवीनाम् । आश्वयेवहरिताया । निधारायौ ।

^{१ ३ ५ २ १ २ २ २ ५}
वाओर३४वा । मन्द्रयायाती३धा । ऊ३म् । ऊ३४३म् ।

^{२ ५}
रा३४५योइहाइ ॥ ३० ॥ ४९

॥ इति ग्रामे गेये चतुर्दशः प्रपाठकः ॥

“सोढभिः” पुण्ड्रिः “स्वानः” सुवानोऽभिपूयमाणः “सोमः”
“अवीनां स्त्रभिः” [मांसपृत्तूनामुपसंख्यानमिति वार्त्तिकेण
सानुगन्धस्य स्त्रभावः] समुच्छिन्नैर्वालैः पवित्रैरधियाति अधि

^२रारण । ^१सख्या^२ई३०^१दो । ^१दिवा^२औ३^१हो । ^१दाइवे२ ।

^{१२}पुरु^२णिव^१भ्रो^२निच^१रन्तिमा^२मा^१श्वा । ^१परा^२औ३^१हो । ^१धाइ७-

^{२१}रति^१तो२३४^५वा । ^४आ^५पूइ^५होई^५चाइ ॥ २ ॥

(^५आ^५ङ्गिर^५सानि^५त्रो^५णि ॥) ^५तवा^५ह^५सो^५मा^५इ^५रारणा ।

^२सा^१ख्या^५ई२३४०^५दो । ^३दिवे^१दा२३४^५इवे । ^४पुरु^१णिव^५भ्रो^५निच-

^५रन्ति^५माम् । ^१आ^५वा२३४^५चाइ । ^४पा^५री^५धाइ७^५रा । ^{२१}ति^१तो

^५२३४^५वा । ^५आ^५पूइ^५होई^५चाइ ॥ ३ ॥

^४तवा^५ह^५सो^५मरौ । ^५हो^५पू^५रणा । ^१सा^१ख्य^१इ^१न्दो२ ।

^२दिवा^१४४^५पूइ । ^१दी२३४^५वे । ^१पू^१रु^१णा^१इवा२ । ^{१२}भ्रो^१निच-

^२रार । ^२ति^१मा३४^५पूम् । ^१आ२३४^५वा । ^१पा^१री२^१धाइ७

^२रार । ^२ति^१ता७३४^५पू । ^१ई२३४^५हौ ॥ ४ ॥

^२तवा^५ह^५सो^५मरारणा । ^२स^५ख्य^५इ^५न्दो^५दिवे^५दिवाइ । ^२स^१ख्य

^२इ^१न्दो^१दिवे^१दा२३४^५वे । ^{१२}पू^१रु^१णिव^१भ्रो^१निच^१रन्तिमा^१मा^१श्वा ।

या३ । सामूद्रा३वा । चमिन्वसा३इ । रायो३०पाइ-
 शा । गन्वज्जला३म् । पूरु२स्पृ२३३३हाम् । पवमा ।
 ना । औ३हो । भिया२३३वा । षा५सोई३हाइ ॥ ६॥

(औशूणोरन्ध्रम् ॥) मृज्यमानाः । सुहस्ताया२ ।
 समुद्र२वा । चामिन्वसा२३३इ । रया३३इपिशा । गन्व
 ज्जलंपूरुस्पृहा२म् । पवा२३ । मा२ना२३३औहोवा ।
 भियार्षसी२३३५ ॥ ७ ॥

मृज्यमानाः । सुह । स्तिया । सा१मूरद्रा३वा२ ।
 चमि । न्वसाइ । रा१यी२०पाइशा२ । गन्वज्जलंपुरु ।
 स्पृहाम् । पा१श्वा२माना२३ । भा१र्या२३३औहोवा ।
 पार३३सी ॥ ८ ॥

(आग्नेयानिचोणि ॥) मृज्याईए । मानःसुहस्तिया
 औ३हो । समुद्र२वाचमिन्वसाऔ३हो । रयिं पिशङ्ग वज्र

लंपुरुस्पृहाऔश्चा । पवमारुनाश्च । भियोरश्चवा ।
 पापुसोद्वाइ ॥ ८ ॥

मृज्यमानः सुहस्ता । वाहाइ । समद्राइवा ।
 चमोरन्वारश्चसी । रयाश्चपिशा । गंवज्जलम् । पूरु-
 स्पृहाश्चमम् । पवाश्चमानाश्च । भियोरश्चवा । पा-
 पुसोद्वाइ ॥ १० ॥

मृज्यमानापुःसुहस्तिया । समुद्राइवा । चमा-
 र्वासीश्च । रयिपिशाङ्गवज्जलंपुरुस्पृहाऔश्चा । पव-
 मारुनाश्च । भियोरश्चवा । पापुसोद्वाइ ॥ ११ ॥

(ऐडमौत्तणारन्ध्रम् ॥) मृज्यमानः सुहस्त्या । समु-
 द्रवोवा । चामिन्वसि । रायिपिशाश्च । वाश्चा ।
 गंवज्जलंपुरुस्पृहम् । पवमानाश्च । वाश्चा । भियर्पा-
 र्वाश्च । ओरश्चवाइ । डा ॥ १२ ॥

अथाष्टमी ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अभिसोमासत्रायवःपवन्तेमघमदम् ।

४ ४ ४ ४ ४
(वाजजित् ॥) मृज्यमानःसुहा । स्तिया २ ।

१ १ १ १ २ २ १
समूहे । द्रवाहे । चामिन्वसाइ । रया २यि

१ १ १ १ २ २ १
होइ । पिशाहे । गंवज्जलाम् । पूरुस्पृहाम् ।

१ १ १ १ २ २ १
पवाहे । मानाहे । भौर्यसाशज्जवा २३ । वा

१ २ २
जोजिगौश्वा २१ ॥ २३ ॥

हे “सुहस्या” हस्ते भवा. हस्याः अङ्गुलः, शोभनाङ्ग-
लिक सोम ! “मृज्यमानः” शोध्यमानस्त्वं “समुद्रे” अन्तरिक्षे †
कलशे वा “वाचं” शब्दम् “इन्वसि” प्रेरयसि ‡ । किञ्च । हे
पवमान पूयमान सोम ! “पिशङ्ग” हिरण्यं रजतादिभिः पिश-
ङ्गवर्षं “बहुलं” प्रभूतं “पूरुस्पृहं” बहुभिः स्पृहणीयं “रयिधनं”
“अभ्यर्षसि” स्तोत्राणामभिचरसि प्रयच्छसीत्यर्थः ॥ ७ ॥ पू१

० “सुपीड (१, १, २८)”-इत्यादिना सुप आल रूपम् ।

† “समुद्रः”-इति अन्तरिक्षमासु पञ्चदशं नैवष्टकम् (१, १) ।

‡ “इन्वसि”-इति गतिवर्त्मसु पञ्चदशाधिकशततमं नैवष्टकम् (२, १४) ।

आग्निवर्त्मसु च प्रथमम् (२, १८) । अतएव ‘इन्वसि आग्नेवि’-इति वि० ।

३ १२ २२३१२ ३ १ २
समुद्रस्याधिविष्टपेमनीषिणो

३ १ २ ३ १ २
मत्सरासोमदक्षतः ॥८॥ ५२*

२ २ २ २ १ २
(वैश्वदेवे) । द्वाश्चाइ । अभिसोमासाश्चाया-

२ २ २ १ २
१वार२ः । द्वाश्चाइ । पवन्तेमदीश्यामाशदा२३म् ।

२ २ २ १ २
द्वाश्चाइ । समुद्रस्याधिविष्टपेमाश्नाइषाशूणा२३ः ।

२ २ १ २ २ २
द्वाश्चाइ । मत्सरासोमाशदाच्यु१तार२ः । द्वाश्चा-

१
३४३इ । ओ२३४५इ । डा ॥ १४ ॥

४ ५ ४ ५ २ ५ ४ ५
आभीसोमा । सञ्चा३१उवार२ । यार३४वाः । पाव

४ ५ २ ५ ४ ५ ४
न्ताइमा । दिया३१उवार२ । मार३४दाम् । सामुद्र-

५ २ १ २ २ ५ ४ ५
स्या । धिविष्टापेमना३१उवाये३ । षीर३४णाः । मात्सा

४ ५ २ ५
रासाः । मदा३१उवार२ । च्यूर३४ताः ॥ १५ ॥

* उ० २, २, ८, १ = ऋ० ०, ५, १४, ४ = ऊ० २, १, १४-१५; -४, २,
०-८-८-१०-११-१२; -०, १, १२; -०, २, १४-१५-१६; -८, १, १६;
-८, २, १८; -८, २, १५; -८, ३, ६; -१२, १, ३; -१२, २, १६; -१४, १, ८;
-१४, २, ५-०; = १६, २, २-३; -१८, २, २-३-१०; -१२, २, १० = ऊ० १,
१, ६; -१, २, ११; -२, २, ८; -५, १, १०; -५, २, १०; -६, १, ८-१४ ।

१३ख,

^{२ १ २ ४२ ४२ १ २२}
(इन्द्रसामनोर्दे ।) अभिसोमासआयवाः । पवन्ते

^{१ १ १ २ १ १ २ १}
मदियम् । दा । औश्चो । आऔश्चो । समुद्र-

^{२ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २}
स्याधिविष्टपेमनीषि । णा । औश्चो । आऔश्चो ।

^{१ २ २ २ १ २ २ १ २ २}
मत्सरासीमदच्यु । ता । औश्चो । आऔश्चो ३४-

^१
३ । औश्चो २२३४५३ । डा ॥ १६ ॥

^{५ ४ २ ४ २ २ ४ ४ १ २}
अभिसोमासआ । होप्रयवाः । पवन्तेमद्यम्मदम्-

^{२ २ २ १ २}
वन्तेम । दियाश्चोइ । माश्चोइ । समुद्रस्याधिविष्ट-

^{२ २ २ २ १ २ २ २}
पेमनीषिणाः । मनाश्चोइ । पाश्चोइ । मत्सरासीमद

^{२ २ २ १}
च्युताः । मदाश्चोइ । च्यूरश्ताश्चोइ । औश्चो ३४५३ । डा ।

॥ १७ ॥

^{१ १ २ २ ३ ४ २}
(सः पृष्ठम् ॥) अभाश्चोमाश्चो । औश्चोप्रसआ-

^{४ १ १ २ २ २ ४ ४ १}
यवाः । पवारन्तेमाश्चो । औश्चोप्रदियम्मदाम् । समू-

^{१ २ २ २ ४ ४ १ २ १ २}
रद्रस्याश्चो । औश्चोप्रधिविष्टपाइ । ओयेश्चो । मारनाश्चो-

^{१ २} औहोवा । ^{३ ४} षीर३४णाः । ^{५ ६} ऊर३४पा । ^{७ ८} २ । ^{९ १०} मत्सरासोर३ ।

^{१ २} मारदार३४ औहोवा ^{३ ४} च्यूर३४ताः ॥ १८ ॥

(इन्द्रसामानित्रीणि ॥) ^{४२ ५२ ४} औहोवा । ^{५ ४ २ ५२} अभिसोमास-

^{१ ४ ५} आयवः । ^{४२ ५२ ४} औहोवा । ^{१ २ ३ ४} पवार । ^{५ ६ ७ ८} तेमा३ओपुवा६५६ । दि-

^{१ २ ३} यन्मदम् । ^{४ ५ ६ ७} समूर । ^{८ ९ १० ११} द्रस्या३ओपुवा६५६ । ^{१२ १३ १४ १५} धिविष्टपेरमनी-

^{१ २ ३} षिणारः । ^{४ ५ ६ ७} औहो३१६ । ^{८ ९ १० ११} मत्सार । ^{१२ १३ १४ १५} रासा३ओपुवा६५६ ।

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२} मदच्युतार३४५ः ॥ १९ ॥

^{५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२} अभिसोमासआया६वाः । ^{१३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०} पवार । ^{२१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८} तेमा३ओपुवा-

^{२९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४०} ६५६ । ^{४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२} दियन्मदम् । ^{५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४} समूर । ^{६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६} द्रस्या३ओपुवा६५६ । ^{७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८} धिवि-

^{८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००} ष्टपेरमनीषिणारः । ^{१०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२} मत्सार । ^{११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४} रासा३ओपुवा६५६ । ^{१२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६} मद-

^{१३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८} च्युतार३४५ः ॥ २० ॥

^{५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०} अभिसोमासआया६वाः । ^{२१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५} पवन्ताइमा । ^{३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५०} दियार्मा-

अथ नवमी ।

३ १२ ३ १२ ३ २३ २३ १२ ३ २
 पुनानः सोमजागृविरव्यावारैः*परिप्रियः ।

१२ २२ ३१
 त्वं विप्रो अभवो† ‡ रस्तम

२ ३ १ २
 मध्वायज्ञं मिमिक्षणः‡ ॥ ८ ॥ पुरा

५ २ २ १ २ १ २ ४ ५
 २३४ दाम् । समुद्रस्या । धिविष्टपाइ । मनाइइषाइणाः ।
 १ १ २ १ १ २ ५ २ ३ ५
 मात्सरासोर३ । मारदा२३४ औहोवा । चूर३४ताः ॥ २१ ॥ पुर

“आयवः” § गमनशीलाः “सोमासः” सोमाः मद्यं मदकरं
 मदं आत्मीयं रसं “अभिपवन्तः” अभितो निर्गमयन्ति । कुत्रे-
 त्युच्यते—“समुद्रस्य” अन्तरिक्षस्य “अधिविष्टपे” अधिकं समु-
 च्छितपवित्ने । यद्वा । समुद्रस्य यस्मात्समुद्रवन्ति रसाः तस्य
 कलशस्य “अधि” उपरि “विष्टपे” स्थाने “पवित्ने” निर्गम-
 यन्ति । कीदृशाः ? “मनोषिणः” मनसईशितारः “मात्सरासः”
 मदकराः “मदच्युतः” मदकरेण रसेन च्चावयितारः ॥

“विष्टपे”, “विष्टपि”—“मदच्युतः”, “स्वर्विदः”—इति च
 पाठौ ॥ ८ ॥ पुर

* “अथोवारैः”—इति

† “वोज्जिरस्तमो”—इति,

‡ “भित्तनः”—इति च

¶ ऋ० ७, ५, १३, १ ।

§ ‘आयवः’ सदुष्याः—इति वि० । ‘आयवः’—इति सदुष्यनामसु २ प्रदशं नैषण्ट-
 वम् (२, ३) ।

अथ दशमी ।

१ २   ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
इन्द्रायपवतेमदःसोमोमरुत्वतेसुतः ।

५ २ ४ ५ २ ४ २ ५ ४   १ २ २
(सोमसाम ॥) पुनानःसोमजागृविरव्याः । वारैःपा-

०   १ २ २   ३ २
रिप्रियाः२ः । त्वंविप्रोअभवोङ्गाइरा२३४ । स्तमा३ ।

१ २ २ १   १ ३ ५ २ २   ३ ५
माध्वायज्ञा२३म् । मारइमा२३४औहोवा । क्षार३४णाः ।

॥ २२ ॥ ५३

हे सोम ! “जागृविः” जागरणशीलः “प्रियः” प्रीणयिता*
त्वं “पुनानः” पूयमानः सन् “अव्याः” मेघाः “वारैः” वालै-
र्निर्मिते दशापविते परिचरसि । “अङ्गिरस्तम” हे अङ्गिरसां
वरिष्ठ ! “विप्रः” मेधावी त्वं पितृणां नेता “अभवः”† भवसि ।
स त्वं “नः” अस्मदीयं “यज्ञ” “मध्वा”‡ मधुना आत्मीयेन
रसेन “मिमिक्ष”§ सेक्तुमिच्छसि । मिहेः सेवनार्थस्य (स्वा०प०)
सनि रूपम् ॥ ८ ॥ ५३

* “प्रियः प्रियतरः, भूतानां प्रियः”-इति वि० ।

† “सर्वकालिकोलङ् (३, ४, ६) ।

‡ सुप चाले रूपम् (३, १, २८) ।

§ “मिमिक्ष सिञ्च” इति वि० ।

३ १ २ ३ १ २ ३
सहस्रधरो अत्यव्यमर्षति

१ २ ३ १ २
तमीमृजन्त्यायवः ॥ १० ॥ पु० ४ *

५ २ २ १ १ २ २
इन्द्रायपा । वता इमादा २ः । सीमोमरुत्वता इ-
१ १ २ १ १
हता २ः । स । हासधारः । अतिअव्यमा र्षाती २ ।
१ १ २ १
तमा इमार्जा २ । तिआया रश्वा ३४३ः । ओर ३४ पु० इ ।
डा ॥ २३ ॥

५ २ २ २ १
(स्वःपृष्ठमाङ्गिरसम् ॥) इन्द्रायपा । वतेमदाः ।
१ २ २ १ १ १ २
सीमोमारु २ । त्वतेहो २ इ । हता २ः । स । हासधारः ।
१ २ ३ ५ ३ ५ १
अतिअव्यमा । पाताओर ३४वा । ऊर ३४पा । तमीहो-
१ १ २ २ १
रु २ । मार्जा २ । तिआया रश्वा ३४३ः । ओर ३४ पु० इ ।
डा ॥ २४ ॥

५ २ २ ४ ५ ४ ५ १ २ २
(सीमसाम ॥) इन्द्रायपावता इमदाः । सीमोम-
२ २ १ २ २ १ २
रुत्वता इहृताः । स । हासधारः । अतिअव्यमा ३ ।

अथैकादशी ।

१२ ३१ २३ १८ २८ ३ १ २
पवस्ववाजसातमोभिविश्वा निवार्या ।

१ २३१ २३१८ २८
त्वत्समुद्रः प्रथमविधर्म

३१२ ३२
न्देवेभ्यः सोममत्सरः ॥ ११ ॥ ५५ *

४५ २१ २ २ ४ ५ १ ३ ५८ ८
षाती । तमाऔश्चोश्च । मार्जा । तारयाश्च औचो
३ ५
वा । यारश्चवाः ॥ २५ ॥

४५ ८ ४८ ३ ५ २ १ २८
पवस्ववाजसा । इहा । तारश्चमाः । अभिविश्वा-
१ २८ १ १ ५८ २ १२ १८ २
निवारिया । त्वत्सारमूरश्च औचोवा । द्रः प्रथमे विधर्म-
२ २ १ ३ ५८ ८ २ ३
न् । दादवायेश्च । भ्यारः सोरश्च औचोवा । ममत्स-
२
राश्च ॥ २६ ॥ ५४

“मदः” मदकरः “सुतः” अभिषुतः “सोमः” “मरुत्वते”
मरुत्स्तिष्ठते “इन्द्राय” इन्द्रार्थं “पवते” क्षरति । ततः “सह-
स्रधारः” बहुधारीपेतः सोमः “अव्यम्” अविमयं पवित्रम्
“अत्यर्षति” अतिगच्छति तमिमं “आयवः” मनुष्या ऋत्विजः
“सृजन्ति” शोधयन्ति ॥ १० ॥ ५४

अथ द्वादशी ।

१२

३ २३ २ ३ १ २

पवमानाअष्टक्षतपवित्रमतिधारया ।

३१ २

३ १ २ ३ १ २ २ २

मरुत्वन्तोमत्सराइन्द्रियाद्यया

३ २ ३ १ २ २

मेधामभिप्रियांसिच ॥१२॥पुई*

॥ इति तृतीय-दशति ॥

४ ४ २ २

४

१

२

(पवित्रम् ॥) पवमानाअष्टक्षतपवाइ । त्रामतिधार

हे “सोम !” “विश्वानि” सर्वाणि “वार्या” वरणीयानि स्तोत्राणि। “अभि” लक्ष्य “वाजसातमः” अतिशयेनान्नस्य लम्ब-
कस्त्व “पवस्व” क्षर । हे सोम ! “देवेभ्यः” देवानांः “मत्सरः”
मदकरः “समुद्रः” समुन्दनशीलः॥ “विधर्मन्” विशेषेण
पोषक ! ॥ त्वं “प्रथमे” मुख्ये श्रेष्ठे यज्ञे देवेभ्यस्तदर्थं क्षर ॥

“विधर्मन्”-“विधारयम्”-इति, “वाजसातये”-“वाज-
सातमः”-इति, “वार्या”-“काव्या”-इति च क्रमेण सामन्त्र्यचः
पाठाः ॥ ११ ॥ पुपु

* ऋ० ७, ५, १६, ५ ।

† ‘वार्या वरणीयेन उदक्तेन’ इति वि० ।

‡ “षष्ठ्यर्थे चतुर्थीति वाच्यम्”—इति का० (पा० २, ३, ६२) ॥

॥ “समुनन्तीतिवा” इत्यादि निरुक्तोक्तेः (२, १०) । ‘समुद्रः समुद्रसंस्थानीयः’
इति वि० ।

॥ “विधर्मन्=विधर्मणि, विविधकर्मणि कर्मकारणे देवे’ इति वि० ।

यामरुत्वन्तोमत्सराइन्द्रीश्याः । हयाः । मार३इधाम् ।

अभाये३ । प्रारयार३४औहोवा । सीर३४चा ॥२७॥ ५६

“पवमानाः” पूयमानाः सोमाः “धारया” आत्मीयया “पवि-
तम्” * “अति” अतीत्य “असृक्षत” सृज्यन्ते । कौटुशाः ? “मरु-
त्वन्तः” मरुद्भिर्युक्ताः “मत्सराः” मदकराः “इन्द्रियाः” इन्द्रजुष्टाः ।
“मेधा”† स्तुतिं “प्रियांसि” अन्नानि च “अभि” लक्ष्य स्तोत्रभ्य
उभयं कर्त्तुं वा “हया” यज्ञे गन्तारः सृज्यन्ते ॥ १२ ॥ ५६

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे
छन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य पञ्चमखण्डः ॥ ५ ॥

॥ इति बार्हतम् ॥

* “पवित्रं पुनाते । सन्तः पवित्रमुच्यते । येन देवाः पवित्रेणात्मानं पुनन्ते सदे’
त्यपि निगमो भवति ॥ रश्मयः पवित्रमुच्यन्ते । ‘गभस्विपूतोऽभिरद्भिभिः सुतइत्यपि
निगमो भवति ॥ आपः पवित्रमुच्यते । ‘शतपवित्राः सन्तो या मदन्तो’ बह्वदकाः ॥
अग्निः पवित्रमुच्यते । वायुः पवित्रमुच्यते । सोमः पवित्रमुच्यते । सूर्यः पवित्र-
मुच्यते । इन्द्रः पवित्रमुच्यते । ‘अग्निः पवित्रं स मा पुनातु वायुः सोमः सूर्य इन्द्रः पवित्रं
ते मा पुनन्तु’ इत्यपि निगमो भवति” इति (नि० ५, ६) ।

† ‘मेधां प्रज्ञाम्’-इति वि० ।

अथ षष्ठे खण्डे —

सैषा प्रथमा ।

१२ २२२ २३२ ३ १ २ ३ १ १ ३ २ ३ १२ २२
 प्रतुद्रवपरिकोशं निषीद नृभिः पुनानोऽभिवाजमर्ष ।

३ १ २ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३
 अश्वं नत्वा वाजिनं मर्जयन्तोऽच्छा

१ २ ३ १ २
 बर्ही रशनाभिर्नयन्ति ॥ १ ॥ ५७ ॥

(अशनम् ॥) ^{२ २५ ३ २ २ १} ओइप्रतु । इहा३१ । द्रवा । परि

^{२ २ ३ ४ ५ २ ३ ५ ३ २ २ १}
 को३ । शन्निषीदा । ओइनृभिः । इहा३१ । पुना ।

^{२ १ २ ३ ४ ५ २ ३ ४ ३ २ २ १}
 नोइअभि । वाजमर्षा । आअश्वम् । इहा३१ । नत्वा ।

^{२ १ २ ३ ४ ५ २ ३ ५ ३ २ २ १}
 वाजिनम् । मर्जयन्ताः । ओअच्छ । इहा३१ । बर्हीइः ।

^{१ २ २ ४}
 रशना । भा३४३इः । नाश्यापून्ताईपूईइ ॥ २८ ॥

(वृषीशनं साम ॥) ^{४ ५ ४ ५ २ १ २ १} प्रतु । एप्रतु । द्रवा । द्रवा ।

^{२ २ ३ ४ ५ ४ ५ ४ ५ २ १}
 परिको३ । शन्निषीदा । नृभिः । एनृभिः । पुना ।

^{२ १ २ १ २ ३ ४ ५ ४ ५ ४ ५}
 पुना । नोइअभि । वाजमर्षा । अश्वम् । एअश्वाम् ।

^{२ १ २ १ २ १ २ ३ ४ ५ ४ ५ ४ ५}
 नत्वा । नत्वा । वाजिनम् । मर्जयताः । अक् । एअक्का ।

^{२१} वर्हाइः । ^{२१} वर्हाइः । ^{२ १२ २} रशनाभिः । ^{३२} नये३४ । ^{५ ५} हियाईहा-

^{३ १ १ १ १} उवा । तार३४पुइ ॥ २८ ॥

(जानस्याभीवर्तादौ ॥) ^{४ ५ ४} प्रतुद्रा । ^{१ २} वापरिकोशाम् ।

^{२ २} निषो३दा । ^{१ २} साइदा । ^{३२ २} औहोइ । ^{३२ ५ २ १} औहोश्वा । नृभिः-

^{२ २} पुनानोअभिवा । ^{० २} जमार३र्षा । ^{१ २} आर्षा । ^{३२ २} औहोइ ।

^{३२ ५ २} औहोश्वा । ^{१ २ २} अश्वन्नत्वावाजिनम्मा । ^० जयार३न्ताः ।

^{१ २} यांता । ^{३२ २} औहोइ । ^{३२ ५ २} औहोश्वा । ^{१ २ १ १} अक्कावर्हाइः । ^२ रश-

^{१ २ २} नाभिः । ^{३२} नये३४ । ^{५ ५} हियाईहाउवा । ^{३ १ १ १ १} तार३४पुइ ॥ ३० ॥

^{५ २} हाओईहा । ^{५ ३ २} उऊवा३४ । ^{५ ५} ओईहा । ^{२ १} प्रतुद्रवा ।

^२ परिको३ । ^{२ ३ ४ ५} शनिषोदा । ^{२ १ २ १} नृभाइःपुना । ^{२ १} नो३अभि ।

^{२ ३ ४ ५} वाजमर्षा । ^{२ १} अश्वन्नत्वा । ^{२ १} वा३जिनम् । ^{२ ३ ४ ५} भर्जयन्ताः ।

^{२ ५} हाओईहा । ^{३ २} उऊवा३४ । ^{५ ५} ओईहा । ^{२ १ २ २} अक्कावर्हाइः ।

^{२ १ २} रशना । ^२ भा३४इः । ^{२ ४} नाश्यापुताईपुइइ ॥ ३१ ॥

^{४५} ^१ ^२
 (त्रिष्टुबौशनम् ॥) प्रातू । द्रवापरिकोशाम् ।
^२ ^२ ^१ ^{२१} ^२ ^१ ^२ ^३ ^{४५}
 निषीश्दा । नृभाइःपुना । नोश्चभि । वाजमर्षा ।
^१ ^{२२} ^० ^२ ^{१२} ^२ ^२
 अश्वन्नत्वावाजिनम्मा । जयारश्ताः । अच्छावर्हाइः ।
^{२१२} ^२ ^२ ^४
 रशना । भाश्छइः । नाश्यापुताइइ ॥ ३२ ॥ ५७

उशनाक्तविः* । हे सोम ! “तु” क्षिप्रं† “प्रद्रव” प्रगच्छ
 आगत्वा च “कोश” द्रोणकलशं “परिनिषीद” निषसीभव ।
 “वृभिः” नेष्टभिः “पुनानः” पूयमानः “वाजम्” अन्नं यज-
 मानार्थमुद्दिश्य “अभ्यर्ष” [वाजं सङ्ग्रामं वा] “वाजिन” बलवन्तं
 “अश्वं न” अश्वमिव तं यथामार्जयन्ति तद्वत् ताम् “अर्ज-
 यन्तः” शोधयन्तः “वर्हि” यज्ञम् अच्छ “प्रतिरशनाभिः”
 रशनावदायताभिरङ्गुलीभिः “नयन्ति” अध्वर्युप्रमुखाः ॥१॥ ५७

* “कायः”-इति ऋषि-नै० ।

† ‘अच्छ आप्तुम्’-इति वि० । सन्तश्रुती ‘अच्छा’-इति दीर्घो निपातत्वात् (६,
 २, १३६ पा० ।)

‡ ‘रशना घूपयोजनी’-इति वि० ।

¶ “तु-इत्येषोनेककमा, इदञ्च करिष्यतीति हेलपदेशे, कथञ्च करिष्यतीत्यनुष्ठे,
 नन्वेतदकार्षीदिति चायाप्युपमार्थं भवति वृक्षस्य तु ते पुरुङ्गतवयाः वृक्षस्येव ते पुरुष्टुत
 शाखाः”-इत्यादि नि० १, ४ । “तु”-इति क्षिप्रनामसु च प्रथमर्धवर्णकम् (२, १५) ।

§ ‘वर्हिः प्रवृद्धम्’-इति वि० ।

॥ ‘रशनाः’-इति अङ्गुलिनामसु षष्ठं नैषण्टकम् ।

अथ द्वितीया ।

१ २२३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

प्रकाव्यमुग्धनेवब्रुवाणो देवो देवानां जनिमाविवक्ति ।

१ २३ १ २ ३ २

महिब्रतः शुचिवन्धुः पावकः

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

पदावराहो अभ्यतिरेभन् ॥ २ ॥ पुट*

(वाजसनीद्वे ॥) प्रा१४ काविया२म् । उ१ग्धनेवा२र ।

१ २ १२२ १२ १
ब्रुवा२र३णाः । देवो१ देवा२र । नाञ्ज१निमा२र । विवा१-२ १ १ २
र३क्ती । म१हिब्राता२रः । शु१चिवन्धू२रः । प१वा२र३काः ।१२ १२ ३ २ ५२ २ ३
प१दावा२रा२र । हो१अभि॒या२र३ । ति॒रा३४ओ॒होवा । भा११११
२३४५न् ॥ ३३ ॥१२ १ १ १२
प्र१का॒विया२म् । उ१ग्धनेवा२र । ब्रु१वाणा२रः । दे१वो-१२ १ १
दे॒वा२रः । नाञ्ज१निमा२र । वि॒वा॒क्ती२र । म१हिब्राता२रः ।१ १ १ २ १ १
शु१चिवन्धू२रः । प१वाका२रः । प१दावा२रा२र । हो१र ।३ २ ५२ २ २ १ २ ३ १ १ १ १
भि॒या३४ओ॒होवा । ति॒रेभा२३४५न् ॥ ३४ ॥

* उ० ४, २, १, १ = ऋ० ७, ४, १२, २ = ऊ० ६, २, ५ ; - १६, १, १८ ; - २३, २, ३-६ ।

(वाजजित्नाम ॥) ^{२ २} प्रकाव्यमु^२शने^{१ २ १} वब्रू^३श्वाणो । दे^३-
^५ ३४वाः । देवानाञ्च^{१ २ २ २} निमावी^२श्वा^{१ २}क्ती । मा^३ ३४^५ह्यौ । व्रतः^२
^{१ २} शुचिबन्धुः^३ पाश्वाकः । पा^५ २३४^{२ २ २}दा । वरा^{२ १}ह्यौअभ्येतिरा-
^२ २३ । हाउवा^{१ १ १ १} ३ । भा^{२ २ २ २} २३४५^२न् ॥ ३५ ॥

(वाराहम् ॥) ^{५ २} हाउहाउ । ऊ^१प् । प्रका^{२ १ २}वियाम् ।
^{२ १ २} उशने । वब्रू^{२ ३ ४ ३}वाणाः । देवो^{१ २ २ २}देवा । ना^२ ३०^१जनि । मा^{१ २}वि
^{४ ५} वक्ती । म^{२ १}ह्वित्रताः । शुचि^२वा^{२ ३ ४ ५} ३ । धुःपवा^२काः । हाउ
^२ हाउ । ऊ^१प् । पदा^{२ १ २}वरा । हो^२ ३अभि । आ^२ ३४३^२इ ।
^{२ ४} ती^२ ३रा^२ ५इभा^२ ६पु^२ ६न् ॥ ३६ ॥

॥ इति पञ्चदशस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

वृषगणो वासितकृषिः* । “उशने एव” तन्नामककृषि-
 रिव “काव्य” कविकर्म स्तोत्रं “व्रुवाणः” “देवः” स्तोता†

* “वृषगणो वासितः”-इति कृषि-नै० ।

† “देवः स्तोमः”-इति वि० ।

अयमृषिर्हृषगणीनाम् “देवानाम्” इन्द्रादीनां “जनिमा”
जन्मानि* “प्रविवक्ति” प्रकर्षेण वदति । [वच परिभाषणे
(अदा० प०) । व्यत्ययेन विकरणस्य श्रुः (३, १, ८५) बहुलं
छन्दसीति (७, ४, ७८) अभ्यासस्य इत्वम्] “महिब्रतः” प्रभूत-
कर्मा । “शुचिवन्धुः” बध्नन्ति शत्रूणिति बन्धूनि तेजांसि
बलानि वा दीप्ततेजस्कः† “पावकः” पापानां शोधकः “वराहः”
वरञ्च तदहश्च वराहः । [“राजाहःसखि भ्यष्टच्”-इति टच् समा-
सान्तः । तस्मिन्नहनि अभिषूयमाणत्वेन तद्वान् । अर्शआदित्वा-
न्मत्वर्थीयोऽच्] तादृशः॥ सोमः “रेभन्” शब्दं कुर्वन्‡
“पदानि” स्थानानि पात्राणि “अभ्येति” अभिगच्छति । यद्वा ।
यदा कश्चन वराहः “पदा” पदेन भूमिं विक्रियमाणः शब्दं
करोति तद्वत् ॥ २ ॥ ५८

* ‘जन्मानि कर्माणि वा’-इति वि० ।

† ‘महिब्रतः सहतः कर्मणः अन्नस्य वा धारयिता’ इति वि० ।

‡ ‘शुचिवन्धुः शोभनबन्धुः शुद्धबन्धुर्वा’-इति वि० ।

॥ ‘वराहः सोमः’-इति वि० । “वराहो मेघो भवति वराहारः । वरमाहार
माहावीरिति च ब्राह्मणम् । विध्यद्द्वराहन्तिरोच्चद्रिमस्येत्यपि निगमो भवति ।
अयमदीतरो वराह एतस्मादेव । दृष्टति मूलानि वरं वरं मूलं दृष्टतीति वा । वराह-
मिन्द्र सुषमित्यपि निगमो भवति । अङ्गिरसोऽपि वराहा उच्यन्ते ‘ब्रह्मणस्पति
दृष्टभिर्वराहैः । अथाप्येते साध्यामिका देवगणा वराहव उच्यन्ते—‘पश्यन् हिरण्यचक्रा-
नयो दंष्ट्रान् विधावतो वराहन्’-इति नि० ५, ४ ।

§ ‘रेभन् सुवन्’ इति वि० ।

अथ तृतीया ।

^{३ १ र २ र ३ १ र ३ र ३ १ र ३ १ र ३ १ र ३ १ र ३ १ र}
 तिस्रोवाचर्इरयतिप्रवक्त्रिर्ह्यतस्यधोतिं ब्रह्मणामनीषाम् ।

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
 गावायन्ति गोपतिं पृच्छमानाः

^{३ १ ३ २}
 सोमं यन्ति मतो वावशानाः ॥ ३ ॥ ५८*

(संक्रोशास्त्रयः ॥) ^१ होइ । ^{२ १} हो । ^{३ १} होइ होइ ।

^{२ १ र २ १ २ ३ ४ ५ १ १}
 तिस्रोवाचाः । ई३रय । तिप्रवक्त्रीः । होइया२३होइ ।

^{२ १ र २ १ २ ३ ४ ५ २ र १ १}
 तिस्रोवाचाः । ई३रय । तिप्रवक्त्रीः । आ । होइया२३होइ ।

^{२ १ र २ १ २ ३ ४ ५ १ २ १}
 तिस्रोवाचाः । ई३रय । तिप्रवक्त्रीः । होइहा । इहोइहा ।

^{५ २ २ १ र २ १ २ ३ ४ ५}
 औ३हो३१इ । इहा । तिस्रोवाचाः । ई३रय । तिप्रवक्त्रीः ।

^{१ २ १ ५ २ २ १ र २ १ र}
 होइया । इयोइया । औ३हो३१इ । इया । तिस्रोवाचाः ।

^{२ १ २ ३ ४ ५}
 ई३रय । तिप्रवक्त्रीः ॥ १ ॥

(वेणोर्विशाले द्वे ॥) ^{३ २, ४ ५ २ र १}
 इहोइह । इहोइहाइहो ।

^{३ र ३ ५ २ १ र २ १ २ ३ ४ ५ ४ र}
 वाहोइह । तिस्रोवाचाः । ई३रय । तिप्रवक्त्रीः । इहो

वा५। ^{२ १}इहोवार३। ^{२ ५ ४}ई३४ह्वाइ। ^४ई५। इहा।

^{२ १ २}तिस्रोवाचाः। ^{२ १}ई३रय। ^{२ ३ ४ ५}तिप्रवल्लीः। ^{२ १}इहोवार३।

^{२ ५ ४}ई३४ह्वाइ। इहा। ^{२ १ २}तिस्रोवाचाः। ^{२ १ २ ३}ई३४रय। तिप्र-

^{४ ५}वल्लीः। ^{१ २ २}आओ३हो। ^{१ २ २}आओ३हो३४। ^{५ २ २}ओहोवा।

^{२ २}हा३ह्वाइ। ^{१ २ २}तिस्रोवाचाः। ^{२ १ २ ३ ४ ५}ई३रय। ^१तिप्रवल्लीः। आ।

^{२ २ २ २}ओ३होवाहा३४। ^{३ ४ २ ५}ओहोवा। ^{२ १ २ २}तिस्रोवाचाः। ^{२ ३}ई३

^{१ २ ३ ४ ५}रय। ^१तिप्रवल्लीः॥ २॥

^{३ २}ओहो३। ^{४ ५ ४ २}ओहाओहा। ^{२ १}चतस्यधाइ। ^{२ १}तौ३०ब्रह्म।

^{२ ३ ४ ५}णामनौषाम्। ^{१ २ १}ह्वाइ। ^{२ ३ २ १}ह्वाइहो३। ^{२ १ २}गावोयन्ताइ।

^{२ १}गो३पतिम्। ^{२ ३ ४ ५}पृच्छमानाः। ^{१ २ १}इहोइ। ^{२ ३ २ १}इहोइहोइ।

^{२ २ १}सोमंयन्ताइ। ^{२ १}मतयः। ^२वा३४३। ^{२ ४}वा३शा५ना६५६ः॥

॥ ३ ॥ ५८

पराशरऋषिः* । “वह्निः” वोढा यजमानः “तिस्रो वाचः”
 ऋग्यजुःसामानिकाः स्तुतीः प्रेरयति । तथा “ऋतस्य” यज्ञस्य
 “धीति” धारयित्री† “ब्रह्मणः”‡ परिहृष्टस्य सोमस्य “मनीषा”
 मनस ईशित्री कल्याण-वाचं च प्रेरयति । किञ्च । “गोपति” ¶
 वृषभं यथा गावोऽभिगच्छन्ति तद्वत् गवां स्वामिनं सोमं “गावः”
 “पृच्छमानाः” पृच्छन्त्यः सत्यो “यन्ति” स्व-पयसा माययितु
 मभिगच्छन्ति । तथा “वावशानाः” कामयमानाः “मतयः”
 स्तोतारः§ “सोम” “यन्ति” स्तोतु मभिगच्छन्ति॥ ३ ॥ ५८

* “शाक्त्य”-इति ऋषि-ने० । “पराशरः पराशीनां स्य वमिष्ठस्य स्यविरस्य जज्ञे ।
 पराशरः श्रतयातुर्वसिष्ठ इत्यपि निगमो भवति । इन्द्रोऽपि पराशर उच्यते परा-
 श्रातयिता यातूनाम् इन्द्रो यातूनां सभवत् पराशर इत्यपि निगमो भवति”-इति
 नि० ने० ६, ३० ॥

† “धीति कर्म”-इति वि० ।

‡ “ब्रह्मणो मनीषां वेदोक्तानि कर्माणि”-इति वि० ।

¶ “गोपतिं यजमानं दक्षिणामन्वयेन पृच्छमाना इव, वृषभं वा” इति वि० ।

§ मतय इति खोदनामसु न दृश्यते परं मेधावि-नामसु द्वाविंशतितमस्यैषष्टक-
 मिति लक्ष्यते (३, १५) । ‘मतयः बुद्धयः’-इति वि० ।

॥ शाक्क्याख्याननित्यम्—“वह्निरादित्यो भवति स तिस्रो वाचः प्रेरयत्यृचो
 यजुं पि सामान्ये तस्यादित्यस्य कर्माणि ब्रह्मणो मतान्येष एवेतत् सर्वमन्तरमधीत्यधिदैवतम्
 अथाध्यात्मं वह्निरात्मा भवति स तिस्रो वाच ईरयति प्रेरयति विद्यामतिबुद्धिमता
 ऋतस्यात्मनः कर्माणि ब्रह्मणो मतान्येषेवेतत् सर्वमनुभवत्यात्मगति माच्छे”-इति
 (प० १, १७) ॥ विवरणकारसु पूर्वं यथावत् व्याख्यायानन्तरमपरमपि व्याख्यानजालमा-
 विस्तृतवान् तद्यथा—‘यद्यपि पावमानोष सोममुक्ता अन्य देवता न सम्भवति तथा-
 प्यष्टादशे व्याख्यातेति कृत्वा तेनापि आत्मनातुल्यरणार्थं नालिख्यत । तिस्रो वाचः ।
 ऋग्यजुःसामानि अथवा तिस्रो वाचः सत्वरजस्तमांसि अथवा जाग्रत्स्वप्नसुषुप्ति-
 त्तयः । ईरयति प्रेरयति उदकरशींसं वरुणीति वह्निरादित्यः । ऋतस्य आदित्यस्य

अथ चतुर्थी ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

अस्य प्रेषा हेमना पूयमानो देवो देवेभिः समपृत्तरसम् ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

सुतः पवित्रमर्थेतिरेभन्मतेव सद्गपशुमन्ति होता ॥ ४ ॥ ६ ॥ *

३ २ ३ २ ४ २ ५ १ २ २

(अगस्त्यस्य यमिके द्वे ॥) अस्या ३४ औ होवा । प्रेषा । हे ३

१ २ २ ३ ४ ५ ३ २ ४ २ ३ २ ४ २ ५

मना । पूयमानाः । उज्जवा इ । अस्या ३४ औ होवा ।

१ २ २ १ २ २ ३ ४ ५ २ १ २ १

प्रेषा । हे ३ मना । पूयमानाः । हा इ । उज्जवा ।

३ २ ३ २ ४ २ ५ १ २ २ १ २ ३ ४ ५

देवा ३४ औ होवा । देवा इ । भौ ३ः सम । पृत्तरसम् ।

धीतिः । अथवा ऋतस्य सत्यस्य ब्रह्मणः । अथवा ऋतस्य धीति यज्ञस्य वा
 आदित्यस्य वा हय इव 'अग्नौ प्राप्ता ऊतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते' । 'ब्रह्मणो मनोषां
 गावः रश्मयः तेन विहृष्टा अथवा उदकानि । एतमेव गोपति रश्मि-स्वामिनं वा
 पृच्छन्त इव सोमं यन्ति पृथिवीं वसाना सर्वोपकाराय सोमं आदित्यं मतयः । प्रज्ञायते
 विषयाः अतिप्रकाशत इति रश्मयः । वावशाना आदित्यं यन्ति प्रविशन्ति । अध्यात्मो
 वज्रितात्मा भवति । वज्रादिगुणसंयोगात् । सः तिष्ठो वाचः प्रेरयति । विद्या
 बुद्धिमनोसि । विद्या महान् । बुद्धिरुज्ज्वलं मन इति प्राधान्याद् भूतेन्द्रियाणि
 ऋतस्यात्मनः धीतिं मनसः दृष्टानि कर्माणि प्रेरयन्ति ब्रह्मणः आत्मनः । गोपाः
 गोपायति । आत्मानं इन्द्रियाणि स्वामिनं पृच्छमानाः । आत्मानं तदभिप्रायेण
 शब्दाद्यनुगमनात् । एतमेवमात्मानं सोमह्वासयमाना इव यन्ति न भूयः तदर्थं प्रादु-
 र्भवन्ति' इति ।

* उ० ६, २, ८, १ = ऋ० ७, ४, ११, १ = ऊ० २, १, ७,

२ २ ३ ४ ५ १ २ १
 छाउ । होइ । सुता३४औहोवा । पवाइ । चाश्मरि ।
 २ ३ ४ ५ २ २ ३ ४ ५ १
 एतिरेभान् । हा । हाऔहोइ । मिता३४औहोवा । वसा ।
 २ १ २ ३ ४ ५ १ २ २ ४
 द्वाश्पशू । मन्तिहोता । पशू । मा३४३ । ती३होपू
 ताईपूई ॥ ४ ॥

१ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २
 औहोवाहा३होइ । इहा । अस्यप्रेषा । हेमना ।
 २ ३ ४ ५ २ १ २ ३ ४ ५
 पूयमानाः । देवोदेवाइ । भौ३सम । पृक्तरसाम् ।
 २ १ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
 सुतःपवाइ । चाश्मरि । एतिरेभान् । औहोवाहा-
 १ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
 ३होइ । इहा । मितेवसा । द्वाश्पशू । मा३४३ ।
 २ ४
 ती३होपूताईपूई ॥ ५ ॥ ई०

वसिष्ठऋषिः* । “अस्य” सोमस्य “प्रेषा” [प्रेषतिर्गत्यर्थः
 (म्वा० प०) क्षिपि रूपं । सावेकाच इति विभक्तेरुदात्तत्वं †
 प्रेषा] प्रेरकेण‡ “हेमना”॥ हिरण्येन “पूयमानः” हिरण्य-

* “मैत्रावरुणः”-इति ऋषि-नै० ।

† “सावेकाचस्य तौयादिविभक्तिः”-इति पा० ६, १, १६८ ।

‡ “प्रेषा प्रकर्षेच्छया”-इति वि० ।

॥ बाङ्गलकादस्योपाभावः ।

अथ पञ्चमी ।

१ २   ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
 सोमःपवतेजनितामतीनाञ्जनितादिवोजनितापृथिव्याः ।

० १ २ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ २ ३
 जनिताग्नेर्जनितासूर्यस्यजनितेन्द्रस्यजनितातविष्णोः ॥ ५ ॥ ६ ॥ १ *

१ २   २   २   १
 (कालकाक्रन्दौ ॥) सोमःपवतेजनितामाश्ताइना २म् ।

२   २   २   १   १ २ २   २
 जनितादिवोजनितापृथ्वाइव्या २ः । जनिताग्नेर्जनितासू ।

पाणिभिरभिशृणोतीति हिरण्यसम्बन्धः । तादृशः “देवो” दीप्य-
 मानः अंशुः “रसम्” आत्मीयं “देवेभिः” देवैः सह† “समपृक्त”
 सम्पर्कयति संयोजयति । [पृची सम्पर्के (अदा० आ०)]
 ततः “सुतः” अभिशृतः सोमः “रेभन्” शब्दायमानः सन् “पवि-
 चम्” उर्णास्तुकेन निर्मितं‡ “पर्येति” परिगच्छति । कथमिव ?
 “होता” देवाना माह्वाता ॥ ऋत्विक् “मितेव” निर्मातेव§
 “पशुमन्ति” वदपशून् “सद्य” सदनानि यज्ञगृहान् यथा
 पर्येति तद्वत् ॥ ४ ॥ ६०

* उ० ३, १, १६, १ = ऋ० ७, ४, ६, ५ = ऊ० ३, २, १६;—८, २, १;—
 १२, १, १०—१६ ।

† ‘देवेभिः देवेभ्यः वखादिभ्यः’-इति वि० ।

‡ दशापविचमित्यर्थः ।

॥ होतेति व्हेजोरूपम् (६, १, ३४ पा०) ।

§ ‘मिता कर्त्ता’ इति वि० ।

० २ १२ २ १ २ २
रियार३स्या । जनितेन्द्रा । स्या३जनि । तो३४३ । तार

४
वापुइष्णो६५ईः ॥ ६ ॥

३४ ५ २ २ २ ४ १
सोमःपवतेजनिता । ए३ । औ३हो५वाऽ । माता

२ १२ २ १२ २ १२ २ १२
२३४५इना६५ईम् । जनितादिवोजनितापृथिव्याः । जना-

३ ५ २ २ २ ४
इतार३४ग्नेः । जनिता । सू३४३ । री३या५स्या६५ई ।

२ १२ २ १२ ३ ११११
जनितेन्द्रस्यजनितातविष्णो२३४५ः ॥ ७ ॥

५२ ४ ४ ५
(जनित्रे द्वे ॥) हाउजनत् । ३ । जनद्वाउ । ३ ।

१ १ २२ १ २
होइ । जनत् । २ । होइ । जनात् । सोमःपवा । ते३

१ २ ३ ४ ५ २ १२ २ १ २ ४
जनि । तामतीनाम् । जनितादाइ । वो३जनि । तापृ

५ ५ २ १२ २ १ २ २ ३ ४ ५ ५२
थिव्याः । जनिताग्नाइः । जनिता । सूरियस्या । हाउ

४ ४ ५ १
जनत् । ३ । जनद्वाउ । ३ । होइ । जनत् । २ । होइ ।

१२ २ २ २ ४
जनात् । जनितेन्द्रा । स्या३जनि । तो३४३ । ता३वा

पुइष्णो६५ईः ॥ ८ ॥

^{४ ५} जनद्वाउ । ३ । ^{४ ५} जनदाउ । ३ । ^१ जनत् । ^१ च्वाइ । ३ ।
^{२२ १} सोमःपवा । ^{२ १} ते३जनि । ^{२, ३ ४ ५} तामतीनाम् । ^{२ १२} जनितादाइ ।
^{२ १} वो३जनि । ^{२, ३ ४ ५} तापृथिव्याः । ^{२ १२} जनिताग्नाइ । ^{२ १२ ३ ४ ५} जनितासूरियस्या ।
^{४ ५} जनद्वाउ । ३ । ^{४ ५} जनदाउ । ३ । ^१ जनत् । ^२ च्वायि । ३ । ^२ जनि-
^{१ २} तेन्द्रा । ^{२ १} स्या३जनि । ^२ तो३४३ । ^{२ ४} ता३वापृथिव्यो३पुईः
 ॥ ८ ॥ ६१

प्रतर्दनऋषिः* । “सोमः” अभिषूयमाणः “पवते” पात्रेषु
 क्षरति । कौटुशः ? “मतीनां” बुद्धीनां । यद्वा । मननीयानां
 स्मृतीनां “जनिता” जनयिता । [“जनिता मन्त्रे” (६, ४, ५३)
 इति निपातेन णि-लोपः] किञ्च “दिवः” द्युलोकस्य “जनिता”
 प्रादुर्भावयिता । तथा “पृथिव्याः जनिता” । “अग्नेः” “जनिता”

* “देवोदासिः” इति वि० ।

† अत्रेदं विवरणम्—“सोमः पवते । विनियोगोऽस्य चतुर्थेऽहनि । अधियज्ञपक्षे
 पर्णसोमस्य पृथिव्यादीनां । जनयितृत्वेन सम्भवात् । यज्ञद्वारेण स्थितिहेतुत्वात्
 जनयतीति जनिता मतीनां जनयिता दिवः जनयिताग्नेर्जनयिता सूर्यस्य जनयिता ।
 इन्द्रस्य जनयिता । उत अपि विष्णोर्व्याप्तिमत इति । जनयिता पृथिव्यादिभ्यः रसेन
 वर्द्धयिता । अधिदेवेन्द्रः सोमः यदात्मनि तदायमर्थः । सर्वमिदं श्रयति । आत्मा सोमः
 पवते साधयति भोक्तृत्वात् । आत्मा सत्कारण वा । प्रधानभूतेन्द्रियाणां जनयिता
 पृथिव्यादीनाञ्च द्यौर्गण्डणान्तरिक्षस्यापि अग्रादीनाञ्च स्थानानां तितृणानां विष्णोश्च
 व्याप्तिमतः ॥ ”

अथ षष्ठी ।

३१ २६ १२ २२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ २
 अभिन्निपृष्ठवृषणंवयोधामङ्गेपिणमवावशन्तवाणीः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २
 वनावसानोवरुणोनसिन्धुर्विरत्नधादयतेवार्याणि ॥ ६ ॥ ६२ ॥

२ २ ५ २ ४ २
 (अङ्गिरसां ब्रतोपोहः ॥) ओ३हायि । ओ३हा । ओहा ।

१ ५ २ २ १ २ १ २ ३
 इया२ । ओ३हा३ण । अभिन्निपा । छा३०वृष । णंव-

४ ५ २ १ २ २ २ २ २ ३ ४ ५
 योधाम् । अङ्गेपिणाम् । अवाव । शन्तवाणीः ।

२ १ २ २ १ ० ३ ४ ५ २ १ १ २
 वनावसा । नो३वरुणोनसिन्धुः । ओ३हायि । ओ३-

५ २ १ ५ २ २ १
 हा । ओहा । इया२ । ओ३हा३ण । विरत्नधाः ।

२ १ २ २ २ ४ ५
 दयते । वा३४३ । रो३यापूणा६५६यि ॥ १० ॥ ६२

प्रकाशयिता । 'सूर्यस्य' सर्वप्रेरकस्यादित्यस्य "जनिता"
 "इन्द्रस्य" जनिता पानेन मदस्य जनयिता । "उत" अपि च ।
 "विष्णाः" व्यापकस्य "जनिता" जनयिता । एतत्सर्वं सोमेऽ
 भिषूयमाणे भवति सोमेन हि देवताप्यायन्तइति ॥ ५ ॥ ६१

* "आङ्गूपाणाम्"-इति, } ऋ० ।
 † "सिन्धून्"-इति च

‡ ३० ६, २, ११, १=ऋ० ७, २, २६, २ = ऊ० ७, २, १७ ।

¶ अत्राह याक्कः—“सोमः पवते सोमः सूर्यः प्रसवनाज्जनिता सतीनां प्रकाश-
 कर्मणा सादित्यरश्मिनां दिवो द्योतनकर्मणा सादित्यरश्मिनां पृथिव्याः प्रथनकर्मणा

अथ सप्तमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

अक्रांत्समुद्रः प्रथमे विधर्मं जनयन् प्रजामुवनस्य गोपाः* ।

वसिष्ठकृषिः† । “त्रिष्टुप्” त्रीणि पृष्ठानि द्रोणकलशादि-
 स्थानानि सवनानि वा यस्य स तथोक्तम् । “वृषणं” वर्षकम् ।
 “वयोधाम्” अन्नस्य दातारम्‡ । “अङ्गोषिणं” आघोषन्तं सोमं §
 “वाणीः” स्तोत्ररूपा वाचः “अवावशन्त” कामयन्ते शब्दायन्ते वा ।
 “वना” वनानि उदकानि “वसानः” । आच्छादयन् “वरुणो न”
 वरुण इव § “सिन्धुः” अपां स्यन्दयिता पर्यन्तप्रदेशानाच्छादयति
 तद्वत् । “रत्नधाः” रत्नानां दाता सोमः “वार्याणि” धनानि ||
 “दयते” स्तोत्रभ्यः प्रयच्छति ॥ ६ ॥ ई२

मादित्यरश्मीनां, सूर्यस्य स्त्रीकरणकर्माणां मादित्यरश्मीनां, विष्णोर्वायविकर्मणां मादित्य-
 रश्मीनामित्यभिदैवतम् । अथाध्यात्मं सोम आत्माप्येतस्मादेवेन्द्रियाणां जनितेत्यर्थः ।
 अपिवा सर्वामिर्विभूतिमिर्विभूतत्वात्स्तेत्यात्मगतिं साचष्टे—इति प० २, १२ ।

* “भुवनस्य राजा”—इति ऋ० ।

† “सैवावरुणः”—इति कृषि-ने० ।

‡ “सुतः”, “सुतः”, “वयः”—इति त्रीणिपि पदानि पाठसेदात् सप्तमनैषण्डु कलमे
 अयमे (२, ७) । “वयोधा मन्त्रानां दातारं यशस्विनं वा”—इति वि० ।§ “आङ्गुष्ठात् सोम आघोषः “एनाङ्गुष्णे वयमिन्द्रयन्तः” अनेन सोमेन वयमिन्द्र-
 यन्तः”—इत्यादि नि० ५, ११ ।

§ “वरुणः दृणोतीति सतः”—इत्यादि नि० १०, ३-४ ।

|| “वार्याणि वनमीषानि धनानि”—इति वि० ।

१६ख,

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

अद्रिः ॥ ७ ॥ ६३१

(सम्यावैयश्चम् ॥) हो । होपि । अक्रात्समुद्रः प्रथमे विधामान् ।

हो होयि । जनयन् प्रजाभुवनस्य गोपाः । हो । होयि वृ

षापवित्रे अधिसानोऽत्र । व्यायि । हो । हो । वृह

त्सोमेरवावृधेस्वानोऽत्र । द्रा । औः । होवाहाउवा

३ । ए३ । खानाऽत्र । द्वी२३४५ ॥ ११ ॥ ६३

पराशरऋषिः ॥ “समुद्रः” अस्मादापः सन्द्रवन्ति स
समुद्रः अपां वर्षकः । “गोपाः” यज्ञस्य रक्षकः सोमः “प्रथमे”
विस्तृते “भुवनस्य” उदकस्य “विधर्मन्” विधारकेऽन्तरिक्षे
“प्रजाः” “जनयन्” उत्पादयन् “अक्रान्” सर्वमतिक्रामति [क्रमते-
लुङि, तिपि, इङभावे वृद्धौ च कृतायां सिज्लोपि मकारस्य

“सुवान”-इति ऋ० ।

+ उ० ५, २, १, १=ऋ० ७, ४, १८, य=जहं १७, २, १; -२९, २, ५-८;

जह्ने, २, ५ ।

+ “प्राक्ताः”-इति ऋषि-ने० ।

“भुवनम्”-इति उदकनामसु पञ्चाशत्तमं नैवष्टु ऋम् (१, ११) ।

अथाष्टमी ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २

कनिक्रान्तिहरिराद्यज्यमानःसौदन्वनस्यजठरेपुनानः ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २

नृभिर्यतःकृणुतेनिर्णिजङ्गामतोमतिञ्जनयतस्वधाभिः॥८॥६४ *

मीनोधातोरिति नकारे रूपम्] “वृषा” कामानां वर्षिता
“स्नानः” अभिषूयमाणः† ॥

“अद्रिः”—“इन्दुः” इति च साम्नऋचः पाठौ ॥ ७ ॥ ६३

* ऋ० ७, ५, ५, १ ।

† अत्रेदं विवरणम्—

अक्रान् समुद्रः विनिर्गोःस्य नवमेऽहनि'क्रान्तत्वात् प्रथमे परमे उत्कृष्टे विघर्षणि
धारणेन नयन् प्रजाः प्रजायन् इति प्रजाः देवाः याः भुवनस्य गोपाः भूतानां रक्षिता
वृषा सक्ता पवित्रे वा लमाय । अधि उपरि सानो समुत्थनो अये अविमये । बृहत्सोम
वाहधे वर्द्धते स्नानः अद्रिः अदरणः । वज्रः अक्रान् समुद्रः सामर्थ्यात् अत्यक्रमीत्
अतीतं गच्छत्युदयादस्तं सदा समुद्रः । आदित्यः प्रथमे प्रकृष्टे योमन् सामर्थ्यादन्त-
रित्ते प्रजा जनयन् वर्षकर्मणा । भुवनस्य त्रैलोक्यस्य गोपा रक्षिता वृषा वर्षणशीलः ।
पवित्रे व्याप्तिमये अधिसानः अभिषिचमाणः सौम्यैः । वाहधे वर्द्धते बृहदिति बृहद्विशे-
षणम् । स्नानः सुतः अद्रिरादित्य अदरणः अत्यक्रामत् अधिष्ठितवान् । समुद्रः
आत्मा अभिद्रवत् तं भूतानि परमेभ्यः घने भूतेन्द्रियमिश्रशरीरे जनयन् ज्ञानकर्मणा
बोध्य मुत्पादयन् प्रजा वर्द्धयन् । भुवनस्य गोपा प्रकाशरूपत्वात् । वृषा पवित्रे सत्य-
मये आत्मा वर्षिता भवति शरीररूपेण पवित्रे ज्ञानमये अवतेर्गत्यर्थः । गत्यर्थाश्च
बुद्धार्थाः । अधिसानो सम्बध्यमान-शब्दादिषु महत्त्ववृद्धे सुष्ठु वर्धितं पवित्रे । प्रवः
अद्रिः अदरणः—इति ॥

यास्कस्त्वेवं व्याख्यातवान्—“अत्यक्रमीत् समुद्र आदित्यः परमे यवने वर्षकर्मणा
जनयन् प्रजा भुवनस्य राजा सर्वस्य राजा । वृषा पवित्रे अधिसानो अये बृहत्सोमो
वावृषे सुवान इन्दुरित्यधिदैवतम् । अथाध्यात्मसत्यक्रमीत् समुद्र आत्मा परमे यवने
ज्ञानकर्मणा जनयन् प्रजा भुवनस्य राजा सर्वस्य राजा । वृषा पवित्रे अधि सानो
अये बृहत्सोमो वाहधे सुवान इन्दुरित्यात्मगतिमाचष्टे”—इति प० २, १६ ।

(सामसामनि द्वे॥) कानी । क्रान्ती रक्रान्ती र । हरिरासृज्य-
 माश्नाश् । सायिदान् । वाना रवाना र । स्यजठरे पुनारश्-
 नाश् । द्रभीः । याता रयाता र । कृणुते निरिणिजाश्-
 गाश्म् । आताः । माती रमाती रम् । जनयतारश्स्वारम्भा
 रश्ओद्वावा । भीरश्पुः ॥ १२ ॥

कनिक्रन्तिहा । होयि । हरिरासृज्य । मारश्ना ।
 हाहोयि । सोदन्वनस्यजठरे पुनारश्नाः । हाहोयि । नृभि
 र्यतः कृणुते निरिणिजाश्ङ्गाम् । हाहोयि । अतोमतायिम्
 जनयतारश् । स्वारधारश्ओद्वावा । भीरश्पुः ॥ १३ ॥ ६४

प्रस्कण्णऋषिः* । “सृज्यमानः” आ समन्ताद्विसृज्यमानो-
 ऽभिषूयमाणः† “हरिः” हरितवर्णः सोमः “कनिक्रन्ति” पुनः
 पुनः शब्दायते [क्रन्दतेर्यङ्लुकि, तिपि, इडभावे, “दाधर्त्तिदधती
 त्यादिना‡ निपातनादभ्यासस्य निगागमः । अभ्यस्तस्वरः§]

* “क्राणुः”-इति ऋषि-ने० ।

† “सृज्यमानः संसूयमानः”-इति वि० ।

‡ “दाधर्त्तिदधती” इति दर्द्धिर्बोभूतुतेतिङ्गोऽस्यार्थापनीकणत् सनिष्यदत्कणिक्रत् कनि
 क्रद्भूरिधद्दरिध्वनोदविशुतत्तत्तिवतःसरीसृपतं वरीवृजन्मसृव्यागनीगनीति च”
 —इति पा० ७, ४, ६५ ।

§ “अभ्यस्तानामादिः”-इति पा० ६, १, १८८ ।

अथ दशमी ।

१२   ३१२   २२ ३१२   २२ ३ २ ३२ ३ १ २
 पवस्वसोममधुमा^१कृतावापोवसानो^२अधिसानो^३अव्ये ।

३१ २   ३१२   ३ १ १   ३१२ ३
 अवद्रोणानिघृतवन्ति^४*रोहमदिन्तमोमत्सरइन्द्र-

१ २

पानः ॥ १० ॥ ६६†

॥ इति चतुर्थ-दशति ॥ ४ ॥

उशनाऋषिः‡ । हे इन्द्र ! “वृष्णः” वर्षकस्य “ते” तुभ्यं
 [चतुर्थर्थे षष्ठी] “एषः” “स्यः§” स सोमः “मधुमान्” माधुर्यो-
 पेतः “वृषा” वर्षकः “पवित्रे” “पर्यक्षाः” पर्यस्त्रवत् [चरतेर्लुङि
 रूपम्] स एव “सहस्रदाः” सहस्रसङ्ख्याकस्य धनस्य दाता
 „शतदा” शतसङ्ख्याकस्य दाता “भूरिदावा”॥ ततोऽपि भुरे-
 दाता ‘वाजी’ बलवान् सोमः “शश्वत्तमम्” अतिशयेन पुराणं
 “बर्हिः” यज्ञम् “अस्थात्” अधितिष्ठति ॥

“वृषा वृष्णाः”-“वृषा वृष्ण”-इति, “सहस्रसाः”-“शतसाः”
 इति च साम्नाऋचः पाठाः ॥ ८ ॥ ६५

* “घृतवन्ति”-इति कृ० ।

† कृ० ७, ४, ८, ३ ।

‡ “काव्यः”-इति ऋषि-नै० ।

¶ “षष्ठ्यर्थे चतुर्थीति वाच्यम् (२, १, ६९)”-इति कात्यायनवचनादित्यर्थः ।

§ “स्यञ्छन्दसि बज्रसम् (पा० ६, १, १३३)”-इतीदं मन्त्रे स्य इत्यस्य सोर्लोपः ।

॥ “आतोमनिष्कानिब्वनिपस्य (पा० ३, २, ७४)”-इति वनिपि रूपम् ।

(माधुच्छन्दसम् ॥) ^{२ ४ ५ ३ २} हाओर३४हाइ । इहा३१ ।
^{२ १ २ १ २ ३ ४ ५ २ १ २} पवस्वसो । मा३मधु । मा^३च्छतावा । अपोवसा ।
^{२ १ २ ३ ४ ५ २ १ २ २ १} नो३अधि । सानोअव्याइ । अवद्रोणा । नी३घृत ।
^{२ ३ ४ २ २ ३ ५ ३ २ २ १} वन्तिरोहा । हाओर३४हाइ । इहा३१ । मदिन्तमो ।
^{२ १ २ २ ४} मत्सरः । आ३४इइ । द्रा३पा५नाईपूई ॥ १५ ॥ ६६

प्रतर्दनऋषिः* । हे “सोम !” “मधुमान्” [मत्वर्थीयः]
 तादृशस्त्वं “अपः” वसतीवरौः एकधनाः “वसानः” आच्छा-
 दयन् “अधि” अधिकं “सानौ” समुच्छिते “अव्ये” अविभवे-
 पवित्ते “पवस्व” चर । ततः “मदिन्तमः” अतिशयेन मदकरः
 “इन्द्रपानः” इन्द्रेण पातव्यः “मत्सरः” मादयिता सोमः “घृत-
 वन्ति” उदकवतः† “द्रोणानि” द्रोणकलशान् “अवरोह”
 प्रादुर्भवसि ॥

“रोद”-“सौद”—इति पाठौ ॥ १० ॥ ६६

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे
 छन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

* “द्वौदासिः”—इति ऋषि-नं० ।

† “घृतम्”—इत्युदकनामसु दशमं नैघण्टुकम् (१, २) ।

अथ सप्तमे खण्डे--

सैषा प्रथमा ।

१२३२२ ३ २३१२ ३ १२ ३ १२ ३ १२
 प्रसेनानीः शूरो अग्रे रथानाङ्गव्यन्नेति चर्षते अस्य सेना ।
 ३ २ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ २७ ३ १ २ ३ १ २
 भद्रान् कृण्वन्निन्द्र च वांत्सखिभ्य आसोमो वस्तारभसानि-

दत्ते ॥ १ ॥ ६७*

(कुत्सस्याधिरथीयानि त्रीणि ॥) हो४वा । उज्जवा

३ ५ ३ ५
 ३ । हो४वा । प्रसेनानाङ्गः । शूरो आङ्गः । आङ्गः रथा
 ५ २ १२२१ २ २ ४ ५ २ १२
 नाम् । गव्यन्नेताङ्गः । चर्षताङ्गः । अस्य सेना । भद्रा
 १ १ २ ३ ४ ५ २२ १२२२ १
 न् कृण्वन् । इन्द्रहाङ्गः । वांत्सखिभ्याः । आसोमोवा ।
 २ १ २२ ३ ४ ५ ३ ५ ३ २ ४
 स्ताङ्गः रभः । सानिदत्ताङ्गः । हो४वा । उज्जवाङ्गः । हो
 ५ ५
 वाङ्गः । हाउवा ॥ १६ ॥

५२ ४ २ १११ २ १२२२१ २ २ २ २
 औहो३वा३४५ । प्रसेनानाङ्गः । शूरो आङ्गः । आङ्गः
 ३ ४ ५ २ १२२१ २ २ ४ ५
 रथानाम् । गव्यन्नेताङ्गः । चर्षताङ्गः । अस्य सेना ।
 २ १२ २ १ २ ३ ४ ५ २ ४
 भद्रान् कृण्वन् । इन्द्रहाङ्गः । वांत्सखिभ्याः । औहो३

२, १११ २२ १२ २२ १ २ १ २ २
वा३४५ । आसीमोवा । स्ता३२भ । सा३४३ । नी३

४
दापुत्ताई५६इ ॥ १७ ॥

५२४ २, १११ ३२२२१ २२ २ २
औहो३वा३४५ । प्रसेनानाइ । शूरोआ३ । भाइ

३४ ५ ३ २२१ २ २ ३ ४ ५
रथानाम् । गव्यन्नेताइ । हर्षता३इ । अस्यसेना ।

३२ २ १ २ २, ३४ ५ २ ४ १
भद्रान्कृण्वान् । इन्द्रहा३ । वांत्सखिभ्याः । औहो३वा

१११ ३२ २ २२ १ २ १ २ २ ४
३४५ । आसीमोवा । स्ता३२भ । सा३४३ । नी३दा५ ।

३१११
तार३४५इ ॥ १८ ॥ ६७

प्रतर्दनऋषिः* । “सेनानीः” सेनाना मयेनेता । “शूरः”
शत्रूणां बाधकः “सोमः” “गव्यन्”† इच्छन् यजमानानां पश्चा-
दिक मृच्छन् “रथानाम्” “अग्रे” पुरतः “प्रैति” प्रकर्षेण सङ्ग्रा-
मङ्गच्छति । “अस्य” सोमस्य “सेना” च “हर्षते” हृष्यति [वाक्य-
भेदादनिघातः] किञ्च “सखिभ्यः” समानख्यानेभ्यो यजमा-
नेभ्यः “इन्द्रहवान्” तैः कृतानि इन्द्रस्य आह्वानानि “भद्रान्”
कल्याणानि यथार्थानि “कृण्वन्” । आहूतो हीन्द्रः सोमं पीत्वा

* “देवोदासिः”—इति ऋषि-ने० ।

† “इन्द्रसि परेच्छाया मपि क्वञ् वक्तव्यः”—इति तृतीयाध्यायीय-कात्यायन-
वचनादिह कचि रूपम् ।

अथ द्वितीया ।

२३२ ३१२ २ २३२ ३२ ३ १२ २२
 प्रतेधारामधुमतीरह्यन्वारयत्पूतोअत्येव्यव्यम् ।

१२ ३१२ ३१ २१ २ ३२३ १२ ३२
 पवमानपवसेधामगोनाञ्जनयत्सर्यर्मापन्वेअर्केः ॥२॥ ६८*

(वैयश्वज्योतिषाणि त्रीणि ॥) २२ २ २
 हाउहोवाइहाइ ।

२२ २ १ ७ ११११ २२ २ २
 प्रतेधारामधुमाइताइरह्यन्वारयत्पून् । हाउहोवाइहाइ ।

२ २२ १ ७ ११११ २२ २
 वारयत्पूतोअतौइयाइषिआव्या२३४५म् । हाउहोवाइ

२ २ २२ १ ७ ११११ २२ २
 हाइ । पवमानपवसेधामगोना२३४५म् । हाउहोवा

क्रामान् प्रयच्छतीति । “रभसानि” इन्द्रस्य वेगेनागमन-निमि-
 त्तमनि “वस्त्रा” वस्त्राण्याच्छादकानि पयःप्रभृतीन्याश्रयणानि
 “आ दत्ते” आ गृह्णाति † ॥ १ ॥ ६७

* ६० ७, ४, १०, १ ।

† अथ विवरणं यथा—“प्रसेनानी । सेनां नयति इति सेनानीः । शूरः विक्रान्तः ।
 अग्रे रथानां ये देवरथाः गन्तुं इच्छन् । धनं पृथिव्यां भवं प्रैति प्रधाति । हर्षति
 अस्य सेना भद्रान् भन्दनीयानि । कुर्वन् छणन् । इन्द्रहवान् इन्द्रियाणि ।
 सखिभ्यः ऋत्विगभ्यः । एवं गुणविशिष्टः । सोमः वस्त्राणि रभसानि पतन्ति । आदत्ते
 परसैन्येभ्यः । अथवा सेनानीः स्कन्दः शूरः विक्रान्तः । अग्रे पुरतः देवरथानां
 गन्तुम् । पृथिव्यां भवन्ननम् । राति गृह्णाति ददाति सैन्येभ्यः सोमइव रथानीन् वस्त्राणि
 सैन्येभ्यो ददाति ॥”—इति ॥

२१२

२ १

२, ३, ४, ५

२२ १

प्रगायता ।

अभिय ।

चामदेवान् ।

सोम-

२ १

२ ३, ४, ५

२२ १

२

हिनी । ताश्मह । तेधनाया । स्वादुःपवा । ताश्

१

२ ३, ४, ५

२२ १२

२ १

२

मति । वारमव्याम् । आसीदतु । कलशम् । दा-

२ ४

३४३इ । वाश्चाप्रइन्दूईपूईः ॥ २० ॥ ईट

इन्द्रप्रमतिर्वासिष्ठऋषिः । हे स्तोतारः ! “प्रगायत” “सोम”
प्रकर्षणाभिष्टुत । वयन्तु “देवान्” “अभ्यर्चामः” अभिष्टुमः* ।
यद्वा । देवानभ्यर्चामोऽभ्यर्चत [पुरुष-व्यत्ययः] । किञ्च । “महते”
महत् प्रभृतं धनाय धनं प्राप्तुं सोमं “हिनीत”† अभिषवार्थं
प्रेरयत [त्रियार्थोपपदस्य च कर्मणि स्थानिनः (२, २, १४)-इति
धन-शब्दस्य चतुर्थी] ततः “स्वादुः” मधुरः सोमः “अव्यम्”
अविभक्तं “वारं” वालं पवित्रम् “अतिपवताम्” अतीत्य चरतु ।
“देवः” द्योतमानः । सोमः “इन्दुः” दीप्तः सन् “कलशं” द्रोणम्
“अति आसीदतु” आभिमुख्येन तिष्ठतु ॥

“पवतां”-“पवाते”—इति, “देवइन्दुः”-“देवयुर्न”—इति
साम्प्रत्ययः पाठौ ॥ ३ ॥ ईट

* ‘स्तोत्ररक्षै’—इति वि० ।

† “तप्तनप्तनधनास (७, १, ४५ पा०)”—इति तर्पि सिद्धं हिनीतेति ।

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
 प्रहिन्वानोजनितारोदस्थोरथोनवाजः सनिषन्नयासीत् ।

३ १ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
 इन्द्रङ्गच्छन्नायुधासः शिशानोविश्वावसुहस्तयोराद-

२
 धानः ॥ ४ ॥ ७०*

२
 छाउहोवाश्चाइ । प्रहिन्वानोजनितारोऽ३४३दसीयोः॥

२
 छाउहोवाश्चाइ । रथोनवाजः सनिषाऽ३४३नयासीत् ।

२
 छाउहोवाश्चाइ । इन्द्रङ्गच्छन्नायुधासाऽ३४३ऽपिशानः ।

२
 छाउहोवाश्चाइ । विश्वावसुहस्तयोराऽ३४३दधानः । दधा

पुनाउ । वा ॥ २१ ॥ ७०

वसिष्ठऋषिः† । “प्रहिन्वानः” अध्वर्युभिः प्रेर्यमाणः‡
 “जनितः”॥ उत्पादयिता “रोदस्थोः” द्यावापृथिव्योः§ तयो-
 र्जनयितृत्वं वृष्टिप्रदान-हविः-प्रापणाभ्याम् । तादृक सोमो
 “वाजम्” अन्नं “सनिषन्” दास्यन् ॥ “प्रायासीत्” प्रगच्छति ।

* ऋ० ७, ३, २९, १ ।

† “मित्रावरुणः”—इति ऋषि-नै० ।

‡ ‘प्रीणानः गच्छन् वा’—इति वि० ।

॥ “जनितः मन्त्रे (६, ४, ५३)” —इति पा० ।

§ “रोदसी”—इति द्यावापृथिवी-नामसु चतुर्थं नैवण्डकम् (३, ६०) ।

॥ ‘सनिषन् सन्नजमानः’—इति वि० ।

अथ षष्ठी ।

^{३ १ २} साकमुत्तोमर्जयन्तस्वसारोदशधीरस्यधीतयोधनुत्रीः ।

^{३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २} हरिः पर्यद्रवज्जाः सूर्यस्य द्रोणं ननक्षे अत्येनवाजी ॥ ६॥ ७२*

(दाशस्यत्ये द्वे ॥) साकाम् । उत्तोमर्जयन्त । स्वसा ^{२ १}

^{२ १} रक्षराः । दाशा ^{१ २} र । धीरस्यधीतयोधनूरक्षत्रीः । हारी ^१

^१ रः । पर्यद्रवज्जाः हरिया ^२ रक्ष्या । द्रोणा ^१ रम् । नन-

^{२ २} क्षे अत्येनवा ^२ रक्ष । हाउवा ^{१ १ १ १} र । जीरक्ष ^{१ १ १ १} ४५ ॥ २४ ॥

^{५ २} साकमुत्ता ^५ ई । ए ^२ र ^५ १ ^४ २ ^{५ २} र ^४ ३ ^{५ २} ४ । मर्जयन्तस्वसारः ।

^{२ ५} दशधीरा ^२ ई । ए ^{५ ४ ५ २ ४ ५ ४} र ^५ १ ^५ २ ^५ ३ ^५ ४ । स्यधीतयोधनुत्रीः । हरिः

^५ पर्या ^२ ई । ए ^{५ ४ २ ५} र ^२ १ ^५ २ ^५ ३ ^५ ४ । द्रवज्जाः सूर्यस्य । द्रोणन्नना ^५ ई ।

^२ ए ^२ र ^{५ ४ ५} १ ^५ २ ^{३ १ १ १ १} ३ ^५ ४ ^५ ५ ॥ २५ ॥ ७२

* उ० ६, १, १५, १ = ऋ० ७, ४, २, १ = कहे ८, १, ७ - १२, १, ८ - १८, २, ४ ।

(कश्यपस्य च शोभनम् ॥) अधियदा । स्माइन्वारजि
 नौरवशु । भाः । स्पृष्ट्वन्तेधियःसु । राइनविशाः ।
 अपोवृणानःपवताइ । कवीरश्यान् । व्रजन्न । पा ।
 शुवर्द्ध । नाइ४इ । याइमापुग्माईपुई ॥ २६ ॥ ७३

कण्वृष्टिः* । “यद्” यदा “अस्मिन्” सोमे “वाजिनीव
 शुभः”† अश्वे यथा वस्तुप्रभृत्यलङ्कारा भवन्ति । यदा वास्मिन्
 सोमे “सुरे न” सूर्ये न यथा सूर्ये “विशः” रश्मयः उदिता
 भवन्ति तदा “धियः” अङ्गुलयः “अधिस्यर्द्धन्ते” अहं पुरस्ता-
 द्धोधयाम्यहं पुरतः शोधयामीत्यहमिकया उपतिष्ठते । ततोऽयं
 सोमः “अपः” वसतीवरीः “वृणानः” आच्छादयन् “पवते”
 पात्रेषु चरति कलशानभिगच्छति । कौटुशः ? “कवीयान्”
 कविरिवाचरन् । यदा । कवयः स्तोतारः तानिच्छन् । तच्च
 दृष्टान्तः—“व्रजं न” “मन्त्र” मननीयं बोद्धव्यं रक्षितव्यं
 गवां गोष्ठं पशुवर्धनाय गोपालः परिगच्छति यथा तथा
 देवानां प्रीणनाय पात्राणि पवते ॥

“सूर्ये”-“सुरे”—इति, “कवीयान्”—“कवीयन्”—इति च
 साम्न ऋचः पाठः ॥ ७ ॥ ७३

* “घौरः”—इति ऋषि० ने० ।

† शुभमिति शुभ शोभायाम् (स्वा० छा०)—इत्यस्य रूपम् । विसर्गस्तु न दृश्यते मूले ।

अथाष्टमी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
इन्दुर्वाजीपवतेगोन्योघाइन्द्रेसोमःसहइन्वन्मदाय ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
हन्तिरक्षोवाधतेपर्यरातिं

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
वरिवस्कृ[†]एवन्वृजनस्यराजा ॥ ८ ॥ ७४*

२ १ १ २ २
(दाशस्यत्यानि चत्वारि ॥) इन्दुर्वाजी^२ । पवतेगो-

२ १ ५ १ २
नियोघाः । इन्द्राइसीर^५३४माः । साहइन्वन्मदाया ।

१ ५ १ २ २ ३ १ २
हन्ताइरा^५३४क्षाः । बाधतेपर्यरातिम् । वराइवा^३३४स्कृ ।

२ १ १ ५ २ ३ ५ ४
एवन्वृजाना^३३४स्या । रा^५३जौवाओ^३३४वा । हो^४५इ ।

डा ॥ २७ ॥

४ ५ २ ४ २ ५ २ ४ ५ १ ७ २
इन्दुर्वाजीपवतौ । हौहोवाहाइ । गोनियोघौ ।

३ ५ १ ५ २ १ २ ५ १ २ १ २
वाओ^३३४वा । इन्द्र^५२सोमा^३३ःसहइ । न्वान्मदायौ । वा-

३ ५ १ २ १ २ २ १ २ २ १ ७ २ ३
ओ^३३४वा । हन्तिरक्षोवाधते । पार्यरातौ । वाओ-

* “अरातीर्व” — इति,

† “वरिवःकृ” — इति च कृ० ।

† ७०३, २, २०, १ = ७०७, ४, १२, ५ = कृते ३, १, १५ — ८, २, ५ ।

^५ २३४वा । ^{१ २ १} वरिवस्कृण्वन्वृजना३ । ^१ स्या । ^१ रा३जौवा-

^५ ओ२३४वा । ^४ हो५इ । डा ॥ २८ ॥

^५ इन्दुरौहोवाहार्इयावाजाउ । ^२ वा३ । ^२ हाउवा ।

^{२ २ १ २} पवतेगोनियोघाउ । ^२ वा३ । ^{१ २} हाउवा । ^{१ २} इन्द्रा३सोमः ।

^{१ २} सहइन्वाउ । ^२ वा३ । ^{१ ३ ५ २} हाउवा३ । ^२ मा२दा२३४ओहोवा ।

^{३ १ १ १ १} या२४५ । ^{२ १} हन्ता३रहो । ^{२ १ २} बाधाना३पाउ । ^२ वा३ ।

^२ हाउवा३ । ^{१ १ ३ ५ २ २} या२रा२३४ओहोवा । ^{३ १ १ १ १} ती२३४५म् । ^{२ ३} वरा-

^२ इवस्कृ । ^{१ २} ण्वन्वृजनाउ । ^२ वा३ । ^१ हाउवा३ । ^{१ १} स्या२-

^{३ ५ २ २} रा२३४ओहोवा । ^{३ १ ५ १ १} जा२३४५ ॥ २८ ॥

^{५ २ २ २ २ ४ ५} इन्द्रवाजीपवतेगोनियोघाः । ^{२ २} इन्द्रे सोमः सहइन्वन्म-

^{४ ५} दाया । ^{३ २ २ २ ४ ५} हन्तिरहोवाधतेपर्यरातीम् । ^२ वरिवस्कृ ण्वन्वृज-

४ ५ ३२ ५२ २ २ १२ ३ ११ २ ९
नस्यराजा । राजा३४औहोवा । ए३ । स्यराजा२३४५

॥ ३० ॥ ७४

॥ इति ग्रामे गेये पञ्चदशः प्रपाठकः ॥

मन्युर्वासिष्ठ ऋषिः । “इन्दुः” क्षरणशीलः* “वाजी” बल-
वान् “गोन्धोवाः” गमनशील-नीचीनाग्र-रससङ्घातः† “इन्द्रे”
“सहः” बलकरं रसम् “इन्वन्” प्रेरयन्‍‡ “सोमः” “मदाय”
तस्य मदार्थं “पवते” क्षरति । किञ्च । “रत्नः” रत्नःकुलं
“हन्ति” हिनस्ति । किञ्च । “अरातीः” अरातीन्‍§ शत्रून्
“परिबाधते” परितः संहरति । कौटुशः ? “वरिवः” वरणीयं
धनं “क्षण्णन्” स्तोदृणां कुर्वन् “वृजनस्य” बलस्य§ “राजा”
ईश्वरः॥ सोम इति ॥ ८ ॥ ७४

* अतएव “इन्दुः”—इति उदकनामसु दृश्यते च (नै० १, १२, ८३) “छन्दे रि
चादेः—(७, १)”—इत्यु नन्तेरिन्दु रिति ।

† गो—गमनशीलः, नी—नीचिनः, (तस्य अग्रे विद्यमानः) औघः—रससङ्घातः।
“गोनी”—शब्दो गमनशीलार्थेऽपञ्चं इत्युदाजहार च पञ्चपञ्चे पतञ्जलिः ।

‡ “इन्वन्”—इति गतिकर्मसु पञ्चदशाधिकशतं नैघण्टुकम् २, १४ ।

§ भाष्यकारस्त्वत्र ऋग्वेदीयपाठं महोदय व्याचक्षौ, सामवेदीयपाठस्तु “अरा-
तिम्”—इति ।

§ “वृजनम्”—इति बलनामसु एकविंशतितमं नैघण्टुकम् २, ६ ।

॥ “राजति”—इति ऐश्वर्यकर्मसु चतुर्थं नैघण्टुकम् २, २१ ।

अथ नवमी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 अयापवापवस्वैनावसूनिमा^१श्चत्वइन्दोसरसिप्रधन्व ।

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १
 ब्रध्नश्चिद्यस्यवातो नजूति

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 पुरुमेधाश्चित्तकवेनरन्धात् ॥ ८ ॥ ७५ १

(श्रीष्ठानि त्रीणि ॥) औ^{४ ४ ५}हो^{४ ५}द्वाइ । अयो^{४ ५}द्वाइ ।

१ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १
 पवापवस्वैनावसू^१र^२नी । औ^१श्चो^२द्वाइ । इ^२द्वा । ई^१श्या ।

२ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
 मा^१श्चत्वइन्दोसरसिप्रधार^२श्या । औ^१श्चो^२द्वाइ । इ^२द्वा ।

१ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १
 ई^१श्या । ब्रध्नश्चिद्यस्यवातो नजूर^२शतीम् । औ^१श्चो^२द्वाइ । इ^२द्वा ।

१ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १
 ई^१श्या । पुरुमेधाश्चित्तकवेनरार^२शन्धात् । औ^१श्चो^२द्वाइ ।

२ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १
 इ^१द्वा । ई^२श्च । या^२श्च ४ । औ^१हो^२द्वा । ए^२श्च । दोदि^१हो^२श्च १ ॥

॥ १ ॥

५ ४ ५ ४ ५ १ २ २ १ २ २
 अयो^{५ ४ ५}द्वाइ । पवो^{४ ५}द्वाइ । पवस्वैनावसू^१र^२नी । इ^२हो

* “पुरुमेधश्चि” — इति ऋ० ।

† ७०४, १, २१, १ = ऋ० ७, ४, ११, १ = ऊहे २, १, १० — ८, १, १० — १३, १, १ ।

इया३ । ई३या । मा^{५ २}श्वत्वइन्दोसरसिप्रधा^{२ १ २}रन्वा । इ

होइया३ । ई३या । ब्रध्नश्चिद्यस्यवातेनजू^{५ २ १ २ २ १ २}रतीम् ।

इहोइया३ । ई३या । पुरुमेधाश्चित्तकवेनरा^{५ २ १ २ २ १ २}रन्वात् ।

इहोइया३ । ई३र । या३३४ । औहोवा । ए३ । दौ

१ ११११
दया३३४५त् ॥ २ ॥

हाओर३४वा । २ । हा३ओर३४वा । हाउवा । अया-

२ १ २ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २
पवापवस्वैनावसूनि । इहइ । हिया२ । इहा । इहा ।

२ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २
मा^{५ २}श्वत्वइन्दोसरसिप्रधन्व । इहइ । हिया२ । इहा ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
इहा । ब्रध्नश्चिद्यस्यवातेनजूतिम् । इहइ । हिया२ ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
इहा । इहा३ । हाओर३४वा । २ । हा३ओर३४वा ।

२ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
हाउवा । पुरुमेधाश्चित्तकवेनरन्वात् । इहइ । हिया

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
२ । इहा । इहार३४५ ॥ ३ ॥ ७५

कुलऋषिः* । हे सोम ! “अया” अनया “पवा” पवमानया धारया सह “एना” एनानि “वसूनि” धनानि “पवस्व” चर [पवा—पूज् पवने (क्या० उ०) “अन्येभ्योपि दृश्यन्ते (३, २, १०१)” —इति विन् प्रत्ययः । आर्धधातुकलक्षणो गुणः । “सावेकाचः (६, १, १६६)” —इति तृतीयाया उदात्तत्वम् । तथा हे “इन्दो” ! त्वं “मांश्च त्वे” मन्यमानानां चातके “सरसि” उदके† वसती-वर्थाख्ये कलशे “प्रधन्व” प्रगच्छ‡ । ततः “यस्य” यं “ब्रध्न-श्चित्” सर्वेषां प्रज्ञापकः मूलभूतो वा आदित्यः॥ “वातो न” वात इव “जूति” दिगं§ कुर्वन् । किञ्च । “पुरुमेधाश्चित्” बहुविधप्रज्ञ इन्द्रश्च “तकवे” [तकतिर्गतिकर्मसु पठितः॥ । अस्मादौणादिक उन् प्रत्ययः यस्येति (२, ३, ३७) कर्मणि षष्ठी ॥ “न लोकाव्ययेति (२, ३, ६६) षष्ठी-प्रतिषेधश्चान्दसः] सोम मभि गच्छता मित्यर्थः ॥

“यस्य”-“यच”—इति, “जूति”-“जूतः”—इति,—“नरन्धात्”-“नरन्दात्”—इति च साम्न ऋचः क्रमेण पाठाः ॥ ६ ॥ ७५

* “आङ्गिरसः”—इति ऋषि-नै० ।

† “सरः”—इत्युदकनामस्वदृष्टिं शतृदम् नै० १, १२ ।

‡ “धन्वति”—इति गतिकर्मसु चतुःषष्ठितमन्त्रैषण्टु कम् २, १४ ।

॥ “ब्रध्नः ब्रध्न, सविता वा सदान् वा”—इति वि० ।

§ अवतरेर्वैगकर्मण कतिजूतीत्यादिना (१, ३, ६७) निपातनात् जूतिरिति ।

॥ नि० नै० २, १४, ६८ ।

अथ दशमी ।

३ १ २ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २
महत्तत्सोमोमहिषश्चकारापांयद्गर्भोवृणीतदेवान् ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अदधादिन्द्रे पवमानओजो

२ २ ३ २ ३ १ २
जनयत्सूर्येज्योतिरिन्दुः ॥ १० ॥ ७६*

२ २ २ १ २
(आत्रम् ॥) महत्तत्सोमोमहिषश्चकारा २ । अपां

२ २ १ २ २ २ १
यद्गर्भोवृणीताश्दाइवा २ न् । अदधादिन्द्रे पवमानाश्ओ

२ २ २ १ २
जा २ः । अजनयत्सूर्येज्यो २ ३ । तिरिन्द्राउवा ३ । ए ३ ।

१ २ १ २ २ २ १ १ १ १ १
अजनयत्सूर्येज्योतिरि । दूर २ ३ ४ ५ः ॥ ४ ॥ ७६

“पराशरऋषिः* । “महिषः” महान्ऋषिं पूज्यो वा “सोमः”
“महत्” प्रभूतं ॥ “तत्” कर्म “चकार” अकरोत् । किं तत् ?

* उ० ५, २, १, २ = ऋ० ७, ४, १८, १ = ऊहे १०, २, १—२६, २, ५—२३, २, ८—२३,
२, ८ = ऊह्ये ६, २, ५ ।

† “शास्त्रः”—इति ऋषि-ने० ।

‡ अत्राह याज्ञः—‘महत्तत्सोमोमहिषश्चकारापां यद्गर्भोवृणीत देवानाधिपत्य
मदधादिन्द्रे पवमान ओजो जनयत् सूर्ये ज्योतिरिन्दुरादित्य इन्दुरात्मा’—इति
नि० प० २, १७ ।

॥ ‘महत् असम्भाव्यम्’—इति वि० ।

१८ ख,

अथैकादशी ।

१ २ ३ २ ३ २ ४ २ ५ २ ३ २ ५ १ २ ३ २ ५ १ २ ३ २
 असर्जिवक्कारथ्येयथाजौधियामनेताप्रथमामनीषा ।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३
 दशस्वसारोअधिसानो

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 अव्येष्टजन्ति*वक्लिंस्सदनेष्वच्छ ॥ ११ ॥ ७७ †

“अपाङ्गर्भः” उदकानां गर्भभूतः‡ जनयितृत्वाज्जन्यत्वाद्वा ।
 स सोमः “देवान्” “अष्टणीत”§ समभजतेति “यत्” तत्
 क्षतवानिति । किञ्च । “पवमानः” पूयमानः॥ सोमः “ओजः” +
 सोमपानजन्यं बलम् “इन्द्रे” ÷ “अदधात्” न्यधात् तथा “इन्दुः”
 सोमः × “सूर्ये”** “ज्योतिः” तेजः†† अजनयत्‡‡ ॥ १० ॥ ७६

* “अव्येष्टजन्ति”—इति ऋ० ।

† ऋ० ७, ४, १, १ = आरण्ये १, २, २९ ।

‡ ‘अपां यद् गर्भदर्शनमात्रं पक्षानां भूतानां गर्भः’—इति वि० ।

§ ‘इन्द्रियाणि’—इति वि० ।

§ ‘अष्टणीत अधिष्ठितवान्’—इति वि० ।

॥ ‘पूयमानः विषयप्रमाणेन’—इति वि० ।

+ ‘ओजः बल मणिमादि’—इति वि० ।

÷ ‘इन्द्रे आत्मनि’—इति वि० ।

× ‘ज्योतिरिन्दुरादित्यः अध्यात्मम्’—इति वि० ।

** ‘सूर्ये सरणशीलं’—इति वि० ।

†† ‘तेजः इन्द्रः’—इति वि० ।

‡‡ ‘तथाचोक्तः—येन सूर्यं सपति’—इति वि० ।

(वासिष्ठम् ॥) असाऔश्चे । जिवाक्कार । रथ्या
 इयाश्च । था । जारश्च । धियाऔश्चे । मनो-
 तार । प्रथमामाश्च । नौ । पाश्च । दशाऔश्चे ।
 स्वसारार । अधिसानोश्च । अ । व्याश्च । मृजा
 औश्चे । तिवाङ्गौश्च । सदनान्दौश्च । अक्कार ।
 वाश्च ॥ ५ ॥ ७७

कथ्यपञ्चषिः* । “वक्ता” शब्दायमानः [वच परिभाषणे
 (अदा० प०) वनिप्] तादृशः पवमानः सोमः “आजौ” अजन्ति
 कर्मार्थं सृत्वजइति आजिर्यज्ञः तस्मिन् “धिया” कर्मणा स्तोत्रेण
 वागं साकम् “असर्जि” पात्रेषु सृज्यते† । तत्र दृष्टान्तः । “रथ्ये
 यथा” रथ्ये रथार्हे [आजौ सङ्ग्रामनामैतत्‍] । अजन्ति प्रक्षिपन्त्या
 युधान्यत्रेति तस्मिन् अश्वो यथा सृज्यते तद्वत् । कीदृशः ?
 “मनोता” यस्यां देवानां मनांसि प्रोतानि सा [तथाच ब्राह्म-
 णम्—“तस्यां हि तेषां मनांस्योतानि”—इति] “प्रथमा”

* “मारीचः”—इति ऋषिर्नै० ।

† “धिया प्रज्ञया कर्मणा वा”—इति वि० ।

‡ ‘सृष्टवान्’—इति वि० ।

¶ नि० नै० २, १७, ८ ।

अथ द्वादशी ।

३२ ३२ २२ २ २ १२ ३ १२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
 अपामिवेदूर्मयस्तु^{३२ ३२ १ २ २ २ २ १२}राणाः प्रमनीषा^{३ २ ३ १ २ २ २ १२}ईरते सोममच्छ ।

२२ ३ २ ३ १ २
 नमस्यन्तीरुपचयन्ति सच्चा

२२ ३ २ ३ १ २
 चविशन्त्युशतौरुशन्तम् ॥ १२ ॥ ७८*

॥ पञ्चमदशति ॥ ॥ अर्द्धः प्रपाठकः ॥

५ ४२ ५ ४२ ५ ४२ ५ ४२
 (अपाच्च साम ॥) अपामिवेदूर्मयस्तौ^{५ ४२ ५ ४२ ५ ४२ ५ ४२} । होवा ।

५ ३ २ ३ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 द्वाइ । तुराणा^{५ ३ २ ३ ३ २ ३ १ २ ३ १ २}२३४ । द्वाहोइ । प्रमनी । षाः । ईर-

मुख्या “मनीषा” मनस ईषा मनीषा स्तुतिः तद्वान् । यद्वा ।
 धिया विदधाति स्तुतीरिति धीः स्तोता तेन स्तुतिः प्रेर्यते ।
 किञ्च । “दश स्वसारः” दशसङ्ख्याका अङ्गुलयः† “सदनेषु”
 यज्ञगृहेषु पात्राण्यभिमुखीकृत्य “वह्नि” वोढारं सोमं “सानौ”
 समुच्छिते [अधिः सप्तम्यर्थानुवादकः] “अव्ये” अविभवे
 अविबालेन कृते पवित्रे “अञ्जन्ति” प्रेरयन्ति‡ ॥

“प्रथमा मनीषा”—“प्रथमो मनीषी”—इति, “सदनेषु”—
 “सदनानि”—इति च साम्न ऋचः पाठः ॥ ११ ॥ ७७

* ऋ० ७, ४, ५, २ ।

† “स्वसारः”—इति अङ्गुलिनामसु अष्टमं नैवण्डकम् २, ५ ।

‡ “अञ्जन्ति”—इति तु ऋग्वेदीयः पाठः, तमेवावावलम्बितं साधयेन ।
 सामवेदीयपाठसु “अञ्जन्ति”—इति ; अतएव ‘अञ्जन्ति शोधयन्ति’-इति वि० ।

ते३। सोमम। च्छा३४। हाद्दोइ। नमस्य। ताइ।

उपचा३। यान्तिसम्। चा३४। हाद्दोइ। आचवि।

शा। तियुश। तीरुश। ता३४म्। हाद्दोइ३४। औ

होवा। वा३द्दोइ३४५५॥ ६॥ ७८

प्रस्तुतवृत्तिः*। “अपामिव” यथा उदकानाम् “जर्मयः”
त्वरन्ते। “इत्”—इति पूरणः। तद्वत् “तर्तुराणाः” कर्मणि
देवान् स्तुतुन्त्वरमाणाः। [तुर त्वरणे जीहोत्यादिकः (आ०)।
यङ्लुगन्तस्य शानचि रूपम्। अभ्यासस्य उवर्णस्य रेफादेश-
श्छान्दसः। अभ्यस्तस्वरः†। तादृशा ऋत्विजः “मनीषाः” मनस
ईश्वित्रीः स्तुतीः “सोममच्छ” सोमं प्रति प्रेरयन्ति। “नम-
स्यन्तीः” नमस्यन्त्यः सोमं योजयन्त्यः सत्यः तम् “उपयन्ति” च।
उप समीपे गच्छन्ति। तमेव “संयन्ति च” सङ्गच्छन्ते। “[च वा
योगे प्रथमा (८,१,५६)—इति न निघातः] “उशतीः” काम-
यमानाः स्तुतयः “उशन्त” कामयमानं सोमम् “आविशन्ति च”
प्रविशन्ति च॥ १२॥ ७८

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे
कन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य सप्तमः खण्डः ॥

॥ इति चैष्टुभम् ॥

* “काण्डः”—इति ऋषि-नै०।

† “अभ्यस्तानामादिः (६,१,१८६)”—इति पा०।

पुरोजितीति-मुख्यास्तु नवर्ची बृहतीत्यसौ—
 “आहर्ष्यतायष्टुणवे” शिष्टा अनुष्टुभः स्मृताः* ॥
 ऋषीणां विप्रकीर्णत्वात्तत्र तत्राभिदधहे † ॥

तत्राष्टमे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

३१ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 पुरोजितीवोअन्धसःसुतायमादयिन्नवे ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 अपश्चान्अथिष्टनसखायोदीर्घजिह्वम् ॥ १ ॥ ७८

५ २ २ ५ २ ५ २
 (प्रह्वौ दौ ॥) पुरोजिती । वाअन्धार३४साः । सु-

१ २ २ ५ १
 तायामाऽरदया३१उवाये३ । त्ना२३४वे । अपश्चाना२५

* पुरोजितीतिमुखाः ‘पुरोजितीवोअन्धसः’-इतिप्रभृतयः नव ऋचः, अत्राष्टमे
 खण्डे अयन्त इति शेषः । तत्र आहर्ष्यतायेति सप्तमी ऋक् बृहतीच्छन्दस्का, शिष्टाः
 अष्टौ अनुष्टुप्छन्दस्का इत्यर्थः ।

† ‘विनियोगस्वासां ज्योतिष्टोमे’-इति वि० ।

‡ उ० १,१,१८,१ = ऋ० ७,५,१,१ = आरण्ये १,२,२२ = ऊहे १,१,११—१,१,१२—
 २,२,१८—५,१,१३—४,१,१४—६,१,९—७,२,१०—८,२,१५—९,२,१६—८, २,१०—
 १०,१,३—१०,१,१७—१२,१,६—१२,२,११—१२,२,१२—१२,२,१३—१२,२,१४—१२,
 १,६—१२,२,६—१६,१,३—१६,१,८—१६,१,९—१६,२,६—१७,१,३—१७,१,४—१७,
 १,१७—२०,१,१८—२०,२,१२—२०,२,१३—(२१,२,१.)—२१,२,३—२२,१,६—२२,१,
 ७—२२,१,९—२२,२,१३—२२,२,१५—२३,१,९=ऊह्ये ३,१,१—२,१,१८—२,२,३—
 २,२,५—३,१,१—३,१,१९—३,२,२—४,१,८—४,२,५—४,२,८—४,२,१४—४,२,१६—
 (५,१,८—५,१,१२)—५,२,१४—६,१,१२ ।

^२अथा^५३१उवाये^{१ २}३ । छार^५३४ना । सखायोदी^{१ २}ऽरर्घजा^१३१
वाये^२३ । क्कीर^५३४याम् ॥ ७ ॥

^{५ २}पुरोजिती । वा^२ओ^१न्धा^२ऽसाः । ह्तायमा^२२ । ऊ^{१ २ २}२ ।

हार^{१ २ २}३ । ओ^{१ २ २}ऽऽ । दा^{१ २ २}याइत्ता^{१ २ २}वे । आपश्चाना^{१ २ २}२म् ।

ऊ^१२ । हार^{१ २ २}३ । ऊ^{१ २ २}ऽऽ । आ^{१ २ २}थाइया^{१ २ २}ऽता । साखा

योदा^२२३ । ऊ^१२ । हार^१३ । ऊ^१२३ । घा^{१ २}रजार^{१ २}३४

^{५ २ २}औहोवा । ए^१३ । क्रिया^{१ १ १ १ १}र३४५म् ॥ ८ ॥

(कार्तयशम् ॥) पुरो^{५ २}हाहाउ । जा^३२३४इती । वा^{५ २}

आ^{१ २ २}औहो३ । धासाः । सुता^{४ ५}औहो३ । यामा^{२ १ २ २ २}ई ।

^५हाउवा । दयित्वे^{२ १ २ २}२ । उपा । अपश्चान^{१ २}श्चा^{२ २}इया

इना । सखा^{१ २ २}औहो३ । योदा^{४ ५}ई । हाउवा । घजि^{५ २}

^१क्रियम् । उपा^{२ १ १ १ १}२३४५ ॥ ९ ॥

(औङ् सन्ननम् ॥) ^{५४२ ५ २ ४ ५} पुरोजितीवोऽन्धसः । ^४ ओवा-

^५ द्वाइ । ^{२ २ २} सुतायमादयिन्नवओवारश्चेइ । ^१ अपश्चान्

^१ अथिष्टनओवारश्चेइ । ^{२२ २ १} साखायोदाइ । ^{२ ३} घाजिक्कारश्

^२ ४५याई५६म् । ^{२ १२ २१ २५३२} सुवृत्तिभिर्नुमादनम्भरेरषुवा ॥ १० ॥

(श्यावाश्चम् ॥) ^{३२} पुरोश् । ^{२ ४} जीश्ती । ^{२ ५} वोअ । ^२ धा

^४ र्सः । ^५ एहिया । ^१ सू । ^{२ २} तायमादा । ^२ यि । ^१ त्वाश्इ ।

^{१२} एहियाश् । ^{१२ २ ४} अपश्चान्श्चाश्थीश् । ^५ छारश्छना । ^{२२} ऐह्या

^{१२} र्इ । ^{२ १२ २ ४} एहियाश् । ^२ सखायोदाइर्घाश्जीश् । ^२ क्काश्छपूयो

^५ इह्याइ ॥ ११ ॥

(आन्धीगवम् ॥) ^{५ २ २ ५ २ १२} पुरोजितीवोऽन्धासाः । ^{२ १२} सुताय ।

^२ मादाश्छया । ^२ ऊम्माश्छ । ^{१ २ २} त्वेअपश्चान्श्चाथिष्टन ।

^{१ २ २} साखाश्छवा । ^१ योश्दौ । ^२ घारश्जी । ^१ क्रियाम् । ^१ औ

^{४ ५} रश्छेवा । ^४ द्वाइ । ^४ डा ॥ १२ ॥ ७८

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २

अयम्यूपारयिर्भगः सोमः पुनानो अर्षति ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

पतिर्विश्वस्यभूमनोव्यख्यद्रोदसीउभे ॥ २ ॥ ८०*

श्यावाश्वऋषिः† । हे “सखायः” सखिभूताः समानस्थाना
वा हे स्तोतारः । “वः” यूयं “पुरोजिती” [षष्ठ्याः पूर्वसवर्ण-
दीर्घः‡] पुरः-स्थित-जयस्य “अन्धसः” अदनीयस्य सोमस्य स्व-
भूताय “सुताय” अभिषुताय “मादयिद्वे” अत्यन्तं मदकराय
रसाय “दीर्घजिह्व” [दीर्घा जिह्वा अस्य स दीर्घजिह्वी “दीर्घ-
जिह्वी च छन्दसि (४, १, ६६) — इति “ङीष्न्तत्वेन” निपातितः ।
तादृशं] “श्वान” च “अपश्चिष्टन” अपश्चिष्टयत॥ अपवाधध्वम् ।
यथा श्वा राक्षसा वा “सुतं” सोमं न लिहन्ति तथा कुरु-
तेत्यर्थः ॥ १ ॥ ७९

* उ० २, १, १६, १ = ऋ० ७, ५, २, २ = आरण्य १, २, ८ — २, २, १७ — २, २, १८ — २, २, १९
ऊहे २, २, ८ — २, २, ९ — ७, १, ९ — ११, २, १० — ११, २, २० — १३, १, २ — १५, १, ११ — १५, १,
१४ — १५, १, १० — २०, १, ५ — २०, २, १८ — २२, २, ९ = ऊहे २, १, ६ — २, १, ८ — २, १, ११ — ३,
२, ११ — ५, २, ९ — ६, १, ८ ।

† ‘आन्धीगुः श्यावाश्वः’ — इति ऋषि-नै० ।

‡ सुपांसुलुगित्यादिना (७, १, २९) ।

॥ ‘अपश्चिष्टीकरोतु’ — इति वि० ।

(कौञ्चानि त्रीणि ॥) अयम्यूषो^{१ १२२}हो । रायिर्भगाः^{२२ १} । सो^{२२}

मःपुना^{१ २ ४}३ । नोअर्षा^{१ २}पुता^{१ २}इ^{२२}५इ^{२२} । पतिर्विश्वो^{१ २}हो । स्या-

भूमनाः^{१२} । वियख्यद्रो^{१ २ ४}३ । दासी^{१ २}ज^{१ २}पुभा^{१ २}इ^{२२}५इ^{२२} ॥ १३ ॥

अयम्यूषा^{४ २} । अयम्यूषा^{२ १} । रायिर्भगाः^{२२ १} । सोमःपूना

२ । नोअर्षता^{२ १}इ^{२ १} । पतिर्वा^{२ १}इ^{२ १}श्वा^{१ २}२ । सोम्याभू^{१ २}माना^{१ २}२ ।

ओइवियख्यार^{१ २}द्रो^{१ २} । दासीउभ^{१ २} । इडार^{१ २}भा^{१ २}३३ ।

ओर^१३४पुइ^१ । डा ॥ १४ ॥

अयम्यूषा^{४ २ ४ २ ५ २} । हो^{२ ४} । रायिर्भगा^{३ ४ ५ ५}इ^१ । सोमा^१रःपुना^१२ ।

नआ^{२ २}३४पु^२ । धार^२३४ती^५ । पतिर्विश्वस्यभूमनः^{१ २ २ २} । विय-

ख्यार^२द्रो^{१ २} । दासीज^{१ २}र^{१ २}भा^{१ २}३३इ^१ । ओर^१३४पुइ^१ । डा ॥

॥ १५ ॥ ८०

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २
सुतासोमधुमत्तमाः सोमाइन्द्रायमन्दिनः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पवित्रवन्तो अक्षरन्देवान् गच्छन्तु वीमदाः ॥ ३ ॥ ८१*

५ ४ ४ ३ २ १
(त्वाष्ट्रीसाम ॥) सुतासोमा । धुमाश्तमाः । सो-

२ २ २ ३ ३ २ १ २ २
माइन्द्राश्चमाश् । ए३ । दिनया । पवाइत्रवाश्न्तो

ययातिर्नाडुषच्छभिः† । “पूषा” पोषकः सर्वेषाम्‡ । “भगः”
भजनौद्यः॥ “रयिः” धनहेतुः “अयं” सोमः “पुनानः” पवित्रे
भूयमानः सन् “अर्षति” कलशमभिगच्छति । तथा “विश्वस्य”
सर्वस्य “भूमनः” भूतजातस्य “पतिः” पालयिताऽ “सोमः”
“उमे” “रोदसी” व्यावापृथिव्यौ “व्यव्यत्” स्व-तेजसा प्रकाश-
यति । अनेन लोकद्वयपतित्वं सूचितम् ॥ ३ ॥ ८०

* उ० ९,२,१५,१= ऋ०७,५,१,४=जहे २,२,३-२,१,३-२,२,४-७,१,२०-१५,
९,२-१६,१,२-२०,१,१२-२७,१,१३-२२,२,११=जह्यो २,१,१०-४,१,७-५,९,
११-५,९,१२-६,१,१०-६,१,१५-६,२,२ ।

† ‘नाडुषो मानवः’—इति ऋषि-नै० ।

‡ ‘पूषा पुण्यातेः । सोमः । अथवा पूषा आदित्यः’—इति वि० ।

॥ ‘भगः स एव सोमः शोभनः’—इति वि० ।

§ ‘आदित्यात्मना’—इति वि० ।

॥ ‘विनियोगोऽस्य द्वितीयेऽर्चने’—इति वि० ।

२ २ ३ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 ३। ए३। क्षरन्ना। दाइवान्गच्छा३न्तुवा३ः। ए३। मदा-
 २
 आ ॥ १६ ॥

५ ४ २ ५ ४ ४ ५ ४ १
 (ऊर्ध्वं डत्वाष्ट्री ॥) सुतासोमधुमत्तमाः। सीमा २
 १ ३ २ २ ५ २ १ २ २
 इन्द्रा२। यमा३४५। दी२३४नाः। पवित्रवन्तोअक्ष-
 ३ २ २ १ २ १ २ १ २
 रन्। देवान्गच्छा। तुवोमा२३दा३४३ः। ओ२३४५
 इ। डा ॥ १७ ॥

५ ४ २ ५ ४ ४ ५ ४ १ ४ २ ५
 (वासिष्ठम् ॥) सुतासोमधुमत्तमाः। सीमाइन्द्रा।
 २ १ ० १ २ १ १ १
 यमन्दिनः। पावित्रावा२। तोअक्षरन्। दाइवान्
 २ ३ ५ २ १ २ ४ ५ ४
 गच्छौवा। तू२३४वाः। मदा। औ३क्षोवा। क्षो५इ।
 डा ॥ १८ ॥

५ ४ २ ५ ४ ४ ५ ४ १ ४ २ ५
 (आष्कारणिधनं त्वाष्ट्री ॥) सुतासोमधुमत्तमाः। सी
 ५ २ ५ २ १ ० २ २ १ ० १
 माक्षाउ। इन्द्रा३यामन्दिना२ः। इन्द्रा३क्षो। यमार

३ ५ २ १ ० ३ २ १
 दा३३४इनाः । पवित्रवा३न्तोअक्षारा३न् । त्रवा३हो ।
 ० १ ३ ५ २२ २ १ २ ३ २ २
 तो३क्षार३४रान् । देवान् गच्छा३न्तुवो१मादा३ः । देवा
 १ १ १ १ ३ ५ १ ३ ५ २ २ ३
 ३न् होइ । गच्छो३३४हा । तू३रवार३३४औहोवा । मदा-
 १ १ १ १ १
 ३आ३३४५ ॥ १८ ॥

(वासिष्ठम् ॥) ५ २ २ ५ २ २ २
 सुतासोमधुमत्तमा३ण । सोमाइ
 ५ १ ० १ १ ०
 द्रा३यामन्दिना३ः । दाइना३ः । पवित्रवा३न्तोअक्ष-
 १ २ २ १ २
 रा३न् । क्षारा३न् । देवान् गच्छा३न्तुवो१मादा३ः ।
 १ ३ २ १ ३ ५ १ २ ५ २
 मादा३ः । देवा३न् होइ । गच्छा३३४हा । तू३रवार३३४औ
 २ २ १ १ १ १ १
 होवा । मदा३इ३३४५ ॥ २० ॥

(स्वारत्वाष्ट्री ॥) १ २ २ २ २ ३ २ १ ३ २ १
 सुतासोमा३हा । धुमत्तामा३ः ।
 १ २ २ २ १ ३ २ १ १ २ २ ३ २
 सोमाइद्रा३हा । यमन्दाइना३ः । पवित्रवा३हा । तो-
 २ १ १ २ २ २ २ २ १ ५ ०
 अक्षारा३न् । देवान् गच्छा३हा । तुवो३हो३३४ । वा ।
 ४ ५
 मा३पुदो३हाइ ॥ २१ ॥

(द्विरभ्यस्तत्वाष्ट्री ॥) सुता । सोमा३ । चा३हा ।

धुमत्तमा२३४ः । सोमाः । इन्द्रा३ । चा३हा । यम

न्दाइनार३४ः । पवि । त्रवा३ । चा३हा । तोअन्ता

रार३४न् । देवान् । गच्छा३ । चा३हा । तुवो३हा३

३४ । वा । मापृदा३हाइ ॥ २२ ॥

(वासिष्ठम् ॥) सुतासो३माधुमत्तमाः । सोमा

इन्द्रा । यमन्दिनः । पावाओर३४वा । त्रवन्ताअचरन् ।

देवान्गच्छ । तुवोमार३दा३४३ः । ओर३४५इ । डा ॥

॥ २३ ॥ ८१

ययातिर्नाहुषच्छपिः* । “मधुमत्तमाः” अतिशयेन माधुर्यी-
पेताः अतएव “मन्दिनः” मदकराः “सुतासः” अभिषुताः सोमाः
“पवित्रवन्तः”† पवित्रे वर्त्तमानाः सन्तः “इन्द्राय” इन्द्रार्थम्
“चरन्” पात्रेषु चरन्ति । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः । “वः” युष्माकं

* ‘विनिषोगोऽस्य तृतीयोऽहनि’—इति वि० ।

† ‘दशापविद्वान्’—इति वि० ।

अथ चतुर्थी ।

^{१ ६ १ १ २ ३ १ २ ६ १ २}
सोमाः पवन्त इन्द्रवोऽस्मभ्यङ्गा तु वित्तमाः ।

^{३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ क २ र ३ १ २}
मित्राः स्वाना अरेपसः स्वाध्यः स्वविदः ॥ ४ ॥ ८२*

^{४ ५ २ १ ७ २}
(कौञ्चे द्वे ॥) द्वाउसोमाः । पवाश्ना इन्द्रावाउ ।

^{२ १ १ ७ २}
वाइ । द्वाउवा । अस्मभ्यङ्गा तु वित्तमाउ । वाइ । द्वा

^{१ र २ र २ २}
उवा । मित्राः स्वाना अरेपासाउ । वाइ । द्वाउवा

^{५ र ३ २ १ ४ २ ५}
इ४ । सुवा । धियाइः । इरइवाइः । वाइ४५इदोईद्वा

इ ॥ २४ ॥

^{५ र र ३ २ ३ ४ ५ २ १ २ १ २ ३ २ १}
सोमाः पवन्त इन्द्रवाः । अस्माभ्यङ्गा । तु वित्तमाः ।

^{२ ३ ५ १ र १ र २ र १ २ ३ र २ १ १ १}
माइत्राओरइ४वा । स्वाना अरेपसः । सुवाधियाः । सुव

^{२ १}
वीरइइदाइ४इः । ओरइ४५इ । डा ॥ २५ ॥ ८२

“मदाः” मद-हेतवो रसाः “देवान्” इन्द्रादीन् “गच्छन्तु” ॥

॥ ३ ॥ ८१

* उ० ४, १, २०, १—४० ०, ५, २, ५—कच्चे ३, २, १३—३, २, १४—४, २, १५—३, २, १६

—१५, २, १६—१५, २, १७—१५, २, १८—१६, १, १—२३, १, १४—कच्चे ६, १, २० ।

† ‘वसादीन्’—इति वि० ।

अथ पञ्चमी ।

^{३१ २ ३१ २ ३१ २ ३१ २}
अभीनेवाजसातमर्^३रयिमर्षशतस्पृहम् ।

^{१ २ ३१ २ ३ १ २ ३ १ २}
इन्दोसहस्रभर्णसन्तुविद्यु^३न्विभासहम् ॥ ५ ॥ ८३*

^{५ २ २ १ १ ३}
(सोमसामानि त्रीणि ॥) अभीनेवा । जारसार^३

^{५ २ २ १ ५ २ १ २ १ २ १ २}
४अौहोवा । तार३४माम् । रयिमरिशतस्पृहम् । इन्दो

मनुः सांवरणऋषिः । “गातुवित्तमाः” अतिशयेन मार्गस्य
लभकाः† “इन्द्रवः” दीप्ताः‡ सोमाः “पवन्ते” अस्त्रभ्यं
मदर्थं “क्षरन्ति” आगच्छन्ति वा । कौटुशाः ? “मिताः”
देवानां सखिभूताः “स्नानाः” अभिषूयमाणाः “अरेपसः”
पापरहिताः अतएव “स्नाध्यः” शोभन-ध्यानाः “स्वर्विदः”
सर्वज्ञाः ॥

“स्नानाः”-“सुवानाः”—इति पाठौ ॥ ४ ॥ ८२

* ङ० ५, १, १६, १ = ऋ० ७, ४, २३, १ = ऊहे ५, १, ३—५, १, ४—५, १, ५—५, १, ६—
५, १, ७—५, १, ८—१२, १, १५—१२, १, १६—१७, १, १२—१७, १, १३—१७, १, १४—१७, १,
१९—१८, १, १०—१८, १, २—१८, १, ९ ।

† “गातुः”—इति ग्रथिवौ-नामसु विंशतितमं नैघण्टुकम् १, १ । किञ्च निरुक्त-
चतुर्थे—“गातुं यज्ञाय गातुं यज्ञपतय इत्यपि निगमो भवति । गमनं यज्ञाय गमनं
यज्ञपतये”—इति च शास्त्रः ।

‡ ‘ज्योतिरिन्दुः’—इत्यादि नि० नै० प्र० २, १७ ।

सहस्रभा^१र^०हो^१ । णसा^१र^१म् । तुविद्यु^१न्विभा^१र^१हो^१ये

३ । सह^२मो^३र^३४५इ । डा ॥ २६ ॥

अभी^५नो^५वा । जा^१सा^२त^२म^१म् । रयि^१म् । षा^२उ^२वा^२र^२ ।

हो^१वा^२इ^२हा^२इ । श^१त^१स्पृ^१ह^१म् । इ^१न्दा^१र^१स । हा^१उ^१वा^१र^१ ।

हो^१वा^२इ^२हा । स्व^१भर्ण^१स^१म् । तु^१वा^१ये^१र^१ । द्यू^१र^१न्ना^१र^१४^५अ^५हो^५

वा । विभा^२स^१हा^१र^१४^१५^१म् ॥ २७ ॥

अभी^२र^१हो^१इ । नो^२वा^२जा^४इ^४सा^२र^२ । हा^२ता^२र^२४^५मा^५म् ।

रयी^२र^१हो^१इ । अ^२र्ष^४शा^४इ^४ता^२र^२ । हा^२स्पृ^२र^२४^५हा^५म् । इ

न्दो^१र^२हो^४इ । स^४ह^४स्रा^२भा^२र^२ । हा^२र्णा^२र^२४^५सा^५म् । तु^२वा

र^१हो^२इ । द्यु^४न्वि^४भा^४र^४ । हा^२इ^४सा^४५^४हा^४इ^४५^४इ^४म् ॥ २८ ॥

(क्रौ^२ञ्च^२म् ॥) अभी^५नो^५वा^५इ^५१^५२^५३^५४ । ज^५सा । त^५मा^५र

म् । रयि^२म^२र्षा^५इ^५१^५२^५३^५४ । श^५त । स्पृ^५हा^५इ^५म् । इ^२न्दो

^२साहा^५३१२३४ । ^{३२}सुभ । ^{२१}एसा^२३म् । ^२तुवाइ^४द्युन्ना^२३१२३
म् । ^४विभा^४पुस^४हाउ । वा ॥ २८ ॥

(सोमसाम ॥) ^{४२२२}अभी^२नो^४वौ^२हो^४पुज^२सा^४तमा^४म् । ^{२४}रयि
^२मपौ^४हो^४पु^४शत^४स्पृ^४हाम् । ^२इन्दो^२स^४हौ^४हो^४पु^४सभ^४र्ण^४साम् ।
^२तुवि^४द्यु^४न्नी^४हो^४पु^४विभा^४स^४हाम् । ^४सह^४म् । ^४तुवि^४द्यु^४न्विभा^४ई ।
^४हाउवा । ^२सहा^{१११११}३मे^{१११११}२३४५ ॥ ३० ॥ ८३

अम्बरीषऋजिष्णानौ* हावषी । हे “इन्दो” दीप्यमान सोम !
“वाजसातमम्” अत्यन्तं बलप्रदं मन्त्रप्रदं वा धनं पुत्रं “नः”
अस्माकम् “अभ्यर्ष” अभिगमय । कौटुशम् ? “शतस्पृह”
बहुभिः स्पृहणीयम् । “सहस्रभर्णसं” बहुविधभरणम् अनेक-
पोषण-युक्तं मित्यर्थः । “तुविद्युन्” [द्युन् द्योततेर्यशो वाजं
वेति† यास्कः] बह्वन्नं बहुयशोयुक्तं वा । “विभासह”‡ महतः
प्रकाशस्याभिभवितारम् अतितेजस्विन मित्यर्थः ॥

* “अम्बरीषः वार्षागिरः”—“ऋजिष्वा भारद्वाजः”—इति ऋषि-नै० ।

† अर्षेति अरुषतेर्गति-कर्मणो रूपम् (२, १४) ।

‡ “द्युन् द्योततेर्यशो वाजं वा “असौ द्युन् सधि रत्नं धेहि” अस्मासु द्युन् च
रत्नं च धेहि”—इति निरु० नै० ५, ५ ।

§ “विभासह” शब्दोऽसौ एकनामैव व्यूयते विवेद-संहितास्ति ध्येयम् ।

अथ षष्ठी ।

^{३ १ २} ^{३ १ २} ^{२ १ २} ^{२ २ ३ १ २}
अभौनवन्ते अदुहः प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ।

^{२ २ ३} ^{३ १ २ २} ^{३ १ २} ^{३ १ २}
वत्सन्नपूर्व आयुनिजात् रिहन्ति मातरः ॥ ६ ॥ ८४

^३ ^५ ^१
(आङ्गिरसानि त्रीणि ॥) आ२३४भौ । ओइ नवन्त

^२ ^१ ^२ ^१
आङ्गूश्चा२ः । ओइ प्रियमिन्द्रस्य कामा१या२म् । ओइ

^२ ^१ ^२ ^१
वत्सन्नपूर्व आयू१नौ२ । ओइ । जात् रिहन्ति मा१२३

^५ ^४ ^५
४ । वा । तापुरोईचाइ ॥ ३१ ॥

^{५ २} ^{३ २} ^४ ^२
अभौ । नवौ३२ । तआ५द्रुहाः । प्रियामिन्द्रा३ ।

^{१ २ ३} ^५ ^२ ^{१ २ ३} ^५
स्याकामा२३४याम् । वत्सन्नपू३ । व१आयू२३४नौ ।

^{१ २ २} ^१ ^२ ^१ ^{२ १ २} ^२ ^१
जाता३च्चाइ । रिचा३च्चा । तिमाता२३रा३४३ः । ओ

२३४पुइ । डा ॥ ३२ ॥

“शतसृहं” — “पुरुसृहम्” — इति, “विभासहं” — “विम्बासहम्”
— इति च साम्न ऋचः पाठः ॥ ५ ॥ ८३

* ऋ० ०, ४, २०, १ = चारण्ये १, २, २४ — २, १, २ — २, १, ४ — ४, १, १२ ।

४ ५ २ ५ ४ ५ ४ १ २ १
 आह्वयतायधृष्णवच्चा । * धनूष्ठाश्चारे । तिपौ
 २ १ २ २ १ ० २ १ ३
 साश्याश्म । शुक्राविय । ताअसुरा३ । यानीरर्णाश्च
 ५ १ २ १ ४
 इजाइ । विपामाश्चाश्च । ओइ । मारश्चैइ ।
 २ ५
 यूश्चध्रुवोश्चहाइ ॥ ३६ ॥

३ ५ ४ ५ २ ४ ५ २
 आह्वय । ताअयधृ । ष्णाश्चोधनुष्टन्वा । तिपौ
 ३ २ १ २ २ १ ० २ ३ २
 ष्सियाम् । शुक्राविय । ताअसुरा । यनाउवा३ ।
 ५ १ २ २ १ २ २ १ २
 णीश्चश्चजे । वाइपाश्चहाइ । आग्नेश्चैइ । महीयू
 २ १
 रश्वाश्चश्चः । ओश्चश्चध्रुइ । डा ॥ ३७ ॥ ८५

“ह्वयताय”* सर्वैः स्मृहणीयाय “धृष्णवे” शत्रूणां धर्मण-
 शीलाय सोमाय “पौष्यं” पुंस्त्वस्याभिव्यञ्जकं वरं “धनुरा-
 तन्वन्ति” धनूषि ज्यां कुर्वन्तीति सोमस्य धारा-विसर्गार्थं विताय-
 मानं पवित्र मभिधीयते । तदेव विवृणोति—“विपां” मेधाविनां
 “अग्ने”† पुरस्तात् “महीयुवः”‡ पूजाकामा अध्वर्यवः

* ‘आह्वयति’ प्रेप्साकर्म—इति वि० ।

† ‘अग्ने प्रथमे’—इति वि० ।

‡ ‘सहस्रोमं मिश्रयन्ति रश्मयः उदकानि वा’—इति वि० ।

अथाष्टमी ।

२३ १ २ २ १२ २२ ३ १ २ ३ १ २
परित्यङ्घ्र्यतङ्घ्रिम्बभ्रमुनन्तिवारेण ।

३ २७ ३ २७ ३ १२ ३ १२ २२
योदेवान्निश्चाङ्गत्यरिमदेनसहगच्छति ॥ ८ ॥ ८६*

३ ४ ३ ४ ३ ४ ५
(द्विरभ्यस्तमाकूपारम् ॥) परित्यङ्घ्र्यतङ्घ्रिम् ।

३ २ ४ ३ ४ ३ ४ ३
पार३४ । रित्यङ्घ्रौघोऽप्र्यतङ्घराइम् । बभ्रुमुनन्ति

२ ४ २ ५ १ २ ४ २ ४ २ ४ २ ४ २
वारेण । वार३४ । भ्रुमुनौघोऽन्तिवारेणा । यादे

“शुक्रा”† शुक्तवर्णानि गो-पयांसि “असुराय”‡ बलवते
“निर्णिजे” स्वरूपाय शोधनार्थं “वयन्ति”¶ आच्छादयन्ती-
त्यर्थः ॥

“शुक्रावियन्त्यसुरायनिर्णिजे”-“शुक्रावयन्त्यसुरायनिर्णिजम्”
—इति साम्न ऋचः पाठौ ॥ ७ ॥ ८५

* उ० ५, २, १८, १—८, २, ८, ३ = ऋ० ७, ४, २४, १ = जह्० ५, २, १८—५, २, १८—५, २, २०
—६, १, १—६, १, २—६, १, ३—१२, २, १—१२, २, २—१४, २, १६—१४, २, १७—१४, २,
१८—१४, २, १९—१४, २, २०—१४, २, २१—१७, १, ८—१७, १, ९—१७, २, २—२०, २, ४ =
जह्० ४, २, ३ ।

† ‘शुक्राः शुचिस्मन्तः’—इति वि० ।

‡ ‘असुराय सुखाय वसुदानवते’—इति वि० ।

¶ वयन्तीति पाठसु ऋग्वेदीयः । तमेवावलम्ब्यतेऽत्र व्याख्यानं भगवता सायणे-
नेति बोध्यम् । सामवेदीय-पाठसु विद्यन्तीति ।

अथ नवमी ।

१ २ ३ १२ २२ ३ १२ ३ १२ २२

प्रसुन्वानायाश्चसोमर्त्तानवष्टतदचः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ २२

अपश्चानमराधसं हतामखन्नभृगवः ॥ ८ ॥ ८७*

॥ प्रथम-दशति ॥

१ ४ २ ३ ४ ५ १ २ २ २ २ ४
वान्विश्वाद् इत्यरि । योर३४ । देवान्वौहोपुश्वाद् इत्य३ ४ २ ३ ४ ५ १ २ २
राइ । मदेनसह गच्छति । मा२३४ । देनसौहोपुह-४ ५
ग । ऋक्षाप्तोर्द्वाइ ॥ ३८ ॥ ८६

ऋजिश्वाम्बरीषावृषीणा । “हर्यतः” सर्वैः स्मृहणीयं “हरिं” हरितवर्णं “बभ्रु” बभ्रुवर्णं च “त्यं” तं सोमं “बारेण” बालेन पवित्रेण “परिधः पुनन्ति” परिशोधयन्ति । “यः” सोमः “विश्वान्” सर्वानिन्द्रादीन् “देवानित्” देवानेव “मदेन” मदकरेण रसेन सह “परिग गच्छति” इति § ॥ ८ ॥ ८६

* उ० ६, २, ३, १—१, २, २, २, ३ = ऋ० ७, ५, ३, ३ = ऊ० १, २, १०—१, २, १८—६, १, १०—६, २, २०—११, २, २—११, २, ३—११, २, १३—१५, १, १६—१६, १, १४—१८, १, १०—१८, २, १८—१८, २, २०—१८, २, २१—२८, २, ७ = ऊ० २, १, ४—३, २, ४—६, १, ६ ।

† “ऋजिश्वा भारद्वाजः—चम्बरीषो वार्द्धस्यत्यः”—इति ऋषि-नै० ।

‡ ‘परि समन्तात्’—इति वि० ।

§ ‘परि देवं लब्धयित्वा’—इति वि० ।

§ ‘विनिधोगोऽस्य नवसेऽहनि’—इति वि० ।

(वैरूपम् ॥) प्रसुन्वारश्नायअन्धसाः । मर्त्तः ।

नवार । छतदारश्नाचाः । अपश्चानमरा । धारश्नासा-
म् । हतामारखम् । नभृग्गाप्रवाद्पूर्वः ॥ ३८ ॥ ८७

॥ इति अर्द्धः प्रपाठकः ॥

प्रजापतिर्ऋषिः* । “सुन्वानाय” अभिषूयमाणाय [षष्ठ्यर्थं
चतुर्थी†] अभिषूयमाणस्य “अन्धसः” सोमस्य “तत्” प्रसिद्धं
“वचः” वचनं योषं “मर्त्तान” मर्त्य इव कर्म-विघ्न-कारी
“तवष्टन” कामयतां न शृणोत्विति यावत् । तथा हे स्तोतारः
“अराधसं” साधक-कर्म-रहितः‡ । “श्चानम्” “अपहृत” । तच्च
दृष्टान्तः—“मखन्न” ॥ यथा पुरा अराधसं मखम् एतन्नामानं
भृगवोऽपहृतवन्तः तथा अपहृतेत्यर्थः ॥

“सुन्वानाय”-“सुन्वानस्य”—इति, “वष्ट”-“वृते”—इति च
साम्न ऋचः पाठः ॥ ८ ॥ ८७

इति श्रीमसायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

कन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्याष्टमः खण्डः ॥ ५ ॥

॥ इत्यानुष्टुभम् ॥

* “वाग्धः”—इति ऋषि-नै० ।

† “षष्ठ्यर्थं चतुर्थी”ति वाच्यम् (२, ३, ६२)—इति का० वा० ।

‡ “अधनं धन-रहितम्”—इति वि० ।

॥ “हतामखम्”—इति मन्त्र-पाठस्य ‘हता’-‘मखम्’—इति पदकारस्य भेदः ॥

जगत्तोऽभिप्रियाणीति मुख्या द्वादश सप्तताः* ।

आद्यास्तिस्त्र ऋचो दृष्टाः कविनाम्ना महर्षिणा ।

उत्तरा विप्रकीर्णत्वाच्चान्ते ऋषयः पृथक् ॥

अथ नवमे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
अभिप्रियाणिपवतेचनोहितो

१ २ ३ २ ३ ३ १ २ १ २
नामानियङ्कोअधियेषुवर्द्धते ।

१ २ ३ २ ३ २ ३
आह्वर्यस्यवृहतोवृहन्नधि

२ ३ १ २ ३ २
रथंविष्वच्चमरुद्विचक्षणः ॥ १ ॥ ८८ ॥

भगवान् साधणोऽपि तथैव व्याख्यातवान् । अत्र नये हतेत्याकारस्य द्वाचोऽनइति (६, ३, १३५) दीर्घे 'हता'—इति रूपम् ॥ विवरणकारस्तु 'हत'—'असखम्'—इत्येवं क्तेदं स्वीकृत्य 'असखं यज्ञ-वद्विष्कृतम्'—इति व्याख्यौ ।

* अत्र नवमे खण्डे अभिप्रियाणीत्याद्याः द्वादश ऋचः सप्तताः पूर्वाचार्या-णामिति शेषः ।

† "कविः भार्गवः"—इति ऋषिर्नो ।

‡ तत्र द्वादशसु आद्यास्तिस्त्र ऋचः कविनाम्ना महर्षिणा दृष्टाः । उत्तराः ऋचः नैकेन दृष्टा इति तत्र ऋषि-विप्रकीर्णत्वम् तस्मात् तत्र ऋषयः पृथक् वक्ष्यन्ते ।

॥ उ० १, १, १८, १=ऋ० ७, २, ३३, १=आरण्ये २, १, ६ ऊर्ध्वे = १, १, १२—८, १, २—१४, १, १५—१६, १, १५—१८, १, १४=उच्चै १४, १, १—१४, १, १८ ।

ओम् ॥ (कावम् ॥) आभिप्रीर३४या । णीपावार३४
 ताइ । चानोद्धिता२३ः । नामानीर३४या । क्रीअधी
 ३३४ये । ध्रुवर्द्धताये३ । आहरीर३४या । स्यावृद्धा
 २३४ताः । बृहन्नधायै३ । रायंवा२३४इष्टा । चामाह
 २३४हात् । विचार१उवार३ । क्षार३४णाः ॥ १ ॥

(ऐडकावम् ॥) ए५ । अभिप्रियार१ । णिपवताइ ।
 ए५ । चनोद्धिताः । ए५ । नामानीयार१ । क्रीअधि
 याइ । ए५ । ध्रुवर्द्धताइ । ए५ । आहरीरियार१ । स्य
 वृद्धताः । ए५ । बृहन्नधी । ए५ । रायंविष्टार१ । चम
 रुद्धात् । ए५ । विचक्षणः । क्षो५इ । डा ॥ २ ॥

(वाजसनि ॥) अभ्यौहोवाहाइप्रियाणी । पवता
 इचार३४नो । हिताः । नामानियक्रीअधियेध्रुवर्द्धताइ ।

^{२२ १ २} आह्वर्यस्यवृद्धतोवृद्धन्नधाइ । ^२ रथम् । ^{२ १} वाइष्वच्चमरुहन् ।

^{२ १ १ १ १ १} विचारश्चवारइ । ^२ चारणाश्च३४पुः ॥ ३ ॥

(वाजजित् ॥) ^{२ १} अभिप्रिया । ^{२ १} णीपवताइ । ^१ होइहो

^{२ १ २} ब्राश्चोये३४ । ^{५ २ ४} चनोहिताः । ^{५ २ ४} हाहो । ^५ वाहाइ । ^{२ २} ना

^{२ १} मानिया । ^{२ २ १} क्लोअधियाइ । ^{१ २ १ २} होइहोवाश्चोये३४ । ^५ पुव

^४ इताइ । ^{५ २ ४} हाहो । ^५ वाहाइ । ^{२ २ २ १} आह्वरिया । ^{२ २ १} स्यावृहताः ।

^{१ २ १ २} होइहोवाश्चोये३४ । ^{५ ४} वृद्धन्नधी । ^{५ २ ४} हाहो । ^५ वाहाइ ।

^{२ १} रथविष्ठा । ^{२ २ १} चामरुहान् । ^{२ १ २} होइहोवाश्चोये३४ । ^५ विच

^४ चणाः । ^{५ २ ४} हाहो । ^{५ ५} वाइहाउ । ^{२ २ २ २} वा । ^{२ १} वाजीजिगीह्वा
२१ ॥ ४ ॥

(वाजजित्साम ॥) ^{२ १} अभिप्रिया । ^{२ १} णीपवताइ । ^{२ २ २ २} चानी

^{१ १} हिताः । ^{२ २ २ १} होवाश्चोइ । ^{२ २ १} नामानिया । ^{२ २ १} क्लोअधियाइ ।

^{२ २ १} पूवर्द्धताइ । ^{२ १} होवाश्चोइ । ^{२ २ २ १} आह्वरिया । ^{२ २ १} स्यावृहताः ।

^{२२१} वृहन्नधाइ । ^{२ १} होवाइहो । ^{२ १} रथविष्ठा । ^{२२१} चामरुहात् ।

^{२२१} वीचशणाः । ^{२ १} होवाइहो । ^{३ ५२ २} वारइऔहोवा । ^{२२१२} वाजी

^{२२१२ २२ १ ५२ ३ १ १ १ १}
जिगीवाविश्वाधनाइनीरइ४५ ॥ ५ ॥

^{५ ४} (स्वारकावम् ॥) ^{२१२} अभ्योवा । ^२ प्रियाणिपवताइ । च

^{२ १} नोहाइताइः । ^{१२२ २} नामानियक्कोअधियाइ । ^{२ १} ध्रुवर्द्धाताइइ ।

^{१२२} आख्यस्यवृहतो । ^{२ १} वृहन्नाधीरइ । ^{१ २ ४ ५} राथाइवाइष्ठा ।

^{२ १} चमरुहाइइत् । ^{१ २ ४} वाइचाइत्तापूणाइपूईः ॥ ६ ॥ ८८

“चनोहितः” [चन इत्यन्ननाम* चायतेरसुनि चन इत्यौणा-
दिक-सृचेण निपातितः] चनसेऽन्नाय हितः । यद्वा । हितान्नः
सोमः “प्रियाणि” जगतः प्रीणयितृणि नामानि नमनशीलानि
तान्युदकानि “अभिपवते” अभितः क्षरति करोति । “येषु”
अन्तरिक्ष-स्थितेषु उदकेषु “यद्धः” महानहं सोमः “अधि

* “अद्वीन्द्र प्रस्थितानीमानि हवींषि चनो दधिष्व । चन इत्यन्ननाम”—इति
जै० ६, १६ ।

अथ द्वितीया ।

३ १ २   ३ १ २ ३
अचोदसोनोधन्वन्विन्दवः

२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
प्रखानासोबृहद्देवेषुहरयः ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३
विचिदश्रानाइषयोअरातयो

१ २ ३ १ २   ३ १ २
र्यानःसन्तुसनिप्रन्तुनोधियः ॥ २ ॥ ८८*

(आङ्गिरसानि त्रीणि ॥) अचोदासो^{२ २ १}२३। नोधनूवा^{२ २ १}

२३। तूइन्दवाः। प्रखानासो^{२ २ १}२३। बृहद्देवेषु^{२ १}३३। षू^{२ २}

हरयाः। विचिदाश्रा^{१ २ १}२३। नाइषाया^{२ २ १}२३। आरातयाः।^{२ २ १ २}

वर्जते” अधिकं प्रवृद्धो भवति । अपां मध्ये सोमो वसति खलु ।
ततः “बृहन्” महान् सोमः “बृहतः” महतः परिवृढस्य
“सृष्टस्य” “विष्वच्च” विष्वग्गमनं रथम् “अधि” उपरि† “विच-
क्षणः”‡ विष्वस्य द्रष्टा सन् “आरुहत्” आराहति । “अग्नौ
प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्य सुपतिष्ठते(म० ३, ७६)”—इति ॥१॥ ८८

* ऋ० ७, २, ४, १ ।

† “अवि उपरि आदित्यमण्डलात् चतुर्थं मण्डलं रथं विष्टम्बं नाम”—इति वि० ।

‡ “विचक्षणः विविधं प्रकाशयत इत्यर्थः”—इति वि० ।

१ २ १   २ २ १   २ २ १ २ १   १
अर्थीनाः सा २३ । तू सनाइषा २३ । तू नाधिया ३१ उवा २-

१ १ १
३४५ ॥ ७ ॥

१ २ २ ३ २   २ २ ४   ५   ४   ५   १ २ २
अचोदसो । नोधनु वन्तु । इन्दवाः । प्रास्वा
१ २ २   ३ ४ २ २ ५   ४   ५   १ २ ३ २   २ २ ४
नासो । बृहद्देवेषु । हरयाः । वाइचिदश्ना । नाइ
२ ५   ४ २ ५   १ २ २ ३ २   ३ ४ ५   ४
षयोअ । रातयाः । अर्थीनः सा । तुसनिष । तुनो
पुधियाउ । वा ॥ ८ ॥

२ २ २   २   २ २ २ १   २   ४
हाउहोवाइहाइ । अचोदसो नोइधा । नुवाइन्तू
२ ३ १ १ १ १   २ २ २   २   २ २ २
३ । इन्दवार २४५ः । हाउहोवाइहाइ । प्रस्वानासोवृ
१   २ २ ४   २ ३ १ १ १ १   २ २ २   २
इहात् । देवेइषू ३ । हरया २३४५ः । हाउहोवाइहाइ ।
२ २ १   २   ४   २ २ ३ १ १ १ १   २ २
विचिदश्नानाइहाइ । षयोइआइ । रातया २३४५ः । हा
२   २   २   १   २   ४   २ २
उहोवाइहाइ । अर्थीनः सन्तूइसा । निषाइन्तू ३ । नोधि
१ १ १
याइउवाइ ४५ ॥ ८ ॥

^{५ ४} (सामराजम् ॥) ^{१ २ २} अचौद्वाइ । ^२ दासेनोधनुवा । तु
^१ इन्दावा^२ः । ^{१ २ २ २} प्रखानासेवृद्धेवाइ । ^{२ १} षुद्धराया^३ः । वि
^५ चो^२३४द्वाइ । ^२ अम्नो^५२३४द्वाइ । ^{२ २} नाइषयः^१ । ^२ अरो^२३४
^५ द्वाइ । ^{१ २} तायाः । ^३ अर्यो^५२३४द्वाइ । ^३ नः^५से^१२३४द्वा । तं
^३ सानी^५२३४षा । ^{१ ५} तूना^२उवा^५३ । ^५ धी^२२३४याः ॥ १० ॥

^{५ २ ४ ५} (सामराजम् ॥) ^{१ २ २} अचौद्वावा । ^२ दासेनोधनुवाः ।
^{२ १} तुइन्दावा^२ः । ^{१ २ २ २} प्रखानासेवृद्धेवाइ । ^{२ १} षुद्धराया^२३ः ।
^{१ २ ४ ५} वाइची^२३दाश्ना । ^{२ ३} नाइषा^५२३४या । ^२ होइ । ^{२ २ २} अराता^५२
^५ ३४याः । ^३ होइइ । ^{१ २ ४ ५} अर्यो^२३नाःसा । ^{२ १ ३} तूसा^५नी^२२३४षा ।
^{२ १} हो । ^{३ २ ४} तुनो^५३धा^२५या^५६५इः ॥ ११ ॥

^{५ २} (सिमानानिषेधः ॥) ^{४ ५} अचौ । ^{१ २} वाद्वाइ । ^१ दासे
^२ नोधनुवा । ^{२ १} तुइन्द^{१ २ २ २}वावाः । ^२ प्राखानोसेवृद्धेवाइ । ^२ षुद्ध

१ १ २ १ २ ३२ ४
 राया२३ः । वार३इचौत् । आ२३ । आ३४ । नाइ

३ ४ ५ २ ६ १ २ १ २
 षयोअरा । ता३याः । आ२३या । नार३ःसा३४ ।

३ ४ ५ ३ २ ४
 तुसनिष । तुनो३धा५याई५ईः ॥ १२ ॥ ८८

“अचोदसः”* अचोदनाः अनन्यप्रेरिताः “इन्द्रवः” सीमाः
 “नः” अस्माकां “प्रधन्वन्तु” प्रगच्छन्तु । धन्वतिर्गति-कर्माः ।
 कुत्र ? “बृहदेवेषु हरयः” प्रभूत-देवयुक्तेषु यज्ञेषु [यथा वा
 बृहदेवकुलजेषु मध्यते इति सम्बन्धः] कीदृशा इन्द्रवः ? “स्व-
 नासः” सूयमानाः “हरयः” हरितवर्णाः वा । किञ्च । “अरातयः”
 धनादि-दान-रहिताः “नः” अस्माकम् “अर्यः” ‡ अरयः “इषयः”
 इषोऽन्नानि इच्छन्तः “अश्वानाः” ॥ अश्वनेन भोजनेन वियुक्त
 एव सन्तु । किञ्च । नोऽस्माकं “धिया” कर्माणि देव-विषयाणि
 स्तान्नाणि + “सनिषन्तु” देवान् सम्भजन्तु ॥

* ‘चोदयति’—इति वि० ।

† ‘नः अस्मान्’—इति वि० ।

‡ निष २, १४, ६४ ।

॥ ‘हरयः हरणशीलाः’—इति वि० ।

§ ‘अर्यः स्वामिनः’—इति वि० ।

॥ ‘अश्वानाः विनाशयन्त’—इति वि० ।

+ ‘धियः कर्माणि प्रज्ञा वा’—इति वि० ।

अथ तृतीयः ।

३१७ ३१९ ३
एषप्रकोशेमधुमा^३अचिक्रद-

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
दिन्द्रस्यवज्रोवपुषोवपुष्टमः ।

३ २ १ ३ ३ १ २ ३ १ २
अभ्यु^३तस्यसुदुघाघृतस्यतो

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
वाश्चाअर्षन्तिपयसाचधेनवः ॥ ३ ॥ ८०*

२२१
(वासिष्ठम् ॥) एषप्रकोशे^२२ । म । धुमा^१२ ।

३ २, ३ ५ २१ २१
अचाइक्रार^३३४दात् । इन्द्रास्यवाज्रा^२२ । पुषो^१२ । व

३ २ ५ २१ २१
पुष्टा^२३४माः । अभाच्यतास्या^२२ । सु । दुघारः^१ । घृ

२, ३ ५ २२ २२ २१
तास्यूर^३३४ताः । वाश्चाअर्षन्ती^२२ । प । यसार^१३ ।

२ ४
चधार्इनापुवा^३३५६ः ॥ १३ ॥ ८०

“देवेषु”—“दिवेषु” इति पाठौ ॥ “विचिदश्नाना इषयो
अरातयोर्ध्या नः सन्तु सनिषन्तु नः धिया”—इति कन्दीगाः ।
“विचिनश्न इषो अरातयोर्ध्या नः सन्तु सनिषतनो धिया”
बह्वृचाः ॥ २ ॥ ८८

अथ चतुर्थी ।

१ १ २ २ २ १ २ २ २ ३
 प्रोअयासीदिन्दुरिन्द्रस्यनिष्कृतः

३ १ २ २ २ २ ३ १ २
 सखासख्युर्नप्रमिनातिसङ्गिरम् ।

“एषः” अयं सोमः “मधुमान्” मधुर-रसः “कोशे” द्रोण-
 कलशे “प्राचिकदत्” प्रकर्षेण शब्दायते । कीदृश एषः? “इन्द्रस्य”
 “वज्रः” वज्रस्थानीयः बलकरत्वेन वज्रवत् प्रहरण-साधनत्वाद्
 वज्रत्वोपचारः* । “एषः” एव हि सोमः “वपुषः” वीजानां
 वपुरन्यस्मात् “वपुष्टमः”† अतिशयेन वप्ता । वीजावापस्य सोम-
 कर्तृकत्वात् [सोमो वै रेतोधा इति श्रुतेः] । “ऋतस्य”
 सत्यफलस्य सोमस्य धारा इति शेषः । ता “अभ्यर्षन्ति” अभि
 गच्छन्ति‡ । कीदृशः? “सुदुषः” सुहृद्गन्धः फलानाम् । “वृत्त-
 सुतः” उदकस्य रसस्य वा चारयित्र्याः “वाय्वाः” शब्दयन्त्यः॥
 पयसा युक्ता वाय्वा धेनव इव§ लुप्तोपममेतत् ॥

“वपुष्टमः”-“वपुष्टरः”—इति, “अभ्यृतस्य” “अभीसृतस्य”
 —इति, “पयसा च धेनवः”-“पयसेन धेनवः”—इति च छन्दोग-
 बह्वचानां पाठाः ॥ ३ ॥ ८०

* ‘पौते वज्रं क्षेपुं समर्थः’—इति वि० ।

† ‘दीपितारः’—इति वि० ।

‡ ‘अर्षन्ति क्षरन्ति’—इति वि० ।

॥ वाय्वाः कामयमानाः—इति वि० ।

§ ‘क्षरन्ति पयः धेनव आदित्यरश्मयश्च’—इति वि० ।

^{१ २} ^{३ २ ३ १ २ ३}
मर्यद्भवयुवतिभिः समर्षति

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २} ^{३ २}
सोमः कलशेशतयामनापथा ॥ ४ ॥ ८१ *

^{२ ३} ^५ ^१ ^४
(लौशम् ॥) प्रोयारंशसीत् । इन्दुरिन्द्रारं । स्या

^{२ ३ ५} ^{३ २ ३ ५} ^१ ^{४ २ ३}
इनिष्कृतम् । सखासख्यः । नप्रमिनारं । तौशसङ्गि

^५ ^{३ २ ३ ५} ^१ ^{४ २ ३ ५} ^{३ २}
रम् । मर्यद्भव । युवतिभारंशः । सांमर्षति । सोमः

^{३ ५} ^{१ २} ^{२ ४}
कला । शेशतयारं । मनाशपापुथादपुद् ॥ १४ ॥

^{३ ४ २ २ ३ ४ ३ ५} ^{३ २}
(उत्तरलौशम् ॥) प्रोयासीदिन्दुरिन्द्रस्यनिः । कृता

^{३ १ १ १ १} ^{३ २} ^{५ ४ ५ २}
म् । कृतारंशपुम् । सखाशशरंशः । सख्युर्नप्रमिना

^{४ ५ ४ ५} ^{३ २} ^{५ ४ ५}
तिसम् । गिराङ्गिराम् । मर्याशशरंशः । इवयुवतिभिः

^{४ ५} ^{४ ५} ^{४ ५} ^{३ २} ^{५ २ ४ ५ २}
सम । षतादृषतादृ । सोमाशशरंशः । कलशेशतया ।

^{३ २ ४}
मनाशपापुथादपुद् ॥ १५ ॥

^{२२ १२} ^{२ १}
 (प्रवज्ञागवम् ॥) प्रोअयासाइत् । इन्दुरिन्द्रा । स्या
^१ ^{२२ १} ^{२१} ^१
 २निष्कृताम् । सखासख्युः । नप्रमिना । ता २इसङ्गि
^{२ १} ^{२ १} ^१ ^{२२}
 राम् । मर्यईवा । युवतिभाइः । सा २मर्षताइ । सो
^१ ^{२२ १} ^{१२ २} ^{११११}
 मः कला । शेशतया । मा २नापथा २१ड । वा २३४५ ॥
 ॥ १६ ॥

^{२२ १२} ^{२ १} ^{२२}
 (तन्त्रम् ॥) प्रोअयासाइत् । इन्दुरिन्द्रा । स्या
^१ ^{२२ १ ५} ^{३२ ३ ५२} ^{२ २ ३}
 निष्कृता २३म् । सखासख्युः । नप्रमिना । तिसङ्गा
^५ ^{२ १} ^{२ १} ^{२२ १} ^२
 २३४इराम् । मर्यईवा । युवतिभाइः । सामर्षताये ३ ।
^{२२ ३ ५} ^{३२ २ ३ ५२} ^{२ २ ४}
 सोमः कला । शेशतया । मनाइपा ५था ६५ई ॥ १७ ॥

^१ ^{२ २ ७}
 (यामम् ॥) आ २इ । इया । प्रोअयासाइदिन्दु
^{४ २ ३ ५} ^{१ २} ^७
 रिन्द्रा २३ । स्या ३निष्कृतम् । सखासख्युः न प्रमिना-
^{४ २ ३ ५} ^{१ ७} ^{४ २}
 २३ । ती ३सङ्गिरम् । मर्यईवा युवतिभा २३इः । सा ३म्

^{३५} र्षति । आ^१इ । इया । सोमः^२ कलाशे^३ शतया^४ २३ ।

^२ मनाइपा^४ पूथाइ^५ पूई ॥ १८ ॥ ८१

ऋषिगणऋषिः* । “इन्दुः” सोमः “इन्द्रस्य” “निष्कृतं” संस्कृतं स्थानं सुदरं “प्रो अयासीत्” प्रकर्षणैव गच्छति । गत्वा च “सखा” सखिभृतः सोमः “सख्युः” इन्द्रस्य “सङ्गिरं” सम्य-
ग्विगिरणाधारभूतं सुदरं† “न प्रमितानि” न हिनस्ति । किञ्च । सः “मर्य इव”‡ “युवतिभिः” मर्या यथा तरुणीभिः सह सङ्गतो भवति तद्वत् अयं मयि सोमो युवतिभिर्मिश्रणशीलाभिर्वसती-
वरौभिरङ्गिः सह “समर्षति” सङ्गच्छते अभिषवकाले । स च सोमः “शतयामना” याम्ना अनेकया मनसाधनच्छिद्रोपेतेन “पथा” मार्गेण दशापवित्रसम्बन्धिना “कलशे” द्रोणकलशे गच्छतीति शेषः । यद्वैकमेव वाक्यम् । यथा मर्या युवतिभिः सह सङ्गच्छते एवं कलशे शतयाम्ना पथा सङ्गच्छतेऽङ्गिः ॥

“शतयामना”-“शतयाम्ना”—इति पाठो ॥ ४ ॥ ८१

* “सिकतानिवारी”—इति ऋषि-नै० ।

† ‘सङ्गिरं’ श्रुतम्—इति वि० ।

‡ ‘निष्कृतं’ समवायम्—इति वि० ।

§ ‘मर्या’—इति मनुष्यनामस्य एकादशं जेघण्टु कम् २, १। “इन्द्रसिनिहर्का (पा० २, १, १२३)” —इत्यादिना सिध्यति मर्यइति ।

अथ पञ्चमी ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३

धर्तादिवःपवतेकृत्योरसो

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

दक्षोदेवानामनुमाद्योनृभिः ।

१ २ ३ २ ३ ३ १ २ २ २ ३

हरिः हजानो अत्योनसत्वभि

२ ३ १ २

३ २

वृथापाजांसिकृणुषे*नदीष्वा ॥ ५ ॥ ८२†

२ १

२

४२

(वात्सगिरसो द्वे ॥) धर्तादाइवा३ । ओवापू२ ।

२ २

१ २

४२

२ १

२

पवतेकृत्योरासा३ । ओवापू२ । दक्षोदाइवा३ ।

४२

२२

२

१ २

४२

२

ओवापू२ । नामनुमादीद्योनभा३ । ओवापू२ । ह

१

२

४२

२२

२

१

२

राइःसार्जा३ । ओवापू२ । नोअतियोना३सात्वाभा३ ।

४२

२ १

२

४२

२

ओवापू२ । वृथापाजा३ । ओवापू२ । सिकृणुषाइन

१

२

४२

४

दाइपूवा३ । ओवा३ । चौपू३ । डा ॥ १८ ॥

* “कृणुते”—इति ऋग्वेदीय-पाठः ।

† उ० ५, १, १२, १ = ऋ० ७, ३, १, १ = आरण्ये १, २, ४—१, २, २५—१, २, २६—१,

२, २७—१, २, २८ = जङ्घे ४, २, १४—८, १, १६—१५, १, १५—१७, १, १०—२३, २, १६—

२६, २, १८ = जङ्घे ३, १, १०—४, १, ४ ।

^५ र ^२ ४ ^५ ^२ १ ^२ ^३ र ^५
धर्ता^५ औहो^२हो^१हाइ । दिवः । पवते^२का । औहो^३र

^२ ^२ ^१ र ^२ ^२ ^३ र ^५ ^२
हा^२ । हा । लियो^१रसो । दत्तो^२देवा । औहो^३रहा^३ ।

^२ ^१ र ^२ १ र ^२ ^३ र ^५
हा । नामनुमा । दियो^२नृभाइः । हराइः^२सार्जा । औ

^५ ^२ ^२ ^१ र ^२ १ ^२ ^२
हो^३रहा^३ । हा । नो^२अतियो । नसत्वभाइः । वृथापा

^२ ^३ र ^५ ^२ ^२ ^१ २ ^३ र ^५ ^२
जा । औहो^३रहा^३ । हा । सिक्कणूपा । औहो^३रहा^३ ।

^२ ^३ र ^२ १ ^२ र ^५ ^२ ^२ ^५ र ^२
हाइ । नदीषुवा । औहो^३रहा^३ । हा^३४ । औहोवा ।

^२ ^३ १ र ^२
ए३ । नदीषुवा१ ॥ २० ॥ ८२

कविऋषिः* । “धर्ता” सर्वस्य धारकः सोमः “दिवः” अन्तरिक्षात् अन्तरिक्षस्थिताद्दशापवित्रात् “पवते” पूयते । कीदृशः सोमः ? “हत्वाः” कर्त्तव्यः शोध इत्यर्थः । “रसः” रसात्मकः । “देवानां” “दत्तः†” बलप्रदः । यद्वा । दत्तः प्रवर्धनीयो देवानां

* “भार्गवः”—इति ऋति-ने० ।

† “दत्तः शोधः”—इति वि० । “दत्तः”—इति बलनामसु दशोदशं निषण्णु कम् २, ८ ।

अथ षष्ठी ।

१ २   ३ १ २   ३ २ ३
वृषामतीनाम्यवतेविचक्षणः

३ १ २   ३ १ २ २ २   ३ १
सोमो अज्ञा*मृतरीतोषसा†न्दिवः ।

३ १ २   २ २ ३ १ २   ३
प्राणासिन्धूनांकलशा‡अचिक्रद

१ २ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २
दिन्द्रस्यद्वार्याविशन्मनीषिभिः ॥ ६ ॥ ८३ ‡

मर्थाय । तथा “नभिः” नेत्रभिर्ऋत्विग्भिः “अनुमाद्यः” अनु-
मादनीयः स्तुत्यो वा । “हरिः” हरितवर्णः । “सत्वभिः” प्राणिभिः
अस्मदादिभिः “सृजानः” सृज्यमानः “अत्यो न” ॥ अश्व इव स
यथाश्रितोऽनसेन गच्छति तद्वत् । “वृथा” अप्रयत्नेन “पाजांसि”
बलानि‡ स्त्रीयान् वेगान् “कण्ठे” कुरुते “नदीषु” ॥ वसती-
वरीषु ताभिरित्यर्थः । असिक्त इत्यर्थः । अथ मभिषव-समया-
भिप्रायः+ ॥ ५ ॥ ८२

* “अज्ञः”—इति

† “उषसो”—इति

} ऋग्वेदीय-पाठौ ।

‡ उ० २, १, १७, १ = ऊ० ७, ३, १५, ४ = ऊ० २, १, १०—८, १, ५—१६, १, १७ = ऊ० ४, १, २ ।

॥ “अत्यः”—इति अश्व-नामसु प्रथमं नैषण्ट् कम् १, १४ ।

§ ‘पाजांसि अन्नानि’—इति वि० । “पाजः”—इत्यन्ननामसु पाठभेदेन तृतीयं नैषण्ट् कम् (२, १)—बलनामसु च द्वितीयम् (२, ८) ।

॥ ‘नदीषु रश्मिषु’—इति वि० ।

+ ‘योगोऽस्याष्टमेऽहनि’—इति वि० ।

(ऐडयामम् ॥) ^{२ २ १} वृषामातीर३ । ^{२ २ १} नापवातार३इ ।

^२ ए३ । ^२ विचक्षणए३ । ^{२ २ २ १} सोमोअक्का२३म् । ^{२ १} प्रतराईतार

^२ ३ । ^२ ए३ । ^२ उपसान्दिवए३ । ^{२ २ २ १} प्राणासाइन्धूर३ । ^{२ २} नाक्क

^१ लाशा२३ । ^२ ए३ । ^२ अचिक्रददे३ । ^{२ १} इन्द्रस्याहा२३ ।

^{२ २ १} दियावाइशा२३न् । ^२ ए३ । ^{२ २} मनिषिभिरे३४३ । ^१ ओ२३४५

इ । डा ॥ २१ ॥

(यामम् ॥) ^{१ २ २ २ १ २} वृषामतीनाम्यव । ^२ ताइवाइचार३४ ।

^५ । ^{३ १ १ १ १} च । ^{१ २ २ २ १ २ २ १ २ २} णार३४५ः । ^{१ २} सोमोअक्काम्यतरी । ^{१ २} तोषा१सा२३४

^५ म् । ^{२ १ १ १ १ १} दि । ^{२ २ १ २ २ २ २ २ १} वार३४५ः । ^{२ २ २ १} प्राणासिन्धूनाकल । ^१ शा२

^२ आ१चार३४इ । ^५ क्र । ^{३ १ १ १ १ १} दार३४५त् । ^{१ २ १ २} आइन्द्रस्यहादि

^२ यावि । ^३ शान्मा१नार३४इ । ^५ पिभाऽरु । ^{१ १ १ १} वा३४५ ॥ २२ ॥

^१ वृषा ^१ रमता ^{१८} २३। ^{२२१} नाम्यवतेविचक्षारश्नाः। ^२ सोमो ^{१८}
^१ रञ्जाम्। ^१ प्रतरीतोषसान्दारश्वाः। ^२ प्राणा ^{१८} रश्मि
^{१८} र्भूः। ^२ नाङ्गलशा ^{२१} अचिकारश्दात्। ^२ इन्द्रा ^१ रस्यहा ^१ र।
^{१८} दियाविशन्मनीषारश्इभा ^२ ३४श्इः। ^१ ओ ^१ २३४पूइ। डा ॥

॥ २३ ॥ ८३

खिगण ऋषिः* । अयं “सोमः” “पवते” अभिषूयते† ।
 कौटुशः सोमः ? “मतीनां” मतयः स्तोतारस्तेषां‡ “वृषा” वर्षकः
 कामानाम् । “विचक्षणः” विद्रष्टा ¶ “अञ्जाम्” उपसां “दिवः”
 द्युलोकस्यादित्यस्य वा “प्रतरीता” प्रवर्द्धयिता§ । किञ्च ।
 “सिन्धूनां” स्यन्दमानानां मुदकानां ॥ “प्राणा” [प्रकर्षेण अनिति
 चेत्येते इति प्राणा] कर्त्ता सोमः “कलशान्” “अचिक्रदत्”
 धारया अध्वनयत् प्रवेष्टुम् । यद्वा । “सिन्धूनां” [तृतीयार्थे षष्ठी]

* “कविः भार्गवः”—इति ऋषि-नै० ।

† ग्रहपात्रेषु चरते इत्यर्थः ।

‡ “मतीनां प्रज्ञानाम्”—इति वि० । “मतयः”—इति मेषावि-नामसु च द्वावि-
 शतितमं नैषण्डकम् ३, १५ ।

¶ “विचक्षणः विविधं प्रकाशयिता सोमः”—इति वि० ।

§ “प्रतरीता प्रकर्षेण तारयिता”—इति वि० ।

॥ “सिन्धवः”—इति नदीनामसु एकविंशतितमं नैषण्डकम् १, १३ ।

अथाष्टमी ।

१ २   ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रायसोमसुषुतःपरिष्ववा३ २   ३ १ २   ३ २
पामीवाभवतुरश्वसासह ।३ १ २   ३ २ ३
मातिरसस्यमत्सतदयाविनो१ २   ३ २ ३ १ २
द्रविणस्वन्तइहसन्निन्दवः ॥ ८ ॥ ८५ *

* उ० ७, २, १०, १ ।

माध्यन्दिन-तृतीयसवनेषु दुदुह्निरे । अथवा त्रिसृभिः सवनैः सप्त धेनवः सप्ताहोरात्रा
वषट्कारिणः होता मैत्रावरुणः ब्राह्मणाच्छंसी पोता नेष्टा अश्वत्थावाक आग्नीध्रः ।
एतेषां वाचः दुह्यन्ते । अथवा धेनवः दुह्यन्ते सत्या माशिरम् । आश्रयणीषं
मिश्रणं वा परमे प्रकृष्टे योमनि स्थाने यज्ञे वा । चत्वारि अत्यग्निष्टोम उक्त्यः
षोडशी अतिरात्रस्तुर्थः । अथवा पृथिवी अन्तरिक्षं द्यौर्दिश इति । अथवा चत्वारो
वेदाः । अथवा चत्वारो महर्त्विजः । अथवा चत्वारः समुद्राः । भुवनानि
निर्णिजे चतुर्दश भुवनानि सप्त भूरादयो लोकाः सप्त पातालानि तान्यपि
चारुणि चक्रो हतवान् । केन प्रकारेण नयतः ऋतैः रत्नैः यज्ञैः सत्यैर्वा अव-
र्द्धत । अथवा तत् तस्मै सप्त धेनवः सप्त रश्मयः । दुदुह्निरे । अथवा सप्ताश्वाः ।
अथवा सप्त पावकजिह्वाः । सप्त मातरौ वा सप्त भूरादयो लोकाः । सप्त पाता-
लानि सप्त सोमसंस्थाः सप्त समुद्राः सप्त द्वीपानि सप्त स्वराः । एता दुदुह्निरे
सप्त । आशिरम् उदकं परमे योमनि । चत्वारि अन्याः भुवनानि पृथिव्यादीनि
चारुणि चक्रो । यत् ऋतैः यज्ञैः अवर्द्धतेत्यथवा त्रिः अस्मै सप्त धेनवः सप्त प्राणाः
शीर्षणादति त्रिः उत्पत्ति-स्थिति-प्रलयेषु स सत्याम् अविनश्याम् आशिरं ज्ञानं चत्वारि
भुवनानि जायन्-स्वप्न-सुषुप्ति-तुरीयास्तु अद्वैतावस्थे नित्याम् तैर्जनेः अवर्द्धत विज्ञा-
नाय” — इति वि० ।

(अपामीवम् ॥) इन्द्रा । यसीमसुषुताः पाश्चरिष

५ २१ २२ ४ २२ २३ २२१
व । अपा । मीवाभवतुराश्चाश्सासह । माताइ ।

२ ४ २२ ३ ५ २१ २
रसस्यमत्सताश्दाह्याविनः । द्रवाइ । एखन्तइहस ।

३२ ४
तुवाइइन्द्राप्रवाइ५६ः ॥ २५ ॥

२१ २ ४ ५ ४ ५ ४
(वायोरभिदः ॥) इन्द्रायसीमसुषुतः पर्यौ ॥ द्यौइसा

५ १२ २ २ २ २ १२ २
वा । अपामीवाभवतुरक्षसाश्साश्चा । मातेरसस्यमत्स

२ २ २ ३ ५ ३ ५ १२ ३ २
तदयाश्वीज्ञो । द्रा२३४वा । एा२३४खा । ताइहसा

१ २ ४
३ । द्या२३ । तुवाइइन्द्राप्रवाइ५६ः ॥ २६ ॥ ६५

वेनोभार्गवऋषिः । हे “सीम !” त्वं “सुषुतः” सन् “इन्द्राय”
तदर्थं “परिस्त्रव” परितो गच्छ रसं मुञ्च । “अमीवा” रोगः
“रक्षसा सह” “मा ते रसस्य मत्सत ह्याविनो द्रविणस्वन्त इह”
“अप भवतु” अपगतो वियुक्ती भवतु “ते” तव “रसस्य” स्वांशं
रसं पीत्वा “मा मत्सत” मा मद्यन्तु । कः ? “ह्याविनः” हयं सत्या-
नृतं तेन युक्ताः पापिन इत्यर्थः । किञ्च “इन्द्रवः” ते रसाः

अथ नवमी ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३ २ ३
असाविसोमो अरुषो वृषा चरौ

१ २ ३ ३ २ ३ १ २ १ २
राजेवदस्मो अभिगा अचिक्रदत् ।

३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पुनानो वारमत्येव्यव्ययं श्येनो

२ २ २ १ २ ३ १ २
नयोनिङ्घृतवन्तमासदत् ॥ ८ ॥ ८६ *

(यामानि त्रीणि ॥) असाविसो । मो अरुषो २३४ ।

५ २ ४ २ २ १ २ २ १ ५ ४
वृषा चराइ । राजेवदा । स्मो अभिगा २३४ । अचिक्र

२ २ १ २ २ १ ५ ४
दात् । पुनानोवा । रामतियार ३४इ । षिअव्ययाम् ।

२ २ २ १ २ १ ४ ४
श्येनोनया । निङ्घृतवार ३ । तमा ५ सदात् । हा ५इ ।

डा ॥ २७ ॥

“इह” अस्मिन्यज्ञे “द्रविणस्वन्तः” अस्माकं धनवन्त “सन्तु”
भवन्तु † ॥ ८ ॥ ८५

* उ० ५, २, १३, १ = ऋ० ७, ३, ७, १ = ऊ० ५, २, ८—८, १, २—१०, २, ४—२३, २,
१०—२३, २, २० = ऊ० १, २, ८ ।

† ‘रसवन्तो भवन्तु देवानां न तु राक्षसादीनाम्’—इति वि० ।

^{२ १ ३ ५} असावीर३४सा । ^{२ ३ ५} मोअरु२३४षाः । ^{२२ १२ २} वार्षाहराय

^{२ १ ३ ५} ३ । ^{२ ३ ५} राजवार३४दा । ^{२२ १} सोअभीर३४गाः । ^{२२ १} आचिक्रदा

^{२ १ ३ ५} २३त् । ^{२ १ ३ ५} पूनानोर३४वा । ^{२२ १} रामातीर३४ये । ^{२२ १} धीअव्यया

^{२ ३ ५} २३म् । ^{२ १ ३ ५} श्येनोनार३४ये । ^{२ १ ३ ५} निङ्गात्तीर३४वा । ^{२ ३ २} तमा३ ।

^{१ २ ५२ २} सारदार३४औहोवा । ^{२ १ ११११} दे३ । ^{१ ११११} दिवीर३४५ ॥ २८ ॥

^{४ ५२ ४२ ५२} असाविसोमोअरुषोवृषाह । ^{४ ५२ ४} राइः । ^{२ ५२ ४२} राजेवदसो

^{५ ४ २ ५} अभिगाअचिक्र । ^{४ ५ २ ४२ २ ५ ४ ५२ ४} दात् । ^४ पुनानोवारमलेष्यव्य । ^४ याम् ।

^{५२ ४२ २ ५ ४} श्येनोनयोनिङ्गत । ^{३ २} वा । ^{१ १ ३ ५२} तमा३ । ^{५२} सारदा३४औ

^{२ २ १ ११११} होवा । ^{२ ११११} ए३ । ^{२ ११११} दिवीर३४५ ॥ २८ ॥ ८६

भरद्वाजो वसु ऋषिः । “सोमः” “असावि” अभिषुतोऽभूत् ।

कीदृशः सोमः ? “अरुषः” अरोचमानः* “वृषा” वर्षकः “हरिः”

* ‘अरुषः अर्चिसितः’—इति वि० । “अरुषम्”—इति रूपनामसु पञ्चदशं वैष-
ष्टकम् ३७ ।

अथ दशमी ।

२२७ ३ १२ ३२ ३१
प्रदेवमच्छामधुमन्तइन्दवे ।

२ २ २३ २७ २१२
सिध्यदन्तगावश्चानधेनवः ।

३ १२ २ १२ ३१ २
वर्हिषदोवचनवन्तऊधभिः ।

२ १२ ३ १२ ३ १२
परिखुतमुखियानिर्णिजन्धिरे ॥ १० ॥ ८७ *

हरितवर्णः† । स च “राजेव” “दक्षः” दर्शनीयः सन् “गाः”
उदकानि‡ “अभि” लक्ष्य “अचिक्रदत्” शब्दङ्करोति स्वरस-नि-
र्गम-समये । पश्चात् “पुनानः” पूयमानः “अव्यम्” अविभवं “वार”
वालं पवित्रम् “अत्येषि”॥ हे सोम ! अतिक्रम्य गच्छसि । ततः
“श्वेनी न” श्वेन इव “योनि” स्वीयं स्थानं “वृत्तवन्तम्” उदक-
वन्तम् § “आसदत्” वसतीवरीष्वासीदतीत्यर्थः ॥ ॥

“अत्येषि”-“पर्येति”—इति, “आसदत्”-“आसदम्”—इति
च पाठः ॥ ८ ॥ ८६

* ऋ० ७, २, १८, १ ।

† “हरिः हरणशीलः”—इति वि० ।

‡ इह मानं वृत्तम् ।

॥ “अत्येषि अत्येति व्यत्ययेन”—इति वि० ।

§ “वृत्तम्”—इति उदकनामसु दशमं नैघण्टुकम् ११२ ।

॥ “विनिधोगोऽस्य नवमेऽहनि”—इति वि० ।

(मरुतान्धेनु ॥) प्रादे । वमच्छामधुम । तत्रा २-

इन्द्रवाः । आसिष्या २३४दा । तगावआ । नधा २इन

वाः । बहिषा २३४दाः । वचनावा २ । तज २धभाइः ।

पारिष् २३४ताम् । उस्त्रियानिर्णिजन्धाइराये ३ । धाइ

रा ३४औहोवा । धा ३इरा २३३५इ ॥ ३० ॥ ६७

वत्स ऋषिः* । “मधुमन्तः” मदकर-रस-शुक्ताः “इन्द्रवः”
सीमाः “देवं” द्योतमानं सीमात्सकम् इन्द्रम् “अच्छ” प्रति-
“प्रासिष्यदन्त” परिस्यन्दन्ते ग्रहादिषु † प्रक्षरन्ति । [स्यन्दते-
र्ण्यन्तस्य सुडि चडि रूपम्] तत्र दृष्टातः । “गाव आ न धेनवः”
पयस्विन्यः प्रीणयित्वाः गावी यथा वत्स प्रति पयांसि प्रस्त्रवन्ति

* “वत्सप्रीः भालन्दनः”—इति ऋषि-नै० ।

† यज्ञीषदेवाहुर्दिग्वांशशोऽहोतसोमा तदाधारत्वात्तदोश्चतुर्गुण्यदयोऽपि प्रहा
उच्यन्ते । ते च प्रातःसवने, पञ्चविंशति-सङ्क्राका भवन्ति । तथाहि—१ उपांशुः
—२ अन्तर्यामः—३ इन्द्रवायवः—४ मैत्रावरुणः—५ आश्विनः—६ शुक्रः—७ मन्थी—
८ आग्रयणः—९ उक्थः—१० ध्रुवः—११-२३ ऋतुप्रहास्य तयोदश—२४ ऐन्द्राग्रः—
२५ वैश्वदेवसेति । माध्यन्दिनसवने चत्वारि—तत्र, सारुत्वतीयास्तयो माहेन्द्रश्च चतुर्थः ।
द्वितीयसवने तु पञ्च, तद्यथा—आदित्यः—२ नावितः—३ महावैश्वदेवः—४ पालीवतः
—५ हारिद्योजमसेति ।—इत्येव सङ्कलनया ग्रहाश्चतुस्त्रिंशदिति ।

अथैकादशी ॥

१ २ ३ क १ र ३ १ २ ३
अञ्जतेव्यञ्जतेसमञ्जते

१ २ ३ २ ३ क २ र
क्रतुश्चिन्तिमध्वाभ्यञ्जते ।

१ २ ३ २ ३ १ २ २ १ २
सिन्धोरुच्छासेपतयन्तमुक्षण्

३ २ ३ २ ३ १ २
हिरण्यपावाः पशुमपुगृभ्णते ॥ ११ ॥ ६८ *

२ १ २ १ १
(शार्गानि त्रीणि ॥) अञ्जताइ । वियञ्जताइ । सम

१ १ २ १ १
ञ्जाताइ । क्रतुश्चिन्ति । तीमध्वा । भियञ्जाता

तद्वत् । किञ्च । “बर्हिषदः” बर्हिषि सीदत । “वचनवन्तः”
हव्हा-रवादि-शब्दवन्तः [उस्त्रियेति गोनाम†] तादृश्यो गावः
जधभिः पयआधारकैः स्त्रैः स्त्रैरुधोभिः तेभ्यः “परिस्रुत”
परितः स्रवणशीलं “निर्णिजं” शुद्धं पयोभूतं सोमरसं “धिरै”
दधिरै इन्द्रार्थं धारयन्ति ॥ १० ॥ ६७

* उ० ७, २, ११, १ = ऋ० ७, २, १०, २ = ऊ० १२, १, १० ।

† “उस्त्रिया” — इति गोनामसु द्वितीयं नैषण्डकम् २, ११ ।

२३। सिन्धोरुच्छा। सेपतया। तमुत्ताणाश्म। हिर

एषपा। वाःशुमा। एषगुम्णता३१उवा२३४५ ॥ ३१ ॥

अञ्जाश्चे। तेश्चेइ। वियञ्जते३सा३मञ्जताइ।

क्रतूश्चेइ। रिद्वाश्चे। तिमधुवा३भी३अञ्जताइ।

सिन्धोश्चेइ। उच्छाश्चे। सेपतया३न्ता३मुत्तणम्।

हिराश्चे। एषपाश्चे। वाःपशुम। एषगा३र्भणा५

ताइ५ईइ ॥ ३२ ॥

हावाञ्जा। तार३४इ। वियञ्जतेसमञ्जते। एहिया।

एहिया३४। हाउक्रातूम। रा२३४इ। हन्तिमधुवाभि

यञ्जते। एहिया। एहिया३४। हाउसाइन्धोः। ऊ२

३४त्। आसेपतयन्तमुत्तणम्। एहिया। एहिया३४।

अथ द्वादशी ।

३ १ २ ३ १ २

पवित्रन्तेविततम्बु ह्यणस्पते

३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २

प्रभुर्गात्राणिपर्येषिविश्वतः ।

५

१

२ ३ ४ ३ ४ ३ ४ ५ २ १ ३

हाउहाइरा । एया२३४ । पावाःपशुमपसुगृभ्णते । एहि

या । एहिया३४ । हाउ । होपुइ । डा ॥ ३३ ॥ ६८

अतिऋषिः* । सोमम् ऋत्विजः “अञ्जते” गोभिः तथा
 “व्यञ्जते” विविध मञ्जति “समञ्जते” सम्यगञ्जति । स्तुत्यर्थ-
 त्वादपुनरुक्तिः † तथा “क्रतु” बलकर्तारं “रिहन्ति” लिहन्ति
 आस्वादयन्ति देवाः तथा पुनः “मध्वा” मधुना गव्येनाभ्यञ्जते ।
 तमेव सोमं “सिन्धोः” उदकस्य रसस्याधारभूते “उच्छ्वासे”
 उच्छ्रिते देशे “पतयन्तं” गच्छन्तं [पतल्य गतावित्यस्मात् स्वार्थिके
 णिचि वृद्धप्रभावश्चान्दसः] “उच्छणं” सेक्तारम् “हिरण्यपावाः”
 हिरण्येन पुनन्तः “पशु” द्रष्टारं ‡ [पशुः पश्यतेरिति निरुक्तम्]
 “अप्सु” वसतीवरीषु “गृभ्णते” गृह्णन्ति ॥

“मध्वा”-“मधुना”—इति, “अप्सु”—“आप्सु”—इति च
 पाठः ॥ ११ ॥ ६८

* “सौमः”—इति ऋषि-नै० ।

‡ पुनरुक्तिदोषो नेति भावः ।

† ‘पशु’ सोमम्—इति वि० ।

॥ ‘विनिधोग उपपद्ये प्रवर्ग्ये च’—इति वि० ।

१२ ३२७ ३ १ २
अतस्तनून्नुतदामोअश्रुते

३ २ ३ १२ २ ३ १२ २२

श्रुतासइद्वहन्तःसन्तदाशत ॥ १२ ॥ ८८ *

॥ द्वितीय-दशति ॥

२१ २२ १२ १ २ १
(अर्कपुष्पम् ॥) पवित्रन्ते विततम्बह्मणस्पतेः । ऊवे

१ २ २ २ १ २ २ १ २
२३ । २ । होवाश्चाश् । चाइ । प्रभुर्गात्राणिपरियेषि

१ १ १ २ २ २ १
विश्वता२३ः । ऊवे२३ । २ । होवाश्चाश् । चाइ । अत

२ २ १ २ १ २ ३ १ १ २ २ २
स्तनून्नुतदामोअश्रुतेः । ऊवे२३ । २ । होवाश्चाश्चा

१ २ १ २ १ २ २ १ २
इ । श्रुतासइद्वहन्तःसन्तदाशत । ऊवे२३ । २ । हो

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वाश्चाश् । चाइ । औहोवा । अर्कदेवानाश्मरमेवि

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
योऽरमाश्च४५न ॥ ३४ ॥

२ १ २२ १ २ १ २
(अर्कपुष्पोत्तरम् ॥) पवित्रन्ते विततम्बह्मणस्पतेः ।

* ७० २, १, १६, १ = ७० ७, ३, ५, १ = आरण्ये १, १, ११—१, १, ११—ऊवे ७, २, १
—७, ३, २—१५, १, १ = ऊवे १, १, ५—४, १, ३ ।

ऊवाइ । औहोवा २ । प्रभुर्गात्राणिपरियेषिविश्वतारः ।

ऊवाइ । औहोवा २ । अतप्ततनूर्नतदारमोचश्रुतेः । ऊ

वाइ । औहोवा २ । श्रुतासइह्वहन्तःसन्तदारशत ।

ऊवाइ । औ । हो २ । वारः ३४ । औहोवा । अर्कस्य

देवाः परमेवियोरमारः ३४५ न् ॥ ३५ ॥ ८८

॥ इति ग्रामे गये षोडशः प्रपाठकः ॥

पवित्रऋषिः* । हे “ब्रह्मणस्पते” मन्त्रस्य स्वामिन् !
 सोम ! “ते” “पवित्र” शोभन मङ्गं “विततं” सर्वत्र विस्तृतम् ।
 स “प्रभुः” प्रभविता त्वं “गात्राणि” पातुरङ्गानि “पर्येषि” परि-
 गच्छसि । “विश्वतः” सर्वतः तव तत्पवित्रम् “अतप्ततनू” पयो-
 ब्रतादिना असन्तप्तगात्रः † “आमः” अपरिपक्वः “नाश्रुते” न
 व्याप्नोति । “श्रुतासः ‡ इत्” श्रुताएव परिपक्वाएव “वहन्तः”
 यागं निर्वहन्तः तत् पवित्रं “समासत” व्याप्नवन्ति ॥

* “आङ्गिरसः”—इति ऋषि-ज्ञे० ।

† “अतप्तशरीरः सूक्ष्मैरपि क्षिप्रैः दशापवित्रस्य”—इत्यादि वि० ।

‡ “श्रुतासः निष्पन्न-सोमाः”—इति वि० ।

॥ व्याप्नवन्ति द्रोणकलशम्—इति वि० ।

“सन्तदाशत”-“तत्समासत”—इति पाठौ * ॥ ६ ॥ ८८
इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे
कन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य नवमः खण्डः ॥

॥ इति जागतम् ॥

—ॐ—

इन्द्रमच्छेतिखण्डेऽस्मिन् ऋचो द्वादश संस्थिताः ।
सकला उष्णिहस्तत्र वक्ष्यन्ते ऋषयः पृथक् ॥

तत्र दशमे खण्डे—
सैषा प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ २ ३ १ २
इन्द्रमच्छसुताइमेवृषणंयन्तु हरयः ।

३ १ ३ २ ३ १ २ २ १ २
श्रुष्टी[†]जातासइन्द्रवःखर्विदः ॥ १ ॥ १०० ॐ

५ २ १ २ १ २ ५
(पदे द्वे ॥) इन्द्रमच्छा । सुताइमा । औहो[‡]२३४वा ।

* तप्तसुदाधारिणां वेष्णवसम्प्रदाय-विशेषाणां नघेऽयमेव मन्त्रः शरीरे तप्त-चक्रा-
व्यङ्गनस्य ; तथाच “अतप्ततनूः” शङ्खचक्रादिभिः न तप्ता तनूः यस्य स पुरुषः “आसः”
अपरिपक्वः असंस्कृतः अतएव “तत्” प्रसिद्धं कैवल्यं “न अयुते” इत्यर्थः । वस्तुतोऽस्य
विनिर्योगो ज्योतिष्टोम-द्वितीयोऽहनि ।

† “श्रुष्टी”—ऋ० ।

‡ उ० १,१,१०,१ = ऋ० ७,५,८,१ = ऊहे १,१,१०—२,१,७—६,१,१७—६,२,८
—८,१,२०—१०,१,१६—१०,२,१—१२,२,१०—१३,१,१—१३,१,१०—१४,१,११—
१४,१,१७ ।

^{१ २} वृषण्य । ^{१० २} तूह्रया । ^{३२ ५} औक्षे^{२१ २२१}र३४वा । शुष्टा^{२२१}जाता ।

^{२३२१} सइन्द्रवाः । ^{२१ २} सुवर्वा^२र३इदा^१३४३ः । ओ^१र३४५इ । डा ॥ १ ॥

^५ इन्द्रमच्छा । ^{२१ २} सुताइमा^{१ २ २}इइ । ताइ^१रमाइ । वृ

^२ षण्य । ^{१०} तूह्रया^{१ २ २}रः । चारा^{२ २ २ १}इयाः । अष्टे^{२ २ २ १}जाताइसा

^० इन्द्रवा^{१ २ २}रः । आइन्द्रा^{१ २}इवा^{५ २ २}रः । सुवरा^{५ २ २}३४ । औक्षेवा ।

^{२ २} विदो^{१ १ १ १ १}वीइदा^{१ १ १ १ १}र३४५ः ॥ २ ॥

^{४ ५} (अनुपदे द्वे ॥) इन्द्रम् । इन्द्राम् । अक्षा^४इहता^{२ १ २}

^१ इमे^{१ २}र । आइमे^{१ ०}र । वृषण्य । तूह्रया^१रः । राया

^{२ २ २ ०} रः । अष्टे^१जाताइसा^{१ २}इन्द्रवा^{१ २}रः । दावा^{१ २}रः । सुवरा

^{५ २ २} ३४ । औक्षेवा । ^{२ १ १ १ १ १} विदो^{२ १ १ १ १ १}विदार^{२ १ १ १ १ १}र३४५ः ॥ ३ ॥

^{३ ४ ३ ४} इन्द्रमच्छ^{३ ४ ३ ४ ४ ५}सुताइमे^२वृषण्य^{२ २ ३}न्तुहा । हो^{२ २ ३}र३४३ । रयआ ।

अथ द्वितीया ।

१२   ३१ २ ३१ २   २१ २
 पृथन्वासोमजागृविरिन्द्रायेंदोपरिषव ।

२२ ३   २ ३ १ २   ३ १ २
 द्युमन्तः शुश्रूषामाभरस्वर्विदम् ॥ २ ॥ १०१ *

१ २   १ २   ३ ४ ५   २
 श्रुष्टाउवा । जाताउवा ३४ । सइन्दवः सुवा । हे ।

१ २
 विदओर ३४ ५इ । डा ॥ ४ ॥

२ १ २   ४ ५   १ २   ५
 (पौष्कलम् ॥ इन्द्रमाश्चसु । तार्ईर ३४ माइ ।

२ १ २ १   २ ३   ५   २ १ २   ०
 वृषाणंया । तूक्षारार ३४ याः । श्रुष्टाइजाता । सईर

३   २   १ ३ १ १ १ १
 न्दार ३४ ५ वाई ५इ । सुर्वविदार ३४ ५ः ॥ ५ ॥ १००

अग्निशालुषकृषिः । “श्रुष्टे” श्रुष्टी क्षिप्रं “जातासः” जाताः
 “इन्दवः” पात्रेषु क्षरन्तः “स्वर्विदः” सर्वज्ञाः † “हरयः”
 हरितवर्णाः “सुताः” अभिषृताः “इमे” सोमाः “वृषणं” कामानां
 सेतार मिन्द्रम् “अच्छ यन्तु” अभि गच्छन्तु ॥ १ ॥ १०० ।

* ऋ० ७, ५, ९, ४ = ऊहे ११, २, १ ।

† ‘स्वर्विदः स्वर्गं’ लोकं विदन्ति—इति वि० ।

(ऐषिराणि पञ्च ॥) प्रधन्वासौहोइ । औश्हो२३४

वा । मजागृविः । इन्द्रायेन्दौहोइ । औश्हो२३४वा ।

परिस्त्रव । द्युमन्तश्शौहोइ । औश्हो२३४वा । अमा

भर । सुवर्विदौहोइ । औश्हो२३४५वा ६५६ । ऊ२३

४पा ॥ ६ ॥

प्रधन्वासौहो । वाश्हो । मजागृवौ२ । इन्द्राये

न्दौहो । वाश्होइ । परिस्त्रावा२ । द्युमन्तश्शौहो ।

वाश्हो । अमाभारा२ । सुवर्विदौहो । वाश्हो२ ।

वार२४औहोवा । ऊ२३४पा ॥ ७ ॥

औहौहोइ । प्रधन्वासो२ । औहौहो । मजागृ

वौ२ । औहौहोइ । इन्द्रायाइन्द्रा२ । औहौहोइ ।

परिस्त्रावा२ । औहौहोइ । द्युमन्ताश्शू२ । औहौहो ।

^{१ २ १} षममाभारा^२ । ^{२ १ २} औहौहोइ । ^२ सुवः । ^{२ १} वारइ । ^३ दारइ४ ।

^{५ २ २} औहोवा । ^५ जरइ४पा ॥ ८ ॥

^१ ऊवारइ । ^१ ऊवारइ । ^{१ १} हुवारइहोयि । ^{२ १} प्रधन्वासो

^{२ १} र । ^{२ १} मजागृवीरः । ^१ इन्द्रायाइन्द्रा^२ । ^१ परिस्वावा^२ ।

^१ द्युमन्ता^२शु^{२ १} । ^१ षममाभारा^२ । ^१ सुवर्वाइदा^२रम् ।

^१ हुवारइ । ^१ हुवारइ । ^{१ १} हुवारइहो^३र । ^{५ २ २} वारइ४औहोवा ।

^{३ ५} जरइ४पा ॥ ८ ॥

^{१ १} प्रधन्वा^{४ २ ५ २}रइसोमजागृवीः । ^{१ १} इन्द्रा^३या^{५ १}रइइन्द्रो । ^{५ १} ओइ ।

^{२ १ २ २} पाइराइसाइवा । ^{१ १ ३ ५ १ ०} द्युमारन्तारइ४शु । ^{१ ०} ओ । ^० षममा

^{२ १ १ १ १ १} भारइ४पूराइपूई । ^{१ ० ॥ १०१} सुवर्वाइदारइ४पूम् ॥ १० ॥ १०१

चक्षुर्मानवऋषिः । हे “सोम !” “जागृविः” जागरण-
शीलस्त्वं “प्रधन्व” प्रचर । हे “इन्द्रो” सोम ! “इन्द्राय” “परि

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

सखायआनिषीदतपुनानायपुगायत ।

३ २ ३ १ २ २ ३ २
शिगुन्नयज्ञैःपरिभूषतश्रिये ॥ ३ ॥ १०२ *२ ३ २ १ १ २
(शौक्तानि पञ्च ॥) सखाश्याआर । निषीदता ।२ २ १ २ २ १
पुनानारश्या । पुगायता । शिगुन्नारश्या । ज्ञैःपरा१ २ १ ३ १ ३
इभूर । षताशारश्या३४३इ । ओ३३४५इ । डा ॥ ११ ॥४ ५ ४ ५ २ ३ ५ १ ३ ५
साखायाआ । निषीदार३४ता । पुनारनार३४या ।१ ३ ५ २ २ ३ ५ २ १ २ १ २ ३
प्रारगा३३४औहोवा । यार३४ता । शिशून्नया । ज्ञैःप२ १ १ ३ ५ २ २
रिभूर । प्रारतार३४औहोवा । श्रिये ॥ १२ ॥

सर्व' परितः पात्रेषु क्षर । किञ्च "द्युमन्तं" दीप्ति-युक्तम् † ।
 "स्वर्विदं" सर्वस्य लक्षकं "शुष्म" शत्रूणां शोषकं बलम् ‡
 "आभर" आहर ॥ २ ॥ १०१

* उ० ४, २, ९, १ = ऋ० ७, ५, ७, १ = ऊहे २, २, २—४, १, २—७, १, १८—७, १, १९—
 ९, १, १८—१४, २, २५ ।

† "द्युमन्त"—इति दीप्ति-कर्म्मसु अन्तिमं नैघण्टुकम् १, १६ ।

‡ "शुष्मम्"—इति बलनामसु एकादशं नैघण्टुकम् २, ९ ।

४ ५२ ४२   ५२   ५   २ २ १२   २
सखायआनि । षोदाईता । पुनानायप्रगायाता ।

२   १२   २   १   २
शिष्टुन्नयज्ञैःपरा २इ । भूषारइताइ । आरइयाइइइ ।

१
ओरइ४५इ । डा ॥ १३ ॥

५२२   ४ ५२ ४२   ५२   ५   २ २ १२
ओहाइ । सखायआनि । षोदाईता । पुनानौहाइ ।

२२ १२ ५   ४ ५ ४   २२ १२   २२ १२   २
पुनानौहोयेइ । याप्पायाप्पा । गायतौहोइ । गायतौहोयेइ ।

४ ५ ४ ५   २१ २   २१ २   २   ४ ५
शाइशूँशाइशूँम् । नयज्ञौहोइ । नयज्ञौहोयेइ । पारी ।

३२   ५२ २   २   २२ १ ३ २
पाराइ४ओहोवा । एइ । भूषतश्रिये १ ॥ १४ ॥

५२   ३२ ३   ५   २ १   २ २   ५
सखा । यआओरइ४वा । निषाइ । दाताओरइ४वा ।

२ २ १२ ५२   १   २ ३   ५   १ २
पुनानायप्रगायत । शाइशाओरइ४वा । नयज्ञैःपरि

२   १ २ ३   ५   २
भूइ । पाताओरइ४वा । श्रिये १ ॥ १५ ॥ १०२

पर्वतनारदावृषी* । हे “सखायः” सखिभूताः ! “स्तोतारः”

* पर्वतो देवः काश्यपिः, नारदस्त शैब्योऽपि अप्सरसः इति ऋषि-नेत्रेय-लभ्यः ।

अथ चतुर्थी ।

१ २   ३ १ २   ३ २ ३ १ २
तवः सखायो मदाय पुनानमभिगायत ।

३ २ ३ १ २   ३ १ २
शिष्टुन्नह्व्यैः स्वदयन्तगूर्तिभिः ॥ ४ ॥ १०३ *

(कार्णश्रवसानि त्रीणि ॥) ता२३४०वः । सा२३४

५   २ २ १   २   १ २ २   १ २   २
खा । योमदार३या । पुनानम । भिगायार३ता ।

१ २ १ २   ३ २ २ १   २ ३ २   २   १
शा३ष्टुन्नह । व्यः स्वदयार३ । तङ्गूर्तिभा३४३इ । ओ२

३४५इ । डा ॥ १६ ॥

ऋत्विजः “आ नि षीदत” स्तोतु सुपविशत । अथ “पुनानाय”
पूयमानाय सोमाय “प्रगायत” प्रकर्षेण गायत तमभिष्टुत ततः
अभिष्टुतं सोमं “यज्ञैः” यजनौयैः हविर्भिः मिश्रितैः “अग्नि-
शोभार्थं” “परिभूषत” परितोऽलङ्कृत । तत्र दृष्टान्तः—“शिष्टु-
न” यथा शिष्टुं बालं पुत्रं पितरः † आभरणैरलङ्कुर्वन्ति
तद्वत् ॥ ३ ॥ १०२

* उ० ४, १, १९, १ = ऋ० ५, ८, १ = ऊहे ३, २, १२—८, १, १०—८, १, ११—९, २,
२०—१८, १, २ ।

† ‘मातरः’—इति वि० ।

^{१ ३ ४ ५} ^{२ २ १} ^{२ २} ^५ ^{२ २}
 ओइतंवःसखा । योम । दायाओर३४वा । पुना
^१ ^५ ^२ ^३ ^५ ^{३ २ ३} ^५
 नमभिगा३ । आ । ओर३४वा । यताओर३४वा ।
^{१ २ १ २} ^{१ २ २} ^२ ^३ ^५ ^{३ २}
 शिशुनह । व्यैःखदया३ । आ । ओर२४वा । तगा
^३ ^५ ^३ ^५
 ओर३४वा । तीर३४भीः ॥ १७ ॥

^५ ^{२ २} ^५ ^{२ २ १} ^५ ^१
 तंवःसखायोमदाद्या । पुनानमभिगायत । शा
^७ ^२ ^{४ २ ५} ^{३ २} ^१ ^४ ^२
 इशुनह । व्यैःख । दया३ । तार३गू३ । तार४५इ
^५
 भोइहाइ ॥ १८ ॥ १०३

पर्वतनारदावृषी । हे “सखायः !” ऋत्विजः “वः” यूयं
 “मदाय” देवानां मदार्थं “पुनानं” पूयमानं “तं” सोमम्
 “अभिगायत” अभिष्टुत । तमिमं सोमं “शिशुं न” शिशुमिवा-
 लङ्कारैः क्षीरादिभिश्चालङ्कुर्वन्ति तद्वत् । “हव्यैः” हविर्भिर्मिश्र-
 यणैः “गूर्त्तिभिः” स्तुतिभिश्च * “खन्दयन्त” स्वादूकुरन्त ।
 “हव्यैः”-“यज्ञैः”—इति पाठौ ॥ ४ ॥ १०३

* गूर्त्तिभिरिति अर्चति-कर्मणो (नै० ६, १४) गूर्धयते रूपमिदम् भाष्यकारस्य ।
 ‘गूर्त्तिभिः उद्यमानै रज्ञै र्धनैर्वा’—इति वि० ।

अथ पञ्चमी ।

^{३ १ २} प्राणाशिशुर्म^{२ २ ३ १ २}हीना^{३ २ ३ २ ३ १ २}द्विचन्द्र^२तस्यदीधितिम् ।

^{३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २}विश्वापरिप्रियाभुवदधिता ॥ ५ ॥ १०४*

(वाचः सामनी द्वे ॥) प्राणा । ^{४ ५}शा^३३४इ^५शूः । म^{२ ३}हा

^५३४इनाम् । ^१द्वि^३न्वा^५र^२ना^१३४त्ता । ^{२ १ २ २}स्या^३दा^२इ^२धी^२३तीम् ।

^{१ २ २ १}वा^{२ ३ २ १}इश्वापरि । ^{२ ३ २}प्रियाभुवा^१र३त् । अध^३द्विता^३३४३ । ओ^३र३

४५इ । डा ॥ १८ ॥

^{४ ५ ४ ५}प्राणाप्राणा । ^{१ १ ६}शा^२इ^२शूः^३शा^२इ^२शूः । म^२हा^३३१उवाये३ ।

^{१ १ १ १}ना^{२ १}र३४^२पूम् । ^२द्वि^२न्वा^२र्त्त^२स्यदा^२३१उवाये३ । ^२धी^२र३४

^५तीम् । ^{१ २}विश्वा^२पारि^५प्रिया^२३१उवा^५र३ । भू^२र३४वात् । अधी^२

^{१ २}३ । ^{१ २}हौ^{१ ३}२ । ^{५ २ २}ऊवाये३ । ^{५ २ २}द्वार^{५ २ २}इता^{५ २ २}३४ओ^{५ २ २}होवा ।

^{२ १ ५}ऊ३२३४पा ॥ २० ॥

* उ० ३,२,१८,१ = ऋ० ७,५,४,१ = ऊ० ३,१,१२-४,१,२-७,२,१०-७,२,२१-८,१,१४-८,२,२-१२,१,५-१५,२,८-१६,२,८ ।

(इन्द्रसामनी द्वे ॥) प्राणाग्निशूः । मद्वाऽऽइनाम् ।

औहोवा । द्विन्वन्नतस्यदीधितिम् । वाइश्वाउवा ।

पाराउवा । प्रियाऽभुवत् । अधाउवाऽ । एऽ । द्विताऽ ।

॥ २१ ॥

प्राणा । होऽइ । इयाद्वाइ । शाइशुर्मद्वाइ । ना

रऽम् । आउद्वाउ । होऽवा । द्विन्वन्नृतस्यदीधिता-

इम् । आउद्वाउ । होऽवा । विश्वापा । र्याउद्वाउ ।

होऽवा । प्रियाऽऽ । भूरवारऽऽ औहोवा । अधद्वि

ताऽ ॥ २२ ॥

(मरुतां प्रेङ्गम् ॥) प्राणा । चहोइ । शारऽऽइशूः ।

हहोऽइ । महीनारऽम् । होवाऽहोयेऽऽ । द्विन्वन् ।

हहोइ । आरऽऽता । चहोऽ । स्यदीधितारऽइम् ।

१२ १२ ५ २ ३ २ १ ५ २ २
 द्वावाश्चेये३४ । विश्वा । हृष्टोइ । पार३४री । हृष्टो
 ३इ । प्रियाभूवार३त् । द्वावाश्चेये३ । आ२३धार् ।
 २ ५
 द्वा३४पूइनोईहाइ ॥ २३ ॥ १०४

त्रितऋषिः* । “प्राणा” यज्ञं कुर्वाणा इत्यर्थः † । “महीनां”
 महतीनां मंहनीयानां वा अपां ‡ “शिशुः” स्थानीयः सोमः §
 “ऋतस्य” यज्ञस्य “दीधिति” दीप्तिमन्तं प्रकाशकं वा स्वीयं
 रसम् “ह्रिन्वन्” प्रेरयन् § । “विश्वा” सर्वाणि “प्रिया” प्रियाणि
 हवींषि “परि भुवत्” परिभवति व्याप्नोति । अपि च “हिता”
 हिधा भवति ॥ । दिवि पृथिव्यां च वर्तत इत्यर्थः । +
 “प्राणा”-“क्राणा”—इति पाठः ॥ ५ ॥ १०४

* “आस्रजः”—इति ऋषि-नै० ।

† भाष्यकारस्तु क्राणा इति ऋग्वेदीयपाठमनुसृत्यैवं व्याख्यानवान् ; तथाच यास्कः
 —“गोभिः क्राणा अनूपत—गोभिः कुर्वाणा असोषत”—इति ४, १९ । सामवेदीय-
 पाठस्तु प्राणा इति अतएव “प्राणभूता”—इति विवरण-व्याख्यानम् ।

‡ ‘गवाम्’—इति वि० ।

§ ‘शिशुः शंसनीयः’—इति वि० ।

§ ‘आस्रजं वन’—इति वि० ।

॥ ‘ह्रितवर्णा सोमदेवता एव’—इति वि० ।

+ ‘विनिचो गोऽस्य षष्ठोऽहनि’—इति वि० ।

अथ षष्ठी ।

१२ ३१२ ३२३ १२ ३१२
पवस्वदेववीतयइन्दोधाराभिरोजसा ।

२३ १२
आकलशम्माधुमांत्सोमनःसदः ॥ ६ ॥ १०५ *

१ १ ३ २, ३ ५
(प्राजापत्ये द्वे ॥) पवस्वदारइ । ववीतार३४याइ ।

१ २ २ ३ २, ३ ५ १२
आइन्दोधारा२ । भिरोजार३४सा । आकालशाम् ।

२, ३ ५ १ २२ ४ ४
माधूमा२३४०त्सा । मनएमानार३ः । सदापूए । होपू
इ । डा ॥ २४ ॥

५ २ १२ २ २ २
पवस्वदा । ववीतयाइ । इन्दोधार३४रा३४ । भिरो

५ ५ १ २ २ १ १ २ २
जसाईए । आका३हा । लाशा२म् । माध३चाइ ।

१ २ १ ५ ४ ५
मांत्सो२३ । मनो२३४वा । सा५दोपूहाइ ॥ २५ ॥ १०५

मनुर्ऋषिः † । हे “इन्दी” सोम ! “देववीतये” देवानां भक्ष-

* उ० ५, २, १०, १ = ऋ० ७, ५, १०, ५ = ऊ० ५, २, १० — ११, २, १८ — ८, ३, ४ — २४, १, १३ ।

† “आपस्वः” — इति ऋषि-नै० ।

अथ सप्तमी ।

१ २ ३ २३ २४ ३ २३ १ २

सोमः पुनानजर्मिणाव्यंवारं विधावति ।

१ २ ३ १२ २२ ४ ३ १ २

अग्रे वाचः पवमानः कनिक्रदत् ॥ ७ ॥ १०६ *

(सुज्ञाने हे ॥) ^{५२}सोमः पुना । ^{२ २ १}नजर्मिणा । ^२अव्यं

^१वारा २म् । ^{२ १}विधावताइ । ^{२ २ १}अग्रे वाचा २ः । ^१पव । मार

^३२नार ३४ औहोवा । ^{५२ २}कनिक्रददे उपार ३४ ५ ॥ २६ ॥

^{५२}सोमः पुना । ^{२ २ १}नजर्मिणोवा ३ । ^२ओ २ । ^{१ १}वार ३४ । ^३औ

^२होवा । ^{१ २}अव्यंवारं विधावति । ^{२ २}अग्रे ३ । ^{१ २}होवा ३ । ^१हो

णाय “ओजसा” बलेन “धाराभिः” आत्मीयाभिः “पवस्व”
 कर । हे “सोम” “मधुमान्” मदकाररसवांस्त्वं “नः” अस्म-
 दीयं “कलशं” द्रोणाख्यम् “आसद्” आसीद् । [सदेर्लङि कृ-
 पम् † ॥ ६ ॥ १०५]

* उ० ३, १, १८, १ = ऋ० ७, ४, १०, ५ = ज० २, १, १७—७, २, ९—९, ३, ४—१४, ९, ११ ।
 † ‘विनिधोगोऽस्य नवसेऽहनि’—इति वि० ।

३ ५२ २ २२१ २२ ३ २
२। वार३४। औहोवा। वाचःपवमानः। कना३।

१ २ १ ५२ २ ३ ५
होवा३। हो२। वार३४। औहोवा। कार३४दात् ॥२०॥

४२५ २ ४ १ २
(द्यौते द्वे ॥) सोमःपुनानज। मिणा। अव्यवार-

२ १२ २ १ २ २ १ १ २ २ ४ ५
विधावार३ती। अग्नेवाचाः। पवमानाः। कार३निक्क।

३ १ १ १ १
दार३४पुत् ॥ २८ ॥

२२ २ २ ३ ५२ २ २ २ ३
सोमःपुनानजर्मिणा२३४ऐहो। अव्यंवारविधावता

५२ २ २ २ २ ३ ५२ ४ ५ २
२३४ऐहो। अग्नेवाचःपवमाना२३४ऐहो। कानी। क्र

५ ५ ४
ददे३४। हियाईहा। होपुइ। डा ॥ २९ ॥

३२४ ५ २ २ २ ३ ५
(आतीषादौये द्वे ॥) सोमःपुना। नज३२र्मो२३४णा।

१ २२ १ २ १ ५ २ ५
अव्यंवारम्। विधावति। अग्रा३२इ। वार३४चाः।

१ ५ २ ५ ३ २ ४
पवा३२। मार३४नाः। कना३इका५दाईपुईत् ॥ ३० ॥

अथाष्टमी ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

प्रपुनानायवेधसेत्सोमायवचउच्यते ।

३ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २

भृतिन्नभरामतिभिर्जुजोषते ॥ ८ ॥ १०७ *

३ २ ४ ५ २

२

३ ४ २

५

५

१

२

सोमःपुना । हो । नजर्मिणा६ए । अव्यंवारविधा

२

२

३

३ १ १ १ १

१ १

२

१वा३ती । अग्नेवा२३४५ । चार३४५ । पवमार३ना३ ।

१

३

५ २ २

२ ३ १ १ १ १

कारना२३४औक्षेवा । क्रददे२३४५ ॥ ३१ ॥ १०६

अग्निर्ऋषिः + । “पुनानः” पूयमानः “सोमः” “उर्मिणा” स्वीयया धारया “अव्यम्” अविभवं “वारं” वालं पवित्रं “विधावति” विविधं गच्छति । कीदृशः ? “पवमानः” पूतः “वाचः” स्तोत्रस्य “अग्ने” “कनिक्रदत्” पुनः पुनः शब्दं कुर्वन् विधावति ‡ ॥

“अव्यम्”—“अव्यः”—इति साम्न ऋचः पाठः ॥ ७ ॥ १०६

* ऋ० ७, ५, ६, १ ।

† “वाचुषः”—इति ऋषि-जै० ।

‡ दाधन्ति दर्धतीत्यादिना (पा० ७, ४, ६४) सिद्धम् ।

¶ ‘निनिधोगोऽस्य चतुर्थैः क्षनि’—इति वि० ।

अथ नवमी ।

^{१ २} ^{३ १ २} ^{३ १ २}
गोमन्नइन्दोअश्ववत्सुतःसुदक्षधनिव ।

^{१ २ ३} ^{२ ४ २ ३ १ २}
शुचिच्च*वर्णमधिगोषुधारय ॥ ८ ॥ १०८ †

^{३ ५} ^{२ ४} ^{३ ४ २} ^{५ ५} ^१
गो०मन्नः । क्षौ३ । इन्दोअश्ववा३दे । सुतःसुदक्ष

^{१ २ २} ^१ ^३ ^२ ^३ ^{५ २ २}
धा१नी३वा । शुचिच्चवा२३४५ । णमधिगो२३४औक्षौ

^३ ^५ ^{२ १} ^{२ ४ ५} ^४
वा । पू२३४धा । रया । औ३क्षौवा । क्षौ५इ । डा ॥

॥ ३४ ॥ १०८

पर्वतनारदावृषी । हे “सुदक्ष” सुबल ! हे “इन्दो” सोम ।
“सुतः” अभिषुतस्त्व “नःअस्माकम्”‡ “गोमत्” यज्ञ-साधन-
गो-युक्तं धनं “धनिव” धन्व [वणविकारः ण] गमय [धन्व-
तिर्गत्यर्थः §] ततो हं “शुचिं” पूतन्दीप्यमानं “वर्णं” रसञ्च
“गोषु” क्षीरादिषु “अधिधारय” अधिकं प्रापयामि ॥

* “ते” — इति क० ।

† उ० ७, ३, २०, १ = क० ७, ५, ८, ४ = कहे १२, १, १४ — १७, १, २ — १८, २, ६ ।

‡ “नःअस्माकम्” — इति वि० ।

§ “अत्यथोवृक्षसम् (३, ४, ९८)” — इति पाणिनी-सूत्रस्य-सुप्तिङित्यादिवचने-
नेत्यर्थः ।

§ नि० नै० २, १४, ६४ ।

अथ दशमी ।

३ १ २   ३ १ २ ३ १ २   २ २

अस्मभ्यन्त्वावसुविदमभिवाणीरनूषत ।

१   २ ३ १ २ ३   १ २

गोभिष्टेवर्णमभिवासयामसि ॥ १० ॥ १०८ *

४   ५   ३   ५   २ १ ३   ५

द्वावास्ता । भ्यार३४न्त्वा । वासुवीर३४दाम् ।

१   १   ३   ५   ३ १ ३   ५   ३   ५

आभारद्वार३४णीः । अनाओर३४वा । षार३४ता ।

१ २ २ १   २ ३ २ १   २ २   ३

गोभिष्टेव । णमभिवार३ । सयामसिद्धोर३४पुइ । डा ॥

॥ ३५ ॥ १०८

“धनिव”-“धन्व”-इति, “धारय” “दीधरम्”-इति च

छन्दोग-बह्वृचानां पाठभेदः ॥ ८ ॥ १०८

पर्वतनारदाह्वी । सोम ! “वसुविदं” धनस्य दातारं “त्वा”

त्वाम् “अस्मभ्य” धनादिदानार्थं “वाणीः” अस्मद्वीयावाचः

“अभ्यनूषत” अभिष्टुवन्ति [नू स्तवने (अदा० प०)] । वयं

“ते” तव “वर्णम्” आवरकं रसं “गाभिः” गो-विकारैः क्षीरा-

दिभिः “अभिवासयामसि” अभिवासयामः अभित आच्छाद-

यामः ॥ १० ॥

अथैकादशी ।

^{१२} ^{३२३} ^{३२} ^{३१२} ^{३१} ^२
 पवते^१चर्य^२तो^३हरि^४रति^५करा^६सिर^७ह्या ।

^{३१} ^{२२} ^३ ^{१२} ^{३२} ^{३१२}
 अभ्यर्ष^१स्तो^२त^३भ्यो^४वीर^५वद्य^६गः ॥ ११ ॥ ११०

(यशा^१सि^२ त्रीणि^३ ॥) पवते^४हा । र्य^५तो^६हरिः^७ । औ^८

^२ ^३ ^५ ^१ ^{२१} ^५ ^१ ^२
 इ^१हो^२इ^३ । औ^४र^५हो^६र^७इ^८वा । आ^९ति^{१०}करा^{११}सिर^{१२}ह्या ।

^{३२} ^३ ^५ ^२ ^{१२} ^२ ^{१२} ^१
 औ^१हो^२इ^३ । औ^४र^५हो^६र^७इ^८वा । अभ्यर्ष^९स्तो^{१०}त^{११}भ्यो^{१२}वा ।

^२ ^३ ^५ ^१ ^३ ^५ ^२ ^१
 औ^१इ^२हो^३इ^४ । औ^५र^६हो^७र^८इ^९वा । रा^{१०}वा^{११}इ^{१२}औ^{१३}हो^{१४}वा ।

^{१२} ^१ ^३ ^{११} ^{११}
 यशो^१यशा^२र^३इ^४पः ॥ ३६ ॥

^{३२} ^५ ^५ ^२ ^{१२} ^२ ^१ ^५
 पवा^१इ । पवते^२हा । र्य^३तो^४हरिः^५ । औ^६हो^७इ । औ^८इ

^२ ^{३२} ^१ ^{२१} ^१ ^२ ^२ ^१
 हो^१इ । औ^२हो^३इ । आ^४ति^५करा^६सिर^७ह्या । औ^८हो^९

^५ ^३ ^{३२} ^१ ^१ ^२ ^१ ^२ ^२
 इ^१ । औ^२इ^३हो^४इ । औ^५हो^६इ । अभ्यर्ष^७स्तो^८त^९भ्यो^{१०}वा । औ^{११}

* उ० १, २, २१, २ = ऋ० ७, ५, ११, २ = ऋ० १, २, १६ — ६, २, १५ — ६, २, १६ — ८, २, २ =
 ऊ० ३, १, १६ ।

^१ह्रीं । ^५औं^२ह्रीं । ^{३२ २}औं^१ह्रीं । ^{१ ५ २}रारवार३४^{५ २}औं^२ह्रींवा ।

^{२ २ १ २ १ १ १ १}यशोयशार३४^५॥ ३७ ॥

^{३ ४ ५ २}पवते^{३ २}हृयतः । ^१ह्रीं^{५ २}३ । ^४आ२३४ । ^४तिक्करा^४सिर ।

^५ह्रिया । ^{२ १}अभ्यर्षार३४ । ^{२ ५}स्तोत । ^{३ २}भ्योवा३३ । ^{१ २}रारवा

^{५ २ २}३३^२औं^५ह्रींवा । ^५यार३४^५शाः ॥ ३८ ॥ ११०

अग्निश्चाक्षुष ऋषिः । “हृयतः” स्पृहणीयः* “ह्रीः”
हरितवर्णः सोमः “रह्या” [तृतीयाया आकारः†] साधु वेगेन
“ह्रारांसि” कुटिलानि अनृज्जनि पवित्राणि “अति पवते” अती-
त्य गच्छति । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः—हे सोम ! त्वं “स्तोतभ्यः”
“वीरवत्” पुत्रयुक्तं “यशः” “अभ्यर्ष” अभिगमय प्रयच्छे-
त्यर्थः ‡ ।

“अभ्यर्ष”-“अभ्यर्षन्”—इति साम्न ऋचः पाठौ ॥ ११ ॥ ११०

* ‘हरिभिर्यन्ता’—इति वि० ।

† “सुपांसुलुक् (७, १, ३६)” —इत्यादिनेति भावः ।

‡ ‘विगिद्योगोऽस्य प्रथमोऽहनि’—इति वि० ।

अथ हादशी ।

^{३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २}
परिकोशमधुश्चूतः सोमः पुनानो अर्षति ।

^{३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २}
अभिवाणीच्छषीणाः सप्ता नूषत ॥ १२ ॥ १११ †

॥ तृतीय-दशति ॥

^{२ १ २ ४ ५} (भारद्वाजम् ॥) ^{१२} परिकोशमधुश्चूताम् । सोमः
^{२ २ १ २ २} पुनानो अर्षति । ^{१ २} होये ३ । ^{२ ३} अभिवार ३४५ । ^{२ २ १ २ २} णीच्छषी
^२ णः । ^{१ २ ३ ५ ३ ५} शानाओ २३४वा । ^{३ ८} षार ३४ता ॥ ३८ ॥ १११

॥ इति अर्द्धः प्रपाठकः ॥

द्वितऋषिः ‡ । सः “पुनानः” पूयमानः सोमः “मधुश्चूतः”
मधुर-रसस्य व्यावयितारं द्रोणकलशं प्रति आत्मीयं रसं “पर्य-
र्षति” परि गमयति । तमिमं सोमम् “च्छषीणां” “सप्त
वाणीः” सप्तच्छन्दासिना “अभ्यनूषत” अभिष्टुवन्ति [नू स्तवने
कुटादिः (प०)] ।

* “सप्त” — इति ऋ० ।

† ऋ० ७, ५, ६, ३ ।

‡ “आप्तः” — इति ऋषि-नै० ।

॥ गायत्री, उष्णिक्, अनुष्टुप्, बृहती, पङ्क्तिः, त्रिष्टुप्, जगती चेति सप्त-
च्छन्दांसि ।

“सोमः पुनानो अर्षति”-“अव्यये वारे अर्षति”—इति साम्न
ऋचः पाठो ॥ १२ ॥ १११

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे
छन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य दशमः खण्डः ॥

॥ इत्यौष्णिहम् ॥

—०—

स्युः पवखेति खण्डेऽस्मिन्नृचोऽष्टौ ककुभोऽत्र तु ।

“ससुन्वे”-इति गायत्री यवमध्यति* केचन ।

अक्षरव्यूहनादेशा ककुबेवेति केचन ।

“एष धारयासूतः” प्रगाथः काकुभोऽन्तिमः ।

ऋषीणां विप्रकीर्णत्वात् तत्र तत्राभिदक्षहे ॥

तत्र एकादशे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

१ २ ३ १ २

३ १ २

३ १ २ ३ १ २

पवस्वमधुमत्तमइन्द्रायसोमक्रतुवित्तमोमदः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २

महिद्युत्तमोमदः ॥ १ ॥ ११२

* “विपरीता यवमध्वा (पि० ३, ५८)” यदायन्नौ पादौ लब्धचरौ भवतः
मध्यमस्य वक्त्रचरः तदा यवमध्यति कथ्यते ।

१ उ० १, १, १६, ० = ऋ० ०, ५, १०, १ = ऊहे १, १, ६—०, १, ८—८, १, ०—१०, १, ५—
१०, २, ५—१३, १, ४—१३, २, १८—१४, १, ८ ।

ओम् ॥ (वासिष्ठम् ॥) पावा । खमाधुमा । तामा^२
 ओर^३३४वा । ईर^५३४न्द्रा । यसोमक्रतुवित्तमोमदा^{२२}३ः ।

ओइ । माहाओर^१३४वा । द्युत्तमोमदा^५३४पुः ॥ १ ॥

(सफम् ॥) पा^५३४ । वस्वम । धुमत्ता^{५४}६माः । आ^५

इन्द्रा^१२ । यसोमा^१२ । क्रतुवा^२इत्ता^४३मो^२३ । मा^२३दाः ।

मह्दिद्यु^१जाता^२३मो^४३ । मा^२३४पु^५दो^२ई^५हाइ ॥ २ ॥

पवस्वमधुमा । इ^{४५}हा । तमः । इन्द्रायसोमक्रतुवित्त^{४५२}

मोमा^{१२}र^२३दाः । इ^१हा । म^१हाइ^२द्यु^{१२}२३त्ता । इ^{१२}हा । तमा^{१२}

मा^२र^१३दा^१३४३ः । ओ^१र^१३४पु^१इ । डा ॥ ३ ॥

(वासिष्ठम् ॥) पवस्वमा । ए^{४५}पु । धुमा । तमाः ।

इन्द्रायसी^{१२}३ । हा । औ^१३हो । मा^२क्रातवौ^१२३दा^२३ ।

अथ द्वितीया ।

^{३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २} अभियुग्मम्बृहद्यशइषस्पतेहिदीहिदेवदेवयुम् ।

^{१२ २२ ३२ २} विकेशममधमंयुव ॥ २ ॥ ११३ *

^{१ २ २ ३२ ३२ १ २ १ ३} हा । औ३हो३४ । तमो३४मदाः । मद्याये३ । द्यु२चा २

^{५२ २ २२ १ ३ १ १ १ २} ३४औहोवा । तमोमदा२३४५ः ॥ ४ ॥

^{२ १ २ ४ ५ २ ३ ५ २ १ २} (सफम् ॥) पवस्वा३मधु । मत्ता२३४माः । इन्द्रा

^{२ १ १ २ ४ २ १ ५ २ १} यसोमा२ । क्रतुवाइत्ता३मो३ । मा३२३४दाः । महा

^{२ ४ २ ५} इ । द्यु॒जाता३मो३ । मा३४५दोईहाइ ॥ ५ ॥ ११२

गौरिवीतिः ऋषिः† । हे “सोम” ! “मधुमत्तमः” अति-
शयेन माधुर्योपेतस्त्वम् “इन्द्राय” इन्द्रार्थं “मदः” मदकरः सन्
“पवस्व” चर । कीदृशः ? “क्रतुवित्तमः” अत्यन्तं प्रज्ञायाः
कर्मणो वालम्भकः “महि” “महान्” मंहनीयो वा “द्युच्चतमः”
अत्यन्तदीप्तः “मदः” हृष्टः ॥ १ ॥ ११२

० उ० ३, २, १७, १=क० ७, ५, १८, ४ = ऊहे ३, १, २—५, १, १—८, १, १६—१४, २, १४

† “शाक्ताः”—इति ऋषि-न० ।

(ऐषिराणि चत्वारि ॥) अभाइ । द्युन्नाम्बृश्च

द्यशः । इषाः । पतेदिदीहिदेश्वाश्देवयुम् । विक्वा ।

शम्भ । ध्यमाश्च० यूपवाइ५ई ॥ ६ ॥

अ । भ्येद्युन्नाम् । बृहाद्याश्शाः । इषास्पता

इ । दीदीह्वारश्चइदे । वदाइवारश्चयुम् । विकौवा

ओरश्चवा । शम्भध्यभाश्चउवारश्च । यूरश्चवा ॥ ७ ॥

अभिद्युन्म्वृहत् । इक्षा । यशः । इषस्पतेदिदीहि

देवदेवारश्चयुम् । विकौहोवाश्चाइ । शम्भारध्यमंयुव ।

इडारश्चभाश्चइ । ओरश्चयु । डा ॥ ८ ॥

अभिद्युन्म्वृहद्व्यशाः । इषस्पताइ । दिदीहिदा

इ । वादेवयुम् । विक्वाशम्भध्यमारश्चहोइ । यूरश्च

वा । एहियाइक्षा । होयइ । डा ॥ ९ ॥ ११३

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २

आसेतापरिषिञ्चताश्चन्नस्तोममग्नुर्रजस्तु रम् ।

३ १ २ ३ १ २

वनपृष्ठमुदप्रुतम् ॥ ३ ॥ ११४ *

ऊर्ध्वसद्या ऋषिः† । हे “इषस्यते” अन्नस्य पते ! हे “देव”
स्तोतव्य सोम ! “देवकामं” त्वां वयं मभिष्टुम इति शेषः । किञ्च ।
त्वं “द्युम्नं” द्योतमानं “बृहत्” प्रभूतं “यशः” अन्नम् अस्मभ्यम्
“अभिदीदिहि” आभिसुख्येन प्रकाशय प्रयच्छेत्यर्थः [आमन्त्रि-
तस्याविद्यमानत्वेन ‡ पादादित्वाच्च निघातः॥] किञ्च “मध्य-
मम् §” अतरिचस्थितं “कोशं” मेघं ॥ “वि युव” वृद्ध्यर्थं गमय-
विश्लेषय + ॥

“देवयुम्”-“देवयुः”—इति पाठौ ॥ २ ॥ ११३

* उ० ६, २, ६, १=ऋ० ७, ५, १८, १=ऊहे २, २, १—७, १, १७—१२, १, १३ ।

† “आङ्गिरसः”—इति ऋषिर्नै० ।

‡ “आमन्त्रितं पूर्वमविद्यमानवत्”—इति पा० ७, १, २० ।

॥ “आमन्त्रितस्य च (पा० ८, १, १९)”—इत्याष्टमिको निघातो न, अपि तु

“आमन्त्रितस्य च (पा० ६, १, १८८)”—षाठाच्चाद्युदात्तएवेति भावः ।

§ ‘मध्यमं मध्यमे सवने’—इति वि० माध्यन्दिने इति तस्यार्थः ।

॥ “कोशम्”—इति मेघनामस्य दिग्गमं नैघण्टु कम् १, १० ।

+ ‘विनियोगोऽस्य पक्षमेऽङ्गिनि’—इति वि० ।

(कार्णश्रवसानि त्रीणि ॥)

५ र र र

आसेतापा ।

१
रा२इ३ ५ र र ३ ५
षार३४औहोवा । चार३४ता ।१ २ १ र र १ ५
अश्वन्नस्तोमममुरार३र१ २ २ १ २ १ २
जस्तुरम् । ओये३ । वना३ । ओये । प्रशा३४ ।५ र र २ १ ३ १ १ १ १
औहोवा । उदप्रुता२३४५म् ॥ १० ॥

५ र र र

आसेतापा । रिषि । चता२ । ज२ । हा२इ ।

१ २ १ र २ १
ज२ । अश्वन्नस्तोमम । मुरार२म् । ज२ । हा२इ ।१
ज२ । रज । स्तुरार२म् । ज२ । हा२इ । ज२ ।१
वन । प्रशा२म् । ज२ । हा२इ । ज२ । उद ।१, ५ ५ र र १, ५ ५
प्रुता२३४औहोवा । ज३र३४पा ॥ ११ ॥

५ र र र

आसेतापा । रि । षाइ । चता । अश्वन्नस्तो ।

२ ३ ५ ५ र ३ ५ ४
माममू२३४राम् । रजास्त२३४राम् । वनोहाइ । प्रा२ २ १ २ ५
चामूइदा । ह्रमाये३ । प्रू२३४ताम् ॥ १२ ॥

(वाचःसामानि त्रीणि ॥) ^{५ ४ ४ ४ ४ ५} आसोतापारीक्षिञ्चता ।

^{१ २ ३ ५ १ २ २ १ ५ १} आश्वो^१ओ^२र^३३४वा । नस्तो^१मम^२पु^३रा^४र^५जस्तुरा^६३म् ।

^{१ २ ३ ५ २ १ २ १ ३ १ १ १ १}होइ । वानाओ^१र^२३४वा । प्रचमुदप्र^३ता^४२३४म् ॥ १३ ॥

^{३ २ ३ ४ ४ ५ १ २ ७ १}आसो^१३४ओ^२होवा । तापराइ^३षिञ्चाता^४२ । आश्व-

^{२ २ १ ७ ३ २ ३ ५ ४}नस्तो । मामपु^१रा^२३म् । रजास्तू^३२३४राम् । वनो^४

^{१ २ ५}होइ । प्राचमुदा^१३१उवा^२३ । पू^३२३४ताम् ॥ १४ ॥

^{३ २ ४ ४ ५ २ ३ ४ ५ १ २ २}आसोतापा । हो । रिषिञ्चता^३इण । आश्वनस्तो

^{१ ७ १ २ १ ७ १}मामपु^१रा^२३म् । राजस्तुर^३म् । वानप्राश्वा^४२३म् । ज

^{४ २ ५}२३दाइ । प्र^१३४पु^२तो^३ईहोइ ॥ १५ ॥

ऋजिश्वा ऋषिः* । हे ऋत्विजः ! “आ सोत” सोम मभिषुत
[षुञ् अभिषवे (स्ता० उ०) लोटि क्कान्दसो विकरणस्य लुक् †

* “भारद्वाजः”—इति ऋषि-नै० ।

† “सुपांसलुक् (३.७, १८)”—इत्यादिनेति भावः ।

अथ चतुर्थी ।

३ २ ३ १ २ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 एतमुत्थमदच्यु तं सद्यः सुधारं वृषमन्दिबोदुहम् ।

३ १ २ ३ १ २
 विश्वावहनिविभ्रतम् ॥ ४ ॥ ११५ *

(कौत्समलवर्हिषे द्वे ॥) एताम् । जत्याम् । मदा
 १ ३ ५ २ १ २ १ २ १
 रच्यु २३४ताम् । सद्यः सुधा । रां वृषभाश्म् । दिवौ

“तप्तनप्तप्रथनाश्च (पा० ७, १, १४५)” — इति तस्य तवादेशः] किं
 च । “परि षिञ्चत” परितः वसतीवर्यादिभिः सिञ्चत । कीदृ-
 शम् ? “अश्वं न” अश्व मिव वेगिनम् । “स्तीमं” स्तीतव्यम्
 “अमुरम्” † अन्तरिक्षस्थितानां सुदकानां प्रेरकं “रजस्तुरं”
 तेजसां वा प्रेरकम् । “वनप्रक्षम्” उदकैः सम्पृक्तम् । यद्वा ।
 काष्ठेषु पात्रेषु चारकं प्रकीर्णम् “उदप्रुतम्” उदकं गच्छन्तं
 प्लवमानं सीम मभिषुत अभिषिञ्चत ॥

“वनप्रक्षं” — “वनक्रक्षम्” — इति साम्न ऋचः पाठौ ॥ ३ ॥ ११४

* ऋ० ७, ५, १८, १ ।

† ‘नरति तम्’ — इति वि० ।

‡ ‘विनियोगोऽस्य तृतीयः द्विः’ — इति वि० ।

^{१ २ ५ १ २}
२दु२३४चाम् । विश्वा२रहो१इ । हौइ । वार३रु२ ।

^{१ २ ५ २ ३ ५}
नारइवार२३४ओहोवा । आ२३४ताम् ॥ १६ ॥

^{४ ५ ४ ५ १ ५}
एतामूत्याम् । मदा३१ओवार३ । चू२३४ताम् ।

^{२ १ २ २ १ २ ५ १ ३ ४ ५ ४ ५ २}
सहस्रधारंवृषभन्दिबोदुह्वा२३म् । वाइश्वावाह । निवा

^{२ ५}
३ओवाये३ । आ२३४ताम् ॥ १७ ॥

^{५ ४ ५ ४ ४ १}
(शङ्कु ॥) एतमुत्यम् । ए५ । मदा । च्युताम् ।

^{२ २ १ २ २ १ १}
सहस्रधारंवृषभन्दिबोदू२३४चाम् । वाइश्वा२वाह२३ ।

^{४ ५}
निबो२३४वा । आपुतोइह्वाइ ॥ १८ ॥

^{५ ४ ५ ४ २ ३ ५}
(कौलमलवर्हिषाणि त्रीणि ॥) एतमुत्यम् । ओ

^{५ ४ ५ ४ २ ३ ५}
ह्वाइ । मदच्युतम् । ओह्वाइ । साहस्रा३३४धा ।

^{२ २ ५ २ २ ३ ५ १}
रवार्षा२३४भाम् । दिवोदुहमे२३४ह्वाइ । विश्वा२ह्वा

१इ। वार३३३। ना३इवार३४औहोवा। भा३३४

ताम् ॥ १८ ॥

एतामुत्थन्मदाच्युताम्। साहस्रधा। रांवृषाभा-

रम्। दिवो२। दुहमोइ। विश्वावसूनिवार३होइ।

भातमा३१उवार३। ऊ३२३४पा ॥ २० ॥

एता३४म्। उत्थन्मदा। च्युताम्। सहस्रधार२

वृ। षभम्। दिवो२३१२३। दू२३४हाम्। विश्वा

वसूनिवा३ओये३। भा२३४ताम्। एहियाइहा। हो५इ।

डा ॥ २१ ॥ ११५

कृतयशाऋषिः* । “दिवः” देवान् कामयमानाऋत्विजः† ।

* “आङ्गिरसः”—इति ऋषिर्नै० ।

† ‘दिवो दुहम—दिव आहत्य इमं लोकं मुदकेन पूरयति’—इति वि० ।

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ १२ २२ २ २ २ २ २ २

ससुन्वेयोवह्नायीरायामनेतायइडानाम् ।

२ २ १ २ ३ २

सोमोयःसुक्षितौनाम् ॥ ५ ॥ ११६ *

४ ५

१२२

६

१

(दीर्घम् ॥) साह । न्वयोवह्नाइनाम् । योरा

१

२२

१

२

१

२

१

रयामा २ । नेतायइडाइनाम् । सोइइमाः । यःसु

२ १

५

५

शितारइइनोईहाइ ॥ २२ ॥

“एतं” “त्यमु” सोममेव “दुहम्” अदुहन् [दुहेर्लिङि रूपम्†] दुहन्ति स्म [कान्दसो नकारस्य मकारः ‡] । “ग्रावाणो वत्सा ऋत्विजो दुहन्तीति” तैत्तिरीयक ब्राह्मणम्] कौटुशं सोमम्? “मदच्युतं” मदस्य प्रेरकं “सहस्रधारं” बहुधारम् “वृषभं” कामानां वर्षकं “विष्वा” सर्वाणि “वसूनि” धनानि “विभ्रतं” धारयन्तम् ॥

“दिवोदुहम्”—इति, “दिवं दुहम्”—इति पाठौ ॥ ४ ॥ ११५

* उ० ४, १, १८, १=इ० ७, ५, १८, १=ऊ० ३, २, २—२७, १, १४ ।

† “दुह प्रपूर्णे”—अदा० प्र० ।

‡ “अत्यथोवह्नाम् (पा० २, ४, ८८)”—इत्यनेनेति भावः ।

^{४ ५} (लोमसाम) ॥ ^{१२ २ २} समुच्चाउ । ^१ न्वेयोवह्ना^{२३}
^२ च्चाउ । ^{१ १} योरा^२यामा^२ । ^{२ २} नेतायः । ^{१ २} इडाना^{२३}च्चा
^{१२ २ २ २} उ । ^{२ २ २ १} सोमोयः^२ह्वा^२उ । ^४ क्षितीनाम् । ^४ औ^२हो
^५ वा । ^४ हो^४पूइ । डा ॥ २३ ॥

^४ सोमसामानि त्रीणि ॥) सः । ^५ खेसाह् । ^{१ २} न्वेयो
^२ वसा^{२१}उवा^{२३} । ^{११११} ना^{२३}पुम् । ^{१२ २ १ २ २ २} योरा^२यामा^२नेताय
^{१ २} इडा^२ना^२म् । ^{२ २ २ ५} सोमौवा^२औ^२ह्वा । ^{१ २} यः^२सुक्षिता^{२१}उ
^२ वाये^२ । ^{१ ११११} ना^{२३}पुम् ॥ २४ ॥

^{२ १} समुन्वे^{४ ५}रयोवह्ना^{२ २}नाम् । ^२ योराया^२शमा^२ने । ^२ ताय
^१ इडा^{२३}पुना^{२३}पुम् । ^{१ २ २ २ १} सोमोयः^२सुक्षितीनाम् । ^२ सो
^{११११} मा^{२३}पुः ॥ २५ ॥

^{४ ५ २ २} समुन्वयाः । ^{४ ५} एवाह् । ^{२ २ २} नायोरा^२या^२मा । ^{२ २} नेता

अथ षष्ठी ।

२   १ २ २ १ २   ३ १ २   ३ १ २
 त्वं ह्यारङ्ग* दैव्यं स्यवमानजनिमानिद्यु मत्तमः ।

३   १ २ ३ १ २   *
 अमृतत्वाय घोषयन् ॥ ६ ॥ ११७ ॐ

१   २   ३ २ २   १   २   १
 यद्दुर्दाराश्नाश्चम् । सोमाश्च । यः सुद्धिः । तारश्च ५३ ।

३ १ १ १ १
 नारश्च ५५म् ॥ २६ ॥ ११६

ऋणवऋषिः ॥ “यः” “सः” “सोमः” “सुद्धे” अभिसुषुवे
 ऋत्विग्भिः § । यः सोमः “वसूनां” धनानां “अनेता” यश्च
 “रायां” [रान्ति प्रयच्छन्ति क्षीरादिकमिति] रायो गावस्तेषा
 मानेता विद्यते यश्च सोमः “सुद्धितीनां” शोभन-मनुष्याणाम् ॥
 अनेता सोऽभिषुतोऽभूदिति + ॥ ५ ॥ ११६

* “ह्यारङ्ग” — इति
 + “दैव्य” — इति च } ऋ०-पाठौ ।

‡ उ० १, १७, १ = ऋ० ७, ५, १७, ३ = ऊहे २, २, १६ — ५, १, १६ — ११, २, १८ — १८,

१, १२ ।

॥ “आङ्गिरसः” — इति ऋषिर्नै० ।

§ “सुद्धे सुमः” — इति वि० ।

॥ “क्षितयः” — इति मनुष्यनामसु षष्ठं नैवष्टकम् २, ३ ।

+ ‘विनियोगोऽस्य षष्ठेऽहनि’ — इति वि० ।

(श्रौतोष्माणि चत्वारि ॥) ^५ त्वं हिया । ^२ गदाइवियप

^२ वमानजनिमानीइद्युमा^१२ । ^१ तामा^१२ः । ^१ आमा^१२त्ता

^२ त्वा^१२३ । ^५ यघोर^४२३४वा । ^५ षाप्रयोईहाइ ॥ २७ ॥

^५ त्वं हिया । ^{२१} गदाइविय । ^२ पवमान । ^१ होवाइहाइ । ^२

^१ जनिमार^२३नीइ४ । ^५ द्युम । ^२ ताश्माः । ^१ अमार^१३ । ^१ ता

^३ इत्वा^५२३४औहोवा । ^२ यघोर^१३षया^{११११}२३४पुन् ॥ २८ ॥

^४ त्वं ह्यङ्गदा । ^१ विय । ^२ पवमानजनिमानिद्युमत्ता^{२१}२

^२ इमाः । ^१ अमार्त्ता^२इत्वाइ । ^{२१} यघोर^५२३४वा । ^४ षाप्रयोई

^५ हाइ ॥ २९ ॥

^५ त्वं होइअङ्गदैविया । ^{२१} पवमा^१२ना । ^{२१} जनिमा^१२ना

^२ येइ४ । ^५ द्युम । ^२ ताश्माः । ^१ अमार्त्ता^२इत्वाइ । ^{२१} यघोर

^५ इ४वा । ^४ षाप्रयोईहाइ ॥ ३० ॥ ११७

अथ सप्तमी ।

२१ २२ ३२ ३ १२ २ १ २
एषस्यधारयासुतीव्यावारेभिःपवतेमदिन्तमः ।

१ २ ३ ४ २ १ २
क्रीडन्नूमिरपामिव ॥ ७ ॥ ११८ *

४ ५ १ ३ २
(गायत्रपाश्वर्म ॥) एषाः । स्याधारया३१उवा

५ १ २ १ २ २ २ २
२३ । खं२३४ताः । अव्यारवारेभिःपवतेमदिन्तमः । क्री

१ २ ३ २ १ ४ १ १ १ १ १
डानू१मी२ः । अपा३म् । ह२३वा३ । आइवार३४५ ॥ ३१॥

शक्तिः ऋषिः † । हे “पवमान” प्रयमान सोम ! “द्युमत्तमः”
अतिशयेन दीप्तिमान् “त्वं हि” त्वमेव “दैव्य” देवसम्बन्धीनि
“जनिमानि” जन्मानि देवानित्यर्थः । जानासीति शेषः । तानभि
लक्ष्य “अमृतत्वाय” तेषाम् अमरण्याय “अङ्ग” क्षिप्रं ‡ “घोष-
यन्” ऋत्विजो ग्रावाणोव शब्द मुदपादयन् उत्पादयन्ति ॥ [हि
योगादनिघातः § ॥

“घोषयन्”-“घोषः”—इति पाठौ ॥ ६ ॥ ११७

* ऋ० ७, ५, १७, ५=ऊहे ४, १, ११-१८, १, १ ।

† “वासिष्ठः”—इति ऋषि-नै० ।

‡ “अङ्गेति क्षिप्रनामाक्षितमेवाङ्कितं भवति”—इति यास्कः (निरु० नै० ५, १७) ।

॥ ‘घोषयन्’ लूयसे—इति वि० ।

§ “यद्वितु परम्बन्धसि”—इति पा० ८, १, ५६ ।

॥ ‘विनिधोगोऽस्य ततोयेऽद्वि’—इति वि० ।

(सन्तनि) ॥ ^{४२ ५} एषाहाउ । ^{१ २ २} स्याधारया३१उवार३ ।

^५ ह२३४ताः । ^{१ ३२ १२२ २ १ ३} अव्यारवारेभिःपवतेमदिन्तमा२३ः । ^{४२} क्रीडन्

^५ हाउ । ^{१ २} जर्मिरपा३१उवार३ । ^५ ई२३४वा ॥—*

(सोमसामानि चैव त्रीणि ॥) ^{२ १२ २} एषस्यधा । ^२ राया१

^{३ २ २२ १} सूतारः । ^{२२} अव्यावाराइ । ^{३ २ १} भाइःपवते । ^२ मदिन्तमाः ।

^{२२ १} क्रीडन् ^२ २३२र्मीः । ^{१ ४} आ२३पा३म् । ^२ आ३४पुइवोईहाइ ॥३३॥

^{२ १ २} एषस्या३धारयासुताः । ^{४२ ५२} अव्याहो२इ । ^१ वारेभिःपव

^{२ ७} तेमादिन्तमा२ः । ^{१२} क्रीडा२न्हो१इ । ^{२ ३ २} ऊ२३र्मीः । ^{३ २} अपा

^{२ १} मिवा । ^{२ ४ ५} औ३होवा । ^४ हो५इ । ^४ डा ॥ ३४ ॥

• एतस्मैव सामः परार्द्धं यउखियेत्यष्टमर्चो गानम् । अनयोः सप्तमाष्टमयोः ऋचोः प्रगाथो भवति । सौमंसादर्शनाधिकरणमालायां नवमाध्याय-द्वितीयपाद-षष्ठाधिकरणादौ तल्लक्षणादयोऽपि विचारिताः । अस्ति चात्रैव भाष्यकृतो भूमिकायां तदुल्लेखः समन्तात् (२५ पृ०—३८ पृ०) तेनानयोः तृप्तकं सम्पद्यते, अत्रेतादृग् वि-सिन्धु-मूलक-गान-दर्शनस्यायमेव हेतुः । तादृश-तृप्त-मूलक-गानानि चात्र ऊहे (४, १, ११—१८, २, १) स्मृतानि ।

४२

२४

११२ २२१

२ ३ २ १

एषस्यधाधुरयासुताः । अव्यावाराइ । भिःपवता२

२३

२

१२

२

२

१

५

४

३३ । मदिन्तमाः । क्रीडन्नूर्मिरपोवा३ओ२३४वा । आ-

५

५इवोईहाइ ॥ ३५ ॥ ११८

॥ इति ग्रामे गेये सप्तदशः प्रपाठकः ॥

॥ इति गेयगानं सम्पूर्णम् ॥

उरुऋषिः* । “स्यः” सः “एषः” “सुतः” अभिषुतः सोमः
 “अव्या वारेभिः” अवेर्वालैः तेभ्यः पवित्रे “धारया” आत्मीयया
 “पवते” कलशं मभिलक्ष्य चरति । क्रीडशः ? “मदिन्तमः”
 मादयित्तमः । “अपामिव” उदकानाम् “जर्मे” रुद्धात इव
 “क्रीडन्” इतस्ततः सङ्गीडमानः पवते † ॥

“अव्यावारेभिः”—“अव्योवारेभिः”—इति साम्न ऋचः
 पाठभेदः ॥ ७ ॥ ११८

* “आङ्गिरसः”—इति ऋषि-ने० ।

† “विनियोगोऽस्य सप्तमेऽहनि”—इति वि० ।

अथाष्टमी ।

११ २३ २३ २२ २ १ २२ ३ १ २२ ३ १ २
यउस्त्रियारअपियाअन्तरश्मनिनिर्गाअकृन्तदोजसा ।

१२ २१ ३२ ३ २ २१ २ २ १ २ १ ३ ३
अभिव्रजन्तन्निषेगव्यमश्वं पवर्मावधृष्णवारुज (ओ३म् वमी

२ ३ १ २

वधृष्णवारुज*) ॥ ८ ॥ ११८ +

॥ चतुर्थ-दशति ॥

॥ इति षष्ठः प्रपाठकः समाप्तः ॥ ‡

॥ समाप्तञ्च कृन्दआर्चिकम् ॥ ॥

१ ५२ १ २ ३ ४ ५ १
यउस्त्रियारअपियाअन्तरश्मनीर३ । निर्गाहाउ । आ

२ ५ २१ २ २ १
कृन्तदा३१उवार३ । जा२३४सा । अभिव्रजन्तन्निषेगव्यम

३ ४ ५ १ २
श्वियार३म् । वमीहाउ । वाधृष्णवा३१उवार३ । रु२

५
३४जा ॥ ३२ § ॥ ११८

* क० घ० पुस्तकयो रेव मभ्यासपाठो न दृश्यते । वस्तुतः खण्डादि-समाप्तावपि
अन्याभ्यासो वैदिकशैली ।

† ऋ० ७, ५, १८, १ = ऊच्चे ४, १, २ — १८, २, १ ।

‡, ॥ भाष्यकृतः सायणस्य मत-विरुद्धेने परं सः सर्वमूलपुस्तकेषु ।

§ इदं हि, पूर्व-प्रदर्शित-‘सन्तानि’-नामकस्य ‘एषाहाउ’-इत्येतस्य (१३८ पृ०)
सामोऽग्निसं दलम् । ततश्च न तु गेयगानादन्यदिनि ध्येयम् । अतएव द्वात्रिंशदङ्का-
न्वितमिति शम् ।

ऋजिष्वाऋषिः * । “यः” सोमः “उस्त्रियाः” उत्तरणशीलाः†
 “अपियाः” अप्याः [आपइत्यन्तरिक्षनाम (नै० १, ३, ८) । अस्माद्
 “भवे छन्दसि (पा० ४, ४, ११०)” —इति यत्] अन्तरिक्षस्थाः ।
 अहि-प्रभृतिभिरसुरैः ‡ अपाहृत्य निहिता “गाः” आपः ॥
 “अश्मनि” मेघे § “अन्तः” मध्ये स्थिता इत्यर्थः । “ओजसा”
 बलेन “निरक्तन्तत्” निरच्छिनत् निरगमयत् अन्तरिक्षादृष्टि
 मकार्षीदित्यर्थः । स त्वम् असुरैरपहृतं “गव्यम्” गो-सम्बन्धि
 “अश्वाम्” अश्वेषु भवं “व्रजं” समूहं “अभि तन्निषे” अभितो
 व्याप्नोति [तनु विस्तारे—छान्दसे लिटि ॥ “तनिपत्योऽछन्दसि
 (पा० ६, ४, ८८)” —इत्युपधालोपः] । किञ्च । हे “धृष्णो” शत्रु-
 धर्षणशील + सोम ! स त्वं “वर्मावि” कवचीवः “आरुज”
 असुरान् जहि ॥

* “भारद्वाजः” —इति ऋषि-नै० ।

† ‘उस्त्रियाः आदित्य-रश्मयः अनङ्गाश्च वा’ —इति वि० । “उस्त्रियाः” —इति गोनामसु
 तृतीयं नैघण्टुकम् (२, ११) । “उत्साः” —इति तु रश्मिनामसु नवमं नैघण्टुकम्
 (१, ४) । “उस्त्रियेति गोनामोत्प्राविणोऽस्या भोगा उखेति च” —इति यास्कः
 (निरु० नै० ४, १८) ।

‡ अहिरिति असुर इति चेमी द्वावेव मेघपर्यायौ नै० १, १०, २७-२८ ।

§ इह मानं मुख्यम् ।

§ “अश्मना” —इति मेघनामसु अष्टमं नैघण्टुकम् १, १० ।

॥ “छन्दसि लिट्” —इति पा० ६, २, १०५ ।

+ ‘धृष्णो धारयन्’ —इति वि० ।

÷ ‘वर्मा’ सविता —इति वि० ।

“अपियाअन्तरश्मनि”-“अप्याअन्तरश्मनः”-इति छन्दोग-
बृहृचानां पाठभेदः ॥ ८ ॥ ११८

इति श्रीमत्सायणाचार्य-विरचिते सामवेदार्थ-प्रकाशे छन्दो-
व्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्यैकादशः खण्डः ॥ ११ ॥

॥ इति काकुभं समाप्तम् ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हाहं निवारयन् ।
पुमर्थांश्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ ५ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-श्रीवीर-
बुक्-भूपाल-साम्राज्यधुरन्धरेण सायणाचार्येण विरचिते
माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्याने
पञ्चमोऽध्यायः समाप्तः ॥ ५ ॥

॥ सौम्यं पावमानं वा पर्व काण्डं वा समाप्तम् ॥

॥ इति तृतीयं पर्वं ॥

ॐ नमः सामवेदाय ।

अथ षष्ठोऽध्याय आरभ्यते ॥

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १ ॥

आरण्यकाभिधः* षष्ठोऽध्यायो व्याक्रियतेऽधुना † ॥ २ ॥

तत्रेन्द्रेत्यादिकानान्तु पञ्चपञ्चाशतां क्रमात् ।

ऋषिं कन्दो देवतञ्च तत्र तत्राभिदधहे ॥ ३ ॥

तत्राद्याया ऋचो द्रष्टा भरद्वाजः प्रकीर्तितः ।

द्वितीयस्या वसिष्ठः स्यात्तृतीयाया ऋचः स्मृतः ॥ ४ ॥

वामदेव स्ततश्कन्दो बृहती त्रिष्टुबेव च ।

गायत्रीति क्रमादिन्द्रो भवेत्त्रिष्टु देवता ॥ ५ ॥

* “आरण्यान्मनुष्ये” (४, २, १२९ पा०) । अत्यल्पसिद्धमच्यते मनुष्यरति (प०) । पञ्चध्यायन्यायविहारमनुष्यहस्तिव्यति वक्तव्यम् (का०) । आरण्यकः ग्रन्थः । आरण्यकोऽध्यायः । आरण्यको न्यायः । आरण्यको विहारः । आरण्यको मनुष्यः । आरण्यको हस्ति (प०) । वा गोमयेषु (का०) । वा गोमयेव्यति वक्तव्यम् । आरण्यका गोमयाः आरण्या गोमयाः (प०) ।

† अथ आर्चिक-ग्रन्था इति विवरणादि-सकल-ग्रन्थ-सम्भवा वैदिक-प्रवादानुगताः पुस्तकाद्यन्त समीक्षणोपलब्ध्यास । तथाच षष्ठ्यायात्मकश्कन्दो नास एकः, अपरो

तत्र प्रथम-खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 इन्द्रज्येष्ठन्नभ्रमरओजिष्ठमूपुरिश्रवः

१२ २२

३ १ २ ३ १२ १२२

यद्दिधृक्षेमवज्रहस्तरोदसीउभेसुशिप्रप्राः ॥ १ ॥ १ *

२२

२२ २

२

२

२

२२

१ हाउ । ३ । औहोइन्द्रज्येष्ठन्नभ्रमरा३ण । हाउ ।

१२

१

२

२ १ २

२२ २ १ २

३ । औहो२ । औ२ । जिष्ठमूपारा । औहोवाश्रावाः ।

२२

१२

१

२

२

१

२

हाउ । ३ । औहो२ । यारत् । दिधृक्षेमाव । ज्र

२२ २ २ १ २

२२

१२

हस्त । औहोवारोदासी । हाउ । ३ । औहो२ ।

१

२२ १ २

२२ २ २ १ २

२२

औ२ । भेसुशाइप्रा । औहोवापाप्राः । हाउ । ३ ।

१२

११

२

२

२

१

औहो२ । औ२ । उज्जवा३हाउ । वा३ । हस् ॥ २४ ॥ १ †

नवाध्यात्मक उत्तरः, ताभ्यामन्यत् एधीः ध्यायेकात्मकः आरण्यक इति व्यवहृतः । सायण-
 मते तु नैवम् । अथ हि षष्ठोपनिभागे रेव कन्दोऽग्र्यः परिसमाप्य तस्यैव षष्ठोपभाग
 एष इति मन्यते ।

* ऋ० ४, ७, १७, ५ ।

† “नारदसवम्”—इति आ० ब्रा० ३, १, ८ ।

‡ आ० पा० १५० १, १, २४ ।

हे “इन्द्र” !* “ज्येष्ठ” प्रशस्यतमम् “ओजिष्ठम्” अतिशयेन
बलकरम् “पुपुरि” पूरकं “अवः” अन्नं “नः” अस्मभ्यम्
“आभर” आहर प्रयच्छ । हे “वज्रहस्त” वज्रबाहो !† हे
“सृशिप्र” शोभन-हनुक ! एवभूत ! हे “इन्द्र” ‡ “यत्” “अन्नं”
“दिष्टुक्षेम” धारयितुं मिच्छेम यच्चान्नं इमे परिदृश्यमाने
“उभे” “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ “आ पपाः” आपूरयसि ।
तदन्नं माहरेत्यन्वयः ।

“येनेमेचित्रवज्रहस्त” — इति बह्वृचानां पाठः ॥ १ ॥ १

* “इन्द्रतेर्वैश्वर्य-कर्तृणः” — इति नैरुक्तम् (इका० १० अ० ८४०) ईश्वरस्यायमिति
तद्भाष्यम् ।

† “अथाकारचिन्तनन्देवतानां । पुरुषविधाः स्युरित्येकं चेतनाववद्वि स्तुतयो भवन्ति
तथाभिधानानि । अथापि पौरुषविधिकैरङ्गैः संस्तूयन्ते — ‘ऋष्या त इन्द्र स्युरित्यस्य
बाह्व यत् संगृह्णा सधवन् काशिरिति’ । अथापि पौरुषविधिकैर्द्रव्यसंयोगैः — ‘आ द्वाभ्यां
हरिभ्या मिन्द्र याहि कल्याणौजाया सुरणं गृहे ते’ । अथापि पौरुषविधिकैः कर्मभिः
‘अद्वौन्द्र पिब च प्रस्थितस्य आशुतुर्कणं शुधी हवम्’ ॥६॥ अपुरुषविधाः स्युरित्यपरमपि
तुष्टदृश्यतेऽपुरुषविधन्तस्याग्निर्व्यायुरादित्यः पृथिवी चन्द्रमा इति । यथो एतच्चेतना-
वद्वद्वि स्तुतयो भवन्तौल्यचेतनान्येष्वेवं संस्तूयन्ते अथाक्षप्रभृतीन्योषधिपर्यन्तानि यथो
एतत् पौरुषविधिकैरङ्गैः संस्तूयन्त इत्यचेतनेष्वर्थे तद्भवत्यभि क्रन्दन्ति हरितेभिरासमि
रिति ग्रावस्तुतिर्यथो एतत् पौरुषविधिकैर्द्रव्यसंयोगैरित्येतदपि तादृशमेव सुखं रथं
सुयुजे सिन्धुरश्मिन् मिति नदी-स्तुतिर्यथो एतत् पौरुषविधिकैः कर्मभिरित्येतदपि
तादृशमेव चेत्तुस्ति पूर्वं चविरस्यमाशतेति ग्रावस्तुतिरेवापि वोभयविधाः स्युरपि वा
पुरुषविधानामेव सतां कर्मात्मान एते सूर्यथा यज्ञो यजमानस्येवाख्यानसमयः ॥ ७ ॥”
— इति निरु० दे० ।

‡ “शिप्रे हनु नासिके वा” — इति निरु० नै० ६, १७ ।

अथ द्वितीया ।

२३ २ ३ १ २ ३ १२ २२३२ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रो राजा जगत चर्षणीनामधिशमा विश्वरूपं यदस्य ।

१२ ३ २ ३ १ २ ३ २३ ३ १ २ ३ २
ततो ददाति दाशुषे वसूनि चोदद्राध उपस्तु तच्चिद्वर्वाक् ॥ २ ॥ २१ २ २२१ ११ २ २ २
* हावौन्द्राः । राजा । जगतः । चर्षणीनाम् । नाम् ।२२१२ २२१२ २२१२
२ । नाओइनम् । ३ । नाहोइनम् । ३ । हावौहो२ १ १ २ १ २ २
हाउ । अधि क्षमा । विश्वरूपं । यदस्या । स्या । २ ।२२१२ २२१२ १२ २२१२
स्याओइनम् । ३ । स्याहोइनम् । ३ । औहोहावौहो २ ।२१२ २ १२ २ २ २
ततो ददा । तौ ददाशु । षावसूनी । नी । २ ॥२२१२ २२१२ २२१२ २
नाओइनम् । ३ । नाहोइनम् । ३ । हावौहोहाउ ।२२१२ २ १ २ २ २ २ २
चोदद्राधाः । उपस्तु । तच्चिद्वर्वा । र्वा । २ । र्वा१२ २२१२ १२ २ २ १२
ओइनम् । ३ । र्वाहोइनम् । ३ । औहोहावौहो२ ३ १ १ १ १
३ । हाउवा ३ । ई २३४५ ॥ ८ + ॥

* "इन्द्रस्याकौ द्वौ" — इति आ० ब्रा० ३, १, १० ।

† आ० गा० १५० १, १, ८ ।

१ २ २२१ २१ २ २ २
इन्द्राहाउ । राजा । जगतः । चर्षणीनाम् । नाम् ।

१२२ १२२ २२ २२ २
२ । नोवा । ३ । नोवाहाइ । ३ । हाओ३ । हा

२ २ १ २ २ २
३हाउ । अधिन्मा । विश्वरू । पंयदस्या । स्या ।

१२२ १२२ २२ २२ २ २
२ । स्योवा । ३ । स्योवाहाइ । ३ हाओ३ । हाइहा

२ १२ २ १२ २ २
उ । ततोददा । तीइदाशु । षाइवहजी । नी । २ ।

१२२ १२२ २२ २२ २ २
नोवा । ३ । नोवाहाइ । ३ । हाओ३ । हाइहाउ ।

२२१ २ २१ २ २ २
चोदद्राधाः । उपस्तु । तच्चिदर्वा । र्वा । २ । र्वी

२ १२२ २२ २२ २ २
वा । ३ । र्वीवाहाइ । ३ । हाओ३ । हाइहाउ ।

२ २ १ १ १ १
वाइ । ई२३४५ । ॥ १० * ॥ २

यः “इन्द्रः” “जगतः” जङ्गमस्य पश्वादेः यतो “राजा”
ईश्वरो भवति । चर्षणीनां मनुष्याणां च + राजा भवति । किञ्च
“अधि” क्षमा [सप्तम्येकवचनस्य लक् ‡] क्षमायां ¶ “विश्व-

* आ० गा० १, १, १० ।

+ “चर्षण्यः”—इति मनुष्य-नामस्त्वयं नैघण्टु कम् १, ३ ।

‡ “सुपांसुलुक् (पा० २, १, ३६)”—इत्यादिना ।

¶ “क्षमा”—इति पथिवी-नामसु षष्ठं नैघण्टु कम् १, १ ।

अथ तृतीया ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ७ २ २ ३ २ २
 यस्येदमारजोयुजस्तु जेजनेवन्स्वः ।

१ २ २ १ २ ३ २
 इन्द्रस्यरन्त्यम्बृहत् ॥ ३ ॥ ३

१ २ २ १ २ ३ २ २ १ २ २
 * हाउयास्या । इदमारजोयूजाः । तुजेजनेव

२ १ २
 नासू१वाः । आइन्द्रस्या ३ ४ ५ रा ६ ५ ई । तियं

१
 बृहत् ॥ ११ + ॥

रूपं” “यत्” धन मस्ति “अस्य” तस्यापि राजा भवति । “ततो
 ददाति दाशुषे वसूनि” यजमानाय ‡ वसूनि धनानि ददाति ।
 स इन्द्रः अस्माभिः “उपस्तुतं” सम्यक् स्तुतं “राधः” धनम्
 “अर्वाग्” अस्मदभिमुखं “चोदत्” प्रेरयतु ।

“अधिष्ठमा”—“अधिष्ठमि”—इति, “विश्वरूपम्”—“विश्व-
 रूपम्”—इति, “उपस्तुतम्”—“उपस्तुतः”—इति च साम्न ऋचः
 पाठभेदः ॥ २ ॥ २

* “अर्कशिरः”—इति आ० ब्रा० ३, २, १० ।

† आ० गा० १५० १, २, ११ ।

‡ दाशुषे—इति दानकर्मणो दाशतेः (नै० २, १०, १) रूपम् “दाश्वान् साकान्
 मीढ्वांस(८) १, ११”—इति सिद्धम् ।

अथ चतुर्थी ।

१२ ३१२ ३१ २३ १२ २२३१२ २२३ १ २

उदुत्तमंवरुणपाशमस्मदवाधमंविमध्यमं अथाय ।

१२ २२३१२ २२ ३२३ १२

अथादित्यव्रतेवयन्तवानागसीअदितयेस्याम ॥ ४ ॥ ४ *

२२ १२ २ २२ १ २ १
† हाउ । ३ । आयुश्चतुर्ज्यातिः । औद्देवा । ई२ १ २२ १ २ १२
या । उदुत्तमंवरुणपाशमारश्मात् । अवाधमंविमध्यमं२१ २ १२ २२ १ २ २ २ १२
अथाश्श्या । अथादित्यव्रतेवयन्तारश्वा । अनागसीअ

“रजोयुजः” ज्योतिर्भिर्युक्तस्य (ज्योतीरजउच्यतइतियास्तः †)
अत्यन्त-तेजस्विनः “यस्य” इन्द्रस्य “इदं” पुरोवर्ति स्तोत्रयुक्तं
हविरस्ति तद्विः “स्वः” स्वर्गे सर्वत्र वा “तुजे” दातरि ॥
“जने” यजमानविषये “वनं” यतो वनमीयं सम्भजनीयं खलु ।
अतः “इन्द्रस्य” दानं “रन्त्यम्” अत्यन्त-रमणीयं “बृहत्” प्रभूतं
भवति ॥ ३ ॥ ३

* ऋ० १, २, १५, ५ । † “वरुणगीतमधोरक्तः”—इति आ० ब्रा० ६, २, १० ।

‡ “रजो रजते । ज्योतीरजउच्यते । उदकं रज उच्यते । लोकाराजांस्तु
चाप्ते । असृगहनौ रजसी उच्यते । “रजांसि चित्रा विचरन्ति तन्यवः”—इत्यपि
निगमो भवति—इति निरु० नै० ४, १८ ।

॥ तुजे इति तुञ्जतेर्दानकर्मणो रूपम् नै० ६, २०, ८ ।

३२ख,

दितयेसिया२३मा३ । हाउ । ३ । आयुश्चक्षुर्ज्योतिः ।
 औहोवा । ई२ । या२३४ । औहोवा । ई२३४५
 ॥ १३* ॥ ४

आद्ये ऋचौ चतुष्पादे होक्पादयुतान्तिमा ।

शौनःशेपी गार्हमदी वामदेवीति ताः क्रमात् ।

वारुणी पावमानी च वैश्वदेवीति संस्मृताः ॥

हे “वरुण !” † “उत्तमम्” उत्कृष्टं शिरसि बद्धं “पाशम्”
 “अस्मद्” अस्मभ्यम् “उच्छथाय” उत्कृष्टं शिथिलं कुरु । “अधमम्”
 निकृष्टं पादेऽवस्थितं पाशम् “अव अथाय” अबाधस्तात् शिथिली-
 कुरु । “मध्यमम्” नाभिदेशगतं पाशं “विअथाय” वियुज्य शिथि-
 लीकुरु । “अथ” अनन्तरं हे “आदित्य” अदितेः ‡ पुत्र !

* आ० गा० १५०१, २, १३ ।

† “दक्षस्य वादिते जन्मनि व्रते राजाना मित्रावरुणा विवाससि । अतूर्त्तं पन्थाः
 पुरुरथो अर्थमा सप्तहोता विश्वरूपेषु जन्मसु (ऋक् १०म० ६, ४, ४)”—इति सन्त-
 लिङ्गात्—“अहोरात्रं मिवावरुणौ (३का० ११अ० २३ख०)”—नैरुक्तभाष्याच्च मित्र-
 शब्देन दिवा, वरुण-शब्देन च रात्रिः सुग्रहः । “वरुणः दृणोतीति सतः (३का०
 १०अ० २ख०)”—इति युत्पादनात् सर्वेषां घटपटादीनां तमोरूपेण आवरकस्य ।

‡ “अदितिरदीना * * ‘अदितिर्यौरदितिरक्करिचमदितिर्माता स प्रिता स
 पुत्रः । विश्वे देवा अदितिः पञ्चजना अदितिर्जातमदितिर्जनितम्’—इत्यदितेर्विभूति
 साचष्ट एनान्यदीनानोति वा”—इति नैरुक्तम् २का० ४अ० २२-२३ख० । दितिः
 खण्डनं तद्भावोऽदितिरिति निष्पन्नोऽर्थो भाष्यादि-लब्धः ।

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ १२ २२   ३
त्वयावयम्यवमानेनसोम

१ २ ३ १२ २२   ३ १ २
भरेकृतंविचिनुयामशाश्वत् ।

१ २ ३ १२ २२   ३
तन्नीमित्रोवरूणोमामहन्ता

१ २ ३ १ २   ३ २ ३ २
मदितिःसिन्धुःपृथिवीउतद्यौः ॥ ५ ॥ ५ *

२ २ १   १   ३ २ २   ५ २
† स्थायपृष्ट । पा । ओहा । ईश्या । (एवं त्रिः)

१ २   २ २ १   २   २ २   २ १   २
त्वयावयम्यवमानेनसोमा । भरेकृतंविचिनुयामशाश्वत् ।

३ २   २   २ २ १   २   २   २
तन्नीमित्रोवरूणोमामहान्ताम् । अदितिःसिन्धुःपृथिवी

वरूण ! “वयं” शुनःशेपाः “तव” व्रते त्वदीये कर्मणि “अदितये”
खण्डन-राहित्याय “अनागसः” अपराध-रहिताः “स्याम”
भवेम ॥

“अथादित्यव्रतेवयन्तव”-“अथावयमादित्यव्रतेतव”—इति
सान्न ऋचः पाठभेदः ॥ ४ ॥ ४

^२उताद्यौः । ^२हृपायप्रहृ । ^{२२१}पा । ^{२२२}ओहा । ^५इ३या ।

^{२२१}२ । ^{३२२}हृपायप्रहृ । ^{३२२}पा । ^१ओहा । ^३ई२ । ^३यार३४ ।

^{५२२}ओहावा । ^{२२}ए । ^१सुवः । ^{२२}२ । ^१ए । ^{११११}सुवा२३४ पूः ।

॥ ७ * ॥

^{२२१}हृपायप्रहृ । ^१पा । ^{२२२}ओहा । ^{२२}(एवं त्रिः) । ^{२२}त्वयावयम्यवमाने

^१नसेमा । ^२भरेकृतविचिनुयामशास्त्रात् । ^{२२}तन्नोमित्रोवहृ

^{२२१}णोमामहान्ताम् । ^२अदितिःसिन्धुःपृथिवीउता । ^२द्यौः ।

^{२२१}हृपायप्रहृ । ^{२२२}पा । ^{२२१}ओहा । ^{२२}२ । ^{२२}हृपायप्रहृ । ^{२२}पा ।

^१ओ२ । ^१हार३४ । ^{५२२}ओहावा । ^१सुवः । ^{२२}ए१ । ^१सुवः ।

^{३११११}ए२३४पू ॥ ८ † ॥ पू

* † आ० गा० १५० ९, १, ७-८ । † "समुद्रस्य सर्पसाम"—इति आ० ब्रा० २, २, १२ ।

अथ षष्ठी ।

३ १२ २२

३ १७ ३ २

इमं वृषणङ्कणतैकमिन्नाम् ॥ ६ ॥ ६

३ १२ ३ २

३ २

१

३ २

* इमाओवा । ३ । इमा३ । ओइ । २ । इमा

१

५

३ १२ ३ २

३ २

१

३ । ओ२३४वा । वृषाओवा । ३ । वृषा३ । ओइ ।

हे “सोम !”† पवमानेन पवित्रेण पूयमानेन “त्वया” सहा-
येन “भरे” [सङ्ग्राम-नाम (नै० २, १७, ६)] सङ्ग्रामे “शश्वद्”
बहु “कृतं” कर्तव्यं “वयं” “विचिनुयाम” विशेषेण कुर्याम ।
यस्मात्तव साहाय्येन कर्माणि कुर्मः “तत्” तस्मात्, अस्मान्
“मित्रः वरुणः अदितिः” एतन्नामिकाः । “सिन्धुः”
एतदभिधाना । तथा “पृथिवी” “उत” अपिच “द्यौः” । एते
मित्रादयः “नः” अस्मान् “मा” “महन्तां” पूजयन्तु धनादि-
दानेन ॥ ५ ॥ ५

* “वृषा”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ ।

† “सोमः सुनोतेः षटेन मभिपुषवन्ति । वज्रल मस्य नैषण्डु कं वृत्तमाश्चर्यं मिव
प्राधान्येन । तस्य पावमानौषु निदर्शनायोदाहरिष्यामः”—इत्यादि नैरुक्तम् १६का०
११७० २४० ।

‡ सिन्धुः समुद्रः । समुद्र इति अन्तरिक्षनामसु पञ्चदशम् पदम् नि० १, २ ।

अथ सप्तमी ।

२२१२ ३१ २३१२ २१२
सनइन्द्रायज्यवेवरूणायमरुद्भ्यः ।

३ १२ २२
वरिवोविन्परिस्त्रव ॥ ७ ॥ ७ *

२२ १ ५ २ २२ ३२ २२ २२ ३२
२ । वृषा३ । ओ२३४वा । णङ्कृणावता । एकाओ
२ ३२ २ १ ३२ २ १ ५
वा । एका३ । ओइ । २ । एका३ । ओ२३४वा ।

२३ १११
इन्द्रा२३४५म् ॥ १३† ॥ इ

१ ५२ २२१२ २ २
‡ एजच्चा । तेजातमन्धसोदिविसङ्गूमिया २२
१ १ १ २ १ २ १ २
दाइ । इडा । उग्रश्मर्महाश्वाः । सानः ।

पूर्वस्या ऋचि प्रकृता हे मित्रादयो देवाः । यूयम् “एकम्”
अद्वितीयं दानकर्मणि “इमं” सोमं “वृषणं” कामाना मभिवर्षकं
“कण्ठत” कुरुत । तथा “इमां” क्रियां फलाभिवर्षिकां कुरुत ॥

६ ॥ इ

* ऋ० ७, १, १९, १ ।

† आ० मा० १५० २, १, १३ ।

‡ “भाक्करवर्षम्”—इति आ० मा० १, २, १३ ।

^{१२} ^२ ^२ ^१ ^१ ^१ ^२
 इन्द्राययज्यवेवरुणायमरु-रुद्रियाः । इडा । वरिविवि
^२ ^२ ^२ ^१ ^२ ^{१२} ^२ ^२ ^२
 त्वरा१इसा३वा । आइना । विश्वान्ययआद्युक्तानिमानुषा
^१ ^२ ^२ ^१ ^२
 रणाम् । इडा । सिषासन्तोवनार३होइ । माहा३१उ
^१ ^१ ^{११११}
 वार३ । इट् । इडा२३४५ ॥ १६ * ॥ ७

गायत्री पावमान्यौ तु सन इत्यादिके ऋचौ ।

अमहीयुस्तयोरेवं कन्दोदैवतनिर्णयः ॥

हे सोमः ! † “सः” “नः” “वरिवोवित्” धनस्य लभकस्त्वं
 “नः” अस्माकं “यज्यवे” यष्टव्यायेन्द्राय “वरुणाय” ‡ “मरुद्भ्यः” ॥
 च “परिस्त्रव” धारया क्षर ॥ ७ ॥ ७

* आ० पा० १५० २, १, १६ ।

† “अथैषा परा भवति चन्द्रमसो वैतस्य वा”—इति नि० इका० ११ अ० ४ ख० ।

‡ ‘वरुणः कवन्ध’ प्र-ससर्ज (ऋ० ५, ६, १३, ६)—इत्यादि-मन्त्र-लिङ्गात् इड वरुणो
 मेघ-वर्षण-क्षतुभूतः । “कवन्धोमेघम्”—इत्यादि निरु० दै० १०, ४ ।

॥ “मरुतो मितराविणो वा, मितरोविणो वा, मरुद्भवन्तीति वा इति नैरुक्तम्
 इका० ११ अ० १३० । ‘वायु वै क्षेपिष्ठा देवता’—इति च श्रूयते । ततो मरुतो
 वायव इति सिद्धान्तः ।

अथाष्टमी ।

३१२ २२ २२७ २ २ ३१ २

एनाविश्वान्यर्यआद्य, न्नानिमानुषाणाम् ।

१ २

सिषासन्तोवनामहे ॥ ८ ॥ ८

२२

२ २ २ २ १

२

२२

* हाउ । ३ । उच्चातेजातमारश्मसाः । हाउ । ३ ।

२ २ १ २ २ २ १ १
दिविसङ्गमियारश्मदाः । हाउ । ३ । उग्रश्ममहारश्म२ २ ३ ५ २२ २ २ १
अवाउ । वाः । ईरश्मडा । हाउ । ३ । सनइन्द्रायया२ २२ २ २ १ २ २२
रश्म्यवाः । हाउ । ३ । वरुणायमरुश्मियाः । हाउ ।२ २ १ २ २ ३ ५ २२
३ । वरिवेवित्यरारश्मस्रवाउ । वाः । इरश्मडा । हाउ ।२२ २ १ २ २२ २ २ २
३ । एनाविश्वानिआरश्म्यआः । हाउ । ३ । द्यु, न्नानिमा१ २ २२ २ २ २ १ २
नुषारश्माम् । हाउ । ३ । सिषासन्तोवनारश्महाउ ।१ १ ११११
वाः । इट् । इडा२३४५ ॥ १२ † ॥ ८

* "अपत्यम्" — इति आ० ब्रा० १, २, १३ ।

† आ० मा० २५० ३, १, १२ ।

अथ नवमी ।

३ १ २   ६ २ ३ २ ३
अहमस्मिप्रथमजाकृतस्य१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पूर्वन्देवेभ्योऽमृतस्यनाम ।२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
योमाददातिसद्वदेवमाव३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २
दहमन्नमन्नमदन्तमग्नि ॥ ८ ॥ ८

॥ प्रथम-दशति ॥

१२   १२२ २   २ १   १२२२
* हाउ । ३ । सेतूस्तर । ३ । दुस्त । रान् । ३ । दाने
१२२२   १२   २   २ १
नादानम् । ३ । हाउ । ३ । अहमस्मिप्रथमजाकृतार३
२ १ १ १ १ २ २   १२२ २   २ १
स्यार३४पू । हाउ । ३ । सेतूस्तर । ३ । दुस्त । रान् । ३ ।

“एना” एनेनात्रेन सोमेन “मानुषाणां” मनुष्याणां “वि-
श्वानि” “द्युन्नानि” अन्नानि “अर्यः” अभि गच्छन्तः † “सिषा-
सन्तः” सम्भक्तु मिच्छन्तश्च वयं “वनामहे” भजामहे ॥ ८ ॥ ८

० खर्ग्यम् । सेतुसाम । पुरुषगतिर्वा । विशोकं वा—इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

† “अर्यः”—इति ईश्वरनामसु द्वितीयं नैषण्डुकम् २, २२ । इह तु क्व गता-
वित्यस्य रूपमिष्टम् ।

^{१ २२ १२२} अक्रोधेनक्रोधम् । २ । ^{१ २ २२ १२} अक्रोधेनक्रोधम् । ^{२२} हाउ । ३ ।
^{२२ २ २} पूर्वन्देवेभ्योऽमृतस्यना ^१ २ ^{२ १ १ १ १} ३ मा २ ^{२२} ३ ४ ५ । ^{२२} हाउ । ३ ।
^{१२२ २} सेतूँस्तर । ३ । ^{२१} दुस्त । रान् । ३ । ^{२ १ २ २२} अङ्गया अङ्गाम् । ३ ।
^{२२ २ २} योमाददातिसइदेवमा ^{२१} २ ^{२ १ १ १ १} ३ वा २ ^{२२} ३ ४ ५ त् । ^{२२} हाउ । ३ ।
^{१२२ २} सेतूँस्तर । ३ । ^{२१} दुस्त । रान् । २ । ^{२ १ २ २} सत्येनानृतम् । ३ ।
^{२२} हाउ । ३ । ^२ अहमन्नमन्नमदन्तमार ^१ २ ^{२ १ १ १ १} ३ द्वीर ^{२३} ३ ४ ५ । ^{२३} हाउ ।
^{२२ २२} ३ । वा । ^{२२ १ १ १} एषागतिः । ३ । ^{१ २} एतदमृतम् । ३ । ^{१ २} स्वर्गच्छ । ३ ।
^{१२ २} ज्योतिर्गच्छ । ३ । ^{१२२ २२ १२ २१ १ १ १ १} सेतूँस्तीर्त्वाचतुरार ^{२३} ३ ४ ५ ॥ ३४ * ॥ ८

चिष्टुभा अन्नदेवता आत्मान मेवाह आत्मा एव ऋषिः ।
 “देवेभ्यः पूर्व” अग्नि-वरुणादि-देवेभ्यः पुरा “अहम्” “अन्नम्”
 देवता “अमृतस्य” विनाश-रहितस्य “ऋतस्य” सत्यस्य पर-
 ब्रह्मणः सम्बन्धिनी “प्रथमजा अस्मि नाम” प्रथमत एवीत्यन्ना

भवामि खलु । “यः” पुमान् “मां ददाति” अन्नरूपां माम् अति-
 ष्यादिभ्यो ददाति “स इत्” स एव “एवं” परिदृश्यमान-प्रकारेण
 “आवत्” अवति सर्वान् प्राणिनो रक्षति । यस्तु लोभ-युक्तः सन्
 प्राणिभ्योऽन्नमदत्वा स्वयं मेव तदन्नं मत्ति “अन्नम् अदन्तं” नाना-
 विधान-भक्षकं तं लोभिनम् अहमन्नम् अन्न-देवता “अग्नि”
 भक्षयामि विनाशयामीत्यर्थः ॥ ६ ॥ ८ *
 इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे
 छन्दोव्याख्याने षष्ठाध्यायस्य प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

* अत्राह यास्कः—व्याख्यातं दैवतं यज्ञाङ्गत्वात्तत्तुर्वागर्गगतिं व्याख्यास्यामः ॥
 सूर्यं आत्मोद्यितस्य हि कर्मदृष्टायेतदनुप्रवदन्यथैतं सद्धान्तसात्वानसेषर्गः प्रवदन्ती-
 न्द्रं सिद्धं वरुणमग्निमाहु रित्यथैष सद्धानात्मात्मजिज्ञासयात्मानं प्रोवाचाग्निरस्मि जन्मना
 जातवेदा अहमस्मि प्रथमजा इत्येताभ्याम् ॥ १ ॥ अग्निरस्मि जन्मना जातवेदा घृतं मे
 चक्षुरमृतम् म आसन् । अर्क्षं क्षिधातूरजसो विसानो जहो घर्मो हि विरस्मि नाम ॥ अह-
 मस्मि प्रथमजा मृतस्य पूर्वं देवेभ्यो अमृतस्य नाम । यो मा ददाति स इदेवसावा-
 अहमन्नमन्नमदन्तमर्क्ष इति स ह ज्ञात्वा प्रादुर्बभूवैवन्तं व्याजहाराय तमात्मानमभ्या-
 त्माजमन्तिकमन्य स्याच्चचक्षुः इति ॥ २ ॥ अपश्यङ्गोपासनिपद्यमानसा च परा च पथि-
 भिस्तरन्तम् । स सग्रीचीः सविषूचीर्वसान आ वरीवर्त्ति भुवनेष्वन्तः । आवरी-
 वर्त्ति भुवनेष्वन्तरित्यथैष सद्धानात्मा सत्त्वलक्षणस्तत्परन्तद्वक्ष्य तत्पत्यन्तत्पत्तिं तदव्यक्तं
 तदस्यर्शं तदरूपं तदरसं तदगन्धं तदमृतं तच्छुक्लं तन्निष्ठो भूतात्मा । सैषा भूत-
 प्रकृतिरित्येके तत् चेत् तद् ज्ञानात् चेदञ्जं सन् प्राप्य निरात्मजं सथैष सद्धानात्मा
 विविधो भवति सत्त्वं रजस्तम इति सत्त्वं तु मध्ये विशुद्धं तिष्ठत्यभितो रजस्तमसौ
 इति । कामद्वेषस्तमइत्यविज्ञातस्य विशुद्धतो विभूतिं कुर्वतः चेदञ्जं पृथक्काय
 कल्पते प्रतिभाति लिङ्गो सद्धानात्मा तमोलिङ्गो विद्या प्रकाशलिङ्गस्तमोऽपि निश्च-

यल्लिङ्ग आकाशः ॥ २ ॥ आकाशगुणः शब्द आकाशाद्वायुर्दिग्गुण स्यर्शेन वायो
 ज्योतिस्त्रिगुणं रूपेण ज्योतिष आपश्चतुर्गुणारसेनाद्भ्यः पृथिवी पञ्चगुणा गन्धेन
 पृथिव्या भूतग्रामस्थावरजङ्गमास्तदेतद्वर्गसहस्रं जागर्त्ति तस्यां ते सुपुष्पस्रज्जानि
 प्रत्याहरति भूतग्रामाः पृथिवी मपि यन्ति पृथिव्यप आपो ज्योतिषं ज्योतिर्वायुः
 वायुराकाशमाकाशो मनो मनो विद्यां विद्या मद्धानं मात्मानं मद्धानात्मा प्रतिभां
 प्रतिभा प्रकृतिं सा खपिति युगसहस्रं रात्रिस्त्रावेतावहोरात्रावज्ज्वलं परिवर्त्तते स
 कालस्तदेतद्वर्त्तते । युगसहस्रपर्यन्तं सदर्थं ब्रह्मणो विद्वरात्रिं युगसहस्रानां
 तद्द्वोरात्रविदो जनादिति ॥ ४ ॥ तं परिवर्त्तमानं मन्योतुप्रवर्त्तते खष्टा द्रष्टा विभ-
 क्तातिसावोह मिति गम्यते स मिथ्यादर्शनेदं पावकं महाभूतेषु चिरोष्णाकाशाद्वायोः
 प्राणश्चक्षुष वक्ता रश्म तेजसोद्भवाः स्वेहं पृथिव्या मूर्त्तिः । पार्थिवांस्त्वष्टी गृणान्वि-
 द्यात् वीरमातृतस्त्रीन् पितृती ऽस्थिस्त्रायुमज्जानः पितृतस्त्वष्ट्मांसशोणितानि मातृ-
 तोन्नं पानं मित्यष्टौ सोयं पुरुषः सर्वमयः सर्वज्ञानोपि कृत्तः ॥ ५ ॥ स यद्यतु-
 रूध्यते तद्भवति । यदि धर्ममदुरुध्यते तद्देवो भवति यदि ज्ञानमदुरुध्यते तदमृतो
 भवति यदि काम मदुरुध्यते सं च्यवते । इमां धीनि सन्दध्यात्तदिदमव मतस्—
 ज्ञेया रेतसः सम्भवति स्त्रेष्वाणो रसे रसाच्छोणितं शोणितान्मांसं मांसान्मेदो
 मेदसः स्त्रावा स्त्रावोऽस्थिन्यस्थिभ्यो मज्जा मज्जातो रेतस्त्रादिं धोनौ रेतः सिक्तं पुष्पः
 सम्भवति । शुक्रातिरेके पुमान् भवति शोणितातिरेके स्त्री भवति द्वाभ्यां समेन
 नपुंसको भवति शुक्रभिन्नेन यमो भवति शुक्रशोणितसंयोगात्मातृपितृसंयोगाच्च
 तत् कथमिदं शरीरं परं संयम्यते सौम्यो भवत्येकरात्रोपितं कल्ललं भवति पञ्च-
 रात्राद्द्विद्वदाः सप्तरात्रात्पेशो द्विसप्तरात्राद्वर्बुदः पञ्चविंशतिरात्रः स्वस्थितो घनो
 भवति मासमावात् कठिनो भवति द्विमासाभ्यन्तरे शिरः सम्पद्यते मासवर्षेण
 ग्रीवाद्यादेशो मासचतुष्कोणं लग्नरादेशः पञ्चमे मासे नखरोमयादेशः षष्ठे मुख
 नासिकाक्षित्रोत्रं च सम्भवति सप्तमे चलनसमर्थो भवत्यष्टमे बुध्वाध्यवस्थिति नवमे
 सर्वाङ्गसम्पूर्णा भवति ॥ मृतश्चाहं पुनर्जातो जातश्चाहं पुनर्मृतः । नाना धीनि
 स्रक्ष्वाणि मयोपितानि यानि वै ॥ आचारा विविधा भुक्ताः पीता नानाविधा-
 कानाः । मातरो विविधा दृष्टाः पितरः सुहृदस्तथा ॥ अवाङ्मुखः पीड्यमानो
 कन्तुश्चैव समन्वितः । साह्व्यं योगं समभ्यस्येत् पुरुषं वा पञ्चविंशकमिति ॥ ततश्च
 दशमे मासे प्रजायते जातश्च वायुना स्पृष्टस्त्र स्ररति जन्मसरणम् । अन्ते च

शुभाशुभं कर्मेतच्छरीरस्य प्रामाण्यम् ॥ ६ ॥ अष्टोत्तरं सन्विशतमष्टाकपालं शिरः सन्वि-
 शते षोडशवपापलानि नव स्नायुशतानि सप्तशतं पुरुषस्य मर्मणा मर्दयित्वा रोमाणि
 कोट्यो हृदयं द्वादशकपालानि द्वादशकपालानि जिह्वा वृषणौ ह्यष्टसुपर्णौ तथोपस्थ-
 : दपाख्ये तन् मूत्रपुरीषं कस्मादाहारपानसिक्तत्वादनुपचितकर्माणावन्वोन्मं जायते
 इति । तं विद्याकर्मणी समन्वारभेते पूर्वप्रज्ञा च महत्यज्ञानतमसि सग्नौ जरासरण-
 क्षुत्पिपासाः शोक-क्रोध-लोभ-मोह-मद-भय-मत्सर-हर्ष-विषादेर्ष्यास्त्रयात्मकैर्द्वैरभि-
 भूयमानः सोस्मादार्जवं जघौभावानान्निर्गुण्ये सोस्मात्पात्रं महाभूमिकावच्छरीराग्नि-
 मेधमावैः प्रक्रम्य प्रकृतिरधिपरीत्य तैजसं शरीरं कृत्वा कर्मणोऽनु रूपं फलं मनु-
 भूय तस्य सङ्क्षये पुनरिभं लोकं प्रतिपद्यते ॥ ७ ॥ अथ ये हिंसा मात्रित्य विद्यामु-
 त्पृज्य महत्तपसं पिरे चिरेण वेदाक्तानि वा कर्माणि कुर्वन्ति ते धूमं सभिः सम्भवन्ति
 धूमा द्वात्रिं रात्रेरपचीयमाणपक्ष मपचीयमाणपक्षाद्वक्षिणाथनं दक्षिणाथनान्
 पिष्टलोकं पितृलोकान् चन्द्रमसं चन्द्रमसो वायुं वायोर्दृष्टिं दृष्टे रोपधयस्यैतद्भूत्वा तस्य
 सङ्क्षये पुनरेवेमं लोकं प्रतिपद्यते ॥ ८ ॥ अथ ये हिंसामुत्पृज्य विद्या मात्रित्य
 महत्तपसं पिरे ज्ञानोक्तानि वा कर्माणि कुर्वन्ति ते चिरंभिः सम्भवन्त्यर्चिषो हरहृत्पा-
 र्थमाणपक्ष मापूर्यमाणपक्षादुदगथनमुदगथनाद्देवलोकं देवलोकादादित्यमादित्या-
 द्वैद्यतं वेद्यतान् मानसं मानसः पुरुषो भूत्वा ब्रह्मलोकं सभिसम्भवति न ते पुनरावत्तन्ते
 शिष्टा दन्दशुका यत इदं न जानन्ति तस्मादिदं वेदितव्यं मयाप्याह ॥ ९ ॥ न तं
 विदाथ य इमा जजानान्यद्युःश्याक मन्तरं बभूव । नीहारेण प्राठता जह्या
 चासुतृप उक्थशासश्चरन्ति ॥ न तं विद्यथा विदुषो यमेवं विद्वांसो वदत्यचरं
 ब्रह्मणस्पतिं मन्यद्युःश्याक मन्तरं मन्यदेषा मन्तरं बभूवेति नीहारेण प्राठतास्तमसा जह्या
 चासुतृप उक्थशासः प्राणं सूर्यं यत्यथगामिनश्चरन्त्यविद्वांसः क्षेचज्ञं मनु प्र वदन्त्यथा-
 चो विद्वांसः क्षेवज्ञोऽनु कल्पते तस्य तपसा सहाप्रमादं मेल्यथाप्रत्यो भवति तेना सन्नत
 मिच्छेतेन सुखी मिच्छे देशं हि सखा श्रेष्ठः सञ्जानाति भूतं भवद्भविष्यदिति । ज्ञाता
 कस्माज्जायते सखा कस्मात्सृज्यते सह भूतेन्द्रियैः शेरते सहाभूतानि सेन्द्रियाणि प्रज्ञया
 कर्मकारयति इति वा तस्य तपः प्रतिष्ठाशीलं सुप्रशमं आत्मा ब्रह्म इति स ब्रह्मभूतो
 भवति साक्षिमात्रो व्यवतिष्ठते बन्धो ज्ञानछतः ॥”—इति १४, १—१० ।

अथ द्वितीय-खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

२ ३ १ २

३ २ ३ १ २

त्वमेतदधारयः कृष्णासुरोद्दिणीषुच ।

१ २ ३ २ ३ १ २

परुष्णीषु*रुशत्पयः ॥ १ ॥ १० †

२ २

२

२ २ १ २

१ २, ३

५

‡ हाउत्वमेतात् । एतदेतात् । आधारा२३४याः ।

२ १ २

२

२ २

२ १

१

२ १

१

कृष्णासुरोद्दिणाइषूश्चा । परुष्णा२३इषू । रुशत् । पा

१ ३

५ २ २

रया२३४औहोवा ॥ २० ॥

२ २

१ २

१

१ २

१

त्वमेतद्वोहाइ । होइ । आधाशराया२ः । होइ ।

१ २

१

१ २

१

कार्ष्णाशसुरो२ । होइ । हाइणीषुचा२ । होइ ।

१ ३

१

२ १

१ ३

५ २ २

पारुष्णाइषू२ । होइ । रुशत् । पारया२३४औहोवा ॥ २१ ॥

२ २

२

१

१

१

आईत्वमेतात् । आ । आधाशराया२ः । आईका

२

१

१

१

१ ३

कार्ष्णाशसुरो२ । आइहाइणीषुचा२ । आईपारुष्णा

* “परुष्णीषु”—इति ऋ० ।

† ऋ० ७, ६, २३, ३ ।

‡ “त्रोणि वार्षाहराणि”—इति आ० ब्रा० १, २, १५ ।

१ २१ १ ३ ५२ २ १
इषू२ । आइ । रुशत् । पारयार३४ औहोवा । अभि

२ २१ २ १ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ २
स्फूर्जयं द्विष्मः । समोषाभिस्फूर्जयं द्विष्मः । अस्मभ्यङ्गात्

१ २ ३ १ १ १ १
वित्तमार३४५म ॥ २२ * ॥ १०

श्रुतकचक्रषिरिन्द्रो गायत्री । अस्य सामर्थ्यं मेवोपपादयति—
हे इन्द्र ! “कृष्णासु” कृष्णवर्णासु गोषु तथा “रोहिणीषु च” [“वर्णा
दनुदात्तान्नोपधात्तोः (४.१, ३८)”—इति ङीप्*] “परुष्णीषु”
रोहितवर्णासु [“परुष्णी पर्ववतीति यास्कः†] पर्वशः पर्वशो
नानावर्णासु च गोषु “रुशत्” [रोचते दीप्तिर्कर्मणः‡] दीप्यमानं
श्वेतम् “एतत्” परितृश्यमानं “पयः” क्षीरं त्वम् “अधारयः”
धारयसि । तस्मात् तद्वत् पूजयाम इति समन्वयः ॥ १ ॥ १०

* आ० २५० २, २, २०—२२ ।

† अनुदात्तस्य “वर्णानान्तरातिनितानानाम् (२ पा० १० सू०)”—फिट् सूत्रेण ।

‡ “इरावती परुष्णीत्याहुः पर्ववती भास्वती कुटिलगामिनी”—इति निरु० ९, २६ ।

§ “रुशदिति वर्णनाम रोचतेज्ज्वलति वमणः । सूर्यं मखा वत् माह साहचर्याद्
रसहरणाद्वा”—इति यास्कः नै० २, २८—नै० ६, १९ ।

अथ द्वितीया ।

१२ २२३ १२४ ३ २

अहुरुचदुषसःपृश्निरग्रिय

२१ २ २१२ २२

उक्षामिमे तिभुवनेषुवाजयुः ।

३ १२ २१ २

मायाविनोममिरेअस्यमायया

३१२ २२२ २३ १२

नृचक्षसःपितरोगर्भमादधुः ॥ २ ॥ ११ *

२२

१ २

१ २ २

१ हाउ । ३ । स्वर्विश्वम् । ३ । अहुरुचत् ।

२१

१

२२

१ २

। ३ । उषसःपृश्निरा२यायाः । हाउ । ३ । स्वर्विश्वम् । ३ ।

१ २ २२

२१ २

१

२२

१

उक्षामिमे । ३ । तिभुवनेषुवा२जायुः । हाउ । ३ । स्वर्वि

२

१२ २ २

१ २

१

२२

श्वम् । ३ । मायाविनः । ३ । ममिरेअस्यमा२याया । हाउ

१ २

१ २

२१ २

१

। ३ । स्वर्विश्वम् । ३ । नृचक्षसः । ३ । पितरोगर्भमा२दा

* उ० २, २, १६, ३ ।

† “स्वर्ध्यातिषी द्वे” — इति आ० ब्रा० ३, २, १६ ।

^{२२}धूः । ^१हाउ । ^२३ । ^१स्वर्विश्वम् । ^२२ । ^२सुवारश्चर्विश्वाउ । ^२वा३ ।

^२ए३ । ^{१११११}सुवारश्च४५ः ॥ ८ * ॥

^{२२}हाउ । ^२३ । ^{१२२}ज्योतिर्विश्वम् । ^२३ । ^२अरुरुचत् । ^२३ । ^२उष

^२सःपृश्निरा३ । ^{४५}यायाः । ^{२२}हाउ । ^२३ । ^२ज्योतिर्विश्वम् । ^२३ ।

^{१२}उक्षमिमे । ^२३ । ^{१२२}तिभुवनेषुवा३ । ^{४५}जायूः । ^{२२}हाउ । ^२३ ।

^{१२}ज्योतिर्विश्वम् । ^२३ । ^{१२२}मायाविनः । ^२३ । ^२ममिरेअस्यमा३ ।

^{४५}या या । ^{२२}हाउ । ^२३ । ^{१२}ज्योतिर्विश्वम् । ^२३ । ^{१२}नृचक्षसः । ^२३ ।

^{२१२}पितरोगर्भमा३ । ^{४५}दाधूः । ^{२२}हाउ । ^२३ । ^२ज्योतिर्विश्वम् । ^२२ ।

^{१२}ज्योता२३इर्विश्वाउ । ^२वा३ । ^२ए३ । ^{१२३११११}ज्योती२३४५ः ॥ १०† ॥ ११

अरुरुचदिति त्वेतां पवित्री दृष्टवानृषिः ।

पवमानो देवता स्याच्छन्दश्च जगती स्मृता ॥

“उषसः” सम्बन्धी “पृश्निः” आदित्यः † [“पृश्निरादित्यो

गी. आ० गा० २५० ३, १, ८-१० ।

† “तथापि निगमो भवति ‘स्वसृज्जारः शृणोतु नः’ इत्युषस मस्य स्वसार माह साहचर्यादिसंहरणाद्वापि”—इति निरु० नै० ३, १६ ।

३४ख,

भवति प्राश्रुत एनं (नै० २,१४) वर्णः”-इति नैरुक्ताः] “अग्रि-
यः” अग्रो मुख्यः सोमः * “अरुरुचत्” रोचयति । सः “उच्चा”
जलस्य सेक्ता पर्जन्यः सन् “मिमेति” नृशं शब्दायते । “भुव-
नेषु” भूतजातेषु “वाजयुः” तेषां मन्त्रं मिच्छन् । “मायाविनः”
माया प्रज्ञा तद्वन्तो देवाः “अस्य” सोमस्य “मायया” प्रज्ञया
“ममिरे” निर्मितवन्तः [सोमस्य एकैकांश-पान-वशात् अग्न्या-
दयः स्व-स्व-व्यापारेण जगत् सृजन्तीत्यर्थः] । तस्यास्य मायया
“नृचक्षसः” नृणां द्रष्टारः “पितरः” पालकाः देवाः † अङ्गिरसः‡
पितरो वा “गर्भम्” “आ दधुः” धारयन्ति ओषधीषु । [स
चात्र सूर्यात्मा सोमः स्तूयते । सूर्यरश्मानुगमाधीनवर्द्धना-
च्चन्द्रस्य । यद्वा । अयमुषसः पृश्निः सविता अरुरुचत् रोचयति
रोचते वा सर्वं शिष्टं समानं तत् सम्बन्धिनो नृचक्षसो नृणां
द्रष्टारः पितरो जगद्रक्षकाः रश्मयो गर्भं मादधुर्वर्धयन् ॥

“मिमेतिभुवनेषु”—“विभर्तिभुवनानि”—इति साम्न ऋचः
पाठ-भेदः ॥ २ ॥ ११

* “अग्रगमनेनेति वा । गरणेनेति वा । प्रसम्पादिन इति वा । अपिवाग्रमित्येतद-
नर्थकं सुप्रबन्धं माददीति”—इति निरु० नै० ६,१६ ।

† “पिता पाता वा पालयिता वा”—इत्यारभ्य “पिता द्रुद्धितुर्गर्भं दधाति
पर्जन्यः पृथिव्याः”—इत्यन्तं यास्कः नै० ४,२१ ।

‡ “अङ्गारेष्वङ्गिराः । अङ्गारा अङ्गना अघना”—इति निरु० नै० ३,१७ ।

अथ तृतीया ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रइद्वर्योः सचासमिह्नः आवचोयुजा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रोवज्रीहिरण्ययः ॥ ३ ॥ १२ *

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
+ इन्द्रमिह्नः यिनोवृहत् । ए२ । इन्द्रमकैभिः । अर्कि-
१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
णोवा । औहोवा औहोवा औहोवा । औहोवाइ । ३ । इन्द्रं
१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
वाणीरनूरश्पताउ । वाइ । ई२३४डा । औहोवा । ३ । औ
१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
होवाइ । ३ । इन्द्रइद्वर्योः सचाइ । समिह्नः आवचो२यु

हयोर्मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः द्रष्टा स्याद् गायत्री छन्दः इन्द्रो
देवतेति । “इन्द्र इत्” इन्द्र एव “हर्योः” हरिनामकयोरश्वयोः ‡
“सचा” सह युगपत् “आ समिह्नः” सर्वतः सम्यङ्निश्चयिता ।
कीदृशयोः हर्योः ? “वचोयुजा” इन्द्रस्य वचनमात्रेण रथे युज्य-
मानयोः सुशिक्षितयोरित्यर्थः । अयम् “इन्द्रः” ‘वज्री’ वज्रयुक्तः
“हिरण्ययः” हिरण्यमयः ¶ सर्वाभरणैरुपेतइत्यर्थः ॥ ३ ॥ १२

* उ० २, १, ८, २=छ० १, १, १२, २=३ ।

† “यषवम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

‡ “हरी इन्द्रस्य”—इति नि० नै० १, १५, १ ।

¶ “कृत्वास्वप्नस्वप्नमाध्वीर्हिरण्ययानि छन्दसि”—इति पा० ६, ४, १०५ ।

अथ चतुर्थी ।

२ ४ १ २

३ १ २

इन्द्रवाजेषुनोवसहस्रप्रधनेषुच ।

४ २ २ १ २ ३ १ २

उग्रउग्राभिस्त्रुतिभिः ॥ ४ ॥ १३ *

२ २२ २ २ २२ १ २ २ २ २ १
 जा३। औहोवा । ३। औहोहाइ । ३। इन्द्रोवज्रीहि

२ ५ २२ २ २ २
 रा२३णयाउ । वा३। इ२३४डा । औहोवा । ३। औ

१ २ २ २ २ १ २
 होहाइ । ३। इन्द्रवाजेषुनो२३अवा३। सहस्रप्रधना

२ २२ २ २ २२ १ २ २ २
 २३इषुचा३। औहोवा । ३। औहोहाइ । ३। उग्रउग्रा

१ २ २ १ १ १ १ १
 भिस्त्रुतिभाउ । वा३। इट् । इडा२३४पु ॥ ११ ॥ १२, १३

हे “इन्द्र” ! “उग्रः” शत्रुभिरप्रष्टव्यस्त्वं “उग्राभिः” अप्र-
 ष्टव्याभिः “जतिभिः” अस्मद्देश्यपरपक्षाभिः “वाजेषु” युद्धेषु †
 “नः” अस्मान् “अव” रक्ष तथा “सहस्रप्रधनेषु च” सहस्र-
 सहस्राक गलाश्वादि-लाभयुक्तेषु महायुद्धेष्वपि रक्ष ॥ ४ ॥ १३

* ऋ० ८, ८, २६, १ ।

† आ० गा० २५० ३, १, ११ ।

‡ “वाजे” — इति सङ्गामनामसु द्विचत्वारिंशत्तमं नैषण्डकम् २, ६७ ।

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

प्रथमस्यस्यप्रथमनामा

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

नुष्टभस्यहविषोहविर्यत् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

धातुद्यतानात्मवितुस्वविष्णी

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

रथन्तरमाजभारावसिष्ठः ॥ ५ ॥ १४ *

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

† हाउप्राथाः । चयस्यस्यप्रथः । चना २ । माउवा ३ ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

ईहा । ३ । ऊवा ३ । ओरुवा ३ । ईरुवा ३ । आनुष्टभस्य

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

हविषः । हवा ३ । याउवा ३ । ईहा । ३ । ऊवा ३

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

ओरुवा ३ । ईरुवा ३ । धातुद्यतानात्मवितुः । चवा-

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

रुवा ३ । णाउवा ३ । ईहा । ३ । ऊवा ३ । ओरुवा ३ ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

ईरुवा ३ । रथन्तरमाजभारा । वसा ३ । छाउवा ३ ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

ईहा । ३ । ऊवा ३ । ओरुवा ३ । ईरुवा ३ । ए ३ ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

द्युत् ॥ ५ ॥

^{१ २} ^१ ^२ ^२
 प्राथाः । चयस्यसप्रथः । चना२ । मा३१उवार३ ।
^{२२२} ^१ ^२ ^{२२} ^३ ^५
 इडा । ३ । होइ । हो । वाहा३१उवार३ । इ२३४हा ।
^{१२} ^२ ^{१२} ^१ ^२ ^{२२२}
 आनुष्टुभस्यहविषः । हवा२इः । या३१उवार३ । इडा । ३ ।
^१ ^२ ^{२२} ^३ ^५ ^{२२१} ^२ ^{२२}
 होइ । हो । वाहा३१उवार३ । इ२३४हा । धातुर्द्युताना
^१ ^२ ^२ ^{२२२}
 त्सवितुः । चवा२इ । ष्णा३ । उवा३ । इडा । ३ ।
^१ ^२ ^{२२} ^३ ^५ ^२ ^१
 होइ । हो । वाहा३१उवार३ । इ२३४हा । रथन्तर
^२ ^{२२२} ^१ ^२ ^२ ^{२२२}
 माजमारा । वसा२इ । ष्ठा३१उवार३ । इडा । ३ ।
^१ ^{२२२} ^३ ^५ ^२ ^{१३}
 होइ । होवाहा३१उवार३ । इ२३४हा । ए३ । द्यूता
^{११११}
 २३४५ः ॥ ६ ॥ १४

अपश्यत् प्रथइत्येतां त्रिष्टुभं प्रथनामकः ।

वैश्वदेवीं भवेदेवं कन्दो दैवतनिर्णयः ॥

“यस्य” वसिष्ठस्य “प्रथः” नाम पुत्रः यस्य भरद्वाजस्य “स
 प्रथः नाम” पुत्रः तयोर्मध्ये “वसिष्ठः” मम पिता “अनुष्टुभस्य”
 अनुष्टुप् कन्दसा युक्तस्य “हविषः” घर्माख्यस्य “यज्ञविः” हविष्वा

अथ षष्ठी ।

३१२ ३१२ ३२ ३१ २
नियुत्वान्वायवागद्यय् शुक्रो अयामिति ।

१२ ३२ ३२
गन्तासि* सुन्वतो गृहम् ॥ ६ ॥ १५

२२ २१ २१ २ २१
हाउ । ३ । शुक्रम् । ३ । शुक्रं शुक्रम् । ३ । शुक्रं
२ ३२ १२ २ २ २ १२
शुक्रम् । २ । शुक्रं शुक्रम् । नियुत्वान्वायाश्वागा
२ २ १ २ २ २
ही २ । अयं शुक्रा आश्यामाशता रेइ । गन्तासि
१२ २२ २१ २
सुन्वाशतो गृहश्चाउ २३म् । हाउ । ३ । शुक्रम् । ३ । शु-
१ २ २ १ २ ३ २ १ २
क्रं शुक्रम् । २ । शुक्रं शुक्रम् । शुक्रं शुक्रम् । २
पादकं “रथन्तरं” साम तद्रथन्तरं “धातुः” धातुसञ्ज्ञादेवात्†
“द्युतानात्” द्योतमानात् सवितुश्च ॥ विष्णोश्च § “आज-
हार” आहृतवान् । [हृग्रहोर्भ इति भत्वं रथशब्दीपपदात्
तरतेः संज्ञायां भृदृवृजीति खच् । अरुर्दिपदजन्तस्येति सुमा-
गमः ॥ ५ ॥ १४

* “गन्तासि”—इति ऋ० ।

† “शुक्रम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २९ ।

‡ ‘धाता-विधाता’ सर्वस्य इति नैरुक्तम् इका० ११अ० १०ख० ।

¶ ‘सविता सर्वस्य प्रसविता’ इति नैरुक्तम् इका० १०अ० ३१ख० ।

§ ‘विष्णुर्विशतेर्वा व्यञ्जोतेर्वा’—इत्यादि नैरुक्तम् इका० ११अ० १५ख० ॥

एवञ्च विष्णुशब्देन सर्वथापी सर्वान्तर्यामीति सिद्धान्तः ।

अथ सप्तमी ।

^{१ २२} यज्जायथाअपूर्व्यमघवनवृत्रहत्याय ।

^{१ २ ३ १ २ ३ १ ० ३ १ २ २} तत्पृथिवीमप्रथयस्तदस्तुभ्नाउतोदिवम् ॥ ७ ॥ १६ *

॥ द्वितीय-दशति ॥

^{३ २ १ १ ३ ५ २ २ २ १} शुक्रम् । शूर । कृ० ३४ । औ० होवा । ए । शुक्रम् ।

३ ॥ ७ + ॥ १५

नियुत्वानिति गायत्र्या वायुं गृह्णमदोऽब्रवीत् ॥

हे “वायो” ! † “नियुत्वान्” नियुतो वाहनानि [वायोः नियुतोरिति (१, १५, १०) निघण्टुः] तैर्युक्तस्त्वं “आगच्छि” आगच्छ । “अयं” “शुक्रः” दीप्यमानः सोमः ते तुभ्यं “अयामि” [यामेः कर्मणि लुङि रूपम्] नियतो गृहीत आसीत् यतः ‘सुन्वतः’ सोमाभिषवं कुर्वतो यजमानस्य “गृहं” “गन्तासि” यातोसि ॥ ६ ॥ १५

* उ० ६, १, १८, १=क० ६, ६, १२, ५—६—७—ऊ० १, २, १६=२, १, २=२, २, १६ ।

† आ० गा० २ प्र० ३, २, ७ ।

‡ ‘वायुर्वैवेत्ते वास्याद् गति-कर्मणः’—इत्यादि नैरुक्तम् ३ का० १०१, २ ख० ।

^{२२ २} * एयज्जायथाः । ^{२२ १} अपूर्विष्या । ^२ हाउ । ^{२ १} मघवन्वृ । ^२ हा-
^{२ १२} उ । ^२ नहत्याया । ^{२ १} हाउ । ^२ तत्पृथिवीम् । ^{२ १} हाउ । अ-
^१ प्रथयाः । ^२ हाउ । ^{२२२२ २ १ २} एअौहोवादीशाः । ^{२ १} तदस्तम्नाः ।
^२ हाउ । ^{२ २ १} उत्तोदिवाम् । ^२ हाउ । ^{२२ २} एअौहोवा३ । ^१ अस्
^{१११} पया२३४५ः ॥ ८ ॥

^{२२ २} एहाउयज्जायथाः । ^{२२ १} अपूर्विष्या । ^१ होइ । ^{२५ ५} ३ । ^२ हाउहाउ-
^५ हाउ । ^{२ १} मघवन्वृ । ^१ होइ । ^{२५} ३ । ^{२ १२} हाउ३ । ^२ नहत्याया ।
^१ होइ । ^{२५} ३ । ^{२ १} हाउ३ । ^१ तत्पृथिवीम् । ^{२५} होइ । ^२ ३ । ^{२५} हाउ
^{२ १} ३ । ^१ अग्रथयाः । ^{२५} होइ । ^{२२२ २ २ १ २} ३ । ^२ हाउ३ । ^२ एअौहोवादीशाः ।
^{२ १} तदस्तम्नाः । ^१ होइ । ^{२५} ३ । ^{२ २ १} हाउ३ । ^१ उत्तोदिवाम् । ^१ होइ ।
^{२५} ३ । ^{२२२ २} हाउ३ । ^२ एअौहोवा३ । ^{२१११} हस् पया२३४५ः ॥ १० ॥

० “वायोः षट् खाराणि”—इति आ० ब्रा० २, १, १८ ।

३५ख,

^{२२२} एहाउ । ^{१२} औहो२ । ^{२ २} यज्जायथाः । ^{२ २} अपूर्वि०या । ^१ हो
^१ ववार२होइ । ^१ मा । ^१ घवन्वृचहत्याया । ^२ होववार२हो
^१ इ । ^१ तात् । ^२ पृथिवीमप्राथयाः । ^१ होववार२होइ । ^{२२२} एऔ
^{२२ १ २} होवादीशाः । ^१ होववार२होइ । ^१ तात् । ^{१ २ २} अस्तम्नाउतो
^१ दिवाम् । ^१ होववार२होइ । ^{२२२ २} एऔहोवा३ । ^{१ २} हम्इडापया
^{११११} २३४५ः ॥ ११ ॥

^{१ २ १ २} याज्जायाज्जा । ^{१ २ २} यथाअपूर्वि०याऔ३हो । ^{१ १} हारइया ।
^{२ २ १} औ३हो । ^{२ २ २} माघवन्वृचहत्यायाऔ३हो । ^{१ १ २} हारइया । औ३
^{२ १ २} हो । ^{२ २ १ १} तात्पृथिवीमप्राथयाऔ३हो । ^{२ २} हारइया । औ३हो ।
^{१ २ २} तादस्तम्नाउतोदिवा । ^{२ २} मौ३हो । ^{१ १} हारइया । औ
^{२ २ २} ३होवाहाउवा३ । ^{१ १११} पयार३४५ः ॥ १२ ॥

^२ ऊ । ^{१२२} वौहो१इ । ^{२ १ २ १} ३ । ^{२ १ २ १} यज्जायथाः । ^{२ १ २ १} अर्विपूया । ^२ म

१ २ १ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २
घावन्वृ । चहत्याया । तत्पृथिवीम् । अप्राथयाः । त

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
दस्तम्नाः । उतोदिवाम् । ऊ । वौहो१इ । २ । ऊ ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
वौहो१२ । उऊवा३हाउ । वा३ । हस् ॥ १३ ॥

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
योरयिवोरा३यिन्तमाः । योद्युम्नार३४इद्यू । म्नाव

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
त्तमार३ः । सीमःहृ३४ताः । साइन्द्रताये३ । अस्ति

३ ५ ३ २ १ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५
स्वार३४धा । एते३ । मार३४दाः । उऊवा३हाउ । वा ।

१
अस् ॥ १४ ॥

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
* हाउहोहाइ । ३ । अन्तरित्सुवर्दिवज्जग । न्ना ।

१ २ २ २ १ १ २ २ २ २ १ २ १ २
(त्रिः) । परात्परमैरय । ता । परात्पर । मैरय । ता ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
परात्परमैरय । त । औहोवाहाउ । वा । ए । यज्ञी

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
दिवोमूर्द्धादेवमादनोघर्मोज्योतिः ॥ १५ ॥

^{१२ २} ^{२ १ २ १} ^२ ^१
 छाउहोहाइ । ३ । अन्तरिक्षं सुवर्दिवज्जग । न्ना ।

^{१२} ^{२ २} ^१ ^{१२} ^{२ २}
 (त्रिः) । परात्पर मरय । ता । परात्पर मरय ।

^१ ^{१२} ^{२ २} ^२ ^{१२} ^{३२} ^२
 ता । परात्पर मरय । त । औहोवाहाउ । वा ।

^{२२} ^२ ^१ ^{२ १२ २} ^२ ^{१२} ^{२ १२२२ १ २ २२}
 ए । पृथिव्यन्तरिक्षन्द्यौरापः कनिकदासिभुरापोमरुतोमा

^२ ^{१२ २}
 दयन्ताङ्घ्रर्मोर्ज्योतिः ॥ १६ ॥

^{१२ २} ^{१५} ^{२ १२ २ २}
 छाउहोहाइ (इत्यादिपूर्वपाठः) ता । दिवोमूर्ध्वान्

^{२ २} ^{१ २} ^३ ^५ ^{१ २ २ १२ २}
 स मरयन् । होये ३ । होर ३४वा । यशोधर्मोर्ज्यो

^{२ २} ^{१ २} ^३ ^५ ^{१ २ २}
 तिः । यशःसमरयन् । होये ३ । होर ३४वा । तेजा

^{२ १२ २} ^{२ २} ^{२ २} ^{१ २} ^३
 धर्मोर्ज्योतिः । तेजःसमरयन् । होये ३ । हो २ ३

^५ ^{१ २ १२ २} ^१ ^{२ २} ^{१ २}
 ४वा । सुवर्धर्मोर्ज्योतिः । सुवःसमरयन् । होये ३ ।

^३ ^५ ^{१२} ^{२ १२ २} ^{१२} ^{२ १}
 हो २ ३ ४ वा । २ । ज्योतिर्धर्मोर्ज्योतिः । ज्योतिःसमर

^{१ २} ^३ ^{२ १५ २ १२ २}
 यन् । होये ३ । होर ३४५वा ६५ई । धर्मोर्धर्मोर्ज्यो

तिः ॥ १७ ॥

१२ २

१५

१२ ३२२

२

* हाउहोहाइ (इत्यादि) ता। औहोवाहाउ। वा

२२ १ २२ १ २

२२ १ २ १२२ २

२२ १ २

ए। इडांयच्छहस्कृतिंयच्छ। ए। मनञ्जोयच्छ। ए। मनो

२ १२ २ २२ १

२

२२

२ १२ २ २

महिमानंयच्छ। ए। यशस्विष्यच्छ। ए। प्रजवर्चायच्छ।

२२ १२ २ २२ १ २२ २

२२ १ २

ए। पशून्विशंयच्छ। ए। ब्रह्मक्षत्रंयच्छ। ए। स्वर्ज्याति-

२
यच्छ ॥ १८ ॥

१२ २

१५

२ २ २

हाउहोहाइ। (इत्यादि) ता। यज्जायथा। अ

२२ २ २

१२

२ २ २ १

पूर्वाथा। मघवन्वृत्रहत्याया। या। तत्पृथिवीमप्राथा

२ २ २ २ १ २

१२ २

याः। तदस्तम्भाउतोदाइवाम्। हाउहोहाइ (इत्या

२ १२ ३२२

२

२२

१२२ २ १

२

दि) ता। औहोवाहाउ। वा। ए। तेजोघर्मःसङ्गी

२ २ १ २२ २ २ २२ १२ २ २

१ २ १ २२

उन्ने शिशुमतीर्वायुगोपास्तेजस्वतीर्मरुद्भिर्भुवनानिचक्रदुः।

१ ११११ ३ १११

इट् इडा २३४५। इ २३४५ ॥ १९ ॥

^{१२ २} हाउहोवा । ^{१२ २ ३} ३ । ^{१० १२} परात्यरमैरय । ^{१२} ता । ^{१२} परात्य
^{२ २ १} रमैरय । ^{१२ २ २} ता । ^{१२ ३२ २} परात्यरमैरय । ^{१२} त । ^{३२ २} औहोवाहा
^{२ १ २} उ । ^{१२ १} वा । ^{१२ १} इन्द्रो । ^{१२ १} धेनुः । ^{१२ २} ३ । ^{१२ १} आपो ^{३२ १} धेनुः ।
^{१२} ३ । ^{३२ १} भूमि ^{२ १} धेनुः । ^{२ १} ३ । ^{३२ १} अन्तरिक्षं ^{१२} धेनु । ^{१२} ३ । ^{१२} द्यौ
^{३२ १} धेनुः । ^१ ३ । ^{३२} परं ^{२ १} धेनु । ^{३२ १} ३ । ^{३२ १} व्रतं ^{३२ १} धेनु । ^{३२ १} ३ ।
^{२ १} सत्यं ^{३२ १} धेनु ^१ ३ । ^{३२ १} ऋतं ^{१२} धेनु । ^{३२ १} ३ । ^{१२} इडा
^{३२ १} धेनुः । ^१ ३ । ^{३२ १} स्व ^{३२ १} धेनुः । ^{१२} ३ । ^{३२ १} ज्योति ^{३२ १} धेनुः ।
३ ॥ २० ॥

^{१२ २} हाउहोवा । ^{१२ २ ३} ३ । ^{१२ २ ३} (इत्यादि) ^{१२} ता । ^{१२} यज्जा ^{१२} यथा ।
^{२१२ २} अपूर्विष्या । ^{२१२ २} अपूर्विष्या ३ । ^{१ २ ३} आपूर्वार्२३४या । ^{५ १ २} मघवनवृ ।
^{२१ २२} चक्षत्याया । ^{२१२ २} चक्षत्याया ३ । ^{१ २ ३} चाक्षत्या२३४या । ^{५ १} तत्पृ
^{२१२} थिवीम् । ^{२ २} अप्राथयाः । ^{१ २} अप्राथया ३ । ^{१ २ ३} आप्राथा२३४याः ।
^{१ २ २} तदस्तम्नाः । ^{२१२ २} उत्तोदिवाम् । ^{१ २} उत्तोदिवाम् ३ । ^{१ २} ऊतो

^१२जवाक् । ^३३ । ^{१ २}होवा । ^२४ । ^{२२ १ २}हाउवा । ए । आपः । २ ।

^{३ १ १ १ १}

आपा२३४५ः ॥ २३ ॥

^{१ १}हा२जवाक् । ^३३ । ^{१ २}होवा । ^{२२}४ । ^{३ २२ १}येभिर्विया । ^{३ २२ १}श्वमैरा

^{२२}या२ः । ^१तेभिर्विया । ^{३ २२ १}अहीमादा२म् । ^{२२ २२}येभिर्भूताम् ।

^{३ २ १}सहःसाहा२ः । ^{२२ १२ २ २ २}तेभिस्तेजआपः । ^{१२}आपा२ । ^{२२ १}येभिर्व्य

^{२ १ २}न्तरिक्षमैरया३ः । ^२हाउवा । ^{२२}ए । ^{१ २}आपः । २ । ^{१ ३}आपा

^{१ १ १}२३४५ः ॥ २४ ॥

^{१ १}हारजवाक् । ^३३ । ^{१ २}होवा । ^३४ । ^{१ २ २}यज्जायथा । अ

^१पूहो२ । ^१वाया२ । ^१मघवनवृत्रहाहो२ । ^१त्याया२ । ^१तत्

^२पृथिवीमग्राहो२ । ^१थायाः२ । ^{१ २}तदस्तम्नाउतोहो

^१२इ । ^{१ १}दाइवा२म् । ^{१ २}हारजवाक् । ^३३ । ^{१ २}होवा । २ ।

^२होवा३ । ^२हाउवा । ^{२२}ए । ^{१ २ २ १}तेजोघर्मःसङ्गीडन्तेभि

२२ २ १२ २२ १२ २२ १ २ १ २२ ३ १ १ १ १
शुभतीर्थायुगोपास्तेजस्वतीर्मरुद्धिर्भुवनानिचक्रदू २३ ४ ५:

॥ २५ * ॥ २६

नृमेध-पुरुमेधौ हावृषी ऐन्द्रा अनुष्टुभः ॥

हे “अपूर्व्य” त्वत्तोव्यतिरिक्तेन पूर्वेण वर्जित ! † । हे “मघ-
वन्” मंहनीयतम धनवन्निन्द्र ! “वृत्रहत्याय” ‡ वृत्रासुर-
हननाय “यद्” यदा त्वं “जायथाः” उत्पन्नः प्रादुर्भूतोसि “तत्”
तदानीमेव “पृथिवीं” प्रथमानाम् “अप्रथयः” प्रसिद्धां दृढाम-
करोः । “उत” अपि च “दिवं” द्यां द्यलोकम् अन्तरिक्षेण
“अस्तम्भाः” निरुद्धा मकार्षीः ॥ ईदृशं वीर्यं त्वदन्यस्य न भवती-
त्यर्थं द्योतयितुम् अपूर्व्येति पदम् ॥ ७ ॥ १६

इति श्रीमत्सायणार्य-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

कुन्दोव्याख्याने षष्ठस्याध्यायस्य द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

* आ० सा० २५० द, २, ६—२५ ।

† 'अपूर्वा पूर्वेषु मध्यरात्रादिकालेषु विद्यमाना'—इति २५०२, ७, ४र्थचिं सायणः ।
 'यतः पूर्वं नास्ति सा अपूर्वा, अपूर्वा एव अपूर्वा, स्वार्थिकस्तद्धितः ; प्रथमेत्यर्थः—
 इति च तत्रैव वि० ।

‡ 'अथास्य कर्म—रसातुप्रदानं दृत्रवधो या च का च बलवतिरिन्द्रकर्मैव तत्—
इति नैवज्ञम् ३का० ७अ० १०ख० । 'दृत्रवधो मेघवधः'—इति च तत्रत्य-भाष्यम् ।
'तत्कोट्योमेघदति नैवज्ञाः । लाट्टोऽसुरदत्येतिचासिकाः । अपाञ्च ज्योतिषश्च मिश्री-
भावकर्मणो वर्षकर्म जायते तत्रोपसार्थेन सहवर्णा भवति"—इति निब० नै० २, १६ ।

अथ तृतीय-खण्डे —

सैषा प्रथमा ।

^{१ २ १ ३ २ ३ १ २ २ २ २ ३ १ २ २}
मयिवर्चोऽथोयशोऽथोयज्ञस्ययत्पयः ।

^{३ २ २ १ २ ३ १ २ २}
परमेष्ठीप्रजापतिर्दिविद्यामिवद्धत्तु ॥ १ ॥ १७ *

^{२ २} † हाउ । ३ । आनोऽब्रुवाद् । २ । आनोऽब्रु

^{१ २ ३ ५ २ १ २ २ ३ २ ३ १ १ १ १}
वा । २ । यार३४औहोवा । रक्षतनोरक्षितारा२३४पुः ।

^{२ २} हाउ । ३ । आनोऽब्रु(पूर्वपाठः) गोपायतगोपायि

^{२ ३ १ १ १ १ २ १ १ २ १ २ १ २}
तारा२३४पुः । हाउ । ३ । आनोऽब्रु० । मयिवर्चः ।

^{१ २ १ २ २ १ १ २}
अथोया१शाः । अथोयज्ञ । स्ययात्पाश्याः । पर

^{२ २ १ २ १ २ १ २}
मेष्ठी । प्रजापा१तीः । दिविद्यामि । वद्धत्तुहा१नू

^{२ २} ३ । हाउ । ३ । आनोऽब्रु० । रक्षतनोरक्षितारा

^{२ १ १ २ १ २ २ १ २ २}
३४पुः । हाउ । ३ । आनोऽब्रु० । गोपायतगोपायि

अथ द्वितीया ।

२ ३ २   ३ १ २   २ २ ३
सन्ति पयांसि समुयन्तु वाजाः

१ २   २ २   ३ १ २
संवृष्णान्यभिमातिषाहः ।

२ ३ १ १ १ १   २ २   १   २ २   १
तारा२३४५ः । हाउ । ३ । आनो२ब्र० । ए । रत्न
२ २   २ २ २ २ १   २ २ २   २   २ २   १
तनोरश्चितारोगोपायतगोपायितारः । २ । ए । रत्न
२ २   २ २ २ २   २ २ २ २   २ ३ १ १ १
तनोरश्चितारोगोपायतगोपायितारा२३४५ः ॥ ७ * ॥ १७

वामदेवच्छविः प्रोक्तो मयीत्यस्याः प्रजापतिः ।

देवता स्यात्ततश्छन्दोऽनुष्टुप् सद्यद्भूतीरितम् ॥

“परमेष्ठी” परमे लोके तिष्ठतीति परमेष्ठी “प्रजापतिः”[†]
“दिवि” द्योतमाने स्वर्गे “धामिव” द्योतमानां कान्ति मिव ।
“मयि” अस्मदीये शरीरे “वर्चः” तेजः ब्रह्माख्यं “दृंहतु” वर्द्ध-
यतु । “अथो” अपिच “यश्च” दृंहतु । “अथो” किञ्च
“यज्ञस्य” यागस्य सम्बन्धि अतएव स उत्तमं “पयः” हविलक्षण
मन्नं च दृंहतु ॥ १ ॥ १७

* आ० ग० २५० ४, १, ७ ।

† ‘प्रजापतिः प्रजानां पाता पालयिता वा’—इत्यादि नैरुक्तम् इका० १० अ० ४२,
४३ ख० ।

१ १ १   ३ १ २
आप्यायमानोऽमृततायसोम

३ १ २ २ २   ३ १ २
दिविश्रवाः स्युत्तमानिधिष्व ॥ २ ॥ १८ *

१ २   २ १ २   २ १   २ ३
† ओवा२ । ३ । सन्तेपया । सी३समु । यन्तु
४ २ ५   २ १   २ १   २ २ ३ ४ २ ५
वाजाः । संवृष्ण्या । नी३अभि । मातिषाहाः ।
२ २ १ २   २ २   २ २ ३ ४ २ ५   २ १
आप्यायमा । नी३अमृ । तायसोमा । दिविश्रवा ।
२ १   २ २ ३ ४ २ ५   १ २   १
सी३उत्त । मानिधिष्व । ओवा२ । २ । ओ२ ।
३   ५ २ २
वार३४ । औहोवा । ३ ॥ ८ † ॥

१   २ १ २   २ १   २ ३ ४ २ ५
‡ ई२ । ३ । सन्तेपया । सी३समु । यन्तुवाजाः ।
२ १ २   २ १   २ ३ ४ २ ५   २ २ १ २
संवृष्ण्या । नी३अभि । मातिषाहाः । आप्यायमा ।
२ १   २ २ ३ ४ २ ५   २ १ २   २ १ २ २ ३ ४
नी३अमृ । तायसोमा । दिविश्रवा । सी३उत्तमानिधि
५   १   १ २   ५ २ २   १
ष्व । ई२ । २ । ई२आ२३४ औहोवा । ह ॥ ११ § ॥ १८

* ऋ० १, ६, २२, २ ।

† “सोमव्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, ३, २० ।

‡ आ० गा० ३५० ४, १, ८ ।

§ “सोमव्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २४ ।

§ आ० गा० ३५० ५, १, ११ ।

अथ तृतीया ।

२ ३ १२ २२ ३ २ ३ १ २ ३ २

त्वमिमाओषधीः सोमविश्वास्त्वमपोअजनयस्त्वङ्गाः ।

१२ २२ ३ २५ १२ ३ १ २२ ३ १२ २२

त्वमातनोर्ह्वारन्तरिक्षन्त्वञ्ज्योतिषावितमोववर्ध ॥ ३॥१८

२२

२

३२

२२

* हाउ । ३ । होवा३ । ३ । हाह । होवा३ ।

२२

४ २ १११

४ २

३ । होवा३ । ३ । हो३वा३४५ । २ । हो३वा३४ ।

५२२

१

२

२

२२

२

१२२

१

२

१२

२

औहोवा । त्वमिमाओषधीः सोमविश्वाः । त्वमपोअज

त्रिष्टुभः पावमान्यः स्यादृषिर्गौतमनामकः ।

हे “सोम !” “अभिमातिषाहः” अभिमातीनां शत्रूणां हन्तुः
 ‘ते’ तव एवम्भूतं त्वां “पयांसि” अपणार्थानि क्षीराणि “संयन्तु”
 सङ्गच्छन्ताम् । तथा “वाजाः” हविलक्षणाव्यन्त्रानि च त्वां सङ्ग-
 च्छन्ताम् । “वृष्णानि” वीर्याणि च सङ्गच्छन्ताम् । हे “सोम !”
 त्वम् “अमृताय” आत्मनः अमृतत्वाय अमरत्वाय “आ” समन्ता-
 इर्द्धमानः सन् “दिवि” नभसि स्वर्गे “उत्तमानि” उद्गततमानि
 उत्कृष्टानि “अवांसि” अन्नानि अस्माभिर्भोक्तव्यानि हविलक्ष-
 णानि “धिष्ण्व” धारयते । [“क्रियाग्रहणं कर्तव्यमिति (पा० २,
 ३, १३) कर्मणः सम्प्रदानत्वात् चतुर्थर्थे षष्ठी + ॥ २ ॥ १८

* “सोमत्रयम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २५ ।

† “चतुर्थर्थे बङ्गलं इन्द्रसि”—इति पा० २, ३, ६२ ।

^{१ २} नयस्त्वङ्गाः । ^{१ २ ३२ १} त्वमातनोरुवन्तरिचं । ^{१ २ २२ १ २} त्वञ्ज्योतिषावितमो
^{१ २२} ववर्थ । ^२ हाउ । ^३ ३ । ^३ होवा३ । ^३ ३ । ^{३२} हाह । ^१ होवा
^३ ३ । ^३ होवा३ । ^३ हो३वा ३ ४ ५ । ^२ २ । ^४ हो३
^१ वा३४ । ^{५ २ २} औहोवा । ^{२२} ए । ^{१ २१ २} जनदिवमन्तरिचमृथिवीवि
^{१ २ २} श्वभोजसमृरूपाअजीजनः । ^१ इट् । ^{१ १ १ १} इडा२३४५॥१०*॥१८

हे “सोम !” “त्वम्” “इमाः” भूम्यां वर्तमानाः “विष्वाः”
 सर्वाः “ओषधीः” “अजनयः” उत्पादितवानसि । तथा “त्वम्”
 “अपः” तासां ओषधीनां कारणभूतानि वृष्ट्युदकानि अजनयः ।
 तथा त्वं “गाः” सर्वान् पशून् + उदपादयः । “उक्”
 विस्तीर्णम् “अन्तरिचं” “त्वम्” “आ तनोः” विस्तारितवानसि ।
 तस्मिन्नन्तरिचे यत् “तमः” अस्मदृष्टि-निरोधकम् अन्धकारं
 तदपि “त्वं” “ज्योतिषा” आत्मीयेन प्रकाशेन “वि ववर्थ” वि-
 शिष्टं कृतवानसि । [ववर्थं वृज् वरणे लिट्स्थलि, “बभूधातत-
 न्यजगृभ्रववर्थति” (पा० ७, २, ६४) निपात्यते ॥

“आतनोः”—“आततन्य”—इति साम्न ऋचः पाठौ ॥ ३ ॥ १८

* आ० गा० ३५० ४, १, १० ।

† “अथापि पशूनामेव भवत्येतस्मादेव”—इति निरु० नै० २, ५ ।

अथ चतुर्थी ।

३ १ २ ६ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
अग्निमीडेपुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् ।

१ २ ३ १ २
होतारं रत्नधातमम् ॥ ४ ॥ २० *

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
† मनोहाउ । वयोहाउ । वर्चोहाउ । अग्निम् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
ईडारइ । पुरोहारइताम् । इहहाउ । इडाहा

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
उ । आयुर्हाउ । यज्ञ । स्यदाइ । वमृत्वीरइजाम् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
स्वर्हाउ । ज्योतिर्हाउ । कृतं हाउ । होता । रं

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
रारइ । त्रधास्तापुमाइपुईम् । एइ । महारइपुः ॥ १३ ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
‡ हाउश्वा । अग्निमीडेपुरोहितम् । देवेषु निधिमां

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
अहम् । हाउश्वा । यज्ञस्य देवमृत्विजम् । देवेषु नि

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
धिमां अहम् । हाउश्वा । होतारं रत्नधातमम् । दे

* ऋ० १, १, १, १ ।

† गवां व्रतान्तिमम् (आ० ब्रा० ३, २, २१) ।

‡ आ० गा० ३, ४, १, १३ ।

॥ यमव्रतायम् (आ० ब्रा० ३, २, २१) ।

१२ २ १२ २ १ २५ १२ १२ १२ १ १२
 वेपुनिधिमा^{२१} अहम् । हाउ३वा । ए । देवेपुनिधिमा^{२१}
 अहम् । (एवं त्रिः) ॥ १८ * ॥ २०

अग्नि मीडे मधुच्छन्दा गायत्रेषाग्नि-संस्तुतिः ।

“अग्नि”-नामकं “देवम्” “ईडे” स्तौमि [ईड स्तुताविति (अदा० आ०) धातुः मन्त्रस्यास्य होत्रा प्रयुज्यमानत्वात् अहं होता स्तौमीति लभ्यते] कौटुशम् अग्निम् ? “यज्ञस्य पुरोहित” यथा राज्ञः पुरोहितः तदभीष्टं सम्पादयति तथाग्निरपि यज्ञस्यापेक्षितं होमं सम्पादयति । यद्वा यज्ञस्य सम्बन्धिनि पूर्वभागे आहवनीयरूपेणावस्थितम् । पुनः कौटुशम् ? “होतारम्” ऋत्विजम् [देवानां यज्ञेषु होतृनामक ऋत्विगग्निरिव । तथाच श्रूयते— “अग्निर्वै देवानां होतेति” । पुनरपि कौटुशम् ? “रत्नधातमं” यागरूपाणां रत्नानाम् अतिशयेन धारयितारं पोषयितारं वा । अत्राग्नि-शब्दस्य यास्को बहुधा निर्वचनं दर्शयति— “अथातीनुक्रमिष्यामोऽग्निः पृथिवीस्थानस्तं प्रथमं व्याख्यास्यामो अग्निः कस्मादशणी भवति, अग्रं यज्ञेषु प्रणीयतेऽगं नयति सन्नममानोऽङ्गोपनो भवतीति स्थौलाष्टौवि नं क्लोपयति न स्नेहयति त्रिभ्य आख्यातेभ्यो जायतइति शाकपूष्णिरितादक्ताद्गं धाहानी तात्स खल्वेते रकार मादत्ते गकारमनक्तेर्वा दहते वा नीः परस्तस्यैषा भवति(७, ४, १)” इति ॥ ४ ॥ २०

• आ० गा० १५०४, १, १८ ।

† यास्कोस्वमुमेवं व्याख्यातवान्—“अग्निमीलेऽग्निं याचामीलिरथ्ये षण्कर्मा पूजा-कर्मा वा पुरोहितो व्याख्यातो यज्ञश्च । देवो दानाद्वा दीपनाद्वा द्योतनाद्वा द्युस्थानी

अथ पञ्चमी ।

१२ १२३ ३२ ३
तेमन्वतप्रथमन्नामगोना२ ३१ २३ १२ २२
न्तिःसप्तपरमन्नामजानन ।१ २ ३ २३ २२ ३२
ताजानतीरभ्यनूषतत्ता३ १२ ३ १२ २२ ३ १ २
आविर्भुवन्नरूपीर्यशसागावः ॥ ५ ॥ २१२२ २२ २२ २ २ २
* हाउ । ३ । गावोहाउ । ३ । वृषभपत्नीर्हाउ । ३ ।

भवतीति वा यो देवः सा देवता । होतारं कातारं । जुहोते होते त्यौर्वाभः ।
रत्नघातमम् रमणीयानां धनानां दातृतमम्—इति ७, १५ । “पुरोहितः पुर एतं
दधति”—इति च यास्कः २, १२ ॥ अतः ऋचि खरसन्निवेशविधानप्रकारन्वित्य-
माह दौर्धितः—“तवाग्निशब्दोऽप्युत्पत्तिपक्षेऽप्युत्पन्नोदात्तः व्युत्पत्तौ तु निःप्रत्यय-
खरेण । अम् । सुप्तादनुदात्तः अमिपूर्वइत्येकादेशस्त्वेकादेशचदान्तेनेत्युदात्तः । इत्से ।
तिङ्गित्ङिति निघातः । संहितायां नूदात्तादनुदात्तस्येतीकारः खरितः । खरितात्
संहितायामिति ले इत्यस्य प्रचयापरपर्याया एकयुतिः । पुरः शब्दोऽन्तोदात्तः पूर्वाधरा-
वराणामित्यसि प्रत्ययखरात् । हित-शब्दोऽपि धाजो निष्ठायां दधातेर्हिरिति ह्यादेशे
प्रत्ययखरेणान्तोदात्तः । पुरोऽव्ययमिति गति-सञ्ज्ञायां कुगतीति समासे समासान्तो-
दात्ते तत्पुरुषे तुल्यार्थेत्यव्यय-पूर्वपद-प्रकृतिखरेण गतिकारकोपपदात् कृदिति कृदु-
त्तरपद-प्रकृतिखरे याथादिखरे च पूर्वपूर्वापमर्द्देन प्राप्ते गतिरनन्तर इति पूर्वपद-
प्रकृतिखरः । पुरः-शब्दोकारस्य संहितायां प्रचये प्राप्ते उदात्तखरितपरस्य सन्नतर
इत्याद्यनुदात्तः । ऋक् शब्दः कृदुत्तर-प्रकृतिखरेणान्तोदात्तः । होळ-शब्दखान्-
प्रत्ययान्तो नित्खरेणाद्युदात्तः । रत्न-शब्दो नन्विषयस्येत्यादुदात्तः रत्नानि दधातीति
रत्नधाः । समासखरेण कृदुत्तरपद-प्रकृतिखरेण वान्तोदात्तः । तमपः पितादनुदा-
त्तत्वे खरितप्रचयावित्यादि यथाशास्त्रमुञ्जेयम्—इति वै ।

* “गवां व्रते”—इति आ० ब्रा० ३, २, २१ । तत्र पूर्वम् ।

१२ १ २ १ २ २
आविभुवन्नरूपीर्यशसागा । वाः । ३ । हाउ३ । वा ।

१२ १ २२ २२ १३ ११११
ए । दुघाः । २ । ए । दुघार२३४५ः ॥ १८ * ॥ २१

त्रिष्टुभा वामदेवोऽस्तीदग्निं तेमन्वतेति च ।

हे “अग्ने !” “ते” स्तोत्रं कुर्वाणा अङ्गिरसः “गोनां” † गवां
वाचां ‡ सम्बन्धि नाम स्तुति-साधकं शब्दमात्रं “प्रथमं” पूर्वम्,
“अमन्वत” अजानत पश्चात्तस्या वाचः सम्बन्धीनि “चिःसप्त”
एकविंशतिसङ्ख्याकानि “परमं” परमान्युक्तानि “नाम”
नामानि स्तुति-साधकानि स्तोत्राणि [जातावेकवचनम् ॥]
छन्दांसि वा [तानि च गायत्र्यादीनि जगत्यन्तानि सप्त §, अति-
जगत्यादीनि अतिष्टत्यन्तानि सप्त॥, कतिप्रभृतीन्युत्कृतिपर्यन्तानि
सप्त +] ‘जानन्’ अजानन् अलभत एवंविधच्छन्दोयुक्तैर्मन्त्रै
रग्निं मस्तुवन्नित्यर्थः । “ताः” वाचः “जानतीः” सर्वं जानत्यः
“जाः” [क्षियन्ति गच्छन्त्युषः कालं प्रापयन्ति ताः] “अभ्यनू-

* आ० गा० १५० ५, २, १८ ।

† “गोः पादान्ते (०, १, ५०)” — इति पा० ।

‡ “गौः” — इति वाङ्नामस्य चतुर्थं नैषण्डकम् (१, ११) ।

॥ “जात्याख्यायामेकवचनं बहुवचनमन्यतरस्याम्” — इति पा० १, १, ६० ।

§ गायत्री, २ उष्णिक, ३ अशुष्टु, ४ वृहती, ५ पङ्क्तिः, ६ त्रिष्टुप्, ७ जगती ।

॥ अतिजगती, २ शक्करी, ३ अतिशक्करी, ४ अष्टिः, ५ अत्यष्टिः, ६ धृतिः,

७ अतिधृतिः ।

+ कतिः, १ प्रकतिः, २ आकतिः, ३ विकतिः, ४ संस्कृतिः, ५ अतिकतिः,

६ उत्कतिः ।

अथ षष्ठी ।

२३ १२

२२ २ १

समन्यायन्तु उपयन्त्यन्याः

२३ २३ २३ २३ २३

समानमूर्वन्नद्यस्पृणन्ति ।

२३ २ २ १ २

२ १ २

तमूष्णुचिं षूचयोदीदिवां स

३ १२ २२ ३ १ २ ३ १ २

मपान्नपातमुपयन्त्यपः ॥ ६ ॥ २२ *

षत' अस्तुवन् । ततः सूर्यस्य "यशसा" तेजसा सह "अरुणोः" अरुणवर्णाः "गावः" + "आविर्भुवन्" प्रादुरभूवन् । यद्वा "ते" अङ्गिरसः "प्रथमं" पुरातनं "नाम" एहि सुरभि गुग्गुलु-
गन्धिनीति धेनु-नामधेयम् "अमन्वत" उच्चारयामासुः । पश्चात्
स्व-भूतानि पणिभिरपहृतानि त्रिःसप्त-रत्नान्यविन्दन् । ततः
उच्चारितं जानत्यो "गावः" "अभ्यनूषत" हन्मरवलक्षणं शब्द-
मकुर्वत । तदानीं मुषाः प्रादुरभूदिति ॥

"तेमन्वतप्रथमन्नामगोनान्त्रिःसप्तपरमन्नामजानन् । ता-
जानतीरभ्यनूषतच्चाआविर्भुवन्नरुणीर्यशसागावः"—इति कन्दो-
गाः । "तेमन्वतप्रथमन्नामगोनान्त्रिःसप्तपरमन्नामजानन् । ता-
जानतीरभ्यनूषतच्चाआविर्भुवन्धेनोस्त्रिःसप्तमातुःपरमाणिविन्दन् ।
तज्जानतीरभ्यनूषतत्राआविर्भुवदरुणीयशसागोः" — इति बह्वृ-
चाः ॥ ५ ॥ २१

* ऋ० ८, १४, २१ ।

† "अरुणो गाव उषसां"—इति निघ० १, १५, ७ ।

२२ १२२ २१ २ २ २२१
 * छाउ । ३ । ऐरयत् । ३ । अपःसमैरयत् । ३ । भूत
 २ २ २ २ २ २ २ २
 मैरयत् । ३ । अपाङ्गर्भोग्निरिडा । पाङ्गर्भोग्निरिडा । २ ।
 २ २ २ २ १ २ २ १ २
 पृथिव्यागर्भोग्निरिडा । ३ । समन्यायन्त्युपयन्तियार३न्याः ।
 २२१२ २ १ २ १२ २ २ २ १
 समानमूर्वन्नद्यस्पृणा३न्ती । तमुष्णुचिष्णुचयोदीदिवा२
 २ २ १२ २ २ १ २ २ २
 ३साम् । अपान्नपातमुपयन्तियार३पाङ् । छाउ । ३ ।
 १२२ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 ऐरयत् । ३ । अपःसमैरयत् । ३ । भूतमैरयत् । ३ । अपा
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ङ्गर्भोग्निरिडा । पाङ्गर्भोग्निरिडा । २ । पृथिव्यागर्भोग्निरिडा
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ १
 । २ । पृथिव्यागर्भोग्निरिडा ३ । छाउवा । ए । अग्निःशि
 २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ २ २
 षुक् । ए । षुक्ःशिषुक्ः । ए । तेजःशक्रस्यशक्रम् । ए ।
 १२ २ १२ २ १२ २ २ १२ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ २ २ २ २
 तेजःसप्राःसमीचीः । ए । तेजउषोनजारः । ए । सुवर्ज्याती
 १ १ २ १
 २३४५ ॥ ३ ॥

२२ १२ २ १ २ १ २ १
 छाउ । ३ । ऐरयन् । ३ । समैरयन् । ३ । सम
 २ १ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २
 खरन् । ३ । समन्यायन्त्युपयन्तियार३न्याः । समानमूर्व

^{२ १} न्नद्यस्पृणा^२३न्ती । ^{१ २} तमू^{२ २ २ १}शुचि^२शुचयोदीदिवा^२ ३ ७
^२ साम् । ^{२ १ २} अपान्नपातमुपयन्ति^{२ १}या^२३पाः । ^{२ २} द्वाउ । ^{१ २} ३ । ऐर
^२ यन् । ^{१ २ २} ३ । समैरयन् । ^{१ २} ३ । समस्वरन् । ^२ २ । समस्वराश्न ।
^२ द्वाउवा^{३ १ १ १ १} ३ । ई२३४पु ॥ ४ * ॥ २२

इतीयं चिष्टबाग्नेयी दृष्टा गृह्यमदेन सा ।

“अन्याः” वर्षाणाः “आपः” “संयन्ति” भूम्यां सङ्गच्छन्ते
 “अन्याश्च” “पूर्व” तत्रावस्थिताः “उपयन्ति” उपगच्छन्ति । ताः
 सर्वा आपः “समानं” सह “नद्यः” नदीभूत्वा “जर्व” समुद्र-
 मध्ये वर्तमानं वडवानलं “पृणन्ति” ग्रीणयन्ति [पृण ग्रीणने(प०)
 तौदादिकः] “तमु” तमेव “अपान्नपातम्” “शुचिं” निर्मलं
 “दीदिवांसं” दीप्यमानं [दीदिवेति क्कान्दसो दीप्तिकर्मा लिटः
 क्कसुः ॥ वस्त्रेकाजादवसा मिति नियमादडभावः । क्कन्दसीवेति
 वक्तव्य मिति वचनाद्विवचनाभावः] एवम्भूतं “शुचयः” शुद्धाः
 “आपः” “उपयन्ति” समीपे गच्छन्ति ॥

एष हि वैद्युताग्निरूपेण मेघे वर्तमानोऽस्मान् अजीजनदिति
 बुद्ध्या वडवानलरूपेण वर्तमानं तं पर्युपासत इत्यर्थः । यद्वा अन्या

एकधनाख्या * आपः संयन्ति । चात्वालीतुकरयोर्मध्ये + वस-
तीवरीभिः सङ्गच्छन्ते । अन्या वसतीवर्याख्या आपश्च ‡ उपर्यति
उपगच्छन्ति एकमत्यं प्राप्ता भवन्ति । एताश्च मिलित्वा यज्ञं
साधयन्त्यः तत्साध्य-वृष्टि-द्वारा नद्यो भूत्वा ज्वं पृणन्तीत्यादि
समानम् । एवं हि आपो वा अस्पृहन्त वयं पूर्वं यज्ञं वक्ष्याम
इत्यादिको बह्वच-ब्राह्मण-विनियोगश्चानुगृह्यते ॥

“अपान्नपातमुपयन्त्यापः”—“परितस्थुरापः”—इति साम्न-
ऋचः पाठ-भेदः ॥ ६ ॥ २२

* “सोमकण्डनाय वैर्जलमानीयते ते कुम्भा एकधनाः । एकं धनं सोमरूपं
यवेति”—इति वेददीपः (य० मा० शा० स० ५ अ० ७ क०) ।

† “उत्तरवेदिनिचयार्थं यत्र भूप्रदेशे ऋदं खनति स प्रदेशश्चालाल उच्यते”—
इति वेददीपः (य० मा० शा० स० ५ अ० ७ क०) । “स्फोत्खातां ऋदं मुत्करे
त्यजेत्”—इति वेददीपः (य० मा० शा० स० १ अ० २५ क०) ।

‡ “अग्नीषोमीयस्य वषामार्जनान्ते वसतीवरीग्रहणम् स्यन्दमानानामनम्रमिते-
ऽक्षमितश्चेन्निनाद्यात्पु रेजानश्चेदनीजानोऽन्यस्यापि समीपावसितस्य पुरेजानस्योभया
भाव उल्कशीं हिरण्यं वोपयुं परि धारयन् हविष्मतीरिति”—इति का० सू० ८, ९,
७-१० । अग्नीषोमीयस्य पशोर्वषामार्जनपर्यन्ते कर्मणि कृते अनसृजते रवौ
वहन्तीनामप्राप्तकदेशाद् वसतीवरौसञ्ज्ञानां सोमार्थानां मपां ग्रहणं कार्यं हवि-
ष्मतीरिति (य० मा० शा० स० ६ अ० २३ क०) मन्त्रेण । यदि रविरसृजतो यजमानश्च
पुरा ईजानः सोमयाजौ तदा गृहे एव निनाद्यान्मणिकाद् वसतीवरीग्रहणम् निनह-
नीयो निनाद्यः । यदि च यजमानः पुरा न सोमयाजौ तर्हि समीपस्थितस्य यष्टुः
मणिकाद् ग्रहणम् स्वस्य अन्यस्य च यज्ञकर्तृलाभावे उल्कां कनकं वा वहन्तीनामपां
समीपे धारयन् वहन्तीभ्यो वसतीवरौगृहीयादिति सूतार्थः ॥

अथ सप्तमी ।

१२ २२ ३१-२३ १२ २२ ३१ २२
 आप्रागाद्गद्रायुवतिरऋः केतूँत्समीर्त्सति ।

१२ ३२ ३१ २३ १ २३ १२ ३१ २
 अभूद्गद्रानिवेशनीविश्वस्य जगतोरात्री ॥ ७ ॥ २३ *

१ १२ २ २२ १२ २ १
 † हो२इ । ३ । आप्रागाद्गद्रायुवतिः । हो२इ । ३ ।

१ २२ १२ २ २ १ १२ २ २२ २२ २२
 अऋःकेतूँत्समीर्त्सति । हो२इ । ३ । अभूद्गद्रानिवेशनी ।

१ २१ २२ १२ २२ १ १
 हो२इ । ३ । विश्वस्यजगतोरात्री । हो२इ । २ । हो२ ।

२ २ ३१ ११ १
 वा३ । हाउवा३ । ई२३४५ ॥ ६ ‡ ॥ २३

असौदनुष्टुभा रात्रिं वामदेव ऋचानया ।

“भद्रा” सूर्यप्रकाशसन्तापं निवारयन्ती सुखकरी “युवतिः”
 तमसो मिश्रयित्री† “रात्रिः” “आ प्रागाद्” आभिमुख्येन प्रगच्छति ।
 “अऋः” § चन्द्रमसः “केतून्” रश्मीन् “समीर्त्सति” सम्यक्सम्बन्धयितु

* ऋ० ४, ५, १०, १ ।

† “रात्रे रुत्तरम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २२ ।

‡ आ० गा० ३५०४, २, ६ ।

§ युवतिरिति मिश्रणार्थ-घौते रूपम् ; तथाचैवमर्थः प्रकृति-ल्लभः ।

§ “अहर्नामान्युत्तराणि द्वादश । अहः कस्मादुपाहरन्त्यस्मिन् कर्माणि”—
 इत्यादि निब० जे० २, २९ ।

अथाष्टमी ।

३ २ ३ १ २   ३ २ ३ २ ७ ३
प्रक्षस्यवृष्णोऽरुषस्यनूमहः

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रनोवचोविदथाजातवेदसे ।

३   १ २ ३ १ २ २ ३ २ ३
वैश्वानरायमतिर्नव्यसेशुचिः

१ २   ३ १ २ ३ १ २
सोमइवपवतेचारुग्नये ॥ ८ ॥ २४ *

१२   १   १५   २   २
† हाउ । ३ । ऊ२ । २ । ऊ२ । वा३ । हाउवा३ ।

१ २ १ १ १ २   २   २ १   २   २ १ २
हसहस्रार्चिःशोचिस्तपोहरः । प्रक्षस्यवृष्णोऽरुषस्यनूमा

२   १ २ २   २ २ २ १ २   २   २ २ १ २
२३हाः । प्रनोवचोविदथाजातवेदार्३साइ । वैश्वानराय

२ १ २   २   १ २   २ २ १ १   २
मतिर्नव्यसेशु२३चीः । सोमइवपवतेचारुग्नार्३या३इ ।

मिच्छति च । अतएव “भद्रा” कल्याणी रात्री “विश्वस्य” सर्वस्य
“जगतः” “निवेशनी” निवेशकारिणी “अभूत्” भवति ।

अहनि स्व-स्व-व्यापारात् खिन्नान् सर्वप्राणिनः स्वाश्रयेषु स्वाप-
यतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ २३

* ऋ० ४, ८, १६, ३ ।

† “विष्णोर्नृतम्”—इति आ० ब्रा० २, १, २२ ।

१२ १२ १५ २ २
 हाउ । ३ । ऊ२ । २ । ऊ२ । वा३ । हाउवा३ । ई२
 १११

३४५ ॥ ७ * ॥

१२ १२ ३२ २२ २ २ १
 † हाउहाउहाउ । ओहा । २ । ओहाइ । वयोहाइ ।
 २ २ १ २ १ २२ १ २ १
 ३ । पयोहोइचनुहोइ । ३ । ओत्रहोइ । ३ । आयुहोइ ।
 २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
 ३ । तपोहोइ । ३ । वर्चोहोइ । ३ । तेजोहोइ । ३ । सुव
 १ २ १ २ १ २ १ २ १
 होइ । ३ । ज्योतिहोइ । ३ । पुत्तस्यवृष्णोअरुषस्यनुमा२३-
 २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 हाः । पुनोवचोविदथाजातवेदा२३साइ । वैश्वानरायमति
 २ १ २ २ १ २ २ ० १ २ २
 न्यसेशू२३चीः । सोमइवपवनेचारुग्मा२३याइ । हाउ
 २ ३ २ २ ३ २ २ २ २ २ १
 रहाउ । ओहार । ओहाइ । वयोहोइ । ३ । पयोहोइ ।
 २ १ २ २ १ २ २ १ २ १
 ३ । चनुहोइ । ३ । ओत्रहोइ । ३ । आयुहोइ । ३ ।
 २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १
 तपोहोइ । ३ । वर्चोहोइ । ३ । तेजोहोइ । ३ । सुवर्हो
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 इ । ३ । ज्योतिहोइ । २ । ज्योतिहो२ । वा२३४ओहो

* आ० गा० ३, ४, ७ ।

† “महावैश्वानरव्रते हे” — इति आ० ब्रा० ३, १, १८ । तत्र पूर्वम् ।

२२ २ १ २ १ २ २ २ १ १ २ १ १
वा । ए । अग्निः समुद्रमाक्षयन् । ए । अग्निमूर्द्धाभवद्विः ।

२२ २२ १२ २ २ २ १२ २ २ १ १ १ १
ए । आयुर्द्धाअस्मभ्यवर्चाधादेवेभ्या२३४५ ॥ ३ * ॥ २४

वैश्वानरं जगत्यास्तौद्धरद्वाजो बार्हस्पत्यः ।

“प्रक्षस्य” सम्पृक्तस्य व्यासस्य [यद्वा पृचं हविलक्ष्णं मन्त्रं
तद्वतः] “वृष्णः” सेतुः “अरुषस्य” आरौचमानस्य “वैश्वान-
राय” “महः” पूजायुक्तं बलं तेजो वा “नु” क्षिप्रं स्तौमि । अत-
एव “नः” अस्मदीयं “वचः” वचनं “विदधे” यागे § “प्रयच्छति”
स्तौतीत्यर्थः । “जातवेदसे” जातप्रज्ञाय जातधनाय ॥ वा तमुद्दि-
श्येत्यर्थः । उक्तमेव प्रकारान्तरेणादरादाह—“नव्यसे” नव-
तराय “वैश्वानराय” अग्नये “शुचिः” निर्मला स्तौतृणां

* आ० गा० ३५० ६, १, २ ।

† “पृचः”—इति च्छन्नामस्तु पञ्चमं नेघण्टु कम् २, ७ ।

‡ “अरुषीरारौचनान्”—इति निरु० दै० ६, ७ ।

¶ वैश्वानरः कस्माद् विश्वान् नरान् नयति विश्व एनं नरा नयन्तीति वापि वा
विश्वानरा एव स्यात् प्रत्युतः सर्वाणि भूतानि तस्य वैश्वानरः । तस्यैषा भवति * * *
इतो जातः सर्वनिदमभिविपश्यति वैश्वानरः संयतते सूर्येण राजा यः सर्वेषां भूतानां
मभिश्चयणीयस्तस्य वयं वैश्वानरस्य कस्याणां मतौ स्यामेति । तत्को वैश्वानर मध्यम
इत्याचार्या वर्षकर्मणास्ते स्तौति”—इति निरु० दै० १, २१-२२ ।

§ “विदधः”—इति यागनामस्तु पञ्चमं नेघण्टु कम् ३, १७ । “विदधानि वेद-
नानि । विदधानि प्रचोदयन्नित्यपि निगमो भवति”—इति नि० नै० ६, ७ ।

॥ “जातवेदाः कस्माज्जातानि वेद जातानि वै नं विदुर्जाति जाते विद्यत इति वा
अ गतवितो वा जातधनो जातविद्यो वा जातप्रज्ञानो यत्तज्जातः पशून्विन्दतेति तज्जात-

शोधयित्वा वा “चारुः” कल्याणो “मतिः” मननीया स्तुतिश्च
“पवते” मत्सकाशात् प्रभवति स्वयमेव गच्छतीत्यर्थः । “सोमः
इव” यथा सोमो दशापवित्रात् स्रवति तद्वदित्यर्थः * ॥

“प्रक्षस्य”- “पृक्षस्य”—इति “महः”-“सहः”— इति,
“प्रनोवीच”-“प्रनुवोचम्”—इति, “जातवेदसे”-“जातवेदसः—
इति, “नव्यसे”-“नव्यसि”—इति च साम्न ऋचः पाठ-
भेदः ॥ ८ ॥ २४

वेदसो जातवेदस्त्वमिति ब्राह्मणं तस्मात् सर्वानृतून् पशवौग्निं ममि सर्पन्तीति च
तस्यैषा भवति ॥ जातवेदसे सुनवामसोममरातीथनो निदहति वेदः । स नः पर्षदति-
दुर्गाणि विश्वानावेव सिन्धुं नदुरितात्यग्निः । जातवेदस इति जातवेदस्यां वैवं जात-
वेदसेर्चाय सुनवाम सोममिति प्रसवायाभिषवाय सोमं राजानं ममृत मरानी यतो
यज्ञार्थं मनिस्मो निदहति । निश्चयेन दहति भस्मीकरोति सोमोददित्यर्थः ।
स नः पर्षदतिदुर्गाणि विश्वानि दुर्गमानि स्थानानि नावेव सिन्धुं नावा सिन्धुं
सिन्धुं नावा नदीं जलदुर्गां महाकुलां तारयति दुरितात्यग्निरिति दुरितानि
तारयति । तस्यैषा परा भवति ॥ प्रनृतं जातवेदसमश्चिन्नोतवांजिनम । इदमो
वर्हिंरासदे । प्रहिणुत जातवेदसं कर्मभिः समश्नुवान मपि वोपमार्थे स्थादश्वमिव
जातवेदसमितीदमो वर्हिंरासीदलिति तदेतदेकमेव जातवेदसङ्गायचं तृचं दशत-
योषु विधत्ते । यत्तु किञ्चिदग्नेयन्तजातवेदसानां स्थाने युज्यते स न मन्येताद्यमेवाग्नि-
रित्यप्येते उत्तरे ज्योतिषी जातवेदसी उच्येते । ततो तु मध्यमः । अग्निप्रवन्तसमनेव
योधा इति तत्पुरस्ताद्ग्राह्यान् मथासावादित्य उदुत्यज्ञातवेदसमिति तदुपरिष्ठाद्
याव्यास्यामो यस्तु स्रूतं भजते यस्मै हविर्निर्हण्यते यमेव सोमिर्जातवेदा निपात-
मेवैते उत्तरे ज्योतिषी एतेन नामधेयेन भजन्ते—इति निरु० द्वै० १. १९—२० ।

* “दशापवित्रेण परिष्ठज्यैव ते योनिरिति ग्रहसादनमिति का० ९, ५, २५ ।
दशापवित्रेण गृहीतं ग्रहं परिष्ठज्य पात्राद्वह्निर्निगतं सोमं मार्जयित्वा एष ते योनि-
रिति मन्त्रेण ग्रहस्य सादनं करोति । वीप्सा सर्वग्रहार्था इति सूत्रार्थः ॥

अथ नवमी ।

१ २ ३ १ २ २ ३ २
विश्वे देवाममष्टण्वन्तु यज्ञ-

३ १ २ २ २ ३ १ २ २ ३ १ २
मुभेरोदसी अपान्नपाचमन्म ।

२ ३ १ २ ३ १ २
मावोवचां सिपरिचक्ष्याणि

३ २ ३ ३ १ २
वोचं सुन्नि धिदो अन्तमामदेम ॥ ८ ॥ २५

२ २ १ २ १ १
* हाउ । ३ । आइही । ३ । आइही २ । ३ । आइ-

२ १ २ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २
हिहाइ । २ । आइहिहाइ । विश्वे देवाममष्टण्वन्तु या

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
२३ज्ञाम् । उभेरोदसी अपान्नपाचमेरन्मा । मावोव

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
चां सिपरिचक्ष्याणिवोरन्चाश्म् । हाउ । ३ । आइही

१ १ २ १ २ १ २ १ २ १
। ३ । आइही २ । ३ । आइहिहाइ । २ । आइहिहाइ ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
सुन्नि धिदो अन्तमामदारइमाउवा ३ । इरन् ४५ ॥ ८ + ॥ २५

* “विश्वेषां देवानां व्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २२ ।

† आ० गा० ३५० ४, २, ८ ।

एषा त्रिष्टुब् वैश्वदेवी भरद्वाजेन वीक्षिता ।

“विश्वे” सर्वे “देवाः” “मम” मदीयं “मन्त्र” मननीयं

“यज्ञ” यजनीयं पूजां हवींषि वा “शृण्वतु” गृह्णन्वित्यर्थः ।

“अपान्नपात्” मध्यस्थानोऽग्निश्च* “उभे रोदसौ” द्यावा-पृथिव्यौ
अस्मदीयं स्तोत्रं शृण्वन्तु चित्ते अवधारयन्तु ।

अथ प्रत्यक्ष-कृताः—हे “देवाः” ! “वः” युष्माकं “परि-
चक्ष्याणि” परिवर्जनीयानि यानि “वचांसि” स्तोत्राणि “मा

* “अपान्नपात् तनूनप्ता व्याख्यातः”—इत्यादि निरु० दे० ४, १८—१९ । “तनून-
पादाव्यं भवति नपादित्यनन्तराद्याः प्रजाया नामधेयम्”—इत्यादि निरु० दे० २, ५ ॥
“अपाः—इत्यन्तरिक्षनामसु अष्टमं नैवण्डु कम् १, २ । “नपात्”—इति अपत्यनामसु
तथोदशं नैवण्डु कम् २, २ । अग्रे मध्यस्थानत्वं जातत्वादिकञ्च यथा—“अपा सुपस्थ
उपस्थाने महत्यन्तरिक्षलोक आसीना सदान्त इति वा गृह्णन् साध्यमिका देवगणा विश्व
इव राजान सुपतस्थुर्हृमिय मृग्यन्त मिति वार्चनीय मिति वा पूजनीय मिति वा
हरयं दूतो देवानां विवस्वत आदित्यादिवस्त्वान्विवासनवान् प्रेरितवतः परागता-
द्वास्याग्नेवश्चानरस्य मातरिश्वा न साहर्तार साह । मातरिश्वा वायुर्मातय्यन्तरिक्षे
प्रवसिति मातर्याश्वनितौति वाथैनमेताभ्यां सर्वाणि स्थानान्यभ्यापादंसौति ॥
सूद्धां भुवो भवति नक्तमग्निस्तत्सूद्धां जायते प्रातरुद्यन् । माथामृतुयान्त्रियानानेताम-
पोऽथसूषिश्चरति प्रजानन् । सूद्धां मूर्त्तं मस्त्रिन् वीथते सूद्धां यः सर्वेषां भूतानां
भवति नक्त मग्निस्ततः सूर्या जायते प्रातरुद्यत्य एव । प्रज्ञां लोतां मन्यन्ते यज्ञि-
यानां देवानां यज्ञसम्पादिना सपो यत् कर्म चरति प्रजानन् सर्वाणि स्थानान्यहु-
सञ्चरति त्वरमाणस्त्योत्तरा भुयसे निर्वचनाय ॥ सोमेन हि दिवि देवासोऽग्निमजी-
जनञ्छक्तिभीरोदसिग्राम् । तमूचकणुन्लेधाभुवेकंसञ्चोषधीः प्रचतिविस्वरूपाः । सोमेन
यं हि दिवि देवा अग्नि मजनयञ्छक्तिभिः कर्मभिर्यावापृथिव्यो रापूरणन्तमकुर्व
स्तेषां भावाद्य पृथिव्या मन्तरिक्षे दिवोति शकपूणिर्धदस्य दिवि हतीयं तद-
सावादित्य इति हि ब्राह्मणं तदग्नीकृत्य सौत्यथैनमेतयादित्य कृत्य सौति”—इति निरु०
दे० १, २६—२८ ।

अथ दशमी ।

^{१ २ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ २}
यशोमाद्यावापृथिवीयशोमेन्द्रवृहस्पती ।

^{२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
यशोभगस्यविन्दतुयशोमाप्रतिमुच्यताम् ॥

^{३ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २}
यशस्वउरःस्याः स॒सदो॑ अहम्यवदितास्याम् ॥ १० ॥ २६

^{२५ १२ २२ १२ २ २ १२ २५}
* हाउश्वा । यशोमाद्यावापृथिवी । हाउश्वा ।

^{१२ २२ २२ २५ २२ २}
यशोमेन्द्रवृहस्पती । हाउश्वा । यशोभगस्यविन्दतु ।

^{२ २ २२ १ २ २ २५ २}
हाउश्वा । यशोमाप्रतिमुच्यताम् । हाउश्वा । यश

^{१ २ २ १ २५ २१ २ १२ २}
स्वियस्याः स॒सदः । हाउश्वा । अहम्यवदितास्याम् ।

^{२५ १ २ १}
हाउश्वा । अश्वमिष्टयेश्हस् ॥ १२ † ॥ २६

वीचं' न ब्रवीमि अपितु समीचीनानीति । अतः, "वः" युष्माकम्
"अन्तमाः" अन्तिकतमाः सन्तो वयं "सुन्नेष्वित्" युष्माभि-
र्दत्तेषु सुखेष्वेव † वर्तमानाः "मदेम" मोदेम ॥

"यज्ञम्"—"यज्ञियाः"—इति पाठौ ॥ ८ ॥ २५

* "यशः"—इति आ० ब्रा० ३, २, २३ ।

† आ० गा० २५०४, २, १२ ।

‡ "सुन्नम्"—इति सुखनामसु षोडशं नैघण्टुकम् ३, ६ ।

अथ एकादशी ।

१९ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

अहन्नहिमन्पस्ततर्ह प्रवक्षणा अभिनत्पर्वतानाम् ॥ ११ ॥ २७*

वामदेवो महापङ्क्त्या स्तौति लिङ्गीकृतदेवता ।

“द्यावापृथिवी” द्यावापृथिव्योः “यशः” “मा” स्तोतारम्
“आविन्दतु” लभतां प्राप्नोत्वित्यर्थः । किञ्च, “इन्द्रबृहस्पती”
इन्द्राबृहस्पत्योः † “यशः” “मा” मां विन्दतु । किञ्च, “भगस्य”
आदित्यस्य ‡ “यशः”, “मा” मां विन्दतु । बहुलेन यशसा यशोमया
“मा प्रतिसुच्यताम्” न प्रमुच्यताम् । “यशस्त्रयाः” अस्याः सम
“संसदः” समूहस्य “यशः” न प्रमुच्यताम् । “अहं” प्रवदिता
सर्वत्र प्रवक्ता “स्याम्” भूयासम् ॥ १० ॥ २६

* ऋ० १, २, ३६, १ ।

† “तिष्ठन् देवता इत्युक्तं पुरस्तात्तासां भक्ति-साहचर्यं व्याख्यास्यामः । . . . ।
“अथैतानिन्द्रभक्तीनि । . . . । अथास्य संस्तुविका देवा अग्निः सोमो वरुणः पूषा
वृक्षस्पतिः ब्रह्मणस्पतिः पर्वतः कुतो विष्णुर्वायुः । अथापि मित्रो वरुणेन संस्तूयते
पूषा रुद्रेण च सोमोऽग्निना च पूषा वातेन च पर्जन्यः” — इति निरु० दे० १, १० ।

‡ “भगो व्याख्यातः तस्य कास्तः प्रागुत्सर्पणान्” — इत्यादि निरु० दे० ६, १२ — १४ ।
“जार आ भगम् । जार इव भग सादित्योऽच जार उच्यते” — इत्यादि निरु० नै०
२, १६ ।

^{२ १ २} * वृत्तद्वत्याय होइ । ३ । ^{२ १ २} अधृष्णवे होइ । ३ । ^{२ २ १ २} अपूरवे
^{२ २ १} होइ । २ । ^{२ १ २ २} अपूरावा २इ । ^{२ १ २} पृथिवीच्चा होइ । ^{२ २ १ २} विवर्त्तया हो
^{२ १} इ । २ । ^{२ १} विवर्त्तया २ । ^{२ २ १ २} अन्तरिक्ष होइ । ३ । ^{२ २ १ २} सुधारया
^{२ २ १} होइ । २ । ^{२ १ २ २} सुधाराया २ । ^{२ २ १ २} दिवं वेपा होइ । ३ । ^{२ २ १ २} अवपयो
^{२ २ १} होइ । २ । ^१ अवपाया २ः । ^{१ ५} होइ । २ । ^१ ऊवे २ । ^१ हा
^{१ ५} ११उवा २ । ^{१ ५} इन्द्र २ । २ । ^{२ १} इन्द्र । ^{२ १} स्यनू । २ । ^१ स्यनू ३ । ^१ आ
^१ उ । ^{२ २ १ २} वा २ । ^{२ १} वीर्याणि । ^२ प्रवा । २ । ^१ प्रवा ३१उ । ^१ वा २३ ।
^{१ १ १ १ १} चार ३४५म् । ^{१ २ २ ५} यानी २ । २ । ^{१ २} यानि । ^{२ १} चका । २ । ^२ चका ३१
^१ उ । ^{२ १ २} वा २ । ^{२ १} रप्रथमा । ^२ निवा । २ । ^१ निवा ३१उ । ^१ वा २३ ।
^{१ १ १ १ १} जीर ३४५ । ^{१ ५} अह २न् । २ । ^१ अहन् । ^{२ १} अहाइम् । २ ।
^२ अहा ३१उ । ^१ वा २ । ^{१ २ १} अन्वपः । ^{२ १} तता । २ । ^२ तता ३१उ । ^२ वा
^{३ १ १ १ १} र ३ । ^{१ ५} दा २३४५ । ^१ प्रव २ । २ । ^{१ २ १} प्रव । ^२ क्षणाः । २ । ^२ क्षणा ३१

* “वार्चस्त्रम्” — इति आ० ब्रा० ३, २, २३ ।

उ । वा^{१ २ १}२ । अभिन^{२ १}त्या । व^२ता । २ । व^१ता३१उ । वा^१२३ ।
 १ १ १ १ १ २ १ २
 ना^{२ १ २}२३४५म् । वृ^{२ १ २}त्रह^{२ १ २}त्याय^{२ १ २}होइ । ३ । अ^{२ १ २}ध^{२ १ २}ष्णा^{२ १ २}वे^{२ १ २}होइ । ३ ।
 २ २ १ २ २ २ १
 अ^{२ २ १}पू^{२ २ १}र^{२ २ १}वे^{२ २ १}होइ । २ । अ^{२ २ १}पू^{२ २ १}रा^{२ २ १}वा^{२ २ १}२इ । पृ^{२ २ १}थि^{२ २ १}वी^{२ २ १}च्चा^{२ २ १}होइ । ३ ।
 २ १ २ २ १ २ १
 वि^{२ १ २}व^{२ १ २}र्त्ता^{२ १ २}या^{२ १ २}होइ । २ । वि^{२ १ २}व^{२ १ २}र्त्ता^{२ १ २}या^{२ १ २}२ । अ^{२ १ २}न्त^{२ १ २}रि^{२ १ २}क्ष^{२ १ २}होइ । ३ ।
 २ २ १ २ २ २ १
 सु^{२ २ १}धा^{२ २ १}र^{२ २ १}या^{२ २ १}होइ । २ । सु^{२ २ १}धा^{२ २ १}रा^{२ २ १}या^{२ २ १}२ । दि^{२ २ १}वं^{२ २ १}व^{२ २ १}पा^{२ २ १}होइ । ३ ।
 २ २ १ २ २ २ १
 अ^{२ २ १}वे^{२ २ १}प^{२ २ १}यो^{२ २ १}होइ । २ । अ^{२ २ १}वे^{२ २ १}पा^{२ २ १}या^{२ २ १}२ । होइ । २ । ऊ^{२ २ १}वे^{२ २ १} । २ ।
 २ २ २ २ २ २ १
 हा^{२ २ २}३१उ^{२ २ २}वा^{२ २ २}२ । ए । वृ^{२ २ २}त्र^{२ २ २}ह्रा^{२ २ २}स^{२ २ २}प^{२ २ २}त्न^{२ २ २}हा । ३ ॥ १० * ॥ २०

दृष्टा हिरण्यसूपेन त्रिष्टुबेन्द्रे देवता ।

“वज्री” वज्रयुक्त इन्द्रः “प्रथमानि” पूर्वसिद्धानि मुख्यानि वा
 “यानि” “वीर्याणि” पराक्रमयुक्तानि “कर्माणि” चकार । तस्य
 “इन्द्रस्य” तानि वीर्याणि । “तु” क्षिप्रं “प्रवोच” प्रब्रवीमि ।
 कानि वीर्याणीति ? तदुच्यते—“अहिं” मेघम् + “अहन्” हत-
 वान् । तदेकं वीर्यम् । “अनु” पश्चाद् “अपः” जलानि

* आ० गा० ३५० ४, २, १० ।

† “अहिः”—इति मेघनामसु एकविंशतितमं नैषष्टकम् १, १० ।

अथ द्वादशी ।

३ १० ७ १ २ ३ १ २
अग्निरस्मिजन्मनाजातवेदा३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
घृतमेचक्षुरमृतम्मासन् ।३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
त्रिधातुरर्कोरजसोविमानो२ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
जस्रञ्ज्योतिर्हविरस्मि सर्वम् ॥ १२ ॥ २८ *२९ २ १ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २
† द्वाउश्वा । अग्निरस्मिजन्मनाजातवेदाः । इडा ।१ १ २ २९ २ १ २ २ १ २ १ २ २
सुवः । इडा । द्वाउश्वा । घृतमेचक्षुरमृतम्मासन् ।१ २ १ १ २ २९ २ १ २ २ १ २ २ २
इडा । सुवः । इडा । द्वाउश्वा । त्रिधातुरर्कोरजसो

“ततर्ह” हिंसितवान् भूमौ पातितवानित्यर्थः । इदं द्वितीयं
वीर्यम् । “पर्वतानां” सम्बन्धिनीः “वक्षणाः” प्रवहणशीला नदीः†
“प्राभिनत्” कूलहय-कर्षणेन प्रवाहितवानित्यर्थः । इदं तृतीयं
वीर्यम् † ॥ ११ ॥ २७

* ऋ० २, २, २१, १—३, १, २७, २—३, २, ५, १ ।

† “अग्ने रिद्धादम्यसातुगानम्—इति आ० ब्रा० ४, २, २४ । अस्मैव द्वितीयमेतत् ।

† “वक्षणाः”—इति मदीनामस्तु नवमं जैषण्ड्यकम् १, १३ ।

† “अथास्य कर्म रसादुपदानं दृक्वधो या च का च वक्षति रिन्द्र-कर्मैव तत्”—
इति निरु० दे० १, १० । दृक्वधो मेघ-मध इति च तद्वाक्यम् ।

^{१२}विमानः । ^{१२}इडा । ^१सुव । ^{१२}इडा । ^{२५}हाउश्वा । ^१अजस
^{१२}ज्योतिर्हविरस्त्रिसर्वम् । ^{१२}इडा । ^१सुव । ^{१२}इडा ॥ २ * ॥ २८

विश्वामित्रकृषिस्त्रिष्टुप्छन्दस्वग्निरिति द्वयोः ।

उत्तराग्नेः स्तुतिः पूर्वा स्तुतिः सर्वात्मनात्मनः ।

हे कुशिकाः ! भोक्तृ-भोग्य-भावेन द्विविधम् इदं सर्वं जगत् ।

“एतावद्वा इदमन्नं चैवान्नादश्च सोम एवान्न मग्नि रन्नादः”—

इति श्रुतेः । तत्र सकल-भोक्तृ-वर्ग-रूपेणान्नादोऽग्निः । स च

अग्निवायादित्यभेदेन चेधा भूत्वा पृथिव्यन्तरिक्ष-द्युलोकानधि-

तिष्ठति । तदुक्तं वाजसनेयके—“स चेधात्मानं व्यकुरुतादित्यं

द्वितीयं वायुं तृतीयम्”—इति ।

तत्र सः “अग्निः” अहं “जन्मना” एव “जातवेदाः” “अस्मि”

अवण-मननादि-साधन-नैरपेक्ष्येण स्वभावत एव साक्षात्कृत-पर-

तत्त्वस्वरूपोऽस्मि । “घृतं मे चक्षुः” यदेतद्विश्वस्यावभासकं मम

स्वभावभूतम्प्रकाशात्मकं चक्षुः तद् घृतम् इदानीं मय्यन्तं दीप्तम् ।

यदेतद् “अमृतं” कर्म-फलं दिव्यादि-विविध-विषयोपभोगात्मकं

तत् “मे” मम “आसन्” आस्ये वर्तते । सकल-भोक्तृ-वर्गात्मना

स्वयमेवावस्थानात् । एवं स्वात्मनः पृथिव्यधिष्ठातृ-रूपता मभिं-

धाय वायात्मनान्तरिक्षाधिष्ठातृता माह—अर्को जगतः स्रष्टा

प्राणः । “सोर्चन्नचरत्तस्यार्चत आपो जायन्तार्चतैव मेक मभू-
दिति तदेवार्कस्यार्कत्वम्”—इति श्रुतेः । स प्राणः अहं “त्रिधा-
तुः” त्रिधात्मानं विभज्य तत्र वाय्वात्मना “रजसः” अन्तरिक्षस्य
“विमानः” विमाता अधिष्ठातास्मि ॥ तथा आदित्यरूपेण द्युलो-
काधिष्ठातृता माह—“अजस्रं ज्योतिः” अनुपक्षीणं नित्यं
तेजः प्रकाशात्मा द्युलोकाधिष्ठाता आदित्योऽप्यहं मस्मि । एवं
भोक्तृ-रूपता मात्मनोनुसन्धाय भोग्यरूपता मप्यनुसन्धत्ते । यत्
“हविः” भोग्यं प्रसिद्धं मस्ति तत् “सर्वम्” अप्यहं मेवास्मि* ।

यद्वा । अहम् “अग्नि रस्मि” देवानां हविः-प्रापणात् अङ्ग-
नादिगुण-युक्तोऽस्मि । किञ्च, “जन्मना” उत्पत्त्या “जातवेदाः”
जातज्ञानोऽस्मि । उत्पत्ति-क्षण एव सर्वज्ञोऽहं मस्मि । अथवा
जातं सर्वं स्वात्मतया वेत्तीति जातवेदाः सर्वात्मक इत्यर्थः । तत्
कथम्? इत्युच्यते—“घृतं मे चक्षुः” यदेतद् घृतं प्रसिद्धमस्ति
तन्मे चक्षुः-स्थानीयम्, यथा लोके चक्षुर्भासकम् एवं घृतमपि
प्रक्षिप्तं ज्वालामुत्पादयत मम भासकम् । “अमृतं” प्रभारूपं यद्-
मृत मविनाशि ज्योतिः “मे” मम “आसन्” आस्ये वर्तते ।
“त्रिधातुः” प्राणापानव्यानात्मकस्त्रिधा वर्तमानोऽर्कः सोर्चनीयो
यः प्राणोऽस्ति सोऽप्यहं मेवास्मि । तथा “रजसः” अन्तरिक्षस्य
“विमानः” विशेषेण माता परिच्छेत्ता वायुश्चाहं मस्मि ।
किञ्च । “अजस्रं ज्योतिः” नैरन्तर्येण तापकः सूर्यश्चाहं मस्मि ।
किं बहुना । आज्य-पुरोडाशादिरूपं यदेतद्वि रस्ति तदुप-
लक्षितं तत्सर्वं मप्यहं मस्मि । “सर्वं स्वस्विदं ब्रह्म”—इति

* अथ यद्वैकाग्र्यतयं तत् पुरसादेवाहमस्मिप्रथमजातस्येत्येव टीकितम् ।

अथ त्रयोदशी ।

२ ३ २ ३ १२ २२ ३ १२
पात्यग्निरिपोऽग्रम्यदंवेः

२२ ३ १२ २२ ३ १ २
पातियङ्गश्चरणं सूर्य्यस्य ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२
पातिनाभा सप्तशीर्षाणमग्निः

२२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
पातिदेवानामुपमादमृष्टः ॥ १३ ॥ २८ *

॥ तृतीय-दशति ॥

२२ २२ २ १ २२ २
+ छाउ । ३ । पात्यग्निरिपोऽग्रम्यदंवेः । छा३१उवा

३ ५ २ २ ३
२३ । सूर३४वाः । इह । छा३१उवा२३ । ज्यो२३४

५ २२ २२ २ १ २२ २
तीः । छाउ । ३ । पातियङ्गश्चरणं हरियास्या । छा३

३ ५ २ २ ३
१उवा२३ । सूर३४वाः । इह । छा३१उवा२३ । ज्यो२

श्रुतेः । तमनेकधाग्नेः सर्वात्मकत्व-प्रतिपादनेन परब्रह्मत्वं मुक्तं
भवति ॥

“अजस्रं”-“धर्मः”-इति साम्न ऋचः पाठ-भेदः ॥ १२ ॥ २८

० ऋ० ३, १, ८, १—३, १, २५, २—३, १, २५, ३ ।

+ इदमपि तस्यैवात्मनस्तं तृतीयम् ।

^५ ३४तीः । ^{२२} ह्राउ । ^{२२} ३ । ^{२२} पातिनाभासप्रशीर्षणमाग्निः । ^२ ह्रा

^३ ३१उवा२३ । ^५ सूर३४वाः । ^२ इह । ^२ ह्रा३१उवा २३ ^३ ज्यो२३४

^५ तीः । ^{२२} ह्राउ । ^{२२} ३ । ^{२२} पातिदेवानामुपपादमार्घः । ^२ ह्रा३१

^३ उवा२३ । ^५ सूर३४वाः । ^२ इह । ^२ ह्रा३१उवा२३ । ^३ ज्यो२३

^५ ४तीः ॥ ३ * ॥ २९

“अग्निः” “वेः” गन्त्राः † सर्वत्र व्याप्तायाः “विपः” रिपः
भूत्याः ‡ “अग्र” मुख्यं “पद” “स्थानं” “पाति” रक्षति ।
“यज्ञः” महान् अग्निः “सूर्यस्य” “चरण” चरत्यनेनेति चरण
मन्तरिक्षं § “पाति” । “नाभा” ॥ नाभौ अन्तरिक्षस्य मध्ये “सप्त-
शीर्षाण” सप्तगणं मरुद्गणं “पाति” । “ऋष्वः” दर्शनीयोऽयम् †

* आ० गा० ३५० ५, १, ३ ।

† “वेः”—इति वेतेर्गतिकर्मणो रूपम्, नै० २, १४, १८ ।

‡ “विपः”—इति रिप इत्यस्य रेफव्यत्यये वकारभावे रूपम्, “रिपः”—इति
तु पृथिवी-नामसु तयोद्देशं नैघण्टुकम् १, १ ।

§ “यज्ञः”—इति महद्नामसु तयोद्देशं नैघण्टुकम् ३, ३ ।

§ “अन्तरवान्तरिक्षनामसु “अध्वा”—इति (नै० १, ३, १२) ।

॥ सुपां सुलुगित्याले रूपम् (पा० ३, १, ३९) ।

+ “ऋष्वः”—इति षष्ठ्यते रूपमिष्टम् निरु० १, २०—१०, २६—१२, २७—१४, १३ ।

अथ चतुर्थखण्डे—

सैषा प्रथमा ।

१२

२१ २ ३ २३ १ १

भ्राजन्यग्नेसमिधानदीदिवोजिक्काचरत्यन्तरासनि ।

१२ २२ ३१२

२ २३१२ २२३१२

सत्वन्नोअग्नेपयसावसुविद्रयिवर्चोदृशेदाः ॥ १ ॥ ३०

२२ २ २१

२

१२

२

२

* भ्राजाऔहोहोहोहो । त्यग्नेसमिधानादी१दिवा२ः ।

२२ २१ २

१

१

२२ २

जिक्काऔहोहोहोहो । चरत्यन्तरा१सानी२ । सत्वाऔ

१ २

१२

२

२

२

२

२१

२२२

होहोहोहो । नोअग्नेपयसावसू३वीत् । रयिवर्चोदृशौहो

१

१

२

४

५

४

३ । ऊम्मा२ । हा । औ३होवा । हो४पुइ । डा ॥ ५† ॥ ३०

“अग्निः” “उपमादम्” “देवानाम्” उपमादकं यन्नं “पाति”
रक्षति ॥“पात्यग्निर्विपोअयम्” — “पातिप्रियेरिपोअयम्” -- इति
पाठौ ॥ १३ ॥ २८इति श्रीमत्सायणार्य-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे
कन्दीध्याव्याख्याने षष्ठ्याध्यायस्य तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

* तस्यैव पञ्चमं सिद्धम् ।

† आ० गा० ३ प० ५, १, ५ ।

अथ द्वितीया ।

१ १२ २२३ १२ १२
वसन्तइन्नुरन्त्योग्रीष्मइन्नुरन्त्यः ।

१ १२ २२३ १२ ३ १२ २२३ १२ १२
वर्षाण्यनुशरदोऽहमन्तः शिशिरइन्नुरन्त्यः ॥ २ ॥ ३१

३ ४ २ ४ ४ १२ २
* वा५सन्तः । ३३न्नूरन्तायाः । ग्रीष्मइन्नुरा१

१ २ २१२ २ १ २ २ १२
तीश्याः । वर्षाण्यनुशा३ । ऊम् । रा३दाः । हेमन्तः

३ २ २ १ १ १
शिशिरइन्नुरा१रन्तियाउ । वा३४५ ॥ ८ १ ॥ ३१

वामदेव ऋषिः पङ्क्तिर्भाजन्त्यग्नइति द्वयोः ।

आग्नेयी प्रथमर्तव्या द्वितीया दृश्यते तयोः ॥

“समिधान” ऋत्विग्भिः समिध्यमान ! दीप्त ! हे “अग्ने !”
“भाजन्ती” प्रकाशमाना “आसनि” आस्ये “अन्तर्” मध्ये
स्थिता त्वदीया “जिह्वाः” † हवींषि “चरति” भक्षयति । हे
“अग्ने” ! “वसुवित्” ! धनलभक ! त्वम् “अस्मभ्यम्” “पयसा”
अन्नेन सह “रयि” रमणीयं धनं “दृशे” दर्शनाय “वर्चः” तेजश्च
तेजस्वित्वं वा “अदाः” देहि ॥ १ ॥ ३०

* “ऋतुषा”—इति आ० ब्रा० ३, २, २४ ।

† आ० ब्रा० २५० ५, १, ८ ।

‡ “जिह्वा”—इति वाङ्मनामसु च दृश्यते १, ११ । अग्नेष जिह्वाः सप्त काक्षी-
कराक्षीत्येवमादयः पक्षिणाः, ता एव पुनः सप्तार इत्यप्युच्यन्ते इत्यत्र ।

“वसन्तः इन्नु” वसन्त एव चैत्र-वैशाखरूपो वसन्तऋतुरेव
 “रन्त्यः” रमणीयः भवति । “ग्रीष्मइन्नु” ज्येष्ठाषाढरूपो ग्रीष्म-
 ऋतुरेव “रन्त्यः” रमणीयः । “वर्षाणि” वर्षा आवण-भाद्रपद-
 रूपेणावयवीभूतः प्रावृट् ऋतुरेव “रन्त्यः” रमणीयः । “तान्यनु”
 “शरदः” आश्विन-कार्तिकरूपेणावयवीभूत ऋतुः “रन्त्यः”
 रमणीयः । “हेमन्तः” मार्गशीर्ष-पौषरूप एव “रन्त्यः” रमणी-
 यः । “शिशिरइन्नु” माघ-फाल्गुनरूप एव “रन्त्यः” रम-
 णीयः * ॥ २ ॥ ३१

* अचोपनिषत् तद्व्याख्यानञ्च यास्क-कृतम्—सप्तयुञ्जन्तिरथमेकचक्रमेकौषधौ
 वहति सप्तनामा । त्रिनाभिचक्रमजरसनर्वथचेसाविप्रज्ञाभुवनाधितस्थुः । सप्त युञ्जन्ति
 रथ मेकचक्र मेकचारिणम् चक्रहृकतेर्वा चरतेर्वा क्रामतेर्वाको अग्रो वहति सप्तनामा-
 दित्यः सप्ताक्षैरग्रयो रसानभिसन्नामयन्ति सप्तैन मृषयन् वन्तीति वेद मपीतरन्नामे-
 तस्या देवाभिसन्नामात् । संवत्सरप्रधान उत्तरोर्ध्वस्त्रिनाभिचक्रं तृतुः संवत्सरो ग्री-
 ष्मो वर्षा हेमन्त इति । संवत्सरः संवत्सन्तोऽस्मिन् भूतानि । ग्रीष्म पश्यन्ते अश्विनसा
 वर्षा वर्षात्यासु पर्जन्यो हेमन्तो हिमवान् । हिमं पुनर्हन्तेर्वा हिनोतेर्वा न अक्षर
 मजरणधर्माण समर्वसप्त प्रत्युत मन्यस्मिन् । यचेमानि सर्वाणि भूतान्यभि सन्निष्ठन्ते
 तं संवत्सरं सर्वमावाभि स्योति । पञ्चारे वक्त्रे परिवर्णमान इति पञ्चतुतया ।
 पञ्चर्तवः संवत्सरस्येति च ब्राह्मणं हेमन्त-शिशिरयोः समासेन षडर आह्वयर्पितमिति
 षडृतुतया । अराः प्रत्युता नामौ । षट् पुनः सङ्गतेः । द्वादशारब्रह्मचित्तज्जराय ।
 द्वादशप्रथयचक्रमेकमितिमासानां । सासा सानात् । प्रधिः प्रचितो भवति । तस्मिन्
 साकान्तिप्रतानशङ्खोर्पिताः षष्ठिर्नचसाचलासः । षष्ठिश्च वै द्वाष्टिश्च प्रतानि
 संवत्सरस्याहोरात्रा इति च ब्राह्मणं समासेन । सप्तप्रतानिविंशतिचतस्रः । सप्त
 च वै प्रतानि विंशतिश्च संवत्सरस्याहोरात्रा इति च ब्राह्मणं विभागेन—इति
 निरु० जै० ४, २७ ।

अथ तृतीया ।

३१ २   ३ १ २   ३ २ ३ १ २
सहस्रशीर्षाः पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ।

१२ २२ ३१ २ ३ ० १   ३ २
सभूमिः सर्वतोऽवृत्वात्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् ॥ ३ ॥ ३२ १

२१ १   २१ २ २   २   २
ॐ उज्जवाद्वाउ । ३ । सहस्रशीर्षाः पुरुषरश्मिः । सह-

२१ २२   १   १२   २१२   १   १
स्राक्षः सहस्रारश्मिपात् । सभूमिः सर्वतोऽवृत्त्वात्यति

२१२   २   २१ २   २१ २
ष्ठद्दशाङ्गुलम् । उज्जवाद्वाउ । २ । उज्जवारश्मिपात् ।

२   १   ११११
वार । इट् इडा २३४५ ॥ १३ ॥ ३२

सर्व-प्राणि-समष्टि-रूपो ब्रह्माण्ड-देहो विराडास्थो यः
पुरुषः सोऽयं “सहस्रशीर्षाः” सहस्र-शब्दस्योपलक्षणत्वात् ॥
अनन्तैः शिरोभिर्युक्त इत्यर्थः । यानि सर्व-प्राणिनां शिरांसि
तानि सर्वाणि तद्देहान्तःपातित्वात्तदीयान्येवेति सहस्र-शीर्ष-
त्वम् । एवं सहस्राक्षत्वं सहस्रपादत्वं च । स पुरुषो “भूमिः”

• “विश्वतो” — इति ऋ० ।

† ऋ० ८, ४, १०, १ ।

‡ “हे पुरुषव्रते” — इति आ० ब्रा० ३, २, २५ ।

¶ आ० गा० ३५० ५, १, १३ ।

॥ “सहस्रम्” — इति षड्भासस्य दशम नैघण्टु कम् ३, १ ।

अथ चतुर्थी ।

३ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः पादोऽस्येहाभवत्पुनः ।

२ ३ २ ३ क २ २ २ २ २
तथा*विषड्व्यक्रामदशना + नशने अभि ॥ ४ ॥ ३३ †

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
॥ उज्जवौहोवा २ । ३ । त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः १

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
पादोऽस्येहाभवत्पुनः । १ २ २ १ २
तथाविषड्व्यक्रामदशनात् ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
अशनानशनेआरभौ । १ २ २ २ २ २ २ २
उज्जवौहोवा २ । २ । उज्ज

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वौ । हो २ । वार ३४ । औहोवा । ई २ ३४ डा । उज्ज

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वौहोवा २ । २ । उज्जवौ । हो २ । वार ३४ । औहो

ब्रह्माण्ड-गोलक-रूपां सर्वतः “आ” समन्तात् “वृत्त्वा” परिवेष्ट्य
दशाङ्गुल-परिमितं देशम् “अत्यतिष्ठत्” अतिक्रम्य व्यवस्थितः ।
दशाङ्गुलमित्युपलक्षणम् । ब्रह्माण्डाच्चहिरपि सर्वतो व्याप्या-
वस्थित इत्यर्थः ॥ ३ ॥ ३२

* “ततो” — इति ख० ।

† ख० ८, ४, १७, ४ ।

† “त्याशना” — इति च ख० ।

॥ मन्त्रः द्वितीयः ।

अथ पञ्चमी ।

१२ १२४

३२३२३ ३१ २

पुरुषवेदः*सवयङ्मन्त्र्यचभाव्यम् † ।

वा । ^१६२३४वाः । ^५उङ्गवौहोवा^२ । ^{२१२०२}२ । ^{११२}उङ्गवौ ।

^१हो^२ । ^२वा^५२३४ । ^{५२२}औहोवा । ^{३११११}जर३४५ ॥ १४ † ॥ ३३

योऽयं “त्रिपात् पुरुषः” संसार-स्पर्श-रहितः बहुल-स्वरूपः सोऽयम् “जर्ध उदैत्” अस्मादज्ञान-कार्यात्मसारादहिर्भूतः सन् तत्रत्यैर्गुणदोषै रसृष्टः उत्कर्षेण स्थितवान् । “अस्य” शेषं “पादः” लेशः सोऽयमिह मायायां प्रादुरभवत् । सृष्टि-संहा-राभ्यां पुनः पुनरागच्छदिति [अस्य सर्वस्य जगतः परमात्म-लेशत्वं भगवताप्युक्तम्—“विष्टभ्याह मिदं कृत्स्न मेकांशेन स्थितो जगदिति”] तथा मायाया मागत्यानन्तरं “विष्वङ्” देव-तिर्य्यगादि-रूपेण विविधः सन् “व्यक्रामत्” व्याप्तवान् । किं कृत्वा ? “अशनानशने” अभिलक्ष्य अशनं भोजनादि-व्यवहारो-पेतं चेतनं प्राणिजातम्, अनशनं तद्रहित मचेतनं गिरि-नद्या-दिकम् । तदुभयस्यां यथा स्यात्तथा । यमेव विविधो भूत्वा व्याप्तवानित्यर्थः ॥ ४ ॥ ३३

* “पुरुषवेदः”—इति

† “भव्यम्”—इति ।

} ऋग्वेदीय-पाठौ ।

‡ आ० गा० १५० ५, १, १४ ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
पादोस्य सर्वाभूतानि त्रिपादस्यामृतन्दिवि * ॥ ५ ॥ ३४ †

३ इयौ होवा २ । ३ । पुरुष एवे द् सारश्वाम् ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
यज्ञतं यच्च भावाश्च याम् । पादोस्य सर्वाभूताश्च नी । त्रि

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
पादस्यामृतन्दारश्च इवौ । इयौ होवा २ । २ । इयौ हो

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
वारश्च । औ होवा । ईरश्च डा । इयौ होवा २ । २ ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
इयौ हो २ । वारश्च । औ होवा । ज्योश्च तीः । इयौ

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
होवा २ । २ । इयौ । हो २ । वारश्च औ होवा ।

३ १ १ १ १
इरश्च ४ ५ ॥ १५ ॥ ३४

यत् “इदं” वर्त्तमानं जगत् तत् “सर्वं” “पुरुष एव” । “य-
ज्ञतम्” उत्पन्नं जगत् “यच्च भाव्यं” भविष्यज्जगत् तदपि पुरुष एव
यथास्मिन् काले वर्त्तमानाः प्राणिनः सर्वेऽपि चराचरात्मकपुरुष-

* “उतामृतल” — इत्यादिष्व ऋग्वेदीयः ।

† ऋ० ८, ४, १०, ४ ।

‡ “बोणि लोकार्णां त्रयानि, दिवः” — इति आ० ब्रा० ३, २, २५ ।

॥ आ० गा० १५० ५, १, १५ ।

अथ षष्ठी ।

१ २   ३ २७ ३   १ ९ ३ १ २
तावानस्य*महिमाततो† ज्यायांश्चपूरुषः ।

११ २३ १ २२ ३ १२ २२   १ १ २
उतामृतत्वस्थेशानेयदन्नेनातिरोद्धति‡ ॥ ६ ॥ ३५ ॥

२२   १२ २ २   १   २   २२
§ हाउ । ३ । तावातस्य । मद्वा२३इमा३ । हाउ

स्वावयवाः तथैव गतागामिनी रपि कल्पयोद्गृष्टव्यमित्यभिप्रायः ।
एतदेवोभयं स्पष्टीक्रियते—“अस्य” पुरुषस्य “सर्वाणि भूतानि”
काल-त्रय-वर्तीनि प्राणि-जातानि “पादः” चतुर्थीऽशः । “अस्य”
पुरुषस्यावशिष्टं “त्रिपात्” स्वरूपम् “अमृत” “विनाश-रहित”
सत् “दिवि” द्योतनात्मके स्व-प्रकाश-स्वरूपे व्यवतिष्ठत इति
शेषः । [यद्यपि “सत्यं ज्ञान मनन्तं ब्रह्म”—इत्यनन्तस्य परब्रह्म-
णोद्दीयदन्तत्वाभावात् पादचतुष्टयं निरूपयितुं भगवत्, तथापि
जगदिदं ब्रह्म-स्वरूपापेक्षया अल्पमिति विवक्षितत्वात् पादत्वो-
पचारः ॥ ५ ॥ ३४

* “एतावानस्य”—इति,

† “यतो”—इति,

‡ “पादोस्ते हा”—इत्यादिषु

॥ अ० ७, ४, १७, ३ ।

§ “अन्तरिक्षस्य”—इति आ० ब्रा० १, २, २५ । अतमिति शेषः ।

अथ सप्तमी ।

१२ १ १२

३२ ३ १ ३१२

ततो विराड् † जायतविराजो अधिपूरुषः ।

१३ १२ २२

३२४ ३ १२ ३२

सजातो अत्यरिच्यत पश्चाद्भूमिमथोपुरः ॥ ७ ॥ ३६ ‡

१२ २ २ १२

२

२२

१२

३। ततो ज्यायाश्च पूरुषाः । चाउ । ३। उता-

२

१

२२

१ २ २ १२

मृतत्वस्थेशाश्नाः । चाउ । ३। यदन्नेनातिरोहा

२

२२

२

१

११११

२३ती३ । चाउ३ । वा३ । इट् इडाश्च ३४५ ॥ १६ ॥ ३५

अतीतानागतवर्तमान-रूप-जगदाद्याधारो योऽस्ति “तावान्” सर्वोऽपि “अस्य” पुरुषस्य “महिमा” स्वकीय-सामर्थ्य-विशेषः । न तु तस्य वास्तवं स्वरूपम् । वास्तवस्तु “पुरुषः” “ततः” महिम्नोऽपि “ज्यायान्” अतिशयेनाधिकइत्यर्थः । “उत” अपिच “अमृतत्वस्य” देवत्वस्य “अयम् ईशानः” स्व-मायया “यत्” यस्मात् कारणात् “अन्नेन” प्राणिनां भौम्येन अन्नेन निमित्त-भूतेन “अतिरोहति” स्वकीयां कारणावस्था मतिक्रम्य परिदृश्यमान-जगदवस्थां प्राप्नोति । तस्मात् प्राणिनां कर्म-फल-भोगाय जगदवस्था स्वीकारात् नेदन्तस्य वस्तु-तत्त्व मित्यर्थः ॥ ६ ॥ ३५

• “तस्माद्”—इति,

† “विराड्” इति च,

‡ ऋ० ५, ४, १०, ५ ।

{ ऋ० ।

॥ आ० भा० १५० ५, १, १६ ।

२५   १ २ २ १ २ २ २   २५   १ १ २
 * हाउश्वा । ततोविराडजायत । हाउश्वा । विरा
 २ २ २ २ २ २   २ ५   १ २ २ १ २   २
 जोअधिपुरुषः । हाउश्वा । सजातोअत्यरिच्यत ।
 ५   १ १ २ २ २ १ २ २ १   २ ५   २   २ १ २
 हाउश्वा । पश्चाङ्गुमिमथोपुरः । हाउश्वाश् । ईरश्
 १ १
 ४५ ॥ १७ ॥ ३६

“विष्वङ् व्यक्रामत्”—इति यदुक्तं तदेवात्र प्रपञ्चयते—
 “ततः” तस्मादादि-पुरुषात् “विराट्” ब्रह्माण्ड-देहः “अजायत”
 उत्पन्नः । [विविधानि राजन्ते वस्तू न्यत्रेति विराट् †] “विराजो
 अधि” विराट् देहस्योपरि तमेव देहमधिकरणं कृत्वा “पुरुषः”
 तद्देहाभिमानो कश्चित् पुमानजायत । योऽयं सर्व-वेदान्त-वेद्यः
 परमात्मा स एव रूपेण प्रविश्य ब्रह्माण्डाभिमानो देवतात्मा जीवो
 ऽभवत् [एतच्चाथर्वणिकउत्तरतापनीये विस्मष्टमामनन्ति—“स
 वा एष भूतानोन्द्रियाणि विराजं देवताः कोशांश्च सृष्ट्वा प्रविश्य
 मूढो मूढ इव व्यवहरन्नास्ती माययैवेति] । “स जातः” विराट्
 पुरुषः “अत्यरिच्यत” अतिरिक्तोऽभूत् । विराट् व्यतिरिक्तो देव-
 तिर्यङ्मनुष्यादिरूपोऽभवत् । पश्चाद्देवादि-जीव-भावादूर्ध्वं भूमिं
 ससर्जति शेषः । “अथा” भूमि-सृष्टेरनन्तरं तेषां जीवानां “पुरः”
 ससर्ज [पृथ्यन्ते सप्तभि र्धातुभि रिति पुरः] शरीराणि ॥ ७॥ ३६

* “पृथ्व्याः”—इति आ० ब्रा० ६, २, २५ । अतमिति शेषः ।

† आ० ब्रा० ६, ५, २, १७ ।

‡ “विराट् विरमणाद्विराजनाद्वाविराधनाद्वा”—इति दै० ब्रा० ६, १२ ।

मन्येवामिति पञ्चर्चो वामदेवेन वीक्षिताः ।
 अत्राद्यैकान्तिमे च द्वे त्रिष्टुभस्तासु चादिमा ॥
 उपरिष्टाज्जप्रोतिरिति बह्वृचैव विधीयते ।
 अन्ये अनुष्टुभी द्यावापृथिव्योः प्रथमा तथा ॥
 द्वितीयैन्द्री चतुर्थी च तृतीयाशीनिंजात्मनः ।
 स्तुतिर्गवा मन्तिमेति छन्दोदेवत-निर्णयः ॥

अथ अष्टमी ।

१ २

३ १ २ ३

मन्येवान्द्यावापृथिवीसुभोजसौ

१२ २२ ३ १ २ ३ १२ २२

येअप्रथेथाममितमभियोजनम् ।

१ २

३ १ २

३ १ २ २ २

२ १ २

द्यावापृथिवीभवत्स्वोनेतेनोमुच्चतमच्चसः ॥ ८ ॥ ३७*

१

२ २ १

२ २ २ २ २

२

२

† ऊवाइ । ३ । रूपम् । मन्येवान्द्यावापृथिवीसू३

१ २

२ २ २

१ २

भोजा१सा २उ । येअप्रथेथाममितमभी३योजा१ना २म् ।

* ऋ० आ० ५, १९, २०, २१ ।

† “द्यावापृथिव्योः”—इति आ० ब्रा० ३, २, २५ ।

२२ २ २ १ २ २ २ १
 द्यावापृथिवीभवास्तास्योऽना २इ । तेनोमुच्चताइमा
 २ १ २ ३ ५ २ २
 द्यासा २ः । ऊवाइ । ३ । रूपार । वार३४औहीवा ।

२ २ १
 ए । रूपम् । ३ ॥ १८ * ॥

२ १ २ १ २ २ २ २ २ २
 † प्रतिष्ठासिप्रति । छा । ३ । वर्चसिमनोसि । ऐही ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 मन्येवान्द्यावापृथिवीसुभोजसावैही । येअप्रथेयाममितम

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 भियोजनामैही । द्यावापृथिवीभवतस्योना । ऐही ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 तेनोमुच्चतमहसाऐही । प्रतिष्ठासिप्रति । छा । ३ । व

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 र्चसिमनोसि । ऐही३ । द्याउवा । ए । भूतम् । ३ ।

॥ २१ † ॥ ३७

हे “द्यावापृथिवी” द्यावापृथिव्यौ ! “वा” युवां “सुभोजसौ”
 श्रीभन-पालयित्राविति “मन्ये” अहं जानामि हे द्यावापृथिव्यौ !
 “अमितम्” अपरिमितं “योजनं” [युज्यते पुरुषोऽनेनेति
 योजनम्] धनादि, तत् “अभ्यप्रथेयाम्” अभिविस्तारयतम् । हे

* आ० गा० ३५० ५, १, १८ ।

† “विपरिते”—इति आ० ब्रा० ३, ९, २५ । तत्र द्वितीयम् ।

‡ आ० गा० ३५० ५, १, २१ ।

अथ नवमी ।

^{१२ ३१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २}
हरीतइन्द्रश्मश्रूण्युतोतेहरितौहरी ।

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
तन्वास्तुवन्तिकवयःपुरुषासोवर्गवः ॥ ८ ॥ ३८

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
* हरीतइन्द्रश्मश्रूणी । उतोतेहरिताउच्चाशरी । तान्वा

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
स्तुवन्तिकाः । वायाः । पुरुषासोवनाः । गावाः ।

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
चक्ष्यासइन्द्रभुङ्क्तिमघवन्निन्द्रभुङ्क्तिभुङ्क्तिप्रभुङ्क्ति

^{१ २ ३ १ १ १ १}
न्द्रस्तसरपूता२३४५ः ॥ २२ + ॥ ३८

“द्यावापृथिवी” द्यावापृथिव्यौ ! युवां अस्माकं “स्योने” सुखरूपेऽ
स्व-सुखकार्यं “भवतम्” “ते” द्यावापृथिव्यौ “वः” अस्मान्
“अंहसः” पापात् “मुञ्चतम्” मोचयतम् ॥ ८ ॥ ३७

हे “इन्द्र !” “ते” तव “श्मश्रूणि” “हरी” सोम-पानेन
हरितवर्णानि [तथाच श्रूयते—“इन्द्रः श्मश्रूणि हरिताभि
पुष्णते”—इति । “श्रेष्ठन्दसि बहुलम् (६, १, ८०)”—इति हरि-

* “ऋषयः साम व्रतं वा”—इति आ० ब्रा० ३, २, २५ ।

† आ० गा० ३५० ५, १, ९२ ।

‡ “स्योने” —इति सुखनामसु पञ्चदशं नैघण्टु कम् ३, ६ ।

अथ दशमी ।

२७ ३ १२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
 यद्दर्चाद्विरण्यस्य यद्वावर्चागवामुत ।

३२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 सत्यस्य ब्रह्मणो वर्चस्तेन मासं सृजामसि ॥ १० ॥ ३८

२२ २२ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 * चाउ । ३ । ह्रमन्नम् । ३ । अहमन्नादो । ह्रम
 २२ १२ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
 न्नादो । २ । हंविधारयो । २ । हंविधारयः । चाउ ।

१ २२ १ २ १ १ २ १ २ १ २ १ २
 ३ । यद्दर्चाद्विरण्य । स्या । यद्वावर्चागवामू । ता । स
 १ २ २ २ १ १ २ २ १ २ २ १ २
 त्यस्य ब्रह्मणो वर्चाः । तेन मासं सृजाम । साइ । चाउ
 शब्दात्परस्य शैलुक्] । “उतो” अपिच । “ते” “हरी” अश्वी †
 “हरितौ” हरिद्वर्णौ । “कवयः” मेधाविनः “पुरुषासः” ‡
 पुरुषाः “वनगर्वः” [वननीयाः सम्भजनीयाः सेवनीयाः गावो
 येषां ते वनगर्वः मध्यरेफश्छान्दसः ॥ गोस्त्रितो (१, २, ४८)
 रितिङ्गस्त्रत्वम्] तादृशाः “कवयः” “तं” “त्वा” त्वां स्तुवन्ति ॥
 ॥ ८ ॥ ३८

* “दिशां व्रतं दशानुगानम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २६ ।

† “हरी इन्द्रस्य”—इति निघ० १, १५, १ ।

‡ “आज्यसेरसुक्”—इति पा० ७, १५७ ।

॥ “वर्णागमो वर्णविपर्ययश्च”—इति पा० ३, ४, ८८ वा० ।

^{२ १} ३ । अहमन्नम् । ^{२ १ २२ १२} ३ । अहमन्नादो । ^{१ २२ १२} इमन्नादो । २ ।

^{१ २२ १२} हंविधारयो । २ । ^{१ २२ १} हंविधारयः । ^{२ २२} हाउ३ । वा । ए ।

^{२ १ २ १ २२ १२ १ २२ १} अहमन्नमहमन्नादोहंविधारयः । ^{१ २२} ३ । ए । अहंसुव

^{२ ३ १ १ १ १} ज्योतीर३४५ः ॥ १ * ॥

^{२२} हाउ । ३ । ^{२ १ २२} अहंसहो । ^{१ २२} हंसहो । २ । हंस

^{२२ १} सासहिः । ^{२ १ २२ १} अहंससासहिः । २ । ^{२ १ २ २ १२ १२} अहंससासहानो ।

^{१ २ २२ १२ १ २ २२ १} हंससासहानोहंससासहानः । ^{२२} हाउ । ३ । ^{१ २२ १} यदूर्ध्वोहिर

^{२ १ १ २ १ २२ १२ १ १ २ १ २२ १ १} ण्य । स्या । यद्वावर्ध्वोर्गवामू । ता । सत्यस्यब्रह्मणोव । चाः ।

^{१२ २२ १ २२} तेनमासंस्रजाम । ^{१ २२} साइ । ^{२ १ २२} हाउ । ३ । ^{२ १ २२} अहंसहो ।

^{१ २२} हंसहो । २ । ^{१ २२ १} हंससासहिः । ^{२ १ २२ १} अहंससासहिः । २ ।

^{२ १ २ २ २ १२} अहंससासहानो । ^{१ २ २ २ १२} हंससासहानो । ^{१ २ २ २ १} हंससासहानः ।

१५   २   २२ २ १   २२ १   २२ १   २ २ २
 हाउ । ३ । वा । ए । अहं^२सहो^२हं^२सासहिर^२हं^२सासहा

१   २२   २ १   २   २ १ १ १ १
 नः । ३ । ए । अहं^२सुवज्योती^२र^२३४पुः ॥ २ * ॥

२२   २ १   २२   १ २२   १   २२
 हाउ । ३ । अहंवर्चो । हंवर्चो । हंवर्चः । हाउ ।

१ २२ १   २   १   १ २२ १ २२ १ २ २ १   २ १
 ३ । यद्वर्चो^२हिरण्य । स्या । यदावर्चो^२गवामू । ता । सत्य

२ १   २२ १ १   १२ २२ १   २२   १   २२
 स्यब्रह्मणोव । चाः । तेनमास^२ष्टजाम । साइ । हाउ ।

१   २२   १ २२   १   २२   २   २२
 ३ । अहवर्चो । हंवर्चो । हंवर्चः । हाउ । ३ । वा । ए ।

२ १   २२   १   २   २ १ १ १ १
 अहंवर्चः । ३ । ए । अहं^२सुवज्ज्योती^२र^२३४पुः ॥ ३ * ॥

२२   २ १ २ २२   १ २ २२   १ २
 हाउ । ३ । अहन्तेजो । हन्तेजो । हन्तेजः ।

२२   १ २२ १   १   १   १ २२ १ २२ १ २ २
 हाउ । ३ । यद्वर्चो^२हिरण्य । स्या । यदावर्चो^२गवामू ।

१   २ १ २ १   २२ १   १   १२ २२ १   २२   १
 ता । सत्यस्यब्रह्मणोव । चाः । तेनमास^२ष्टजाम । साइ ।

२२   २ १ २ २२   १ २ २२   १ २   २२
 हाउ । ३ । अहन्तेजो । हन्तेजो । हन्तेजः । हाउ ।

२ १ २   २ १   २ १ १ १ १ १
 ए । अहन्तेजः । ३ । ए । अहं^२सुवज्योती^२र^२३४पुः ॥ ४ * ॥

^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{१२} ^१ ^२
 छाउ । ३ । दिशन्दुहे । दिशन्दुहे । २ । दिशौ
^{२२} ^१ ^{२२२} ^१ ^{२२२} ^{२२} ^१ ^{२२} ^१
 दुहे । ३ । दिशौदुहे । ३ । सर्वादुहे । ३ । छाउ । यद्वर्चाहिर
^२ ^१ ^{१२२१२२१२२} ^१ ^२ ^{१२१} ^{२२१} ^१
 ण्य । स्या । यद्वावर्चागवामू । ता । सत्यस्यब्रह्मणोव । चाः ।
^{१२} ^{२२१} ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^२ ^२
 तेनमासृजाम । साइ । छाउ । ३ । दिशन्दुहे ।
^१ ^{२२२} ^१ ^{२२२} ^१ ^{२२२} ^२
 ३ । दिशौदुहे । ३ । दिशौदुहे । सर्वादुहे । ३ ।
^{२२} ^२ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^२ ^१ ^{२२} ^२
 छाउ । वा । ए । दिशन्दुहेदिशौदुहेदिशौदुहेसर्वादुहे ।
^{२२} ^{२१} ^२ ^{३११११}
 ३ । ए । अहसुवर्ज्योतीर३४पुः ॥ ५ * ॥
^{२२} ^{१२२} ^१ ^२
 छाउ । ३ । मनोजयित् । ३ । हृदयमजयित् । ३ ।
^{१२२} ^{२१} ^{२२} ^{२२} ^१ ^{२२} ^१
 इन्द्रोजयित् । ३ । अहमजैषम् । ३ । छाउ । यद्वर्चाहिर
^२ ^१ ^१ ^{२२१२२१२२} ^१ ^२ ^{१२१} ^{२२१}
 ण्य । स्या । यद्वावर्चागवामू । ता । सत्यस्यब्रह्मणोव ।
^१ ^{१२} ^{२२१} ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^२
 चाः । तेनमासृजाम । साइ । छाउ । मनोजयित् ।
^१ ^२ ^१ ^२ ^{२१} ^{२२}
 ३ । हृदयमजित् । ३ । इन्द्रोजयित् । ३ । अहमजैषम् ।

^{२५} ३। ^२ ^{२२} ^{१२२} ^१ ^१ ^{१२२} ^१
 ३। ^{२२} ^{२२} ^{२१} ^२ ^{३११११}
 मजैषम् । ३। ए। अहं सुवर्ज्योतीरु३४५ः ॥ ६ ॥

^{२२} ^१ ^{१२२} ^{२२}
 ३। वयः । ३। वयोवयः । ३। ३। वयः । ३।

^१ ^{२२१} ^२ ^१ ^१ ^{२२१} ^{२२१} ^{२२२} ^१ ^{२१} ^२
 यद्वर्चाहिरण्य। स्या। यद्वावर्चागवामू। ता। सत्यस्य

^१ ^{२२१} ^१ ^{१२} ^{२२१} ^{२२} ^१ ^{२२}
 ब्रह्मणोव। चाः। तेनमासं हजाम। साइ। ३। वयः । ३।

^१ ^{१२२} ^{२५} ^२ ^{२२} ^{१२}
 ३। वयः । ३। वयोवयः । ३। ३। वयः । ३। वा। ए। वयो

^{२२२} ^{२२} ^{२१} ^२ ^{३११११}
 वयोवयः । ३। ए। अहं सुवर्ज्योतीरु३४५ः ॥ ७ ॥

^{२२} ^{२२१} ^{२२१} ^{२२}
 ३। रूपम् । ३। रूपं रूपम् । ३। ३। रूपम् । ३।

^१ ^{२२१} ^२ ^१ ^१ ^{२२१} ^{२२१} ^{२२२} ^१ ^२
 ३। यद्वर्चाहिरण्य। स्या। यद्वावर्चागवामूता। स

^१ ^{२२१} ^{२२१} ^१ ^{१२} ^{२२१} ^{२२} ^१
 त्यस्य ब्रह्मणोव। चाः। तेनमासं हजाम। साइ।

^{२२} ^{२२१} ^{२२१} ^{२२} ^{२२} ^{२२}
 ३। रूपम् । ३। रूपं रूपम् । ३। रूपम् । ३। ए।

^{२१} ^२ ^{३११११}
 अहं सुवर्ज्योतीरु३४५ः ॥ ८ * ॥

* आ० गा० २५० ५, २, ६-७-८ ।

^{१ २} द्विहियज२ । ३ । ^{१ २} उदपप्तम् । ^{१ २} उदपप्तम् । २ ।
^{२२ १२ २ २} जङ्घानभा^{१ २२}स्यकृषि । ३ । ^{१ २} व्यद्यौत्सम् । ३ । ^{१ २} अततनम् ।
^{२२ २२ २२ १ २२ १ २ १} ३ । ^{२२} हाउ । ^{२२} हाउ । ^{२२} हाउ । ^{१ २२ १ २ १} यद्वर्चो^१हिरण्य । ^१ स्या ।
^{१ २२ १ २२ १ २ २ १ २ २ १ २ १ १ २} यद्वर्चो^१गवामू । ता । सत्यस्यब्रह्मणो व । चाः । तेन
^{२२ १ १२ १ १ २ १ २ १ २} मास^१ष्टजाम । साइ । ^{१ २} द्विहियज२ । ३ । ^{१ २} उदपप्तम् ।
^{२२ २२ २ २ १ २ २} ३ । ^{१ २२} जङ्घानभा^{१ २}स्यकृषि । ३ । ^{१ २} व्यद्यौत्सम् । ३ । अतत
^{२२ २ २२ १ २ २ २ २ १ २ १} नम् । ३ । ^{२२} हाउश्वा । ए । ^{२ २ २ २ २ २ २ १} उदपप्तमूर्ध्वानभा^१स्यकृषिव्य
^{२२ १ २ २ १ ३ १ १ १ १} द्यौत्समतनम् । ए३ । पिन्वस्वा२३४५ ॥ ८ * ॥
^{२२ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २} हाउ । ३ । ^{१ २} प्रथे । ३ । ^{१ २२} प्रत्यष्टाम् । ३ । ^{२२} हाउ । ३ ।
^{१ २२ १ २ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २} यद्वर्चो^१हिरण्य । स्या । ^{१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २} यद्वर्चो^१गवामूता । सत्य
^{२२ २२ १ १ २ २ २ २ २ १ २ २} स्यब्रह्मणो व । चाः । तेनमास^१ष्टजाम । साइ । ^{२२} हाउ ।

अथ एकादशी ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ २

सहस्तन्नइन्द्रदधोज

३ क १ ३ १ २

ईशेह्यस्यमहतोविरपश्निन् ।

१ २ १ २ २ ३ २ १ २ १ २
 ३ । प्रथे । ३ । प्रत्यष्ठाम् । ३ । हाउ३ । वा । ए । प्रथेप्रत्य
 १ २ २ २ २ १ २ ३ १ १ १ १
 ३ । ए । अह३ सुवर्ज्योतीर३४पूः ॥ १० * ॥ ३८

वामदेव ऋषिः । अनुष्टुप् छन्दः । आशासने विनियोज्या ।

“हिरण्यस्य” हित-रमणीयस्य एतन्नामकस्य “यद्वर्चः” तेजो-
 ऽस्ति । “यद्वा” अपिच । “गवाम्” एतन्नामकानां † “यद्वर्चः”
 तेजोऽस्ति । “उत” अपिच । “सत्यस्य” सर्वैः सन्मतस्य ‡ “ब्रह्मणः”
 यद्वर्चोऽस्ति तेन तैः “मा” “संसृजामसि”॥ सम्पादयामः । धन-
 वन्तः पशुमन्तः श्रोत्रिया भवेमेति तात्पर्यार्थः ॥ १० ॥ ३८

* आ० गा० ३ प० ५, २, १० ।

† “हिरण्यं कक्षादुद्धितं आयम्यमानमिति वा ह्रियते जनाज्जनमिति वा हित-
 रमणं भवतीति वा हृदयरमणं भवतीति वा वर्धतेर्वा स्यात् प्रेप्साकर्माणः”—इति निर०
 नै० २, १० ।

‡ गौरिति निघण्टौ वक्तव्यः (१, १, १—१, ४, ४—१, ५, ३—१, ११, ४—१, १५, ७—
 २, ११, १० ।

॥ “सत्यं कक्षात् सरसु तायते सतप्रभवं भवतीति वा”—इति निर० नै० ३, १२ ।

॥ “इदन्तोमसि”—इति पा० ७, १, ४६ ।

२३ १ २ १ २

२२ ३ १ २

क्रतुन्नृम्णस्थविरच्चवाजं

२ २ ३ १ २ २ १ २

वृत्रेषुशत्रून्सहनाकृधीनः ॥ ११ ॥ ४०

^{१२} * हाउ । ^१ ३ । ^२ आइही । ^१ ३ । ^१ ओहा । ^२ २ । ^१ ओ

^२ हा३ । ^{२२} हाउ । ^१ ३ । ^१ सहस्तन्नइन्द्रदधो२जाः । ^{१२} आया

^{१५} २उ । ^{२२ १} ज । ^{१२ २} आयाउ । ^२ ३ । ^१ ईशेह्यस्यमहतेविरा२

^१ षायिन् । ^{१२} आया२उ । ^{१५} ज । ^{२२ १} आयाउ । ^१ ३ । ^१ क्रतुन्न

^१ नृम्णस्थविरच्चवा२जाम् । ^{१२} आया२उ । ^{१५} ज । ^{२२ १} आया

^{२ १२} उ । ^२ ३ । ^१ वृत्रेषुशत्रून्सहनाकृधा२इनाः । ^{१२} आया२

^{१५} उ । ^{२२ १} ज । ^{२२} आयाउ । ^१ ३ । ^१ हाउ । ^१ ३ । ^१ आइही ।

^{१ २} ३ । ^{१ २} ओहा । ^{१ २} ओहा । ^{१ २} ओहा३ । ^{१५} हाउ३ । ^{२२} वा । ^{२२} ए

^{२२ १२ २ १} आयुर्द्वाअस्रभ्यवर्चीधादेवेभ्यार३४५ः ॥ १७ † ॥ ४०

* “कश्चपत्रतं दशानुगानम्” * * * गवांत्रते” — इति आ० ब्रा० २, २, २७ तत्र प्रथममिदम् ।

† “पशाहन्” — इति क० पु० पाठः ।

‡ आ० गा० १५० ५, २, १७ ।

अथ द्वादशी ।

३१२ ३१२ ३२३
सहर्षभाःसहवत्साउदेत

१२ ३२ ३१२
विश्वारूपाणिविभ्रतीर्दूधनीः ।

३२ ३२ ३१२ ३२
उरुःपृथुरयं वो अस्तु लोक

३१२ २२ ३२ ३१ २
इमा आपस्तु प्रपाणा इहस्त ॥ १२ ॥ ४१

॥ चतुर्थ-दशति ॥

२ ११ २२ १२२ १२ २
* द्वाउश्वा । सहर्षभाःसहवत्स । उदेत । द्वाउश्

हे “विरप्शिन्” विशेषेण रपणं व्यक्त-वचनं तदस्यास्तीति विरप्शो, तस्य सम्बोधनं हे विरप्शिन् ! विशेषेण स्तोत्र-विषये सत्यवाक्यं ? “इन्द्र !” “ते” तव “सहः” शत्रूणां मभिभवन-रूपम् “औजः” बलं “नः” अस्माभ्यं “दधि” देहि [ददाते-च्छान्दसं रूपं लोडि हेर्धिभावादिना] यस्मात् त्वं तस्य “अस्य” “महतः” बलस्य “इशे” ईश्वरो भवसि । अतो हे इन्द्र ! “नः” अस्माकं “क्रतुं न” यन्नमिव “नृम्णं” धनं “स्थविरम्” अतिशयेन प्रवृद्धं, “वाजं” बलं च “कधि” कुरु । किञ्च नोऽस्माकं “श्वान्” “हलेषु” आवरकेषु उपायेषु “कधि” कुरु ॥ ११ ॥ ४०

* “निरुवाभिनिरुवौ वा वनडुदते वा”—इति आ० ब्रा० ६, २, २७। तत्र प्रथमं निदम् ।

अथ पञ्चम-खण्डः—

सैषा प्रथमा ।

२ ३ १ २   ३ २ २ २ ३ १ २
अग्नत्रायू^१पिपवसत्रासुवोर्जमिषच्चनः ।

३ १ २   ३ १ २
आरेबाधस्वदुक्कुनाम् ॥ १ ॥ ४२ *

२२ १   २२   १   १ २ १ २ २
† भ्राजा । २ । भ्राजा३१उ । वार । अग्नत्रायू^१
२ २   १ २ १ २ २ १   २   २ २ १ २ २ २   १ २
पिपवसे । आसुवोर्जमिषच्चनः । आरेबाधस्वदुक्कुनाम् ।
१ २ १   २२   १   २२   १ २
भ्राजा । २ । भ्राजा३१उ । वार । ए । भ्राज ।
३ ॥ ५ ‡ ॥ ४२

चतुर्दशाग्नत्रायू^१षीत्याद्यास्तत्र जगत्सौ ।

विभ्राट् चिष्टृप् चित्रमिति गायत्रो द्वादशितराः ॥

आद्याग्नेः पवमानस्य स्तुतिः सौर्यस्तयोद्ग ।

ऋषीणां विप्रकीर्णत्वात्तत्र तत्राभिदधहे ॥

शतं वैखानसा एवं दृष्टवन्तो महर्षयः ।

* ऋ० ७, २, १० ३=उ० ६, ३, १०, २ ।

† “सूर्यस्य भ्राजाभ्राजे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, २८ । तत्र प्रथममिदम् ।

‡ आ० गा० ३५० ६, १, ५ ।

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १ २ ३ २७

विभ्राड्वृहत्पिबतुसोम्यम्माध्वा

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

युद्धधद्यज्ञपतावविहृतम् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

वातजूतोयोअभिरक्षतित्मना

३ १ २ ३ १ २ ३ २

प्रजाःपिपत्तिवज्रधाविराजति ॥ २ ॥ ४३ *

१ २ १ २ १ २ १ २
† हाहाउ । ३ । इडा । ३ । हस् । चतस्रो ।

३ । विभ्राड्वृहत्पिबतुसोमिया रम्माधू २ । आयुर्द्धधद्य

२ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
ज्ञपताववा रइहृता रम् । वातजूतोयोअभिरक्षता र इ१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
त्माना र । प्रजाःपिपत्तिवज्रधाविरा रजाती र । हाहाउ ।

हे “अग्ने” पवमान-रूप ! अस्माक मायूषि अन्नान्येतन्नाम-
कानि वा “पवसे” चरसि “नः” अस्माकम् “जर्जम्” अन्नरसम्
“इषम्” अन्नं च “आसुव” आभिमुख्येन प्रेरय । किञ्च । “दु-
च्छूनां” [रक्षोनामैतद्] रक्षांसि “आरे” अस्मात्तो दूरएव †
“बाधस्तु” सम्प्रीडय ॥ १ ॥ ४२

* उ० ६, ३, ५, १ = ऋ० ८, ८, १८, २ ।

† “वायोर्विकर्णभासे द्वे स्थलोर्वी”—इति आ० ब्रा०* ३, ३, १८ । तत्र विकर्णं नाम प्रथमसिद्धम् ।

‡ “आरे”—इति दूरनामस्य पञ्चमं नैवष्टु कम् ३, २६ ।

३। इडा। ३। हस्। ३। कृतम्। ३। औहो
 वाहाउ। वा। फाऱट्। कृतम्। ३। औहोवा
 हाउ। वा। फाऱट्। कृतम्। ३। औहोवा
 हाउ। वा। फाऱट् ॥ ७ * ॥ ४३

विभ्राण्नामक एतान्तु-सूर्य-पुत्री ददर्श सः ।

“विभ्राट्” विभ्राजमानः विशेषेण दीप्यमानः[†] सूर्यः “वृहत्”
 परिवृढं “सोम्य” सोममयं[‡] “मधु” पिबतु । किं कुर्वन् ? “यज्ञ-
 पतौ” यजमाने “अविह्रुतम्” अकुटिलम्॥ अकण्ठकम् “आयुर्द-
 धत्” अन्नं वा कुर्वन् § । “यः” सूर्यो “वातजूतः” वातेन वायुना
 प्रेर्यमाणः सन् ॥ “त्नना”+ आत्मना स्वयमेव “अभि रक्षति” सर्वं
 जगदभिसृशन् पालयति [राशि-चक्रस्य वायु-प्रेर्यत्वात् सूर्यस्यापि
 तत्प्रेर्यत्वम्] स सूर्यः “प्रजाः” “पिपति” वृष्ट्यादि-प्रदानेन

* आ० गा० ३५० ६, १, ७ ।

† विभ्राडिति ज्वलतिकर्तृणो “आजते”—इत्यस्य रूपम् (नै० १, १६, १) ।

‡ “सोम मर्हति यः”—इति पा० ४, ४, १३७ ।

§ “हृकौटिल्ये (भा० प०)”—इत्यस्येदं रूपमिष्टं विह्रुतमिति त्वमिप्रायः ।

“हृकरोऽन्वसि (७, २, ३१)”—इति ऋ, आदेशः । “अविह्रुत मखण्डित मायुः”—
 इति वेददीपः य० सा० शा० स० ३३, २० ।

§ “आयुः”—इत्यन्ननामसु त्रयोविंशं पदम् २, ७ ।

॥ “जङ् गतौ (भा० आ०)”—इत्यस्यैव णिजन्तस्येदं जन्त इति रूपमित्यभिप्रायः ।

+ “मन्त्रे व्याख्यादेरात्मनः”—इति पा० ६, ४, १४१ ।

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
चित्रन्देवानामुदगादनीक

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
अनुमित्रस्यवरुणस्याग्नेः ।

१ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३
आप्राद्यावापृथिवीअन्तरिक्षं

१ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
ह्यर्थात्माजगतस्तस्युषश्च ॥ ३ ॥ ४४ *

१ १ १ १ १ १
१ उवीरउवि । उविहो रउवि । त्रिः । इती रइति ।

१ १ १ १ १ १
इतिहो रइति । त्रिः । असी रअसि । असिहो रअ

१ २ २ २ १ २ १ २ १ १
सि । त्रिः । अहुरुचोदिवम्पृथिवीम् । असि रअसि ।

१ १ १ २ ३ १ २ २ २ २ २
असिहो रअसि । एवन्त्रिः । पतिर । स्यपामोषधीना

पूरयति पालयति वा । “बहुधा” “विराजति” विशेषेण
दीप्यते च ॥

“पिपति”-“पुपोष”-इति, “बहुधा”-“पुरुधा”-इति च
पाठौ ॥ २ ॥ ४३

* ऋ० १, ८, ७, १ ।

† “आदित्यव्रतम्”-इति आ० ब्रा० ३, ९, २८ ।

ॐ । आइ । पताइराइसी । एवम् । त्रिः । चा

इ. चन्देवानामुदगादनीकम् । वाइश्वेषान्देवानां

२ १   २ १२   २ १२   १   १२

समिदजसञ्जगोतिरातताऽम् । होइ । ३ । आयुर्यन् ।

३। अवः । ३। चक्षुर्मित्रस्यवरुणस्याग्नेः । सुवःस

३ २ १ २   २ १ २   १   १   १

सर्पसं०सर्पा ३ । जनावन०सुवा०र०सुवः । जनावना

२म् । सुवा^१२ः सुवः^१ । त्रिः । आ^१प्रा^१द्या^१वा^१पृ^१थि^१वी^१अ^१न्त^१

रीरञ्चाश्म । दृपिप्रद्वपीऐच्ची । इ । अस्तोषतखभा

नवाऐह्यौ । विप्रानविष्टयामताह्यौ । ग्रावाणोवर्द्धिषिप्रि

२ २ २   २   २ २ २   १   १
याएही । इन्द्रस्यरश्मिम्बुहादेही । इन्द्रा२स्यरा२ ।

१ २ २ २ २
 हिया रेम् । बुद्धिन्द्रियरुद्धियम् ह्यादै ही । ३ । एवं

त्रिः। सूर्यआत्माजगतस्तास्य षारश्चात्र। अन्तश्चरति

२ २ २ २ २ २ २
रोचना ऐही । ३। अस्य प्राणादपानता । ऐही । ४।

^२ व्यख्यन्महिषोदिवामैही । ^{२ २ २ २} ३ । ^{१२२२ २ २} प्रोणतिप्रोणति । ^{१५} ३ । प्रो ।
^{२२} एति । ^१ २ । ^{३२ २ ५ २} प्रो२३ । ^{२ २२१२} एता३४ओहोवा । ^२ ए३ । देवा
^{२ २ २११११} दिवाज्योती२३४५ः ॥ १ * ॥
^{२२ २ २२ ३२२२ ३२ २} † हाउहाउहाउ । ^२ भ्राजाओवा । ^२ ३ । उदुत्यञ्जा । ^२ ३ ।
^{२ १ २ २ २} चित्रन्देवानामुदगादनी२३का३म् । ^{२ २ २ ३२ २२} हाउ२हाउ । ^{३२ २२} भ्राजा
^{३२ २ २ २} ओवा । ^{२ २} ३ । तवेदसम् । ^१ ३ । चक्षुर्मित्रस्यवरुणस्यआ२३
^{२ २२ २ २ ३२ २२ ३२ २} ग्रा३ः । ^{२ २ २} हाउ२हाउ । ^{२ २ २} भ्राजाओवा । ^{२ २ २} ३ । देवंवहा ।
^{१२ २ २ २ २ २} ३ । आप्राद्यावापृथिवीआन्तरी२३चा३म् । ^{२ २ २ २ २} हाउ२हाउ ।
^{३२ २२ ३२ २ २ २} भ्राजाओवा । ^{२ २ २ २ २} ३ । तिकेतवः । ^{१२ २ २} ३ । सूर्यआत्माजगतस्ता
^{० २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २} स्थुषा२३श्वा३ । ^{२ २} हाउ२हाउ । ^{२ २} भ्राजाओवा । ^{२ २} ३ । दृशे
^{२ १२ २ २ ० २ २ २} विश्वा । ^{२ २} ३ । सूर्यआत्माजगतस्तास्थुषा१३श्वा३ । ^{२ २} हाउ

* आ० गा० ३५० ६, २, १ ।

† "सौर्यातिषङ्गः"—इति आ० ब्रा० ३, २, २८ ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

४५ ॥ १८ * ॥ ४४

कुत्साः । “देवानां” दीव्यतीति देवा रश्मयः तेषां, देवाना-
मेव वा प्रसिद्धानाम् † “अनोक्तं” तेजः समूह रूपं “चित्रम्”
आश्चर्यकरं सूर्यमण्डलम् “उदगात्” उदयाचलं प्रयासीत् । कीदृ-
शम् ? “मित्रस्य वरुणस्याग्नेश्च चक्षुः” उपलक्षणमेतत्, एतदुपल-
क्षितानां जगतां चक्षुः प्रकाशकं चक्षुरिन्द्रियस्थानीयं वा । उदयं
प्राप्यैव “द्यावापृथिवी” दिवं च पृथिवीं च “अन्तरिक्षं” च
“आप्राः” स्वकीयेन तेजसा “आ” समन्तात् अपूरयत् । ईदृग्-
भूत-मण्डलान्तर्वर्ती सूर्यः अतर्यामितया सर्वस्य प्रेरकः परमात्मा
“जगतः” जङ्गमस्य “तस्युषश्च” स्थावरस्य च “आत्मा” स्वरूप-
भूतः स हि सर्वस्य स्थावर-जङ्गमात्मकस्य कार्य-वर्गस्य [कारणाच्च
कार्यं] नातिरिच्यते । तथाच पारमर्षं सूत्रम् ‡—“तदनन्यत्वं
मारुतेण शब्दादिभ्यः”—इति यद्वा । स्थावर-जङ्गमात्मकस्य
सर्व-प्राणिजातस्य जीवात्मा । उदिते हि सूर्ये मृतप्रायं सर्वं जगत्
पुनश्चेतनयुक्तं सत् उपलभ्यते ॥ [तथाच श्रूयते—“योऽसौ तमो
मुदेति सर्वेषां प्राणानादायोदेतीति” ॥ ३ ॥ ४४

• आ० गा० ३५० ६, २, १८ ।

† “देवो दानाद्वा दीपनाद्वा द्योतनाद्वा द्युस्थानो भवतीति वा यो देवः । सा
देवता”—इति निरु० दे० १, १५ ।

‡ “साङ्ख्यशास्त्र-प्रणेतृ-कपिलनामर्षि-कृतमित्यर्थः ।

॥ “आपनीयं देवानां मुदगमं दनौकं स्थानं मित्रस्य वरुणस्याग्नेश्चापूपरद् द्यावाश्च-

अथ चतुर्थी ।

१२ २२ ३ १२३३ १२३२
आयङ्गौःपृश्निरक्रमोदसदन्मातरम्युरः ।

३१२ ३१ २
पितरश्चप्रयन्सः ॥ ४ ॥ ४५ *

१५ १५ १ २
उवौ२ । ३ । द्विगौ२ । ३ । द्विगिगि । ३ ।

यिथौ चान्तरिचञ्च महत्वेन तेन सूर्य आत्मा जङ्गमस्य च स्थावरस्य च"—इति निरु०
दे० ६, १६ । अथ वेददोषकद्राव्यानन्वेवम्—"परापररूपेण स्थितः स्वर्योऽव
स्तुयते । सूर्यः चिव मास्यर्थे यथा तथा उदद्ग्रात् उदयं प्राप्नोति उदङ्गच्छति वा । लङ्घ्य
कृत् । उदयज्ञेव स्वतेजसा नैशं तमो हन्ति अन्येषां ज्योतीर्ध्यादन् इत्याद्यर्थम् ।
किञ्चूतः सूर्यः ? देवानां दीव्यन्ति द्योतन्ते इति देवाः किरणास्तेषां मनीकं मुख मायय
इत्यर्थः । यद्दानीकं समूहः किरणपुञ्ज इत्यर्थः । तथा मित्रस्य वरुणस्य अग्नेः चक्षुः नेत्र-
वत् प्रकाशक इत्यर्थः । मित्रादय उपलक्षकाः सर्वस्य सदेवमनुष्यस्य विश्वस्य रूपाणि
सूर्यादयेऽपि व्यञ्जन्ते अतो मित्रादीनां चक्षुः स सूर्य उद्गतः सन् द्यावा पृथिवी दिवं
भूमिं चान्तरिचं चाप्राः आपूरितवान् आपूरयति वा स्वतेजसेति शेषः । एवमपररूपेण
स्तुलापररूपेण स्तौति—किञ्चूतः सूर्यः ? जगतो जङ्गमस्य तस्युषः स्थावरस्य च जगत
आत्मा अन्तर्यामी । यस्मैतमादित्ये पुरुषं वेदयन्ते इन्द्रः स प्रजापतिस्तद्वत्तस्येति 'श्रुतेः'
सूर्योऽद्वैतमनेनोच्यते इति भावः" (य० मा० शा० स० ७, ४२) ॥ "हिरण्यमयेन पा-
त्रेण सत्यस्याप्रिहितं मुखम् । योसावादित्ये पुरुषः सोऽसावहम्"—इति वाजसनेयो
पनिषदन्तिमा ऋक् ॥ "पुरुषः पुरिषादः पुरिषश्चः पूरयतेवा पूरयत्यन्तरित्यन्तर
पुरुषमभिप्रेत्य"—इति निरु० नै० २, ३ ।

* उ० ६, १, ११, १=ह्र० ८, ६, ४०, १ ।

† "गन्धर्वाप्सरसा मानन्दप्रतिनन्दौ पक्षौ"—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तत्रेद
मानन्दनाम नाम ।

^{२२ २} आयङ्गौःपृश्निरक्रमीदैही । ३ । ^{२ २ २} असदन्मातरम्पराएही ।

^२ ३ । ^२ पितरच्चपूयन्त्स्वा ^{२ २} ऐही । ३ । ^{१ ५} उवीर । ३ । ^{१ ५} हिगीर ।

^{१ २} ३ । ^{१ २} हिगिगि । ३ ॥ २ * ॥

^{२ १} † उवी । ३ । ^{२ १} हिगी । ३ । ^{२ १} हिगिगी । ३ । ^{२ २ २} आयङ्गौः

^{२ २ २} पृश्निरक्रमीदैही । ^{२ २} असदन्मातरम्पराएही । ^२ पितरच्चपू

^{२ २ २} यन्त्स्वाऐही । ^{२ १} उवी । ३ । ^{२ १} हिगी । ^{२ १} हिगिगी ॥ ३ ‡ ॥

^{२ ५} ॥ ^{१ २} हाउश्वा । ^{३ २ २ २ २} ईन्दू । ^{२ २} भ्राजाओवा । ३ । ^{२ २} आयङ्गौः

^{२ २ २} पृश्निरक्रमीदैही । ^{२ ५} हाउश्वा । ^{१ २} ईडा । ^{३ २ २ २ २} भ्राजाओवा । ३ ।

^{२ २} असदन्मातरम्पराएही । ^{२ ५} हाउश्वा । ^{१ ३} सात्यम् । ^{३ २ २ २ २} भ्राजाओ

* आ० गा० ३५० ६, २, २ ।

† “तव प्रतिनन्द” — इति आ० ब्रा० ३, २, २८ ।

‡ आ० गा० ३५० ६, २, ३ ।

॥ “तिष्ठः सार्यराजः” — इति आ० ब्रा० ३, २, २८ । तत्र प्रथमं सिद्धम् ।

वा। ३। पितरश्चप्रयन्त्स्वाणेही। छाउश्वा। दीयौः।
॥ ७ * ॥ ४५

आयङ्गौः पृश्निरित्यस्य सार्पराज्ञी समैक्षत ।

ऋचस्तिस्त्री भवेदासां विकल्पेनात्मदेवता ॥

“गौः” गमनशीलः † “पृश्निः” प्राष्टवर्णः व्याप्ततेजाः‡ “अयं”
सूर्यः “आक्रमौत्” आक्रान्तवान् उदयाचलं प्राप्तवानित्यर्थः ।
आक्रम्य च “पुरः” पुरस्तात् पूर्वस्यां दिशि “मातरं” सर्वस्य
भूतजातस्य निर्मात्रीं “भूमिम्” “असदत्” आसीदति प्राप्नोति
[सदेष्ट्यान्दसो लेट्॥ लृदित्वात् चेरडादेशः§] ततः “पितरं”
पालकं द्युलोकम्, ; “च” शब्दादन्तरिक्षं “प्रयन्” प्रकर्षणं शीघ्रं
गच्छन् “स्वः” सू अरणः ॥ शोभन-गमनो भवति । यहा । पितरं
सूर्यलोकं प्रवर्त्तते ॥ ४ ॥ ४५

* आ० गा० ३५०६, २, ७ ।

† “गौरादित्यो भवति गमयति रसान् गच्छत्यन्तरिक्षेऽथ द्यौर्धत् पृथिव्या अधि-
दूरं गता भवति यद्वास्यां ज्योतीषि गच्छन्ति”—इति निरु० नै० २, १४ ।

‡ “पृश्निरादित्यो भवति प्राश्नत एनं वर्णं इति नैरुक्ताः संस्पृष्टा रसान् संस्पृष्टा
भासं ज्योतिषां संस्पृष्टो भासेति वाच्य द्यौः संस्पृष्टा ज्योतिर्भिः पुण्यलङ्घिष”—इति
निरु० नै० २, १४ ।

§ “स्लिङ्ग्ये लेट्”—इति पा० ३, ४, ७ ।

§ “पुषादित्युताचृदितः परस्मैपदेषु”—इति पा० ३, १, ५५ ।

॥ “स्वरादित्यो भवति सू अरणः सू ईरणः सूतो रसान् सूतो भासं ज्योतिषां
सूतो भासेति वैतेन द्यौर्वाह्याता”—इति निरु० नै० २, १४ ।

अथ पञ्चमी ।

३१ २ ३२७ ३ १ २ ३ २
अन्तश्चरतिरोचनास्यप्राणादपानतौ ।

२२ ३ १ २२
व्यख्यन्महिषोदिवम् ॥ ५ ॥ ४६ *

१२ २ २ २ २ १ १२ २ २ २ २ २
१ औहोऔहोवा । होइ । २ । औहोऔहोवा । हा३१
१ २ ५ २ १ २ २ १२ १२
ओ । वा२३ । भू२३४वात् । अन्तश्चरतिरोचना । औ
२ २ २ २ १ १२ २ २ २ २ २
होऔहोवा । होइ । २ । औहोऔहोवा । हा३१७ ।
१ ३ ५ २ १ २ १ २ २ २ १ २ २
वा२३ । जा२३४नात् । अस्यप्राणादपानतौ । औहो
२ २ २ १ १२ २ २ २ २ २
औहोवा । होइ । २ । औहोऔहोवा । हा३१७ ।
१ ३ ५ १ २ १२ १२ १२ २
वा२३ । वा२३४र्हान् । व्यख्यन्महिषोदिवम् । औहो
२ २ २ २ १२ २ २ २ २ २
औहोवा । होइ । २ । औहोऔहोवा । हा३१७ ।
१ १२ २ २ २ २ १ १२
वा२३ । का२३४रात् । औहोऔहोवा । होइ । २ । औ
२ २ २ २ १ १ ३ ५ १२ २
होऔहोवा । हा३१७ । वा२३ । भू२३४तीः । औहो

* उ० ६, १, ११, २ = ऋ० ८, ८, ४७, २ ।

† “मयतां भूतिः”—इति आ० ब्रा० ३, २, २८ ।

२ २ २ १ १२ २ २ २ २
 औहोवा । होइ । २ । औहोऔहोवा । हा३१उ ।

१ १ २ २ २ १ २ २ २ १ १ २ २ २ २ १
 वा२ । अभ्राजीज्योतिरभ्राजीत् । औहोऔहोवा । हो

१ २ २ २ २ २ १ १ २
 इ । २ । औहोऔहोवा । हा३१उ । वा२३ । ए३ ।

१ २ २ २ २ २ ३ १ १ १ १
 सर्वान्कामानशीमही२३४५ ॥ ६ * ॥

२ २ ३ २ २ २ २ २
 † हाउ३वा । भूतम् । भ्राजाओवा । ३ । अन्तश्च

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 रतिरोचना । ऐही । हाउ३वा । पृथिवी । भ्राजाओ

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 वा । ३ । अस्यप्राणादपानताऐही । हाउ३वा । साहः ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 भ्राजाओवा । ३ । व्यख्यन्महिषोदिवामैही । हाउ३वा ।

१ २
 तेजः ॥ ८ † ॥ ४६

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ‡ अन्तर्देवेषू३रोचा१सा२इ । ३ । अन्तश्चरती३रो

* आ० गा० ३५० ६, २, ६ ।

† तत् द्वितीयमिदम्—इति (आ० ब्रा० ३, २, १९)

‡ आ० गा० ३५० ६, २, ८ ।

§ “मित्रावरुणयोश्चरित्याचक्षते”—इति आ० ब्रा० ३, २, १९ ।

चा१ना२। अस्यप्राणादाशपाना१ता२इ। व्यख्यन्मही३
 पोदा१इवा२म्। अन्तर्देवेषू३रोचा१सा२इ। २। अन्त
 र्देवेषू३रो२३। चार१सा२३४औहोवा। ए३। देवादिव
 ज्योती२३४पुः ॥ १८ * ॥ ४६

“अस्य” सूर्यस्य “रोचना” † रोचमाना दीप्तिरन्तःप्ररीर-मध्ये
 मुख्य-प्राणात्मना “चरति” वर्तते । किं कुर्वन्ती ? “प्राणादपा-
 नन्ती” [मुख्य-प्राणस्य प्राणाद्याः पञ्च वृत्तयः । तत्र प्राणनं
 नाडीभि रूर्ध्व वायोर्निर्गमनम्] तथाविधात् प्राणात् प्राण ना
 दनन्तरम् अपानन्ती [अपाननं नाडीभि रवाङ्मुखं वायोर्नयनम्]
 तत् कुर्वन्ती [अपपूर्वादनितेर्लटः शट्, (३, २, १२४)
 अदादित्वाच्छपो लुक् (२, ४, ७२) । उगितश्चेति (४, १, ६)
 ङीप् । शतुरनुम इति ‡ नद्या उदात्तत्वम् । यद्वा । “अन्तः”
 व्यावापृथिव्योर्मध्ये “अस्य” सूर्यस्य “रोचना” रोचमाना दीप्तिः
 “चरति” गच्छति [रुच दीप्ती (स्वा० आ०) । अनुदात्तेतश्च

* आ० गा० ३५० ६, २, १८ ।

† रोचना इति “रोचते”—इति ज्वलतिकर्मणोरुपमित्यभिप्रायः (निघ० १
 १६, ८) ।

‡ “शतुरनुमीनयजादी”—इति पा० ६, १, १७३ ।

अथ षष्ठी ।

३ २७ ३ १ २ २ १ २ २ १ २
त्रिंशद्वामविराजतिवाक्पतङ्गायधीयते ।

२ ३ २ २ २ २ २ २
प्रतिवस्तोरहद्युभिः ॥ ६ ॥ ४७ *

२५ १ २, ३२ २२ ३२ २ २
† हाउ३वा । आपः । भ्राजाओवा । ३ । त्रिंशद्वा
२ २ २ २ २५ १ २, ३२ २२ ३२ २
मविराजताऐही । हाउ३वा । ऊषा । भ्राजाओवा ।
२२ २ २ २ २ २ २ १ २, ३
३ । वाक्पतङ्गायधीयताऐही । हाउ३वा । दीशः ।
हलादेरिति (३, २, १४८) युच्] । किं कुर्वन्ती ? “प्राणात्”
प्राणनादुदयादनन्तरम् “अपानती” सायाह्न-समये अस्तङ्ग-
च्छन्ती । ईदृश्या दीप्त्या युक्तः अतएव “महिषो” महान् सूर्यः †
“दिवम्” अन्तरिक्षं उदयास्तमयोर्मध्ये “व्यथ्यत्” विचष्टे
प्रकाशयति [महे रचि महेष्टिषजिति ओणादिकष्टिषच् प्रत्ययः ।
चक्षिङः ख्याञ् (२, ४, ५४) छान्दसे लुङि ॥ अस्यतिवक्ति
ख्यातीत्यादिना (२, १, ५२) लृरङादेशः ॥ ५ ॥ ४६

* उ० ६, १, ११, ३= ऋ० ८, ८, ४७, ३ ।

† तत्रैवान्निम सिद्धम्—इति आ० प्रा० ३, २, २८ ।

‡ “महिषः”—इति महद्भाससु अष्टमं नैषष्टकम् ३, २ । “महान् कस्मान्मानेना
न्यान् जहातीति शक्यपूणि मंहनीयो भवतीति वा”—इति निरु० जै० ३, १२ ।

॥ “छन्दसि लुङ् लङ् लिटः”—इति प्रा० ३, ४, ६ ।

३२ ३२ ३२ २

९

२

२ २ २

२५

भ्राजाओवा । ३ । प्रतिवस्तोरद्वयभाऐहो । द्वाउश्वा ।

१ २

ज्योतिः ॥ ८ * ॥ ४७

“त्रिंशद्धाम” धामानि स्थानानि [वचनव्यत्ययः (३, १, ३८)] “वस्तोः” वासरस्य † अहीरात्रस्यावयवभूतानि । “अह” शब्दोऽवधारणे ‡ । “द्युभिः” सूर्यस्य दीप्तिभिरेव ¶ “विराजति” विराजते विशेषेण दीप्यते [व्यत्ययेनैकवचनम् (३, १, ३८)] । मुहूर्तान्यत्र धामान्युच्यन्ते । पञ्चदश रात्रेः पञ्चदशाङ्गः] “पतङ्गाय” पतति गच्छतीति पतङ्गः सूर्यः § तस्मै सूर्याय स्तुतिरूपा “वाक्” “प्रतिधीयते” प्रतिमुखं स्तोत्रमि विधीयते क्रियते । यद्वा “वस्तोः” अङ्गः “त्रिंशत्” “धाम” धामानि [षट्ठिकाभिप्रायमेतत्] त्रिंशद्वटिकाः [अत्यन्तसंयोगे द्वितीया (२, ३, ५)] एतावत् कालं “द्युभिः” दीप्तिभि रसौ सूर्यौ “विराजति” विशेषेण दीप्यते । तस्मिंश्च समये “वाक्” त्रयीरूपा तस्मै “पतङ्गाय” “प्रतिधीयते” प्रतिमुखं धार्यते तं पूर्वं

* आ० गा० ३५० ६, २, ८ ।

† “वस्तोः”—इति अहर्नामसु प्रथमं नैघण्टु कक्ष (१, ८) ।

‡ “अह इति च ह इति च विनिग्राह्यौ पूर्वेण सम्प्रयुज्येते । अथ महेदं करोत्व यमिदं च करिष्यतीदं न करिष्यतीति”—इति निघ० नै० १, ५ ।

¶ “द्योतत इति सतः”—इति निघ० नै० १, ६ ।

§ “पतङ्गाः”—इति अश्वनामसु द्वाविंशं नैघण्टु कक्ष १, २४ ।

अथ सप्तमी ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अपत्ये तायवोयथानक्षत्रायन्त्यक्तुभिः ।

१ २ ३ १ २
ह्वरायविश्वचक्षसे ॥ ७ ॥ ४८*

अथाष्टमी ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
अहश्चक्षुःकेतवोविरश्मयोजनाञ्चनु ।

१ २ ३ १ २
भ्राजन्तोऽग्नयोयथा ॥ ८ ॥ ४९†

२ २ २ ३ २ २ ३ २ २ २ २ २
‡ ह्राउह्राउह्राउ । भ्राजाओवा । ३ । दिदीद्विवि

२ १ २ १ २ २ २
श्वतस्पृथुः । उदुत्यञ्जाताश्वाइदा१सा२म् । देवंवह
सेवत इत्यर्थः ॥ [अयते हि—“ऋग्भिः पूर्वाङ्गे दिवि देव
इयते, यजुर्वेदे तिष्ठति मध्ये अङ्गः । सामवेदेनास्तमये
महीयते वेदैरग्न्यस्त्रिभिरेति सूर्यः”—इति । यदा त्विह
सूक्ते सार्पराज्ञया आत्मस्तुतिस्तदा सूर्यात्मना स्तूयत इत्यवगन्त-
व्यम् ॥ ६ ॥ ४७

* ऋ० १, ४, ७, २ ।

† ऋ० १, ४, ७, ३ ।

‡ “षडैन्द्राः परिधयऋतूनाम्”—इति आ० ब्रा० ३, ९, २९ । तत्र प्रथमं मिदम् ।

^{१ २} न्नी३काइता१वा२ः । ^{२२ २ १ २} दृ३शेवि॒श्व॒याया३सू॒रा१या२म् । ^१ अ
^{२ २ १ २} पत्ये॒ ताया३वो॒या१था२ । ^{२ २ १ २} नक्ष॒त्राय॒न्तीया॒क्त१भा२इः ।
^{२२ २ १ २} सू॒रायवि॒श्व॒ाश्चा॒॑सा२इ । ^{२ १ २} अ॒दृश॒न्नस्या३काइता१वा२ः ।
^{२ २ १ २} वि॒र॒श्मयो॒जा३ना॒श्चा१नू२ । ^{२२ २ १ २ ५} भा॒जन्तो॒अ॒ग्ना३यो॒या१था
^{२२ २ २२ २२ २ २२ २ ४} २३ । ^{२२ २ ४} हाउ३हाउ । ^{२२ २ ४} भा॒जाओ॒वा । २ । ^{२२ २ ४} भा॒जाओ
^{३ १ १ १ १} ३५वा३५६ । ^{३ १ १ १ १} ई २३४५ ॥ ११ * ॥

^{२२ २ ३२२ २२ २ २ २ १ २} † हाउ३हाउ । ^{२ २ १ २} शु॒क्राओ॒वा । ३ । ^{२ २ १} दि॒दी॒द्वि॒श्व॒तस्प
^{१ २ २ १ २} युः । ^{२ २ १ २} उ॒दुत्य॒ज्ञाता३वाइ॒दा१सा२म् । ^{२ २} दे॒व॒व॒ह॒न्ती३
^{१ २ २ २ १ १ २ २ २} काइता१वा२ः । ^{२ २ १ १ २} दृ३शेवि॒श्व॒याया३सू॒रा१या२म् । ^{२ २} अ॒पत्ये
^{२ १ २ २ २ १ २ २ २} ताया३वो॒या१था२ । ^{२ २ १ २} नक्ष॒त्राय॒न्तीया॒क्त१भा२इः । ^{२ २ २} सू॒रा
^{१ २ २ १ २} यवि॒श्व॒ाश्चा॒॑सा२इ । ^{२ १ २} अ॒दृश॒न्नस्या३काइता१वा२ः ।

* आ० गा० ३५० ६, २, ११ ।

† तत्रैवेदं द्वितीयम् । (आ० गा० ३, २, २८)

२ २ १ २ २२ २ १ २
विरश्मयोजाश्नाञ्चाश्नू२ । भ्राजन्तोअग्नाश्चोयाश्था२३ ।

२२ २ ३ २२ २२ २ ३ २ ४
हाउ२हाउ । शुक्राओवा । ३ । शुक्रा३ओ५वा६५६ ।

३११११
ई२३४५ ॥ १२ * ॥ ४८ ॥ ४९

“त्ये” “तायवः” “यथा” प्रसिद्धास्तस्करा इव “नक्षत्राणि”
देवगेहहूपाणि [“देवगृहा वै नक्षत्राणि”—इति श्रुत्यन्तरात् ।
यद्वा, इह लोके मानुषा ये स्वर्गं माप्नुवन्ति ते नक्षत्ररूपेण
दृश्यन्ते । तथाच श्रूयते—“यो वा इह यजते असुं स लोकं
नक्षते तन्नक्षत्राणां नक्षत्रत्वम्”—इति । यद्वा, तेषां सुकृतिनां
ज्योतींषि नक्षत्राण्युच्यन्ते । “सुकृतां वा एतानि ज्योतींषि यन्न-
क्षत्राणीति”—आम्नानात् । यास्कस्वाह—“नक्षत्राणि नक्षतेर्गति-
कर्मणो नेमानि नक्षत्राणीति च ब्राह्मणम्”—इति] यथाविधानि
नक्षत्राणि “अक्षुभिः” रात्रिभिः सह “अप यन्ति” अपगच्छन्ति ।
“विश्वचक्षसे” विश्वस्य सर्वस्य प्रकाशकस्य “सूराय” सूर्यस्य
आगमनं दृष्टेति शेषः [तस्करा नक्षत्राणि च रात्रिभिः सह सूर्य
आगमिष्यतीत्याकुलायन्त इत्यर्थः । तायुरिति स्तेननाम (नै १,
२४, ७) तायुस्तस्कर इति तन्नामसु पाठात् । अक्षुरिति
रात्रिनाम (नै १, ७, ४) शर्वरी अक्षुरिति तन्नामसु
पाठात् ॥ ७ ॥ ४८

अथ नवमी ।

३१२ ३१२ ३१२
तरणिविश्वदर्शनोज्योतिष्कृदसिसूर्य ।

२३१ २ ३२
विश्वमाभासिरोचनम् ॥ ८ ॥ ५० *

अथ दशमी ।

३२ ३ २ ३ १ २ ३ १२ २ ३ १ २
प्रत्यङ्देवानां विशः प्रत्यङ्ङुदेषिमानुषान् ।

३२७ ३८ २२ ३२
प्रत्यङ्विश्वस्वर्दंशे ॥ १० ॥ ५१ †

अथ एकादशी ।

१२ ३ १ २ ३ २ २ ३ १ २
येनापावकचक्षसाभुरण्यन्तज्जनाञ्चनु ।

१२ ३ १ २
त्वंवरुणपश्यसि ॥ ११ ॥ ५२ ‡

“अस्य” सूर्यस्य “केतवः” प्रज्ञापकाः “रश्मयः” दीप्तयः “जनान् अनुव्यदृश्यन्” जनान् सर्वान् अनुक्रमेण प्रेक्षन्ते । सर्वं जगत् प्रकाशयन्तीत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—“भ्राजन्तः” दीप्यमाना “अग्नय इव” ॥

“व्यदृश्यन्”-“अदृश्यम्”—इति पाठौ ॥ ८ ॥ ४९

* ऋ० १, ४, ७, ४ ।

† ऋ० १, ४, ७, ५ ।

‡ ऋ० १, ४, ७, ६ ।

^{२२} ^२ ^{३२२२२२} ^२ ^२ ^२
 * छाउरछाउ । भूताओवा । ३ । दिदौच्चिविश्वतस्पृ
^१ ^२ ^१ ^२ ^{२२} ^{३१२}
 थुः । तरणिर्विश्वाइदार्शा^२ता^२ः । ज्योतिष्कृदसीसूरा^१
^२ ^२ ^२ ^१ ^२ ^२
 या^२ । विश्वमाभासीश्रोचा^१ना^२म् । पुन्यङ्देवा^३
^१ ^२ ^२ ^१ ^२ ^२
 नांवा^१इशा^२ः । पुन्यङ्देवौइमानू^१षा^२न् । पुन्यङ्
^१ ^२ ^{२२२} ^१ ^२
 विश्व^१सइवार्ह^२शा^२इ । येनापावका^३चाक्षा^१सा^२ ।
^२ ^१ ^२ ^२ ^१ ^२
 भुरण्यन्तज्जाइना^१आ^२शू^२ । त्वंवरुणा^३पाश्या^१सा^२इ ।
^{२२} ^२ ^{३२२२२२} ^{३२२} ^४ ^५
 छाउरछाउ । भूताओवा । २ । भूताओपुवा^३इ^५इ ।
^{३११११}
 ईर^३४५ ॥ १३ + ॥

^{२२} ^२ ^{३२२२२२} ^२ ^२ ^२
 * छाउरछाउ । तेजाओवा । ३ । दिदौच्चिविश्वतस्पृ
^१ ^२ ^१ ^२ ^{२२} ^{३१२}
 थुः । तरणिर्विश्वाइदार्शा^२ता^२ः । ज्योतिष्कृदसीसूरा^१
^२ ^२ ^२ ^१ ^२ ^२
 श्या^२ । विश्वमाभासीश्रोचा^१ना^२म् । पुन्यङ्देवा^३

* तत्र तृतीयं सिद्धम् (आ० ब्रा० २, २, २६) ।

† आ० ब्रा० ३५० ६, २, १३ ।

‡ तत्र चतुर्थं सिद्धम् (आ० ब्रा० २, २, २६) ।

^{१ २} मावाश्इशा^२ः । ^२ प्रत्यङ् ^२ देषी^{१ २}इमानू^२षा^२रन् । ^२ प्रत्यङ्
^{१ २} विश्व^२सू^२र्वाह^२१शा^२रइ । ^{२ २ २} येनापावका^{१ २}श्चाश्वा^{१ २}शसा^२र ।
^२ भुरण्यन्त^{१ २}ज्जा^२इना^२श्चा^२शनू^२र । ^२ त्वंवरुणा^{१ २}श्पा^२श्या^{१ २}शसा^२रइ ।
^{२ २} हाउ^२रहाउ । ^{२ २ २ २ २ २} तेजा^२ओवा । ^{२ २ २} तेजा^२ओ^२पुवा^२ह^२पुह । ^{३ १} ई^२
 ३४पू ॥ १४ * ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२

हे “सूर्य” त्वं “तरणिः” प्रगन्ता अन्येन गन्तुं मशक्यस्य मह-
 तोऽध्वनो गन्तासि + [तथाच स्मर्यते—“योजनानां सहस्रे हे हे
 शते हे च योजने । एकेन निम्बिषार्द्धेन क्रममाणं नमोस्तु ते”
 —इति] यद्वा । उपासकानां रोगात्तारयितासि [“आरोग्यं
 भास्करादिच्छेत्”—इति स्मरणात्] तथा “विश्वदर्शतः” विश्वैः
 सर्वैः प्राणिभिर्दर्शनीयः [आदित्य-दर्शनस्य चण्डालादि-दर्शन-
 जनित-पाप-निवर्हण-हेतुत्वात् । तथाचापस्तम्बः—“दर्शने ज्योतिषां
 दर्शनम्”—इति यद्वा, “विश्व” सर्वं भूतजातं “दर्शतं” द्रष्टव्यं
 प्रकाश्यं येन स तथोक्तः] तथा “ज्योतिष्कृत्” ज्योतिषः प्रका-

* आ० गा० ३५०. ६, २. १४ ।

† “तरणिः”—इति निषण्णौ तु (२, १५) क्षिप्रनासूपान्त्यं पदं । तरणिंवीज
 नाना (४३७ पृ०) मिति मन्त्र-व्याख्यायाम्भव मेव व्याचख्यौ तारकमिति ; साधवस्त
 ‘क्षिप्रं दातारं वा’—इति ।

शस्य कर्त्ता, सर्वस्य वस्तुनः प्रकाशयितेत्यर्थः । यद्वा, चन्द्रा-
दीनां [रात्रौ हि अस्तमये चन्द्रादिषु सूर्य-किरणाः प्रतिफलि-
ताः अतोऽन्धकारं निवारयन्ति । यथा द्वारस्य दर्पणोपरि निप-
तिताः सूर्यरश्मयो गृहान्तर्वर्ति तमो निवारयन्ति तद्वदित्यर्थः]
यस्मादेवं तस्मात् “विश्व” प्राप्तं “रोचनं” रोचमानम् “अन्त-
रिक्षम्” “आ” समन्तात् “भासि” प्रकाशयसि ॥

यद्वा, हे “सूर्य” अन्तर्यामितया सर्वस्य प्रेरक परमात्मन् !
“तरणिः” संसाराब्धेस्तरकीसि । यस्मात् त्वं “विश्वदर्शतः”
विश्वैः सर्वैर्मुमुक्षुभिर्दर्शतो द्रष्टव्यः साक्षात्कर्तव्यइत्यर्थः [अधि-
ष्ठान-साक्षात्कारे हि आरोपितं निवर्तते] “ज्योतिष्कृत्”
ज्योतिषः सूर्यादेः कर्त्ता [तच्चास्मायते—“चन्द्रमा मनसो जात-
श्चक्षोः सूर्यो अजायत”—इति*] ईदृशस्त्वच्चिद्रूपतया “विश्व”
सर्वं दृश्यजातं “रोचमानं” दीप्यमानं यथा भवति तथा
“आ भासि” प्रकाशयसि [मैवं न्यकरणे हि सर्वं जगत् दृश्यते ।†]

* “चन्द्रमामनसोजातश्चक्षोःसूर्योऽजायत । ओवाद्वायुश्चप्राणश्चमुखादग्निरजा-
यत”—इति य० मा० शा० सू० ३१ अ० १२ क० । ‘यथा दध्नादि-द्रव्याणि, गवादयः
पशवः, ऋगादयो वेदाः, ब्राह्मणादयो मनुष्याश्च तस्मादुत्पन्नाः एवं चन्द्रादयो देवा
अपि तस्मादेवोत्पन्ना इत्याह । मनसः सकाशात् चन्द्रमाः जातः चक्षोः चक्षुषः सका-
शात् सूर्यः अजायत । वायुः प्राणश्च ओचात् कर्णादजायत । मुखादग्निरजायत’
—इति च तद्वाक्यानं सचोषर-छतम् ।

† “हे सूर्य ! त्वं ज्योतिष्कृत् तेजसः कर्त्तासि विश्वं माभासि प्रकाशयसि च अग्नि-
विद्युश्चतश्चन्द्रपञ्चतारकादिषु लदीयं तेजइत्यर्थः । कीदृशं विश्वम् ? रोचनं दीपमानं

तथाचान्नायते—“तमेवभान्तमनुभाति सर्वं” तस्य भासा सर्वमिदं विभाति”—इति * ॥ ८ ॥ ५०

हे सूर्य ! त्वं “देवानां” “विशः” मरुत्नामकान् देवान् † [“मरुतो वै देवानां विशः”—इति श्रुत्यन्तरात् । तान्मरुत्तञ्जकान्देवान्] “प्रत्यङ् उदेषि” प्रतिगच्छन्नुदयं प्राप्नोषि ‡ । तेषां मभिमुखं यथा भवति तथेत्यर्थः । तथा “मानुषान्” मनुष्यान् प्रत्यङ् उदेषि । तेऽपि यथास्मदभिमुख एव सूर्यं उदेतीति मन्यन्ते तथा “विश्वं” प्राप्तं “स्वः” यां लोकं “दृशे” द्रष्टुं “प्रत्यङ्” उदेषि । यथा स्वर्लोक-वासिनी जनाः स्वस्याभिमुख्येन पश्यन्ति तथा उदेषीत्यर्थः [एतदुक्तं भवति—ये लोकाः

त्वत् प्रकाशेनेति भावः । कौदृशस्त्वं तरणिः तरत्यतिक्रामति नभोवर्त्तेति तरणिः । “अश्वविष्टशोऽनिरिति (उषा० २, ८८) तरतेरनिप्रत्ययः । विश्वदर्शतः विश्वस्वदर्शतः दर्शनीयः दृशेरतच् ॥”—इति वेददीपः ।

• हिरण्यस्य परे कोशे विरजं ब्रह्म निष्कलम् । तच्छुभं ज्योतिषां ज्योतिस्तद्यदा-
काविदो विदुः । न तत्र सूर्यो भाति न चन्द्रतारकं नेसा विद्युतो भान्ति कुतोऽयं सद्यः ।
तमेव भान्तं मनुभाति सर्वं तस्य भासा सर्वं मिदं विभाति”—इति मुण्डकोपनिषत्
२, १० ।

† “विशः”—इति, अग्ने जरितरिति व्याख्यायां (१५७ पृ०) प्रजाः । विशोविश
इति व्याख्यायां (२४४ पृ०) प्रजाः । यद्वाह इति व्याख्यायां प्रजाः, तत्रैव विशे गृहे
इति च । प्रवोमहे इति व्याख्यायां (६६० पृ०) प्रजाः । निषण्टु-द्वितीय-तृतीये मनु-
ष्यनामसु चतुर्थे च ।

‡ “प्रत्यङ् उदेषि सर्वं मुदेषि । प्रत्यङ् उदेषि सर्वं मभि विपश्यसीति”—इति निरु-
दे० ६, २४ ।

पश्यन्ति ते जनाः सर्वेऽपि स्वस्वाभिमुख्येन सूर्यं पश्यन्तीति * ।
तथाचान्नायते—“तस्मात्सर्वं एव मन्यन्ते मां प्रत्युदगात्”—
इति ॥ १० ॥ ५१

हे “पावक” सर्वस्य शोधक ! “वरुण” अनिष्ट-वारक सूर्य !
त्वं “जनान्” प्राणिनः “भुरण्यन्तं” धारयन्तं पोषयन्तं वा इमं
लोकं † “येन” ‡ “चक्षसा” प्रकाशेनानु पश्यसि अनुक्रमेण
प्रकाशयसि तं प्रकाशं स्तुम इति शेषः । यद्वा, उत्तरस्या ऋचि
सम्बन्धः तेन चक्षुसा उद्देष्टीति ¶ । तथाच यास्केनोक्तं §—
तत्ते वयं स्तुम इति वाक्यशेषोऽपि वीत्तरस्या मन्ययस्तेन व्याख्या-
तीति (निरु० दे० ६, २२) ॥ ११ ॥ ५२

* “अपि वैतस्या मेव । येनापावक . . . । तेन नो जनानभि वि पश्यसि”—
इति निरु० ६, २५-२६ ।

† “भुरण्युमिति क्षिप्रनाम भुरण्युः शकुनिभूरि मध्वानं नयति स्वर्गस्य लोक-
स्यापि वोढा तत्सम्पाती भुरण्युरनेन पावकस्थानेन भुरण्यन्तं जनान्चतुर्वरुण पश्यसि”
—इति निरु० दे० ५, २२ ।

‡ ऋचि तु “येना”—इति पाठः । तच्च द्वाच इति (६, ३, १९५) दीर्घः ।

¶ “सर्वमेवे पञ्चाकारेणाग्निधीयते तद्रूपमात्मानं सम्पाद्य मुक्तिं भाप्नोति तद्वत्
प्रार्थते—ह पावक शोधक येन चक्षसा दर्शनेन त्वं भुरण्यन्तं मनुष्यसि ; क्षिप्रपाती
पक्षी भुरण्युः, भुरण्युमात्मानं करोति भुरण्यन्ति, भुरण्यन्तीति भुरण्यन् तम् ; क्षिप्रनात्
शतृप्रत्ययः । सर्वमेवेधाजिनं भुरण्युपन्निरूपात्मानं कृत्वा स्वर्गच्छन्तं येन चक्षसातु-
पश्यसीत्यर्थः । तेन चक्षसा जनानस्मानपि भुरण्यन्तः हे वरुण त्वं पश्य वरुणः सूर्यः”—
इति वेददीपः य० मा० भा० स० ३३ अ० ३२ क० ।

§ “अपि वीत्तरस्यामित्यन्तमेव यास्क वचनम् । अन्वयेत्यादित्वर्थस्तम् ।

अथ हादशी ।

१२ २२ ३१ २ ३ १ २ ३ १ २
 उद्यामेषिरजःपृथुहा*मिमानोअक्तुभिः ।

२ ३ १ २
 पश्यञ्जन्मानिह्य ॥ १२ ॥ ५३ †

अथ त्रयोदशी ।

१२ ३२ ३ २ ३ २ २ २ ३करर
 अयुक्तसप्तगुन्धुजवःहरोरथस्यनत्पूः ‡ ।

१ २ ३ १ २
 ताभिर्यातिस्वयुक्तिभिः ॥ १३ ॥ ५४ ¶

अथ चतुर्दशी ।

३१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
 सप्तवाचरितोरथेवहन्तिदेवह्य ।

३ १ २
 शोचिष्केशंविचक्षण ॥ १४ ॥ ५५ §

॥ पञ्चम-दशति ॥

* "रजस्पृथुहा"—इति च ऋ० पाठः ।

† ऋ० १, ४, ७, ७ ।

‡ "नत्पूः"—इति ऋ० पाठः ।

¶ ऋ० १, ४, ७, ८ ।

§ ऋ० १, ४, ७, ८ ।

२२ २ ३ २२२२ २ २ १
* हाउ२हाउ । सत्याओवा । ३ । दिदीहिविश्चत

२ १ २ २ २ १ २ २ २ ७२
स्युः । उद्यामेपिराज्ञाःपार्थ २ । अहामिमानी३

१ २ २ १ २ २
आक्तूभा २इः । पश्यञ्जन्मानी३सूराश्या २ । अयुक्त

१ २ २ २ १ २ २२
सप्ता३शून्य १वा २ः । सूरोरथस्या३नाप्ताश्या २ः । ता

२ १ २ २ १ २
भिर्यातिस्वा३यूक्ता३इभी २ः । सप्तत्वाह्वरी३तोराश्या २

२ २ १ २ २ २ १ २
इ । वहन्तिदेवा३सूराश्या २ । शोचिष्कोशंवी३चाक्षा३णा

२२ २ ३ २२२२ ३ २ ४
२३ । हाउ३हाउ । सत्याओवा । ३ । सत्या३ओ५वा६५

३११११
६ । ई२३४५ ॥ १५ ॥

२२ २ ३ २२२२ २ २ १ २
‡ हाउ२हाउ । कृताओवा । ३ । दिदीहिविश्चतस्यु

१ २ २ २ १ २ २ २ २ ७२ १ २
थुः । उद्यामेपिराज्ञाःपार्थ २ । अहामिमानी३आक्तू

२ २ १ २ २
१भा २इः । पश्यञ्जन्मानी३सूराश्या २ । अयुक्तमप्ता३

* तत्र पञ्चम मिदम् (आ० ब्रा० ३, २, २२) ।

† आ० गा० ३५० ६, २, १५ ।

‡ तप्तान्निमं षड् मिदम् (आ० ब्रा० ३, २, २२) ।

^{१ २} शून्ध्यश्वाः२ । ^{२ २} सूरोरथस्याशनाप्राश्याः२ । ^{१ २} ताभिर्याति ^{१ २}
^{१ २} स्वाशूक्ताश्वभीः२ । ^{२ २} सप्तत्वाहरीश्वतोराश्याः२ । ^{१ २} वह ^१
^{२ २} न्तिदेवाश्सूराश्याः२ । ^{२ २} शोचिष्कोश्वीश्चाक्षणाः२ । ^{१ २} छाउ ^{१ २}
^{२ २} छाउछाउ । ^{२ २} च्छताओवा । ^{३ २} ३ । ^{३ २} च्छताश्चोपवाद् ५६ । ^{३ १} ईर् ^{१ १ १}
 ३४५ ॥ १६ * ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५

हे “सूर्य !” त्वं “पृथु” सुविस्तीर्णं “रजः” लोकं [“लोका
 रजांस्युच्यन्ते” †—इति यास्क-वचनात्] द्युलोकं “द्वाम्”
 अन्तरिक्षलोकम् “उदेषि” उद्गच्छसि ‡ । किं कुर्वन् ? अहानि
 “अक्तुभिः” रात्रिभिः सह “मिमानः” उन्मानयन् [आदित्यगत्य-
 धीनत्वादहोरात्र-विभागस्य] तथा “जन्मानि” जननयन्ति
 भूतजातानि “पश्यन्” प्रकाशयन् ॥

“उद्वाम्”-“विद्वाम्”—इति पाठौ ॥ १२ ॥ ५३

* आ० गा० ३५० ६, २, १६ ।

† “रजो रजतेः । ज्योती रज उच्यते । उदकं रज उच्यते । लोका रजांस्युच्यन्ते
 अथ गृह्णी रजसी उच्यते । रजांसि चित्वा विचरन्ति तन्यव इत्यपि निगमो भवति”—
 इति निरु० ४, १६ ।

‡ “अपि द्यां रजश्च पृथु महान् लोकं महानि च मिमानोऽक्तुभीरात्रिभिः सह
 प्रपश्यन्मानि जातानि सूर्य । एपि वा पर्वस्याम्”—इति यास्कः दै० ६, २९ ।

“सुरः” सर्वस्य प्रेरकः सूर्यः* “शुभ्युवः” शोधिका अश्व-
स्त्रियः † । तादृशीः “सप्त” सप्त-सङ्ख्याकाः ‡ “अयुक्त” स्व-रथे
योजितवान् ॥ । कीदृशीः ? “रथस्य” “नस्यः” नपातयित्रः ।
याभिर्युक्तो रथो याति न पतति इदंश्रीरित्यर्थः । एवम्भूताभिस्ता-
भिरष्वस्त्रीभिः “स्वयुक्तिभिः” स्वकीय-योजनेन रथे सम्बद्धाभिः
“याति” यन्नष्टहं प्रत्यागच्छति । अतस्तस्मै हविर्दातव्य मिति
वाक्यशेषः ॥ १३ ॥ ५४

हे “सूर्य !” “देव” द्योतमान ! “विचक्षण !” सर्वस्य प्रका-

* सूरशब्दः सूर्यार्थोऽत्र सर्वत्र—४० १, २, ४, ३—२, १, ४, ४—५, २, ३, ७—७०
४, १, ८, १—४, २, १, १२—५, १, ८, २—५, १, ८, २—६, १, २, १—६, १, ४, २
—६, १, ४, १ । सोमार्थेऽनयोरेव—७० ३, १, ५, १—४, १, २०. २ ॥

† “शुभ्युवः शुभ्युरादित्यो भवति शोधनात् तस्यैव । * * * । * शुक्रनिरपि
शुभ्युवश्चते शोधनादेवोदकचरो भवति । आपोऽपि शुभ्युव उच्यन्ते शोधनादेव”
—इति निरु० ने० ४, १६ ।

‡ “सप्त सप्त सप्तानां सप्तानादित्यरश्मय इति वदन्ति”—इति निरु० ने० ४, २६ ।
“सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रमित्यादि निरु० ने० ४, २७ । “सप्त प्राणाः प्रभवन्ति तस्मात्
सप्ताक्षिणः सन्धिः सप्त होमाः । सप्त इमे लोका येषु चरन्ति प्राणा गुहाशया नि-
हिताः सप्त सप्त”—इति सु० उ० २. १ ।

॥ “रथे तिष्ठन्नयति वाजिनः पुरस्तात् सतो यव यत्र कामयते सुपारयिः । कल्याण-
सारथि रभौशूनां सद्धिमानं पूजयामि सनः पश्चात् सन्तोऽद्वयच्छन्ति रश्मयः”—इति
निरु० दे० २, १६ । अपिच—“रथं क्षिप्रं सारतं मेघं वयं अवणीय साक्यामह
आ यक्षिन्मस्यौ सुरमणीयान्मुदकानि बिभ्रती सचां मरुद्भिः सह रोदसी”—इति
निरु० दे० ५, ५० ।

ग्रयितः ! “सप्त” सप्त-सङ्ख्याकाः “हरितः” अश्वाः*रस-हरण-
शीला रश्मयो वा†“त्वा” त्वां “वहन्ति” प्राप्नुवन्ति । कौटुशम् ?
“रथे” अवस्थित मिति शेषः । तथा “शोचिष्केशं” शोचींषि‡
तेजांस्येव यस्मिन् केशा द्वव ॥ दृश्यन्ते स तथोक्तस्त मिति § ॥

॥ १४ ॥ ५५

इति सायणाचार्य-विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे
कन्दोव्याख्याने षष्ठीऽध्यायस्य पञ्चमः खण्डः ॥

* “हरितश्चादित्यस्य”—इति अश्वविशेषनामसु निघ० १, १५, ३ । “अश्वः
कस्मादश्रुतेऽभ्यान् महाशनो भवतीति वा । * * * । तस्याश्ववत् देवतावच्च निगमा
भवन्ति”—इत्यादि निघ० नै० २, २७ ; दै० ४, ३०-३१ ।

† “सप्त ऋषयः”—इति रश्मिनामसु निघ० १, ५, १२ । अत च यास्कः “रश्मिर्य-
सनात्”—इत्यादि निघ० नै० २, १५ ।

‡ “शोचिः”—इति जलज्जलमधेयेषु षष्ठं नैषष्टकम् १, १७ ।

॥ “केशी केशा रश्मयस्त्रैस्तद्वा भवति काशनाद्वा प्रकाशनाद्वा । तस्यैषा
भवति * * * । केशीदं सर्वं सिद्धं सभि विपश्यति केशीदं ज्योतिरुच्यत इत्यादित्य साह ।
अथाप्येते इतरे ज्योतिषो केशिनी उच्येते धूमेनाग्नी रजसा च मध्यमः । * * * ।
एक एषा मित्यग्निः पृथिवी ददति । सर्वं मेकोऽभि विपश्यति कर्मभि रादित्यो गति-
रेकस्य दृश्यते न रूपं मध्यमस्य”—इति निघ० दै० ६, २५-२६-२७ ।

§ “सप्तैतानादित्य रश्मीनयमादित्यो गिरति मध्यस्थानोर्ध्वं शब्दो यत एतस्मिंस्त्रिष्ठिति
तानि धीतिभिश्च मनसा च विपर्ययन्ति परि भुवः परिभवन्ति सर्वाणि कर्माणि वर्ष-
कर्मणेत्यधिदेवतम् । अथाध्यात्मं सप्तैतानिन्द्रियाण्ययमात्मा गिरति मध्यस्थानोर्ध्वं शब्दो
यान्यस्मिंस्त्रिष्ठिति तानि धीतिभिश्च मनसा च विपर्ययन्ति परि भुवः परिभवन्ति सर्वा-
णान्द्रियाणि ज्ञानकर्मणेत्यात्म गतिमाचष्टे”—इति निघ० प० २, २१ ।

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।
पुमर्थांश्चतुरो देयान्निद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ ६ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिक-मार्ग-प्रवर्त्तक-
श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-
चार्येण विरचिते माधवीये-सामवेदार्थ-प्रकाशे
कन्दोव्याख्याने आरण्यएवाध्येतव्यः
षष्ठोऽध्यायः समाप्तः ॥

॥ समाप्तम् आरण्यम् पर्व आरण्यङ्गाण्डं वा ॥

॥ इति चतुर्थमपर्व ॥

॥ सामवेद-संहितायां कन्दार्चिकः समाप्तः ॥

॥ श्री नमः सामवेदाय ॥

॥ सामवेदसंहिता ॥

तत्र

॥ अथ महानाम्न्याचिकः ॥ *

(भाष्यकृतोभूमिका)

ऐन्द्रीरथ महानाम्नीः शक्ररौर्वा विकर्षिताः ।

पञ्चभिः संहिता अन्ते पुरीषपदनामभिः ॥

एताः प्रकृतितस्तिस्त्र उपसर्गैस्तु संयुताः ।

नव सङ्ख्या इति प्राहुर्वेदाध्ययनशालिनः ॥

ऐतरेय-ब्राह्मणेऽपि शस्त्रे षोडशि-नामके ।

तिस्त्रः प्रोक्ता महानाम्नास्त्रैलोक्यात्मत्ववर्णनात् ॥

० महानाम्नीनां पाठस्तु न तु इन्द्राचिके नापि उत्तराचिके परं इन्द्राचिके समाप्ते तत्पुस्तकान्धभागे एव सर्वत्र दृश्यते, एव मारण्णगाने समाप्ते च ततोऽनन्तरं महानाम्नी-सामपाठस्तत्रैव पुस्तके सर्वत्रेति परिशिष्टत्वं मासा सस्य च ज्ञायत इति इन्द्राचिकान्ते एव व्याख्यातवान् भगवान् सायणः ।

तत्र हि महानाम्नीनां सुपसर्गानुपसृज्ययं वै लोकः प्रथमा
महानाम्नान्तरिचलोको द्वितीयाऽसौ लोकस्तृतीयेति । नन्वेताः
शक्करीच्छन्दस्का व्याक्रियन्त इ युक्ताश्चेत् षट्पञ्चाशदक्षराः स्युः ।
तथा च समान्नातं चतुर्विंशत्यादि चतुरत्तरमिति (पि०) ।
अस्यार्थः—गायत्र्यादीनां मतिष्ठत्यन्तानां छन्दसां चतुर्विंशत्यक्षरा
ण्यारभ्य उत्तरोत्तरं चतुर्षु चतुर्षु अक्षरेष्वधिकेषु सत्सु उष्णि-
गादिच्छन्दांसि जायन्ते* । एवं क्रमशोऽक्षराधिक्ये सति शक्करी
षट्पञ्चाशदक्षरा सम्भवतीति । एता ऋचस्तु शक्करीभ्योऽधि-
काक्षरा दृश्यन्ते । तस्मादासां सुपसर्गाक्षरैराधिक्यं न तु स्वतः
इति ज्ञायते । तर्हि के पुनरुपसर्गाः ? के पुनः शाक्कराः पादाः ?
इत्युच्यते—

* छन्दांसि		अतिच्छन्दांसि		विच्छन्दांसि	
छन्दोनाम	अक्षरसंख्या	छन्दोनाम	अक्षरसंख्या	छन्दोनाम	अक्षरसंख्या
१ गायत्री	२४	१ अंसिजगती	५२	१ छतिः	८०
२ उष्णिक्	२८	२ शक्करी	५६	२ प्रकृतिः	८४
३ अतुष्टुप	३२	३ अतिशक्करी	६०	३ आकृतिः	८८
४ बृहती	३६	४ अष्टिः	६४	४ विकृतिः	९२
५ पङ्क्तिः	४०	५ अत्यष्टिः	६८	५ संस्कृतिः	९६
६ त्रिष्टुप	४४	६ छतिः	७२	६ अतिछतिः	१००
७ जगती	४८	७ अतिछतिः	७८	७ उत्कृतिः	१०४

प्रथमा । “विदामघवन्विदा”-इति द्विपदा ऋगुपसर्गः ।
 ततः “शिचाशचीनाम्पते”-इत्याद्यास्त्रयोऽष्टाक्षराः शाक्षराः ।
 ततः “स्वर्णांशुः”-इति पञ्चाक्षरः पादः । अत्राक्षर-विश्लेषेण
 पञ्चाक्षरत्वं द्रष्टव्यम् । “प्रचेतनप्रचेतयः”-इत्यष्टाक्षरः । एतौ
 ङावुपसर्गसञ्ज्ञौ । “इन्द्रद्युम्नायनइषे”-इति पादोऽष्टाक्षरः
 शाक्षरः । “एवाहिशक्रः”-इति पञ्चाक्षर उपसर्गः । “रायेवा-
 जायवज्रिवः”-इत्याद्यास्त्रयः पादाः शाक्षराः । “आयाहिपि-
 बमत्स्व”-इति पादोऽष्टाक्षर उपसर्गः । इत्येव सृक्
 प्रथमा ॥

अथ द्वितीया । “विदारायेसुवीर्यम्”-इति द्विपदा उपसर्गः ।
 “म॒हिष्ठवज्रिन्वृञ्जसे”-इत्याद्यास्त्रयोऽष्टाक्षराः पादाः शाक्ष-
 राः । ततः “अंशुर्नशीचिः”-इति पञ्चाक्षरः पादः । “चिकि
 त्वोअभिनोनय”-इति पादः । एतौ ङावुपसर्गौ । “इन्द्रोविदे-
 तसुस्तुहि”-इति पादोऽष्टाक्षरः शाक्षरः । “ईशेहिशक्रः”-इति
 पञ्चाक्षरः पाद उपसर्गः । “तमूतयेहवामहे”-इत्याद्यास्त्रयो-
 ऽष्टाक्षराः पादाः शाक्षराः । “ऋतुश्छन्दऋतम्बृहत्”-इति पाद
 उपसर्गः । इत्येवं द्वितीया ॥

तृतीयस्याः । “इन्द्रन्धनस्यसातयेहवामहे”-इति द्विपदा
 उपसर्गः । “सनःस्वर्षत्”-इत्याद्यास्त्रयोऽष्टाक्षराः शाक्षराः
 पादाः । “अंशुर्मदाय”-इति पञ्चाक्षरः पादः । “सुम्नआधेहि

नीवसो"—इत्यष्टाक्षरः पादः । एतौ द्वावुपसर्गौ । "पूर्तिः-
शविष्ठशस्यते"—इति पादोऽष्टाक्षरः शाक्षरः । "वशीहिशक्रः"
—इति पञ्चाक्षर उपसर्गः । "नूनन्तव्यंसत्रसे"—इत्याद्यास्तयो
ऽष्टाक्षराः शाक्षराः । "शूरीयोगोषुगच्छति"—इति पादौ
द्वावुपसर्गाविति तृतीया ऋक् सम्पन्ना ॥

अत्र प्रथमायाः सप्त शाक्षराणि पदानि, पञ्चोपसर्गाः ।
एवं द्वितीयस्या अपि पदान्युपसर्गाः । तृतीयायास्तु सप्त शाक्ष-
राणि पदानि, षडुपसर्गाः । इत्युक्तार्था निदानकल्पे सूत्रादिकं
सम्यगालोचयद्भिः पूर्वाचार्यैः श्लोकद्वये सङ्गृह्य दर्शितः—

“प्रथमं द्विपदा, त्रीणि शाक्षराणि पदान्यतः ।

पञ्चाणांष्टाक्षरौ चोपसर्गावेकश्च शाक्षरः ॥ १ ॥

पञ्चाणं उपसर्गोऽथ त्रयस्ते वहिरन्तिमः ।]

इय माद्या ; द्वितीयैवं ; तृतीया पुनरन्तिमः ।

अधिकोऽष्टाक्षरः पाद उपसर्ग इति स्थितिः॥२॥”—इति ॥

अत्र सर्वत्रोपसर्गान् परित्यज्य केवल-पदगताक्षर-सङ्ख्यायां
कृतायां षडधिकपञ्चाशत्-सङ्ख्याकान्यक्षराणि जायन्ते । अतस्तद्
द्वितीया शक्नोतीति न विरोधः ॥ एतासु गीयते साम यत्तच्छा-
क्षर मुच्यते । तत्पञ्चमेऽङ्गि पृष्ठेषु होतुःपृष्ठं विधीयते ।

उपसर्गैः संयुताना मासा मिन्द्रोऽधिदेवता ।

माश्वन्दिनं यत् सवनं सर्वं मैन्द्र मिति स्थितम् ॥

अत्रैवाश्वलायनेन स्व-ब्राह्मण मनुसरता कश्चिद्विशेषोऽनुष्टुप्
गायत्री सम्पादनादिर्दर्शितः—

“प्रचेतनप्रचेतयायाहिपिवमत्स्र ।

क्रतुच्छन्दऋतम्बृहत्सूम्नआधेहिनीवसः ॥” —इति । *

“चिकित्वोअभिनीनयशूरीयोगोषुगच्छति ।

सखासुशेवोअहयुः ॥” —इति । †

गायत्र्यादिरित्येव मादिः एष तु प्रयोग-सौकर्यार्थः ।
अस्माभिस्त्विदानीं मर्थ-सौकर्यार्थं क्रमेण सोपसर्गा ऋचो
व्याख्याताः । ‡

* एषादुष्टुप् सम्पन्ना, अष्टाक्षर-चतुष्पदात्मस्य सम्पादनात् ।

† एषा गायत्री सम्पन्ना, अष्टाक्षर-विपदात्मस्य सम्पादनात् ।

‡ ग्रन्थकारादयो हि ग्रन्थनीयं व्याख्येयं वा प्रथमं स्व-मनस्येव सम्पाद्यते, ततश्च ले-
खन्यादिभिः काश्यतेऽततोऽव ‘व्याख्याताः’ —इति भूतप्रयोगो नासाधुः, “कौमुदीयं विर-
च्यते” —इत्यादावप्येव मेव ।

॥ हरिः ओम् ॥

(प्रथमास्तिस्रः)

३१ २ ३ २ ३ १२ २२ ३ १ २
विदामघवन्विदागातुमनुश्रुशिषो दिशः ।

१ २ ३ १ २
शिक्षाशचीनाम्यतेपूर्वीणाम्पूख्वसो ॥ १ ॥

३ २३ ३ १ २ ३ २ २
आभिष्टमभिष्टिभिः स्वाऽऽर्त्ताऽऽशुः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ ० ३ १ २ ३ २
प्रचेतनप्रचेतयेन्द्रद्युम्नायनद्वेषे ॥ २ ॥

३ २३ ३ २ ३ १२ २२
एवाहिशक्रोरायेवाजायवज्रिवः ।

१ २ ३ २ ३ १ २
शविष्ठवज्रिन्नृञ्जसेमश्चिष्ठ

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
वज्रिन्नृञ्जसआयाहिपिवमत्स्व ॥ ३ ॥ १

१ २ २ १२ २ १ १ २ १
* ए२ । विदामघवन्विदाः । गातुमनुश्रुसिषः ।

१ २ २ ५ १२ १ २ २ २ २
दाइशाऽऽउवा२३ । ई३४डा । ए२ । शिक्षाशचीनाम्य

१ २ २ २ १ २ १ २ २ ५ २ २
ताइ । पूवीणाम्पूख्व२ । वसाऽऽउवा२३ । ई३४डा । आ

^१भिद्वमभा^{१ २}रेइ । ^{२ ५}ष्टिभिरा^{१ २}३१उवा^{१ २}र३ । ई^{१ २}३४डा । स्ना^{१ २}र्
^५भूरः । ^२द्वा^{२ ५}३२उवा^{१ १२}र३ । ई^२३४डा । प्राचे । तनप्रचेतया ।
^{१ २}इन्द्रा । ^{२ १२}द्युम्नायना^१रइषा^१इ । इडा । ईन्द्रा । ^{१ २}द्युम्नाय
^१नारइषा^१इ । अथा । इन्द्रा । ^{१ २}द्युम्नायना^{२ १२}रइषा^१इ ।
^१इडा । ^{१२२}एवाहिशक्रोरायेराजायवा^{२ २}१जी^{२ १}इवाः । शर्विष्ठ
^२वज्रिन्ना^{४ ५}३ । जासा^१इ । म^१हिष्ठवज्रिन्ना^१२३हो । जासा^{१ २}३२
^१उवा^{१ ११११}र३ । इट्^{१ २}इडा^{२ १}२३४५ । आया । हिपिवमा^{२ १}२
^१त्सुवा । इडा^{१ ११११}२३४५ ॥—

तत्र तावद्वच्च, प्रथमं द्विपदा माह—“विदामघन्विदागा-
तुमनुश^१सिषोदिशः”—इति । हे “मघवन्” मघं धनं [मंहते-
दानकर्मणः *] धनवन्निन्द्र ! “विदाः” त्वं विद्धि, अत्र वेदितव्य-
कर्म-विशेषस्यानुपादानात् सर्वं जानीहीत्यर्थः [विदेः पञ्चम-

* “मंहते”—इति दानकर्मसु अन्तिमं नैषण्ड कर्म ३, १० ।

लकारे रूपम् *] यत्स्वत् सर्वज्ञः तस्मात् “गातु” यजमान-
गन्तव्यं देशं † “विदाः” जानीहि । यद्वा, गातुर्गायतेः
स्तुतिकर्मणः ‡ त्वदर्थं क्रियमाणां स्तुतुः स्तुतिं विद्धि । ततो
“दिशः” यजमानस्य साधुमार्गेण स्वर्गं गन्तुं मार्गान् “अनु-
शंसिषः” अनुशंसोऽपदिशं बोधयेति यावत् [शंसतेः
पञ्चम-लकारे (पा० ३, ४, ७,) रूपम् । अडागमः ॥]—अयं
मुपसर्गभागः ॥

अथ शास्त्ररभाग माह—“शिक्षाशचीनाम्पतेपूर्वीणाम्पुरु-
वसो । आभिष्टमभिष्टिभिः”—इति । हे “शचीनाम्पते” शची-
शब्देन कर्म प्रज्ञा वा § “पूर्वीणां” बह्वीनां ॥ शचीनां पते
स्वामिन् ! हे “पुरुवसो” पुरु प्रभूतं वसु धनं यस्य तस्य
सम्बोधनं हे प्रभूतधनेन्द्र ! “आभिः” इदानीं क्रियमाणाभिः
“अभिष्टिभिः” अभ्येषणाभिः प्रार्थनाभिः स्तुतिभि रस्मदीयाभि

* स्तेटीत्यर्थः (पा० ३, ४, ७) ।

† “गातुः”—इति पृथिवीनामसु विंशं नैघण्टुकम् १, १ । “गातुं यज्ञाय गातुं
यज्ञपतये इत्यपि निगमो भवति । गमनं यज्ञाय गमनं यज्ञपतये”—इति निरु० नै०
४, २ ।

‡ “गायति”—इति स्तुति-कर्मसु द्वितीयं नैघण्टुकम् २, १४ ।

§ “लेटोऽडाटो”—इति पा० ३, ४, ६४ ।

§ “शची”—इति कर्मनामसु द्वाचत्वारिंशत्तमं नैघण्टुकम् (२, १) ; प्रज्ञानामसु
तृष्टमम् (२, ६) ।

॥ “पुरु”—इति वज्रनामसु तृतीयं नैघण्टुकम् ३, १ ।

हेतुभिः “श्चि” * [श्चितिर्दानकर्मा (निघ० ३, २०, ८)]
देहि वसूनीति] शेषः । पुरुवसो-इति सम्बोधन-सामर्थ्याद्वसू-
नीति लभ्यते ॥

अथोपसर्गभाग माह—“स्वर्णांशुः । प्रचेतनप्रचेतये”—
इति । स्वः, न, अंशुरिति पदत्रयम् । स्वरादित्यः, † नकार
उपमाश्रयीयः ‡ । स्वः, इव [अंशुः अग्नेतेर्व्याप्तिकर्मणः (निघ०
२, १८, १०)] व्याप्ती भवतीन्द्रः । हे “प्रचेतन” प्रकृष्टा चेतना
बुद्धिर्यस्यासौ तस्य सम्बोधनं हे प्रशस्तज्ञानेन्द्र ! “प्रचेतय”
अस्मदीयां भक्ति मवधारय जानीहि ॥

अथोभयभाग माह—“द्युम्नायनइषएवाहिशक्रः”—इति । हे
इन्द्र ! “नः” अस्मभ्यं “द्युम्नाय” [“द्युम्नं द्योततेर्यशोवान्नं वा”
—इति यास्कः (नै० ५, ५)] यशसे यद्वा, द्युम्नाय [धननामैतत्
(निघ० २, १०, १३) धनलाभाय] “इषे” अन्नलाभाय च भव
[आख्याताध्याहारः । हि शब्दः कारण-परः] “हि” यस्मात्
त्वं “शक्रः” धन-दाने समर्थ एव भवसि । तस्माद्वनादिकं
प्रयच्छ ॥

* मन्त्रे तु “श्चि” —इति दीर्घान्तः पाठः “द्वाचोऽतस्त्रिः (पा० ६, ३, १२५)
—इति दीर्घः ।

† स्वरादित्यो भवति—इत्यादि निरु० नै० २, १४ ।

‡ “नेति प्रतिषेधाश्रयी” यो भाषाया मुभय मन्त्रध्यायं नेन्द्रं देव ममंसतेति प्रतिषे-

(द्वितीया स्तिसः)

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
विदारायसुवीर्यं भवोवाजानाम्पतिर्वशां अनु ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
मंदिष्ठवज्रिन् नृञ्जसेयः शविष्ठः शूराणाम् ॥ ४ ॥

अथ शाक्तरभाग माह—“रायेवाजायवज्रिवः । शविष्ठवज्रिन् नृ-
ञ्जसेमं हिष्ठवज्रिन् नृञ्जसे”—इति । हे “वज्रिवः” वज्रवन्निन्द्र !
एकोमत्वर्थीयोऽनुवादः । यद्वा, वज्रः व्रजनं गमनं तद्वान्वज्री ।
अथवा वज्रायुधं तद्वन्निन्द्र ! “राये” धमलाभाय “वाजाय”
अन्नलाभाय च प्रसन्नो भवेति शेषः । हे “शविष्ठ” अतिशयेन
बलवन् ! हे “वज्रिन्” इन्द्र ! “नृञ्जसे” [नृञ्जतिः प्रसाधन-
कर्मा (निघ० ३, ५, ८)] अस्माभिर्धनलाभार्थं प्रसाध्यसे ।
यद्वा, [नृञ्जतेः पञ्चमे लकारे (पा० ३, ४, ७) रूपम्]
प्रसाधय अस्मान्धनादिभिः समृद्धान् कुर्वित्वर्थः । हे “मंदिष्ठ”
[मंहतेर्दानकर्मणः] अतिशयेन दानशील पूज्य ! वा हे
“वज्रिन्” “नृञ्जसे” अस्माभिः प्रसाध्यसे ॥

अथापरभाग माह—“आयाहिपिबमत्स्व”—इति । यस्मादेवं
तस्मात् “आयाहि” अस्मदीयं यज्ञं प्रत्यागच्छ । आगत्य च पिब ।
तं सोमं पीत्वा “मत्स्व” दृष्टो भवेति ॥ (१-२-३) ॥

वायौयः पुरस्तादुपचारस्तस्य यत् प्रतिषेधति । दुर्मदासो न सुराशमित्युपमायौय
उपिरष्टादुपचारस्तस्य घेनोपमिमौते—इति निघ० नै० १, ४ ।

^{१२ २२ २१ २३ २७ २ २}
योमं हिष्ठोमघोनामं शुर्न शोचिः ।

^{१ २ २ १२ २१ २ २ २ २}
चिकित्वो अभिनोनयेन्द्रो विदेतुमुस्तहि ॥ ५ ॥

^{२ ३ २ २ २ ७ २ १ २ १ २ ३ १ २}
ईशे हि शक्रस्तमूतये हवामहे जेतारमपराजितम् ।

^{१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २}
सनः स्वर्षदतिद्विषः क्रतुश्चन्द्रचतम्बुहत् ॥ ६ ॥ २

^{१ २ १ २ २ २ २ २ १ १ २ २ २}
ए२ । विदाराये सुवीरियाम् । भुवो वाजानाम्यतिर्व

^{१ २ २ ५ १ १}
शा२ । अनुआ३१ उवा२३ । ई३४ डा । ए२ । मं हि

^{२ १ १ २ ५ २ २}
ष्ठवजिन्नुञ्जसाइ । यः शविष्ठः शु२ रारणा३१ उवा२३ । ई३४

^{५ १ २ २ ५ २ २ ५}
डा । योमं हिष्ठोमघोर । ना३१ उवा२३ । ई३४ डा ।

^{२ १ २ ५ २ ५ १}
अं शुर्न शोचारइः । हा३१ उवा२३ । ई३४ डा । चाइ ।

^{१ २ २ १ २ १ २ १ १}
कित्वो अभिनोनया । ईन्द्रो । विदेतमू२ स्तुहाइ । इडा ।

^{१ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २}
ईन्द्रो । विदेतमू२ स्तुहाइ । अथा । ईन्द्रो । विदेतमू

^{१ १ १ २ २ २ २ २}
स्तुहाइ । इडा । ईशे हि शक्रस्तमूतये हवा१ मा३ हाइ ।

^{२२१२} ^१ ^४ ^५ ^१ ^१
जेतारमपरा३। जाइताम्। सनःस्वर्षदता२३होइ।

^१ ^२ ^१ ^{११११} ^१ ^२ ^{२१}
दाइषा३१उवा२३। इट्इडा२३४५। क्रातूः। कन्द

^१ ^१ ^{११११}
कृतारम्बृहात्। इडा२३४५ ॥—

अथ द्वितीयाया मृचि प्रथमं द्विपदा माह—“विदाराये
सुवीर्यभुवोवाजानाम्पतिर्वशांश्चनिति । हे इन्द्र ! “सुवीर्य”
शोभनवीरः पुत्रः शोभनपुत्रोद्भव-सामर्थ्यम् । यद्वा, शोभनवीर्यं
युद्धादिष्वपराजयं “विदाः” लभ्यय प्रापय । किमर्थम् ? “राये”
धनार्थम् धनं रक्षितु मित्यर्थः । “वाजानां” सेनानां बलानां
वा “पतिः” स्वामी त्वं “भुवः” भवसि । “वशान्” वशेः
कर्मणिवशिरण्योरित्यप्रत्ययः । काम्यमानानर्थान् “अनु” अभि
लक्ष्य यथाकाम मित्यर्थः । यद्वा वशांस्त्वदधीनान् यजमानान्
“भुवः” भावयसि [भवतेः पञ्चमलकारे (पा० ३, ४, ७) रूपम् ।
“भूसुवीस्तिडि” (पा० ७, ४, ८८)—इति गुण-प्रतिषेधः ॥

अथ स्त्रीयमाग माह—“मंहिष्ठवज्रिन्मृच्छसेयःशविष्ठः
शूराणाम् । योमंहिष्ठोमघोनाम्”—इति । हे “मंहिष्ठ”
अतिशयेन बलवन् ! “यः” च “मघोनां” मघशब्दो धनवाची
तद्वतां मध्ये मंहिष्ठः अतिशयेन दाता तस्मद्दत्ताभिर्जनार्थं
प्रसाध्यसे ॥

अथोपसर्गभाग माह—“अंशुर्न शोचिः । चिकित्वा अभिनोनया”-
इति “अंशुर्न” व्याप्त आदित्य इव शोचिर्दीप्तो भवतीन्द्रः [शुचि
दीप्तो (आ० आ०)] शुद्धः [शुचेर्मत्वर्थीयलोपः] शोचिष्मान् । अथ
प्रत्यक्षस्तुतिः—हे “चिकित्वः” चिकित्वन् [मतुवसोरुसम्बुद्धौ
छन्दसि (पा० ८, ३, १)]—इति कृत्वम्] ज्ञानवन्निन्द्र ! “नः”
अस्मान् अभि लक्ष्य “नय” धनादि प्रापय ॥

अथ भागद्वयं मिलित्वाह—“इन्द्रो विदेत मुस्तुहि । ईशेहि
अक्रः”—इति । “इन्द्रः” परमैश्वर्ययुक्तः । “विदे” विद्यते सर्वै
र्ज्ञायते “तमु” तमेवेन्द्रं “स्तुहि” स्तुतिं कुर्विति । ऋषिरात्मान-
मेव शास्ति । “हि” यस्मात् “अक्रः” शत्रु-हनन-समर्थ इन्द्रः
“ईशे” ईष्टे सर्वस्येति तस्मात् तमेव स्तुहीति समन्वयः ॥

अथ शाक्तरभाग माह—“तमूतये हवामहे जितारमपराजितम् ।
सनः स्वर्षदतिद्विषः”—इति । “तम् इन्द्रम्” “जतये” अस्मद्रक्ष-
णार्थं “हवामहे” आह्वयामहे । कीदृशम् ? “जितारं” युद्धेषु
शत्रुजयशीलं [ताच्छील्ये ढन् प्रत्ययः (पा० ३, २, १३५)] ।
अतएव अपराजितं न क्षाप्यन्त्यैः पराजितम् । “सः” इन्द्रः “नः”
अस्माकं “द्विषः” द्वेष्टृन् “अति स्वर्षत्” अत्यर्थं सुपतपतु विना-
शयतु । स्रु शब्दोपतापयोरित्यस्मात् पञ्चम-लकारेरुम् । अथ वा

(तृतीया स्तम्भः)

२३१२ ३ १२ ३ १ २ २ १ २
इन्द्रन्धनस्यसातये हवामहे जेतारमपराजितम् ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
सनःस्पर्षदतिद्विषः सनःस्पर्षदतिद्विषः ॥ ७ ॥

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २
पूर्वस्ययत्ते अद्रिवोऽशुर्मदाय ।

३ १ २ २ २ ३ १ २
सुम्न आधेच्चिनोवसोपूतिः शविष्ठशस्यते ॥

३ १ २ ३ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
वशीहिशक्रोनूनन्तन्नव्यः सन्त्यसे ॥ ८ ॥

स्वरतिर्गतिकर्मा (निव० २, १४, ५४) अस्मत्तः शत्रूनतिगमयतु
अतिपारयतु । तथा च बह्वृचाः—“सनःस्पर्षदित्यामनन्ति ॥

अथोपसर्गभाग माह—“ऋतुश्छन्दऋतम्बृहत्”—इति ।
शत्रुहननानन्तरं “ऋतुः” अस्माभिरनुष्ठेयमानं कर्म* ।
“छन्दः”† गायत्र्यादिकं शस्त्रलक्षणम् । “ऋतम्” उदकं‡
सोमरस इत्यर्थः । यद्वा ऋतं सत्यभूतं ¶ कर्मफलं तत्सर्वं
“बृहत्” प्रभूत मस्त्विति शेषः ॥ (४-५-६) ॥

* “ऋतुः”—इति कर्मनामसु एकादशं नैषण्डकम् २, १ ।

† “छन्दांसि छन्दात्”—इति निव० द्वे० १, १२ ।

‡ “ऋतम्”—इति उदकनामसु अष्टषष्ठितमं नैषण्डकम् १, १२ ।

¶ “ऋतम्”—इति सत्यनामसु षष्ठं नैषण्डकम् ३, १० ।

२२ १२   १   १   १   २   २ १२   १
योगोषुगाश्चताइ । इडा । साखा । सुशेवो रद्वयूः ।

१ १ १ १ १
इडार३४५ ॥—

अथ तृतीयस्या सृचि प्रथमं द्विपदा माह—“इन्द्रन्यनस्यसात-
येहवामहेजेतारमपराजिम्”—इति । “धनस्य” “सातये”
लाभार्थम् । शेषं स्पष्टम् ॥

अथ शाकरभाग माह—“सनःस्वर्षदतिद्विषः । पूर्वस्ययत्ते
अद्रिवः”—इति । “सः” इन्द्रो “नः” अस्माकं “द्विषः” द्वेष्टृन्
“अति स्वर्षत्” विनाशयतु । येऽप्यन्ये स्वयं द्वेषं न कुर्वन्ति
तथापि “द्विषः” अस्माभिर्द्वेष्याः तानप्यति स्वर्षत् [सर्वत्र हि
वेदेषु योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विषा इत्यादौ द्वेष्टृणां द्वेष्या-
णाञ्च विनाशः प्रार्थते] । हे “अद्रिवः” अद्रयः पर्वताः तद्व-
न्निन्द्र ! इन्द्रो यतः पर्वतान् भिनत्ति अतः पर्वतेन्द्रयोर्भेद्यभेदक-
सम्बन्धः * । यदा आदृणात्यसुररक्षांसीति वा अन्यैः स्वयं न
दीर्यते प्रहत इति वा अद्रिर्वज्रः तद्वन्निन्द्र ! “पूर्वस्य” पुरा-
तनस्य “ते” तव “यद्” धन मस्ति तदस्मभ्य माहरेति शेषः ॥

अथापरभागमाह—“अंशुर्मदायसून्नाधिहिनोवसः”—इति ।
हे इन्द्र ! योऽयम् “अंशुः” सीमलताखण्डः तज्जन्यः सीमरस
इत्यर्थः [जन्ये जनकव्यवहारः] स च “मदाय” भवति ।

* “तवोपसार्धेन युद्धवर्णा भवन्ति”—इति निरु० नै० २, १६ ।

यस्मादस्माभिर्दत्तः सोमः तव मदाय भवति तस्मात् हे “वसो”
निवासहेतो इन्द्र ! “नः” अस्मान् “सुक्ते” सुखे धने वा* “आ-
धेहि” स्थापय ॥

अथ स्त्रीयपरभागौ सहेवाह—“पूर्तिः शविष्ठशस्यतेवशीहिशक्रः”
—इति । हे “शविष्ठ” बलवत्तमेन्द्र ! तव “पूर्तिः” त्वदीयं
धनपूरणं दानमित्यर्थः । “शस्यते” सर्वैः स्तूयते । “हि” यस्मात्
“शक्रः” समर्थ इन्द्रः “वशी” सर्वस्य नियन्ता खलु । यद्वा,
“वशी” वसुविषय-स्त्रीकारवान् । अतएव “शक्रः” दाने शक्ति-
मान् । तस्मात्ते दानं स्तूयते ॥

अथ शाक्तरभाग माह—“नूनन्तन्नव्यं सत्र्यसे । प्रभोजनस्य
वृत्रहन्तत्समर्थेषु ब्रवावहे” —इति । हे “प्रभो” सर्वस्य जनस्य
स्वामिन् ! हे “वृत्रहन्” वृत्रो मारकः शत्रुः तद्धननवान् शत्रु-
घातिन् † । “नव्यम्” नूतनं ‡ बली-पलितादि-लक्षणेन पुराण-
त्वेन वर्जितं तमिन्द्र त्वां “नूनम्” अवश्यं “सत्र्यसे” अहं सम्यक्
निवरां प्रक्षिपामि । अस्मिन् कर्मणि हविषो भोक्तृत्वेन स्थापया-
मीत्यर्थः [असु चेषणे (दि० प०) । व्यत्ययेनात्मने पदम् (पा० ३, १,
८५) विकरण-लृक् च । सह सुपेत्यत्र सहेति योगविभागात् सन्नि-

* “सुक्ते” —इति सुखनामसु षोडशं नैषष्टकम् ३, ६ ।

† “वृत्रो मेव इति नैषक्ताः त्वाष्ट्रोऽसुर इत्येतिहासिकाः” —इति निरु० नै० २, १६ ।

‡ “नव्यम्” —इति नूतननामसु चतुर्थं नैषष्टकम् ३, १८ ।

भ्या सुपसर्गाभ्यां सह समासः । यद्वा, हे इन्द्र ! नव्यमिति क्रिया-
विशेषणम् नूतनम् अन्यै रक्षत-पूर्वं यथा भवति तथा “नूनम्”-
इदानीं “सत्र्यसे” अस्माभिः सेव्यसे । षण् सम्भक्तौ (स्वा० प०) ।
शक्ति रूपम् । “छन्दस्यनेक मपि साकाङ्क्षम् (पा० ८, १, ३५) —
इत्याख्यातस्योदात्तत्वम् । किञ्च । “अर्थेषु” अर्थेषु प्राप्तव्येषु
यज्ञादिषु कर्मसु “सम्प्रवावहै” त्वच्चाहच्चावां सम्भाषां करवावहै ।
सर्वस्य यजमानस्येन्द्रसाक्षात्कारो भवति तमर्थं द्योतयितु मेकत्र
सहवदन मित्यर्थः ॥

अथोपसर्गभाग माह—“शूरीयोगोषुगच्छतिसखासुशेवोअ-
द्वयुः”—इति । य इन्द्रः “शूरः” समर्थः [गोषु निमित्त-सप्तमी
(पा० २, ३, ३७)] “गोषु” गवार्थं युद्धादिषु शत्रुभ्यो गवान-
यनार्थं गच्छतीत्यर्थः । कौटुशः ? “सखा” समानख्यानः सखि-
वदत्यन्तस्निग्धः । अतएव “सुशेवः” शोभन-सुखः अकृच्छ्रेण
सुखकरः । “अद्वयुः” द्वयरहितः सत्यानृतवर्जितः केवल-सत्य-
स्वरूप इत्यर्थः । यद्वा । यद्वन्द्वं मनसि वचसि क्रियायां वान्यत्
कार्यं मिति तद्वहितः । अथवा एतत्कटुशो द्वितीयो नास्तीत्य-
द्वयुः [मत्वर्थीय उपत्ययः] अपिच । एताभ्यां यजमानेन्द्रयोः
सम्भाषा-प्रकारोऽभिधीयते । हे इन्द्र ! “यः” यजमानोऽस्ति
सोऽयं गोषु दक्षिणारूपेण दातव्यासु उदारः सन् प्रवर्तते, सर्वा
अपि ददातीति । यद्वा, गोषु आश्रयण-क्षीरानयनार्थं गच्छ-

(पञ्च पूरौषपदानि)

३२ ५५५५ ५२३१ २ ३१ २
एवाहोऽऽऽऽवएवां ह्यमेवाहीन्द्र ।

३१२ २२ ३१२ २२
एवाहिपूषन् एवाहिदेवाः ॥ १० ॥ ४

१   २   २ ४ १ १ १ १ १   १   १   ५२
आइवा ।   हियेवार३३५ ।   होइ ।   हो ।   वाहा३१

उवार२। ई३४डा। आइवा। हियगार२४पुइ। हो

इ. हो. वा^१ह्वा^२३३। ई^२३४डा। आ^२इ^५वा। हि^१ २ ५

१ १ १ १ १   १   १   २   २   ५
इन्द्राक्ष४५ । होइ । हो । वाहा३१ उवा२३   इ३४डा ।

१ २   २१ ५५५५   १   १   २२
आइवा ।   ह्रिपूषार२४५न् ।   होइ ।   हो ।   वाहा२१

उवार३। इ^२३४डा। आइवा। हिदेवा २३४पुः।

होइ । हो । वाहा ३१ उवा २३ । ३३ ४४ डा ॥ १ ॥

तीत्यिवं मदीयं गुणं त्वं देवेषु ब्रूहि । अहमिन्द्रोऽयं स्तीत्रेषु
सखा सन् सुखकरो भवतीत्यिवं त्वदीयं गुणं मन्येषु स्तेष्वपि
ब्रवीमीति । एव सृचो व्या व्याताः ॥ (७८-८) ॥

अथ पुरोषपदानि व्याख्यायन्ते—तानि सर्वाण्येन्द्राण्येव तद्गुण-योगात्तत्रत्यतृतीयपदेन वाग्न्यादिपदैरिन्द्र एव * सम्बोध्य स्तूयते ॥

तत्र प्रथमं पद माह—एवाह्येवेति । हे “इन्द्र !” त्वम् “एव + हि” एव मुक्तगुणोऽसि खलु । यद्वा, एव शब्द इण-गतो (अदा०प०)—इत्यस्मात् “इणशीभ्यावतीति वत्प्रत्ययान्तः । सुपो लुक् (पा० ७, १, ३८) । अस्मदीयं यज्ञं प्रत्येव आगन्ता भवेति शेषः । एवेति पुनरुक्तिरादरार्था ॥

अथ द्वितीयं पद माह—एवाह्यग्नइति । हे “अग्ने” अग्रस्य नेतः देवानां पुरतो गन्तरिन्द्र ! एतदात्मक वा इन्द्र ! † “एव हि” एवं गुणयुक्तः खलु यज्ञं प्रत्यागन्ता वा भव ॥

अथ तृतीयं पद माह—एवाहीन्द्रेति । हे “इन्द्र” परमैश्वर्ययुक्त ! यद्वा, इन्द्रे प्रकाशयति तेजसा भूतानीतीन्द्रः । अथवा इदं सर्वं जगत् प्रथमं मपश्यदितोन्द्रः । तथाच ऐतरेयोपनिषदि श्रूयते—“इदं मदर्शं मिति । तस्मादिन्द्रो

* “एकएषा मित्यग्निः पृथिवीं ददति सर्वमेकोभि विपश्यति कर्मभिरादित्योगति-रेकस्य दृश्यते—इति निरु० द्वे० ५, २७ ।

† सन्ते तु “एवा”—इति “निपातस्य च (६, १, १३६)”—इति दीर्घः ।

‡ “इमं मेवाग्निं सजान्तां सात्मानं मेकं सात्मानं वज्रधा मेधाविनो वदन्तीन्द्रं मित्रं वरुणं मग्निं दिव्यं च गवत्पुनः” —इति निरु० द्वे० १, १८ ।

नामेन्द्रो ह वै नाम तमिन्द्रत्वं सन्त मिन्द्र इत्याचक्षते परो-
क्षेणेति । तादृशम् “एव हि” ॥

अथ चतुर्थं पद माह—एवाहिपूषन्निति । “पूषन्” विश्वस्य
पोषक एतदात्मक वा इन्द्र ! * एव मुक्तगुणः खलु त्वम् ॥

अथ पञ्चमं पद माह—एवाहिदेवाइति । हे “देवाः”
इन्द्रादयः ! यदा सर्वदेवानां बलरूपेण इन्द्रस्यावस्थानात् † इन्द्र
एव बहुत्वेन सम्बोध्यते । हे “इन्द्र” ! एव मुक्तगुणः खलु त्वम् ।
यदा, एवमवस्थात् सुपांसुलुगिति (पा० ७, १, ३८) जसो लुक् ।
अस्मदीयं यज्ञं प्रागन्तारो भवतेत्यर्थः ॥ (१०) ॥ १

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमार्थाश्चतुरो देवादिद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-श्रीवीर-
बुक्क-भूपाल-साम्राज्यधुरन्धरेण सायणाचार्येण विरचिते
साधवीये सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्याने
महानाम्नी-व्याख्यानं समाप्तम् ॥

॥ सामवेदसंहितायां महानाम्न्यार्चिकः समाप्तः ॥

* “अथ यद्रूपिपोषं पुष्यति तत् पूषा भवति”—इत्यादि निरु० दे० ६, १६ ।

† “या स का च बलवतिरिन्द्रकस्य तत्”—इति निरु० दे० १, १० ।

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

॥ सामवेदसंहिता ॥

तत्र

॥ अथ ऋन्दार्चिक-परिशिष्टम् ॥ *

अथवा

॥ अथ अरण्यगानम् ॥ †

॥ हरिः ॐ ॥

२१२   २   १   ५   २२
‡ यद्यावद् । द्रता३१उवार३ । शार३४ताम् । द्वा
द्वा३१उवार३ । ई३४डा । शतम्भूमीः । उता३१उवा

* यद्यप्ययं भागो न आर्चिकग्रन्थस्य ऋग्लक्षणग्रन्थत्वात् प्रत्युतास्य ऋग्-मूलकगानत्वमेव स्फुटम् परमेतन्मूलकस्य ऋन्दस्यैवार्चिके दृश्यतेऽतस्तस्यैव परिशिष्टमिति व्यवहृत्यतेऽस्माभिः, ऋग्गानात्मकस्यास्य सामवेदीय-मन्त्र-भागस्य व्याख्याने ऋग्शस्यैव प्राधान्यात् भाष्यकारादिभिरुच्यैव व्यवहारात्, गानग्रन्थानेव प्रधानीकृत्याच प्रकाशेऽप्रकृतत्वादकपरिचय-पूर्वकस्यैव गानपरिचयस्य न्याय्यत्वाच्च । न सन्ति चेह श्रुतानां सान्नां कतिपयानां ऋचः, तेषां स्तोममान-मूलकत्वात् ; तेऽखिलस्तोमाः सांघणादिभिर्व्याख्याता नवेत्यस्यापि न ज्ञायते परं तत्पुस्तकान्वधीतमस्माभिरार्चिकप्रद-ग्रन्थाध्ययनात् प्रागेवेति तसमि विच्छिद्य यथागानमिदं दर्शयिष्ये ।

† अरण्ये गेयत्वादस्य पूर्वं प्रदर्शितगेयगानात् पार्थक्यमरण्यगानमित्यभिधेति च ।

‡ “अष्टौ वैरूपाणि । अजस्रवैरूपम्” — इति आ० ब्रा० २, १, ८ ।

२३। सीर३४यूः। द्वाद्वा३१उवा२३। ईर३४डा। न
 २ २ १ २ २ ३ ५ २२
 त्वावजिन्सहस्रसू। रिया ३१उवा २३। आर३४नू। द्वा
 ३ ५ १ २ २
 द्वा३१उवा२३। ईर३४डा। नजातमाष्टरो३। आउ।
 १ ३ ५ २२ १ ११११
 वार३। दार३४सी। द्वाद्वा३१उवा२३। इट्इडा२३४५ ॥१॥

१ २ १ १ १ १२ २१ २ २ २ १ ५ ५
 * यद्यावद्वृत्तेऽशतम् । ए । शतम्भूमीरुत । स्योवा ।

१ २ २ २ १ २ १ १
 नात्वावजिन् । सहस्रसूरिया२आनू२। नाजा२त
 १ २ १ १ २ ५ २ १
 मा । एरो२३। दारसार३४औहोवा । दिशविश्व

१ २ २ १ १ १ ११११
 स । अश्वागिशूमती३। इट् । इडा२३४५ ॥ २ ॥

१ २ २ २ १ १२ २१ २ २ २ १ ५
 † यद्यावद्वृत्तेऽशतम् । ए । शतम्भूमीरुत । स्योवा ।

१२ १ १२ ५ २ १२ २
 ओवा२। ह२२। ३। ओवा३। द्वाउवा। नत्वावजि

० “ह्रस्वा च”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । वैरूपमिति शेषः ।

† “पञ्चनिधनञ्”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । वैरूपमिति शेषः ।

१ २ १२ २ १ २ १ १ २ २ २
 त्सहस्रसूर्यानु । ओवा २ । ह २ । ३ । ओवा ३ । हा
 उवा । नजातमष्टरोदसी । ओवा २ । ह २ । ३ । ओ
 वा ३ । हाउवा । दिशंविशहम् । ओवा २ । ह
 २ । ३ । ओवा ३ । हाउवा । अश्वशिष्टमती । ओवा
 २ । ह २ । ३ । ओवा ३ । हाउवा ३ । इट्इडा २३४५ ॥ ३ ॥

१ २ २ २ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 * यद्यावद्वन्तेशतम् । ए । शतम्भूमीरुत । स्योवा ।
 २५ ५ ५ १ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २
 हाउहाउहाउवा । नवावज्जिन्सहस्रसूर्यानु । हा
 उश्वा । नजातमष्टरोदसी । हाउश्वा । दिशंविश
 हम् । हाउश्वा । अश्वशिष्टमती । हाउश्वा । यु
 वतिश्वकुमारिणी । हाउश्वा ३ । इट्इडा २३४५ ॥ ४ ॥

१ २ २ २ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 † यद्यावद्वन्तेशतम् । ए । शतम्भूमीरुत । स्योवा ।

* “षष्ठिधनञ्च”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । वैरूपमिति शेषः ।

† “सप्तनिधनञ्च”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । वैरूपमिति शेषः ।

^{२५} ^{१ २ २} ^{१ २ १ २ २ १} ^{२५}
 ङाउश्वा । नत्वावजिन्त्सहस्रं सूर्याअनु । ङाउश्वा ।
^{१ २} ^{२ १ २ २} ^{२५} ^१ ^{२५}
 नजातमष्टरोदसी । ङाउश्वा । दिशंविशं चस । ङा
^{१ २} ^{२ २} ^{२५} ^{१ २} ^{२५}
 उश्वा । अश्वाशिष्मती । ङाउश्वा । सूवः । ङाउ
^{१ २} ^{२५} ^१ ^{१ १ १ १}
 श्वा । ज्योतिः । ङाउश्वा । इट्इडा २३४५ ॥ ५ ॥

^{१ २ २ २ १} ^{१ २ २ १ २ २ १} ^{२५}
 * यद्यावद्वन्द्नेशतम् । ए । शतम्भूमीरुत । स्योवा ।
^{२५} ^{१ २ २} ^{१ २ १ २ २ १} ^{२५} ^१
 ङाउश्वा । नत्वावजिन्त्सहस्रं सूर्याअनु । ङाउश्वा । न
^२ ^{२ १ २ २} ^{२५} ^१ ^{२५}
 जातमष्टरोदसी । ङाउश्वा । दिशंविशं चस । ङाउ
^{१ २} ^{२ २} ^{२५} ^{२ १ २ २ १ २}
 वा । अश्वाशिष्मती । ङाउश्वा । युवतिश्चकुमारिणी ।
^{२५} ^{१ २} ^{२५} ^{१ २} ^{२५}
 ङाउश्वा । सूवः । ङाउश्वा । ज्योतिः । ङाउश्वा ।
^१ ^{१ १ १ १}
 इट्इडा २३४५ ॥ ६ ॥

^{१ २ २ २ १} ^{१ २ २ १ २ २ १} ^५
 † यद्यावद्वन्द्नेशतम् । ए । शतम्भूमीरुत । स्योवा ।

* “अष्टनिघनश्च”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । वैकल्पमिति शेषः ।

† “द्वादशनिघनश्च”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । वैकल्पमिति शेषः ।

१ २ २   १ २   १ २ २   १ २
 ओहहाउहाउ । ओहहाउवा । नत्वावज्जिन्तसहस्रं
 १२ २२ १   ३२ २२ १२ २२   ३२ २२ १२ २२   ३२ २२ १२ २२
 ह्यथाअनु । ओहाओहा । ओहाओहा । ओहाओहा

२   १ २   २ १ २   २ २   १ २ २
 ३ । हाउवा । नजातमष्टोदसी । ओहहाउहाउ ।

१ २   १   ३२ २२ १२ २२
 ओहहाउवा । दिशंविशं हस् । ओहाओहा । २ ।

३२ २२ १२ २२   २   १ २   २ २   १ २
 ओहाओहा ३ । हाउवा । अश्वाग्निशुमती । ओह

२   १ २   १ २ २   ३२ २२ १२ २२
 हाउहाउ । ओहहाउवा । सूवाः । ओहाओहा । २ ।

३२ २२ १२ २२   २   १ २   १ २ २
 ओहाओहा ३ । हाउवा । ज्योतिः । ओहहाउहाउ ।

१ २   १ २ २   ३२ २२ १२ २२   ३२ २२ १२ २२
 ओहहाउवा । ईडा । ओहाओहा । २ । ओहाओहा

२   १   १ २   १ २ २   १ २
 ३ । हाउवा । इट् । इडा । ओहहाउहाउ । ओहहाउ

२   २   २   ३ १ १ १ १
 वा ३ । ह्री ३ । आ ३ । ऊ ३ । ई २ ३ ४ ५ ॥ ७ ॥

१ २   २ २   १   १ २ २ १   २ २ २ १   १
 * यद्यावद्वन्द्वतेशतम् । ए । शतभूमौरुत । स्योवा ।

२२ ३२ २ १ २ २२ ३२ २ १ २ २ ३ ५
 हाओवा । २ । ऊवे । हाओवा । ऊवे । हाओ२३४वा ।

१ २ २ १ २ १ २ २ २ १ २ २
 नत्वावजिन्त्सहस्रसूर्याअनु । हाओवा । ३ । ऊवे । हा

३ २ २ १ २ २ ३ ५ १ २ २ २ २
 ओवा । २ । हुवे । हाओ२३४वा । नजातमष्टरोदसी ।

२२ ३२ २ १ २ २ २ २ २ १ २ २ २ २
 हाओवा । ४ । हुवे । हाओवा । ४ । नाजातमष्टरोदसा

२ १ ३ ५ २ २ ३ २ २ १ २ २ २
 इ । ऐहोइ । आ२३४इही । हाओवा । ५ । हुवे । हाओ

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 वा । ५ । हैहैहैहोवा३ । हाउवा३ । ऊ२३४५ ॥ ८ ॥

एतेषां व्याख्यानम्—१भा० ५७१ षष्ठे द्रष्टव्यम् । १—८

२ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 * हाउपिवासुता । स्परसि । नाः । औहौहोवा२ ।

१ २ १ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 इहा । मत्स्नानइन्द्रगोम । ताः । औहौहोवा२ । इहा ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 आपिर्नोवोधिसधमाद्येवृ । धाइ । औहौहोवा२ । इहा ।

१ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 अस्माअ । वा । औहौहोवा२ । इहा । तुताइ । धा

• “अन्तरिक्षे द्वे”—इति आ० ब्रा० ६, १, ८ । तत्र पर्वमिदम् ।

^{१ ३} रया^{५ २ २}२३४^{२ १}औ^{२ २}होवा । सुष्टु^२भस्तुभोश्वाशि^१शुमक्राश्न । इट्
^{१ १ १ १}इडा^{२ ३ ४ ५}२३४५ ॥ ९ ॥

^{२ २} * पिवासुता । स्यरसिनः । मात्स्वा^{२ १}१नाई^{१ २}२ । आ । औ^{१ २}३
^{२ २ २}होवा^{२ ५}हाउवा^{२ १ २}३ । ई^{१ ७}३४डा । द्रगोमतः । आपिनी^{१ ७}वो^{१ ७}२ ।
^१आ । औ^{२ २ २ २}३^{२ ५}होवा^१हाउवा^{२ २ २}३ । ई^{२ ५}३४डा । धिसन्धमाद्येवुधे ।
^{१ २}आस्मा^{१ २}त्^{२ २ २}१अवा^{२ ५}२ । आ । औ^{२ ५}३^{२ ५}होवा^{२ ५}हाउवा^{२ ५}३ । ई^{२ ५}३४डा ।
^{२ १}तुताइ । धारया^{१ २}२३४^{५ २ २}औ^{२ १}होवा । विष्टु^{२ २}भस्तुभोश्वाशि^२शुम
^१क्राश्न । इट्^{१ १ १ १}इटा^{२ ३ ४ ५}२३४५ ॥ १० ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ४८६ षष्ठे द्रष्टव्यम् । ९, १०

^{३ २} † चाह । होइया । ३ । पावी । चन्ताइ । वितता^{१ २}३
^१ब्र । ह्यणस्या^{१ २ ३}२३३ताइ । प्राभूः । गात्रा । णी^{४ ५}३परि^{१ २}

० “अनरिखे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । तत्रोच्चरमिदम् ।

† “अरिखे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । तत्र पूर्वमिदम् ।

५० ख,

१ १ २ ३ ४ ५ १ २ १
याइ । पिवाइश्चार३४ताः । आता । प्रता । नू३र्न

२ १ २ १ २ ३ ४ ५ १ १ २
तदा । मोअश्चू२३४ताइ । शार्त्ता । सआइत् । वहन्तः ।

१ २ २ ३ ४ २ २ २ २ ३ ४ ५ २
सन्तदाशार३३ता । हाह । होइया । ३ । होइडा ।

३ ४
२ । हो२३४पुइ । डा ॥ ११ ॥

३ २ १ १ १ १ ४ ५ १ १ २
* हाह । हो३४पु । ३ । पावी । चन्ताइ । वितता

१ २ ३ ४ ५ १ २ १ २ १
श्म्रन्तृणस्मार३४ताइ । पाभूः । गात्रा । णी३परियाइ ।

१ २ ४ ५ १ २ १ २ १ २ १ २ ३
पिवाइश्चार३४ताः । आता । प्रता । नू३र्नतदा । मोअश्चू

४ ४ ५ १ १ २ १ २ ३
२३४ताइ । शार्त्ता । सआइत् । वहन्तः । सन्तदाशार३४

४ ३ २ १ १ १ ३ ४ ५ २ ३
ता । हाह । हो३४पु । ३ । होइडा । हो२३४पुइ ।

४
डा ॥ १२ ॥

अनयोर्वाङ्मनस्—२भा० १०० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ११, १२

० “अष्टिष्ठे द्वे”—इति आ० ब्रा० ६, २, ८ । तत्रोत्तरमिदम् ।

१ २ २२ १२ २२ १ १ २ २
* चावाभी । त्वापूर्वपीत । याइ । इहाइ । हाउ

३ ५ २ १ २२ १ २३२२ १ १ २
वाइ । वृ२३४हात् । इन्द्रास्तोमाइ । भिरायवाः । इहा

२ ३ ५ २ १ २२ १ २ ३
३ । हाउवाइ । वृ२३४हात् । समाइचीना । सक्

२ १ १ १ १ २ २ ३
भवाः । समारखरान् । इहाइ । हाउवाइ । वृ२३४

५ २ १ २ १ २३२ २ १ १ २ २ ३
हात् । रुद्रागुणा । तपूर्वियाम् । इहाइ । हाउवाइ । वृ

५ २२ २ १
२३४हात् । ए । वृहत् ॥ १३ ॥

१ ५ २ १२ २ २ १ २ २
† अभीहाउ । त्वापूर्वपीतयाइ । इह । हाइ१उवा

३ ५ १ २ २ २ १ २ २
२३ । सू२३४वाः । इन्द्रस्तोमेभिरायवाः । इह । हाइ१

३ ५ ३ २ २२ १ २
उवा२३ । सू२३४वाः । समी । चीनासक्भवःसमखरान् ।

१ २ २ ३ ५ २ १ २ २
इह । हाइ१उवा२३ । सू२३४वाः । रुद्रागुणन्तपूर्विया-

१ २ २ ३ ५ २ १
 म् । इह । हा३१उवा२३ । सू२३३वाः । ए३ । सुवा
 १ १ १ १
 २३४५ ॥ १४ ॥

अनयोर्वाख्यानम्— १भा० ५९८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १३, १४

२२ २ २ १ २ १५ २५
 * हाउपिवासुता । स्यरसिना३ । होइ । ३ । हाउ
 १ २ १ २ २ १ २५
 ३वा । सहीनरः । मन्स्वानइन्द्रगोमता३ । होइ । ३ । हा
 २ १ २ २ २ १ २ १
 उवा । सत्यमोजः । आपिर्नीबोधिसधमा३ । होइ । ३ ।
 २५ १ २ २ २ १ २ २५
 हाउ३वा । स्वर्ज्योतिः । दियेवधे३ । होइ । ३ । हाउ
 २ २ २ २ २ २ २ १
 ३वा । एस्थादिदम् । ३ । अस्मा३अवन्तुतेधिया३ । हो
 २५ १ २ २ २ २ १ २ २
 इ । ३ । हाउ३वा । द्यौरक्रान्भूमिरततनत्समुद्र३समचू
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 कुपत् । इ३डा२३४५ ॥ १५ ॥

अस्य व्याख्यानम्— १भा० ४८६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १५

२२ २ १ २ १
 न हाउ३ । वृहात् । ३ । वृहत् । ३ । वृहात् । ३ ।

* “वरुणस्य देवस्थानम्”—इति आ० ब्रा० ३, १, ८ ।

† “महदेवस्थानम्”—इति आ० ब्रा० ३, १, ८ ।

२ १ २ २ १ २ २ २ १ २
बृहदिन्द्रायाश्गायाश्ता २। मरुतोवृत्राश्चान्ताश्मा २म् ।

२ २ १ २ २ २ २ १ २
येनज्योतिरजनयन्दृशतावाश्र्वा २ः । देवन्देवायाश्जागृश्वी

२ २ १ २ १
२३। हाउ३। बृहात् । ३। बृहत् । ३। बृहात् । २।

१ १ २ २ १
बृहाश्शु । वा २। ए । बृहत् । ३ ॥ १६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५३४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १६

१ २ १ २ १ २ ३ २
* ऐराया २त् । ३। ऐराया २३त् । सुवरा ३४ । हा

२ २ २ १ २ २ २ २ २ २ १ २
होइ । पुनानःसोमाश्धाराश्या २। अपोवसानोश्आर्षा

२ २ २ १ २ २ २
१सी २। आरत्नधायोनिमृतस्याश्साइदा १सी २। उत्सो

२ २ १ २ १ २ १ २
देवोहीश्राण्याश्या २ः । ऐराया २त् । २। ऐराया २३त् ।

१ २ २ २ ५ २ २ २ २ २ २ २
सुवरा ३४ । हाहा ३४ । औहोवा । ए३। देवादिवाज्यो

२ १ १ १ १
ती २३४पुः ॥ १७ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ७६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १७

२ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ १
† हावौहोहाउ । अभित्वावार्षाश्भासुताइ । अभि

*,† "ऐरवैरिणे द्वे"—इति आ० ब्रा० ३, २, ४।

^२ ^{२२ १२} ^२ ^२ ^२ ^{२२} ^{१२}
 त्वावा । षाभासुताइ । अभित्वावार्षाशभासुताइ । औहो
^{२२ १२} ^२ ^२ ^{२२} ^{२ १} ^{२२}
 हावौहो २ । सुत॒ष्ट्रजामी॒शपीतयाइ । सुत॒ष्ट्रजा । मी
^{१२} ^२ ^२ ^{२२} ^{२२ १२} ^२
 पीतयाइ । सुत॒ष्ट्रजामी॒शपीतयाइ । हावौहोहाउ ।
^{२ २} ^२ ^{२२} ^{२ १२} ^{२२ १२}
 तम्पावियाश्रू॒श्चीमदाम् । तम्पाविया । श्रू॒श्चीमदाम् ।
^{२ २} ^२ ^{२२} ^{१२} ^{२२ १२ १} ^२
 तम्पावियाश्रू॒श्चीमदाम् । औहोहावौहो २ । उहुवा
^२ ^२ ^१
 ३हाउ । वा३ । हस् ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० २६८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १८

^{२२} ^२ ^२ ^५ ^{२२}
 * हाउ३ । हौवाओ२३४वा । हाहा३१उवा२ ।
^{२२ १ २२} ^{१२ २२} ^{१२ २१} ^२ ^२ ^{२ १२} ^{२२ २}
 पुनानःसोमधारया । अवोवृ॒हदि॒हाइडा । अपोवसानो
^{१२ २१} ^२ ^२ ^{१२ २१२} ^२ ^{२ १ २} ^२
 अर्षसि । अवोवृ॒हदि॒हाइडा । आरत्नधायोनिमृतस्यसी
^{१२} ^१ ^२ ^२ ^{१२ २२ १२} ^{२ १ २} ^{१२}
 दसि । अवोवृ॒हदि॒हाइडा । उत्सोदेवोहिरण्ययः । अवो
^{२ १} ^२ ^२ ^{२२} ^२ ^२ ^५ ^{२२}
 वृ॒हदि॒हाइडा । हाउ । ३ । हौवाओ२३४वा । हाहा३१

* “आक्रिस्ते हे” — इति व्या० भा० २, ८ । तत्र पूर्वमिदम् ।

२ १ २ ५२ २ १ २ २ १
 वा । ३ । इडार३भिरा३४ । औहोवा । इडासुवोबृहन्नमा
 ११११
 २३४५ः ॥ २१ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ५५७ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २०, २१

२२ २२ २ २ २ २ २२ २२
 * हाउ । ३ । औहोआत्वासहस्रमाशताम् । हाउ
 २ १ २ २२ २ १ २
 ३ । युक्ताराश्या२३इ । हाउ । ३ । हिराण्याश्या२३इ ।
 २२ १ २ २२ १ २
 हाउ । ३ । ब्रह्मायू१जार३ः । हाउ । ३ । चारयइ ।
 २ १ २ २२ १ २ २२
 द्रकाइशा१इना२३ः । हाउ । ३ । वहान्तू१सो२३ । हा
 २२ २ ३ २ १ ५ ५ ५ ५
 हाउहाउ । मपी३ । तार३४याइ । उहुवा३हाउ । वा ।
 १
 चस् ॥ २२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५०७ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २२

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 † उहवाओहा । औहोवा । शन्नोदेवीः । उहुवा ।
 २ २ १२ ३२ २ २ १ १ २ १ २
 ओहा । औहोवाहाउ । वा । आवत् । अभिष्टा२३या

* “भारद्वाजश्च”—इति आ० ब्रा० ३, ९, ९ ।

† “सायवैष्णवश्च”—इति आ० ब्रा० ३, ९, ९ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ३३। उहुवाओहा। औहोवा। शन्नोभवा। उहुवा
 २ २ १ २ २ २ १ २ २ २
 ओहा। औहोवाहाउ। वा। हवः। तुपीतारश्याइ
 २ २ २ २ १ २ २ २ २ २
 इ। उहुवाओहा। औहोवा। शंयोरभी। उहुवाओ
 २ १ २ २ २ २ १ २ २ २
 हा। औहोवाहाउ। वा। ज्योतिः। सुवन्तूरइनाइः।
 २ २ २ २ १ २ २ २ २ २
 उहुवाओहा। औहोवाहाउ। वाइ। ई२३४५ ॥ २३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १४३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २३

२४ (चतुर्विंशतितमं) साम—२भा० २४४ पृष्ठे मुद्रितम् ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 * हाउ। ३। बृहद्वामम् । ३। बृहत्पार्थिवम् । ३।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 बृहदन्तरिक्षम् । ३। बृहद्विवम् । ३। बृहद्वामम् । ३।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 कयानश्चित्राभूश्वात् । जनीसदावृद्धाः साश्वा २ ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 कयाशचिष्टाश्यावाश्ता २३ । हाउ । ३। बृहद्वामम् ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ३। बृहत्पार्थिवम् । ३। बृहदन्तरिक्षम् । ३। बृहद्विवम् ।

* “बृहतीवामदेवो द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, १, ८। तत्र पूर्वमिदम् ।

११२२१ २१२ १२ ३२२ २
 ३। बृहद्वामम् । २। बृहद्वामम् । औहोवाहाउ । वा ।
 २ २१२२१ २२ २१२ २२१ २२ २२१२ २
 १। बृहद्वामम् । १। बृहद्वामम् । १। वामेभ्यो
 २२१ २२ २२१ २२ १ २२१
 वामम् । १। वामम् । वामम् । वामम् ॥ २५ ॥

३२१ २ ३ २१ २ २२२
 * बृहद्वामम् । २। बृहद्वामम् । कयानश्वाइ ।
 ३ ५ २२१ २१ १२ ३ ५ २
 चआरभूर३४वात् । ऊताइसदा । वार्द्धिसार३४खा । क
 १२ ० ३ ५ ३२१ २ ३२
 याशचाइ । छयारवार३४र्त्ता । बृहद्वामम् । २। बृहत् ।
 १२ १ ५ २ २२ २ १२२१
 वामा३उवा । १। बृहद्वामम् । ३ ॥ २६ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ३८४ पृष्ठे दृश्यम् । १५, २६

१२२ २ २ २ २ २२१२२
 † औहोर्द्वामिद्विह्वामहा३ण । सातीवाजा ।
 १ २ ३ ५ १२ ३२४२ ५ २१
 स्याकारार२३४वाः । तुवार३४ । औहोवा । वृत्राइषुवा
 १ २ १२३ ५ १२२
 इ । द्रासा३१त् । पतिन्नार३४राः । त्वाङ्गाष्टा३४ ।

• “बृहतीवासदेव्ये”—इति आ० ब्रा० ३, १, ९ । तवोत्तरमिदम् ।

† “भरद्वाजस्य वदत्”—इति आ० ब्रा० ३, २, ९ ।

३२ ४२ ५

१ श्रीहोवा । २ सु२अर्वा२३४ । ताः । ५ उहुवाद्वाउ । २

५ वा । १ हस ॥ २७ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा०४८२ पृष्ठे दृश्यम् । २७

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने प्रथमस्यार्द्धप्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

२ २ १ २ १ २२ १ २२ ४ ५
* इयाश्चोइ । ३ । इन्द्रन्नरो । नेश्मधि । ताह्वन्ताइ ।२१२ २१ २ ४ ५ २२१२ २ १
यत्पारियाः । युनज । ताइधियस्ताः । शूरोनृषा । ताश्श्रव ।२ ३ ४२ ५ २२१२ २१२ २२ ३ ४ ५ ३ २
संश्रुकामाइ । आगोमताइ । ब्रजेभ । जातुवन्नाः । इया१ ३ ४२ ५ २ १ २ ४ २ २ १ १
श्चोइ । २ । इयाश्चो२ । या२३४श्रीहोवा । ई २ ३१ १
४ ५ ॥ १ ॥३२ २२ ३ २ २ १ २ १ २२ ४ ५
† श्रीहोइया । ३ । इन्द्रन्नरो । नेश्मधि । ताह्वन्ता२ १२ २ १ २ ४ ५ २२१२ २
इ । यत्पारियाः । युनज । ताइधियस्ताः । शूरोनृषा । ता

०, † “वसिष्ठ-जमदग्नौ रक्षौ द्वावगच्छ-जमदग्नौवा” —इति आ० ब्रा० ३, २, १० ।

१ २ १ २ २ २ १ २ १ २ १ २
हाउ । हारी । सार्जानोअत्योनस । त्वभीस्त्वभीत्वभीः ।

१ २ २ २ २ २ १ २ १ २
हाउ । ३ । औहोवाणहियाहाउ । वार्था । पाजा०

२ २ २ १ २ १ २ २ २ २ २
सिक्कणुपेनदी । पुवापुवा । पुवा । हाउ । ३ । औहो

२ २ २ २ ३ १ १ १ १
वाणहिया३हाउ । वा३ । ई२३४५ ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १८४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ४

२ २ २ १ २ १ २
* हाउ । ३ । पूवइन्द्रायवृहाताइ । हाताइ । २ ।

१ २ २ १ २ २ २
हाउ । ३ । मरुतोब्रह्मअर्चाता । चाता । २ । हाउ ।

२ २ १ २ १ २ २
३ । वृत्र०हनतिवृत्रहाशतक्रातूः । क्रातूः । २ । हाउ

२ २ १ २ १ २ २
३ । वज्रेणशतपर्वाणा । र्वाणा । २ । हाउ । ३ ।

२ १ १ १ १
वा३ । इट्इडा२३४५ ॥ ५ ॥

२ २ २ २ २ १ २ २
* हाउ । ३ । सन्त्वानोनवुः । ३ । अनोनवुः । ३ ।

२ २ १ २ २ २ १ २ १
मरुतः । ३ । विश्वस्मात् । ३ । पूवइन्द्रायवृहाताइ । हा-

* “मरुतामर्कौ हौ”—इति आ० ब्रा० ३, २, १० ।

+ “संस्त्रोभो धोत्तरः”—इति आ० ब्रा० ३, २, १० । मरुतामित्येव ।

^२ताई । ^२२ । ^{१ २}मरुतोब्रह्मअर्चिता । ^{१ २}चाता । ^२२ । ^२वृत्रं
^२नतिवृत्रहाशतक्रातूः । ^{१ २}क्रातूः । ^{२ २}२ । ^{१ २}वज्रेणशवपर्वाणा ।
^{१ २}वाणा । ^{२ २}२ । ^{१ २ २ २}हाउ । ^{१ २ २}३ । ^{१ २ २}सन्वानोनवुः । ^{१ २ २}अनोनवुः ।
^{२ २}३ । ^{१ २ २}मरुतः । ^{२ २}३ । ^{२ २}विश्वास्मात् । ^{२ २}२ । ^{२ २}वाइश्वस्मात् २३४
^{२ २}औहोवा । ^{२ २ २ २ २}ई २ ३४५ ॥ ६ ॥

अनयोर्वाख्यानम् — १ भा० ५३२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ५, ६

^{१ २}होहोवा । ^{१ २}ई । ^{२ २}ईया । ^{२ २ २ २}३ । ^{१ २}अग्निमूर्द्धादीश्वाःका
^{२ २}कूरत् । ^{१ २}पतिःपृथिवीश्याआश्या२म् । ^{२ २ २ २}अपा२रेता२सी३
^{१ २}जाइन्वाशती२ । ^{१ २}होहोवा । ^{१ २}ई । ^{२ २}ईया । ^{१ २}२ । ^{१ २}होहोवा ।
^{१ २}ई । ^{१ २}ई२ । ^{२ २}या२३४ । ^{२ २}औहोवा । ^{२ २ २ २ २ २}ए । ^{२ २}अग्निमूर्द्धाभव
^१दिवः ॥ ७ ॥

अस्य व्याख्यानम् — १ भा० १३५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ७

• “अग्ने रर्क्षः” — इति आ० ब्रा० ३, ९, १० ।

^{१ २ १ २ १ २ ४ ५ १२}
 * होवा । ईया । और३होआ३ । आयाम् । पूषा
^{३ २ ३ ५ ४ ५ १ १ १२ २ ३}
 २ । रयिर्भा२३४गाः । सोमाः । पुनार । नोअर्षा२३
^{५ ४ ५ १ ३ २ ३ ५ ४ ५}
 ४ती । पातीः । विश्वार । स्यभूमा२३४नाः । वाया ।
^{१ २ २ ५ १ २ १ २ १}
 ख्यद्रो२ । दसीजर३४भाइ । होवा । ईया । और३
^{२ २ ५ २ २ १ १ १ १}
 होआ३४ । औहोवा । ई२३४५ ॥ ८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १५५ पृष्ठे दृश्यम् । ८

८, १०, ११ सामानि—२४६, २४७, २४८ पृष्ठेषु मुद्रितानि ।

^{१ १ २ १ १ २ १}
 १ पाती२ः । ३ । दिवआ । पाती२ः । ३ । अन्तरि
^{२ १ १ १ २ २ १ १}
 क्षस्या । पाती२ः । ३ । पार्थिव । स्या । पाती२ः । ३ ।
^{२ १ २ २ २ २ १ १ १ २ २ १}
 अपामोषधी । नाम् । पाती२ः । ३ । विश्वस्यभूत ।
^{१ १ १ १ ३ २ २}
 स्या । पाती२ः । पाती२३ः । पारता२३४ । औहोवा ।
^{२ २ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १ २}
 ए । पतिर्दिवः । ए । पतिरन्तरिक्षस्य । ए । पतिःपार्थि

* “प्रजापतेर्चाकः”—इति आ० ब्रा० ३, २, १० ।

† “अर्कग्रीवाश्च”—इति आ० ब्रा० ३, २, १० ।

२ २२ १ २ १२२ २२ २ २२ १ २ १ २ २ १
 वस्य । ए । पतिरपामौषधीनाम् । ए । पतिर्विश्वस्यभूत
 २२ १ २ २ १ १ १ १
 स्य । ए । सुवर्ज्यातीर३४५ः ॥ १२ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपि तु सोमः, सचेष्टः—

१ २२ २ २ ३ १ २ १ २२ ३
 पतिः । दिवः । अन्तरिक्षम् । स्य । पार्थिवस्य । अ
 २ १ २२ १ २२ ३ १ २२
 पाम् । औषधीनाम् । औष । धीनाम् । विश्वस्य ।
 ३ १ २ १ २ १ २२ १ २२
 भूतस्य । आयुः । चक्षुः । ज्योतिः ॥ १ ॥ ६ ॥ १२ ॥

१२ साम २भा० २४९ पृष्ठे मुद्रितम् ।

१ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 * इय । होइ । इयइयईश्या । इय । होइ । इय
 १ २ १ १ २ १ २ १ २ १ २
 इयईश्या । इय । होइ । इयइयईश्या । इन्द्रन्नरो ।
 २ १ २ २ ४ ५ २ १ २ २ १ २ १
 नेश्मधि । ताहवन्ताइ । यत्पारियाः । युनज । ता
 ३ ४ ५ २ १ २ २ १ २ ३ ४ ५
 इधियस्ताः । शूरोनृषा । ताश्श्रव । सश्चकामाइ ।
 २ १ २ २ १ २ २ ४ ५ १ १
 आगोमताइ । ब्रजेभ । जातुवन्नाः । इय । होइ ।

* “अर्कं पुण्ये द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १० । तत्र पूर्वमिदम् ।

^२ इय^५ इय^२ ई^१ श्या । २ । इय^१ होइ । इय^१ इय । ई^३ २ । या^३ २३४ ।

^५ औ^२ होवा । ई^३ २३४५ ॥ १४ ॥

* उव । होइ । उव^१ उव^५ ज^२ श्वा । ३ । इन्द्र^२ नरो ।

^२ नेश^१ मधि । ता^२ च्वन्ताइ । यत्पारियाः । युनज । ता^२ इधिय^३ ४

^५ स्ताः । भू^२ रोनृषा । ता^२ श्रव । स^२ श्रकामाइ । आ^२ गो^२ १

मताइ । ब्रजेभ । जा^२ तुवन्नाः । उव । होइ । उव^२ उ

^५ वज^२ श्वा । २ । उव । होइ । उव^२ उव । ऊ^२ २ । वा^२ २३४ ।

^५ औ^२ होवा । ई^३ २३४५ ॥ १५ ॥

अनयोर्वाख्यानम्— १भा० ६४९ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १४, १५

^२ † हाउ । ३ । आज्य^२ दोहम् । ३ । मूर्ध्ना^२ नन्दायि ।

^२ वा^२ श्रर । तिम्^२ थिव्याः । वैश्वानराम् । कृत^२ आ । जा^२ त

* “अक्षरं पुण्ये द्वे”—इति आ० ब्रा० २, २, १० । तत्र द्वितीयमिदम् ।

† “वैश्वानरस्य त्रीणाञ्चदोहायाज्यदोहानि वा”—इति आ० ब्रा० २, २, ११ । तत्र प्रथममिदम् । ज्येष्ठसामाज्यदोहमिति वैदिकसङ्केतः ।

^{४५} मग्नीम् । ^{२१} कवि^२सम्मा । ^{२ १} जाश्मति । ^{२ ३ ४ ५} थिञ्जनानाम् ।
^{२२ १} आसन्नःपा । ^{२ १} नाश्ञ्जन । ^{२ ३ ४ ५} यन्तदेवाः । ^{२२} हाउ । ^{२२ ३} ३ । आज्य
^{४२ ५} दोहम् । ^{२२ ३ ४} २ । आज्यदो^५हाउ । ^५ वा । ^{२२} ए । ^{२२ १ २} आज्यदोह
^{२२} म् । ^{२२ १ ३ १ १ १ १} ए । आज्यदोहार^३४५म् ॥ १६ ॥

^{२२} * हाउ । ^{२२} ३ । ^{१ २} ऊम् । ^{२२ १२} चिदोहम् । ^{२ १} ३ । मूर्ध्निनन्दा
^{२ १} इ । ^{२ ३ ४ ५} वाश्चर । ^{२२ १२} तिम्पृथिव्याः । ^{२ १ २} वैश्वानराम् । ^{२ १ २} ऋतआ ।
^{२२ ३ ४ ५} जातमग्नीम् । ^{२ १} कवि^२सम्मा । ^{२ १} जाश्मति । ^{२ ३ ४ ५} थिञ्जनानाम् ।
^{२२} आसन्नःपा । ^{२ १} नाश्ञ्जन । ^{२ ३ ४ ५} यन्तदेवाः । ^{२२} हाउ । ^{२२} ३ । ह्रमचि
^{१ २} दोहम् । ^{२ १ २} चिदोहम् । ^{२ ५ २} चिदोश्हाउ । ^२ वाश् । ^{३ १ १} ईरश्
^{१ १} ४५ ॥ १७ ॥

^{२२} † हाउ । ^{१ २} ३ । ^{२२ १२} चोहम् । ^२ ३ । मूर्ध्निनन्दाइ । ^२ वाश्

• ई-निधन माज्यदोह मिति वैदिक-सङ्केतः ।

† ऋत-निधन माज्यदोह मिति च वैदिक-सङ्केतः ।

१ २ ३ ४ ५ २२ १२ २ १ २ २ ३ ४ ५
 अर । तिम्पृथिव्याः । वश्वानराम् । ऋतआ । जातमग्री
 २ १ २ १ २ ३ ४ ५ २२
 म् । कविंस्मृता । जाश्मति । थिञ्जनानाम् । आ
 १ १ १ २ ३ ४ ५ २२ १
 सन्नःपा । आश्चन । यन्तदेवाः । हाउ । ३ । च्यो
 २ १ २ २ २ २ १
 हम् । २ । चोश्चाउ । वा३ । ए३ । ऋतम् ॥ १८ ॥

एतेषां व्याख्यानं—१भा० २०५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १६-१८

२२ १२ २ २ १ २ २ १ २ १ ३
 * सुहृपकानुमूतये । ३ । सुदुघामिवगोदुहे । जुहम
 २ २२ १ २ २२ १ २
 साइ । द्याविद्यवाइ । २ । द्याविद्यवाश्शउ । वा२३ ।
 १ १ १
 उम । उम् । उम् ॥ १९ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ३६६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १९

२२ १ २ १ १
 † हाउ । ३ । आयि । ही । ३ । आयि । ३ । इया
 २ २ १ २ १ २ ३ ४ ५ २ १ २
 हाउ । ३ । पिवासोमाम् । इन्द्र । मन्दतुत्वा । यन्ते-

* “वद्रस्य वयं ऋषभा रैवती वैराजः शाक्कर इति”—इति आ० ना० ३, ९, ११ ।
 तत्रेदं रैवतऋषभम् ।

† वैराजऋषभ मिदं द्वितीयम् ।

^{२ १} सुषा । ^{२ ३ ४ ५} वाश्चरि । ^{२ १ २} अश्वअग्नीः । ^{२ १} सोतुर्वाह । ^{२ १} भ्याश्चुय ।
^{२ ३ ४ ५} ^{२ २} ^{१ २} ^१
 तीनअर्वा । ^१ हाउ । ^३ ^३ आयिही । ^३ ^३ आयि । ^३ ^३
^{१ २} ^{१ ५ २} ^२ ^{३ १ १ १ १}
 इयाहाउ । ^२ ^२ इयाश्चाउ । ^३ वाश् । ^३ ईरश्चुय ॥ २० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८१५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २०

^२ ^{१ २ २ २ २ २ २ २}
 * ओ३१म् । ^३ ^३ स्वादोरेइत्थाएविषूएवतआ । ^३ शं
^{१ २} ^{१ २ २ २ २ २ २ २} ^{२ १}
 योः । ^२ ^२ मधोरेपिवाएन्तिगोएरियआ । ^२ ^२ हविः । ^२ ^२
^{२ २ २ २ २ २ २ २} ^२ ^२ ^{२ २ २ २}
 याआएन्द्रेणाएसयाएवरिया । ^२ ^२ सुवः । ^२ ^२ वृष्णाएमदा
^{२ २ २ २} ^१ ^{१ २} ^{१ २ २ २ २ २}
 एन्तिशोएभथा । ^३ ^३ आ । ^३ ^३ ज्योतिः । ^२ ^२ वस्तीरेअनूएस्तराए
^{२ १} ^२ ^२ ^५ ^१
 जियमा । ^३ ^३ ओ३१म् । ^२ ^२ ओ३१२३४ । ^३ ^३ वा । ^३ ^३ इट्इडा
^{१ १ १ १}
 २३४५ ॥ २१ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८२३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २१

^{२ २ २} ^{२ २ १} ^{२ २} ^१
 † एपुरोजिती । ^३ ^३ वोअन्धसःसुतायमादया ^३ ^३ रईन्वा

• श्राकूर ऋषभमिति तृतीयम् ।

† “इन्द्रस्य त्रयोऽतीषद्वाः अथापरं रौद्रः”—इति आ० ब्रा० २, २, ११ ।

^१यि । ^{१ २}इडा । ^{१ २ १ २}जज्ञा । ^१तेजातमा^१रन्धसाः । ^१अथा ।
^{१ २}दायिवी । ^{१ १ २}सङ्गमिया^१रददायि । ^१अथा । ^{१ २}जग्रम् । ^२श
^१र्ममहा^१रयि । ^१अवाः । ^{१ २}अथा । ^{२ २}अपश्चान^१श्चथा^१इष्टा^२
^२ना । ^{१ २ २ २}सखायोदीर्घजार^१श्चोयि । ^{१ २}क्वायमा^१श्च^१उवा^१र^१श्च । ^१इट्
^{१ १ १ १}इडार^१श्च^१४५ ॥ २२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ६ पृष्ठे दृश्यम् । २२

^{१ २}* ए^{१ २ २}असा । ^{१ २}जिवकारथ्ये^१यथा^१रजा^१उ । ^१इडा । ^१आ
^२सा । ^{२ १}व्य^१श्च^१र्मदा^१रया । ^१अथा । ^{१ २}धाया । ^{२ १ २ २}मनोनापूथ
^२मामना^१रयिषा । ^१इडा । ^{१ २}आपूथ । ^{२ १ २}दक्षोगिरा^१रइष्टाः ।
^१अथा । ^{१ २}दाशा । ^{२ १ २ २}स्वसारो^२अधिसानो^१र^१अव्यायि । ^१इडा ।
^{१ २}श्याइनो । ^{२ १ २}नयोनिमा^१र^१सदात् । ^१अथा । ^{१ २}मार्जा । ^{२ १}तिव
^{२ २}क्लि^१सदनेषुवा^१र^१च्छा^१श्च^११३ । ^{१ १ १ १}वा^१र^१श्च । ^{१ १ १ १}इट्^१इडा^१र^१श्च^१४५ ॥ २३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० २४ पृष्ठे दृश्यम् । २३

* “इन्द्रस्य तथोऽतिषङ्गाः अथापरं ० ०, वासवः”—इति आ० ब्रा० ६, २, ११ ।

^{१ २} * एआभी । ^{२१} नवन्तआ२ । ^{१ २} इहआ३१उवा२ । ^१ त
^{२ २२} रत्समन्दीधावति । ^{१ २} प्रायम् । ^{२ १} इन्द्रस्यका२ । ^{१ १} मियमा३१
^{१ २ २ १ २} उवा२ । ^{१ २} धारासुतस्यान्धसः । ^{१ २} वात्सम् । ^{२ १ २} नपूर्वआ२ ।
^{१ २} युनिया३१उवा२ । ^१ तरत्समन्दीधावति । ^{२ २ २} जातम् । ^{१ २} रि
^१ हन्तिमा२ । ^{१ २} तरआ३१उवा२३ । ^{१ १ १ १ १} इट्इडा२३४५ ॥ २४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ५९ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २४

^{३ २} † हाह । ^{२ १ ३} हौवाओ२३४वा । ^५ ३ । ^{२ २} ए । ^{२ ३ २} औहौहौवा
^२ हाउ । ^२ वा । ^{१ २ २} ईडा । ^{२ १ २ २ १ २ २ १ २} धर्तादिवःपवतेकृत्योरसः । ^{१ २} ई
^२ डा । ^{१ २ २ २ १ २ २ २} २ । ^{१ २ २} दक्षोदेवानामनुमाद्योनृभिः । ^१ ईडा । ^२ २ । ^१ ह
^{२ २ १ २} रिःस्रजानोअत्योनसत्वभिः । ^{२ २ १} ईडा । ^२ २ । ^{१ २ २ १ २ २} वृथापाजांसि

* “इन्द्रस्य चयोऽतिषङ्गाः अथापरं ००,००, पार्जन्यो वैश्वदेवो वा”—इति आ०
 ब्रा० ३, २, ११ ।

† “प्राजापत्यास्रवारः पदस्त्रोभा गोतसा वा वैश्वामित्रा वेन्द्राग्रा वा”—इति आ०
 ब्रा० २, २, ११ । अष्टेडपदस्त्रोभ मिदं प्रथमं मिति वैदिकसङ्केतः ।

२ १२ २ ३२ १ ३ ५ २२
 कृष्णप्रेनदीषुवा१ । हाह । हौवाओ२३४वा । ३ । ए ।

१२ २ ३२ २ २ १२२
 औहौहोवाहाउ । वा । ईडा ॥ २५ ॥

२२ २ ३ ५ २२ १२ २ २२
 * हाउ । ३ । हौवाओ२३४वा । ए । औहौहोवा

२ २ २१२ २१ २२ १२२ २२१ २२१ २
 हाउ । वा । धर्त्तादिवःपवा । ईडा । तेकृत्योरसः ।

१२२ १ २२२ १२२ २ १२ २२१ २ १२२ १
 ईडा । दक्षोदेवानामनुमाद्योनृभिः । ईडा । हरिः

२ २१ २ १२२ २२१ २ १२२ १२२१२
 हजानआ । ईडा । त्योनसत्वभिः । ईडा । वृथापा-

२ २ २ १२ २ २२ २ ३ ५
 जा०सिक्कृष्णप्रेनदीषुवा१ । हाउ । ३ । हौवाओ२३४वा ।

२२ १२२ १२२ २ २ १२२
 ए । औहौहोवाहाउ । वा । ईडा ॥ २६ ॥

१ २२ १२ १२२ २२ १२ २ २२ २
 † औहौहोवा२ । ओवा२ । ए । औहौहोवाहाउ ।

२ २१२ २१ २२ १२२ २२१ २२१ २ १२२२
 वा । धर्त्तादिवःपवा । ईडा । तेकृत्योरसः । दक्षोदे

१२२ २२ १२२ २१२२२ १ २ १ २ २ १२
 वानामा । ईडा । नुमाद्योनृभिः । हरिःहजानआ ।

० षड्विडपदलोभ मिदं द्वितीय मिति वैदिकसङ्केतः ।

† चतुर्विडपदलोभ मिदं तृतीय मिति वैदिकसङ्केतः ।

११२ २२ १ २ १ २२ ११ २ २ २ ११ २ १
ईडा । त्थोनसत्वभिः । वृथापाजांसिहृ । ईडा । औ
२२ १२ १२ २ २ १२ २ २ २ २ २ २
हौहोवा२ । ओवा२ । ए । औहौहोवाहाउ । वा । णु
२ १२ २
षेनदीषुवा१ ॥ २७ ॥

२ २२ ४ ५ २२ १२ २ ३२ २ २
* आऔहोवाहाइ । ए । औहौहोवाहाउ । वा ।

१ १२ १ १ २ २ १ २ १२ १२
धर्त्ता । दौ२ । वःप । वा । तेकृत्व्यः । रसः । दक्षो
२२ १२ २ १२ २ १ २ १२ १ २ २ २ २ २
देवानामनुमाद्योनृभिः । ईडा । हरिः । सा । जानोअ ।

२२ १ १ २ १ २ २ २ १२ २ २ २ २
त्थोन । सत्वभिः । वृथापाजांसिहृणुषेनदीषुवा१ ।

२ २२ ४ ५ २२ १२ २ ३२ २ २
आऔहोवाहाइ । ए । औहौहोवाहाउ । वा ।

१२ २
ईडा ॥ २८ ॥

एतेषां व्याख्यानम्—भा० १८४ पृष्ठे दृश्यम् । २५—२८

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने प्रथमः प्रपाठकः ॥

* दिरिड पदलोभ सिद्धं चतुर्थं मिलि च वैदिकसङ्केतः ।

॥ हरिः ॐ ॥

* अभाइमाहे । ३ । चर्षणीधृतम्माववानाश्मूक्याश्या
 २म् । इन्द्रङ्गिरोवृद्धतीरभ्याश्नूषाशता २ । वावृधानं
 २ पुरुहत्सूस्वाक्ताश्इभी २ः । अमर्त्यञ्जरमाणन्दीश्वाइ
 २ दाश्इवे २ । अभाइमाहे । २ । अभाइइ । मा २ । हा
 २३४ । औहोवा । सर्पसुवार ३४५ः ॥ १ ॥

† अभिप्रमञ्चीश्राइमाहे । ३ । चर्षणीधृतम्माववा
 २ नाश्मूक्याश्या २म् । इन्द्रङ्गिरोवृद्धतीरभ्याश्नूषाशता २ ।
 २ वावृधानम्पुरुहत्सूस्वाक्ताश्इभी २ः । अमर्त्यञ्जरमाण
 २ न्दीश्वाइदाश्इवे २ । अभिप्रमञ्चीश्राइमाहे । २ । अ-

* “दश संसर्पाणि महासर्पाणि सर्पसामानि वा । अथापरमग्नेश्च (सर्पमिति शेषः) । * * * अथापरं वाधवाणि चत्वारि (तत्र प्रथममिदम्)”—इति आ० ब्रा० ३,१,११ ।

† “पृथिव्याश्च (सर्पमिति शेषः) । * * * अथापरं वाधवाणि चत्वारि (तत्र द्वितीयमिदम्)”—इति आ० ब्रा० ३,१,११ ।

भिप्रम^१च्चौशर^१र^३३३ । मार^१ । हार^३३४ । औहोवा ।

^{१ १ १ १ १ १ १}
प्रसर्पसुवार^१३४५ः ॥ २ ॥

^{२५ २ २ १ २ १ २ २ १ २५}
* हाउ^१श्वा । चर्षणीधृतममघवानमुकथ्यम् । हाउ

^{१ २ १ १ २ २ २५ १ २ २}
श्वा । इन्द्रङ्गिरोवृद्धतीरभ्यनूषत । हाउ^१श्वा । वावृधा

^{२ २ १ १ २ १ २५ १ २ १ २ २}
नम्युरुहृत^१सुवृक्तिभिः । हाउ^१श्वा । अमर्त्यञ्जरमाण

^{१ २ २ २५ १ २ १ १ १ १ १}
न्दिवेदिवे । हाउ^१श्वा । उत्सर्पसुवार^१३४५ः ॥ ३ ॥

रतेषां व्याख्यानं—१भा० ७६८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १—३

^{२५ १ २ १ २ १ २ २ १}
† हाउ^१श्वा । सुवःस^१सर्पन्तः । तवेदिन्द्रावमंवसु ।

^{२५ १ २ १ २ १ २ १}
हाउ^१श्वा । सुवःस^१सर्पन्तः । त्वम्युध्यसिमध्यमम् ।

^{२५ १ २ १ २ २ १ २ १ २ २}
हाउ^१श्वा । सुवःस^१सर्पन्तः । सत्राविश्वस्यपरमस्यराजसि ।

^{२५ १ २ १ २ १ २ १ २ २ २ २५}
हाउ^१श्वा । सुवःस^१सर्पन्तः । नकिद्वागोषुवृण्वते । हाउ

* “वायोश्च”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । सर्पमिति शेषः । किञ्च “अथापरं वाधवाणि चत्वारि”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । तच्च तृतीयमिदम् ।

† “अन्तरिक्षस्य”—इति आ० ब्रा० ९, २, १२ । सर्पमिति शेषः । किञ्च “अथापरं वाधवाणि चत्वारि”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । तच्च चतुर्थमिदम् ।

१ २ १ २ २२ १ २१ २ १ २२ २
इवा । सुवःसर्पन्तः । ए । सर्पतप्रसर्पतसुवर्गमेमते-
१
वयम् ॥ ४ ॥

१ २ १ १ १ २ १ २ १
* सुवःसर्पसर्पसर्पा २ । २ । सुवःसर्पसर्पसम् ।
१ १ २ २ २ २ १ २ १ २
सार । पार३४ । औहोवा । तवेदिन्द्रावमंवसु ।
१ २ १ २ १ २ १ २ १
त्वम्पुष्यसिमध्यमम् । सत्राविश्वस्यपरमस्यराजसि । नकि-
२ २ १ २ १ २ १ २ १
द्वागोषुवृण्वते । सुवःसर्पसर्पसर्पा २ । २ । सुवःसर्-
२ १ १ २ १ २ १ २ १
सर्पसम् । सार । पार३४ । औहोवा । ए३ । सुव-
२ २ ३ १ १ १ १
र्गमेमार३४५ ॥ ५ ॥

अनयोर्थाख्यानम् — १ भा० ५५७ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ४, ५

२ २ १ १ २ २ १ २ १
† हृपायप्रह । पा । इहा । ईश्या । एवन्तिः । अमि-
२ २ १ २ २ २ २ २ १
प्रियाणिपवतेचाश्नोहाइता २ः । नामानियक्कोअधियेषू-

* “आदित्यस्य च” — इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । सर्पमिति शेषः । किञ्च “अ-
थापरं * * * पावसानानि चलारि । तत्र प्रथममिदम् ।

† “दिवस्य” — इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । सर्पमिति शेषः । किञ्च “अथापरं

* * * पावसानानि चलारि” — इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । तत्र द्वितीयमिदम् ।

^{१ २} श्वा^१र्द्धा^२१ता^२२इ । ^{२ २} आ^२ह्वर्य^२स्य^२वृ^२ह^२तो^२वृ^२ह^२ता^२१^२धी^२२ । ^२ रथं

^{१ २} वि^१ध्वं^२ च ^{२ २} मरु^२ह^२दी^२श्चा^२क्षा^२१णा^२२ः । ^१ ह^२पाय^२प्र^२सृ । ^१ पा ।

^{२ २} इ^२हा । ^{१ २} इ^२श्या । ^{२ २} २ । ^{१ २} सु^२पाय^२प्र^२सृ । ^{१ २} पा । ^{१ २} इ^२हा । ^{१ २} इ^२२ ।

^३ या^२र^२३४ । ^{५ २} औ^२हो^२वा । ^{२ २} ए । ^{२ २} सु^२पाय^२प्र^२ह^२पाय । ^{२ २} २ । ^{२ २} ए ।

^{२ २} १ ^{२ २} २ १ १ १ १ १
ह^२पाय^२प्र^२ह^२पाय^२र^२३४^५ ॥ ६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १०३ पृष्ठे दृश्यम् । ६

७, ८ सामनी २भा० २५१-२५२ षष्ठ्योर्मुद्रितौ ।

^{२ २} १ ^२ २ ^२ २ ^{१ २} २ २ ^{२ २} २ २
* स्वा^२दी^२रि^२त्या^२वि^२षू^२वता^२ए^२हा^२उ । ^{२ २} म^२धोः^२पि^२बन्ति^२गौ^२रि-

^{२ १ २} या^२ए^२हा^२उ । ^{२ २} या^२इ^२न्द्रे^२ण^२स^२या^२व^२रा^२ए^२हा^२उ । ^{२ २} वृ^२ष्णा^२म^२दन्ति^२शो-

^{२ १ २} भ^२था^२ए^२हा^२उ । ^{२ २} व^२स्वी^२र^२नु^२स्व^२रा^२जी^२या^२मे^२श्हा^२उ । ^{२ २} वा । ^{२ २} ए ।

^{१ २} २ १ २ १ ^{१ २} १ ^३ ३ ^{५ २} ५ २ ^{२ २} २ २
दि^२शः^२प्र^२दि^२शः^२क् । ^{२ २} पा^२२ । ^{२ २} ता^२र^२३४ । ^{२ २} औ^२हो^२वा । ^{२ २} ए ।

^{२ २} २ २ ^{२ २} २ २ २ १ १ १ १ १
रा^२ज^२ङ्ग^२मे^२म^२स्व^२रा^२ज^२ङ्ग^२मे^२मा^२र^२३४^५ ॥ ८ ॥

* “साण्डवे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । किञ्च “अथापरं” * * * “दिशां संसर्पे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ ।

^{२२ २ २ २ २ १ २ २ २ २}
 स्वादोरित्थाविषूवताओहाउ । मधोःपिबन्तिगौ-
^{२ १ २ २ २ २ २ २ २ २}
 रियाओहाउ । याइन्नेणसयावराओहाउ । वृष्णा-
^{२ २ १ २ २ २ २ २ २}
 मदन्तिशोभथाओहाउ । वस्वीरनुस्वराजियामोइहाउ ।
^{२ २ २ १ २ २ १ २ १ २ २ २}
 वा । ए । उद्दिशोविदिशःक । पार । तार३४ । औहोवा ।
^{२ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २}
 ए । विराजङ्गमेमस्वराजङ्गमेमार३४५ ॥ १० ॥

अनयोर्व्याख्यानम्—१भा० ८३३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ८, १०

^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
 * औहोइत्वमिन्द्रपूतूर्तिषू३ए । अभाइवाइश्वाः । आ-
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
 सिस्यार३४र्द्धाः । आशस्तिहाजनितावु । अतूर३४साइ ।
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
 तुवार३४न्तूर्यातरौहो३ । ऊम्मार२ । ध्यारतो३५हाइ ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६२४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ११

^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
 † एवाणमा । हाअसिह्ररिया । इडा । वृ ।
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
 हाउवा । आथा । वाडा । दित्यमहाअसाइ ।

* “लिपक्षि” — इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

† “यज्ञसारथि च” — इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

^१ इडा । ^१ हरिः । ^२ चाउवा । ^{१ २} आथा । ^{१ २} माहः । ^{१२ १२} तेसतोमहि-
^२ मापना ^१ रइष्टमा । ^१ इडा । ^१ मतिः । ^२ चाउवा । ^{१ २} आथा ।
^{१ २} माहः । ^{२२१} देवमहा ^१ रअसाइ । ^{१ ११११} इडा ^{२३४५} ॥ १२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५६८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १२

१२ साम २भा० २५३ पृष्ठे मद्रितम् ।

^{१२ २} * चाहम् । ^{१२ २} ३ । ^{१२ २} योवा । ^{१२ २} ३ । ^{१२ २} योवाहाइ । ^{१२ २} ३ ।
^{१२२ १ २१ २२} एकइद्विदयते । ^{१२२ १ २२} एक ^{१२} समैरयदृधे । ^{१ २ १ २ २ २} वसुमर्त्तायदाशुषे ।
^{१२२ १ २२} एक ^{१२ २ २ १ २} समैरयन्महे । ^{१२ २ २ २ १} ईशानोअप्रतिष्कृतः । ^{१२ २ २ २ १} एकोवृषावि-
^{२ २} राजति । ^{१ २ २ १} इन्द्रोअङ्ग । ^{१२ २} चाहम् । ^{१२ २} ३ । ^{१२ २} योवा । ^{१२ २} ३ । ^{१२ २} योवा-
^{२२} हाइ । ^{१२ २ २} २ । ^२ योवा ^{२ १ १ १ १} रचाउ । ^२ वा ३ । ^{२ ३ ४ ५} इ २ ३ ४ ५ ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ७६६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १४

^१ * होवाहाइ । ^१ योनः । ^{१२ २ २२} होवाहाइ । ^{१२ १२ २} ३ । ^{१२ १२ २} औहोवा-

* “एकदृष्टं”—इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

† “विदयह”—इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

२ १ २ १ २ १ २ १ २ २ २ २ २
 * हाइ । ३ । इदामे । इदामे । पुराण । होवाहाइ । ३ ।

२ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ २ २ २
 औहोवाहाइ । ३ । प्रुवाण । स्युआण । निनाण । होवाहाइ ।

२ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 ३ । औहोवाहाइ । ३ । यतामे । उवाण । स्तुषाण । होवा-

२ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 हाइ । ३ । औहोवाहाइ । ३ । सखाण । यआण ।

१ २ १ २ १ २ २ २ २ २ १ २ २ २
 द्रमूण । तयाण । होवाहाइ । ३ । औहोवाहाइ । २ ।

२ २ १ २ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 औहोवाहाउ । वा३ । हसुबुहन्नमार३४५ ॥ १५ ॥

अस्य व्याख्यानम् दृश्यम् । १५

२ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 * हाउ । ३ । ऊवेविराजस्वराजम् । ३ । हाओवा ।

२ १ २ २ १ २ ५ २ २ १
 ३ । हाओर३४वा । हाओर३४वा । हाउवा । मह

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 त्सामअजीजने । अभातृव्योअनात्वम् । महद्द्रमजी-

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 जने । अनापिरिन्द्रजनुषासनाद । सभातृव्यमजीजने ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 युधेदापित्वमिक्कसे । हाउ । ३ । ऊवेविराजस्वराजम् ।

* "भातृव्य" — इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

^{२२ ३२ २} ३। ^{२ १ ५} ह्यओवा । ^२ ३। ^२ ह्यओर३४वा । ^२ २। ^२ ह्यउवा३।

^२ २। ^{२ १२ ३ १ १ १ १} अभिमूरसीर३४पू ॥ १६ ॥

अस्य व्याख्यानम् १भा० ८१६ पृष्ठे दृश्यम् । १६

^१ * ^२ ह्यउरेवा । ^{२२ १} तीर्नाः । ^१ इहा । ^{२ १२ ५} सधमादार । ^२ ह्य

^{२ ५} ३१उवार३ । ^२ ई३४डा । ^१ इन्द्रा२इसन्तू । ^१ इहा । ^{२ १} तुवि

^{२ ५} वाजारः । ^२ ह्य३१उवार३ । ^{२ ५} ई३४डा । ^{२ १ १} जुमा२तोया ।

^१ इहा । ^{२ १ २ ५} भिमदेमार । ^२ ह्य३१उवार३ । ^{२ ५} ई३४डा ॥ १७ ।

^१ † ^२ रा । ^१ वता२इः । ^१ नाः । ^{२ २ १ १} इहा । ^१ औहौहो । ^१ इडा ।

^२ सधार । ^{२ २ १} मादाइ । ^१ इहा । ^{२ २ १ १} औहौहो । ^१ इडा । ^२ इन्द्रा२इ ।

^{२ १} सन्तू । ^१ इहा । ^{२ २ १ १} औहौहो । ^१ इडा । ^२ तुवा२इ । ^{२ २ १} वाजाः ।

^१ इहा । ^{२ २ १ १} औहौहो । ^१ इडा । ^२ जुमा२ । ^{२ २ १} तोया । ^१ इहा ।

* † “रैवते द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ ।

१ २ १ १ २ १ २ १ २ १
 औहौहो । इडा । भिर्मा २ । देमा । इहा । औहौहो ।

१ १ १ २ १ २ १ १ १ १
 इडा । एरा । एवृ । एरे २३४५ ॥ १८ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ३५३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १७, १८

८१ साम—२भा० २५४ पृष्ठे सुद्धितम् ।

१ २ २ १ २ २ २ २ २ २
 * एआया । रुचाहरिण्यापुनानोविश्वाद्देवांसित-

१ १ १ २ २ २ २ १ २
 रतिसयू रग्वभाइः । इडा । ह्यरौनसयू श्वाभीः । धारा ।

२ १ १ १ २ २ १
 पृष्ठस्यरो रचताइ । इडा । धारा । पृष्ठस्यरो रचताइ ।

१ १ २ २ १ १ १ २ २
 अथा । धारा । पृष्ठस्यरो रचताइ । इडा । पुनानो

२ २ २ २ २ २ २ २ ४ ५
 अरुषोश्चाश्रीः । विश्वायद्रूपापरिया । सियाइ । काभीः ।

२ १ २ १ २ १ १ १ १
 सप्तास्येभिराश्चो । काभिराश्च उवारश्च । इट् इडा २ ३

१ १
 ४५ ॥ २० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८२५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २०

१ २ २ २ १ २ १ २ २ २
 † आभित्वाभूरनोनुमोवा । आदुग्धाद्वधेनवर्द्धशान

* “नित्यवत्साच” —इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

† “वसिष्ठस्य च रथन्तरम्” —इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

१ २ १ २ २ १ ४
मस्यजगतः । सुवा२३३३शाम् । आइशानमा२३इन्द्रा ३ ।

१ २ ४ ५ ५ १
तास्य२३४षा । ओवा६ । हाउवा । अस् ॥ २१ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४८० पठे द्रष्टव्यम् । २१

३ २ १ २ ३ २ १ २ १ २ १
* अयंवायाउ । २ । अयंवायाउ । त्वामिद्धा ३ ।

२ २ १ २ २ २ १ २ २ १ २
हावामहाइ । ३ । सातौवाजा । स्याकारवाः । ३ ।

२ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १
त्वांवृत्राइ । शूइन्द्रसात् । पातिन्नराः । ३ । त्वाङ्गाष्टा ।

२ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १
स्र्वावर्तताः । ३ । अयंवायाउ । २ । अयम् । वार ।

२ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १
या२३४ । औहोवा । ए । त्रिवृतं प्रवृतम् । २ । ए । त्रि

१ २ १ १ १ १ १
वृतं प्रवृता२३४५म् ॥ २२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४८२ पठे द्रष्टव्यम् । २२

१ २ ३ १ २ ३ २ ३
आक्रन्दयकुरुघोषमहान्तं

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
हरीइन्द्रस्याभियोजयाशू ।

२ १ २ ३ २ ३ २
मर्माविधन्ददतामन्यो अन्यं

* “जमदग्नेष सप्तहम्”—इति आ० आ० ३, २, २३ ।

३ १ २   ३ २ ३ १ २
शल्यात्मापततुश्लोकमच्छ ।

२७ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २
प्रयञ्चक्रमराव्णोसनताअभ्यवर्त्तयत् ।

२८ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
ज्योगित्सिखोद्धानैशयातैकेशवच्छिरः ॥ २३ ॥

इधमृक् । गानप्रत्येऽस्याः पाठकारणं व्याख्यानञ्च नृग्यम् । २३

२   ३   ३ २   १ २२   ३ १ २
आ । क्रन्दय । कुरु । घोषम् । महान्तम् ।

२ ३ २ १ २   १ २२   ३ २   ३   ३ १ २
हरीदिति । इन्द्रस्य । अभि । योजय । आशूदिति ।

३   १ २२   ३   १ २२   ३   ३ २
मर्माविधम् । मर्म । विधम् । ददताम् । अन्यः ।

३   २   ३ २   ३   २   ३ १ २   ३ ३
अन् । यः । अन्यम् । अन् । यम् । शल्यात्मा । शल्य ।

३   ३   १ २२   १ २२   २   २   ३ २
आत्मा । पततु । श्लोकम् । अच्छ । प्र । यत् । चक्रम् ।

१ २२   २   ३   ३ १ २   ३ १ २   ३
अराव्णे । अ । राव्णे । सनतै । अभ्यवर्त्तयत् । अभि ।

१ २२   २   २   ३ २   ३   १ २२
अवर्त्तयत् । ज्योक् । इत् । तिस्रः । ओद्धानै । शया

१ २२   १ २२
तै । केशवत् । शिरः ॥ २४ ॥

प्रदशितर्चः पदपाठ एषः । गानप्रत्ये पदपठनकारणं नृग्यम् । २४

२२ १ २१ २ १
 * आत्तन्दयोवा । कुसुघोषम्माहार । आन्ता२म् ।
 १ २ २ १ २ २ १ २
 हरीन्द्रस्याभियोजया २ । आशू २ । मर्माविधन्दता
 १ २ १ २ २ २
 मन्यो २ । आन्या २म् । शल्यात्मापततुह्लोकमा २३ ।
 १ १ ३ ५ २ १
 आ २ । क्का २३४ । औहोवा । अस् ॥ २५ ॥

२२ १ १ १ १
 ४ हाउ । ३ । अस् । ३ । फट् । ३ । मृस् । ३ । हस् ।
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 ३ । प्रायत् । चक्रम् । आरार । आव्णा २इ । सानर ।
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 ताअर । भावर । तायत् । जीयो२क् । इत्तीर ।
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 साओर । हातैर । शायार । तैकेर । शावरत् ।
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 शाइररः । हाउ । ३ । अस् । ३ । फट् । ३ । मृस् । ३ ।

* “पञ्च पविमन्ति महासामानि (तत्र प्रथमं मिदम्) शर्वस्य प्रथमोत्तने (तत्र प्रथमं मिदम्) * * * अथापरमग्ने र्हरसी द्वे (तत्राष्टमं मिदम्)”—इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

† “पञ्च पविमन्ति महासामानि (तत्र द्वितीयं मिदम्) * * * इन्द्रस्य त्रीणि (तत्राष्टमं मिदम्) * * * अग्ने र्हरसी द्वे (तत्र द्वितीयं मिदम्)”—इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

१ २ ५२ २ २२१ २२१
हस् । २ । हार३४ । औहोवा । एअस् । एफट् ।

२२१ २२१ ३११११
एमृस् । एहस् । ई२३४५ ॥ २६ ॥

२ १ २ १२ ५ १ ५ १२ २ ५
* अभ्याभूः । ३ । प्रायरत् । चक्ररम् । आरार ।

१२२ ५ १२ ५ १२ ५ १२ ५ १२ ५
आव्णारइ । ३ । सान२ । ताअर । भ्याव२ । तायर

१२२ ५ १ ५ १२ २ ५ १२ २ ५
त् । ३ । जीयो२क् । इत्ती२ । स्त्राओ२ । हतै२ । ३ ।

१२ २ ५ १२२ ५ १२ ५ १२ ५ २१ २
शायार । तैके२ । शाव२त् । शाइर२ः । ३ । अभ्याभूः ।

१ १ १ ३ ५२ २ १ २ २
२ । अ । भ्यार । भूर३४ । औहोवा । हस्प्रहस्प्र३

१ ३ १११११
चक्षूर३४५ः ॥ २७ ॥

२२ २१२ २ २ २१ १
† हाउ । ३ । चुरोहरोहरोहरः । ३ । वृषप्रवृष

* “पञ्च पविमन्ति महासामानि (तत्र तृतीय मिदम्) * * * रुद्रस्य त्रीणि (तत्र द्वितीय मिदम्) * * * चुरस्य चरसी द्वे (तत्र प्रथम मिदम्)” — इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

† “पञ्च पविमन्ति सामानि (तत्र चतुर्थ मिदम्) * * * रुद्रस्य त्रीणि (तत्र तृतीय मिदम्) * * * चुरस्य चरसी द्वे (तत्र द्वितीय मिदम्)” — इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

२१२ २१ २१२१२ १ १ १
स्वधा॒स्वय॒स्कुण्ड॒पमूर्ज॒रजः॒सुवः । ऊम् । ३ । हो ।

१ २ ५२ २ २२ १२
३ । च॒ २ । च॒ २३४ । औ॒होवा । ए । वाक् ।

२२ १२ २२ १ २२ २१ २२ १२ २२ २१
ए । इडा । ए । सुवः । ए । बृ॒हत् । ए । भाः । ए । अर्क

२ २२ १२ १
म॒र्चत॒देवावृ॒ध॒हस् ॥ २९ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४८० पृष्ठे दृश्यम् । २९

१ २ २ १ ३ २ १ १ २ २२
* हो॒वा३४३ । आ॒र॒इ । ह्रि॒या३४५ । हा॒उ । ३ ।

२२ २२ २ २२ २ २ २ ५२ २
ए॒ह्रि॒या॒हा॒उ । ३ । ए॒ह्रि॒या॒हा॒उ । ए॒ह्रि॒या३४ । औ॒होवा ।

२१ २ २ २ २ १ १ २ १ १
इ॒ह्रपू॒जामि॒ह्ररयि॒ररा॒णो॒हस् । हो॒वा३४३ । आ॒र॒

३ २ १ १ १ २ २ २ २
इ । ह्रि॒या३४५ । हा॒उ । ३ । ए॒ह्रि॒या॒हा॒उ । ३ ।

२ १२ ० ३ ५ १ २ २ १ १
क॒यान॒श्वाइ । च॒आ॒र॒भू॒र३४वा॒त् । हो॒वा३४३ । आ॒र॒

२ ३ १ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २
इ । ह्रि॒या३४५ । हा॒उ । ३ । ए॒ह्रि॒या॒हा॒उ । ए॒ह्रि॒या॒

२ २ २ ५२ २ २ २ २ २ २ २ २
हा॒उ । ए॒ह्रि॒या३४ । औ॒होवा । रा॒यस्यो॒षाय॒सु॒क॒ताय॒

^{१२ २२१ १ २ १ ३ २ १११ २२}
 भूयसेहस् । होवाश्चा३ । आ२इ । हिया३४५ । हा
^{१२२ २ २२१ २१ १ २ २}
 उ । ३ । एहियाहाउ । ३ । जताइसदा । वाङ्गः सार३४
^{५ १ २ १ ३ २ १११ २२}
 खा । होवाश्चा३ । आ२इ । हिया३४५ । ३ । हाउ । ३ ।
^{१२२ २ १२२ २ २२ २ ५ २}
 एहियाहाउ । एहियाहाउ । एहिया३४ । औहोवा ।
^{१२ २२१ २१२ १ १ २ १ १ ३}
 आगन्वाममिदम्बृहद्वस् । होवाश्चा३ । आ२इ । हि
^{२ १११ २२ १२२ २ २ २}
 या३४५ । हाउ । ३ । एहियाहाउ । ३ । कयाशचाइ ।
^{३ ५ १ २ १ ३ २ २२ १११}
 छयारवार३४र्ता । होवाश्चा३ । आ२इ । हिया३४५ ।
^{२२ १२२ २ १२२ २ २ २}
 हाउ । ३ । एहियाहाउ । एहियाहाउ । एहिया३४ ।
^{५ २ २२१ २१२ १ १ २ २ १}
 औहोवा । इदं वाममिदम्बृहद्वस् । होवाश्चा३ । आ
^{३ २ १११ २२ १२२ २ २ २}
 रइ । हिया३४५ । हाउ । ३ । एहियाहाउ । ३ । कया
^{० ३ ५ १ २ २ १ १}
 शचाइ । छयारवार३४र्ता । होवाश्चा३ । आ२इ ।
^{३ २ १११ २२ १२२ २ १२२ २ २}
 हिया३४५ । हाउ । ३ । एहियाहाउ । एहियाहाउ ।

२२ २ ५२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 एहिया३४ । औहोवा । चराचरायवृहत्तद्द्वाममिदम्बृ
 १
 हृद्वस् ॥ ३० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ मा० ३८४ पृष्ठे दृश्यम् । ३०

२२ २ २ २ २ २२ २ २ २ २२
 * होइयाहोइयाहोइया३४३पिब । मत्स्वाहाउ । ओ
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 जोहाउ । सहोहाउ । बल॑हाउ । इन्द्रोहाउ । व
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 योहाउ । बृहद्वाउ । ऋत॑हाउ । स्वर्हाउ । ज्योतिर्हाउ ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 दा३धे । हाउहाउहाउ । औहो१इ । ३ । पिवासोमाम् ।
 १ २ १ २ २ २ २ २ २ २
 इन्द्रमा । दतुत्वा । ३ । हाउ । २ । हाउ । औहो१इ । ३ ।
 २ २ २ १ २ २ २ २ २ २
 पिवासोमाम् । इन्द्रमा । दतुत्वा । ३ । हाउ२हाउ । औहो१
 २ २ २ १ २ २ २ २ २ २
 इ । ३ । पिवासोमाम् । इन्द्रमा । दतुत्वा । ३ । मत्स्वा
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 हाउ । ओजोहाउ । सहोहाउ । बल॑हाउ । इन्द्रो
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 हाउ । वयोहाउ । बृहद्वाउ । ऋत॑हाउ । स्वर्हाउ ।

* “इन्द्रस्य महावैराजं वसिष्ठस्य वा”—इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

^{२२ २ २ २ २ २ २ २}
ज्योतिर्द्वाउ । दा३धे । चाउ । २ । चाउ । औहो१इ । ३ ।
^{२ १२ २ १ २ १ २ २ २ २}
यन्नेसुषा । वाहरिया । श्वाद्दीः । २ । श्वाद्रिः । चाउ ।
^{२ १ २ २ २ २ २ २ २ २}
२ । चाउ । औहो१इ । ३ । यन्नेसुषा । वाहरिया । श्वा
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
द्दीः । २ । श्वाद्रिः । मत्स्वाहाउ । ओजोहाउ । सच्चो
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
हाउ । वल्हाउ । इन्द्रोहाउ । वयोहाउ । बृह
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
हाउ । ऋन्हाउ । स्वर्द्वाउ । ज्योतिर्द्वाउ । दा३धे ।
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
हाउ । २ । चाउ । औहो१इ । ३ । सोतुर्वाह । भ्यांसु
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
यतो । नार्वा२ । २ । नार्वा । चाउ । २ । चाउ । औहो
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
१इ । ३ । सोतुर्वाह । भ्यांसुयतो । नार्वा२ । २ । ना
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
र्वा । सधमे । २ । साधा३माइ । ऋतमे । २ । आर्त्ता३
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
माइ । इयाहाउ । २ । इयपिवमत्स्वा३ । हाउवा३ ।
३११११
ई२३४५ ॥ ३१ ॥

^{२२} * हाउ । ३ । ^२ प्रियहोइ । ३ । ^२ प्रियमोइ । ३ । अग्र
^{२ २ १ २} आयाहीश्वाइताश्या२इ । ^{२ २ २ १ २} गृणानोह्वयाइदाताश्या२इ ।
^{२ २ २ १ २} निहोतासत्सीश्वाह्वाइपी२इ । ^{२२} हाउ । ३ । ^२ प्रियहोइ ।
^२ ३ । ^{२ १ १} प्रियमोइ । २ । ^३ प्रियारम् । ^{५ २ २} आ२३४ । औहोवा ।
^{२२ २१} ए । ^{२२ २२ १२ २१ २१} प्रियम् । ३ । ए । ^{२२} ब्राह्मणानांयन्मनस्तन्मयिब्राह्म
^{१२ २ २२ २१ २ २ १} णानाम् । ए । ^{२२ २२ १} पशूनांयन्मनस्तन्मयिपशूनाम् । ए । ^{२२ २२ १} योषि
^{२२ १ २ १ २२ १ २ १ १ १ १} तांयन्मनस्तन्मयियोषिता२३४५म् ॥ ३२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० २४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ३२

^{२२ २ १} † वीहायवाइ । ३ । ^{२२ १२ २} वीहायवाइ । ^{२ १ २} कयानश्वाइ ।
^{७ ३ ५} चआरभू२३४वात् । ^{२२ १ २ १} ऊताइसदा । ^{१ २ ३ ५} वार्द्धःसार३४खा ।
^{२ १ २} कयाश । ^{७ ३ ५} चाइ । ^{२२ २ १} छयारवार३४र्त्ता । ^{२ १ २} वीहायवाइ । ३ ।

* “अग्रे सप्रियम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

† “सर्पसाम कसमाष वा”—इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

२२ १२ १ १ ५२ २ २२ १ २ १ २
 वीद्वा । यार । वा२३४ । औद्दीवा । ए । संयमन्नव्याय
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 मन्वियमन्नसमायमन् । येकेचोदरसर्पिणस्तेभ्योनमा २ ३
 १ १
 ४ पुः ॥ ३३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ३८४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ३३

३४ साम २भा० ५७-५८ पृष्ठयोर्मुद्रितम् ।

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने द्वितीयस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

॥ इति अर्क-नाम प्रथमं पर्व समाप्तम् ॥

॥ हरिः ॐ ॥

२२ १२ १२ २ १
 * हाउ । ३ । आयुः । ३ । सात्यम् । ३ । इन्द्र
 २ १ २२ ३४ ५ २ १२ २ १
 न्नरो । नेशमधि । ताहवन्ताइ । यत्पारियाः । युनज ।
 २५ ३४ ५ २२ १२ २ १ २ ३ ४२ ५
 ताइधियस्ताः । शूरोनृषा । ताश्श्रव । सश्चकामाइ ।
 २२ १२ २२ २२ ३४ ५ २२ २२
 आगोमताइ । व्रजेभ । जातुवन्नाः । हाउ । ३ । आ

* “वसिष्ठस्य प्राणापानौ द्वौ”—इति आ० ब्रा० ३, २, १४ ।

युः । ३ । सात्यम् । २ । सत्या३४ । औहोवा । ई२
 १११
 ३४५ ॥ १ ॥

२२ १२ २ २ २ १
 हाउ । ३ । आनोह्यि । ३ । मनदोहम् । ३ ।

२ १ २ १ २२ ३४५ २१२
 इन्द्रन्नरो । नेश्मधि । ताह्वन्ताइ । यत्पारियाः ।

२१ २ ३४५ २२१२ २ १ २३
 युनज । ताइधियस्ताः । गुरोनृषा । ताश्श्रव । सश्च
 ४२ ५ २२ १२ २१२ २२ ३४५ २२
 कामाइ । आगोमताइ । ब्रजेभ । जातुवन्नाः । हाउ ।

१२ २ २ २ १ १ २ २
 ३ । आनोह्यि । ३ । मनदोहम् । ३ । मनारश्दोहा

५२ २ ३११११
 ३४ । औहोवा । ई२३४५ ॥ २ ॥

२२ १२ २ २ २ २
 * हाउ । ३ । एन्यौ । ३ । एन्याहाउ । ३ । इन्द्र

२ १ २२ ३४५ २१२ २ १
 न्नरो । नेश्मधि । ताह्वन्ताइ । यत्पारियाः । युनज ।

२ ३४५ २२१२ २ ३ २३४२ ५
 ताइधियस्ताः । गुरोनृषा । ताश्श्रव । सश्चकामाइ ।

२२ १२ २१२ २२ ३४५ २२
 आगोमताइ । ब्रजेभ । जातुवन्नाः । हाउ । ३ ।

^{१२२} एन्यौ। ^{१२२ २} ३। ^{१२ २} एन्याहाउ। ^२ २। ^२ एन्याइहाउ। वा३।

^{३११११}
ई२३४५॥ ३॥

^{२२} हाउ। ^{१२ २ २२ २} ३। ^{१२ १२} आहोएन्यौ। ^{१२ १२} ३। ^{१२ १२} आहो२एन्याउ।

^{२ १} ३। ^{२ १} इन्द्रन्नरो। ^{२२ ३ ४ ५} ने३मधि। ^{२ १२} ताहवन्ताइ। यत्पारियाः।

^{२ १} युनज। ^{२ ३ ४ ५} ताइधियस्ताः। ^{२२ १२} भूरोनुषा। ^{२ १ २ ३} ताइश्रव। सश्र

^{४२ ५} कामाइ। ^{२२ १२} आगीमताइ। ^{२ १२} ब्रजेभ। ^{२२ २ ४ ५} जातुवन्नाः। ^{२२} हाउ।

^{१२ २ २२ २} ३। ^{१२ १२} आहोएन्यौ। ^{१२ १२} ३। ^{१२} आहो२एन्याउ। ^{१२} २। ^{१२} आहो२

^{१२} एन्या३। ^२ हाउवा३। ^{३११११} ई२३४५॥ ४॥

^{२२} * हाउ। ^१ ३। ^२ ह् ह् ह् ह् ह् ह्। ^{२२} ३। ^{२ १} हाउ। ^{२ १} ३। ^{२ १} इन्द्र

^{२ १} न्नरो। ^{२२ ३ ४ ५} ने३मधि। ^{२ १२} ताहवन्ताइ। ^{२ १} यत्पारियाः। ^{२ १} युनज।

^{२ ३ ४ ५} माइधियस्ताः। ^{२२ १२} भूरोनुषा। ^{२ १} ताइश्रव। ^{२ ३ ४ ५} सश्रकामाइ।

^१ उवा । ^{१ २} ओवा । २ । ^१ उवा । ^{१ ३} ओवा । ^{४ ५} आइन्द्राम् ।
^{१ २ २} नरोनेमधिताह्वारश्नाई । ^२ यात्पा । ^{४ ५} र्यायुनजतेधि
^२ याश्नाः । ^{४ ५} गुरो । ^{१ २ २} नृषाताश्रवसश्चकारश्माश् । ^२ आ
^५ गो । ^१ मतिव्रजेभजातुवारश्नाः । ^२ उवा । ^{१ २} ओवा । २ ।
^१ उवा । ^१ ओ । ^३ वारश् । ^{५ २ २} ओहोवा । ^{३ १ १ १ १} ईरश् ४५ ॥ ८ ॥

एतेषां व्याख्यानम्—१ भा० ६४२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १—८ ।

^{२ २ २} * होवाइ । २ । ^{२ २} होवाश्चाइ । ^{१ २} उपत्वाजाश्माश्यो
^{३ ५} गिरः । ^{२ २ २} होवाइ । २ । ^{२ २} होवाश्चाइ । ^{२ २} देदिशतीश्चाश्वि
^{२ ५} प्कृत । ^{२ २ २} होवाइ । २ । ^{२ २} होवाश्चाइ । ^{२ २ २} वायोरनीश्काश्
^{२ ३ ३} अस्थिरम् । ^{२ २ २} होवाइ । २ । ^{२ २} होवाश्चाश् । ^{५ २ २} ओहोवा ।
^{३ १ १ १ १} ईरश् ४५ ॥ ९ ॥

^{२ २ २} ओवा । २ । ^{२ २} ओवाश्चाइ । ^{२ २} उपत्वाजाश्माश्योगिरः

* वृद्धस्यतेर्वलभिदी द्वे, इन्द्रस्य वोद्धिद्वेभ्योः पूर्वम्—इति आ० ब्रा० २, १४ ।

२२ २   २२ २   २२   ४ १ ३ ५   २२
 ओवा । २ । ओवाश्चाइ । देदिशतीश्चाश्चिष्कृतः । ओ
 २   २२ २   २२ २   ४ १ ३ ५   २२
 वा । २ । ओवाश्चाइ । वायोरनीश्काश्चिष्कृतः । ओ
 २   २२ २   ५२ २   १११११
 वा । २ । ओवाश्चाइ । औहोवा । ई२३४५ ॥ १० ॥

अनयोर्वाङ्मानम्—१भा० ११३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ६, १०

२२ २   २२ २ २ २२ २   २२ २
 * हाउधामयत् । हाहाउधामधामायत् । हाहाउ
 २ २२ २   २ २ २ १ ३ ५   २
 वृद्धाधामधामायत् । वृद्धदिन्द्रा । यगारयाश्चता । मरु
 २   १ ३ ५   २२ २   १
 तोवृ । चहारनारश्चमाम् । येनज्योतिरजनयन् । च
 ३ ५   २२ २ २   १ ३ ५   २२
 तारवारश्चर्द्धाः । देवन्देवा । यजारगृश्चवी । हाउ
 २   २२ २ २ २२ २   २२ २ २ २२
 धामयत् । हाहाउधामधामायत् । हाहाउवृद्धाधामधा ।
 १ ३   ५ २ २   २   १ ३ १ १ १
 मार । यारश्च । औहोवा । ए३ । भार्गारश्चपुः ॥ ११ ॥

अस्य वाङ्मानम्—१भा० ५३४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ११

२२   २ २ २   २२ २
 † हाउ । ३ । यशोहाउ । ३ । वर्चोहाउ । ३ ।

* “भर्गयशसी हे”—इति आ० ब्रा० ६, २, १५ । तत्रायमिदम् भर्गम् ।

† द्वितीयश्चैतदु यशसं साम (आ० ब्रा० ३, २, १५) ।

^{१ २ १} आस्मिन्हाई । २ । ^{१ २} आस्मिन्हाइ१उ । ^१ वा २ । ^{१२ २२} तवेदिन्ना
^{१ २} वमंवसु । ^{१ २} त्वम्पुष्यसिमध्यमम् । ^{११२} सत्राविश्वस्यपरमस्यरा
^{१ २२१२ २ २ २२} जसि । ^{२२ २} नकिष्वागोषुवृण्वते । ^{२२ २} हाउ । ३ । ^{२२ २} यशोहाउ । ३ ।
^{२२ २} वर्चोहाउ । ३ । ^{१ २ १} आस्मिन्हाई । २ । ^{१ २} आस्मिन्हाइ१उवा २ ।
^{१२ २} आयुर्विश्वायुर्विश्वविषमायुरशीमक्षिप्रजान्त्वष्टरधिनिधेक्ष्यसे
^{२१ २२ १२२ १२२ १२११११} शतंजीवेमश्वरदोवयन्ते२३४५ ॥ १२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५५७ पृष्ठे दृश्यम् । १२

^{२२ २२ २} * कायमानोवनातुवाम् । ^{१ २ २} यन्मातृरजगाना१पा २ ।
^{१ २} औ २ । ^१ दौ २ । ^१ ऊवाइ । ^{१ २ २} औइदौ२३४वा । ^{१ २ २} नतत्तेअग्ने
^२ प्रमृषेनिवात्तो१ना २म् । ^{१ २} औ २ । ^१ दौ २ । ^१ ऊवाइ । ^१ औ
^{१ २} इदौ२३४पूवा । ^{१ २ २} यदूरेसन्निधामू१वा २ः । ^१ औ २ । ^१ दौ
^१ रे । ^{२ ३} ऊवाइ । ^{२ ३} औइदौ२३४पूवाइपूई । ^{२२ २२ २ २२} ए । राजस्वराजा
^{२२२२} २२४५ ॥ १३ ॥

* "यामे इ" — इति आ० ब्रा० ३, २, १५ ।

^{२२ १२} औचोवा २ । २ । औ । हो २ । वा २३४ । औचोवा ।
^{१२ २२ २ १२} कायमानोवनात्वम् । ^{१ २२ १२} यन्मातृरजगन्नपः । ^{२ १} नतत्तेअग्ने
^{१२ २१ २} प्रमृष्टेनिवर्त्तनम् । ^{१ २२ १२} यद्दूरेसन्निधाभुवः । ^{२ १२} औचोवा २ । २ ।
^{१२} औ । ^१ हो २ । ^३ वा २३४ । औचोवा । ए । विराजत्स्वराजा
^{११११} २३४५म् ॥ १४ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० १८० पृष्ठे दृष्टव्यम् । १३, १४ ।

^{२२} * हाउ । ३ । ^{१२ २ १ २} प्रसीमदेवाश्वाइताश्या २३ई । ^{२२} हाउ ।
^२ ३ । ^{२ १ २} सिन्धुर्नपिष्ये ३आर्षा १सा २३ । ^{२२} हाउ । ३ । ^{२ २} अग्नेः
^{२ २ १ २} पयसामदिरोना ३जागृ १वी २३ः । ^{२२} हाउ । ३ । ^{२ २ २} अक्काकोश
^{१२} मा ३धूश्चू १ता २३म् । ^{२३} हाउ ३ । ^२ वा । ^{२ २ २} घर्मः प्रवृत्तस्तन्वा ३
^{२ २ २ १२} मानुधेवृधेसुवा २३४५ः ॥ १५ ॥

^{१ २ २} औचोश्वा । ३ । ^{१ ३ २} ईश्या । ३ । ^१ आइहो २ । ३ । प्र

सोमदेववा^१इता^२२३४याइ । सिन्धुर्नपि । ष्य^३आर^४र्षा^५२३४
 सा । अ^६शोःपयसामदिरः । नजा^७र^८गृ^९२३४वीः । अ
 क्काकोशम् । मधू^{१०}र^{११}श्चू^{१२}२३४ताम् । औ^{१३}क्षो^{१४}श्वा । ३ । इ^{१५}३
 या । ३ । आ^{१६}इ^{१७}क्षी^{१८}२ । आ^{१९}इ^{२०}क्षी^{२१}२३ । आ^{२२}इ^{२३} । चार^{२४}३४ ।
 औ^{२५}क्षो^{२६}वा । घर्मःप्रवृ^{२७}क्तस्तन्वासमानशेमहे^{२८}सुवा^{२९}२३४पूः॥१६॥

अमघोर्वाक्खानम्—२भा० ८८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १५, १६

* अयम्पूषा^१श्चो^२२३४वा । रयि^३र्भगः । रयि^४र्भागा^५श्चो
 २३४वा । चार^६३४चूः । सोमःपुना^७श्चो^८२३४वा । नो^९अ
 र्षति । नो^{१०}अर्षति । नो^{११}अर्षा^{१२}ता^{१३}श्चो^{१४}२३४वा । सू^{१५}२३४वा ।
 पतिर्विश्वा^{१६}श्चो^{१७}२३४वा । स्य^{१८}भूमनः । स्य^{१९}भूमाना^{२०}श्चो^{२१}२३४
 वा । ज्यो^{२२}२३४तीः । विय^{२३}ख्यद्रो^{२४}श्चो^{२५}२३४वा । दसी^{२६}जभे ।
 दसी^{२७}जभा^{२८}श्चो^{२९}२३४वा । चार^{३०}३४चूः ॥ १७ ॥

* “प्रजापतेस्त्रीणि चक्षुषि”—इति आ० ब्रा० ३, २, १५ ।

^{२ १} अयम् । ^{१ १ ३} पूरषार३४ ^{५ २ २} औहोवा । ^{२ १ २} रयिर्भगः । ^{२ १} रयिः ।

^{१ १ ३} भारगार३४ ^{५ २ २} औहोवा । ^{१ २ २ १ २} सोमःपुनानोअर्षति । ^२ नोअ । ^{२ २ १}

^{१ १ ३} षारतार३४ ^{५ २ २} औहोवा । ^१ पतिर्विश्वस्यभूमनः । ^{२ १ २ २} स्यभू । ^{२ १ २} मार

^३ ना२३४ ^{५ २ २} औहोवा । ^{१ २ १ २ २ १ २} व्यख्यद्रोदसीउभे । ^{२ १ २} दसी । ^{१ १ ३} ऊभा

^{५ २ २} २३४ ^३ औहोवा । ^५ चार३४ ^{३ २} चूः । ^{१ १ ३} औहो३१इ । ^{१ १ ३} औरहो२३

^५ ४वा । ^३ सूर३४ ^{५ २ २} वाः । ^{१ १ ३} औहो३१इ । ^५ औरहो२३४ ^३ वा । ^३ ज्यो

^५ २३४ ^{३ २} तीः । ^{१ १ ३} औहो३१इ । ^५ औरहो२३४ ^३ वा । ^५ चार३४ ^३ चूः ॥ १८ ॥

^{२ २ २} एअयम्पूषारयिर्भगाः । ^{१ २} सोमःपुना । ^१ इहा । ^१ नो

^१ रअर्षा । ^१ इडा । ^१ ताइपतिर्विश्वस्यभूश्माइनाः । ^{२ २ २} वियख्य

^२ द्रोदसार३४ ^{१ २} होइ । ^१ ऊभाआ३१ ^{१ १ १ १} उवा२३ । ^{१ १ १ १} इट्इडार३४ ^{१ १ १ १} ५ ॥ १९ ॥

एषां व्याख्यानम् - २भा० १५५ पृष्ठे दृश्यम् । १७-१८

विंशत्यादि सामवचं २भा० २६२-२६३ पृष्ठयोर्मुद्रितम् । २०-२२

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने द्वितीयः प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

^{२२} ^२ ^{२ १ ३} ^५ ^{३ ५ ३}
 * चाउयच्छक्रासी । पारावार३५ती । ई४य । इया
^{४ ५} ^{२ १ ३} ^५ ^{२ १ ३}
 २३४ । इयाद्वाइ । याद्वार३४वा । ताइवृत्रार३४
^५ ^{२ ५} ^३ ^{४ ५} ^{२ १ ३}
 चान् । ई४य । इया२३४ । इयाद्वाउ । आतस्त्वा
^५ ^२ ^{१ ३} ^५ ^{२ १ ३} ^५ ^३
 २३४गी । भाइर्युगार३४दि । द्राकेशार३४इभीः । ई
^५ ^३ ^{४ ५} ^{२ १ ३} ^५ ^२
 ४य । इया२३४ । इयाद्वाउ । सूतावा२३४आ । वा
^{१ ३} ^५ ^{३ ५} ^३ ^४
 इवासार३४ती । ई४य । इया२३४ । इया५द्वाउ ।
^५ ^१ ^२ ^१
 वा । अश्वमिष्टये३४स् ॥ १ ॥

^{३ ५} ^३ ^{१ १ १ १} ^{४ ५} ^४
 ई४य । इया२३४५ । (एवन्तिः) । इयाद्वाउ । या
^३ ^१ ^{२ ४ ४ ३ ५} ^{४ ५} ^१ ^{२ ४}
 च्छा । क्रा । सी३पा३रावती । यादा । र्वा । वा३ता
^{२ ३ ५} ^{४ ५} ^१ ^{१ २२} ^{४ २२ ३}
 ३इवृत्रचन् । आताः । त्वा । गीर्भिर्युगदी३न्त्रा३कोशि
^५ ^{४ ५} ^१ ^{२ ४ २२ ३ ५} ^{३ ५} ^३
 मिः । सूता । वा२ । आ३वी३वासति । ई३य । इ

* “यौते द्व द्योगते वा”—इति आ० ब्रा० ३, २, १६ ।

^{१ १ १ १}यार३४५ । (^४त्रिः) । ^५इयापुद्वाउ । ^{१ २}वा । अश्वदिष्टये
^१इहस् ॥ २ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१ भा० ५४७ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १, २

^२* आ । ^{१ २}भौनव । ^१तआ२१३ । ^{१ २}हुहआ३१उवार३ ।
^३ई२३४डा । ^५प्रा । ^२यमिन्द्र । ^१स्यका२१२ । ^{१ २}मियमा३१उवा
^३२३ । ^५ई२३४डा । ^२वा । ^{१ २}त्सन्नपू । ^१वँआ२१२ । ^१युनि
^२या३१उवार३ । ^३ई२३४डा । ^५जा । ^२तएरिह । ^१तिमा२
^{१ २}१२ । ^१तरआ३१उवार३ । ^{१ १ १ १}इट् । इडार३४५ ॥ ३ ॥

^{३ १ २}अभौनव । ^२तआ३१उवार३ । ^३द्रूर३४हाः । ^५होइ ।
^१हो । ^{२ २}वाह्वा३१उवार३ । ^३ई२३४डा । ^५प्रियमिन्द्र । ^{१ १}स्य
^१का३१उवार३ । ^५मौर३४याम् । ^१होइ । ^१हो । ^{२ २}वाह्वा३
^३१उवार३ । ^५ई२३४डा । ^{२ १}वत्सन्नपू । ^२वँआ३१उवार३ ।
^१यूर३४नी । ^५होइ । ^१हो । ^{२ २}वाह्वा३१उवार३ । ^३ई२३४

* “तास्मिन्ने द्वे तास्मिन्ने वा”—इति भा० ब्रा० ३, १, १६ ।

डा । जात॒रिह । तिमा॑३१उवा॒२३ । तार॑३४राः ।
 हो॒इ । हो । वाहा॑३१उवा॒२३ । इट्॒इडा॑२३४५ ॥ ४ ॥

अनयोर्बाह्यान्—२भा० १६४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ४

* यदिन्द्र॑शासो॒अब्रा॑ताम् । च्यावया॑सदा॒३सार॑३स्य
 राइ । आ॒२३स्मा । कम । शु॒म्माघा॑श्वा॒२३न् । पू॒रु
 स्पृ॒२३४हाम् । वसा॑व्याआ॒३४ । औ॒होवा । धा॒२३इवा
 ३ । हार॑वार॒३४औ॒होवा । या॒२३४५ ॥ ५ ॥

या॒पुदिन्द्र । शा॒३सो॒अब्रा॑ताम् । च्यावया॑सा
 २ । दसा॑स्या॒१रा॒२इ । उवा॑३ । औ॒इवा । अ॒स्माका
 १मा॒२ । शु॒म्माघा॑श्वा॒२३न् । उवा॑३ । औ॒इवा । पु॒रु
 स्पृ॒१हाम् । वसा॑व्या॒१या॒२ । उवा॑३ । औ॒इवा३ । धि
 वोवा । हा॒५यो॒ईहाइ ॥ ६ ॥

अनयोर्बाह्यान्—१भा० १०४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ६

* “तौरवसे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, १, १६ ।

^{२२ २ २} ^{३२ २२} ^{३२ २२} ^१
 * हाउहाउहाउ । औहा । २ । औहाइ । इया
^२ ^{१ २} ^{३२ २} ^१ ^१
 हाउ । २ । इयाहाउ । औहोइ । ३ । भूवत् । इडा ।
^{२२ १} ^{२२ १} ^१ ^१ ^{२ १}
 स्वादिष्ठया । मादिष्ठया । जनत् । इडा । पवस्वसो ।
^{२२ १२} ^१ ^१ ^{२ २ १} ^{२२ १}
 माधारया । वृधत् । इडा । इन्द्रायपा । तावाइसुताः ।
^१ ^{—१} ^{२२} ^२ ^{३२ २२} ^{३२}
 करत् । इडा२३ । हाउ । २ । हाउ । औहा । २ । औ
^{२२ १ २} ^{१ २} ^{३२ २} ^{३२}
 हाइ । इयाहाउ । २ । इयाहाउ । औहोइ । २ । औ
^{२२ १} ^३ ^{५२ २} ^२ ^{२२ १}
 हो२ । या२३४ औहोवा । ए३ । धेनु ॥ ७ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ७

^२ ^{३ २} ^१ ^१ ^२ ^२
 † इयो३ । इया । इयो२इया । इयो३ । इया ।
^{२२ २} ^{२२} ^{२ २} ^{२ २} ^{२ २} ^{२ २}
 अग्नेयुङ्क्त्वाहीश्येतवा । अग्नेयुङ्क्त्वा । हीयेतवा । अग्ने
^२ ^{२२} ^२ ^२ ^१ ^१
 युङ्क्त्वाहीश्येतवा । इयो३ । इया । इयो२ । इया ।

* “धेनुपयसी दे” — इति आ० ब्रा० ३, २, १६ । तत्रेदमाद्यम् धेनुसाम् ।

† द्वितीयमिदम् पयःसाम (आ० ब्रा० ३, २, १६) ।

^२ इयो३। ^२ इया। ^{२ २ २ २} अश्वासीदाइवा३साधवाः। ^{२ २ २} अश्वासी
^{२ २ २} दाइ। ^{२ २ २ २} वासाधवाः। ^{२ २} अश्वासीदाइवा३साधवाः। ^२ इयो
^२ ३। ^२ इया। ^१ इयो२इया। ^२ इयो३। ^२ इया। ^२ अ
^२ रं वहन्ती३आशवाः। ^{२ २} अरं वहा। ^{२ २ २ २} तीयाशवाः। ^२ अरं
^२ वहन्ती३आशवाः। ^{२ २} इयो३। ^२ इया। ^१ इयो२इया।
^{२ २} इयोइया३उवा३। ^२ आ२। ^१ ३। ^{१ २ १ १ १ १ १} ह्सृए३पया२३४५॥ ८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३३ पृष्ठे द्रष्टव्यम्। ८

नवम-दशमे सामनी २भा० २६४-२६५ पृष्ठयोः मुद्रिते। ९, १०

एकादशं साम—२भा० २६७ पृष्ठे मुद्रितम्। ११

द्वादशं साम—२भा० २५६ पृष्ठे मुद्रितम्। १२

^{२ २ २} * हाउहाउहाउवा। ^{१ २ २ २} विश्वतोदावन्विश्वतो न आभ
^{२ २ २} द। ^{१ २} हाउ। ^{२ २ २ २ २} ३। ^{२ २} वा। ^{२ २ २ २ २} यन्वाशविष्टमीमहे। ^{२ २} हाउ। ^{२ २} ३। ^{२ २} वा।
^{२ २} आयुः। ^{२ २} हाउ। ^{२ २} ३। ^{२ २} वा। ^{२ २} सूवः। ^{२ २} हाउ। ^{२ २} ३। ^{२ २} वा। ^{२ २} ज्यो
^{२ २} तिः। ^{२ २} हाउ। ^{२ २} ३। ^{२ २} वा३। ^{२ २ २ २ २ २} ई२३४५॥ १३ ॥

“आयुर्नवसोमे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १०। तत्रेदमायुःसाम।

१ २२ २

१ २ २ १ २

३ १ २ ३ २ २

२ २

* विश्वतोदावन्विश्वतोनाम् । भराओवा । ३ । हा

३ २ २

२ १

५

२

१

ओवा । ३ । हाओओओओवा । २ । हाउवा । विश्व

२ २ २

१ २ २ १ २

२

३ १ २ ३ २ २

२ २ २ २

तोदावन्विश्वतोनाम्भर । भराओवा । ३ । हाओवा ।

२

१

५

२

१ २

२ १ २

३ । हाओओओओवा । २ । हाउवा । यन्वाशविशविष्टमी

२ २

३ १ २ ३ २ २

२ २ २ २

२ १

मह । महाओवा । ३ । हाओवा । ३ । हाओ

५

२

१ २ २

३ १ २ ३ २ २

२ओवा । २ । हाउवा । ईडा । इडाओवा । ३ ।

२ २ २ २

२

१

५

२

१ २

हाओवा । ३ । हाओओओओवा । २ । हाउवा । सूवः ।

३ १ २ ३ २ २

२ २ २ २

२

१

५

सुवाओवा । ३ । हाओवा । ३ । हाओओओओवा । २ ।

२

१ २

३ २ २ ३ २ २

२ २ ३ २ २

हाउवा । ज्योतिः । ज्योताओवा । ३ । हाओवा ।

२

१

५

२

१

३ । हाओओओओवा । २ । हाउवा । इट इडा

१ १ १ १

२३४५ ॥ १४ ॥

अनयोर्वाङ्मन्—१ भा० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १३, १४

* नवसोभम् (आ० ब्रा० २, १०) ।

१ २ २ १ २ २ २
 * एखादोः । इत्याविषूवतोमधोःपिबन्ति गौरि
 १ १ १ २ २ २ २ २ २ २ १ २
 याः । इडा । याइन्द्रेणसयाश्वाइरीः । वृष्णामदन्ति
 २ ४ ५ १ २ १ २ २
 शोः । भाया । वखीरनुस्वरारइहोइ । जायमाइशुवा
 १ १ १ १ १
 २३ । इट्इडा२३४५ ॥ १५ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८३३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १५

२ २ १ २ २ १ १ १
 † इन्द्रोमदा । यवावृधेशवसेवुत्रहाः नृभाइ । अ
 १ २ २ २ २ २ १ २ २ ४
 था । तमिन्महत्सुवा१जाइइषू । ऊतिमर्भेहवाइ । मा
 ५ १ २ २ १ १ २
 हाइ । सवाजेषुप्रनारइहोइ । वाइषदाइशुवारइ ।
 ३ ५
 आ२३४था ॥ १६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८४० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १६

१ २ २ १ २ १ २ २
 ‡ एखादोः । इत्याविषू२३हो२३ । वतारइः । हा

* “रायोवाजीय-बार्हद्विरे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १७ । तवाद्यमिदम्
 रायोवाजीयं साम ।

† बार्हद्विरम् (आ० ब्रा० ३, २, १७) ।

‡ “सङ्कृतिपार्थुर्यम् द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १७ । तवाद्यमिदम्
 सङ्कृति साम ।

२ २ २ १ ५ २ १ २
 ओवा । ३ । हा३ओर३४वा । २ । हाउवा । मधोःपिबन्ति

२ १ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 गौर्यः । याइन्द्रेणसयावरीः । वृष्णामदन्तिशोभया ।

१ २ १ २ १ २ २ २ २ २ १ १ ५
 वस्वीरनुस्वराज्यम् । हाओवा । ३ । हा३ओर३४वा ।

२ २ २ २ ३ १ १ १ १
 २ । हाउवा३ । हो३ । आ३ । ऊ३ । ई२३४५ ॥ १७ ॥

१ २ ३ ५ २ १ २ १
 * एखादोः । ओर३४वा । इत्थाविषू२वताः । अ

१ २ ३ ५ २ १ १ १
 था । एमधोः । ओर३४वा । पिबन्तिगौरियाः । अ

१ २ ३ ५ २ १ १ १
 था । एयाइ । ओ२३४वा । द्रेणसया२वराइ । अ

१ २ ३ ५ २ १ १ १
 था । एवृष्णा । ओर३४वा । मदन्तिशो२भया । अ

१ २ ३ ५ २ १ १ १
 था । एवस्वी । ओर३४वा । अनुस्वरा२जियाम् । अ

१ १ १ १ १
 थार३४५ ॥ १८ ॥

अनयोर्बाह्यानम् - १ भा० ८२९ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १७, १८ -

१ २ २ १ १ १ १ १
 † जभाइ । यदिन्द्रो२दसाइ । इडा । आपा ।

०. पार्श्वप्रसम् (आ० ब्रा० २, २, १७) ।

†. "श्वेन-वृषको द्वे" - इति आ० ब्रा० २, २, १७ । तत्राद्यमिदम् श्वेनसाम ।

^{२२ १ १ १ २ २ १ २ १}
 प्राथउषा रेइवा । इडा । माहा । तन्वामहा रेइनाम् ।
^{१ १ २ २ १ १ १ १ १ २}
 इडा । साम्रा । जच्चर्षणा रेइनाम् । इडा । देवी ।
^{२ १ १ १ १ २ २ १}
 जनित्रज रेइजनात् । इडा । भाद्रा । जनित्रजा रे
^{१ १ १ १ १ १}
 इजनात् । इडा रे ३४५ ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ७७८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १८

^{१ २ १ २ २ १ २ १}
 * एखादोः । एखादोः । इत्याविषू रेवताः । इडा ।
^{१ २ २ १ १ १ २ १}
 एमधोः । २ । पिबन्तिगौ रेरियाः । इडा । एयाई । एया
^{१ २ २ १ १ १ २ १}
 ई । ट्रेणसया रेवराई । इडा । एवृष्णा । एवृष्णा ।
^{२ १ १ १ १ २ १ २ १}
 मदन्तिशो रेभथा । इडा । एवस्त्रीः । एवस्त्रीः । अनु
^{१ १ १ १ १ १}
 खरा रेजियाम् । इडा रे ३४५ ॥ २० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८३३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २०

^{१ २ २ १ २ २ १ २ १}
 † होइहा । ३ । इहोइहा । ३ । औहो रे । इहा ।

* दृषकम् (आ० ब्रा० ३, १, १७) ।

† "भद्रयेयसी इ" — इति आ० ब्रा० ३, १, १८ । तयाद्यभिदम् भद्रसाम ।

^{१८ २८ ३ २} २ । औहोइहा३४ । ^{५८ ८} औहोवा । ^{२ १२} इमानुकम्भवनासीषधे

^१ मा३ । ^{१ २ १ २ २ २} इहा । ^{१ १८ ८} इन्द्रश्चविश्वे च देवाः । ^{१ १८ ८} इहा । होइहा । ३ ।

^{२ १८ ८} इहोइहा । ३ । ^{१८} औहो२ । ^१ इहा । २ । ^{१८ २८ ३ २} औहोइहा३४ ।

^{५८ ८} औहोवा । ^{२ २ १} ए३ । भद्रम् ॥ २१ ॥

^{१८ ८} * होइया । ३ । ^{२ १८ ८} इयोइया । ३ । ^{१८} औहो२ । ^१ इया ।

^{१८ १८ ३ २} २ । ^{५८ ८} औहोइया३४ । ^{२ १८} औहोवा । ^{१८ ८} इमानुकम्भवनासिष

^८ धेमा३ । ^{१ १ २ १ ८ २ २ १} इया । ^{१ १८} इन्द्रश्चविश्वे च देवाः । ^{१ १८} इया । हो

^८ इया । ३ । ^{२ १८ ८} इयोइया । ३ । ^{१८} औहो२ । ^१ इया । २ । ^{१८} औ

^{२८ ३ २} होइया३४ । ^{५८ ८} औहोवा । ^{२ १८ १ १ १ १} ए३ । श्रेयाः३४५ ॥ २२ ॥

अनयोर्वाङ्मानस—१भा० ८०३ पृष्ठे मुद्रितम् । २१, २२

^{२८} १* हाउतन्तुः । ३ । ^{२८} हाउविश्वम् । ३ । ^{२ ८} अचिक्रददा

* अथःसाम (आ० ब्रा० ३, २, १८) ।

† “तन्नोतुनी दे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तत्राद्यमिदम् तन्तुसाम ।

^{१२} ^{१२} ^२ ^२ ^१ ^२ ^२ ^२ ^१
 र्पाहराईः । महान्मित्रोनादर्शताः । स॒ह्रियेणादियु

^{२२} ^{२२} ^{२२}
 ताइ । हाउतन्तुः । ३ । हाउविश्वम् । २ । हाउ ।

^१ ^३ ^५ ^२ ^१ ^३ ^१ ^१ ^१ ^१
 वा२इ । आ२३४ औहोवा । ए३ । तन्तु२३४५ ॥ २३ ॥

^{२२} ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 * हावोतुः । ३ । हावैही । ३ । अचिक्रदद्वर्पाहरा

^{२२} ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 इः । महान्मित्रोनादर्शताः । स॒ह्रियेणादियुताइ ।

^{२२} ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 हावोतुः । ३ । हावैही । २ । हाउ । आ२इ । हा२३

^५ ^२ ^१ ^१ ^२ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१
 ४ । औहोवा । ए३ । ओतु२३४५ ॥ २४ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—२भा० ५५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २३, २४

^{२२} ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 † हाउ । ३ । पिवासीमाम् । इन्द्र । मन्दतुवा । हा

^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 उ । ३ । यन्तेसुषा । वा३हरि । अश्वअद्रीः । हाउ ।

^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 ३ । सोतुर्वाह । भ्या३सुय । तोनअर्वा । हाउ । ३ ।

० ओतुसाम (आ० ब्रा० ३, २, १८) ।

† “सहोमहसौ द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तत्राद्यम् सहसाम ।

२ २२ १ २५ २ २२ २ १ २५
वा । ए । दिशः । हाउ३ । वा । ए । प्रदिशः । हाउ३ ।

२ २२ २ १ २५ २ २ १ ३ १ १
वा । ए । उदिशः । हाउ३ । वा३ । ए३ । सहार३

११

४५: ॥ २५ ॥

२५ १ २ २ १ २ २ २ २५
* हाउ३वा । पिवासीममिन्द्रमन्दतुत्वा । हाउ३वा ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २५ २ २ २ २ १
यन्ते सुषावह्यश्वादिः । हाउ । ३ । वा । सोतुर्वाङ्ग

२ २ १ २ २ २ २ २ २५ २ २ २ २ २५
भ्यां सुयतो नार्वा । हाउ । ३ । वा । एभूमिः । हाउ ।

२ २ १ २ २ २ २ २ २५ २ २ २ २ २५
३ । वा । एअन्तरिक्षम् । हाउ । ३ । वा । ए । द्यौः ।

२५ * २ १ ३ १ १ १ १
हाउ । ३ । वा३ । ए३ । महार३४५: ॥ २६ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ८१५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २५, २६

२ २ २ १ २ १ २ २
† हाउप्रवइन्द्रायवृहाताइ । मरुतो ब्रह्म अर्चता । हा
२ १ २ २ २ १ २ २
उ । वृत्रं हनति वृत्रहा । हाउ । शास्ताक्रातूः । हा

* सहस्राम् (आ० ब्रा० ३, २, १८) ।

† “वार्कजन्मे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तच्चेदमाद्यं वार्कजन्मम् ।

५८२४,

१ २२ १ २ १ ३ ५ २ २ १
 उ । वाञ्छे णशा । हाउ । तारपा२३४ औहोवा । वर्णा३ह
 सु ॥ २७ ॥

२२ १ २ २२ २२ १ २ २ १
 * हाउ । ३ । विश्वेषाम् । ३ । भूतानाम् । ३ । स्तो
 २ २२ २ २ १ २ १ २ २
 भानाम् । ३ । प्रवइन्द्रायवृहाताइ । हाताइ । २ । मरु
 २ १ २ १ २ २ २ २
 तोब्रह्मअर्चाता । चाता । २ । वृत्रह्नतिवृत्रहाशत
 १ २ १ २ २ २ १ २ १ २
 क्रानूः । क्रानूः । २ । वञ्छे णशतपर्वाणा । र्वाणा । २ ।
 २ २ १ २ २ २ २ २ २ २
 हाउ । ३ । विश्वेषाम् । ३ । भूतानाम् । स्तोभानाम् ।
 १ २ २ २ ३ २ २ ५ २ २ १ १ १ १
 स्तोभानाम् । स्तोभाना३४ । औहोवा । इ२३४५
 ॥ २८ ॥

अनयोः व्याख्यानम्—१भा० ५३२ पृष्ठे दृश्यम् । २७, २८

३ २ २ ५ ४ ५
 १ हाह । हा३ । औ३४वा । (एवन्तिः) । आसा ।
 १ २ १ २ २ २ ४ ५ ४ ५ १
 विदाइ । वा३गोच । जीकमन्थाः । नाया । स्मिन्ना

उत्तरं वार्कजभम् (आ० ब्रा० ३, २, १८) ।

† “इषविश्वयोनिषी द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तत्रेदमाय निषसाम ।

इ । ^{२ १}द्रोश्जनु । ^{२२ २४ ५}षेमुवोचा । ^{४५}बोधा । ^१मसाइ । ^२त्वा

^१हृरि । ^{२४ ४५}अश्वयज्ञैः । ^{४५}बोधा । ^१नस्तो । ^{१ १}माश्मन्ध । ^{२२}सो

^{३४ ४५}मदेषू । ^{१२}हाह । ^१चाइ । ^२ओश्वा । ^५२ । ^{३२}हाह । ^२चा

^२३ । ^{३१ ११ १}ओश्वावाइ ५६ । ^{३२ ३४ ५५}इश्वा ॥ २८ ॥

* ^१ईरयो । ^१ईरयो । ^१ईरयो । ^{३२ २२}ऐही । ^{३२ २२}ऐही । ^{३२ २२}ऐही ।

^१हृ । ^१हृ । ^१हृ । ^{३२ २२}ओहा । ^{३२ २२}ओहा । ^{३२ २२}ओहाइ । ^{२ २}असा

^१विदाइ । ^{२ २२}वज्रोच्चजी २ । ^{२ १}कमाश्मन्धा । ^१ईरयो । ^१२ । ^१ई

^{३२ २२}रयो । ^{३२ २२}ऐही । ^१२ । ^{३२ २२}ऐही । ^{३२ २२}हृ । ^{३२ २२}३ । ^{३२ २२}ओहा । ^{३२ २२}२ । ^{३२ २२}ओ

^{२२}हाइ । ^{२ १}नियस्मिन्नाइ । ^{२ १}द्रोश्नुषे २म् । ^{२ १}उवोश्वा । ^१ई

^१रयो । ^१२ । ^{३२ २२}ईरयो । ^{३२ २२}ऐही । ^{३२ २२}२ । ^{३२ २२}ऐही । ^{३२ २२}हृ । ^{३२ २२}३ । ^{३२ २२}ओ

^२हा । ^{३२ २२}२ । ^{२ २}ओहाइ । ^{२ २}बोधामसाइ । ^{२ २}त्वाहरिया २ । ^२श्व

^१यार्च्यैः । ^१ईरयो । ^१२ । ^{३२ २२}ईरयो । ^{३२ २२}ऐही । ^{३२ २२}२ । ^{३२ २२}ऐही ।

२२ ३२ २२   २ १   १ १ ३   ५२ २   २२
 हेमाह । २ । महि । मारहा३२३४ औहोवा । ए ।

१   २२ १ ३ १ १ १ १
 महि । २ । ए । मही२३४५ ॥ १ ॥

२२   १ २   १   २२ २२ ३२ २२
 * हाउदिवी । ३ । दिवी रदिवि । ३ । दाइवेदाइवे ।

१ २ २   १   २ १   १   २
 ३ । महिचीणामवा ररस्त । द्य क्षमित्रस्या रर्यम्णाः । दु

२ १   १   २२   १   १
 राधर्ष वरु रणस्या । हाउदिवी । ३ । दिवी रदिवि ।

१२ ३२ ३२ २२   २ १   १ १ ३   ५२ २
 ३ । दाइवेदाइवे । २ । दिवि । दा२इवार३४ औहोवा ।

२२ १   २२ १ ३ १ १ १ १
 ए । दिवि । २ । ए । दिवी२३४५ ॥ २ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ४२० पृष्ठे दृश्यम् । १, २

२२ २   २ २ २   २२ १ २   २   १ २२ १
 † औहोइ । इयाहाउ । औहोहोश्वा । नाकेसु

२ १ २   २२ २   २ २ २   २२ १
 पा । णमुपयत्पतन्तम् । औहोइ । इयाहाउ । औहो

२ २   १ २२ १२   २२ १ २   २   २२ १
 होश्वा । हार्दावेना । तीअभ्यचत्तत्तौ । होइ । इ

* विस्वर्जःसाम (आ० ब्रा० ३, २, १८) ।

† याम-माधुच्छन्दसे द्वे—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तत्रेदं यामम् ।

^{२ २} याहाउ । ^{२२ १ २ २ १ २ १} औहौहोश्वा । ^{२ १ २} हाइरण्यपा । ^{२ १ २} क्षंवहणस्य
^२ दूतम् । ^{२२ २} औहोइ । ^{२२ २} इयाहाउ । ^{२२ १ २ २ १ २ १} औहौहोश्वा । यामस्य
^{२२ १ २} यो । नौशकुनगभरण्यम् । ^{२२ २} औहोइ । ^{२२ २} इयाहाउ । ^{२२} औ
^{१ २ २ २} हौहोश्वा । ^{३ १ १ १ १} हाउवाइ । इ२३४५ ॥ ३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६४६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ३

^{२ २} * सुरूपकान्मूतयेसुदुधामा । ^{१ २ २ १ २ २ १} वगो२ । ^{१ २} दुहया३
^{३ ५ ३ ५ २ १ २ २ १} उवार३ । इ२३४डा । ^{२ १ २} सूर३४वाः । ^{२ १} जुह्वमार३सी । द्य
^२ विद्यविया३उवार३ । ^{३ ५} ज्यो२३४तीः ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० २६६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ४

पञ्चमं-पष्ठे सामनी २भा० २६९-२७० पृष्ठयोर्मुद्रिते । ५, ६

सप्तमं साम २भा० २७१ पृष्ठे मुद्रितम् । ७

^{२२} १ हाउ । ^{२ १} ३ चन्द्रम् । ^{२ १ २} ३ चन्द्रं चन्द्रम् । ^{२ १} २ चन्द्रं

* भाष्यच्छन्दसं साम (आ० ब्रा० ३, २, १९) ।

† “शुक्रचन्द्रे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १९ । तत्रेदं मुत्तरं चन्द्रं साम ।

^१ चन्द्रम् । ^{३ २ १ २} चन्द्रं चान्द्रम् । ^{३ २ १ २} २ । चन्द्रं चान्द्रम् । ^{२ २ २} अत्राह गो
^{१ २} राशमान्वाशता २ । ^{२ २} नामत्वष्टुराशपाइचाश्या २म् । ^{१ २} इत्था
^{१ २} चन्द्रमाशसोष्टृश्चार्इ । ^{२ २} हाउ । ^{२ १} ३ । चन्द्रम् । ^{२ १} ३ । चन्द्रं
^२ चन्द्रम् । ^{२ ० १} २ । चन्द्रं चन्द्रम् । ^{३ २ १ २} चन्द्रं चान्द्रम् । ^{३ २} २ । चन्द्रम् ।
^१ चार । ^३ द्वा २३४ । ^{५ २ २} औहोवा । ^{२ २} ए । चन्द्रम् ॥ ८ ॥

अस्य व्याख्यानम् - १भा० ३४४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ८

नवमादि-पञ्चविंशान्यानि सप्तदश सामानि १भा० २७२ प्रभृति २८२ पृष्ठेषु
मुद्रितानि । ९-२५

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने तृतीयः प्रपाठकः ॥

॥ इति छन्द-नाम द्वितीयं पर्व समाप्तम् ॥

॥ हरिः ॐ ॥

१ २ २   २ २   २   २ २   २
 * ऊवेवाचाम् । वाचंवाचं ऊवे २ । वाक्शृणोतु
 २ १   २ २   २   २ १   २ २ १ २
 शृणोतुवा २क् । वाक्समैतुसमैतुवा २क् । वायमता
 १ २ २   १   ३ २   ५ २ २   २ २ १ २
 म् । रमताम् । रमा २३ । तुवा ३४ औहोवा । ईहा ।
 ३ ॥ १ ॥

१ १ २ २ १   २ २   १   २ २   १ २
 † ऊवाइवाचाम् । वाचं ऊवाइ । वाक्शृणोतू २३ ।
 ४ २ २ ३ ५ २   २ २   १ २   ४ २ २ ३ ५ २   २ २
 शाश्मैतुवाक् । वाक्समैतू २३ । साश्मैतुवाक् । वाय
 २ १   ३ २   ५ २ २   ३ १ १ १ १
 मतार २३म् । रम् । तुवा ३४ औहोवा । मार २३५इ ॥ २ ॥

अथ योमूलं न कृत्वा, अपि तु लोभः सचैवः—

३ २   १ २ २   १ २ २   ३ २   ३ १ २
 ऊवे । वाचम् । वाचम् । ऊवे । वाक् । शृणोतु ।

* “वाचोव्रते द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, २० । तत्राद्यं सिद्धम् ।

† उत्तरं वाचःसाम (आ० ब्रा० ३, २, २०) ।

३ १ २   ३ १ २   ३ १ २
 शृणोतु । वाक् । वाक् । समैतु । समैतु । वाक् ।

१ २ २   १ २ २   ३   २
 वाक् । रमताम् । रमतु । वाक् । मे । वाक् ॥ २ ॥ १ ॥ १, २

२ २ १ २   ४   ५   १ २ २   १ २   २
 * आतूना २ ३ इन्द्रवृत्रहन्हाउ । आस्माकमाहाउ । धा

२ २ १ २   १ २ २ १ २   ३ २   १
 मागहाहाउ । माहान्महाहाउ । भिह् ३ । ता २ ३ ४ ३

५   ५   ५   ५   १ १ १ १ १ २
 भाइ । उज्जवाईहाउ । वा । अस्फट्मृस्हस्वाक् ।

३ १ १ १ १

ऊर ३ ४ ५ ॥ ३ ॥

अथ व्याख्यानम्—१भा० ४०४ पृष्ठे दृश्यम् । ३

२ २ २ २ २ २ २   २   १ २ १ २
 † औहोवा औहोवा औहोवा । अगन्मज्योतिः । २ ।

१ २ १ २   २ १ २ २ २   २ १ २ २ २ २
 अगन्मज्योतिः । अमृता अभूम । २ । अमृता अभूमा ।

१ २   १ २   २ २ २   १ २   १ २ २
 तरिक्षमृथिव्या अध्यारुहामा । २ । तरिक्षमृथिव्या अध्यारु

२ २   १ २ १ २   २ २ १ २   २ २   १ २ २ २ २ २
 हाम । दिवमन्तरिक्षादध्यारुहाम । ३ । अविदाम देवान् ।

* “शशस्य कर्षू शयस्य व्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २० ।

† “सत्रस्यर्द्धिः”—इति आ० ब्रा० ३, २, २० ।

१ २२१२ २ २२ २ २ २ २ २ २
३। समुदेवैरगन्महि । ३। औहोवा औहोवा औहोवा ।

१ २ ३ १ १ १ १
सुवर्ज्योतीर३४५ः ॥ ४ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपि तु स्तोमः । स चैषः—

३ १ २ २ १ २ २ १ २ ३ १ २ २ ३
उ। अगन्म । ज्योतिः । अमृताः । अ । मृताः । अ

१ २ ३ २ १ २ ३
भूम । अन्तरिक्षम् । पृथिव्याः । अधि । आ । अरु

१ २ २ ३ १ २ १ २ ३
हाम । दिवम् । अन्तरिक्षात् । अधि । आ । अरु

१ २ २ ३ १ ३ २ ३
हाम । अविदाम । देवान् । सम् । उ । देवैः । अग
न्महि ॥ २ ॥ २ ॥ ४

२ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २
* इममूषू । त्वमस्मा । काम् । सनिङ्गायन्नव्या

२ १ २ २ १ २ १ २ २ १ २
सम् । आग्ने देवाइ । पुप्रारवो२३४ औहोवा । चार३

४ १
४५ः ॥ ५ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ५

* 'प्रजापतेः प्रतिष्ठा'—इति आ० ब्रा० ३, २, २० ।

२२ २२२ २३ ५२ २ २२१२
* ह्राउ । ३ । एवाहियेवार२३४औहोवा । ए३ । भूताया

११११ २२ २२२ २३ ५२ २ २
२३४५ । ह्राउ । ३ । एवाहियेवार२३४५औहोवा । ए३ ।

२२१२ ११११ २२ २२२ २३ ५२ २
रूपाया२३४५ । ह्राउ । ३ । एवाहियेवार२३४औहोवा ।

२ १२ ३११११ २२ २२२ २ ३ ५२ २
ए३ । आयुषे२३४५ । ह्राउ । ३ । एवाहियेवार२३४औहो

२ १२ ३११११
वा । ए३ । ज्योतिषे२३४५ ॥ ६ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु लोमः ; सर्वेषः—

३२ ३२ २१२ ३१२ १ २२ १ २२
एव । हि । एव । भूताय । रूपाय । आयुषे । ज्योति

षे ॥ २ ॥ ३ ॥ ६

सप्तमं साम—२भा० २८४ पृष्ठे मुद्रितम् । ७

२२ २ २ १२१२ १ २
* सोमासोऽमा । ३ । यत्रचक्षुः । तदाभाशरा२ ।

१२१२२ १ २ १२१२२ १ २
यत्रश्रोत्रम् । तदाभाशरा२ । यत्रआयुः । तदाभा

१२२१ १ २ १२१२ १
शरा२ । यत्ररूपम् । तदाभाशरा२ । यत्रवर्चः । तदा

२ १२१२२ १ २ १२१२२
भाशरा२ । यत्रतेजः । तदाभाशरा२ । यत्रज्योतिः ।

* “वाहतीच” —इति आ० ब्रा० ६, २, २० ।

† “परमेष्ठिनः प्राजापत्यस्य व्रतम्” —इति आ० ब्रा० ६, २, २० ।

^{१ २} तदाभाशरा^{१२ २ २}२ । ^{१२ २ २} सोमासोश्मा । २ । ^{१२ २ २} सोमाराश्जाश्न ।

^{१ २ ३} होरहा^{५ १ २}२३४ श्रीहोवा । ^{१ १ १ १ १ १} इट्ठडा^{२ ३ ४ ५}वा ॥ ८ ॥

अस्य मूलं न ऋक्. अपितु लोभः सचैषः—

^{१ २ २} सोमसोम । ^{१ २ २} सोम । ^३ सोम । ^{१ २ २} यत्र । ^{१ २ २} चक्षुः । ^{१ २ २} तत् । ^{१ २ २} आ ।

^३ भर । ^{१ २ २} यत्र । ^{३ २} ओत्रम् । ^३ तत् । ^{१ २ २} आ । ^{१ २ २} भर । ^{१ २ २} यत्र ।

^{१ २ २} आयुः । ^३ तत् । ^{१ २ २} आ । ^{३ २} भर । ^{३ २} यत्र । ^{३ २} रूपम् । ^{३ २} तत् । ^{३ २} आ ।

^३ भर । ^{१ २ २} यत्र । ^{१ २ २} वर्चः । ^३ तत् । ^{१ २ २} आ । ^३ भर । ^{१ २ २} यत्र । ^३ तेजः ।

^३ तत् । ^{१ २ २} आ । ^{१ २ २} भर । ^३ यत्र । ^{१ २ २} ज्योतिः । ^३ तत् । ^३ आ । ^३ भर ।

^{१ २ २} सोम । ^३ राजन् ॥ २ ॥ ५ ॥ ८

नवमं साम २भा० २८४ पृष्ठे सुद्रितम् । ९

दशमं साम—२भा० २८५ पृष्ठे सुद्रितम् । १०

^{२ २} * छाउ । ^{१ २ २} ३ । ^{१ २ २} वाग्ददद । ^{१ २ २} ददा^{१ २ २}२या । ^{१ २ २} इन्द्रोराजा ।

^{२ १} जगतः । ^{२ ३ ४ ५} चर्षणीनाम् । ^{२ १} अधिक्तमा । ^{२ १ २} विश्वरू । ^{२ ३ ४} पयंद

० “भरद्वाजस्य व्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २१ ।

^{१२५} वाज२म् । ३ । ^{१२२} वाजम् । ^१ ए२ । ^{१२५} वाज२म् । ३ । ^{१२२} वाजम् ।
^१ ए२ । ^{१२५} वाज२म् । ^{१२२} वाजमो२इ । ३ । ^{१२} वाजम् । ^२ विवी२
^१ विवि । ३ । ^{२१} विविहो२इविवि । ३ । ^१ व्यश्नवाइवि । २ ।
^१ व्या२श्नवाउ । ^२ वा । ^{२२} ए । ^{२१२} सुधामधाम । २ । ^{२२} ए । ^{२१२} सुधाम
^२ धामा२३४पू ॥ १२ ॥

अथ व्याख्यानम्—२भा० १६४ पृष्ठे दृष्टम् । १२

तद्योदशं साम २भा० २८७ पृष्ठे मुद्रितम् । १३

^{२२} * हाउ । ३ । ^२ हा३ । ^१ ओ२३४वाक् । (त्रिः) । ^५ ओम् ।
^१ ३ । ^२ ओम् । ३ । ^१ हा३ । ^५ ओ२३४वाक् । ३ । ^{२२२} एआयुः । ३ ।
^{१२} आयु । ३ । ^१ इन्द्रन्नरोनेमधिताहवा२न्ताइ । ^{२२} यत्पार्यायुन
^२ जतेधिया२स्ताः । ^१ शूरोनुषाताश्रवसश्चका२माइ । ^{२२} आगो
^२ मतिव्रजेभजातुवा२न्नाः । ^१ हाउ । ३ । ^{२२} हा३ । ^२ ओ२३४वाक् ।

* “यमव्रते द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, २११ । तत्रेदमुत्तरम् । “अङ्गिरसं
 वोत्तरम्”—इति च आ० ब्रा० ३, २, २११ ।

(त्रिः) । ओम् । ३ । ओम् । ३ । हा३ । ओ२३४वाक् । ३ ।

२२ २ १२ ३२ ५२ २२
एआयुः । ३ । आयुः । २ । आयू३४ । औहोवा । ए ।

२२ १२ २१ २ २ १२ २ ३ ११ ११
आयुर्द्वात्रिंशद्व्यं वर्चोधादेवेभ्यार३४पुः ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम् - १भा० ६३२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १४

२२ २ २ २ २
* होइहा३ । इहोइहा३ । (एवन्निः) । इमाउवा

२ १ २ २ २ २ १ २ २
न्दिविष्टयाओहाउ । उस्त्राहवन्ते अश्विनाओहाउ । अयं

२ २ २ २ २ १ २ २ २ १
वामङ्गे वसेशचीवसूओहाउ । विशंविशं हिगच्छथाओ

२ २ २ २ २ २ २ २
हाउ । होइहा३ । इहोइहा३ । २ । होइहा३ । इहो

५२ २ १५ १ २२ ३२ २
इहा३४ । औहोवा । ईपूहीहीहीहीहि ॥ १५ ॥

१ ३ २ १ ३ २ २ २ २
† होइहा । इहोइहा । (एवन्निः) । इमाउवान्दिवि

२ १ २ २ २ २ १ २ २ २
ष्टयाहोहाउ । उस्त्राहवन्ते अश्विनाहोहाउ । अयंवा

० "अश्विनोर्ब्रते द्वे" - इति आ० ब्रा० ३, २, ११ । तत्रेदमायम् ।

† अश्विनोर्ब्रतमुत्तरम् (आ० ब्रा० २, २, २१) ।

^{२ २ २ १ २} मङ्गेवसेशचीवहोहाउ । ^२ विशंविशं ^{२ १ २} छिगच्छयाहोहा
^{१ २ २ १ ३ २} उ । ^{१ २ २} होइहा । ^{१ ३ २} इहोइहा । २ । ^{१ ३ २} होइहा । ^{१ ३ २} इहोइहा
^{५ २ २} ४ । ^१ औहावा । ^१ ई२ । ३ ॥ १६ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ६१३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १५, १६

सप्तदशं साम २भा० २८९ पृष्ठे मुद्रितम् । १७

अष्टादशं साम २भा० २८७ पृष्ठे मुद्रितम् । १८

^{२ २} * हाउ । ३ । ^२ प्मुवन्नरा । ३ । ^{१ २} कोज्योतिः । ^{२ १ २} अर्को-
^२ ज्योतिः । २ । ^{२ २} सुवर्द्धेनुः । ३ । ^२ कश्यपस्यसूत्रवावाशइदरः ।
^{२ २} यावाङ्गः ^{१ २} सयूत्रजावाशइती २ । ^{२ २} ययोर्विश्वमाशपाइवाशता २
^२ म् । ^{२ २} यज्ञन्धीरानोश्चाशया २३ । ^{१ २} हाउ । ३ । ^{२ २} प्मुव
^२ न्नरा । ३ । ^{१ २} कोज्योतिः । ^{१ १ २} अर्कोज्योतिः । २ । ^२ सुवर्द्धेनुः ।
^{१ २} २ । ^{१ २} सुवर्द्धेनुः । ^{१ २} औहोवाहाउ । ^२ वा ३ । ^१ इट्इडा २३४५ ॥ १९

* “कश्यपव्रते द्वे”—इति आ० ब्रा० ६, २, २१ । तत्रेदमाद्यम् ।

^{२२} * हाउ । ^३ ३ । ^२ ऊ२ । ^३ ३ । ^३ कक्का२उ । ^३ ३ । ^३ कश्यपस्यसुवा
^२ २२ र ^१ २ ^{२२} २ ^१ २
 २३विदाः । यावाङ्गः सयूश्जावाश्इती२ । ययोर्विश्वमपा
^२ २ ^२ २ ^२ २ ^१ २ ^{२२} २
 २३इव्रताम् । यज्ञन्धीरानीश्चाश्वाश्वा२३ । हाउ३ ।
^१ १ ^२ २ ^२ २ ^२ २
 ऊ२ । ३ । कक्का२उ । २ । कक्का२३उ । क्काउवा३ ।
 ३११११
 ई२३४५ ॥ २० ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ७३० पृष्ठे सुद्रितम् । १९.२०

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने चतुर्थस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

^{२२} १ हाउ । ^३ ३ । ^१ २ इन्द्रा३१२३म् । ^{२२} हाउ । ^३ ३ । ^{२२२} नरोने
^२ २ ^१ २ ^२ २ ^२ २ ^२ २ ^२ २
 मधिताह्वान्ताइ । ह्वान्ताइ । ह्वान्ताइ । औइ ।
^२ २ ^१ २ ^२ २ ^२ २ ^२ २ ^२ २
 ह्वान्ताइ । वन्ता । औहोवा । एहिया । हाउ । ३ ।

० उत्तरं कश्यपव्रतं मिदम् (आ० ब्रा० २, २१) ।

† “अङ्गिरसां व्रते द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, २२ । तत्राद्यं मिदम् ।

६० ख,

^{१ २} यत्पा३१२३ । ^{२२} हाउ । ^{२२} ३ । ^{२ १ २} र्यायुनजतेधियास्ताः । ^{२ १ २} धियास्ताः ।
^{२ १ २} धियास्ताः । ^२ ओइ । ^{३ ४ ५} धियस्ताः । ^{१ २ २} यस्ता । ^{२ १ २} औहोवा ।
^{१ २ २} एहिया । ^{२२} हाउ । ^{१ २ २} ३ । ^{२२} गुरो३१२३ । ^{२२} हाउ । ^{२ २ २} ३ । ^२ नृषाता
^{१ २} श्रवसश्चकामाइ । ^{२ १ २} चकामाइ । ^{२ १ २} चकामाइ । ^२ ओइ ।
^{२ ४ २ ५} चकामाइ । ^{१ २ २ २} कामा । ^{२ १ २} औहोवा । ^{१ २ २ २} एहिया । ^{२२} हाउ । ^२ ३ ।
^{१ २ २} आगो३१२३ । ^{२२} हाउ । ^२ ३ । ^{२ २ २} मतिव्रजेभजातुवान्नः । ^२ तु
^{१ २} वान्नः । ^{२ १ २} तुवान्नाः । ^२ ओइ । ^{३ ४ ५} तुवन्नाः । ^{१ २ २} वन्ना । ^{१ २} औ
^{१ २} होवा । ^{१ २ २ २} एहिया । ^{२ २} हाउ । ^{२ २} ३ । ^{३ १ १ १ १} वा३ । ^२ ई२३४५ ॥ १ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६४२ पृष्ठे दृश्यम् । १

^{२२} * हाउ । ^{१ २} ३ । ^{१ २} हाहाउ । ^{१ २} ३ । ^{१ २} इहाहाउ । ^{१ २} ३ । ^{१ २} इयाहाउ ।
^{१ २} २ । ^{२ १ २} इया३हाउ । ^२ वा । ^{२ १ २ २ २ २ २} अभित्वागुरोनोनुमोहस् । ^२ अदु
^{२ २} ग्धाइवधेनवोहस् । ^{१ २ २ २ १ २} ईशानमस्यजगतःस्वर्दशहस् । ^{१ २ २ २} ईशान

• अङ्गिरसां व्रत मुत्तरम् (आ० ब्रा० ३, २, २९) ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
मिन्द्रतस्थुप्रोहस् । सहस्रांत्सहसस्पतिरदिववहस् । सर्जि
२ १ २ २ १ २ १ २ १ २
द्वाजसातमोदिववहस् । हाउ । ३ । हाहाउ । ३ । इहा
२ १ २ १ २ १ २ १ २
हाउ । ३ । इयाहाउ । २ । इया३हाउ । वा । इडाहस्
२
हसइडा ॥ २ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४८० पृष्ठे दृष्टव्यम् । २

तृतीय-चतुर्थे सामनी २भा० २२३ पृष्ठे सुद्धिते । ३, ४

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
* हाउश्वा । प्रागन्यदनुवर्त्ततेरजोपागन्यत्तमोपे
२ १ २ २ १ २ १ २ १ २
पतिभ्यसा । हाउ । ३ । उदुत्यञ्जाताश्वाइदा१सा२३
२ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
म् । हाउश्वा । प्रागन्यदनुवर्त्ततेरजोपागन्यत्तमोपे
१ २ २ १ २ १ २ १ २
तिभ्यसा । हाउ । ३ । देवंवहन्तीश्काइता१वार३ः ।
२ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
हाउश्वा । प्रागन्यदनुवर्त्ततेरजोपागन्यत्तमोपेपतिभ्यसा ।
२ १ २ १ २ १ २ १ २
हाउ । ३ । दशेविश्वायाश्चरा१यार३म् । हाउश्वा ।

• “अहोरात्रयोर्व्रते द्वे”—इति आ० ब्रा० २, २२ । तवायमिदम् ।

१२ १ २ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २ १ २
 ए । अरुचद्वन्मा अरुचदुषसान्दिविसूर्याविभाती २ ३

१ १

४ पु ॥ ५ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १४० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ५

षष्ठं साम २भा० २९६ पृष्ठे मुद्रितम् । ६

सप्तमं साम २भा० २९७ पृष्ठे मुद्रितम् । ७

अष्टमं साम २भा० ३०१ पृष्ठे मुद्रितम् । ८

१२ १ २ १ २
 * हाउ । ३ । ऊ२ । ३ । षी । ३ । इयाहाउ । ३ ।

२ १ २ १ २ २ ३ ४ ५ २ १ २
 उदुब्रह्मा । णी३ए२ । तश्रवस्या । इन्द्र३समा । र्ये३

१ २ २ ३ ४ ५ २ २ १ २ १ २ ३ ४ २
 मह । यावसिष्ठा । आयोविष्ठा । नौ३श्रव । सातता

५ २ १ २ २ १ २ २ ३ ४ २ ५ २ २
 ना । उपश्रोता । मईव । तोवचा३सी । हाउ । ३ ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 ऊ२ । ३ । षी । ३ । इयाहाउ । २ । इया३हाउ । वा३ ।

३ १ १ १ १

ई२३४५ ॥ ९ ॥

१२ १ २ १ २
 * हाउ । ३ । ऊ२ । ३ । षी । ३ । इयो । ३ ।

• “वसिष्ठव्रते द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, २१ । तवाद्यमिदम् ।

† उत्तरं वसिष्ठव्रतम् (आ० ब्रा० ३, २, २१) ।

१२ १२ २ २ १ २ १२२ २

* हाउ । ३ । विश्वाधनानिसञ्जित्यवृत्रहाभूर्यासुतिः ।

१ १ २ २ १ २ १२२ २ १
होइ । विश्वाधनानिसञ्जित्यवृत्रहाभूर्यासुतिः । होइ ।

१ २ २ २ १ २ १२२ २ १ २ १२
विश्वाधनानिसञ्जित्यवृत्रहाभूर्यासुतिः । होइ । उरुघोष

२ २ २ १ १ २ १२ २ २ २ १ १
च्चक्रेलोकम् । होइ । उरुघोषच्चक्रेलोकम् । होइ ।

२ १ २ २ २ १ १ २ १२२ २ २ १२ २
उरुघोषच्चक्रेलोकम् । होइ । वृत्रमेभ्योलोकेभ्योनुनु

२ १ १ २ १२२ २ १२ २ २ १
दानः । होइ । वृत्रमेभ्योलोकेभ्योनुनुदानः । होइ ।

२ १ २ २ २ १२ २ १ १ २ १ २
वृत्रमेभ्योलोकेभ्योनुनुदानः । होइ । इन्द्रन्नरो । ने

१ २ २ ४ ५ २ १ २ २ १ २
इमंधि । ताह्वन्ताइ । यत्पारियाः । युनज । ताइ

३ ४ ५ २ १ २ २ १ २ २ ४ ५ २ २
धियस्ताः । पूरोनृषा । ताश्श्रव । सश्वकामाइ । आ

१ २ २ १ २ १ २ ४ ५ २ २ १ २
गोमताइ । ब्रजेभ । जातुवन्नाः । हाउ । ३ । विश्वा

२ २ १ २ १२२ २ १ २ १ २
धनानिसञ्जित्यवृत्रहाभूर्यासुतिः । होइ । ३ । उरुघोष

१ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २ २ २ १
च्चक्रेलोकम् । होइ । ३ । वृत्रमेभ्योलोकेभ्योनुनुदानः ।

^१ होइ । ^२ २। वृत्रमेभ्योलोकेभ्योनुनुदानः । ^१ हो^१ । ^२ वार३४ ।

^५ ५५५ ^२ २५ ^२ २१ ^२ १५ ^२ ११ २५ ^२ २
औहोवा । ए । वृत्रञ्जघन्वा^५ अपतद्ववारयत्तमः । २ ।

^२ २५ ^२ २१ ^२ १५ ^२ २१ २५ ^२ ११ २१
ए । वृत्रञ्जघन्वा^५ अपतद्ववारयत्तमा२३४५ः ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६४२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ११

द्वादशं साम २भा० ३०३ पृष्ठे सुद्रितम् । १२

^१ * ए३१ । ^२ ४ । ^२ २५ ^२ २५ ^१ ३ ^५ ५
प्रवोमहाइ । महेवृधाइभरा२३४धाम् ।

^१ चौ । ^२ ४ । ^२ ३१ । ^२ ४ । ^२ १५ ^२ २ ^१ ३
प्रचेतसाइ । प्रसुमताइकुणू२३४

^५ ध्वाम् । ^१ चौ । ^२ ४ । ^२ ३१ । ^२ ४ । ^२ १५ ^२ २ ^२ ३
विशःपूर्वाइः । प्रचरचर्ष

^३ णा२३४इप्राः । ^५ चौ । ^१ ४ । ^२ ३१ । ^२ २ । ^२ ३१२ । ^३ आ२३४ ।

^१ १५ ^२ २५ ^२ २१ २ ^२ २५ ^२ १
औहोवा । ए । व्रतमेसुवसुवरेशकुनः ॥ १३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८२२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १३

^१ † ए२ । ^१ ५ । ^१ २५ ^१ २५ ^१ २५ ^१ २५
योवा । ५ । योवाहाइ । ५ ।

* “प्रजापतेस्त्रयस्त्रिंशत् सम्मितम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २३ ।

† “चतुस्त्रिंशत् सम्मितम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २३ । प्रजापतेरित्येव ।

^{२ १} इन्द्रन्नरो । ^{२ १} नेश्मधि । ^{२२ ३ ४ ५} ताह्वन्ताइ । ^१ ए२ । ^{१२२} पू । ^{१२२} योवा ।
^{१२२ २२} पू । ^{१२२ २२} योवाहाइ । ^{१२ ५ २} ४ । ^२ योवाश्चाउ । ^१ वा । ^१ क्षौ । ^३ ३ ।
^१ ए२ । ^{१२२} पू । ^{१२२ २२} योवा । ^{२ १२} पू । ^{२ १२} योवाहाइ । ^{२ १२} पू । ^{२ १२} यत्पा
^{२ १} रियाः । ^{२ ३ ४ ५} युनज । ^{१२२} ताइधियस्ताः । ^{१२२} ए२ । ^{१२२} पू । ^{१२२} योवा ।
^{१२ २ २२} पू । ^{१२ २ २२} योवाहाइ । ^{१२ ५ २} ४ । ^२ योवाश्चाउ । ^१ वा । ^१ क्षौ ।
^२ ३ । ^{१२ २} ए२ । ^{१२२ २२} पू । ^{१२२ २२} योवा । ^{२२} पू । ^{२२} योवाहाइ । ^{२२} पू । ^{२२} शु
^{१२} रोनृषा । ^{२ १} ताश्श्रव । ^{२ ३ ४ ५} सश्चकामाइ । ^१ ए२ । ^{१२} पू । ^{१२} यो
^२ वा । ^{१२२ २२} पू । ^{१२ ५ २} योवाहाइ । ^२ ४ । ^२ योवाश्चाउ । ^२ वा ।
^१ क्षौ । ^३ ३ । ^{१२२} ए२ । ^{१२२ २२} पू । ^{१२२ २२} योवा । ^{१२२ २२} पू । ^{१२२ २२} योवाहाइ ।
^{२२ २२} पू । ^{२ १२} आगोमवाइ । ^{२२ ३ ४ ५} ब्रजेभ । ^१ जातुवन्नाः । ^{१२२} ए२ । ^{१२२} पू ।
^{१२२ २२} योवा । ^{१२२ २२} पू । ^{१२ ५ २} योवाहाइ । ^२ ४ । ^२ योवाश्चाउ । ^२ वा ।
^{२२ २ २ २२ १} ए । ^१ व्रतमेसुवरेशकुनः ॥ १४ ॥

२२ १ २ १ २ १
 * हाउ। ३। हहाउ। ३। हृहृहाउ। ३। कपार
 २ १ २ २ १ २
 ३उ। ३। हा३ओ२३। २। हा३१उवा२। अभित्वा
 २२ १ १ ३ ५ २२ २
 गूरनो३। ३। आउ। वा२३। नूर३४माः। ईडा।
 १२ २ १ २२ १ २ १२ २ १ २ २२ २ २
 ३। ज्योतिष्यतस्वपतान्तरिक्षमृथिवीम्यच्चप्रदिशः ऋषीन्देवा
 १ २ २ २ २ ३ ५
 न्वर्णम्। अदुग्धाद्वधा३१उवा२३३। ना२३४वाः।
 १२ २ १२ २ १ २२ १ २ १२ २ १ २
 ईडा। ३। ज्योतिष्यतस्वपतान्तरिक्षमृथिवीम्यच्चप्रदिश
 १ २ २२ १२ १२ २ २
 ऋषीन्देवान्वर्णम्। ईशानमस्यजगतः सुवा३१उवा२३। दृ
 ५ २२ २ १२ २ १ २ २ १ २
 २३४शाम्। ईडा। ३। ज्योतिष्यतस्वपतान्तरिक्षमृथि
 १२ २ १ २ १ २ २२ १ १२ २ २
 वीम्यच्चप्रदिशः ऋषीन्देवान्वर्णम्। ईशानमिन्द्रवा३१उवा
 ३ ५ २२ २ १२ २ १ २ २ १
 २३। स्थूर३४षाः। ईडा। ३। ज्योतिष्यतस्वपतान्तरि
 २ १२ २ १ २ १ २ २ २ २ १ २
 क्षमृथिवीम्यच्चप्रदिशः ऋषीन्देवान्वर्णम्। हाउ। ३। हहा

१ १ १ १ १
उ। ३। हृहृहाउ। ३। कपार३उ। ३। हा३ओ३३।

१ २२ १ १ २ २ १
२। हा३१उवा२। १। व्रतमेसुवरेशकुनः ॥ १५ ॥

अथ व्याख्यानम्—१ भा० ४७८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १५

२२ २ २ १ २२ २२ २२ २२ २ २
* हाउहाउहाउ। ओहा। २। ओहा। हाओवा।

१ १ २२ २२ १
३। ऊ२। ३। ओ२। ३। हाउवाक्। ३। आयुर्यन्।

२२ २ १ १
३। एआयुः। ३। आयुः। ३। वयाः। २। वयः।

१ २ २ २ १ १ २ २ २
इन्द्रन्नरोनेमधिताह्वारन्ताइ। यर्त्यार्यायुनजनेधिया२

१ २ २ २ २ १ २ २ २
स्ताः। इन्द्रो नृषाताश्रवसश्चकारमाइ। आगोमतिव्रजेभ

१ २ २ २ २ २ २ २ २
जातुवन्ताः। हाउहाउहाउ। ओहा। २। ओहा।

२ २ २ १ १ २ २ २
हाओवा। ३। ऊ२। ३। ओ२। ३। हाउवाक्। ३।

१ २ २ १ १
आयुर्यन्। ३। एआयुः। ३। आयुः। ३। वयाः। २।

* “अथ व्याख्यानम्”—इति भा० प्रा० ३, २, २१ ।

१ ३ ५ ६ ११ १२ १२ १२ १ १
 वा२ । या२३४ । औहोवा । ए । आयुर्द्धाअसमभ्यं व
 २ १२ २२ ३ १११
 चीं धादेवेभ्या२३४पूः ॥ १६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६४२ पृष्ठे दृश्यम् । १६

सप्तदशं साम—२भा० ३०५ पृष्ठे मुद्रितम् । १७

२ १ २२ १ २२ १
 * अभिप्रन्ना । तमोजसा । तमोजासा२ । एवं
 २ २ १ २ २ १ २ २ १ १
 त्रिः । तमोजसा । सुवोजासा२ । २ । तमोजसा । सु
 २ १ ३ ५ ६ १ २ २ २ १
 वो । जा२ । सा२३४ । औहोवा । असिप्राणएअसि ।
 २ २ १ २ ३ ५ २ २ १
 ३ । एअसि । ३ । सत्यमित्यावृषा२इदा२३४सी । एअसि ।
 २ २ १ ३ ५ ६ १ २ २ १ २ २ १
 २ । ए । आ२ । सा२३४ । औहोवा । इडाङ्गच्छसूर्यङ्गच्छे
 १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १
 डाङ्गच्छसूर्यङ्गच्छे । डाङ्गच्छसूर्यङ्गच्छे । अभिप्रन्ना ।
 २ २ १ २ २
 तमोजसा । तमोजासा२ । एवन्त्रिः । तमोजसा ।
 २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १
 सुवोजासा२ । २ । तमोजसा । सुवो । जा२ । सा२३४ ।

^{५८ ८} ^१ ^{१८ १} ^{२८ १} ^१
 औहोवा । असिचक्षुरे असि । ३ । ए असि । ३ । वृष

^८ ^३ ^५ ^{२८ १८} ^{२८} ^१ ^१
 जूतिर्नो रवार ३४ इता । एविता । २ । ए । वार ३ । ता

^{५८ ८} ^{२ १} ^१ ^{१८ २८ १ ८ २}
 २३४ । औहोवा । अन्तरिक्षं च्छना के विभाहि । ३ ।

^२ ^१ ^{२८ १} ^{२८ १} ^{१८}
 अभिप्रघ्ना । तमोजसा । तमोजासा २ । ३ । तमो

^१ ^{२८ १} ^{२८ १} ^{२८} ^१
 जसा । सुवोजासा २ । २ । तमोजसा । सुवो । जार १ ।

^४ ^{५८ ८} ^१ ^८ ^{२८ १} ^{२८ १}
 सा २३४ । औहोवा । असिश्चोत्रमे असि । ३ । ए असि ।

^{१८} ^८ ^१ ^५ ^{२८ १}
 ३ । वृषा ह्यग्रष्टण्विषे परा रवार २३४ तौ । एवति । २ । ए ।

^१ ^३ ^{५८ ८} ^{१ २} ^{१८} ^२
 वार । ता २३४ । औहोवा । स्वर्गं च्छज्योतिर्गच्छ । ३ ।

^२ ^१ ^{२८ १} ^{२८ १} ^{२८ १}
 अभिप्रघ्ना । तमोजसा । तमोजासा २ । ३ । तमोजसा ।

^{२ २ १} ^{२ २ १} ^{२ २} ^१ ^३
 सुवोजासा २ । २ । तमोजसा । सुवो । जार १ । सा २३४ ।

^{५८ ८} ^१ ^८ ^{१८ १} ^{२८ १} ^{१ ८}
 औहोवा । असिज्योतिरे असि । ३ । ए असि । ३ । वृषो

^८ ^३ ^५ ^{२८ १} ^{२८} ^१ ^३
 अर्वावितार २३४ अर ३४ ताः । ए अरुतः । २ । ए । अरु १ । तार

५२ २   १   २   २ २ २ १   १
 ३४ । औहोवा । अतिज्योतिर्विभाह्येति । २ । अति
 २   २ २ २ १ १ १ १ १
 ज्योतिर्विभाह्येति २३४५ ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५४५ पृष्ठे दृश्यम् । १८

१   १   १   ३ २ २
 * ऊम् । ३ । हो । ३ । ह७ । ३ । ओहा । ३ ।
 ३ २   ३ २ २   २ १   २ १   २ २
 ओहाइ । २ । औहोइ । इन्द्रन्नरो । नेमधि । ता
 ३ ४ ५   १ २ २ १   १ ३ २ २ १   २ २
 हवन्ताइ । ३ । वयोवृहत् । ३ । विभ्राष्टयेविधर्मणे । ३ ।
 २ १ २   २ १   २   ३ ४ ५   २ १ २
 यत्पारियाः । युनज । ताइधियस्ताः । सत्यमोजः ।
 १   २ २ १ २   २ १   २ २ ४ २ ५
 ३ । रजःसुवः । ३ । शूरोनृषा । ताश्श्रव । सश्वकामा
 २ १   २   २ १   २   १ २   ३
 इ । ३ । भद्र७सुधा । २ । भद्र७सुधे । षमूर्जम् । इष
 २   २ २ १ २   २ १ २   २ २ ४ ४ ५
 मूर्जम् । २ । आगोमताइ । ब्रजिभ । जातुवन्नाः ।
 २ १   २ १   १ १   २ १   २
 ३ । वृहद्यशः । ३ । दिविदधेइहस् । २ । दिविदधेइ ।
 १   १ २ २ २ २ २ २ २ २ १ १ १
 हाउवा । वागीडासूवोवृहङ्गा २३४५ ॥ १९ ॥

* “इन्द्रस्य राजन-रौहिणे इ” — इति आ० ब्रा० ३, ९, २३ । तत्र राजनमिदम् ।

^{१२} * छाउ । ३ । ^{१ २} आइह्यौ । ३ । ^{१ २} आइहिया । ३ । आ
^१ साउ । ३ । ^{१ २} आयाम् । ३ । ^{१ २} नामाः । ३ । ^१ किट् । किट् ।
^१ इन्द्रन्नरोनेमधिताह्वारन्ताइ । ^{१ २ २} यत्पार्यायुनजतेधिया २
^१ स्ताः । ^{१ २ २} शूरोनुषाताश्रवसश्चका २माइ । ^{१ २ २} आगोमति
^{२ २} ब्रजेभजातुवारन्नाः । ^{१ २} मनारश्चोइ । ^{१ २} प्राणारश्चोइ ।
^१ चक्षूरश्चोइ । ^{१ २} ओनारश्चोइ । ^{१ २} घोषारश्चोइ ।
^१ व्रतारश्चोइ । ^{१ २} भूतारश्चोइ । ^{१ २} पानारश्चोइ ।
^१ चित्तारश्चोइ । ^{१ २} धीतारश्चोइ । ^{१ २} सुवारश्चोइ । ^{१ २} ज्यो
^{१ २} तारश्चोइ । ^{१ २ २ २ २ २} वारश्चोइवा । ^{१ २ २ २ २ २} ऊरश्चोइ ॥ २० ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ६४२ पृष्ठे दृष्टव्यम् । १९, २०

इति ग्रामे अरण्यगाने चतुर्थः प्रपाठकः ॥

* “इन्द्रस्य राजन-रौहिणे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, २३ । तयोश्चर सिद्धं रौहिणम् ।

॥ हरिः ॐ ॥

* हाउ । ३ । ऊरे । ३ । ऊऊरे । इयाहाउ ।

२ । इयाइहाउ । वाइ । इट्टइडाउ२३४५ ॥ १ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपि तु कोमः सचैवः—

ऊ ॥ २ । १ । ५

द्वितीय-तृतीये सामनि—१भा० ३००-३१० पृष्ठयोः मृद्विते । २, ३

† इयारे । ३ । इयाहाउ । ३ । इन्द्रन्नरो । नेइम

धि । ताहवन्ताइ । हवन्ते ३ । ह् ह् ह् हा ह् हा ह् ह् ।

३ । हवन्ते । ३ । यत्पारियाः । युनज । ताइधियस्ताः ।

धियस्ताः । ह् ह् ह् हा ह् हा ह् ह् । ३ । धियस्ताः ।

३ । प्रूरोनृषा । ताइश्रव । सश्रुकामाइ । चकामे ३ ।

ह् ह् ह् हा ह् हा ह् ह् । ३ । चकामे । ३ । आगोमिवाइ ।

* “अग्ने रिलान्दं पश्चादुगानम् । इरान्नं वा”—इति आ० ब्रा० ३, २, २४ ।

तत्र प्रथमं मिदम् ।

† “अग्ने रिलान्दं पश्चादुगानम्”—इति आ० ब्रा० ३, १, २४ । तत्र चतुर्थं मिदम् ।

२ १ २१ २ १२ २ २ १ १ १ २ १ २ २ १
 त्सारिभ्यश्चनमःश्री । तेभ्यश्चआयिभ्यश्चनमन्तिष्ठञ्चोपति
 २ १ २ २ १ २ १ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 छञ्चश्चनमोयतेचवियतेचनमःपथेचविपथायच । अवज्या
 २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १
 मिवधन्वनोवितेमन्युन्नयामसिमृडतान्नइहअसभ्यम् । इडा
 २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १
 २३भा । यइदंविश्वम्भूतम् । ययो३ । आउ । वार३ ।
 ३
 नार३४पुमाः ॥ ७ ॥

१ २ १ १ २ १ १ २ १
 अधिप । ताइ । मित्रप । ताइ । क्षत्रप । ता
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २ २
 इ । स्वःपताइ । धनपताइ । नारमाः । नमोन्ना
 २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 यनमोन्नपतयएकाक्षायचावपन्नादायचनमोनमः । रुद्रा
 २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 यतीरसदेनमःस्थिरायस्थिरधन्वनेनमःप्रतिपदायचपटरिणेच
 १ २ १ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 नमस्तियम्बकायचक । पर्दिनेचनमआश्रायेभ्यश्चप्रत्याश्रा
 १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 येभ्यश्चनमःक्रव्येभ्यश्चविरिम्भेभ्यश्चनमःसंवृतेविवृतेच । अ
 २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 वज्यामिवधन्वनोवितेमन्युन्नयामसिमृडतान्नइहअसभ्यम् ।

१ २ १ २ २ १ १
इडा२३भा । यइदविश्वभूतम् । युयो३ । आउ । वा
२३ । ना२३४माः ॥ ८ ॥

एतेषां षष्ठादि-त्रयाणां साम्नां मूलानि न ऋचः, अपितु स्तोभाः, ते चैते—

१ २ १ २ २ २ २ १ २ २
अधिपते । अधि । पते । मित्रपते । मित्र । पते । क्षत्र
१ २ २ २ १ २ १ २ ३
पते । क्षत्र । पते । स्वःपते । स्वाऽऽरिति । पते ।
१ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
धनपते । धन । पते । नमः । मन्युना । वृत्रहा । वृत्र ।
२ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
हा । सूर्येण । स्वराट् । स्व । राट् । यज्ञेन । मघ
२ १ २ ३ २ ३ २ १ २ १
वा । दक्षिणा । अस्य । प्रिया । तनुः । राज्ञा । वि
२ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
शम् । दाधार । वृषभः । त्वष्टा । वृत्रेण । शची
२ ३ १ २ १ २ १ २ ३ २
पतिः । शची । पतिः । अनेन । गयः । पृथिव्या ।
३ २ ३ १ २ १ २ ३ २ ३ २
ष्टणिकः । अग्निना । विश्वम् । भूतम् । अभि । अ
१ २ १ २ ३ २ ३ २ ३ २
भवः । वायुना । विश्वाः । प्रजाः । प्र । जाः । अभि ।
३ १ २ ३ १ २ ३ २
अपवथाः । वषट्कारेण । वषट् । कारेण । अर्द्धभाक् ।

^३ अर्द्ध । ^१ भाक् । ^{१ २२} सोमेन । ^३ ^२ सोमपाः । ^३ ^२ सोम । ^{१ २२} पाः । ^३ ^२ समि
^३ त्या । ^{१ २} सम् । ^३ इत्या । ^२ परमेष्ठी । ^२ परमे । ^{२ २} स्त्री । ^{२ २} ये । ^{२ २} देवाः ।
^३ देवाः । ^{१ २} दिविषदः । ^३ दिवि । ^{१ २२} सदः । ^३ ^{१ २} अन्तरिक्षसदः ।
^३ अन्तरिक्ष । ^{१ २२} सदः । ^३ ^{१ २} पृथिवीषदः । ^३ ^{१ २२} पृथिवी । ^३ ^{१ २२} सदः ।
^३ ^{१ २} अप्सुषदः । ^३ ^{१ २२} अप्सु । ^३ ^{१ २} सदः । ^३ ^{१ २२} दिक्षुसदः । ^३ ^{१ २२} दिक्षु । ^३ ^{१ २२} सदः ।
^३ ^{१ २} आशासदः । ^३ ^{१ २२} आशा । ^३ ^{१ २२} सदः । ^३ ^{१ २२} स्थ । ^३ ^{१ २२} तेभ्यः । ^३ ^{१ २२} वः । ^३ ^{१ २२} देवाः ।
^३ ^{१ २} देवेभ्यः । ^३ ^{१ २२} नमः । ^३ ^{१ २२} अव । ^३ ^{१ २२} ज्याम् । ^३ ^{१ २२} ईव । ^३ ^{१ २२} धन्वनः । ^३ ^{१ २२} वि ।
^३ ^२ ते । ^३ ^१ मन्युम् । ^३ ^१ नयामसि । ^३ ^१ मृडताम् । ^३ ^१ नः । ^३ ^१ इह ।
^{३ १ २} अस्मभ्यम् । ^{३ २} यः । ^{३ २} इदं । ^{३ २} विश्वम् । ^{३ २} भूतं । ^{३ २} युयो । ^{३ २} नमः ॥०॥
^{३ २२} नमः । ^{३ २} उत्ततिभ्यः । ^३ उत् । ^{३ २} ततिभ्यः । ^३ च । ^३ उत्तन्वाने
^{३ २} भ्यः । ^{३ २} उत् । ^{३ २} तन्वानेभ्यः । ^३ च । ^{३ २} नमः । ^{३ २} नौषङ्गिभ्यः । ^३ नौ ।
^{३ २} सङ्गिभ्यः । ^३ च । ^{३ २} उपवीतिभ्यः । ^३ उप । ^{३ २} वीतिभ्यः । ^३ च ।
^{३ २२} नमः । ^{३ २२} अस्यज्ञः । ^३ च । ^{३ २} प्रतिदधानेभ्यः । ^३ प्रति । ^{३ २२} दधाने

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
भ्यः । च । नमः । प्रविध्यङ्गः । च । प्रव्याधिभ्यः । प्र । व्याधि

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
भ्यः । च । नमः । त्सरभ्यः । च । त्सारिभ्यः । च । नमः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
श्रितेभ्यः । च । श्रायिभ्यः । च । नमः । तिष्ठङ्गः । च ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
उपतिष्ठङ्गः । उप । तिष्ठङ्गः । च । नमः । यते । च । वि

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
यते । वि । यते । च । नमः । पथे । च । विपथाय । वि ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
पथाय । च ॥०॥ नमः । अन्नाय । अन्न । पतये । अन्न ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
पतये । एकाक्षाय । एक । अक्षाय । च । अवपन्नादाय ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
अव । पन्नादाय । च । नमः । नमः । रुद्राय । तीर

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
सदे । तीर । सदे । नमः । स्थिराय । स्थिरधन्वने ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
स्थिर । धन्वने । नमः । प्रतिपदाय । प्रति । पदाय ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
च । पटरिणे । च । नमः । त्र्यम्बकाय । त्रि । अम्ब

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
काय । च । कपर्दिने । च । नमः । आश्रायेभ्यः ।

च। प्रत्याश्रायेभ्यः। प्रति। आश्रायेभ्यः। च। न
 मः। संवृते। सम्। वृते। च। विवृते। वि।
 वृते। च॥ २॥ १॥ ५

नवमं साम—२ भा० ३१३ पृष्ठे सुद्रितम् । ८

* हाउ। ३। ऊप्। ३। विविबिविवी३। ३। ह्री२।
 ३। हाउ३वा। अभित्वाभूरनोनुमोहस्। अदुग्धाइव
 धेनवोहसं। ईशानमस्यजगतःखर्हश्हस्। ईशानमि
 न्द्रतस्थोहस्। हाउ। ३। ऊप्। ३। विविबिविवी३।
 ह्री२। ३। हाउ३वा। एअस्। एफट्। एमृस्।
 एअस्। ई२३४५॥ १०॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ४०८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १०

एकादशं साम—२ भा० २८४ पृष्ठे सुद्रितम् । ११

* आयाउ। ३। अक्रांत्समृद्रःप्रथमाइविधर्मान्। वि

* “अजितस्य जितिः”—इति आ० ब्रा० ३, २, २४ ।

† “दीर्घानमस्य व्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २४ ।

२१ २१ २ ३२२१ ३ २२१ ३
 धर्मान् । २ । जनयन्प्राजामुवनास्यगोपाः । स्यगोपाः । स्य
 २२१ १२ २ ६२२१ ६२२१
 गोपाः । वृषापावित्रे अधिसानो अय्याइ । नो अय्या
 १ २१२ २ २ २ २२२१
 इ । २ । आयाउ । ३ । वृहत्सोमोवावृधे सुवानो अद्रा
 ३२२१ २२ १ २२२ २२
 इ । नो अद्राइ । नो अद्रा ३१ उवा २३ । ए३ । धेस्वानो
 ११११
 अद्री २३४५ः ॥ १२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १२२ पृष्ठे दृश्यम् । १२

तथोदशादि-सप्तदशान्तानि पञ्च सामानि—२भा० ३१५—३२१ पृष्ठेषु

मुद्रितानि । १२—१७

२२ १२१२ १२ १२
 ॥ छाउ । ३ । अस्मीनस्मिन् । ३ । नृम्णाइनृम्णम्
 १ २ २ २ १ २
 ३ । निधाइमाहे । ३ । कयानस्मिन्नाइमाभूश्वा २त् ।
 २२ २ २ १ २ २ २ १ २
 ऊतीसदावृ३धास्मा१खा २ । कयाशचिष्ठाइयावा१र्त्ता
 २२ १ २ १ २ १ २ १ २
 २३ । छाउ । ३ । अस्मीनस्मिन् । ३ । नृम्णाइनृम्णम् ।

• “इ पुरुषव्रते । पञ्चानुगानहैकानुगानञ्च”—इति आ० ब्रा० १, २, २५ ।

तत्रेदं द्वितीयम्—‘एकानुगानं पुरुषव्रत’मिति ।

३। निधाइमा^१चे । २। निधार^१इइ । मा^१२ । द्वा^३रइ४ ।

^{५२२} औहोवा । ^{११११} सुवर्ज्जीतीरइ४पुः ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ३८४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १८

जनविंशतितमं साम—२ भा० ३२२ पृष्ठे मुद्रितम् । १९

* वाक् । २। वागीयम् । कयानश्चित्रा^१इआभू^१श्वा^२

इत् । ऊतीसदावृ^१द्धाःसा^१श्वा^२२ । कयाशचिष्ठा^१श्या^२

वा^२श्त्ता^१२ । वाक् । २। वागीया^१२ । वार^३इ४औहोवा ।

ए । अन्तरिक्षे^१सलिलं^१ले^१लाया^१रइ४पु ॥ २० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ३८४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २०

एकविंशतितमं साम—२ भा० ३२३ पृष्ठे मुद्रितम् । २१

द्वाविंशतितमं साम—२ भा० ३२४ पृष्ठे मुद्रितम् । २२

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने पञ्चमस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

* “त्रौणि लोकानां व्रतानि दिवोऽन्तरीक्षस्य पृथिव्याः”—इति आ० ब्रा० ३, २, १५ । तदेवं द्वितीय मन्तरीक्षस्य व्रतमिति ।

॥ हरिः ॐ ॥

प्रथमादीनि दश सामानि—२ भा० ३२५—३२१ पृष्ठेषु मुद्रितानि । १—१०

^{२२} * हाउ । ^१ ३ । ^१ हारइ । ^१ ऊ२ । ^१ त्रिः । ^२ काक्कक्क
^१ क्क । ^१ ३ । ^१ हारइ । ^१ ऊ२ । ^१ ऊ२ । ^१ ऊ२ । एवन्तिः ।
^१ काक्कक्कक्क । ^१ ऊ२ । एवन्तिः । ^{२२} हाउ । ^१ ३ । ^१ यस्येद
^२ मारजोयू२जाः । ^{२१२} तुजेजनेवनसू२वाः । ^१ हाउ । ^{२२} ३ ।
^१ हारइ । ^१ ऊ२ । ^१ ३ । ^१ काक्कक्कक्क । ^१ ३ । ^१ हारइ ।
^१ ऊ२ । ^१ ऊ२ । ^१ ऊ२ । ^१ त्रिः । ^१ काक्कक्कक्क । ^१ ऊ२ ।
^{२२} ३ । ^२ हाउ । ^३ आइन्द्रस्य१ । ^{३२४} तिया३वृ५हा६प६त् ।
^१ नमःसुवरिडार३४पू ॥ ११ ॥

अथ आख्यानम्—२भा० २४८ पृष्ठे दृश्यम् । ११

^{२२} १ हाउ । ^१ ३ । ^१ अहोअहो । ^१ अहो । ^१ आहोआहो ।

* “कश्यपव्रतं दशाहुगानम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २७ ।

† “कश्यपयोवा द्वितीयम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २७ ।

६३ख,

^{१ २} आहो । ^{११ १२} एहोएहो । ^{१२} एहो । ^२ वा३ । ^२ हाउवा । ^{१ १२ २} प्रजाम्
^{२२} तमजीजने३ । ^१ इट्इडा२३४५ ॥ १२ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु स्तोमः ; सचैषः—

^{२२ १ २} अहोइति । ^{२२ १ २} आहोइति । ^{२२ १ २ ३ २} एहोइति । ^२ प्रजाः । प्रा
^२ जाः । ^{३ २} भूतम् । ^२ अजीजने ॥ २ ॥ १ ॥ ८ ॥

^{२२} * हाउ । ^१ ३ । ^२ फाल्फल्फल्फल्फल्फल् । ^{२२} ३ । हाउ ।
^१ ३ । ^{२ २} इन्द्रन्नरोनेमधिताहवा रन्ताइ । ^१ यत्पार्यायुनजतेधि
^१ यारन्ताः । ^{२ २} शूरोनुषाताश्रवसश्चकारमाइ । ^१ आगोम
^{२ २} तिव्रजेभजातुवारन्ताः । ^१ हाउ । ^{२ २} ३ । ^१ फाल्फल्फल्फल्फल्फल्
^{२ २} ल् । ^१ ३ । ^{२ १ १ १ १} हाउश्वा । ^{२ १ १ १ १} मनःसुवरिडा२३४५ ॥ १३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६४१ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १३

^३ † हाउ । ^१ ३ । ^{२ २ २ २ २ २} हाउहौहौहौहौहौ । ^{२२} ३ । हाउ ।

* “कश्यपव्रतं दशानुगानम्”—इति आ० ब्रा० २, २७ । तच्चेदं तृतीयम् ।

† “कश्यपव्रतं दशानुगानम्”—इति आ० ब्रा० २, २, २७ । तच्चेदं चतुर्थम् ।

३। योनोवनुष्यन्नभिदातिमा रत्ताः । उगणावामन्यमा

नसुरो रेवा । क्षिधीयुधाश्वसावातमा रेइन्द्रा । अभी

ष्यामवृषमणस्त्वो रताः । हाउ । ३। हाउहौहौहौहौ

हौ । ३। हाउ३ । वा । एवयः सुवरिडार३४५ ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६८० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १४

* हाउ । ३। इमाः । ३। पूजाः । ३। पूजा

पते । होइ । २। पूजापते । हा३१उवार । ए । हृदयम् ।

२। ए । हृदया३१उ । वार । पूजारूपमजीजनेइ ।

इट्टइडार३४५ ॥ १५ ॥

अस्य मूलं न ऋक् अपितु सोमः; सचैषः—

इमाः । प्रजाः । प्र । जाः । प्रजापते । प्रजा । पते ।

हृदयं । प्रजाः । प्र । जाः । रूपम् । अजीजने ॥२१॥८॥

* “कश्यपव्रतं दशगुणानम् * * * प्रजापतेर्हृदयं पञ्चमम्”—इति

आ० ब्रा० ३, २, २७।

^{१२} * हाउ । ३ । ^{१२} इडा । ३ । ^१ सुवः । ३ । ^{१२} ज्योतिः ।

^{१२} २ । ^{१२} ज्योता ३४ । ^{५२} औहोवा । ^{२२} ए । ^{१२} इडासुवर्ज्यातो २३

^{२२} ४ पूः ॥ १६ ॥

सप्तदशं साम—२भा० २३२ पृष्ठे मुद्रितम् । १७

अष्टादशं साम—२भा० १९० पृष्ठे मुद्रितम् । १८

जनविंशं साम—२भा० २३३ पृष्ठे मुद्रितम् । १९

^{२२} १ हाउ । ३ । ^१ वाग्घहहहह । ३ । ^{१२} ऐहो २ । ३ । ^{२२} ऐहि

^२ हाउवाक् । ३ । ^{१२} हाहाउ । ३ । ^{२५} हाउश्वा । ^{२१२} पूजातोक्

^{२२} मजीजनेहम् । ^{१२} इहार ३४५ । ^{२२} हाउ । ३ । ^१ वाग्घहहहह ।

^{१२} ३ । ^{१२} ऐहो २ । ३ । ^{१२} ऐहिहाउवाक् । ३ । ^{१२} हाहाउ । ३ ।

^१ आयाउ । ३ । ^{२१} अगिरस्मिजन्मना औश्हो । ^१ हारइया ।

^१ औश्हो । ^१ हारइया । ^२ औश्हो ३ । ^{१२} हाउ । ३ । ^१ वाग्घ

* “कश्यपव्रतं दशाहुगानम्” * * * इडानां सङ्चारः षष्ठः—इति

आ० ब्रा० ३, २, २७ ।

† “कश्यपपुच्छं दशमम्”—इति आ० ब्रा० ३, १, २७ ।

^१ हहहह । ^{१२५८} ३ । ^{१२ २} ऐहीर । ^१ ३ । ऐहिहाउवाक् । ^१ ३ । हा
^२ हाउ । ^{२५} ३ । ^{२२ २} हाउश्वा । ^{२२२ १} इहपूजामिहरयिर्हराणोहस् ।
^{१२११११} इहार३४५ । ^{२२} हाउ । ^{१ २} ३ । ^{१२५८} वाग्घहहहह । ^१ ३ । ऐहीर ।
^{१२ २} ३ । ^{१ २} ऐहिहाउवाक् । ^१ ३ । ^१ हाहाउ । ^१ ३ । आयाउ ।
^{२२१२ २ २} ३ । ^{१ १} जातवेदाऔश्हो । ^{२ २} हारइया । ^१ औश्हो । ^१ हार
^१ इया । ^{२ २} औश्हो३ । ^{२२} हाउ । ^{१ २} ३ । ^{१ २} वाग्घहहहह । ^१ ३ ।
^{२५} (एवंसर्वत्र) ^{२२१ २ २ २} हाउश्वा । ^{१२२१२ २२१} रायस्पोषायसुकृतायभूयसेहस् ।
^{१३११११} इहार३४५ । ^{२२} हाउ । ^{१ २} ३ । ^१ वाग्घहहहह । ^१ ३ । आयाउ ।
^{२१२} ३ । ^{२ २ २} घृतम्नेचक्षुरमृतम्मासासैनैश्हो । ^{१ १} हारइया । ^२ औश्
^{१ १ १} हो । ^{२ २} हारइया । ^{२२} औश्हो३ । ^{१ २} हाउ । ^{१ २} ३ । ^{१ २} वाग्घहह
^{२५} हह । ^२ ३ । ^{२२१ २ १२१} हाउश्वा । ^{१ २} आगन्वाममिदंवृहस् । ^{१ २} इहा
^{२१११} २३४५ । ^{२२} हाउ । ^{१ २} ३ । ^१ वाग्घहहहह । ^१ ३ । आयाउ ।
^{२१२ २ २ २} ३ । ^{१ १} त्रिधातुरर्कोरजसोविमानाऔश्हो । ^{१ १} हारइया ।

^{२ २} औश्हो । ^{१ १} हारइया । ^{२ २} औश्होश् । ^{२२} हाउ । ३ ।
^{१ २} वाग्घहहहह । ३ । ^{२५} हाउश्वा । ^{२१ २२ १ २ १ २ १} इदं वामभिदं वृहस् ।
^{१ ३ १ १ १ १} इहार्३४५ । ^{२२} हाउ । ३ । ^{१ २} वाग्घहहहह । ३ । ^१ आयाउ ।
^{१ २} अजस्रञ्ज्योताइरौश्हो । ^{१ १} हारइया । ^{२ २} औश्हो ।
^{१ १} हारइया । ^{२ २} औश्होश् । ^{२२} हाउ । ३ । ^{१ २} वाग्घहहहह ।
^{२५} हाउश्वा । ^{२२ १२ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १} चराचरायवृहत्तइदं वामभिदं वृहस् ।
^{१ ३ १ १ १} इहार्३४५ । ^{२२} हाउ । ३ । ^{१ २} वाग्घहहहह । ३ । ^१ आया
^{२ १} उ । ३ । ^{२ २} हविरस्मिस्वामौश्हो । ^{१ १} हारइया । ^{२ २} औश्हो ।
^{१ १} हारइया । ^{२ २} औश्होश् । ^{२२} हाउ । ३ । ^{१ २} वाग्घहहहह ।
^{२५} हाउश्वा । ^{२२ १ २ २ २ २ १ २ १ २} एयशोक्रान्भूतमततनत्प्रजाउसमचूकुप
^{१ २ २ १} त्पशुभ्योहस् । ^{१ ३ १ १ १} इहार्३४५ ॥ २० ॥

* इतीरइति । ३ । इतिमात्राचरतिवत्सकारइति ।

२ । इतिमात्राचरतिवत्सकारः । आरइ । तारइ४ ।

औहोवा । ए । इति । २ । ए । इतीरइ४५ ॥ २१ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु स्तोमः ; सचैषः—

इति । मात्रा । चरति । वत्सकः ॥ २ ॥ १ ॥ ८ ॥

१ स्वयंस्कन्वाइ । स्वयंस्कून्वाइ । २ । स्वयं

स्कन्वाइ । स्वयम् । स्कूर । न्वाइ४ । औहोवा ।

ए । स्कन्वे । २ । ए । स्कन्वाइ४५इ ॥ २२ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु स्तोमः ; सचैषः—

स्वयम् । स्कन्वे । स्कून्वे ॥ २ ॥ १ ॥ ८ ॥

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने पञ्चमः प्रपाठकः ॥

* 'निऋवाभिनिऋवौ द्वावनडुद्वते वा' इति आ० ब्रा० ३, २, २७ । तत्रेदं निऋव सनडुद्वतम् ।

† अभिनिऋव मेतदनडुद्वतं वा (३, २, २७) ।

१२ २२ १ ३ ५ २ १ १११
ज्योतिः । ज्यो२ता२३४ औहोवा । इट्इडा२३४५ ॥ २ ॥

अथ व्याख्यानम्—१ भा० ८२२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २

तृतीयं साम—१ भा० २८८ पृष्ठे मुद्रितम् । ३

२ २२ १ २२ १
* ओ३१म् । ३ । आयूः । ३ । ज्योतीः । ३ ।

२२ १२ २ २२ १२ २ २२ १२ ५२
ज्योतीवा । ३ । ज्योतीवाहाइ । २ । ज्योतीवाइहाउ ।

२ ३१ २२ २ १२ २ १२ १२ २ १ १ १ १
वा । इहस्वैश्वानरायप्रदिशोज्योतिर्वृहत् । इन्दुरि

२ २ १ २ १ २ १२ २ २ १२ २
डासत्यम् । सत्यम् । २ । सत्योवा । ३ । सत्योवा

२ २ १२ ५२ २ २ २ २ २ २ २
हाइ । २ । सत्योवाइहाउ । वा । इहस्वैश्वानराय

२ १ २२ १२ २ १ २ २ २ २ २ २
प्रदिशोज्योतिर्वृहत् । कायमानोवनातुवाम् । तुवाम्

२ १२ २ २ १२ २ २ १२ ५
२ । तुवोवा । ३ । तुवोवाहाइ । २ । तुवोवाइ

२ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
हाउ । वा । इहस्वैश्वानरायप्रदिशोज्योतिर्वृहत् । द्यौ

२ २ १ २ १२ २ २ २ २ २ २ २ २
भूतम्पृथिवी । पृथिवी । २ । पृथिव्योवा । ३ । पृथि

१२ २ २ २ २ ५ २ २ २ २ २ २
व्योवाहाइ । २ । पृथिव्योवाइहाउ । वा । इहस्वै

• “महावैश्वानरव्रतेह” — इति आ० भा० ३, १, २८ । अत्रेहं द्वितीयम् ।

२ १२ २१ २२ १२ २ १ २ २ २
 श्वानरायप्रदिशोज्योतिर्वृहत् । यन्मातुरजगन्नपाः । अ

२ १२ २ २ २ २ २
 पाः । २ । अपोवा । ३ । अपोवाद्वाइ । २ । अपो

५ २ २ २ २ २ २ १२ २ १ २ २ १ २ २ १
 वाइहाउ । वा । इहस्वैश्वानरायप्रदिशोज्योतिर्वृहत् ।

१ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ २ २ २ २
 सद्धस्तेजआपः । आपः । आपः । आपोवा । ३ । आ

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 पोवाद्वाइ । २ । आपोवाइहाउ । वा । इहस्वश्वा

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 नरायप्रदिशोज्योतिर्वृहत् । नतत्तेअग्नेप्रमृषेनिवर्त्तनाम् ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 तनाम् । २ । तनोवा । ३ । तनोवाद्वाइ । २ । तनो

५ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 वाइहाउ । वा । इहस्वश्चानरायप्रदिशोज्योतिर्वृहत् ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 उषादिशोज्योतिः । ज्योतिः । २ । ज्योतोवा । ३ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ज्योतोवाद्वाइ । २ । ज्योतोवाइहाउवा । इहस्वश्वा

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 नरायप्रदिशोज्योतिर्वृहत् । यद्दूरेसन्निहाभुवाः । भुवाः ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 २ । भुवोवा । ३ । भुवोवाद्वाइ । ३ । भुवोवाइहाउ ।

११ १२२ १२ २ १ १२ १२ २ १ २
वा । इहस्ववश्वानरायप्रदिशोज्योतिर्वृक्षत् । ओ३१म् ।

२२१ २२ १ २२ १२२
३ । आयूः । ३ । ज्योतीः । ३ । ज्योतीवा । ३ ।

२२ १२ २ २२ १२ ५ २ १ २ १२
ज्योतीवाहाइ । २ । ज्योतीवाश्हाउ । वा । घर्मो

२२ १ ११११
मरुद्भिर्भुवनेषुचक्रदत् । इट्इडा२३४५ ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १८० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ४

पञ्चमं साम—२भा० ३३५ पृष्ठे सुद्वितम् । ५

१ १२२ २ २२ १ २
* आ । भाज । ३ । अग्निर्मूर्धादीश्वाःका१कू२त् ।

२ २ १ २ २ २ १ २
पतिःपृथिवीश्याआश्या२म् । अपा२रेता२सी३जाइन्वा

१ १२२ १ १२ ५ १ २२
शती२ । आ । भाज । २ । आ । भाजा३उवा । ए ।

१२ २ २
आभाज । ३ ॥ ६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ६

सप्तमं साम—१भा० ३३६ पृष्ठे सुद्वितम् । ७

२२ २ २ ३२ २२ ३२ २२ १२ २
१ हाउहाउहाउ । ओहा । २ । ओहाइ । इहीहो ।

* “सूर्यस्य भाजाभाजे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २८ । तत्र द्वे द्वितीय-
भासाजं नाम ।

† “वायोर्विकर्णभासे द्वे वृत्तोर्वा”—इति आ० ब्रा० ३, १, २८ । तत्र द्वे
द्वितीयं भासं नाम ।

^{२२} * हाउ । ^{१२} ३ । ^{१२} आयुः । ^{३२} ३ । ^{३२} ज्योतिः । २ । ज्यो

^२ ता३४ । ^{५२२} औहोवा । ^२ १२ २ २ १११
ता३४ । औहोवा । १३ । वाग्ज्योतीर३४पुः ॥ ८ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु सोमः, सचैषः—

^१ वाक् । ^{२२} ज्योतिः ॥ २ ॥ ८ ॥

^{२२२} २ ३ ^{५२२} १२ २ ३
† एवाहिर्येवार३४ औहोवा । हाँहँहँहँहँहँहँ

^{५२२} २३४ । औहोवा । (एवन्तिः) ^{२२१} ह्रियेवा । ^{२१} ह्रियग्नाइ ।

^२ १ ^{२२१} २ २ १ ^{२२१} १११
हिइन्द्रा । हिपूषान् । हिदेवार३४पुः ॥ १० ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु सोमः सचैषः—

^{२२} २ ^३ २ ^३ २ ^२ ३ ^२ ३
एव । हि । एव । हि । अग्ने । हि । इन्द्र । हि ।

^३ २ ^३ ३
पूषन् । हि । देवाः ॥ २ ॥ ८ ॥

^{२२} २ ^{११} ३ ^१ २ ^१ २
‡ वयोमनोवयःप्राणाः । वयश्चक्षुर्वयःश्रोत्राम् । व

* “रेन्द्रं महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा दशाहुगानं सख्यं शिरस्य प्रीवाच स्वन्ध-
कीकसौ च पुरीषाणि च पक्षौ चास्त्रा चोरु च पुच्छं चेतत् सामं ह्यपश्य
मित्याचक्षते”—इति आ० ब्रा० ३, २, २८ । तत्र रेन्द्रं महादिवाकीर्त्यं
सौर्यं वा प्रथमाहुगानं शिरस्य नाम ।

† रेन्द्रं महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा द्वितीयाहुगानं प्रीवा नाम ।

‡ रेन्द्रं महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा तृतीयाहुगानं स्वन्धो नाम ।

^{२ २ २ २ १ २} योघोषोवयोव्राताम् । ^{१ २ १} वयो२३भूताउ । ^{२ १ १} वा३ । ^{१ १ १} ई२३

^{१ १} ४ ५ ॥ ११ ॥

^{२ २ १} * वयोमना२३ः । ^{१ २ १ ३ ५} होइहौवाओ२३४वा । ^{२ १ २} वयःप्रा

^{१ २ १ ३ ५} णा२३ः । ^{२ १} होइहौवाओ२३४वा । ^{१ १} वयश्चक्षू२३ः । ^१ हो

^{२ १ १} इहौवा० । ^{२ १ २} वयःओत्रा२३म् । ^{१ २ १ ३ २ १ २} होइहौवा० । ^{२ १ १ २} वयोघोषा

^{१ २ १} २३ । ^{२ १ २} होइहौवा । ^{२ १ २} वयोव्रता२३म् । ^{१ २ १ ३ २ १} होइहौवा । ^{२ १} वयो

^{१ २} भूता२३म् । ^{१ २ १ ३} होइहौवाओ२३४पुवाइपूह । ^{२ १ १ १ १} ऊ२३४५ः ॥ १२ ॥

अनयोर्मूलं न ऋक्, अपितु सोमः, सचेष्टः—

^{१ २ २} वयः । ^{१ २ २} पयः । ^{१ २ २} चक्षुः । ^{१ २ २} ओत्रम् ॥ २ ॥ ९ ॥

^{१ २} ऊ२३४ । ^{२ २} हाउ । ^{२ १} ३ । ^{२ १} होइवाक् । (एवन्त्रिः,

^{१ २ २ १ १} धर्मोऽधर्मः । ३ ॥ १३ ॥

* ऐन्द्र महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा चतुर्धातुगानं कीकसो नाम ।

† ऐन्द्र महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा पञ्चमातुगानं पञ्चो नाम ।

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु लोभः ; सचैषः—

^१उर्कः । ^२धर्मो^{१ २}धर्मः । ^३धर्मः । ^४धर्मः ॥ २ ॥ ८ ॥

^{१ २ १ २}* धर्मविधर्म । ^{२ १ २ २}३ । ^{२ १ २}सत्यज्ञाय । ^३३ । ^३चतवद । ^३३ ।

^{२ १ ५ १ ५ १}ह्वंवरंवरवम् । ^{३ ॥ १४ ॥}

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु लोभः, सचैषः—

^{१ २}धर्मः । ^{१ २}विधर्मः । ^३वि । ^२धर्मः । ^३सत्यं । ^४गाय ।

^२चतं । ^३वद । ^२ह्वं । ^३वम् ॥ २ ॥ ८ ॥

^{२ २ २ १ २ १}* औहौहोवाहोइ । ^{२ २ २ १ २ २ २}२ । औहौहोवाहाइ ३१३ ।

^१वाइइ । ^३भूइइवात् । ^५विभ्राइइहृत्पिबतुसोम्यम् । ^{२ १ २ १ २ १ २ १}औहौ

^{१ २ २}होवाहोइ । ^{२ २ २ १ २ २}औहौहोवाहोइ । ^{२ २ २ १ २ २ २}औहौहोवाहाइ ३१३ ।

^१वाइइ । ^३जाइइनात् । ^५आयुइइधद्यज्ञपतावविहृतम् । ^{१ २ २ १ २ १ २ १ २}

^{२ २ २ १ २ २}औहौहोवाहोइ । ^{२ २ २ १ २ २}२ । औहौहोवाहाइ ३१३ । ^१वाइइ । ^३वा

* ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्तनं सौम्यं वा षष्ठादुगानमपि प्रचोनाम ।

* ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्तनं सौम्यं वा सप्तमादुगानमात्मा नाम ।

^५ २३४ द्वात् । ^{१२ १२२ १२} वातजूतोयो अभिरक्षति त्मना । ^{२१ २१२} औहोहोवा ^{२२ २ २}

^{१२२ १२२ १} होइ । २ । ^१ औहोहोवा द्वात् ३१७ । ^१ वा २३ । ^५ कार ३४ रात् ।

^{२१२} प्रजाः पिपत्तिर्वज्रधाविराजति । ^{१२ २२} औहोहोवा होइ । ^{२२ २ १२२} २ ।

^{२२ २ १२२ २} औहोहोवा द्वात् ३१७ । ^{१ २२ १ २ २२ १२} वा २ । ए । ^{२२ ३} अभाजीज्योतिरभा

^{१११} जी २३४ पृत् ॥ १५ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ३३७ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १५

^{१२} * भूमिः । ३ । ^{२१ २} अन्तरिक्षम् । ३ । ^१ द्यौः । २ । ^१ द्याइ

^{५२ २} ४ । ^१ औहोवा । ^{२२ १२ ११११} एइ । भूताया २३४ पृ ॥ १६ ॥

^१ † द्यौः । ३ । ^{२१ २} अन्तरिक्षम् । ३ । ^{१२} भूमिः । २ । ^{५२ २} भूमा

^{५२ २} ३४ । ^१ औहोवा । ^{२२ २ ११११} एइ । आयुषे २३४ पृ ॥ १७ ॥

^{१२} ‡ हाउ । ३ । ^{१२} ज्योतिः । २ । ^{२२ २} ज्योता ३४ । ^{५२ २} औहो

^{२ १११} वा । ई २३४ पृ ॥ १८ ॥

० ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा अष्टमाहुगानं मरुताम् ।

† ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा नवमाहुगानं मपीदं मूर्धनाम् ।

‡ ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा दशमाहुगानं पुष्पं नाम ।

१ २ २ २ २ २ १ १ २ २ २ २
* सन्त्वाभूतान्यैरयन् । होइ । सन्त्वाभव्यान्यैरयन् ।

१ १ २ १ २ १ १ १ २ २ २
होइ । सन्त्वाभविष्यदैरयन् । होइ । सन्त्वाभुवनमैर

१ १ २ २ २ २ १ १
यन् । होइ । सन्त्वाभूतमैरयन् । होइ ॥ १८ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु क्षोभः ; सचेष्टः—

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
सम् । त्वा । भूतानि । ऐरयन् । सम् । त्वा । भव्यानि ।

३ २ २ ३ ३ २ ३
ऐरयन् । सम् । त्वा । भविष्यत् । ऐरयत् । सम् । त्वा ।

१ २ २ ३ २ ३ ३
भुवनम् । ऐरयत् । सम् । त्वा । भूतम् । ऐरयत् ॥ १९ ॥

॥ इति ग्रामे अरण्यगान षष्ठ्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

प्रथमं साम—२भा० २३८ पृष्ठादिषु मुद्रितम् ।

द्वितीय-तृतीये सामनि—२भा० २४३-२४४ पृष्ठयो मुद्रिते । २-३

चतुर्थं साम—२भा० २४० पृष्ठे मुद्रितम् । ४

२ २ १ २ २ २ १ २ २ २ २ २
† हाउ । ३ । सहोभ्राज । २ । सहोभ्राजा । पोभ्रा

* “एतत् साम सुपर्णमित्याचक्षते”—इति आ० ब्रा० २, १, २८ ।

† “इन्द्रस्य च सघस्यम्”—इति आ० ब्रा० ३, १, २८ ।

६५ख,

षष्ठं साम—१भा० २४६ पृष्ठे मुद्रितम् । ६

सप्तमं साम—१भा० २४७ पृष्ठे मुद्रितम् । ७

अष्टमं साम—१भा० २४७ पृष्ठे मुद्रितम् । ८

नवमं साम—१भा० २४८ पृष्ठे मुद्रितम् । ९

१ १ २ २ २ २ १ १ १ १ २ २ २ २
* उद्यंस्त्रोक्तानरोचयः । होइ । इमांस्त्रोक्तानरोच

१ १ १ २ २ २ १ १ १ २ २ २ २
यः । होइ । प्रजाभूतमरोचयः । होइ । विश्वभूतमरो

१ २ ५ २ २ १ २ २ २ २ १ १ १
चयः । होइहार३४औहोवा । घर्मोज्योती२३४५ः ॥ १० ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु लोभः ; सचैवः—

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
उद्यन् । उत् । यन् । लोकान् । अरोचयः ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
इमान् । लोकान् । अरोचयः । प्रजाः । प्र । जाः ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
भूतम् । अरोचयः । विश्वम् । भूतम् । अरोचयः ॥ २१० ॥

एकादश-द्वादशे सामनि १भा० २५१—२५३ पृष्ठेषु मुद्रिते । ११-१२

त्रयोदश-चतुर्दशे सामनि—२भा० २५५-२५६ पृष्ठयोर्मुद्रिते । १३-१४

पञ्चदश-षोडशे सामनि २भा० २६१-२६२ पृष्ठयोर्मुद्रिते । १५-१६

१ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
† वाक् । मनःप्राणःप्राणोपानोव्यानश्चक्षुःश्रोत्रंशर्म

● “सर्पस्य चर्मरोचनं मिन्द्रस्य वा”—इति आ० ब्रा० २, १, १८ ।

† “वागादिपिबन्”—इति आ० ब्रा० २, १, १८ ।

^{१ २ १ २} वर्मभूतिः प्रतिष्ठा । ^{२ २} आदित्यः पित्र्यम् । ^{१ २} आयुः पि
त्र्यम् । ३ ॥ १७ ॥

अस्य सूक्तं न ऋक् अपितु सोमः; सचैषः—

^३ वाक् । ^{१ २ २} मनः । ^{३ २} प्राणः । ^३ प्र । ^२ आनः । ^{३ १} अपानः ।
^३ अप । ^२ अनः । ^{२ २} व्यानः । ^२ वि । ^२ आनः । ^{१ २ २} चक्षुः । ^{१ २ २} श्रोत्रम् ।
^{१ २ २} शर्म । ^{१ २ २} वर्म । ^{१ २ २} भूतिः । ^{३ २} प्रतिष्ठा । ^३ प्रति । ^२ स्था । ^३ आदि
^२ त्यः । ^२ आ । ^२ दित्यः । ^{१ २ २} पित्र्यम् । ^{१ २ २} आयुः । ^{१ २ २} पित्र्यम् ॥ २१० ॥

अष्टादशं साम—२भा० ३४६ पृष्ठे मुद्रितम् । १८

जनविशं साम—२भा० ३४१ पृष्ठे मुद्रितम् । १९

^{३ २} हाउहाउहाउ । ^{३ २ २ २ २} भ्राजाओवा । ^३ उदुत्यञ्जा ।

^{३ २} हाउहावा । ^{१ २} आर्चिः । ^{१ २ २} इन्द्रन्नरोनेमधिताह्वारः

^{३ २} हाउरहाउ । ^{३ २ २ २ २} भ्राजाओवा । ^{३ २} तवेदसम् ।

^{३ २} हाउरवा । ^{१ २} शोचिः । ^{३ २ २ २ २} हाउरहाउ । ^{३ २ २ २ २} भ्राजाओवा । ३ ।

^३ देवंवहा । ^{३ २} हाउहावा । ^{१ २} तापः । ^{१ २ २} यत्पार्यायुनजता

• “इन्द्रस्य शिरदत्याचक्षते”—इति आ० ब्रा० ३, २, २८ ।

७ १ २५ २ ३२ २२ ३२ २ २
 इधियारस्ताः । हाउरहाउ । भ्राजाओवा । ३ । ति
 २ २५ १ २ २२ ३२ २२
 केतवः । ३ । हाउश्वा । हारः । हाउरहाउ । भ्राजा
 ३२ २ २ २ २५ १ २
 ओवा । ३ । दृशेविश्व । ३ । हाउश्वा । साहः ।
 १२ २ २ ७ २ २२ २ ३२ २२
 गुरोनुषाताश्रवसाश्चकारश्माइ । हाउरहाउ । भ्राजा
 ३२ २ २ २ २५ १ २ २२
 ओवा । ३ । यहर्यम् । ३ । हाउश्वा । नारः । हाउ
 २ १ ३२ २२ ३२ २ २ २ २५
 रहाउ । भ्राजाओवा । ३ । दृशेविश्व । ३ । हाउश्वा ।
 १ १२ २ २ ७ २ २२ २ १
 भारः । अगोम तव्रजेभजातुवारश्नाः । हाउरहाउ ।
 ३२ २२ ३२ २ २ २ २५
 भ्राजाओवा । ३ । यहर्यम् । ३ । हाउरहाउवा ।
 ३ १ १ १ १
 ईर३४५ ॥ २० ॥

अस्य आख्यानम्—भा० १३८ पृष्ठे, पुनः तत्रैव ६४१ पृष्ठे च क्रमात् दृश्यम् । १०

१ २२ १ २२ १ २ १ २ २
 * उन्नयामि । होइ । ३ । आदित्यम्प्राच्यन्तम्
 २२ १ २२ २ २२ २२ १
 यामि । होइ । ३ । अक्षोरात्राण्यरित्राणि । होइ ।
 १२ १ १ २ २ २ २ १
 ३ । द्यौर्नौर्हाउ । ३ । तस्यामसावादित्यैर्यतेहाउ । ३ ।

* “आदित्यस्योन्नय तदादित्यान्त्याचक्षते”—इति आ० भा० ३, २, २८ ।

१ २ २ २ २ २ १ १ २ २
 तस्मिन्वयमौयमानईयामहेहाउ । ३ । ईयामहेहाउ । २ ।
 १ २ २ २ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २
 ईयामहे ३ । हाउवा । प्रियेधामस्त्रियक्षरे । २ । प्रिये
 २ २ १ २ ३ १ १ १ १
 धामस्त्रियक्षरे २ ३ ४ ५ ॥ २१ ॥

अस्य मूलं न ऋक्. अपितु सोमः ; सचैवः—

१ २ २ ३ ३ १
 उत् । नयामि । आदित्यम् । आ । दित्यम् । प्रा
 २ २ १ २ २ २ १ २ २ ३
 चम् । यन्तम् । उत् । नयामि । अहोरात्राणि । अ
 १ २ १ २ २ १ २ २
 हः । रात्राणि । अरित्राणि । द्यौः । नौः । तस्याम् ।
 १ २ २ ३ २ २ २ १ २ २ १ २ २
 असी । आदित्यः । आ । दित्यः । ईयते । तस्मिन् ।
 २ २ १ २ २ १ २ २ २ १ २ २ १ २
 वयम् । इयमाने । ईयामहे । प्रिये । धामन् । च
 ३
 क्षरे । त्रि । अक्षरे ॥ २ ॥ १० ॥

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने षष्ठः प्रपाठकः ॥

॥ इति व्रत-नाम तृतीयं पर्व च समाप्तम् ॥

॥ समाप्तश्चारण्यगानम् ॥

॥ सामवेदसंहितायां कन्दार्चिकपरिशिष्टं समाप्तम् ॥

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

सामवेदसंहिता ॥

तत्र

॥ अथ ऋन्द्भार्चिक-परिशिष्ट-परिशिष्टम् ॥*

अथवा

॥ अथ स्तोमः ॥†

॥ हरिः ॐ ॥

१ २२   ३   १ २   ३   १ २२   १ २२
अथ । स्तोमः । प्रकृतिः । प्र । कृतिः । अश्वाः ।

१ २२   ३   १ २   ३   १ २२   ३   १ २   ३
गावः । ऊवेवसु । ऊवे । वसु । विदावसु । विदाः ।

* ऋन्द्भार्चिकपरिशिष्टेऽरण्यगाने श्रुतानां प्रायः सर्वासा मेव साक्षां मूलं ऋक्-स्तोमौ तत्र ऋक्-परिचयसु ऋन्द्भार्चिकास्तोचनेनैव लभ्यते अथात्र परिशिष्टे स्तोम-परिचयः ।

† स्तोमस्त्रिविधः, वर्षे-पद-वाक्य-भेदात् “अधिकत्वे सत्यृग्विस्तुतयो वर्षाः स्तोमः”—इति यदुक्तं मीमांसार्थिकरणमालाया नवमाध्याय-द्वितीयपादेकादशाधिक-रण-व्याख्यानानुसारे माधवेन तदेतत्तद्वर्णं वर्षस्तोममात्रस्याभिप्रेतम्, तेन आशास्त्रादि-नवविध-वाक्य-स्तोमे, हाडकारादि-पञ्चदश-पदस्तोमेषु च भाव्याग्निः । तदुक्तम् “आशास्त्रिः कृतिः संख्यानं प्रलयः परिदेवनं प्रैष मन्त्रे षण्णक्षेव दृष्टिराख्यानमेव च”—इति वाक्यस्तोम-भेदाः तत्र “अग्न्यज्योतिरहता अभूम्”—इति, “नमोऽग्नये नमोऽन्नपतये”—इत्यादिः, “येदेवा देवाः दिविषदः अन्नरिचंसदः पृथिवीषदः”—इत्यादिः,

^{१ २२} वसु । ^{१ २२} दक्षाय । ^{३ १ २} हविष्मते । ^{१ २२} योनिम् । ^{१ २२} इन्द्रः । ^१ च ।
^{१ २२} गच्छथः । ^{३ २} दाः । ^{३ २} वसु । ^{३ २} वृधे । ^{३ ०} महे । ^{१ २२} अग्निः । ^{१ २२} आहुतः ।
^३ आ । ^२ ऊतः । ^{१ २२} शुक्रः । ^१ आहुतः । ^{१ २} आ । ^{१ २} ऊतः । ^{१ २} अस्मभ्यम् ।
^३ गातुवित्तमम् । ^३ गातु । ^{१ २२} वित्तमम् । ^३ हविष्कृते । ^{१ २} हविः ।
^{१ २२} कृते । ^{३ २} गोः । ^३ पदे । ^{३ २} पृष्ट । ^३ उदधिः । ^३ उद । ^३ धिः । ^३ नि
^२ धिः । ^३ नि । ^{१ २२} धिः । ^{१ २२} गावः । ^{३ १ २} अश्वः । ^३ घृतश्रुतः । ^३ घृत ।
^{१ २} श्रुतः । ^३ आ । ^३ गहि । ^३ आ । ^{३ २} इहि । ^{३ २} ते । ^{१ २२} इमे । ^{१ २२} अति ।
^{१ २२} द्विषः । ^{३ १ २} सुभुतये । ^३ सु । ^{१ २} भुतये । ^{३ १ २} जनिचम् । ^{१ २} स्व ।
^{१ २२} महः । ^{१ २} स्वः । ^{१ २२} मयः । ^{१ २२} सश्रवसे । ^३ सम् । ^३ श्रवसे ।
^{१ २२} विश्रवसे । ^३ वि । ^{३ १ २} श्रवसे । ^{३ २} सत्यश्रवसे । ^३ सत्य । ^३ श्रव

“एतत्त संख्यानं रिशसदन्द्र”-इति, “यदिन्द्राहं यथा त्वम्”—इति, “समन्त्रिषं दक्ष”
 —इति, “विश्वे षां देवानां समिदज्जखं ज्योतिराततनम्”—इति, “प्रजाभूतमजी-
 क्त्वा”—इति, “यौरत्नान् भूमिराततनत् समुद्रं समचुकुपत”—इति—इत्येव मादयः
 क्रमेणोदाहृताः । पद-सोम-विवरणन्तु मन्त्रब्राह्मण-तृतीय-प्रपाठक तथोदश-खण्डे;
 तदुदाहरणानि तु सोम ग्रन्थेऽन्वेषणसन्तराणि प्राप्स्यानि बह्वनि । इमे नव
 वाक्यसोभाः पददश-पदसोभाश्च गानग्रन्थे ष अ ताः सामसु, तच्चाप्यरण्ये षड् ॥

१ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ २
 से । अवसे । सुश्रुसाः । सु । श्रुसाः । मच्च ।
 ३ २ १ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
 विशे । दिवम् । ऋतम् । अमृतम् । अ । मृ
 २ २ ३ १ २ ३ २ २ २ १ २ २ १ २ २
 तम् । मधुश्रुतः । मधु । श्रुतः । धर्मणे । इन्दुः ।
 ३ २ ३ २ ३ २ ३ २
 समुद्रम् । सम् । उद्रम् । उर्विया । वि । भाति ।
 १ २ १ २ २ १ २ २ ३ १ २ २
 सर्वते । धर्म । विधर्म । वि । धर्म । विश्वम् । सम् ।
 ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३
 अत्रिणम् । दह । विश्वम् । वि । अत्रिणम् । द
 १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 ह । विश्वम् । नि । अत्रिणम् । दह । अस्मेइति ।
 १ २ २ ३ २ १ २ २ ३ २ ३ १ २ ३
 रायः । उत । अवः । इषः । वृधे । सदोविशः । सदः ।
 १ १ १ २ २ १ २ २ ३ २ ३ २ २
 विश । अति । विश्वानि । दुरिता । दुः । इता ।
 ३ १ २ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३
 तरेम । अवः । वृद्धत् । वाजी । जिगी । वान् । दीदि
 २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
 हि । दीदयात् । सुवृत्तिभिः । सु । वृत्तिभिः । नृमा
 २ ३ १ २ २ १ २ २ ३ २ ३
 दनम् । नृ । मादनम् । भरेषु । आ । वाजी । जिगी ।

२ १ २२ १ २२ ३ २ ३ १ २ ३ २
 वा । विश्वा । धनानि । अर्कः । देवानाम् । परमे ।
 १ २ ३ ३ १ २ ३ २ ३ २ १ २
 व्योमन् । वि । ओमन् । अर्कस्य । देवाः । परमे । व्योम
 न् । वि । ओमन् ॥ १ ॥

२ ३ २ ३ १ २२ १ १ २२ ३ २
 औ । हो । वा । हा । इडा । भा । इय । इयात् ।

१ २ ३ २ ३ २ १ २२ १ २२ ३ २ १ २२
 ययुः । ईह । ऊवे । इति । उप । ऋतून् । ह्य । ये ।

१ २२ १ २२ १ २२ ३ २ ३ २
 दिवः । दिवम् । विशः । अच्चा । वः । वाहाः । आ ।

३ १ २२ ३ २ १ २२ ३
 अरुहन् । शुधि । एहि । इहि । इन्द्रः । अग्ने ।

२ ३ १ २२ ३ २ ३ २ ३ २
 इह । इहि । बल । उवै । इह । शुधि । अयम् ।

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ १ २२
 इदम् । इदकम् । रयिष्ठाः । रयि । स्थाः । ओकः ।

१ २२ ३ २ १ २२ २ २ ३ २
 दद । अप्सु । दक्षुः । हरिश्चीः । हरि । श्री । सः ।

१ २२ १ २२ १ २२ ३ २ १ २२ १ २२
 वव । वसु । भगाय । ह्ये । वयः । वयोभिः । सम् ।

३
 त्वा । चिन्वन्ति । रिणन्ति । ततक्षुः । शिशन्ति । धी

^{१ २} तिभिः । ^३ अष् । ^१ अभि । ^{१ २ २} दिशः । ^{३ २} सु । ^{३ २} स्तुषे । आ ।

^{३ २} अयम् । ^{३ २} अयायम् । ^{१ २ २} हिषः । ^{२ २} ए । ^{१ २ २} दिवम् । आ । ^{१ २ २} दिवः ।

^{३ २} आ । ^{१ २} असौ । ^{१ २ २} क् । ^{३ २} अविदत् । ^{३ २} दिवा । ^{३ १ २} यः । ^{३ १ २} दुरतिनम् ।

^३ दुः । ^{१ २} अतिनम् । ^{३ २} दिवि । ^{१ २ २} इति । ^३ इव । ^{१ २ २} द्युभिः । ^३ इ

^{२ २} डाभिः । ^{१ २ २} स्वरत । ^{३ १ २} श्लोकयत । ^{१ २ २} श्लोकाः । ^{१ २ २} धनम् । ^{१ २ २} धर्म ।

^{३ २} वा । ^३ अग्निः । ^{१ २ २} तपति । ^३ प्रति । ^२ दहति । ^{३ २} ति । ^{३ २} अग्निः । वै ।

^{१ २ २} ग्वभिः । ^{१ २ २} दोहे । ^{१ २ २} द । ^{१ २ २} ज्वर । ^{३ २} जुव । आ । ^{३ २} इयम् ।

^{१ २ २} जर्मिः । ^३ इव । ^{१ २ २} जनत् ॥ २ ॥

^३ आ । ^३ आइ । ^३ हाइ । ^३ आज । ^३ हाज । ^३ ओ । ^३ ओइ ।

^३ होइ । ^३ वोइ । ^३ मोइ । ^३ ऊम् । ^३ औ । ^३ हो । ^३ वा । ^३ हा ।

^३ ए । ^३ हे । ^३ दे । ^३ धे । ^३ या । ^३ हा । ^३ ह् । ^३ ह । ^३ हि । ^३ या ।

^३ व । ^३ व । ^३ उप् । ^३ ऊप् । ^३ इ । ^३ उ । ^३ ओम् ॥ ३ ॥

इट् । ईडा । दिशम् । विशम् । हस् । अश्वा ।
 शिशुमती । युवतिः । च । कुमारिणी । स्वः । ज्योतिः ।
 द्वै । सुष्टुभः । सु । स्तुभः । तुभः । अश्वा । शिशुम् ।
 अक्रान् । विष्टुभुः । वि । स्तुभः । बृहत् ॥ ४ ॥
 सहः । नरः । सत्यम् । ओजः । म्नात् ।
 इदम् । द्यौः । अक्रान् । भूमिः । अततनत् । समु
 द्रम् । सम् । उद्रम् । सम् । अचूकुपत् । ऐरयत् ।
 देवाः । दिवा । ज्योतिः । स्वः । जगन्म । महः । पृथि
 व्याः । दिवम् । आ । शक्मे । वाजिनः । यमम् ।
 देवानाम् । अवसा । वयम् । नमः । आवत् ।
 बृहत् । वामम् । बृहत् । पार्थिवम् । बृहत् । अन्त
 रिक्षम् । बृहत् । दिवम् । बृहद्भ्यः । वामेभ्यः ।
 वामम् ॥ ५ ॥

^१सम् । ^३त्वा । ^{१२२}अनोनवुः । ^{३१२}अनोनवुः । ^{३१२}मरुतः ।

^{१२२}विश्वस्मात् । ^{३२}अग्निः । ^{३२}मूर्द्धा । ^३अभवत् । ^१दिवः ।

नम् । * * * * * ^(१)॥ ६ ॥

^३आज्यदोहम् । ^१आज्य । ^३दोहम् । ^१चिदोहम् । ^{३१२}

^३चि । ^{१२२}दोहम् । ^{१२२}च्योहम् । ^{३२}कृतम् । ^३उम् । ^३शम् ।

^{३२}योः । ^{१२२}हविः । अथ ॥ ७ ॥

^{३२}अभि । ^३इमहे । ^{१२२}सर्प । ^{१२}स्वः । ^{३२}अभिः । ^१प्र । ^१म

^{२२}हिः । ^३इमहे । ^१प्र । ^३सर्प । ^{१२}स्वः । ^३उत् । ^{१२}सर्प । ^{१२}स्वः ।

^{१२}स्वः । ^३सर्पन्तः । ^३सम् । ^{१२२}सर्पन्तः । ^{१२२}सर्पत । ^३प्र ।

^३सर्पत । ^{१२}स्वः । ^१गमेम । ^३ते । ^१वयम् । ^{१२}स्वः । ^३सम् ।

^३सर्प । ^३हृपाय । ^३प्र । ^३हृप । ^३हृपाय । ^३प्र । ^३हृपाय ।

^{१ १२} दिशः । ^{३ १ २} प्रदिशः । ^{२ १ २} प्रादिशः । ^३ कल्पन्ताम् । ^{१ १२} राजम् ।
^२ गमेम । ^{१ २} खराजम् । ^२ ख । ^{१ १२} राजम् । ^३ गमेम । ^{१ १} उद्दिशः ।
^३ उत् । ^२ दिशः । ^{२ १ १} विदिशः । ^३ वि । ^{१ १} दिशः । ^३ कल्पन्ताम् ।
^{३ १ २} विराजम् । ^३ वि । ^{१ २२} राजम् । ^२ गमेम । ^{१ १} खराजम् । ^३ ख ।
^{१ १२} राजम् । ^३ गमेम ॥ ८ ॥

॥ प्रथमस्थार्द्धः प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

^२ वृ । ^{१ १२} हरिः । ^{१ १२} मतिः । ^{१ १२} एकम् । ^३ सम् । ^३ ऐरयत् ।
^२ वृधे । ^{१ १२} एकम् । ^३ सम् । ^१ ऐरयत् । ^{१ १२} महे । ^{१ १२} एकः । ^{१ १२} वृषा ।
^३ वि । ^१ राजति । ^{३ १ २} ऊवे । ^३ विराजम् । ^{१ १२} वि । ^{१ १२} राजम् ।
^{३ १ २} खराजम् । ^३ ख । ^{१ २२} राजम् । ^{३ १} महत् । ^{१ १२} साम । ^१ अजी

^२ जने । ^{३ २} महत् । ^३ भद्रम् । ^२ अजीजने । ^२ अभ्राढव्यम् ।
^३ अ । ^२ भ्राढव्यम् । ^३ अजीजने । ^२ अभिभूः । ^३ अभि । ^२ भूः ।
^३ असि । ^२ रा । ^३ वृ । ^{३ २} रे । ^{३ २} अस् । ^{३ २} अयम् । ^३ वायौ । ^३ त्रि
^{१ २} वृतम् । ^३ त्रि । ^{१ २ २} वृतम् । ^{३ १ २} प्रवृतम् । ^३ प्र । ^{१ २ २} वृतम् । ^३ अ
^{३ २} स् । ^३ फट् । ^२ मृस् । ^३ हस् । ^३ अभि । ^२ अभूः । ^२ हस् ।
^{३ २} प्रहस् । ^३ प्र । ^२ हस् । ^{१ २ २} चक्षुः । ^{३ २ २} क्षुरः । ^{१ २ २} हरोहरः ।
^{३ २ २} हरः । ^३ हरः । ^२ वृश्च । ^{१ २ २} प्रवृश्च । ^३ प्र । ^२ वृश्च । ^३ प्र । ^३ कि
^{१ २ २} न्धि । ^{३ २} वयः । ^{३ २} बृहत् । ^{३ २} ऋतम् । ^{३ २} हविः । ^{३ २} भद्राम् ।
^{३ २} स्वधाम् । ^३ स्व । ^२ धाम् । ^{३ २} स्वयम् । ^३ स्कृण्वे । ^{१ २ २} इषम् ।
^{१ २ २} ऊर्जम् । ^{१ २ २} रजः । ^{१ २} स्वः । ^{१ २ २} वाक् । ^{१ २} इडा । ^{३ २} स्वः । ^{३ २} बृहत् ।
^{३ २} भाः । ^३ अर्कम् । ^३ अर्चत । ^{१ २} देवावृधम् । ^३ देवा । ^{१ २ २} वृधम् ।
^{३ २} इह । ^{३ २} प्रजाम् । ^३ प्र । ^२ जाम् । ^{३ २} इह । ^{३ २} रयिम् । ^३ र

^{२२}राणः । ^{३ १ २}रायस्योषाय । ^३रायः । ^३पोषाय । ^१सुक्रताय ।
^{१ २}सु । ^{१ २२}कृताय । ^{३ २}भूयसे । ^{३ २}आ । ^{३ २}अगन् । ^{३ २}वामम् ।
^{३ २}इदम् । ^{३ २}बृहत् । ^{३ २}इदम् । ^{३ २}वामम् । ^{३ २}इदम् । ^{३ २}बृहत् ।
^{१ २२}मन्त्र । ^{१ २२}ओजः । ^{१ २२}सहः । ^{१ २२}बलम् । ^{१ २२}इन्द्रः । ^{१ २२}वयः । ^३दधे ।
^{१ २२}सधम् । ^{३ २}च्युतम् । ^{१ २२}प्रिय । ^{३ १}प्रियम् । ^{३ १ २}ब्राह्मणानाम् ।
^{१ २२}यत् । ^{१ २२}मनः । ^{१ २२}तत् । ^{३ १ २}मयि । ^३ब्राह्मणानाम् । ^३पशू
^२नाम् । ^{१ २२}यत् । ^{१ २२}मनः । ^{१ २२}तत् । ^{३ २}मयि । ^{३ १}पशूनाम् । ^{३ १}योषि
^२ताम् । ^{१ २२}यत् । ^{१ २२}मनः । ^{१ २२}तत् । ^{३ १ २}मयि । ^{३ १ २}योषिताम् ।
^{३ ३}वीहि । ^{३ २}यवे । ^{३ २}सम् । ^{३ १ २२}यमन् । ^३न । ^{३ १ २२}व्यायमन् । ^३वि ।
^{१ २ २२}आयमन् । ^३वि । ^{३ २}यमन् । ^{३ १ २}न । ^{३ १}समायमन् । ^{३ १}सम् । ^३आ
^{२२}यमन् । ^३वी । ^३की । ^{१ २}च । ^{३ १}उदरसर्पिणः । ^३उदर । ^३सर्पि
^२णः । ^{१ २२}तेभ्यः । ^{१ २२}नमः । ^{१ २२}सेतून् । ^३तर । ^{१ २}दुस्तरान् । ^३दुः ।

१ २२ १ २२ १ २२ ३ १ २२
तरान् । दानेन । अदानम् । अ । दानम् । अक्रो

१ ३ १ २२ ३ १ २ ३ १
धेन । अ । क्रोधेन । क्रोधम् । अह्वया । अत । ध

१ २ १ २२ ३ १ २ १ २२
या । अश्रद्धाम् । अ । अद्वाम् । सत्येन । अनृतम् ।

३ २ १ २२ ३ २ २ १
अन । चक्षाम् । एषा । गतिः । एतत् । अमृतम् ।

३ १ २२ १ २ ३ १ २२ ३ १ २२
अ । मृतम् । ख । गच्छ । ज्योतिः । गच्छ । सेतून् ।

३ २ ३ १ २
तीर्त्वा । चतुरः ॥ ८ ॥

१ २२ ३ २२ ३
आयुः । सत्यम् । आ । नः । ह्रिय । मनदो

१ ३ १ १ २२ १ २२ ३
हम् । मन । दोहम् । एन्यावेन्यौ । एन्यौ । एन्यौम् ।

१ २२ १ २ ३
आहोइति । एन्यौ ॥ १० ॥

१ २२ १ २२ १ २२ १ २२ ३
धाम । यत् । भर्गः । यशः । वर्चः । अस्मिन् ।

१ २२ १ २२ १ २२ १ २२ १ २२ १ २२
आयुः । विश्व । आयुः । विश्वम् । विश्वम् । आयुः ।

३ २ ३ २ १ २२ १ २२
अशौमहि । प्रजाम् । प्र । जाम् । त्वष्टः । अधि ।

३ १ २ २ २ ३ १ २ ३
नि । धेहि । असोइति । शतम् । मम । शरदः । व

^१यम् । ^२ते । ^{१ २२}राजम् । ^{३ १ २}स्वराजम् । ^४स्व । ^{१ २२}राजम् । ^३वि
^{१ २}राजम् । ^४वि । ^{१ २२}राजम् । ^{३ १ २}स्वराजम् । ^४स्व । ^{१ २}राजम् ।
^{३ २}घर्मः । ^{१ २२}प्रवृत्तः । ^४प्र । ^{३ २}वृत्तः । ^४तन्वा । ^३सम् । ^३आ
^२नृधे । ^{१ २}वृधे । ^३स्वः । ^२आनशे । ^{३ २}महे । ^४अभिः । ^३सू
^२ज्जी । ^{३ २}यम् । ^३द्विषः । ^२सम् । ^३ओषा । ^२अभि । ^३सूर्ज ।
^२यम् । ^{३ २}द्विषः ॥ ११ ॥

^{१ २२}अश्वमिष्टये । ^{१ २२}अश्वम् । ^४इष्टये । ^{१ २२}अश्वदिष्टये ।
^{१ २२}अश्वत् । ^३इष्टये । ^{१ २२}भुवत् । ^{१ २२}जनत् । ^{१ २२}वृधत् । ^{१ २२}करत् ।
^{३ २}धेनुः । ^{१ २२}पयः । ^{१ २}स्वः । ^{१ २२}विश्वम् । ^{१ २२}ज्योतिः । ^{१ २२}विश्वम् ॥ १२ ॥
^{३ २}भद्रम् । ^{१ २}श्रेयः । ^{१ २२}तन्तुः । ^{१ २२}ओतुः । ^{१ २२}सहः । ^१भू
^{२२}मिः । ^{३ १ २}अन्तरिक्षम् । ^{१ २२}द्यौः । ^{१ २२}महः । ^{३ १}विश्वेषाम् । ^{३ १}भूता
^२नाम् । ^{१ २२}स्तोभानाम् । ^{३ १ २}इष । ^{३ २}विश्वज्योतिः । ^{३ २}विश्व ।
^३ज्योतिः ॥ १३ ॥

^{१ २२} मद्भि । ^{१ २२} दिवि । ^{१ २२} द्युत् । ^{३ २} द्युतः । ^{३ १} शुक्रम् । ^{३ १} शुक्रम् ।
^१ शुक्रम् । ^{२ २} शुक्रम् । ^३ शुक्रम् । ^१ चन्द्रम् । ^{३ १ २} चन्द्रचन्द्रम् ।
^{१ २} इन्द्रम् । ^३ चन्द्रम् । ^१ अन्तरिक्षम् । ^{१ २} स्वः । ^{१ २२} दिवम् । ^३ जग
^{१ २२} न्मा । ^{१ २} परात् । ^{१ २१} परम् । ^{३ २} ऐरयत् । ^{३ २} यज्ञः । ^{३ २} दिवः । ^{३ २} मूर्ध्ना ।
^{२ १ २} देवमादनः । ^३ देव । ^{१ २२} मादनः । ^{३ २} घर्मः । ^{१ २२} ज्योतिः । ^३ पृथि
^१ वो । ^{३ १ २} अन्तरिक्षम् । ^{१ २२} द्यौः । ^३ आपः । ^{३ २} कनिक्रदात् । ^१ सि
^२ न्धुः । ^{१ २२} आपः । ^{३ १ २} मरुतः । ^३ मादयन्ताम् । ^{३ २} घर्मः । ^१ ज्यो
^{२२} तिः । ^{३ २} दिवः । ^{३ १ २} मूर्ध्नाम् । ^३ सम् । ^{१ २२} ऐरयन् । ^{१ २२} यशः ।
^३ सम् । ^{१ २२} ऐरयन् । ^३ तेजः । ^३ सम् । ^{१ २} ऐरयन् । ^{१ २} स्वः । ^३ सम् ।
^३ ऐरयन् । ^{१ २२} ज्योतिः । ^३ सम् । ^{१ २२} ऐरयन् । ^{३ २} यशः । ^{३ २} घर्मः ।
^{१ २२} ज्योतिः । ^{१ २२} तेजः । ^{३ २} घर्मः । ^{१ २} ज्योतिः । ^{१ २} स्वः । ^{३ २} घर्मः ।
^{१ २} ज्योतिः । ^{१ २२} ज्योतिः । ^{३ २} घर्मः । ^{१ २२} ज्योतिः । ^{३ २} घर्मः । ^{३ २} घर्मः ।
^{१ २२} ज्योतिः । ^{१ २२} इडाम् । ^३ यच्छ । ^{१ २२} रुस्कृतिम् । ^३ यच्छ । ^{१ २२} मनः ।

^{१ २२} ^३ ^{१ २२} ^३ ^{१ २} ^३ ^{१ २२} ^३
 ओजः । यच्छ । मनः । महिमानम् । यच्छ । यशः ।
^{१ २२} ^३ ^१ ^३ ^२ ^{१ २२} ^३
 त्विषम् । यच्छ । प्रजाम् । प्र । जाम् । वर्चः । यच्छ ।
^२ ^{१ २२} ^३ ^{१ २२} ^{३ २} ^{१ २२}
 पशून् । विशम् । यच्छ । ब्रह्मा । क्षत्रम् । यच्छ ।
^{१२} ^{१ २२} ^३ ^{१ २२} ^{३ २} ^३
 स्वः । ज्योतिः । यच्छ । तेजः । घर्मः । सम् । क्रीडन्ते ।
^{१ २२} ^{३ १ २} ^{३ २} ^३ ^{१ २२}
 शिशुमतिः । वायुगोपाः । वायु । गोपाः । तेजस्वतौ ।
^{३ १ २} ^{१ २२} ^३ ^{१ २२} ^{३ २} ^{१ २२}
 मरुद्भिः । भुवनानि । चक्रदुः । इन्द्रः । धेनुः । आपः ।
^{३ २} ^{१ २२} ^{३ २} ^{३ १ २} ^{३ २} ^{३ २}
 धेनुः । भूमिः । धेनुः । अन्तरिक्षम् । धेनु । द्यौः । धेनुः ।
^{१ २२} ^{३ २} ^{३ २} ^{३ २} ^{३ २} ^{३ २} ^{१ २२}
 परम् । धेनु । व्रतम् । धेनु । सत्यम् । धेनु । क्षतम् ।
^{३ २} ^{१ २२} ^{३ २} ^{३ २} ^{३ २} ^{१ २२} ^{३ २}
 धेनु । इडा । धेनुः । स्वः । धेनुः । ज्योतिः । धेनुः ।
^{३ २} ^{३ २} ^{३ २} ^{१ २२} ^३ ^२
 लोकम् । प्रजाम् । प्र । जाम् । गर्भः । नः । यम् ।
^{१ २२} ^३ ^{१ २२} ^३ ^{१ २} ^{१ २२}
 अदध्वहि । आ । च । परा । च । पथिभिः । चरतः ।
^{३ २} ^३ ^{१ २२} ^{१ २२} ^{३ १}
 अयम् । सः । शिङ्गन्तु । यस्मात् । द्यावा । पृथिवी
^३ ^{१ २२} ^३ ^{१ २२} ^{१ २२} ^{१ २२}
 इति । भुवनानि । चक्रदुः । यस्मात् । आपः । ओष

^{१ २२ ३ १ २२ ३ १ २२}
 धयः । ओष । धयः । भुवनानि । चक्रदुः । यस्मात् ।
^{६ १ २ ६ १ २ १ २२ ६ २}
 समुद्रियाः । सम । उद्रियाः । भुवनानि । चक्रदुः ।
^{१ २२ १ २२ ३ २ १ २२ ३ २ १ २२}
 अस्मात् । विश्वा । भूता । भुवनानि । चक्रदुः । आपः ।
^{१ २२ १२ ३ १ २२ १ २२ १ २२}
 येभिः । व्यश्वम् । वि । अश्वम् । ऐरयः । तेभिः । वि ।
^{३ १ १ २२ ३ २ १ २२ १}
 अश्रुद्धि । मदम् । येभिः । भूतम् । सहः । सहः । स
^{२२ ३ १ २२ १ २२ १ २२ १ २२ १ २२}
 हः । सहः । तेभिः । तेजः । आपः । आपः । येभिः ।

^{३ १ २ १ २२}
 वि । अन्तरिक्षम् । ऐरयः ॥ १४ ॥

॥ इति प्रथमः प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

* *^(१) । * *^(२) । * *^(१) । आ । नः । ब्रवे ।

^{१ २२ ३}
 रक्षत । नः । रक्षितारः । गोपायत । गोपायितारः ।

(१) एषोऽंशः—२भा० ४६४ पृष्ठे सुद्रितः ।

(२) एषोऽंशः—२भा० ४६६ पृष्ठे सुद्रितः ।

(३) एषोऽंशः—२भा० ४६० पृष्ठे सुद्रितः ।

* * * * (१) प्रा । जन । दिवम् । अन्तरिक्षम् । पृथि
 वीम् । विश्वभोजसम् । विश्व । भोजसम् । पुरु
 पाः । पुरु । रूपाः । अश्रवः ॥ १ ॥
 वाक् । द । दय । वाजम् । वि । अश्रवै ।
 सुधाम । सु । धाम । धाम । मनः । वयः । वर्चः । इह ।
 इडा । आयुः । स्वः । ज्योतिः । ऋतम् । महः । आ
 युर्द्धा । आधुः । धाः । अस्मभ्यम् । वर्चधाः । वर्चः । धाः ।
 देवेभ्य । गावः । वृषभपत्नीः । वृषभः । पत्नीः । वैरा
 जपत्नी । वैराज । पत्नीः । विश्वरूपाः । विश्व । रूपाः ।
 अस्मासु । रमड्वम् । देवेषु । निधिमान् । नि । धिमान् ।
 अहम् । सु । अन्तः । आ । अर्कः । ज्योतिः ।
 स्वः । धेनुः । कक्षी । क्षौ ॥ २ ॥

^{१ २२} सद्धस्त्रान् । ^{१ २२} सद्धसः । ^{१ २२} पतिः । ^{१ २२} अदिद्यवत् । ^३ स्व
^२ र्जित् । ^३ स्वः । ^२ जित् । ^{३ २} वाजसातमः । ^३ वाज । ^{१ २२} सातमः ।
^{१ २२} अदिद्यवत् । ^{१ २२} ऐरयत् । ^{३ २} अपः । ^{१ २२} सम् । ^३ ऐरयत् । ^३ भू
^२ तम् । ^३ ऐरयत् । ^{३ २} अपाम् । ^{१ २२} गर्भः । ^{३ २} अग्निः । ^{१ २२} इडा ।
^{३ २} पृथिव्याः । ^{१ २२} गर्भः । ^{३ २} अग्निः । ^{१ २२} इडा । ^{३ २} अग्निः । ^{३ २} शिशुकः ।
^३ शि । ^२ शुकः । ^{३ २} शुकः । ^{३ २} शिशुकः । ^३ शि । ^२ शुकः । ^{१ २२} तेजः ।
^{३ १ २} शकस्य । ^{३ २} शकम् । ^{३ २२} तेजः । ^{३ २} सप्राः । ^३ स । ^२ प्राः । ^{१ २२} समी
^३ ची । ^{१ २२} सम् । ^{१ २२} इची । ^{३ २} तेजः । ^{३ २} उषः । ^{३ २} न । ^{३ २} जारः ।
^{३ २२} ऐरयन् । ^३ सम् । ^२ ऐरयन् । ^३ सम् । ^३ अस्वरन् । ^२ प्राक् ।
^{३ २} अन्यत् । ^३ अन् । ^२ यत् । ^{१ २२} अनु । ^३ वर्त्तते । ^{३ २२} रजः । ^३ अ
^{२२} पाक् । ^{१ २२} अप । ^३ अक् । ^{३ २} अन्यत् । ^३ अन् । ^२ यत् । ^{१ २२} तमः ।
^{३ २२} अप । ^{३ २} इषति । ^{१ २२} भ्यसा । ^{१ २२} अरुचत् । ^{३ २} घर्मः । ^३ अरुचत् ।

^{१ २} उषसाम् । ^{३ ४} दिवि । ^{१ २ ३} सूर्यः । ^४ वि । ^१ भाति । ^२ हस ।

^{३ ४} दृहस । ^{१ २} अर्चिः । ^{३ ४} शोचिः । ^{१ २ ३} तपः । ^४ हरः ॥ ३ ॥

^{१ २ ३} विश्वा । ^४ धनानि । ^{१ २ ३} सञ्जित्य । ^४ सम् । ^{१ २ ३} जित्य । ^४ वृ

^१ चहा । ^२ वृत्र । ^३ द्वा । ^४ भूर्यासुतिः । ^{१ २ ३} भूरि । ^४ आसुतिः ।

^१ उरुम् । ^२ घोषम् । ^३ चक्रे । ^४ लोकम् । ^{१ २ ३} वृत्रम् । ^४ एभ्यः ।

^{१ २ ३} लोकेभ्यः । ^४ तुनुदानः । ^{१ २ ३} वृत्रम् । ^४ जघन्वान् । ^{१ २} अप ।

^१ तत् । ^२ ववार । ^३ यत् । ^४ तमः । ^{१ २ ३} क्षौ । ^४ व्रतम् । ^{१ २} स्वः । ^३ श

^१ कुनः । ^२ कपौ । ^३ ज्योतिः । ^४ पत । ^{१ २ ३} स्वः । ^४ पत । ^{१ २} अन्तरि

^{१ २} क्षम् । ^३ पृथिवीम् । ^४ पञ्च । ^{१ २ ३} प्रदिशः । ^४ प्र । ^{१ २ ३} दिशः । ^४ च

^{१ २} षीन् । ^३ देवान् । ^४ वर्णम् । ^{१ २ ३} द्वाउवाक् । ^४ आयुः । ^{१ २} यन् ।

^{१ २ ३} वयः । ^४ वृत्रहत्याय । ^{१ २} वृत्र । ^३ हत्याय । ^४ अधृष्णवे । ^{१ २} अ ।

^{१ २} धर्षणवे । ^३ अपूरवे । ^४ अ । ^{१ २ ३} पूरवे । ^४ पृथिवीम् । ^{१ २} च । ^३ वि ।

^१ वर्त्तय । ^२ अन्तरिक्षम् । ^३ सु । ^४ धारय । ^{१ २ ३} दिवम् । ^४ वेप ।

^{१ २४} अवेपयः । ^३ अ । ^२ वेपयः । ^३ वृत्रहा । ^२ वृत्र । ^३ हा । ^३ सपत्न
^२ हा । ^३ सपत्न । ^२ हा । ^३ अभिप्रघ्नन्तम् । ^{१ २} अभि । ^३ प्रघ्नन्तम् ।
^{१ २४} ओजसा । ^{१ २} खोजसा । ^३ सु । ^{१ २४} ओजसा । ^{३ २} असि । ^{३ २} प्राणः ।
^{३ ३ ३} प्र । ^३ आनः । ^{१ २४} असि । ^{१ २४} असि । ^३ चक्षुः । ^{१ २४} असि । ^{१ २४} असि ।
^{१ २४} औन्नम् । ^३ असि । ^{१ २४} असि । ^{१ २४} ज्योतिः । ^३ असि । ^{१ २४} इडाम् ।
^३ गच्छ । ^{१ २४} स्वर्यम् । ^३ गच्छ । ^{१ २} अन्तरिक्षम् । ^३ गच्छ । ^{१ २} नाके । ^३ वि ।
^३ भाहि । ^{१ २४} स्वः । ^३ गच्छ । ^{१ २४} ज्योतिः । ^३ गच्छ । ^{१ २४} अति । ^३ ज्यो
^३ तिः । ^३ वि । ^{१ २४} भाहि । ^{१ २४} अति । ^{३ ३} वयः । ^{१ २४} बृहत् । ^{१ २४} विधाष्टये ।
^३ वि । ^{१ २४} भाष्टये । ^३ विधर्मणे । ^३ वि । ^{१ २४} धर्मणे । ^{१ २४} सत्यम् । ^{१ २४} ओजः ।
^{१ २४} रजः । ^{१ २} स्वः । ^{३ ३} भद्रम् । ^{१ २४} सुधा । ^३ सु । ^{१ २} धा । ^{१ २} इषम् । ^३ ऊ
^{२४} र्जम् । ^{३ २} बृहत् । ^{१ २४} यशः । ^{३ २} दिवि । ^३ दधे । ^{१ २४} असौ । ^{१ २४} अयम् ।
^{१ २४} नमः । ^{१ २४} किट् । ^{१ २४} मनः । ^{३ २} प्राणः । ^३ प्रा । ^{१ २४} आनः । ^{१ २४} चक्षुः । ^३ ओ
^{२४} चम् । ^{१ २४} घोषः । ^{३ ३} व्रतम् । ^{३ २} पानम् । ^{३ २} चित्तम् । ^{३ २} धीतम् ॥४॥

(१) । * * * * *

जगते^{१२२} वे^३ । दि^१ । इ^२ । इ^३ । आयौ^१ ॥ ५ ॥
 तेजः^{१२२} । सिन्^२ । नृम्णे^३ नृम्णम्^२ । नृम्णे^३ । नृम्णम्^२ । नि^१ ।
 शयत्^३ । रूपम्^२ । वाक्^३ । इयम्^२ । अन्तरिक्षे^३ । सलिलम्^२ ।
 दिशः^{१२} । प्रतिष्ठा^२ । प्रति^३ । स्या^२ । असि^३ । प्रतिष्ठा^१ ।
 सत्यम्^२ । वा^३ । वर्चः^२ । असि^३ । मनः^२ । असि^३ । भूतम्^२ ।
 आपः^{१२२} । इन्द्र^३ । भुङ्^२ । इति^३ । मधवान्^२ । इन्द्र^३ ।
 भुवनेषु^{१२२} । ति^३ । भुङ्^२ । इति^३ । प्रभुङ्^२ । प्र^३ । भुङ्^२ । इति^३ ।
 तसरपूतः^{१२२} । तसर^३ । पूतः^२ ॥ ६ ॥
 मे^३ । फ^२ । अहम्^३ । अन्नम्^२ । अहम्^३ । अन्नादः^२ । अन्न^३ ।
 वरम्^{१२२} । अहम्^३ । विधारयः^२ । वि^३ । धारयः^२ । अहम्^३ ।
 जीत्^३ । सा^२ । सद्भि^३ । अहम्^२ । सा^३ । स^२ ।
 अहम्^३ । वर्चः^२ । अहम्^३ । तेजः^२ । दिशम्^३ ।

(१) —

(२) —

(३) —

चोऽंशः—२भा० ४८७ पृष्ठे सुप्रितः ।

चोऽंशः—२भा० ४८९—४८४ पृष्ठे सुप्रितः ।

^३ दुहे । ^{१ २२} दिग्ः । ^३ दुहे । ^{१ २२} दिग्ः । ^३ दुहे । ^{१ २२} सर्वाः दुहे । ^{१ २२} मनः ।
^३ अजयित् । ^{१ २२} हृदयम् । ^३ अजयित् । ^{१ २२} इन्द्रः । ^३ अजयित् ।
^२ अहम् । ^{३ १} अजैषम् । ^{१ २२} वयः । ^{१ २२} वयोवयः । ^{१ २२} वयः । ^३ वयः । ^३ रु
^२ पम् । ^{३ १} रूपम् । ^२ रूपम् । ^{३ १} रूपम् । ^३ हि । ^२ यः । ^३ उ ।
^२ उत् । ^३ अपप्तम् । ^२ ऊर्ध्वा । ^{१ २२} नभाः । ^३ अक्षि । ^२ वि ।
^३ अद्यौत्सम् । ^{१ २२} अततनम् । ^{१ २२} पिन्वस्व । ^{१ २२} प्रथे । ^{१ २२} प्रत्यष्ठाम् ।
^{१ २} प्रति । ^३ अष्ठाम् ॥ ७ ॥

^{१ २२} कङ्के । * * * * * ^२ * (१) फल् । हौ । *
^{१ २२} * * * * * ^{३ २} * (१) दुघाः । ^३ वाक् । ^३ ह । ^३ प्रजा । ^३ प्र ।
^१ जा । ^{३ २} तोकम् । ^३ अजीजने । ^{१ २२} यशः । ^३ अक्रान् । ^३ भू
^{२२} तम् । ^३ अततनत् । ^२ प्रजाः । ^३ प्र । ^३ जाः । ^३ उ । ^३ सम् ।
^३ अचूकुपत् । ^{१ २} पशुभ्यः । * * * * * ^२ * (१) * * * * * (१) ॥ ८ ॥

(१)—एषोऽंशः—२भा० ४८८ पृष्ठे सुद्धितः ।

(२)—एषोऽंशः—२भा० ४८९ पृष्ठे सुद्धितः ।

(३)—एषोऽंशः—२भा० ५०३ पृष्ठे सुद्धितः ।

(४)—एषोऽंशोऽपि २भा० ५०३ पृष्ठे सुद्धितः ।

^{१ २२ १२ १२२ १ २२ १२२}
 आज । विश्वस्य । जगतः । ज्योतिः । विश्वस्मै ।
^{१२२ १ २२ १ २२ १२२ १२२}
 जगते । ज्योतिः । * * *^(१) । आयुः । तपः । वर्षः ।
^{१२२ ३ २ ३ २ ३ २}
 तेजः । अग्निः । समुद्रम् । सम् । उद्रम् । आ ।
^{३ २ १२ ३ १ २ ३ १ २ ३}
 क्षयत् । इह । स्वः । वैश्वानराय । वैश्व । नराय । अ ।
^{१ २ २ १२२ १ २२ ३ २ १ २२ १२२}
 दिशः । प्र । दिशः । ज्योतिः । बृहत् । इन्दुः । इडा ।
^{३ २ ३ २ ३ २ १ २२ १ २२}
 सत्यम् । द्यौः । भूतम् । पृथिवी । सहः । तेजः ।
^{१ २२ १२२ १ २२ १ २२ ३ २ ३ १ २}
 आपः । उषा । दिशः । ज्योतिः । घर्मः । मरुद्भिः ।
^{१ २२ ३ १ २२ ३ २}
 भुवनेषु । चक्रदत् । आज । आ । आज । कृतम् ।
^{३ ३ ३ २ १ २ ३ २}
 मे । फण । फट् । भाट् । भद्रम् । श्रेयः । वामम् ।
^{१२२ १ २२ १ २२ ३ २ २ ३}
 वरम् । स्वम् । अस्ति । अभ्राजीत् । ज्योतिः । अभ्रा
^{१ २२}
 जीत् । दीदिवः । भस् । * * *^(१) । * * *
 * * * * * * * *^(१) ।

(१)—एषोऽंशः—२भा० ५१० पृष्ठे सुद्रितः ।

(२)—एषोऽंशः—२भा० ५०८ पृष्ठे नवस-मूलत्वेन सुद्रितः ।

(३)—एषोऽंशः—२भा० ५०८ पृष्ठे दशम-मूलत्वेन सुद्रितः ।

* * * * *

* * * * * (१) ॥ ८ ॥

१ २२ १ २२ १ २२ १ २ १ २ ३
उवि । इति । अस्मि । अरुचः । दिवम् । पृथि

२ १ २२ ३ २ १ २२ १
वौम । पतिः । अस्मि । अपाम् । ओषधीनाम् । ओ

१२ ३ १ २२ ३ १ ३ ३ २ ३ २
ष । धीनाम् । विश्वेषाम् । देवानाम् । समित् ।

३ २ १ २२ १ २२ १ २२ १ २२
सम् । इत् । अजस्रम् । अ । जस्रम् । ज्योतिः । आत

३ १ २२ १ २२ ३ २ १ २२
तम् । आ । ततम् । आयुः । यन् । अवः । जना । वनम् ।

१२ ३ २ ३ १ २२ १ २२
स्वः । हृपि । प्र । हृपि । अस्तोषत । स्वभाननः । स्व ।

३ १ २२ ३ १ २२ ३ २ ३ २२
भानवः । विप्राः । वि । प्राः । जविष्ठया । मती । आवाणः ।

३ १ २ २ २ १ २२ १ २२ ३ २ ३
वर्हिषि । प्रिय । इन्द्रस्य । रश्मिम् । बृहत् । प्रा । उ ।

१ २२ १ २२ १ २२ १ २२ ३ २
एति । उवि । हिमि । हिमिगि । सहः । भ्राज । अपः ।

३ २२ ३ ३
भ्राज । अभ्राजीत् । व्यभ्राजीत् । वि । अभ्राजीत् ।

(१)—एषोऽंशः—२भा० ५११ मृष्टे सुद्धितः ।

(२)—एषोऽंशः—२भा० ५११ मृष्टे चतुर्दश-सूक्तलेन सुद्धितः ।

(३)—एषोऽंशः—२भा० ५१२ मृष्टे सुद्धितः ।

* * *^(१) । * * *^(२) । दिदीहि । विश्वतः । पृथुः ।
 * * *^(३) । अन्तः । देवेषु । रोचसे । भाः ।
 * * *^(४) ॥ १० ॥

^{१ २२} अथ । ^{१ २२} असम्प्रोक्तानाम् । ^{३ १ २} प्रकृतिः । ^{३ १ २} प्र । कृतिः ।

^{१ २} द्यौ । ^{१ २} द्यौ । ^{१ २} स्वः । ^{१ २} ज्योतिः । ^{१ २} ज्योतिः । भाः ।

^{१ २} शिशुः । ^{३ २} वाजी । ^{१ २} अश्वः । ^{१ २} मेधः । ^{१ २} स्वते । ^{१ २} भूः । ^{१ २} भुवः ।

^{१ २} स्वाऽरिति । ^{३ २} सत्यम् । ^{१ २} पुरुषः । ^{१ २} ए । ^{१ २} इडा । ^{१ २} अथ ।

^{१ २} इट् । ^{१ २} इडा । ^३ द्यौ । ^{१ २} चः । ^{१ २} वा । ^{१ २} द्यौ । ^{१ २} इडा । ^१ होऽइ ।

^{१ २} होऽ । ^१ वाचाऽ१ज्वा२३ । ^१ इऽ३४डा ॥ ११ ॥

॥ इति स्तोभग्रन्थे-द्वितीयः प्रपाठकः ॥

॥ समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥

(१)—एषोऽंशः—२भा० ५१४ पृष्ठे मुद्रितः ।

(२)—एषोऽंशः—२भा० ५१५ पृष्ठे मुद्रितः ।

(३)—एषोऽंशः—२भा० ५१६ पृष्ठे मुद्रितः ।

(४)—एषोऽंशः—२भा० ५१८ पृष्ठे मुद्रितः ।

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

सामवेदसंहिता ॥

तत्र

॥ अथ ऋन्द्वाचिक-द्वितीय-परिशिष्टम् ॥ *

अथवा

॥ अथ भारण्ड-साम ॥†

॥ हरिः ॐ ॥

५ उदयाम् । २ १ तमसस्पारी २ । १८ ज्योतिःपश्यन्तउत्त
रा २म् । १ स्वःपश्यन्तउत्तरा २म् । ११ ८ १ देवन्देवचारा २३४
५ १ २ २२ २ ३ २ २ २ २ २
रीम् । अगन्मज्योतिरुत्तमा १म् । स्वसारः । आतोतुनआतो
२ ३२ ४२ ५ १२ २ २ २
तू ३४ । औहोवा । ओ २वातः । ३ । वातोवातः । २ ।

* ग्रन्थोऽयं मेकसामात्मकः, गेयादिगानग्रन्थात् पृथग्भूतः ऋन्द्वाचिक-मूलक-
त्वात् ऋन्द्वाचिक-परिशिष्टेनैव व्यवह्रियतेऽस्माभिः, किञ्च ऋन्द्वाचिक-परिशिष्ट-
रूपस्यारण्यगानस्येवाद्यन्तसोम-युक्तात्वात् दीयत्वमपीति द्वितीयत्वेनापीति ।

† पितृयज्ञादावस्य व्यवहारो दृश्यतेऽतोऽसौ पितृसामेत्यपि, पितृपदवटितल्लङ्घन
बीजम् ।

^{१२२ २ १२ २ २ १ २}
वातो नृम्णानि पूश्याः । यमो ह्युवा । ३ । पितरो ह्युवा ।

^{१२ २२ २ ३ २ ३ ५ २ १ ३}
३ । भारण्डो ह्युवा । ३ । इमां स्तोत्रं ३४ माम् । अर्चति

^{५ १ २२ १२ १ २२ ३२ ४ ५}
२३४ जा । तावेदसे ३ । होइ । होइये ३ । ३ । होइये ।

^{१२ १२ २२ १२ २ १२ २ १२ २}
३ । उरवातः । ३ । वातो वातः । २ । वातो नृम्णानि पुरा

^{२ १ २ १ २ १२ २२ २}
श्याः । यमो ह्युवा । ३ । पितरो ह्युवा । ३ । भारण्डो ह्युवा

^{३ २ ३ ५ २ ३ ५ १ २२ १२}
उ । ३ । रथामी २३४ वा । सम्माहे २३४ मा । मानीषया

^{१ १ २ ३२ ४ ५ १२}
३ । होइ । होइये ३ । ३ । होइये । ३ । उरवातः ।

^{१२ २ २२ १२ २ १२ २ १२ २ १}
३ । वातो वातः । २ । वातो नृम्णानि पुराश्याः । यमो

^{१ १ २ १२ २२ २ ३}
ह्युवा । ३ । पितरो ह्युवा । ३ । भारण्डो ह्युवा । ३ । भ

^{२ ३ ५ २ ३ ५ १ २ १२ १}
द्राही २३४ नाः । प्रमाती २३४ रा । स्थासं सदेश । होइ ।

^{२२ ३२ ४ ५ १२ १२ २२ २२}
होइये ३ । ३ । होइये । ३ । उरवातः । ३ । वातो वा

^{१२ २ १२ २ २ १ २ १}
तः । २ । वातो नृम्णानि पुराश्याः । यमो ह्युवा । ३ । पि

२ १२ २२ २ ३ ४ ५
तरोहाउ । ३ । भारण्डोहाउ । ३ । अग्राइसार२३४ख्या

इ। माराइषार३४मा। वायन्तवा३। होइ। होइये

३।३। चोदये । ३। उरुवातः । ३। वातोवातः । २।

वातोन्मूणानिपूश्याः । यमोद्वाउ । ३ । पितरोद्वाउ । ३ ।

१२ १२ २   १२ १ ४२ २   १२ १२ २
भारण्डोहाउ । ३ । भारण्डा३४औहोवा । ए । वातो

२१८ २१२१२ १ २८१८ २२ १८२ २१८
 नृमणानिपुरयद्यमःपितरोभारण्डः । २ । ए । वातो नृमणा

२१२२२ १ २२१२   २११११
निपुरयद्यमःपितरोभाण्डार^१ । ई२३४५ ॥ १ ॥

अस्य व्याख्यानम्— १ भा० २०३ पृष्ठे दृश्यम् । १

॥ इति भारण्डसाम समाप्तम् ॥

॥ समाप्तश्च कन्दत्राक्षिक-द्वितीय परिशिष्टम् ॥

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

सामवेदसंहिता ॥

नच

॥ अथ इन्द्रार्चिक-तृतीय-परिशिष्टम् ॥ *

अथवा

॥ अथ तव श्यावीयं साम ॥†

॥ हरिः ॐ ॥

^{१ १ १ १ १} श्रीहररुम् । ^{१ २} ओम् । ^{२ १ १} ओम्भिर्दिवमन्तरिक्षम् ।

ॐ भुवः । ॐ च चो यजू ष सामानि । ॐ भार्गो देवस्य

११११
धोमाहीर २३४५ । ओंस्वः । ओंप्राणोपानोव्यानःसमान

उदानः । आंधियोयोः प्रचोर ३४५ । आंमहः । आं

* अथमपि पन्थी द्वितीय-परिशिष्टरूप-नारपुत्र-सामेव शेषादि-गान-ग्रन्थाद्
वह्निः श्रूयते, ततोऽयं तृतीयत्वेन कल्पितः ।

† अस्य विधायकं ब्राह्मणं त्वेवं श्रूयते—“तवश्चावीर्यं प्रभुज्ञानः शूचिः पुनो ब्रह्मलोकं समिसम्पद्यते न च पुनरावर्तते न च पुनरावर्तते”—इति ।

जनः । ओंतपः । ओंसत्यम् । ओंपुरुषाः । ओंपरोर
 जोअमृतोम् । ओंहं२३४५ । ऊम् । आ२ । दायो ।
 आ२३४५ । ओंभूमिरन्तरिक्षन्द्यौः । ओंतत्सवितुर्वरेणि
 योम् । ओंजरर्क । हाउ३ । होश्वाक् । ओंवक्त्रोओ
 यजोअमृतोम् । ओजरर्क । हाउ३ । होश्वाक् । ३ ।
 ओंप्राणोपानौव्यानोसमानउदानः । धियोयोनःपूचो२३
 ४५ । ओंजरर्क । हाउ३ । होश्वाक् । ३ । धर्मो२
 धर्मः । ३ । धर्मविधर्म । ३ । सत्यज्ञाय । ३ । अतव
 द । ३ । ह्वंवरवंवस्वम् । ३ ॥ १ ॥

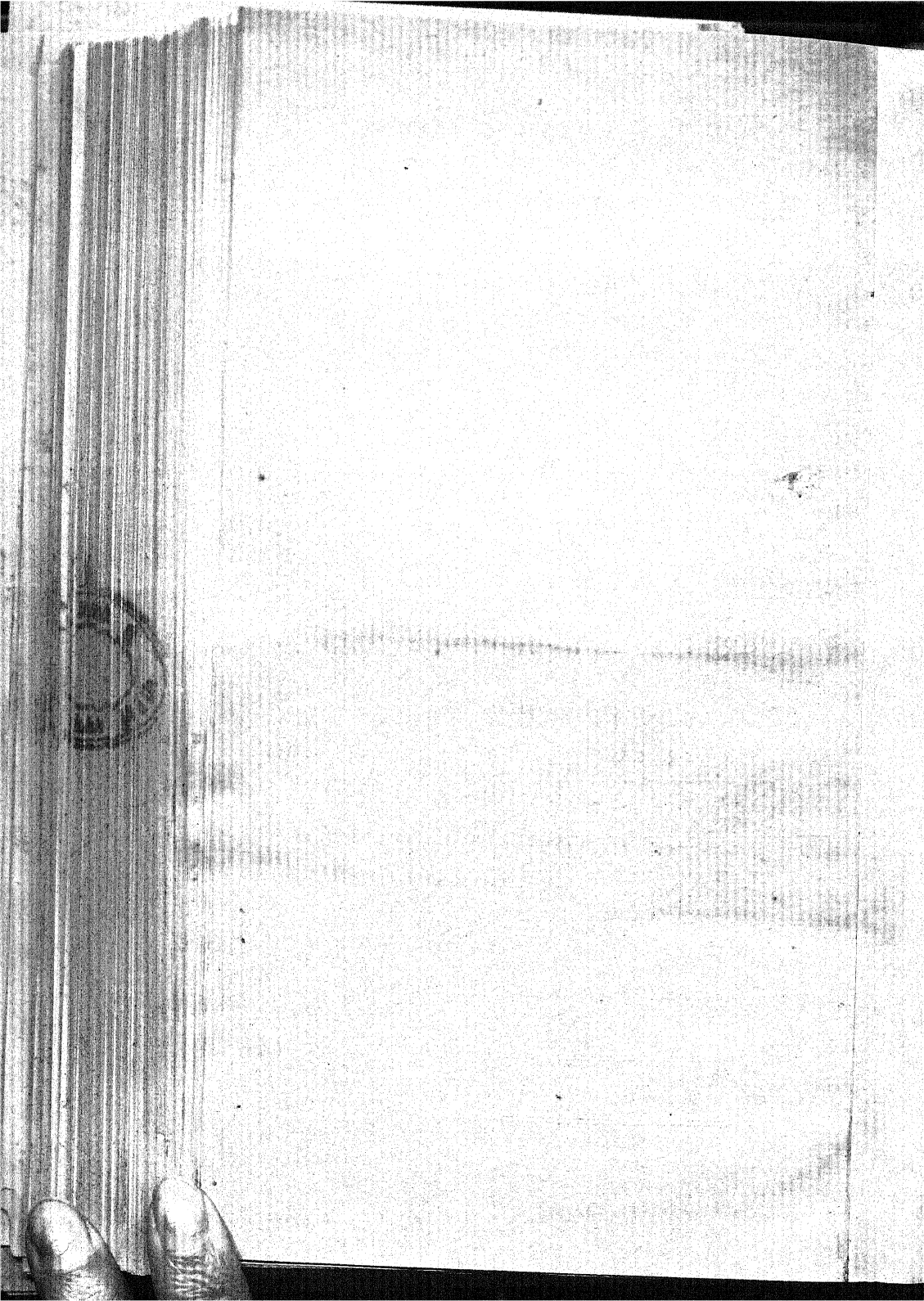
अस्य व्याख्यानं सोभातुसम्मानेन, गामवी-नामक-पर्यालोचनेन च ज्ञातव्यम् ।
 सा च कृत्-उत्तरार्चिकस्य ६, ९, १० सूक्तं प्रथमा । १

॥ इति तवश्यावीयं साम समाप्तम् ॥

॥ समाप्तञ्च तृतीय-परिशिष्टम् ॥

॥ इति छन्दश्चार्चिकः समाप्तः ॥

	Rs.	As
The Gopāla Tāpanī. Edited by Paṇḍita Harachandra Vidyābhūṣana	0	10
The Gṛihya Sūtra of A'svalāyana, with the commentary of Gārgya- nārāyaṇa. Edited by A nandachandra Vedāntavāgiśa 4 Fasciculi,	2	8
The Nṛisinha Tāpanī with the commentary of Sankara A'chārya, edited by Paṇḍita Rāmamaya Tarkālankāra. 3 Fasciculi, ..	1	14
Gopātha Brāhmaṇa, Edited by Bābu Rājendralāla Mitra. 2 fasc....	1	10
The Taittiriya Prātisākhya. Edited by Bābu Rājendralāla Mitra. 3 fasc., ...	1	14
The Taittiriya A'raṇyaka of the Black Yajur Veda. Edited by Bābu Rājendralāla Mitra. 11 Fasciculi, ...	6	14
The Lātyāyana Sūtra. Edited by Paṇḍita A' nandachandra Vedānta- vāgiśa. 9 Fasciculi, ...	5	10
Chaturvarga Chintāmaṇi by Hemādri. Dānakhaṇḍāḥ. Edited by Paṇḍit Bharatachandra Siromani. Vol. I. 11 fasc., Vol. II. 2. Fasc	8	2
The Tāndya Mahābrāhmaṇa with the Commentary of Sāyaṇāchārya. Edited by A' nandachandra Vedāntavāgiśa, 19 Fasciculi, ..	11	4
Chhandas Sūtra of Piṅgala A'chārya. Edited by Viśvanātha S'āstrī 3 fasc. ...	1	11

SANSKRIT WORKS IN PROGRESS.

Old Series Nos. 1 to 230, demi 8vo.

The Lalita-Vistara, or Memoirs of the Life and Doctrines of Śākyā Siṅha. Edited by Bābu Rājendralāla Mitra. Published 5 Fasciculi, ...	3	2
The Taittiriya Brāhmaṇa of the Black Yajur Veda, with the com- mentary of Sāyana. Edited by Bābu Rājendralāla Mitra. Published 26 Fasciculi, ..	16	
Taittiriya, Sanhitā. Edited by Dr. E. Röer, E. B. Cowell, M. A. and Maheshachandra Nyāyaratna. Published 28 Fasciculi ...	16	14

New Series, Nos. 1 to 291, demi 8vo

The Mīmāṃsā Darśana, with the Commentary of Śāvara Svāmī. Edit- ed by Paṇḍita Maheshachandra Nyāyaratna. Published, 11 Fasciculi, ...	6	14
The Agni Purāṇa. Edited by Bābu Rājendralāla Mitra, 7 Fasciculi, ...	4	6
Gobhiliya Gṛihya Sūtra with a commentary by the Editor, Paṇḍit Chandrakānta Tarkālankār. 5 fasc., ...	3	2
Sāma Veda Saṁhitā with the commentary of Sāyana A'chārya. Edited by Paṇḍit Satyavrata Sāmasramī, Part I. 10 fasc., Part II. Fas. V, ...	9	6
A'tharvanopanishads with the commentary of Nārāyaṇa, Edited by Paṇḍita Rāmamaya Tarkaratna, Nos. 249 265 276 & 282. 305 ...	3	2
Prithirāj Rasu, by Chand Bardai. Part I. fasc. I Pt. II. fasc. I ...	0	10
The Aitareya A'raṇyaka. Edited by Bābu Rājendralāla Mitra. Fasc 3. ...	1	14

English Translations complete, demi 8vo.

An English Translation of the Brihad A'raṇyaka Upanishad, and Commentary. By Dr. E. Röer, 3 Fasciculi, ...	1	14
An English Translation of the Chhāndogya Upanishad, by Bābu Rājen- dralāla Mitra. 2 Fasciculi, ...	1	
An English Translation of the Taittiriya, Aitareya, Svetāśvatara. Kēna, Isa, Katha, Munda and Māndukya Upanishads, by Dr. E. Röer. 2 Fasciculi, ...	1	4
The Sūrya-Siddhānta, translated by Paṇḍita Bāpū Deva S'āstrī. 1 Fasciculus, ...	0	10
The Siddhānta Siromani, translated by the late Lancelot Wilkinson, Esq., C. S. and revised by Paṇḍita Bāpū Deva S'āstrī. 2 Fas- ciculi, ...	1	
A Translation of the Sāṅkhya Aphorisms of Kapila, by Dr. Ballan- tyne, published 2 Fasciculi, ...	1	

Rs

Sāhitya Darpana or Mirror of Composition, a treatise on Literary Criticism by Visvanātha Kavirāja. Translated into English by Babu Pramādāśa Mitra 4 Fasciculi, —

English Translations in progress, demi 8vo.

The Brahma Sutra with the commentary of Sankara Achārya. Translated into English by the Rev. K. M. Banerjea, No. 214, —
Aini Akbari By H Blochman M. A. 6 fas., —

B. MISCELLANEOUS.

One complete set of the Journal of the Asiatic Society of Bengal, —
Journal of the Asiatic Society, from Vol. XII. for 1842, to Vol. XXXVI. for the 1867, except Vols. XXIII, XXIV. and XXIX. prices as per title page.

Asiatic Researches, from Vols. VI to XII. and Vols. XVII. to XX., each at., — — — — —

Ditto ditto, Index, — — — — —

Catalogue of the Books and Maps in the Library of the Asiatic Society, By Babu Rājendralāla Mitra 1856, —

— of the Sanskrit Books and MSS. of the Asiatic Society, —

— of Persian, Arabic, and Urdu, ditto, —

— of the Fossil Remains of Vertebrata from the Sewalk Hills, the Nerbudda, Perim Island, &c. in the Museum of the Asiatic Society of Bengal. By H. Falconer, Esq., M.D., F. R.S. and H.S., —

— of the Recent Shells in the Museum of the Asiatic Society, by W. Theobald, Esq., Jnr., —

— of the Reptiles in the Asiatic Society's Museum by W. Theobald, Esq., Jr., — — — — —

Catalogue of Mammalia, — — — — —

Harivansa, 363 pages, royal 4to., — — — — —

Mahābhārata, Vols. 3rd and 4th, royal, 4to., and Index, —

Rājatarangini, 440 pages, 4to., — — — — —

Csoma's Tibetan Grammar, — — — — —

— Dictionary, — — — — —

Vedānta Sāra, translated by Dr. E. Röer., — — — — —

Parāna Sangraha, edited by the Rev. K. M. Banerjea, No. I., —

1—PRIVATE PUBLICATIONS.

Wise's Hindu System of Medicine, — — — — —

The pilgrimage of Fa Hian, — — — — —

Lassen's Bactrian Coins, by Dr. Edward Röer., — — — — —

Meng Tseu, in Latin, by Stanislaus Julien. Two parts in one vol., —

Aborigines of India, by B. H. Hodgson, — — — — —

History of the Afghans, Pt. I., by Dorn, — — — — —

Examination and Analysis of Mackenzie Manuscripts, by the Rev. W. Taylor, — — — — —

Low's Siamese Grammar, — — — — —

Han Koong Tseu, or the Sorrows of Han, by J. Francis Davis, F.R.S., —

Dictionarium Anamitico-Latinum, by A. J. L. Tabard, —

Blank Vocabulary for Ethnographical purposes, — — — — —

Collection of Oriental Proverbs, by Thomas Roebuck, — — — — —

Mataparikhā, — — — — —

Travels of Macarius, Pt. I., by F. C. Balfour, — — — — —

Contributions towards an Index to Indian Bibliography, F. Hall, —

Outlines of Indian Philology, by J. Beames, — — — — —

Translations from the Tarikh Firuzshahi, — — — — —

N. B.—For Arabic, Persian and Urdu works vide the covers Persian series.